ئەنجومەنی یاسادانی کانتۆنی جزیرەی خۆبەڕێوەبەری باکور و ڕۆژهەڵاتی سوریا یاسای خێزانی گەڵاڵەکرد

یاسای خێزان کە لە ڕۆژی ٤ی شوباتدا لە لایەن ئەنجومەنەکەوە دەرکراوە، ئیمزای هاوسەرۆکانی ئەنجونی یاسادانان ئاریا مەلا ئەحمەد و حیکمەت ئەلحەبیبی لەسەرە ، لە ڕۆژی دەرچوونیشیەوە کاری پێدەکرێت.

یاسای خێزان، یاسایەکە لە پێناوی هاوژیانێکی ئازاد و دیموکراتیانەدا گەڵاڵەکراوە لە ٤١ ماددە و بڕگەی جیاواز پێک دێت کە ژیانی خێزانیی، پرۆسەی هاوسەرگیری، جیابوونەوە و دیارکراوە. هەوڵ دراوە کە لە گەڵاڵەی یاساکەدا یەکسانی ڕەگەزی نێوان ژن و پیاو ڕەچاو بکرێت، هەموو بڕگەکانی تایبەت بە ژیانی خێزانی، پێکەوەنان و پرۆسەی هەڵوەشانەوە و مافەکانی ژن و پیاو و منداڵ دیاری بکات.

سەرنج راکێش لە یاساکەدا فرەژنی، ژن بە ژن، هاوسەرگیری ژێر تەمەنی ١٨ و هاوسەرگیری زۆرەملەی و چەندین دیاردەی تر وەک تاوان مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت و دەزگای پەیوندیدار بە لێپێچینەوە دەستنیشان کراوە لە یاساکەدا، نەک تەنیا ئەنجامدەرانی ئەو دیاردانە بەڵکو شایەتحاڵ و هاوبەشەکانیش سزا دەدرێن.

لە بڕگەی یاساکەدا ڕۆڵی ڕێکخراوەی ژنان و خانەی ژنان ئاماژەی پێکراوە و رۆڵیان پەراوێز نەکراوە لە ئاشتەوایی کۆمەڵایەتیدا.

تەواوی یاساکە وەک خێزان وەک دەزگایەکی کۆمەڵایەتی لەسەر بنەمای ئیرادەی ژن و پیاو و منداڵ، مامەڵە لەگەڵ هاوسەرگیری دەکات و نایبەستێتەوە بە هیچ دەزگا و بەهایەکی تری باوەڕ و ئایدۆلۆژییەوە.

ئاکادیمیای ژنەلۆژی، خانەی ژن (ماڵا ژن) و کۆنگرەی ستار لە هەوڵی ئەوەدان کە گفتوگۆیەکی فراوان لەسەر ئەو یاسایە لە نێو کۆمەڵگەدا بکەنەوە و هەموو تاکێکی کۆمەڵگەی لە وشیار بکەنەوە. لە ئاکادیمیاکان، بەڕێی دەزگاکانی پەروەردە لەسەر ئەرک و مافەکان و

دەقی یاساکە ژن و پیاوان پەروەردە بکەن. تەنانەت ئاکادیمیای ژنۆلۆژی لەسەر دەقی یاساکە ڕایگەیاند کە ئەوە هەنگاوێکی سەرەتایە و لە داهاتوودا هەوڵ دەدەن کە کۆدەنگییەک لە نێو بزوتنەوە، ڕێکخراوەکانی ژنان و هەموو بەشەکانی کۆمەڵگەدا دروست بکەن بۆ ئەوەی یاساکە لەوەی هەیە زیاتر دیموکراتیزە بکەن و هەوڵی هەموارکردنەوەشی بدەن.

دەقی یاساکە لەم دوو لینکەدا بە عەرەبی و کوردی…..

دەقی یاساکە بە زمانی کوردی…

نص القانون باللغة العربية..

فاشیزم هەر یەکە.. “بەندەری فەیلی” بە نمونە -2-.. ئاسۆ کەمال

دوو مانگ بەسەر بەشی یەکەمی خوێندنەوەکەمدا[1] بۆ ڕۆمانی “بەندەر فەیلی” گوزەرا و ئێستا دەچمە خاڵی دووەم کە باسی فاشیزمە وەک سیستم . لە بەشی یەکەمدا ئەم پرسیارەمان خستەڕوو کە بۆچی “بەندەر فەیلی” دوای “پرۆسەی ئازادکردنی عێراق” لەلایەن ئەمریکاوە ئازاد نا بێت؟ ئەگەر بەندەر ببێتە سامپلێک بۆ دۆزینەوەی وەڵامی ئەم پرسیارە، ئەو کاتە دەزانین کێشەی خەڵکی کوردستان و عێراق بەدوای ڕوخانی سەدامیشدا لە نەبونی ئازادی دا لە کوێدایە؟ لێرەدا پێویستە بەدوای هاوشێوەیی سیستمەکاندا بگەڕێین، نەک شێوازی جیاوازی حکومەتی بەعس لە حکومەتی فیدراڵی ئێستای عێراق و حکومەتی هەرێمی کوردستان ڕیگەمان لێ بگرێت کە ئەودیوی شتەکان ببینین.. شەوی پێش لە کۆڕەکەی لندن لەسەر ئەم ڕۆمانە، لە ئاخاوتنێکی دۆستانەدا یەکێک لە هاوڕێیان باسی پێویستی بونی پرۆژە بۆ گۆڕینی پەروەردە لە کوردستان کرد. بەختیار عەلی خاڵێکی وروژاند کە بۆ من جێگەی سەرنج بوو ئەویش کێشەی کوردستان سیستمە نەک پرۆژە. ئێمە لە گۆڕان و ڕۆشنبیرە لیبرا□□کانی پێشتر هاوڕێی بەختیار بوون لە

پرۆژەی “ڕەهەند” دا ئەم ووشەیەمان زۆر بیستوە، بەڵام ئەمجارە بەختیار عەلی بەشێوازێکی جیاواز دەیخاتە ڕوو. من بەدوای ئەم لێکدانەوە تازەیەی بەختیاردا چووم بۆ فاشیزم تا بزانم بۆچی “بەندەر فەیلی” لەگەڵ ئازادبونی لە زیندانی بەعسدا بەڵام هەموو دامودەزگاکانی زیندان و ئیعدام و شکەنجە دەبنەوە بەشێکی ئەو سیستەمە نوێیەی ئەمریکا بەدیاری بۆ عێراقی هێناوە؟ لە “بەندەر فەیلی”دا خوێنەر بە زیندانە گەورەکەی سیستم ئاشنا دەبێ لەم ڕۆمانەدا، کە “بەختیار عەلی” لە میدیای ئەمریکی و زیندانە نوێ کراوەکەی بەعسدا و جەلادەکانی “دیموکراسی عێراقی نوێ”دا پێمان دەناسێنێ. ئەم ڕاستیە هونەرییەی بەختیار لە ئەدەبدا دەیخاتە ڕوو پێویستی بەوە بوو بزانم چ ڕونکردنەوەیەک لای ئەم نوسەرە دەست دەکەوێ تا زیاتر ئەو لە ڕووی فکریشەوە ئەو بناسین و بزانین چ دنیابینیەکی هەیە. هەربۆیە جگە لە ڕۆمانی “بەندەر فەیلی” هاوکات چاوپێکەوتنەکەی “مەنسوور تەیفوری”م لەگەڵ بەختیار عەلی خوێندەوە، لە کتێبی “ڕەخنە لە عەقڵی فاشیستی”دا، کە پڕبوون لە پرسیاری گرنگ بۆ بەدەستهێنانی وەڵامەکە. لەرێوە دەزانین کە لای نوسەر، هەروەک لای “بەندەر فەیلی”، ئەوەی ڕویداوە لەعێراقدا لە ڕوخانی بەعسەوە بۆ “ئازادی/داگیرکاریی” ئەمریکا گۆڕانی ماسکی فاشیزم و شێوازەکەی بوە، نەک گۆڕان لە زیندانەوە بۆ ئازادی. هەربۆیە دەبینین پەیامی دەسەڵاتی نوێی عێراق بۆ مرۆڤێکی چەوساوە و ژێردەستەی وەک “بەندەر” هەر نەبوونی ئازادی یە. ئەمە ئەو خاڵەی دووەمەی ڕۆمانەکەیە کە دەمانەوێ تاوتوێی بکەین لێرەدا؛ درێژبونەوەی دیوارەکانی زیندانی فاشیزمی خۆرهەڵاتی و بە زیندانی هێشتنەوەی ئازادی لەلای دیموکراسی فاشیزمی خۆرئاوایی یەوە. لە وەڵامی پرسیارەکانی “مەنسوور تەیفوری” بەختیار عەلی دەڵێ” من لە بری کەپیتالیزم وشەی سیستم بەکاردەهێنم. فاشیزم واتە سیستەم، سیستەمیش واتە کەپیتالیزم. دەبێ کار لەسەر دەرخستنی جەوهەری تازە و ترسناکی ئەم کەپیتالیزمە بکەین لە خۆرهەڵاتدا، کە فاشیزمە. فاشیزم جەوهەری کەپیتالیزمی خۆرهەڵاتیە...[2]”
نوسەری “بەندەر فەیلی” دوای ناساندنەکی قوڵی سیمای ئەم سیستەمە فاشیستیەی بەعس لەم ڕۆمانەدا، لە کتێبی “ڕەخنەی عەقڵی فاشیستی”دا سیستەمە نوێیەکەی عێراق و کوردستانمان بۆ ڕون بکاتەوە کە چۆن میراتگری هەمان فاشیزمی بەعسە و لێرەدا دەڵێ” دەبێت ئەمڕۆ تەواو قسە لە حوکمی فاشیستی زەرینەیەکی سیاسیش بکەین، زەرینەیەک لە کوردستانی باشوور پارتی و یەکێتی و گۆڕان و هێزە دینیەکان بەیەکەوە و لەسەر یەک تەرز دروستیان کردوە، ئەم زەرینەیە کاتێک دەبێتە هێزێکی تاریک و فاشی و ترسناک کە ڕۆشنبیران و

سیاسییەکانیش، بەتایبەت کە دەشێ بە ڕادیکال سەیریان بکەین خۆیان فڕێبدەنە ناوی،..بێدەنگی لەسەر کەپیتالیزم نیشانەی بێدەنگییەکی قووڵترە کە بێدەنگییە لەسەر فاشیزم.[3]”

لێرەدا ئەو پەیامەی گرنگە ئەوەیە کە بەختیارعەلی پێمان دەڵێ فاشیزم هەرییەکە. بەعس و دەسەڵاتی تازە هێنراوی ئەمریکا بۆ عێراق و سیستمی دەسەڵاتدارێتی حزبەکان لە کوردستان یەک سیستمی کەپیتالیستی و یەک فاشیزمە. جگە لەمەش ئەوەش جێگای سەرنجە باسی دەوری ڕۆشنبیرانی لیبراڵ و خۆشباوەڕ بە ئەفسانە و دۆگمای دیموکراسی دیاری دەکا بەوەی ” ڕۆشنبیرە پۆپۆلیستەکانیش، پیشەنگی ئەم گەڕانە ئەخلاقییەی زێڕینەن”. [4]

سەرەتا ناچینە سەر جیاوازییەکانی لێکدانەوەمان لەسەر ئەم جۆری سیستمە یان هەڵسەنگاندنی جیاوازی کەپیتالیزمی خۆرئاوا و خۆرهەڵاتدا لای ئەم نوسەرە، بەڵکو ئەوەی گرنگە ڕەخنەی فکری بەختیار عەلی لە پرۆژەی “بە دیموکراسی کردنی دەسەڵاتی کوردستان”ە، کە بانگەشەی بۆ دەکرێ لەلایەن ڕۆشنبیرە لیبراڵەکانی، وەک مەریوان وریا قانع و بەشێک لە هاوڕێکانی دوێنێی کە لە “ڕەهەند”دا بوون.

ڕەخنەکانی بەختیار دژایەتی ئەو خۆشباوەڕییەی ئەم جۆرە ڕۆشنبیرانەیە کە بە چەندین ساڵە بەدوای دروستکردنی کۆکتێلێکی مێژوویین لە گۆڕان و ئیسلامییەکان تا وەڵامی سوڵتانیزمی پارتی پێ بدەنەوە.

ئەم ڕۆشنبیرانە دەیانەوێ پرۆژەی “سیستمی فاشیزمی خۆرهەڵاتی”یەی کوردستان بە شێوەیەکی دیموکراسی و لە پرۆسەی دەستاودەستکردنی دەسەڵات و دابەشکردنی داهات بە یەکسانی لە نێوان هەموو ئەم هێزە “فاشیستانە”دا بچەرخێنن. دەسەڵاتێکی “فاشیستی” و سەرکوتی ئازادی ئەگەر بەشیوەی دیموکراسی پێکەوەیی یەکێتی و پارتی لەگەڵ گۆڕان و ئیسلامییەکان بێت، یان بە شێوەی “سوڵتانیانەی” پارتی بەبێ بەشداری ئەوانی تر، تەنیا یەک ناوەڕۆکیان هەیە کە ئەویش، فاشیزمە و هیچی تر.

ئەمە بینینی هەموو سیستەمی دەسەڵاتدارێتییە، نەک تەنیا یەک لایەن و تەنیا یەکێک لە هێزە سەرکوتگەرەکانی. قسە لەسەر دژایەتی لایەنێک بۆ سولتانیزم نییە بەتەنیا، بەڵکو لەسەر بەرنامە پرۆژە و خەونی ئەو لایەنە “ئۆپۆزسیۆن” و “بەرهەڵستکار”ەیە بۆ دنیاو سیستمی سیاسی و ئابوری و کۆمەڵایەتی. کۆکتێلی گۆڕان و ئیسلامییەکان و پرۆژە چاکسازییەکەیان هیچی لەو سیستمە جیاواز نییە کە خۆیان بەشێک بوون

لە پەرلەمانەکەی و وەزارەتەکانی و یاسا و دادگاکانی. ئەمە ڕاستیەکە کە خەڵکی کوردستان بە کردەوە تاقیکردۆتەوە و بەختیار عەلی وەک ڕاستیەکی فکری پێداگری لێ دەکا بەرامبەر بە ڕۆشنبیرانی لیبرالە. ئەم لیبرالانە لە ڕێگەی بڵاوکردنەوەی خۆشباوەڕیەکانیانەوە ناڕەزایتیەکانی خەڵکی کرێکار و زەحمەتکێشی کوردستان جارێکی تر دەخەنەوە هەر هێزێکی تری پۆپولیستی تری بورژوازی کورد. ئەمە ئەو تەجروبەیەیە کە دەبێ لە ١٧ شوباتی ٢٠١١ وەریگرین و بزانین کە فاشیزم هەریەکە و سیستەمەکە نەک تەنیا کەسایەتی و حزب و بنەماڵە و دینێک، بەڵکو هەموو ئەمانە پێکەوە کێشەی نەبونی ئازادی مرۆڤی چەوساوەیە لە کوردستان.
دوای زیاتر لە دە ساڵ لە ئەزمونی “ئەو درە ترسناکەی ڕۆشنبیرانی کورد لەگەڵ خۆیان و مێژوودا دەیکەین، کاتێک دەیانەوێت کەپیتالیزمی خۆرهەڵاتی بەلیبرالیزەوە، بەڕۆحێکی پۆزەتیڤیستیەوە گرێ بدەنەوە، نەوەک بە فاشیزمەوە..” ئەمڕۆ کاتی ڕەخنەیەکی ڕادیکاڵە کە ناوەرۆکی ئەم کەپتالیزمە فاشیستیەی خۆرهەڵات و کوردستان بخاتەڕوو. بەڵام هەرچەن ڕۆمانوسێک پێویستی بە ئامادەکردنی کەرەستەی ڕۆمانەکەیەتی، لە ئەکتەرەکان و شوێن و کات و خوێندنەوەی دیوی ناوەوەی کەسایەتی و ڕوداوەکان و هتد.. هەر ئاواش لە بواری لێکدانەوەی فکریدا بە خوێندنەوەی ئەم سیستەمە سیاسی و ئابوریەی کەپیتالیزم لە کوردستان پێویستمان بە کەرەستەی تیۆری و ڕەخنەگرانە تاکو پەیوەندی ئەم سیستەمە بە سیستەمی گلۆباڵ و مۆدێلی نیولیبرالیزمی ڕۆژئاوا و سندوقی دراوی نێودەوڵەتی و بانکی جیهانی و دابەشکردنی کاری نوێ و بازاڕی جیهانی سەرمایەوە بخەینەڕوو. پێویستە بەم لێکدانەوە ماتریالیستیانەی هێزە چینایتیەکان و ململانێکانیان ڕیشەکانی ئەو دۆگما وئەفسانەی دیموکراتیزەکردنی دەوڵەت و ڕیفۆرمی سیستەمی سیاسی کەپیتالیزم لە خۆرهەڵاتی ناوەڕاست و کوردستاندا، کە ڕۆشنبیرانی لیبرال و وردە بورژوازی کورد بانگەشەی بۆ دەکەن، نیشان بدرێ و بە بنەمایی خورافە و خۆشباوەڕیەکانی ئەم ڕۆشنبیرە پۆپۆلیستانە بسەلمێنرێ.
بەختیار عەلی هەرچەند ئەم پرسیارانە دەوروژێنێ سەبارەت بە کەپیتالیزمی خۆرهەڵاتی و خۆشباوەڕیەکانی ڕۆشنبیرانی لیبراڵ، بەڵام وەڵامەکانی هێشتا لە ئاستی ستەیتمێنت و ئەنجامێکدا کە خۆی پێیان گەیشتوە، نەک بەرهەمی توێژینەوە و سەلماندنێکی زانستی بێت، هەربۆیە ئەمە کاری تیۆری و جەدەلێکی جدیمان پێویستە سەبارەت بە ئابوری سیاسی کوردستان.
ئارگومێنتێک لێرەدا لەگەڵ بەختیار عەلیدا هەمان بێت ئەوەیە کە بەرهەمهێنانی فاشیزم لەسەر بنەمای هەمان بەرهەمهێنانی سەرمایەیە،

فاشیزم و دیکتاتۆریەت هەروەک دیموکراتی پەرلەمانی لەم سیستەمە جیهانیەی سەرمایەدا و بازاڕی سەرمایەی جیهانیەدا جێگای دیاریکراوی هەیە و بەشدارن لەم پرۆسەی کەڵەکەی سەرمایەدا، ئەمەش پەیوەندی فاشیزمی خۆرهەڵاتی و کەپیتالیزمی ڕۆژئاوایی ڕۆشن دەکاتەوە.

ئێستا با ئەم پرسیارە لە بەرامبەر بەختیارعەلی دا زەق بکەینەوە؛ ئایا کەپیتالیزمی خۆرئاوایی نەبوو زیندانەکەی “بەندەر فەیلی” یان نوێ کردوە و هەمان سیستمی فاشیستیان لە بەرگێکی دیموکراتیدا لە عێراق دامەزراندەوە؟

لێرەدایە کە دەبێ پەیوەندی فاشیزمی خۆرهەڵاتی و کەپیتالیزمی ڕۆژئاوایی بناسینەوە. سیستمی نوێی “دیموکراسی تەوافقیی کورد و شیعە و سونە” لە دیزاین و عەقڵی دیموکراسی ئەمریکاوە هاتۆتەدەر و چینی بورژوازی ڕەنگاوڕەنگی عێراق لەسایەیدا دەسەڵاتی ئابوری و سیاسی دیموکراسی خۆی دامەزراندوە.

کەپیتالیزمی خۆرئاوایی دەورێکی سەرەکی هەیە لە بەرهەمهێنانەوەی فاشیزمی خۆرهەڵاتیدا. ئەمە لە عیراقدا نەک تەنیا بەهۆی ئەوەی سەرمایەی جیهانی و بازاڕی جیهانی و کەڵەکەی سەرمایە و کۆنترۆڵی سیاسی و سەربازی لەدەست زلهێزەکاندایە، بەڵکو بەتایبەت لەبەر ئەوەی کە دەوڵەتی سیاسی عێراق و بازاڕی ئابوری ئەم وڵاتە لە مێژووی سەد ساڵی ڕابردویدا هێزە ئیمپریالیستیەکانی سەردەمی دوای جەنگی جیهانی یەکەم و دیموکراسیەتی ئەمریکای سەردەمی گلۆبالیزمی دوای ڕوخانی سەدام، کاریگەری سەرەکی بووە لە داڕشتن و درێژەپێدانی ئەم فاشیزمە خۆرهەڵاتیە لە عیراقدا. هەربۆیە ڕۆشنبیرانی لیبراڵی کورد کێشەکەیان هەر ئەوە نیە کە خۆشباوەڕن بەوەی کە لە نێو چینی بورژوازی خۆرهەڵاتیدا هێزێکی لیبراڵی بورژوازی هەیە کە سیستمی دیموکراسی پەرلەمانی ڕۆژئاوایی کۆپی دەکا لە عێراق و کوردستاندا، بەڵکو قەناعەتیان بەوەیە کە سیستمی گلۆباڵی دیموکراسی ڕۆژئاوا ڤیژن و تاکە مۆدێلی سیستمی سیاسی جیهانی ئازاد و ڕزگاری کۆمەڵگەی مرۆڤایەتیە و بە گەیشتن بەم بەهەشتی دیموکراسیە تەنیا چەند ڕیفۆریك لە دەزگای سیاسی سوڵتانیزمی کوردستان و خۆرهەڵاتدا پێویستە. ئەمە هۆکاری ئەوەیە کە ڕۆشنبیرانی لیبراڵی کورد “بێدەنگن لەسەر کەپیتالیزم کە نیشانەی بێدەنگیەکی قوڵترە کە بێدەنگیە لەسەر فاشیزم”.

ئەمە لای بەختیار عەلی تەنیا گێڕانەوەی ڕاستیەکان بەشێوەی چیرۆک و ڕۆمان نابینین، بەڵکو ئەو دنیابینی و کێشە فکریەکانیش دەخاتە ڕوو کە ئەمە گرنگی دەدا بە دیبەیت و گفتوگۆ لەگەڵ ئەم ئەدیبە و ئەدەبەکەیدا.

[1] https://www.rwangauraxna.com/detail.aspx?IDNews=8583

[2] "ڕەخنە لە عەقڵی فاشیستی" p109,p112-113

[3] هەمان سەرچاوە، p108

[4] هەمان سەرچاوە، p108

چەند سەرنجێک دەربارەی ئایین و چۆنیەتی مامەڵەکردن لەگەڵیدا.. حەمید تەقوایی

وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر

لە ئاڵوگۆڕەکانی سیاسییەکانی پەنج شەش ساڵەی ڕابردووی کۆمەڵگاکەماندا، ئایین ڕۆڵێکی بەرچاوی هەبووە. وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوا لە هێنانی خومەینی بۆ سەر شانۆ، کۆمەکیان لە وەهم و خورافاتە ئایینییەکانی جەماوەری خەڵک وەرگرت و بە تەواوەتی شۆڕشیان بەلاڕێدابرد و دواجار پەسەندکردنی ڕژێمی کۆماری ئیسلامیان وەک حکومەتێکی "دژە ئیمپریالیستی و شۆڕشگێڕ" و پاشان پشت بەستن بە یاساکانی ئەم دەسەڵاتە.. شەریعەت و ئایەت و فەرمانە "ئاسمانییەکان" لە کۆنترۆڵکردنەوەی دەستکەوتەکانی ڕاپەڕین و سەرکوتکردنی بزووتنەوەی کرێکاری و کوشتاری هێزە کۆمۆنیست و شۆڕشگێڕەکان و بە کورتی لە دامەزراندنی یەکێک لە دڕندەترین و خوێنڕێژترین دیکتاتۆرە ئیمپریالیستەکان لە سەردەمی ئێستادا، هەموو ئەم ڕاستیانە بوونی چالاکانەی ئایین لەمەدا نیشان دەدەن ئەوە قۆناغی ژیانی سیاسی کۆمەڵگاکەمانە و جێگەی تایبەتی خۆیەتی لە خەباتی چینایەتیدا. لەم قۆناغەدا نەک هەر ڕژێمی کۆماری ئیسلامی، بەڵکو هەموو هێزە سیاسییە بۆرژوازییەکانیش بە شێوەی جۆراوجۆر بە خزمەتی بەرژەوەندییەکانی هەموو ئەو چینەی کە نوێنەرایەتیان دەکەن، کۆمەکیان لە ئایین وەرگرتووە.

بەڵام ئەگەر ڕێژیمی کۆماری ئیسلامی لە هەموو شتێک زیاتر قەرزاری دەسەڵاتی دۆزەخی خۆی بێت بە پشتبەستن بە ئیسلام و کەڵک وەرگرتن لە فیقه و ڕێسا و یاسای شەریعەت لە بەهێزکردن و سەرکوتکردنی جەماوەر و دروستکردنی کەشێکی تیرۆر و خنکاندن لە کۆمەڵگادا، بەهێزە ئەپۆزسیۆنە نا پرۆلیتاریاکانی ئەم دەسەڵاتەش بە هەمان شێوەیە، لە موجاهیدین و شورای میللی مقاومەت تا لیبراڵەکان کە لە بزووتنەوەی ئازادی و بەرەی نیشتمانی و پاشایەتییە ئاشکراکان ڕزگاریان بووە، ئیسلامی دەسەڵاتدار مانای تایبەتی خۆی هەیە. لە شێوەی نەوان خۆیان و "ڕێژیمی ئاخوندی"ی خومەینیدا، کە شێوەیەکی نوێ بنەماڵەی بۆرژوازیە، ئەم هێزانە وەک پەردەیەک بە خۆدزینەوە لە سروشتی چینایەتیی ڕژیم و هەروەها بە پەردەپۆشکردنی سروشتی چینایەتی و ئامانجەکانیان سوود لە ئیسلامی دەسەڵاتدار وەردەگرن.

پاشایەتییە ئاشکراکان ئاڵای شۆڤێنیزمی ڕزیو و گاڵتەجاڕانەی فارسیان بەرامبەر عەرەب و ئایینی عەرەبی ئیسلام بەدەستەوەگرتووە، لیبراڵە تەقلیدیەکان یان پاشایەتییە شەرمەزارەکان دروشمی "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت"یان درێژکردووەتەوە تا ڕادەی ئیدانەکردنی هەر جۆرێک لە حکومەت کە لەسەر بنەمای ئایدۆلۆژیا دامەزراوە، و لە کۆتاییدا موجاهدین وشورا بەرگری نیشتمانی ، ئەم لیبڕاڵە تازە هاتووە، "ئیسلامی دیموکراسی ڕەجەوی"یان لە دژی "ئیسلامی خومەینی" بەرزکردووەتەوە. بەڵام لایەنی هاوبەشی ڕەخنەگرتن لە نیزام لە لایەن هەموو ئەم هێزانەوە، شاردنەوەی سروشتی بۆرژوازی – ئیمپریالیستیی ڕێژیمی کۆماری ئیسلامییە لە چاوی جەماوەری چینی کرێکار و بەبەریکردنی بۆرژوازی و ئیمپریالیزم و ئاراستەکردنی هەمووان ناڕازیبوون و دژایەتی بەرامبەر شەخسی خومەینی و ئیسلامی.جۆری تایبەتی خومەینی ئەوان لە پڕوپاگەندەی دیماگۆژیکی خۆیاندا، هەموو تاوان و دڕندەیەکانی کۆماری ئیسلامی و هەموو ئەو سەختی و ناعەدالەتییە ئابووری و سیاسیانەی کە ئەم دەسەڵاتە بەسەر جەماوەری خەڵکیدا سەپاندووە، بە "دەجالی خومەینی و گەمژەیی "، "کۆنەپەرستی ڕۆحانیەکان""ولایەتی فەقیە" وەسف دەکەن و بە کورتی ئەوەی کە دەیانەوێت ئایینی ئیسلام لە ژێر ناوی "ئاخوندیزم"دا جیا بکەنەوە، ئەوە دەخەنەپاڵەی تا لەگەڵە کۆتایی هاتنی تەمەنی کورتی کۆماری ئیسلامیدا، لە لایەک سیستەمی سەرمایەداری و دەسەڵاتدارێتی بۆرژوازی لە ئێران و لە لایەکی دیکەوە ڕۆڵ و ئەرکی ئایین لە پاسەوانی و پاراستنی ئەم سیستەمە بە سەلامەتی و ئاسایش بمێنێتەوە. ئیمپریالیزم و سەرمایەداری، بە ئەوەی سەروەری و هەژموونی خۆیان بپارێزن، لە لایەک پێویستیان بە دیکتاتۆریەکی دڕندانە و کوشتن و

سەرکوتکردنە لە ژێر ئاڵای ئاییندا، لە لایەکی دیکەشەوە پێویستیان بە پەردەپۆشکردنی پێویستی و سیمای چینایەتی ئەم کوشتنە هەیە و سەرکوتکردن و شاردنەوەی ڕۆڵی ڕاستەقینەی ئایین لەمەدایە. بۆیە هەردوو "ئیسلامی فقهی خومەینی" و "ئیسلامی ڕەجەوی و بەنی سەدر"، هەردووکیان "حکومەت لەلایەن ئاخوندەکان" و ئیدانەکردنی "ئاخوندیزم"، یش بە تەواوی بۆرژوازی لە ئێران و لە سیاسەتەکانی ئەم چینەدا لە ڕووبەڕووبوونەوەی شۆڕش و بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی خواست و شوێنی خۆی هەیە. بۆیە دەتوانین ڕۆڵ و ئەرکی سیاسی ئایین لە هەلومەرجی هەنووکەیی خەباتی چینایەتی لە ئێراندا لەم ڕستەیەدا کورت بکەینەوە: سەرکوتکردن لە خزمەت ڕژیمی بۆرژوازی دەسەڵاتدار و بڵاوبوونەوەی دیماگۆگی و وەهم لە خزمەت ئۆپۆزیسیۆنی بۆرژوازی ئەم ڕژیمەدایە.

بۆیە ئەگەر بڵێین لەم بارودۆخەی ئێستادا ڕەخنەگرتن لە ڕژیمی کۆماری ئیسلامی و هێزە بۆرژوازییەکانی ئۆپۆزسیۆن بەبێ تێگەیشتن و ڕەخنەی قووڵ لە ئایین و ڕۆڵ و ئەدای سیاسی لەم دۆخەدا مومکین نییە، ئەمە زیادەڕەوی ناکەین. ئەمڕۆ لە نزیکەی هەموو بوارەکانی خەباتی چینایەتیدا، هەر لە ململانێ لەسەر یاسای کار و هەڵوەشاندنەوەی ئەنجومەنە ئیسلامییەکان لە کارگەکاندا تا ئازادکردنی زیندانیانی سیاسی و لە ئاشکراکردنی سیاسەت و ئامانجەکانی "ئەڵتەرناتیڤە" بۆرژوازییەکانی کۆماری ئیسلامییەوە ڕژیم بە خەبات بۆ کۆکردنەوەی جەماوەر لە دەوری دیموکراسی شۆڕشگێڕانە و ڕووخاندنی ڕژێم، مامەڵەکردن لەگەڵ پرسی ئایین بووەتە شتێکی حەتمی.

بەڵام لەو قسانەی ئێمە وتمان، دەردەکەوێت کە ئەبێت حزبی ئێمە یەبلیغاتی دژ بە ئایین بکاتە بنچینەی کارەکانی لە هەموو ئەو بوارانەدا؟ ئایا خەبات لە دژی کۆماری ئیسلامی خەبات لە دژی ئیسلام دەکاتە ئامانجێکی سیاسی ئێمە؟ یان دەبێ جیاوازی بکەین لە نێوان ئایینی جەماوەر و ئایینی بۆرژوازی و تەنیا بە ئاشکراکردنی " خراپ بەکارهێنانەکانی بۆرژوازییەکان" لە ئایین ڕازی بین؟ و …

لەم وتارەدا هەوڵ دراوە بە شێوەیەکی وردتر لێکۆڵینەوە لە پرسی ئایین و ڕەخنەی پرۆلیتاری لە ئاین وەڵام بەم پرسیارانە بدرێتەوە.
١- ڕەخنەی مارکسیستی لە ئایین
تایبەتمەندی دژە زانستی ئایین
سیستەمی تیۆری ئایین و دونیابینی ئایینی، واتە ئەو کۆمەڵە پرەنسیپ و ڕێسایەی کە هەر ئایینێکی دیاریکراو لە ڕوونکردنەوەی

دونیا-کەمەڵگە و سروشت-دا دەریبڕیوە و ئەو ڕێسا و یاسایانەی کە دایمەزراندووە سەبارەت بە شێواز و داب و نەریتی و شێوازی تاک و… ژیانی کۆمەڵایەتی مرۆڤەکان، لەسەر بنەمای باوەڕبوون بە هێزێکی سەروو سروشتی و سەروو مرۆیی کە دروستکەر و فەرمانڕەوای جیهانە و زانایە و توانای بەسەر هەموو شتێک و هەموو کارێکدا هەیە. هێزێک کە هەرچەندە لە هەموو شوێنێکدا ئامادەیە و سەرپەرشتی هەموو شتێک دەکات، بەڵام زانینی عەقڵانی مرۆڤ بە تەواوی نەبوونی خۆی دیاری دەکات. هێزێک کە لە دەرەوەی بازنەی مەعریفەی هەستی و ئەزموونی مرۆڤدایە، بەڵام ئیرادەی ئەو سێبەرێک دەخاتە سەر هەموو ئەو شتانەی کە لەم بوارەدا هەن. هێزێکی خەیاڵی کە گەورەیی و دەسەڵاتی یەکسانە بە نادیارەکانی مرۆڤ.

بەم شێوەیە ئایدۆلۆژیای ئایینی، تەنیا بە پێچەوانەی زانستەوە، “دیار” بە “نادیار” ڕوون دەکاتەوە و وەهمەکانی مرۆڤ سەبارەت بە هێزی خەیاڵی و دەروونی لە جیاتی نەزانینی خۆی دەخاتە سەر هێزە بابەتییەکانی جیهانی واقیع. ژیرترین کەسی ئایینی ئەو کەسەیە کە وەڵامی هەموو پرسیارێک بە “چونکە خودا ویستی” دەداتەوە و هەموو جوڵە و گۆڕانکارییەک بە ئەنجامی پەروەردگاری خودایی دەزانێت. (وە تەنها لەسەر بنەمای ئەم پێوەرە سەرەوخەرەدایە کە حاجی ئیسلام کە نەزانترین خەڵکی سەردەمی ئەمڕۆیە دەتوانن ناوی خۆیان بنێن “زانای گەورەو ناودار”).

ئەم دژایەتیە و ڕووبەڕووبوونەوە تەواوەی نێوان ئایین و زانست دەبێتە هۆی ئەوەی کە هاوتەریب بێت لەگەڵ پێشکەوتنی زانست و لەگەڵ فراوانبوونی هۆشیاری مرۆڤ لەسەر جیهانی دەوروبەری، سیستەمی تیۆری ئایینیش بە هەمان شێوە – چ لە مامەڵەکردن لەگەڵ دیاردە سروشتییەکان و چ لە یاسا و ڕێساکانی ژیانی کۆمەڵایەتیدا -. ڕەنگی زیاتر لەدەست دەدات و زیاتر نادروست دەبێت. بەجۆرێک کە لەم سەردەمەدا هەرکەسێک ئاستێکی مامناوەندی خوێندەواری و کولتووری هەبێت، ناتوانێت گێڕانەوەی ئایینی سەبارەت بە خوڵقاندنی جیهان و مرۆڤ و پێشهات و دیاردە سروشتییەکان بە شتێکی زیاتر لە چیرۆکی خەیاڵی و خورافی پەیوەست بە سەردەمی منداڵی مرۆڤەوە، یان بە هەبوونی ئەو کەمترین بەها بە بۆچوونەکان ئایینی کۆمەڵایەتی بە نموونە سەبارەت بە چەمکی دادپەروەری لە یاسا دادوەرییەکان یان ڕێنماییە تەندروستییەکان یان سنووری مافە کۆمەڵایەتییەکانی ژنان و کۆیلەکان و هتد. بۆچی سەرەڕای ئەمەش هێشتا ئایین دەسەڵات و کاریگەری خۆی لەناو جەماوەرێکی بەرفراوان لە خەڵکی سەردەمی

ئەمەدا پاراستووە، بابەتەکە کە لە خوارەوە باسی دەکەین. پێش ئەوە پێویستە ڕوونکردنەوە بدرێت دەربارەی مامەڵەی ئاتەئیسزم و مارکسیزم بە ئایین، کە هەردووکیان تایبەتمەندییەکی هاوبەشیان هەیە لە ڕەخنەگرتن لە سیستەمی تیۆری ئایین بە پشتبەستن بە دەستکەوتە زانستییەکان.

مامەڵەی ئاتەئیزم و مارکسیزم لەگەڵ ئایین

ڕەخنە لە ئایین وەک سیستەمێکی تیۆری سەبارەت بە دیاردە سروشتی و کۆمەڵایەتی و یاساکان تایبەت نییە بە مارکسیزم. هەر قوتابخانەیەکی هزر و دونیابینی نائایینی، تا ئەو ڕادەیەی پشت بە زانستی جیهان و دەستکەوتە زانستییەکانی مرۆڤ ببەستێت، بەهەمان ڕادە دژایەتی ئایین دەکات. ئەم جۆرە قوتابخانانە زۆر پێش مارکس دامەزراون و گەشەیان کردووە، بەتایبەتی بیرمەندان و زانایانی بۆرژوازی. بۆرژوازی شۆڕشگێڕی ئەوروپا لە سەدەی هەژدەهەمدا، بە دوای ئەو ڕێنێسانسە زانستی و کولتوورییەی کە چەند سەدەیەک لەمەوبەر لە ئەوروپا دەستی پێکردبوو، توانی لە جیاتی ئیسکۆلاستی سیستەمی کڵێسا و دەستکەوتەکانی لۆژیک و ئینسانی، میتۆدی زانستی جیهان دابنێت حیکمەت لەبری خورافاتە پیرۆزەکانی سەدەی ناوەڕاست، و بەمجۆرە ماتریالیزم و بێدینیی ئەو قوتابخانانە پەرە پێدەدات کە وەک خودی ئایینەکە کۆن بوون و هێز و دەسەڵاتی نوێی پێببەخشێت.

هەروەها مارکسیزم ئایدۆلۆژیایەکی ماتریالیستی و بێدینیشە. واتە باوەڕی بەو حەقیقەتە هەیە کە یەکەمیان هیچ هێزێک لەدەرەوەی سروشت و کۆمەڵگە و سەرووی ئەو هێزەوە نییە و دووەمیش هەموو بیروباوەڕ و عەقڵیەتی مرۆڤ، واتە کولتووری مرۆڤ بە مانای فراوانی وشەکە چی دەگەیەنێت — قوتابخانەی جۆراوجۆری فەلسەفی و بۆچوونە زانستییەکان و ئەخلاق و داب و نەریتی کۆمەڵایەتی ئایین و هونەر و هتد دەخوڵقێنێت، لە ماددە و بارودۆخی ماددی ژیانی مرۆڤەوە سەرچاوەی گرتووە، لە پەیوەندی بابەتیی مرۆڤ لەگەڵ سروشت و لەگەڵ یەکتر. بۆیە مارکسیزم لە پرەنسیپ و بناغەکانیدا دژایەتی هەر جۆرە ئایین و شێوازێکی بیرکردنەوەی ئایینی دەکات. بەڵام وەک چۆن مارکسیزم لە ماتریالیزمی ئەبستراکت، یان ماتریالیزمی میکانیکی تێدەپەڕێت، ڕەخنەی مارکسیستیش لە ئایین تەنیا لە بەباوەڕیدا سنووردار نییە.

میتۆدی دیالێکتیکی مەعریفەی مارکسیستی، نەک هەر وەک ئایدۆلۆژیایەکی خورافات و خەیاڵی، بەڵکوو وەک دیاردەیەکی کۆمەڵایەتی کە پێویستییەکی دیاریکراوی هەبوونی هەیە، دەکۆڵێتەوە و شیکاری دەکات. ئەو پێویستییە بابەتیی و واقیعیانە دەزانێت و

ڕوونی دەکاتەوە کە بوونەتە ھۆی دروستبوون و مانەوەی خورافات و وەھمە ئایینییەکان و لەسەر ئەو بنەمایە ڕەخنە لە ئایین دەگرێت. بە واتایەکی تر ڕەخنەی مارکسیستی لە ئایین لە ڕەخنەی خۆی وەک ئایدیۆلۆژیا و سیستەمێکی بیرکردنەوە لە خۆیدا تێدەپەڕێت، ئەو ئایدیۆلۆژییە ئاسمانییەی کە ڕەتدەکرێتەوە چونکە خورافات و وەھم و خەیاڵە و قووڵتر دەچێتەوە و دەبێتە ڕەخنەیەک لە ئایینی زەمینی، ڕەخنەیەک لە ڕۆڵ و پەیوەستی کۆمەڵایەتی ئایین فراوان دەبێت. تایبەتمەندیی ڕەخنەی مارکسیستی لە ئایین، واتە جیاکردنەوەی لە ڕەخنەی ئاتەئیستی بۆرژوازی، لەم خاڵەدایە.

ھۆکارەکانی ھەبوونی ئایین

بۆئەوەی شێوەکی قووڵ و پرەنسیپمان لەدژی ئایین ھەبێت، پێویستە وەڵامی ئەو پرسیارە بدەینەوە کە بۆچی ئایین سەرەڕای ناعەقڵانیی و نالۆژیکیی پرەنسیپ و ڕێساکانی و سەرەڕای دژایەتییەکی ئاشکرای وەھمە ئایینییەکان لەگەڵ واقیع و ئەزموونە بابەتییەکانی جەماوەری خەڵک ، لە ماوەی سەدە یەک لە دوای یەکەکاندا لەنێو جەماوەردا کاریگەری ھەبووە؟ ئایا ھۆکارەکەی تەنھا نەزانینی خەڵکە؟ ڕوونە کە ئەم وەڵامە ماتریالیستییە کێشەکە نییە. باوەڕبوون بە ئایینی خۆی ھەمان نەزانینە و ناتوانیت وەڵامی نەزانینیش بە نەزانی ڕوون ناکرێتەوە. مارکسیزم فێری ئەوە دەکات کە عەقڵییەتی مرۆڤەکان دەرئەنجام و ڕەنگدانەوەی بابەتگەرایی ژیانیانە؛ بۆیە پێویستە ئەوە تێبگەین کە عەقڵییەتی ئایینی و ھەزاران ساڵەی باوەڕی مرۆڤ بە خودا و سەروو سروشتی ڕەنگدانەوەی کام ھەلومەرج و پەیوەندییە کۆنکرێتییەکانە لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا.
ئەنگڵس بەڕۆشنی وەڵامی ئەم پرسیارە دەداتەوە:

“تەواوی ئایین… ھیچی تر نییە جگە لە ڕەنگدانەوەی خەیاڵی لە مێشکی مرۆڤدا ئەو ھێزە دەرەکیانەی کە ژیانی ڕۆژانەی مرۆڤەکان کۆنتڕۆڵ دەکەن، ڕەنگدانەوەیەک کە ھێزە زەمینییەکان فۆرمی ھێزی سەروو سروشتی وەردەگرن” دژی دەھرینگ(Ante Doering).
مرۆڤی سەرەتایی ملکەچی سروشتە. ھێزە سروشتییەکان کە سروشت و بنەچە و ئەرکیان بە تەواوی نادیارە بە مرۆڤ، زاڵن بەسەر ھەموو لایەنەکانی ژیانیدا. بێدەسەڵاتی و لاوازی ڕەھای مرۆڤ بەرامبەر بەو ھێزانە وا دەکات خودا دروست بکات و پەنایان بۆ ببات. ھەوڵ دەدات بە پیرۆزکردن و ستایشکردن و بە قوربانیدان و لەخۆبردوویی، دڵی خوداکان ڕازی بکات و بەم شێوەیە سروشتی تووڕە دەخاتە ژێر کاریگەری خۆیەوە. بەڵێ، ئایین، وەک مارکس دەڵێت “بوونەوەری مرۆڤ

خستووەتە کەشە”.

بەڵام ئەگەر خوداوەند و ئایینە سەرەتاییەکان بوونی خۆیان قەرزاری لاوازی و نەزانی مرۆڤ لەبەرامبەر بە سروشت بوون ، مانەوە و بەردەوامی بیروباوەڕی ئایینی لە شێوەی ئایینە ئاڵۆزترەکاندا قەرزاری ئەو هێزە کۆمەڵایەتیانەیە کە لەگەڵ پەرەسەندنی کۆمەڵگای مرۆڤایەتی و سەرهەڵدانی چینەکان و باڵادەستی پەیوەندییە چینایەتییەکان لە کۆمەڵگادا ژیانی خەڵک بەڕێوەدەبات.

بە مرۆڤ توندوتیژی چینایەتی کەمتر نییە لە توندوتیژی ترسناک و نهێنی و نەناسراوی سروشت. کەسێک کە ژیانی کۆمەڵایەتیی ملکەچی پەیوەندی و بەنەکانیان بێت کە وا دیارە بەتەواوی لەدەرەوە و سەربەخۆ لە ئیرادەی خۆی مامەڵە بکات، بە ناچاری وا دەکات ئیرادەی خودا لە مێشکی خۆیدا حوکمڕانی کۆمەڵگا بکات و چارەنووسی خۆی بە ژێردەستەی ئیرادەی خۆی دەزانێت، بەجۆرێک کە بەم شێوەیە ، پاساو و چەمک و ئامانجێکی ئاسمانی بە نەزانی و بێدەسەڵاتی و ترسی زەمینی خۆت بدە. مرۆڤ کە لە تەسکی پەیوەندی چینایەتیدا گیری خواردووە، لە ئاسمانەکاندا بەدوای ئازادی و ڕزگاری خۆیدا دەگەڕێت. خودا دەبێتە بەرجەستەی کامڵبوونی مرۆڤی ناتەواو و نامۆ لەسەر زەوی، دادپەروەری ئیلاهی تۆڵەی نادادپەروەری کۆمەڵایەتی دەکاتەوە، بەهەشتی ئاسمانیش قەرەبووی ئازارەکانی دۆزەخ دەکاتەوە کە مرۆڤ لەسەر زەوی بە خۆی دروستی کردووە. بە درێژایی مێژووی کۆمەڵگا چینایەتییەکان هۆکاری بابەتیی و پاشخانی کاریگەریی ئایین لە نێو جەماوەری ستەملێکراو و ئیستغلالکراودا جگە لەمە هیچ نەبووە.

لینین سەبارەت بە جیهانی سەرمایەداریی سەردەمی ئەمە بەم شێوەیە ڕوون دەکاتەوە:

“ترس خوداوەندەکانی دروست کردووە.” ترس لە هێزی شاراوەی سەرمایە – شاراوە چونکە کردارەکەی پێشبینی ناکرێ لەلایەن جەماوەرەوە، هێزێک کە لە هەموو هەنگاوێکدا بە ئیفلاس و وێرانکاری “لەناکاو” و “چاوەڕواننەکراو” و “بەڕێکەوت” هەڕەشە لە ژیانی کرێکار و بازرگانە بچووکەکان دەکات .و سواڵکردن و هەژاری و لەشفرۆشی و مردن لە برسێتی دەهێنێتە پشتیەوە – ئەمە ڕەگی ئایینی هاوچەرخە کە ماتریالیست دەبێت لە پلەی یەکەمدا لەبەرچاوی بگرێت،…” (بابەتی حزبی کرێکاران سەبارەت بە ئایین)
لەو قسانەی تا ئێستا، ئەوە دەردەکەوێت کە هەتا کۆمەڵگەی چینایەتی بوونی هەبێت، ئایینیش بوونی دەبێت و تەنیا کاتێک کە ئیستغلالکردنی

مر□ق ل□ مر□ق و جیاکاری و نایەکسانی و بێ یاسایی و نائەمنی کۆمەڵایەتی و ئابووری کە لە ئەنجامدا دروست دەبێت لە کۆمەڵگا دوور بخرێتەوە ، و مرۆڤەکان، بە ئیرادەی ئازاد و هۆشیارانەی خۆیان، دەتوانن زاڵ بن بەسەر ڕێکخستنی کۆمەڵگادا و کۆنترۆڵی چارەنووس و چارەنووسی ژیانی خۆیان بکەن، تەنیا لە دۆخێکی وادا، هیچ شوێنەواری ئایین، ئەم هاوەڵ و هاوەڵ و بەردەوامی ئیستغلالکردنە نامێنێت و ستەمکاری چینایەتی. بە واتایەکی تر لەناوبردنی تەواوەتی ئایین تەنها بە سڕینەوەی سیستەمی چینایەتی مومکینە. بەڵام ئەمە هێشتا نیوەی واقیعەکەیە، نیوەکەی تر ئەوەیە کە کۆمەڵگای چینایەتی پێویستی بە ئایین هەیە – هەروەها هەموو لایەنەکانی ئەو کولتوورە ئایدیالیستییەی کە دروستی کردووە – بۆ پاراستن و مانەوە.

پەیوەندی نێوان بابەتییەت و سوبژێکتیڤیەت پەیوەندییەکی یەکلایەنە نییە. عەقڵیەتی مر□ق – جا ڕەنگدانەوەی ڕاستی□قینەی هەلومەرجی بابەتیی ژیان بێت وەک بۆچوون و دەرەنجامە زانستییەکان، یان ڕەنگدانەوەیەکی شێواو و خەیاڵییە وەک وەهم و خورافاتە ئایینییەکان – تەنیا ڕەنگدانەوەیەکی پاسیڤی واقیعی ژیانیان نییە، بەڵکو لە بەرامبەردا کاریگەری لەسەر پرۆسەی بابەتیی ژیانی مر□ق د□بێت. ئایین، وەک بەشێک لە کولتووری ئایدیالیستی باڵادەست لە کۆمەڵگەیەکی چینایەتیدا، دەرئەنجام و کاریگەریی پەیوەندییە چینایەتییەکانە و لە هەمان کاتدا پارێزەر و پارێزەری ئەو پەیوەندیيانە. نەبینینی هەریەکێک لەو دوو لایەنە تێگەیشتن و نزیکبوونەوەیەکی میتافیزیکی – لە لایەک خۆبەخشی و لە لایەکی دیکەوە دیتەرمینیزم – بەرامبەر بە ئایین نیشان دەدات و دەبێتە هۆی هەندێک لادان و لادانێکی سیاسی لە شەڕی دژی ئایین، کە لە لاپەڕەکانی داهاتوودا لێی دەکۆڵینەوە. بەڵام پێش ئەوە پێویستە لە باسەکەماندا لە ناسینی ئایینی ئاسمانی و هۆکار و بەستێنە بابەتییەکانی بوون و مانەوەی ئەو لە باسەکەماندا تێپەڕین و دیراسەی ئایینی زەمینی و ڕۆڵ و ئەرکە کۆمەڵایەتییەکەی بکەین.

ڕۆڵ و ئەرکی کۆمەڵایەتی ئایین

ئایدۆلۆژیای خەیاڵی ئایین لە شێوەی دیاردە و دامەزراوەیەکی کۆمەڵایەتی بابەتییدا بەدی دێت و ئەرکێکی دیاریکراو لە خزمەت ئەو شتەدا هەڵدەگرێت کە بوونی خۆی قەرزاری ئەوەیە، واتە پەیوەندییە چینایەتییەکان لە کۆمەڵگادا. ئەم فۆرمە زەمینییەی ئایین دیاردەیەکە کە پێکهاتووە لە: پیاوانی ئایینی یان پلەبەندی و ڕێکخستنی نوێنەرانی خودا لەسەر زەوی؛ فیقه و شەریعەت، واتا ڕێسا

و ڕەنمایی سەبارەت بە ماف و پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییەکان و تەنانەت ژیانی تایبەتی ئەندامانی کۆمەڵگا، کە تا ڕادەیەکی دیاریکراو لە کۆمەڵگادا جێبەجێ دەکرێن؛ دامەزراوە ئاینییەکان لەوانەش گۆڕ و مەزارگە پیرۆزەکان و ئیمامزادەکان، پەرستگاکان و مەزارگە، موڵک و ئیمکاناتی ئەوقاف و هتد؛ نەریت و ڕێوڕەسمی جۆراوجۆری ئایینی بە بۆنەی جەژن و ماتەمینی و لەدایک بوون و مردن و هاوسەرگیری و جیابوونەوەی ئەندامانی کۆمەڵگا؛ وە لە کۆتاییدا ئەوقاف و پێشکەشکردن و فیدیە و باج لەم جۆرە (وەک خومس و زەکات و مافی ئیمام و... هتد لە ئیسلامدا) کە خەرجی ژیانی پیاوانی مشەخۆری ئایینی و پاراستنی دامەزراوەی ئایینی دابین دەکات.

ڕۆڵ و ئەرکی کۆمەڵایەتی ئەم سیستەمە بەرفراوان و درێژخایەنە لە پاساودان و چەسپاندنی چەوساندنەوە و ئیستغلالکردنی چینایەتیدا کورت بکرێتەوە. تایبەتمەندی سەروو سروشتی و سەروو مرۆیی ئایینی ئاسمانی، وەک ڕێوڕەسمێکی پیرۆز کە یاسا و ڕێساکانی لەبارەی ژیان و لە دیاریکردنی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانی مرۆڤدا گوێڕایەڵی ئەرک و سەرپێچی هەڵنەگرە، دامەزراوەی زەمینی ئایین دەکاتە یەکێک لە توانا و ئیمکاناتە بێشومارەکان بە گێڕانی ئەم ڕۆڵە بەهرەمەند دەکات لێرەدا ئاماژە بە گرنگترینی ئەم توانایانە دەکەین.

ئایین بەرگریکارو پاساو دەری چەوسانەوە و ستەمی چینایەتیە لە هەموو ئایینەکاندا نایەکسانی کۆمەڵایەتی و ئابووری و جیاکارییەکان کە بەهۆی سیستەمی چینایەتییەوە دروست دەبن، بە خودایی و موقەدەری ئیلاهی دادەنرێت و شەرعییەتی پێدەدرێت. باوەڕبوون بەوەی کە هەژاری و بێبەشی یان خۆشگوزەرانی و سەروەت و سامانی هەر مرۆڤێک دەرئەنجامی ئیرادە و پەروەردگاری خودایە و دادپەروەری ئیلاهی سزای ستەم و نادادپەروەرییە کە مرۆڤەکان بەرامبەر یەکتری دەکەن، بەرەنگاربوونەوەی چەوساندنەوە و جیاکاری چینایەتیش یەکێکە وەسەرپێچیە بە ویستی خودا دەبێتە هۆی کردەوەی بێ ئەنجام و بێهودە و لێرەوە دەبێتە هۆی سەبر و لێبوردەیی و ملکەچبوون و گوێڕایەڵی کرێکاران و ئاسانکاری ویژدان و ڕەزامەندی ئیستغلالکاران.

“ئەوانەی بەدرێژایی ژیانیان زەحمەتیان کێشاوە و لە هەژاریدا ژیاون، لەلایەن ئایینەوە فێری ئەوەن تا لەسەر زەوی بن سەبر و گوێڕایەڵی بمێننەوە و بە هیوای پاداشتی ئاسمانی ئاسوودە بن، بەڵام ئەوانەی بە کاری ئەوانی تر دەژین ئەوانن.” فێری ئاین

دەکرێت کە بەخشندە بن لەکاتێکدا لەسەر زەوین. بەم شێوەیە ئایین ڕێگەیەکی زۆر هەرزانیان پیشان دەدات بۆ پاساودانی بوونیان وەک چەوسێنەران و بلیتێکیان پێدەفرۆشێت بۆ ئاسوودەیی لە بەهەشتدا بە نرخێکی مامناوەند" (سۆسیالیزم و ئایین – لینین)
جگە لەوەش ئایین ڕۆڵێکی ڕاستەوخۆ و ڕاستەقینەتر لە "پەروەردە و ڕێنمایی" لە پاڵپشتیکردنی ستەم و چەوساندنەوەی چینایەتیدا دەگێڕێت. ئەگەر لە ئایەت و دابونەریتی ئایینیدا لە دونیای تردا پەیڕەوی و گوێڕایەڵی چەوسێنەران بە بەڵێنی بەهەشتەوە دراوە، لەبری فیقه و یاسا شەریعەتەکان، تۆڵەی سەرپێچیکردن لە چەوسێنەران و ڕاپەڕین دژی بەرژەوەندییەکانیان لە دونیادا بە سنوور و سزا دەدرێت . بەم شێوەیە ئایین بە شێوەیەکی کردەیی و ڕاستەوخۆ ئەرکی بەرگریکردن لە چەوسانەوە و پاراستنی بەرژەوەندی چەوسێنەران دەگرێتە ئەستۆ. لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی لە ئێران، ئایینی ئیسلام ، بە تایبەت لە بەجێگەیاندنی ئەو ئەرکەدا.دەستبەرداری هیچ شتێک نەبووە
ئایین بە سروشتی خۆی دژە دیموکراسییە:
بناغەی هەر جۆرە ئایینێک گوێڕایەڵی بە ئەملاو ئەولایە بە خودا و پابەندبوونی توندە بە فەرمان و یاساکانی خوداوە و ئەمەش هیچ مانایەکی تری نییە جگە لە نکۆڵیکردن لە مافی ئاشکرا و بێ گومانی مرۆڤ بۆ دیاریکردنی چارەنووس و پێشهاتەکانی ژیانی کۆمەڵایەتی و تەنانەت تایبەتی خۆی و ڕادەستکردنی ئەم مافە بە خودا.

ئایین نەک هەر دان بە ئیرادەی خەڵکدا نانێت لە دیاریکردنی مافە کۆمەڵایەتییەکان و دانانی یاسادا- جا پەرلەمانی بێت یان شورایی- بەڵکو ئەم مافە بە تەواوی هی خودا و نوێنەرانی لەسەر زەوییە، واتە پیاوانی ئایینی و پاپا و قەشە.و ئایەتوڵڵا و حوجەتولئیسلام، و بانگەوازی خەڵک دەکات بۆ گوێڕایەڵی ئەوان. ئەم تایبەتمەندییەی ئایین دەیکاتە ڕێوڕەسمێکی دۆگماتیک و نەگۆڕ، سەربەخۆ و باڵاتر لە ئیرادەی خەڵک و نکۆڵیکردن لە سەرەتاییترین مافە دیموکراسییەکانیان، و دەیخاتە لەڕوبەڕوبونەوە و دژایەتییەکی تەواو لەگەڵ دیموکراسی بە مانا گشتییەکەی، تەنانەت بە مانا بۆرژوازییەکەیشی. دیکتاتۆری ئیسلامی ئێران لەم کەیسەدا چەندین نموونەی هێناوەتەوە کە دیارترینیان داڕشتن و پەسەندکردنی گاڵتەجاڕانەی پڕۆژە یاسای تۆڵەسەندنەوە و یاسای کاری ئیسلامییە.
ئایین هۆکاری دووبەرەکییە لە نێوان جەماوەردا:
تا ئەو شوێنەی پەیوەندی بە مافە کۆمەڵایەتی و تاکەسییەکانەوە هەیە، مەبەستی هەر ئایینێک واتە مرۆڤ یان ئەندامانی کۆمەڵگە،

تەنها باوەڕداریان باوەڕدارانی هەمان ئایین. چەمکی ئایینی دادپەروەری و یەکسانی – تەنانەت ئەگەر ئەو جیاکاریانەی کە بە پێی پێگەی چینایەتی و بڕی سامانی تاکەکان لە حوکمی یاسایی ئایینەکاندا هەن لەبەرچاو نەگرین- بەڕاستی یەکسانییە لە نێوان ئەم باوەڕداران و نەک هەموو مرۆڤەکان. بۆ نموونە ڕێسا و یاساکانی فیقهی ئیسلامی لە هەموو بوارە مەدەنی و دادوەری و تەنانەت تاکەکەسییەکاندا تەنیا باس لە مافەکانی موسڵمانان دەکەن و لە پێگەیەکی تەواوی باڵاتر و ئیمتیازدارتر لە ناموسڵمانان دادەنێن. جگە لەوەش لە هەموو ئایینەکاندا – بە ئیسلامیشەوە و بەتایبەتیش لە ئیسلامدا – ژن و پیاو مافی یەکسانیان نییە. بە واتایەکی تر لە ڕووی مافە کۆمەڵایەتییەکان و مافی تاکەکەسییەوە، هەر ئایینێکی دیاریکراو جیاوازییەکی تەواو ناکات نەک تەنها لە نێوان پەیڕەوانی خۆی و پەیڕەوانی ئایینەکانی دیکەدا – و بێگومان هەموویان کافرن – بەڵکو نیوەی پەیڕەوانیشی، واتە ، پیاوان (یان بەپێی قورئان مسلمین و مؤمنین).لە نیوەکەی تری (مؤمنات ومسلمات) جیا دەکاتەوە و بە باڵاتریان دەزانێت.

ئەم دابەشبوونە یاساییەی مرۆڤەکان لە کۆمەڵگادا بە پێی بیروباوەڕی ئایینی و ڕەگەزەکانیان هەمیشە و بە درێژایی مێژووی کۆمەڵگا چینایەتییەکان بیانوویەکی گونجاو و کاریگەری بۆ چەوسێنەران ڕەخساندووە بۆ ئەوەی دووبەرەکی لە نێوان جەماوەری خەڵکدا دروست بکەن.

ئایین بەربەستێکە لە بەرامبەر هەر جۆرە گۆڕانکاری و بەرەوپێشچوونێکدا:
جگە لەو فاکتەرانەی کە لە سەرەوە ئاماژەمان پێدا، تەنیا ئەو ڕاستییەی کە مێژووی سەرهەڵدانی ئایینەکان – وەک ڕێوڕەسمێکی دۆگماتیک و پیرۆز کە مرۆڤ مافی بەشداتیکردنیان نییە تێیدا- دەگەڕێتەوە بۆ نزیکەی دوو هەزار ساڵ لەمەوبەر، بە ئایینی تایبەت مەندیەکی کۆنپەرستانە و بەرەو دواوگەڕانەوە دەبەخشێت. ئەگەر هەر ئایینێکی مەزهەبی بیەوێت بە دەسەزی بە بۆچوون و ڕێنماییە کۆنەکانی خۆی بمێنێتەوە – کە زۆرجار تەنانەت لە پشت دەستکەوتە کولتووری و زانستییەکانی شارستانییەتی سەردەمی خۆیەوەیە – ناتوانێت وەک بەربەستێک بەرەنگاری گۆڕانکارییە کۆمەڵایەتییەکان و پەرەسەندنی بارودۆخی ژیانی مرۆڤ نەبێتەوە. وە خوازیاری پاراستن و جێخستنی کولتوور و سیستەمی کۆن لە بەردەم بیرکردنەوە و پەیوەندییە نوێیەکاندا نەبێت.

دژایەتیی سەرسەختانەی ئایینی مەسیحی لەگەڵ بیرەکە و هزری نوێ و ئەشکەنجە و کوشتنی بیرمەندان و زانایان لەلایەن کەنیسەوە بە درێژایی مێژووی سەدەکانی ناوەڕاست و دوژمنایەتی "موجتەهیدەکان" و "زانایان" لە ئێران بە درێژایی سەدەی ئێستا و بە تایبەت دوای حوکمی کۆماری ئیسلامی، بە هەموو ڕەنگ و نیشانەکانی کولتوور و شارستانیەتی ئینسانی ئەمڕۆ، نموونەی بەرەنگاری ئایین و بیرکردنەوەی هزری بەردبووی ئایینی دژ بە پێشکەوتن و پەرەسەندن.

ئەم توانا و گونجاویانە کە تەنها لە سەرەوە ئاماژەمان بە گرنگترینیان کردووە، ئایین دەکەنە ئامرازێک بۆ پاساوهێنانەوە و پاراستنی ستەم و چەوسانەوەی چینایەتی. هەموو ئایینێکی مەزهەبی، ئەگەر لە چیرۆک و فەرموودەکانیشیدا، ڕەنگێکی لە ئاهو حەسرەتی چەوساوەکاندا هەبێت، لە ژیانی واقیعی و وەک دامەزراوەیەکی کۆمەڵایەتی، دەبێتە بەشێک لە ئامێری حکومەت و ڕۆڵ و ئەرکی ڕازاندنەوە و ڕازاندنەوەی واقیعەکەیە لە ستەم و ئیستغلالکردن بە بەرگەکەوە، لە ڕۆحانیەت و ئەخلاقی ئایینیەوە، بە شەرعیەتدان بە سیستەمی کۆمەڵایەتی هەبوو و بانگەوازی کۆیلە و قوربانیانی ئەم سیستەمە دەکات بە گوێڕایەڵی و تەحەمولکردن و ملکەچبوون.

ڕۆڵی ئیسلام لە ئیمپراتۆریەتی ئیسلامی و کەنیسە و مەسیحیەت بە درێژایی سەردەمە تاریکەکانی سەدەکانی ناوەڕاست و هەروەها ئەدای پاپا و ڤاتیکان و ئیسلام و خومەینی لە جیهانی سەرمایەداریی ئەمڕۆدا، جگە لەمە هیچی تر نەبوو و هەیە.

لێرەدا ڕەنگە بەشێک لە خوێنەران ئاگادارمان بکەنەوە لەوەی کە لە قۆناغە جیاوازە مێژوویەکاندا ئایین ڕۆڵێکی پێشکەوتنخوازانە و ڕیشەیی گێڕاوە و هەر بۆیە ئەنجامەکەمان هەمیشە هەموو مەزهەب و لقە ئایینییەکان ناگرێتەوە. بەو پێیەی ئەم بۆچوونە ساڵانێکە لە نێو ڕۆشنبیران و هێزە سیاسییە بۆرژوازییەکاندا کاریگەری هەبووە و بەتایبەتیش سازمانی موجاهدینی خەڵک یەکێک بووە لە بەرگریکار و لایەنگرانی سەرسەختی، پێویستە بە ڕوونی ڕۆڵ و ئەرکی ئایینی بەناو پێشکەوتنخواز و شۆڕشگێڕ پێناسە کراوە. هەروەها لەکۆڵینەوەی بە بکەین

"ئایینی ڕادیکاڵ" ئایدۆلۆژیای ستوونی پێنجەمی چەوسێنەرانە لە نێو جەماوەردا

گومانی تێدا نییە لە قۆناغی مێژوویی ڕابردوو و تەنانەت تا ڕادەیەک لە سەردەمی ئێستادا، هەندێک جوڵانەوە و بزووتنەوەی جەماوەری بە هۆکاری جۆراوجۆر ڕەنگێکی ئایینییان وەرگرتووە. بەڵام ئەمەش ڕاستییەکی حاشا هەڵنەگرە کە تا ئەو ڕادەیەی کە ئەم جۆرە بزووتنەوە فۆرمێکی ئایینییان گرتۆتە بەر و بە زمانی ئایین ئارەزوو و ئامانجەکانیان دەربڕیوە، هەر بەو ڕادەیەش لە ئامانجە شۆڕشگێڕی و جەماوەرییەکانی خۆی دوور کەوتوونەتەوە و توانای لێدان و بەلاڕێدابردنی لەواندا زیاد دەکات. خودی هەبوونی بزووتنەوەیەکی جەماوەری لە ژێر ئاڵای ئایینیدا دەربڕی ئەو ڕاستییەیە کە جەماوەر تێگەیشتنێکی ڕوونی نییە لە بەرژەوەندیی ڕاستەقینەی خۆی و هەلومەرجی ڕزگاربوونیان لە کۆت وبەندی چەوسانەوە هەرچەند بە ئازادی و ڕزگاری خۆیان ڕاپەڕیون، بەڵام هێشتا وەهمی خۆیان بە ئاین لەدەست نەداوە و تەنانەت تا ئەو ڕادەیەش لەسروشت و ڕۆڵ و سیمای کۆنەپەرستانەی کڵیلایەتی ئایینیش وشیار نەبوونەتەوە کە نەیگەڕێ بە وەسیلەی دەربڕینی ئارەزوو ئامانجە شۆڕشگێڕییەکانیان. ئەم دژایەتییە لە نێوان وەهم و متمانەی جەماوەر بە ئایین لەگەڵ ئامانج و ئارەزووە شۆڕشگێڕییەکانیان، یان لە ڕاستیدا دژایەتییەک لە نێوان تێۆری شۆڕشگێڕانە و ناوەڕۆکی بزووتنەوەیەکی جەماوەری بە شێوەی دەربڕین و فۆرمە ئایینییەکەی، تۆوی بەلاڕێدابردن و شکست لە نێوان ئەم جۆرە بزووتنەوانەدا پەروەردە بکەن. لە ڕاستیدا بزووتنەوەیەک کە پەیوەستی بە خودایە بە گەیشتن بە ئامانجەکانی، توانای ئەوەیشی هەیە لە پێناو خودا دەستبەرداری ئامانجەکانی بێت و ببێتە ئالەتی دەست وئامرازێک بە یەکلاکردنەوەی حساباتی چینە دەسەڵاتدارەکان و ئامرازێک بە شێوەی ناو خەزانی ئەو چەوسێنەرانەی کە هەمیشە خودا و نوێنەرەکانی لەسەر زەووی لەگەڵیاندان ، چونکە هەمان ئەو وەهمانەی کە دەبنە هۆی ئەوەی جەماوەر پەنا بە ئایین ببات بۆ گەیشتن بە خواست و ئامانجەکانی، بەهەمان شێوە ئەو توانا و دەسەڵاتەش دەداتە چینی دەسەڵاتدار کە بە پشت بەستن و لە ڕێگەی ئایینەوە، لەگەڵ هەموو تایبەتمەندی و توانای کۆنەپەرستی دەرونی و توانا بابەتییەکان.و ماددییەکانی ، بە شێواندن و بەلاڕێدابردنی خەباتی جەماوەر، داماڵینی لە ناوەڕۆکی شۆڕشگێڕانە و دواجار بەرەو شکست بردنی. بۆیە هەر بزووتنەوەیەک، چەندە ئاینی بێت، هەرچەندە بیەوێت بە ئایینی بمێنێتەوە و لە ڕێگەی ئایین و دەوروبەری ئایینەوە خۆی دەرببڕێت، بزووتنەوەیەکی شۆڕشگێڕانە نییە، بەڵکو بزووتنەوەیەکی جەماوەری کوێر و دواکەوتووە کە لە کۆتاییدا خزمەت بە دوژمنانی ئەو جەماوەر و چینەکانی دژە شەڕدا دەبێت. کەواتە بوونی ئایین لە بزووتنەوەیەکی جەماوەریدا ئاماژەیە بە سروشتی

ڕادیکاڵی ئایین، بەڵکو بە پێچەوانەوە نوێنەرایەتی لاوازی و دواکەوتووییەکان و لایەنە کۆنەپەرستانە و دژە شۆڕشگێڕییەکانی ئەو بزووتنەوە جەماوەرییە تایبەتە نیشان دەدات.
بەڵام ئەگەر پەنابردنی جەماوەری خەڵک بۆ ئایین بۆ گەیشتن بە ئامانج و داواکارییە شۆڕشگێڕانەکانیان لە نەزانی و وەهمەکانیانەوە سەرچاوەی گرتبێت، بۆ ئەو ت□و□ژ و چینە کۆمەڵایەتیانە و ئەو کەسایەتی و هێزە سیاسیانەی نوێنەرایەتیان دەکەن بە هۆشیاریییەوە هەوڵی گۆڕینی ئایین دەدەن بۆ ئایدۆلۆژیای خەبات و ناڕەزایەتی. کێشەکە ڕەهەندی تری هەیە. مێژوو هەمیشە بە ڕوونی ئەو ڕاستییەی دەرخستووە کە پێش هەموو شتێک ڕەخنە و ناڕەزایەتیی ڕابەران و هێزە سیاسی و ئاینیی□کان- چ لە ڕابردوو و لە بارەی پێغەمبەر و ئیمام و پارێزگار و ڕێبەرانی ئایینی و ئەمڕۆش لە کەیسی هاوشێوەی خومەینی و موجاهیدین- بۆ بارودۆخ و پاڵنەرە هەنووکەییەکان.و هۆکارەکانیان بۆ گۆڕین و ژێرەوژوورکردنی ئەو، تەواو جیاوازە لە ڕەخنە و ناڕەزایەتی جەماوەری ستەملێکراو و چەوساوەدا، هەر بۆیە ئەو ئامانجانەی کە بەدوایاندا دەگەڕێن و ئەو خەباتەی کە بۆ گەیشتنیان پێیەوە سەرقاڵن ئەم ئامانجەش ناتوانێت کەمترین خاڵی هاوبەشی هەبێت لەگەڵ خەباتی جەماوەردا. دووه□م: ئەم کەسایەتی و هێزە ئایینییانە- لە پێغەمبەرانەوە تا خومەینی و ڕەجەوی- پەنا بۆ ئایین دەبەن، نەک لەبەر باوەڕ و ئیمانی خۆیان بە هێز و دەسەڵاتی ڕزگاری بەخشی ئایین، بەڵکو لەبەر ئەوەی بە ئامرازێکی گونجاوی دەزانن بۆ کۆکردنەوە و بەجوڵەخستنی جەماوەر .- یان بەپێی ئایەتەکان و نەریتە ئاینیی□کان خەڵکی ئاسایی لەئاەاستەی ئامانج و بەرژەوەندیە چینایەتی خۆیان دەزانن. لە نێو سەرۆک هۆزە عەرەبەکان لە سەرەتای ئیسلامەوە تا دەگاتە فەتحەکانی خەلیفە ئیسلامییەکان و لە جەنگە سەلیبییەکانەوە تا شەڕی ئێستای ئێران و عێراق، سەرکردە و حزبە سیاسییە ئایینییەکان هەمیشە جەماوەریان لە دژی جەماوەر و لە پێناو خزمەتکردنی بەرژەوەندی چینایەتی دوژمناندا ئامادەکردوە. ئەوان هەمیشە هەوڵیان داوە کە ڕووخسارێکی شۆڕشگێڕانە و جەماوەری بە ئایین بدەن لە پێناو ڕاکێشانی جەماوەری ناڕازی و ستەملێکراودا، لە کاتێکدا لە مەیدانی ڕاستەقینەی خەباتی چینایەتیدا ڕۆڵ و ئەدای ئایینی “جەماوەری و شۆڕشگێڕ”ەکەیان، هەر وەک فاشیزم و ڕەگەزپەرستی،جگە لە کۆکردنەوەی جەماوەر لە دژی بەرژەوەندی و خواستە ڕاستەقینەکانیانی خۆیان شتێکیتر نەبوو.
ڕاستییەکەی ئەوەیە کە ئایینی ناڕازی، یان ئەوەی پێی دەوترێت “ئاینی ڕادیکاڵ و شۆڕشگێڕ”، بە بوون لە ئۆپۆزسیۆن و بە داپۆشینی ڕووە ڕەش و شەرمنەکەی لە پشت دەمامکی پشتیوانی لە ستەملێکراو و

بەبەشەکانەوە، دەتوانێت پایەی پێنجەمی چینەچەوسێنەر و کۆنەپەرستەکان.چونە ناو جەماوەری خەڵک و زۆر کاریگەرتر و کاراتر بن لە هەر ئامرازێکی تری ستەم و فریودان و لە کاتی مەترسیدا، کە تەنانەت لە سەرەنێزەی ڕووت و تۆپ و تانکی و دەشکە دروست نەکراوە، بە ئەوەی بەتە پارێزەر و ڕزگارکەری هەژموونی ئابووری و سەروەری سیاسی چەوسێنەران .

ئەزموونی شۆڕشی ئێران و ئەو جێگایەی کە ئەمڕۆ ئیسلام لە سیاسەتی دژە شۆڕش و سەرکوتگەرانەی وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوادا دەزیویەتیەوە، نموونەیەکی زیندوو و ڕوونی ئەم ڕۆڵە و ئەدایەی ئایینی ناڕەزایە. لە ئێران ساڵانێک بەر لە شۆڕش، ئیسلام ئاڵای خەباتی ڕۆشنبیران و هێزە بچووکە بۆرژوازییەکان بوو کە لە ژێر فشاری سەرمایەی گەورە و ئیمپریالیزم و لە گۆشەنیگای کۆنەپەرستانە و دواکەوتووانە دژ بە ئیمپریالیزم ناڕەزایەتیان دەربڕی و لە ڕاستیدا لەگەڵ ئەو گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کە لەژێر کاریگەری دەسەڵاتی سەرمایەدا تووشی بوو بوون ، بە تایبەت دوای چاکسازییەکانی زەوی، لە کۆمەڵگەی نەریتی و فیۆداڵی ئێراندا سەریهەڵدابوو دژی بوون، گەڕابوو. هەرچەندە کەسایەتی و هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی مەزهەبی شا تەیفێکی نایەکسانیان پێکهێنا و بنکە ئایدیۆلۆژییەکانیان لە ئیسلامی کۆنەپەرستانە و سەدەی ناوەڕاستی خومەینیەوە دەست پێدەکرد تا دەگاتە بیری شێوە سۆسیالیستی و وردە بۆرژوازییە موجاهیدییەکان، بەڵام بڕگەی هاوبەشی بنەڕەتی هەموو ئەو کەسایەتی و هێزانە لە ئال ئەحمەد و شەریعەتیەوە بە ئایەتوڵڵا تاڵقانی و خومەینی و لە فەداییەکانی ئیسلامەوە بە نەهزەتی ئازادی و سازمانی موجاهدینی خەڵق، پێکهاتبوو لە بڵاوکردنەوەی وەهم و فریکارییەکان سەبارەت بە لایەنە "پێشکەوتنخوازان و شۆڕشگێڕییەکان"ی ئیسلام و هەوڵدان بۆ شێواندن و لایەن پێدانی ناڕەزایەتیەکان و خەباتی جەماوەر ئاڕاستە بکەن. بە ئاراستەی ئەو ئامانج و ئامانجانەی کە بەتەواوی دژ بەیەک و دژ بە داواکاری شۆڕشگێڕانەی کرێکاران و زەحمەتکێشان بوون؛ کرێکاران و زەحمەتکێشان بەدەست چەوسانەوەی سەرمایەداری و چەوساندنەوە و خنکاندنی دڕندانە ئیمپریالیستەکانەوە دەناڵێنن و هاوشێوەکانی ئالئەحمەد و شەریعەتی لە ڕۆژئاواییبوون و لەدەستدانی داب و نەریت و کولتووری دواکەوتوانەی فیئودالی؛ جەماوەری خەڵک ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر بە سیستەمی سەرمایەداری و هەژاری و بە یاسایەک کە ئەم سیستەمە هۆکارو سەرچاوەکەی بوو کەسانی هاوشێوەی فیداییەکانی ئیسلام و خومەینی ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر بە هێنانەکایەی حیجاب و مافی دەنگدانی ژنان و قەدەغەکردنی لەسنگدان و ڕێوڕەسمی

شمشێر لەدان؛ کرێکاران دەیانویست تەواوی سیستەمی سەرمایەداری تێکبشکێنن و هاوشێوەکانی موجاهیدینی خەلق دەیانویست پیشەسازییە مونتاژەکانی لەناوببەن و سەرمایەداریی نەتەوەیی گەشەپێبدەن و فراوانتری بکەن! وە هەر بەو شێوەیە. بەڵام بوونی ئەم دووانەیە و دژایەتی نەوان ڕەخنەی فیۆداڵیی و بچووک بۆرژوازی لە دژایەتی ئیسلامیی پاشایەتی و ئیمپریالیزم لەگەڵ داواکاری شۆڕشگێڕانە، دیموکراسی و دژە ئیمپریالیزمی جەماوەری کرێکاری و زەحمەتکێش، ڕێگری لە "ئیسلامی ناڕازی" نەکرد، هەروەها لەگەڵ لێکدانەوەیەکی فیزیکی یان فیقهی خومەینی، جا چ لە شێوەی شیعەی سووری عەلەوی موجاهیدین بێت، ناتوانێت ڕۆڵی خۆی وەک ئایدۆلۆژیای پایەی پێنجەمی بۆرژوازی و ئیمپریالیزم لە نێو جەماوەری خەڵکدا بەجێبهێنێت. نەزانی و دواکەوتوویی سیاسیی جەماوەری کرێکار، پێشوەختە ئایینی و خورافاتەکان و باوەڕ و باوەڕیان بە ئیسلام کە لە لایەن چینە ئیستغلالکار و دەسەڵاتدارەکانەوە بەدرێژایی سەدەکان لە مێشکیاندا چێندرابوو، هەروەها وەهمەکانیان سەبارەت بە لایەنەکانی "شۆڕشگێڕ". و دژە شۆڕش" "ئیمپریالیزم"ی ئیسلام کە لە لایەن هێزەکانی وەک موجاهیدەکانەوە لەناو خەڵکدا سووتەمەنی پێدرابوو، ڕێگەی نەدا جەماوەر سروشتی ڕاستەقینەی ئامانج و سیاسەتی هێزە ئایینییەکانی ئۆپۆزیسیۆنی شا بزانێت و بەدیبهێنێت دژایەتییەکەی لەگەڵ بەرژەوەندی و داواکارییە شۆڕشگێڕییەکانیان. هەر لەبەر ئەم هۆکارە بوو کە کاتێک جەماوەر بە ڕوخاندنی دەسەڵاتی پاشایەتی و ڕزگارکردنی خۆی لە چەقی سەرمایە و ئیمپریالیزم ڕاوەستا، ئۆپۆزیسیۆنی ئایینی توانی سواری شەپۆلی شۆڕش بێت، کاریگەری خۆی لە نێو خەڵکدا بەکاربهێنێت بۆ خزمەتکردنی دوژمنەکانیان، و ئەرکی مێژوویی خۆی لە ڕزگارکردنی سەرمایە جێبەجێ بکات و ئیمپریالیزم ڕۆڵی شۆڕش بگێڕێت؛ تا ڕادەیەک کە ئەمڕۆ بەشێک لەم ئۆپۆزیسیۆنە حکوومەتی فاشیستی کۆماری ئیسلامیی پێکهێناوە و خوێنی کرێکاران و زەحمەتکێشانی بۆ پاراستن و پاراستنی حوکمی سەرمایە و سیستەمی سەرمایەداری ڕژاندووە و بەشێکی دیکەش کە خەونی دامەزراندنی دەسەڵاتێکی سەرمایەداریی کۆماری دێموکراتی ئیسلامی. ئەو پەروەردە دەکات، چاودێرێکی دەرفەتە بۆ ئەوەی هەمان ڕۆڵ و ئەرک لە شۆڕشی داهاتووی ئێراندا بگێڕێت.

بەم شێوەیە شۆڕشی ئێران جارێکی دیکە ئەو ڕاستییەی پشتڕاستکردەوە کە ئایینی ناڕازی نەک هەر هیچ جۆرە ڕادیکالیزمێکی تێدا نییە، بەڵکو وەک ئایینی فەرمی و دەسەڵاتدار ئامرازی ڕازیکردن و چەوساندنەوەیە، ئایدۆلۆژیا درۆیە و خزمەتکارییە ستەم و

ئیستغلالکردنی چینایەتی. ئەزموونی شۆڕشی ئێران و ئەو جێگایەی کە ئەمڕۆ ئیسلام لە سیاسەتی دژە شۆڕش و سەرکوتگەرانەی وڵاتانی ئیمپریالیستی ڕۆژئاوادا دەزیوێتیەوە، نموونەیەکی زیندوو و ڕوونی ئەم ڕۆڵە و ئەدای ئایینی پەرستانە. لە ئێران ساڵانێک بەر لە شۆڕش، ئیسلام ئاڵای خەباتی ڕۆشنبیران و هێزە بچووکە بۆرژوازییەکان بوو کە لە ژێر فشاری سەرمایەی گەورە و ئیمپریالیزم و لە گۆشەنیگای کۆنەپەرستانە و دواکەوتووەوە دژ بە ئیمپریالیزم ناڕەزایەتیان دەربڕی و لە ڕاستیدا لەگەڵ ئەو گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کە تووشی بوون بە حوکمی سەرمایە، بە تایبەت دوای چاکسازییەکانی زەوی، لە کۆمەڵگەی نەریتی و فیۆداڵی ئێراندا سەریهەڵدابوو، گۆڕابوو، دژی بوون، هەرچەندە کەسایەتی و هێزەکانی ئۆپۆزیسیۆنی مەزهەبی شا سپێکترەمێکی نایەکسانیان پێکهێنا و بنکە ئایدۆلۆژییەکانیان لە ئیسلامی کۆنەپەرستانە و سەدەی ناوەڕاستی خومەینییەوە دەست پێدەکرد تا دەگاتە بیری ساختەی سۆسیالیستی و بچووک بۆرژوازی موجاهیدییەکان، بەڵام بڕگەی هاوبەشی بنەڕەتی هەموو ئەو کەسایەتی و هێزانە بوون بوو لە ئەل لە ئەحمەد و شەریعەتییەوە بە ئایەتوڵڵا تاڵقانی و خومەینی و لە پەرستراوانی ئیسلامەوە بە تەقگەری ئازادی و سازمانی موجاهدینی گەل، پێکهاتبوو لە بڵاوکردنەوەی وەهم و دیماگۆگەکان سەبارەت بە لایەنە “پێشکەوتنخوازان و شۆڕشگێڕییەکان”ی ئیسلام و هەوڵدان بۆ شێواندنی و... ناڕەزایەتی و خەباتەکانی تودە ئاڕاستە بکەن. بە ئاراستەی ئەو ئامانج و ئامانجانەی کە بە تەواوی دژ بە یەک و دژ بە داواکاری شۆڕشگێڕانەی کرێکاران و زەحمەتکێشان بوون؛ کرێکاران و زەحمەتکێشان بەدەست ئیستغلالکردنی سەرمایەداری و چەوساندنەوە و خنکاندنی دەندانە ئیمپریالیستەکانەوە دەناڵێنن و هاوشێوەکانی ئەلئەحمەد و شەریعەتی لە ڕۆژئاواییبوون و لەدەستدانی داب و نەریت و کولتووری دواکەوتوو؛ جەماوەری خەڵک ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر بە سیستەمی سەرمایەداری و هەژاری و بە یاسایەک کە بەهۆی ئەم سیستەمەوە دروست بووە و کەسانی هاوشێوەی فیداییەکانی ئیسلام و خومەینی ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر بە هەنانەکایەی حیجاب و مافی دەنگدانی ژنان و قەدەغەکردنی سنگ کوتین و ڕێوڕەسمی شمسێر لێدان؛ کرێکاران دەیانویست تەواوی سیستەمی سەرمایەداری تێکبشکێنن و هاوشێوەکانی موجاهیدینی خەڵق دەیانویست پیشەسازییەکانی مەجلیس لەناوبەن و سەرمایەدارییی نەتەوەیی گەشە بکەن و فراوانتر بکەن! و هەر بەو شێوەیە. بەڵام بوونی ئەم دووانەیە و دژایەتی نێوان ڕەخنەی فیۆداڵی ووردە بۆرژوازی لە دژایەتی ئیسلامیی پاشایەتی و ئیمپریالیزم لەگەڵ داواکاری

شۆڕشگێڕانە، دیموکراسی و دژە ئیمپریالیزمی جەماوەری کرێکاری و زەحمەتکێش، ڕێگری لە "ئیسلامی ناڕازی" نەکرد، هەروەها لەگەڵ لێکدانەوەیەکی فەیزیە* یان فیقهی خومەینی، جا چ لە شێوەی شیعەی سووری عەلەوی موجاهیدین بێت، ناتوانێت ڕۆڵی خۆی وەک ئایدۆلۆژیای پایەی پێنجەمی بۆرژوازی و ئیمپریالیزم لە نێو جەماوەری خەڵکدا بەجێبهێنێت. نەزانی و دواکەوتوویی سیاسیی جەماوەری کرێکار، دەمارگیری ئایینی و خورافاتەکان وئیمان و باوەڕیان بە ئیسلام کە لە لایەن چینە چەوسێنەرەکان و دەسەڵاتدارەکانەوە بەدرێژایی چەندین سەدە لە مێشکیاندا چێندرابوو، هەروەها وەهمەکانیان سەبارەت بە لایەنە "شۆڕشگێڕی و دژە ئیمپریالیستیە"کەی ئیسلام کە لە ڕێگەی هێزەکانی وەک موجاهیدەکانەوە لەناو خەڵکدا پەرەی پێدرابوو، ڕێگەی نەدا جەماوەر سروشتی ڕاستەقینەی ئامانج و سیاسەتی هێزە ئایینییەکانی ئۆپۆزسیۆنی شا بزانێت و دژایەتییان لەگەڵ بەرژەوەندی و داواکارییە شۆڕشگێڕییەکانیان خۆیاندا پێی پێبەرن. هەر لەبەر ئەم هۆکارە بوو کە کاتێک جەماوەر بە ڕوخاندنی دەسەڵاتی پاشایەتی و ڕزگارکردنی خۆی لە تەوقی سەرمایە و ئیمپریالیزم ڕاپەڕین، ئۆپۆزیسیۆنی ئایینی توانی سواری شەپۆلی شۆڕش بێت، کاریگەری خۆی لە نێو خەڵکدا بەکاربهێنێت بە خزمەتکردنی دوژمنەکانیان، ڕۆڵی و ئەرکی مێژوویی خۆی لە ڕزگارکردنی سەرمایە و ئیمپریالیزم جێبەجێ بکات و لە چنگی شۆڕش ڕزگاری بکات؛ تا ڕادەیەک کە ئەمڕۆ بەشێک لەم ئۆپۆزسیۆنە حکوومەتی فاشیستی کۆماری ئیسلامیی پێکهێناوە و خوێنی کرێکاران و زەحمەتکێشانی بە مانەوە و پاراستنی حوکمی سەرمایە و سیستەمی سەرمایەداری ڕژاندووە و بەشێکی دیکەش کە خەونی دامەزراندنی دەسەڵاتێکی سەرمایەدارییە کۆماری دێموکراتی ئیسلامی لە سەریدا گۆشە پێدەدات ، چاوەڕوانی دەرفەتە بە ئەوەی هەمان ڕۆڵ و ئەرک لە شۆڕشی داهاتووی ئێراندا بگێڕێت.

بەم شێوەیە شۆڕشی ئێران جارێکی دیکە ئەو ڕاستییەی پشتڕاستکردەوە کە ئایینی ناڕازی نەک هەر هیچ جۆرە ڕادیکالیزمێکی تێدا نییە، بەڵکو وەک ئایینی فەرمی و دەسەڵاتدار ئامرازی گەوجاندن و چەوساندنەوەیە، ئایدۆلۆژیا درێژە و خزمەتکاری ستەم و چەوسانەوەی چینایەتی.
*فەیزیە(فیضیه) قوتابخانەی ئایینیە لە قوم

تا ئێستا لە بنچینەی ڕەخنەی مارکسیستیمان لە ئایین تاوتوێ کردووە و نیشانمان داوە، یەکەم: ئایدۆلۆژیا و سیستەمی تیۆری ئایین دژ بە

مەعریفە و هۆشیاری و ئیرادەی ئازادی مرۆڤە، دووهەم زەمینەی با□تیی بوون و مانەوەی ئایین پەیوەندی و بۆنەگەلی چینایەتی چەوسێنەر و سێیەمیش ئۆڵ و ئەرکی ڕاستیقینەی دامەزراوەکە، ئایینی کۆمەڵایەتی پاراستن و چەسپاندنی ئەو پەیوەندیانە. لە درێژەی باسەکەماندا باس لە پرسی شێوە تەبلیغاتی دژی ئایین دەکەین.

٢- هەندێک خاڵ سەبارەت بە شێوازی بانگەشەی دژی ئایین
ئەنارکیزم و هەلپەرستی لە مامەڵەکردن لەگەڵ پرسی ئاییندا

لە سەرەوە باسمان لە بنەما فەلسەفیەکانی ڕێبازی ئەنارکیستی و هەلپەرستەکان بۆ ئایین کرد و گوتمان میتافیزیک، لە دوو فۆڕمی تایبەتی ئیرادەگەری و دیتەرمینیزم(حەتمیەت)دا، بنەما و جەوهەری هاوبەشی ئەم لادانانەیە. لێرەدا بە وردی لەم لادانانە دەکۆڵینەوە.

ڕەخنەی ئەنارکیستی لە ئایین لە ئیرادەگەراییەوە سەرچاوە دەگرێت: بە مانای نەبینین و ڕەچاونەکردنی پێویستی با□تیی و کۆمەڵایەتیی هەبوونی ئایین و کاریگەرییەکەی لە نێو جەماوەری خەڵکدا لێرەوە هەوڵی ئیرادەخوازانە بۆ سڕینەوەی ئایین سەربەخۆ لە خەبات لەپێناو لەناوبردنی بنەما با□تییەکانی بوونی ئەودا. ئاتەئیزم، تەوەری تەبلیغاتی ئەنارکیستی و لەناوبردنی ئایین، ئامانجی ڕاستوخۆ و دەستبەجێی ئەوان پێکدەهێنێت. بە مانایەکی تر، بۆ ئەنارکیستەکان، ئایین لە ڕووی ڕۆڵی سیاسییەوە پەیوەندی بە خەباتی چینایەتیی□وە نییە، بەڵکو ئەوان لە دژی ئایین بەشێوەی خۆبە خۆ، شەڕ لەدژی خودا و بنەماکانی بیروباوەڕی ئایینی ڕادەگەیەنن. شەڕێک کە نەک هەر بۆ پرۆلیتاریا هیچ بەرهەمێکی نییە، بەڵکو لە ڕاستیدا، لەگەڵ پرسی ناسیاسی بوونی ئایین و پەرەپێدانی جیاوازییە ئایدیۆلۆژییەکانی نێوان کرێکاران و زەحمەتکێشان، بۆ جێخستن و قووڵکردنەوەی ئەو بۆشاییەی کە بۆرژوازی بە دابەشکردنی جەماوەر بۆ ئایینی وغەیرە ئایینی.دروستی دەکات،کۆتایی دێت.

لادانێکی دیکە کە لە ڕەخنەی نادیالکتیکیی ئایینەوە سەرچاوە دەگرێت، هەلپەرستییە.مامەڵەی هەلپەرستانە لەگەڵ ئایین، دەرئەنجامی سیاسی ڕوانگەیەکی جەبرگەرایانەیە. دیتەرمینیزم بە پێچەوانەی ئیرادەگەریە،زیینیەت وەک دەرئەنجام و ڕەنگدانەوەی یەکلایەنەی با□تییەت دەبینێت و کاریگەریی عەقڵ و ئیرادەی مرۆڤ لە گۆڕین و دیاریکردنی بارودۆخە با□تییەکاندا نابینێت یان کەمی دەکاتەوە. هەروەها هەلپەرستی لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئاییندا دەڵێ "بەو پێیەی ئایین دەرئەنجامی پەیوەندییە با□تیی□کان□ ل□ ک□م□گ□یەکی چینایەتیدا، ئەوا هەر مامەڵەیەکی جددی لەگەڵ

بیروباوەڕەی ئایینی جەماوەردا پێویستە دوای لەناوبردنی سیستەمی چینایەتی و تا ئەو کاتەی کۆمەڵگەی چینایەتی لە شوێنی خۆی مابێت”. ، پڕوپاگەندەی جددی و بەردەوامی دیدگای مارکسیستی سەبارەت بە ئایین کردارێکی بێهودە و بێ ئەنجامە کە دەبێتە هۆی ڕاونانی جەماوەر و دورخستنەوەیان لە کۆمەنیزم.

هەلپەرستەکان، ڕۆڵی ئایین لە پاراستن و چەسپاندنی سیستەمی چینایەتیدا نابینن و لەوە تێناگەن کە عەقڵیەتی ئایینی جەماوەر تەنها ڕەنگدانەوەی نییە، بەڵکو هۆکاری مانەوەی ستەم و چەوسانەوەی چینایەتییە. بە دوورکەوتنەوە لە بەرەوپێشبردنی ئەم ڕاستییە، بە بیانووی ئەوەی کە زەمینە بابەتییەکانی بوونی ئایین هێشتا بوونیان هەیە، تەنیا یارمەتی مانەوە و پەرەسەندنی ئەو بوارە بابەتیانە دەدەن و لە ڕاستیدا دەستی بۆرژوازی بە کراوەیی دەهێڵنەوە بۆ بەهێزکردنی ئایینی جەماوەرخەڵک.

ئەم لادانە ساڵانێکی زۆر حوکمڕانی بزووتنەوەی چەپگەرای ئێرانی کرد و کاریگەری و دەرئەنجامەکانی تا ئێستاش هەر ماون. سۆسیالیزمی وردە بۆرژوازی ئێران، چ لە سەردەمی شۆڕش و چ لە ساڵانی ڕابردوودا، نوێنەرایەتی خراپترین و پووچەڵترین جۆری ڕوانگەی هەلپەرستانەی لە ئایین دەکرد. هێز و ڕێکخراوە پۆپۆلیستییەکان نەک هەر خۆیان لە ململانێی جددی و بەردەوام لەگەڵ خورافات و وەهمە ئایینییەکانی جەماوەر بەدوور گرت، بەڵکو لە هەندێک حاڵەتدا زیاتر لە جەماوەر وەهمیان هەبوو لەوەی ئایین “شۆڕشگێڕ” و “دژە ئیمپریالیست” بێت ، بەجۆرێک کە لە پڕوپاگەندەکانیاندا تەنانەت تا ئەو ڕادەیەی کە پشتیان بە بیروباوەڕەی ئایینی جەماوەر بەستن و لایەنە “پێشکەوتنخوازانە و شۆڕشگێڕییەکان”ی ئیسلام پشتڕاست بکەنەوە. تەنانەت لە قۆناغی دوای ڕاپەڕین و حوکمڕانی کۆماری ئیسلامیشدا، بڵاوکراوە و ڕاگەیاندن و وتار و وبەیانی تەبلیغی لەلایەن ڕێکخراوە پۆپۆلیستەکانەوە بە ناونیشانی ” “بسم الله الرحمن و الرحیم”، ” کەمی نەبووە. ، بە هێنانەوەی “ئایەت و فەرموودەکان” و هێنانەوەی نموونە.کار و ڕەفتاری ئیمام عەلی و حوسێن بڵاوکرایەوە و ڕەخنەی لێگیرا. بەیاننامە و وتارگەلێک کە هەوڵی سەلماندنی ڕاستی ناوەڕۆکەکەیان دا بە بانگەوازکردن بۆ چیرۆک و فەرموودە ئایینییەکان و بە “سوێندی حەزرەتی عەباس” بە جەماوەر و لەم ڕێگەیەوە هەوڵیان ئەدا لایەنی خۆشەویستی جەماوەر بە ڕێکخراوەکانیان بەدەست بێنن؛ بەڵام بە کردەوە جگە لە پتەوکردن و سەقامگیرکردنی وەهمە ئایینییەکان لە نەوانبیسەرەکانیان و ڕشتنی

ئاو بە ئاشی کەسایەتی و هەزی ئایینیەکاندا، هیچ دەرەنجامێکی تریان نەبوو. کاریگەری ئەم شێوازە هەلپەرستانەی بانگەشەی ئایین – هەرچەندە لە فۆرمێکی توندڕەو و خراپەکاریدا نییە – هێشتا بەداخەوە لە چالاکییەکانی هەندێک لە بانگەشەکارانی حزبی کۆمۆنیستدا دەبینرێت کە بەرپرسیارن لە بانگەوازی ڕاستەوخۆ و زارەکی لەناو جەماوەردا. بۆ نمونە هاوڕێیانێک لە ڕیزەکانمان وا بیردەکەنەوە کە “هێشتا کاتی ئاشکراکردنی سروشتی کۆنەپەرستانەی ئایین لە ڕوانگەی مارکسیستییەوە نەهاتووە و ئەرکی ئێستای حزبەکەمان نییە؛ دروشمی “دین بابەتی تایبەتی تاکەکانە”. ” پێویستە ببتە تەوەری پڕوپاگەندەکانی ئێمە و تێپەڕین لەم دروشمە جەماوەرمان لە دورسەخاتەوە. لە بارودۆخی ئێستادا، مامەڵەی ئایدیۆلۆژی لەگەڵ ئایین لادانێکی ئەکادیمییە و کاریگەریی ئەمە لەناو جەماوەردا لاواز دەکات و…” ئەم جۆرە بۆچوونانە لە ڕاستیدا ئەو میراتەن کە پۆپۆلیزم و تیۆری هەلپەرستانەی بانگەشەی-پرۆسە وەبە ئەمەی بەجێهێشتوە.

ئێستا با بزانین کۆمۆنیستەکان چۆن سنوور لەگەڵ ئەو لادانانەدا دادەنێن و شێوازی پڕوپاگەندەی کۆمۆنیستی دژ بە ئایین مانای چییە؟ ئامانجی کۆمۆنیستەکان لە بانگەشەی دژی ئایین چییە؟
لە بنەڕەتترین ئاستدا ئامانجمان لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئاییندا لابردنی وەهم و خورافاتە ئایینییەکانی جەماوەر و پەرەپێدان و بڵاوکردنەوەی کۆمۆنیزمە لە نێو کرێکاران و زەحمەتکێشاندا. فێرکردنی مارکسیزم بە هەموو لایەنەکانییەوە لە نێو بەرفراوانترین توێژی جەماوەردا – و نەک بەو جۆرەی کەشەوەکاری پۆپۆلیستیی لە بەرچاوی دەگرێت، تەنیا پڕوپاگەندەی جەماوەری بۆ هەڵوەست و دروشمی تاکتیکی- ئەرکەکی ڕۆتینی و ڕانەگیراوی کۆمۆنیستەکانە. ڕەخنە لە ئایین بەدەر نییە لەم ڕەسای گشتییە. ئەمە ئەرکمان لەسەر شانە کە هەموو تێڕوانینەکانی مارکسیزم لەسەر پرسی ئایین – وەک هەر پرس و دیاردەیەکی تری کۆمەڵگەی سەرمایەداری – فێری جەماوەری چینی کرێکار و زەحمەتکێش بکەین کە بتوانن ئایدیۆلۆژیای ئەم چینە قبوڵ بکەن. بە واتایەکی تر ڕەخنەگرتن و ئاشکراکردنی ئایین وەک ئایدۆلۆژیایەکی ئایدیالیستی لەسەر بنەمای نەزانی و خورافات، بەبێ گوێدانە ڕۆڵی سیاسی و کاریگەریی ئەم ئایدیۆلۆژیایە لەم قۆناغە یان ئەو قۆناغەی خەباتی چینایەتیدا، بەشێکە لە خەباتی ئێمە بۆ بڵاوبوونەوەی ماتریالیزم و سۆسیالیزمی زانستی.و هەربۆیە هیچ ئیمتیازێکی سیاسی و تاکتیکی ناتوانێت و نابێت ببێتە هۆی ئەوەی خۆمان لەم ئەرکە بەدوور بگرین، هێواش بکەینەوە یان دوابخەین بۆ

داهاتوو.

بەڵام جگە لە ئامانجی گشتی، کە ئاماژەیە بە پێویستی ڕووبەڕووبوونەوەی بەردەواممان لەگەڵ هەموو دید و باوەڕێکی خورافات و نەزانانە، مامەڵەی کۆمۆنیستەکان لەگەڵ ئایین – چ لەسەر ئاستی بانگەشەکردن و پەروەردەیی و چ لەسەر ئاستی دروشمی تاکتیکی تایبەت- هەروەها ئامانجێکی سیاسی دیاریکراوی هەیە لە پەیوەندییەکی ڕاستەوخۆدا، بەدواداچوون بە بەرژەوەندی چینی کرێکار و ئامانجە سیاسییەکانی دەکات لە خەباتی چینایەتیدا. ئەم ئامانجە کە گوزارشت لە سیمای سیاسی ڕەخنەی پرۆلیتاریا لە ئایین دەکات و بەو هۆیەوە جیاکردنەوەی ئەم ڕەخنەیە لە ئاتەئیزمی بۆرژوازی نیشان دەدات،کە بریتییە لە: لاوازکردن و بێلایەنکردنی ڕۆڵی کۆمەڵایەتی و ئەرکی سیاسی ئایین وەک ئامرازێکی فریودان و هاندان و هۆکاری… دابەشبوون لە نێوان جەماوەری کرێکار و زەحمەتکێشدا

بە واتایەکی تر، لە ڕوانگەی سیاسییەوە، کۆمۆنیستەکان هێزی بابەتیی و کۆمەڵایەتی ئایین، واتە ئەو ئەرگانە پڕوپاگەندەییە کاریگەرەی کە بە هەموو ئیمکانات و تواناکەنە پەرستانەکانیەوە خزمەت بە بۆرژوازی دەکات، شانبەشانی ئەرگانەکانی سەرکوتکردن، وەک ڕاستەوخۆی خۆیان دەکەن ئامانج. ململانەی ئایدیۆلۆژیی ئێمە لەگەڵ دونیابینی ئایینی و ئاشکراکردنی ناوەرۆک و ڕۆڵی کۆنەپەرستانەکەی، هەروەها بانگەشەمان لە دەوری داخوازی تایبەتی "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" ئەبێت بتوانێت ئەم ئامرازە تەقلیدییەی جیاکاری و بڵاوکردنەوەی وەهم لە نێوان جەماوەردا بەکاریگەرتر و بۆرژوازی لەم ڕوانگەیەوە لەچەکداماڵین.

بە لەبەرچاوگرتن و لەبیرنەکردنی ئەم پرەنسیپە – کە لایەنە جۆراوجۆرەکانی ڕێبازی پرۆلیتاری بە ئایینەوە دەبەستێتەوە و بە یەک ئاراستەدا دەیانخاتە سەر یەک – ڕێگریمان لێدەکات کە بکەوینە ناو برەوپێدانی ئەکادیمی و بەسەرەکی دانانی نکۆڵیکردن و ڕەتکردنەوەی بوونی خودا و بنەما تیۆرییەکانی ئایین لە بانگەشەکاندا، لە لایەکی دیکەوە محافەزەکاری و بەرژەوەندیخوازی تەسک بینانە لە تەبلیغاتتدا و گونجاوی دەکات لە بانگەشەکردنی دروشم و هەڵوەستە تاکتیکییە تایبەتەکانی پرۆلیتاریا لە پەیوەند بە ئایینەوە وەستاوە وهەروەها بنەمای سەرەکی بانگەشە و بەرەوپێشبردنی مارکسیستیمان پیشان دەدات دژی ئایین و پەیوەندی نێوان ئەو دووانە.

با لێکۆڵینەوە لەو شێواندنە هەڵپەرستانە بکەین کە لە شێوازی پەرەپێدانی دروشمی "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" بە مەبەستی ڕوونکردنەوەی بابەتێکە.
دروشمی "دین بابەتی تایبەتی خەڵکە" وەک هێنانەخوارەوەی داواکاری "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت"!
کۆمۆنیستەکان هەمیشە خوازیاری "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" بوون. ئامانجی ئەمە لە خستنەڕووی ئەم داواکارییە کە مانای تایبەتی بە وردی لە بەرنامەی حیزبی کۆمۆنیستی ئێراندا ڕوون کراوەتەوە، لاوازکردن و پوچەڵ بکەینەوە و تا ئەو جێگایەی کە دەکرێت هەژموونی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئایین و دەستوەردانەکانی لە ژیانی کۆمەڵایەتیدا سنووردار بکەین و لە لایەکی دیکەوە هەلومەرجی گونجا و لەبارتر بۆ ململانێی ئایدیۆلۆژی لەگەڵ جیهانبینی ئایینیدا دابین بکەین.

بەڵام بەزۆری ئەو بانگەشەکارانەی کە بەردەوام لە خەمی ڕەنجاندن ودورکەوتنەوەی جەماوەردان، ئەم دروشمە لە مانا و ناوەڕۆکی ڕاستەقینەی خۆی خاڵی دەکەنەوە و بە کردەوە دەیکەنە ئامرازێک بۆ "شاردنەوە" ی بیروباوەڕەکانیان سەبارەت بە [illegible] و سروشتی ئایین. داوای جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت لە شێوەی دروشمێکی بەرگریکارانە و بێسوودا، کە لە نێو جەماوەردا پڕوپاگەندە دەکرا وەک ئەوەی پشتیوانی کۆمۆنیستەکان بۆ ئایینی تایبەت و ڕێککەوتن لەگەڵ بیروباوەڕی ئایینی تاکەکان ڕابگەیەنێت، یان بەلای زۆرەوە بە بێلایەنی بەرامبەر ئەم بیروباوەڕانە ڕادەگەیەنن، ئەوان لەناو خەڵکدا بانگەشەی بۆ دەکەن و ڕوونی دەکەنەوە.

ئەنگڵس و لینین چەندین جار لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئەو جۆرە لادانانەی هەڵپەرستانەدا ڕایانگەیاندووە کە کۆمۆنیستەکان ئایین بە بابەتی تایبەت دەزانن، نەک لە پەیوەندیدا بە خۆیان و حزبی کۆمۆنیستەوە، بەڵکو لەگەڵ دەوڵەتدا. ئەوان بە ڕوونی ڕوونیان کردەتەوە کە تا ئەو شوێنەی کە پەیوەندی بە پرۆلیتاریا و حزبەکەیەوە هەیە، کۆمۆنیستەکان ناتوانن و نابێ لەگەڵ ئایین وەک بابەتێکی تایبەت ڕازی بن یان تەنانەت بێلایەن بن لە بەرامبەریدا.

ڕاستە لە بانگەشەکانماندا داواکاری "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" لە شێوەی دروشمی "ئاین بە بابەتی تایبەتی تاکەکان هەژمار بکرێت" دادەڕێژین. به ڵام ئه م شێوه ی ده ربڕینە، به پێچه وانه ی لێکدانه وه ی هەڵپەرستەکانەوە، به هۆی خواستی ئێمه بۆ پابه ندبوون و سازشکردن له گه ڵ بیروباوه ڕ و دەمارگیرییە ئایینییەکانی

خەڵک وەرنەگیرا، بەڵکو دروشمێکە کە، جگە لە نیشاندانی دژایەتی لەگەڵ ئایین وەک بابەتێکی دەوڵەتی، پابەندبوونمان بە پرەنسیپی ئازادی بێ کەت وبەندی باوەڕ و دەربڕینەوە نیشان دەدات، گوزارشت لە مەرجی بەچوون دەکات. واتە جەخت لەسەر ئەو پرەنسیپە دەکاتەوە کە پرۆلیتاریا چ وەک ئۆپۆزسیۆن و چ دوای بەدەستهێنانی دەسەڵات، بە توندی دژی پەنابردنە بەر زۆرەملێ و هێز و هاندان و لەپێچینەوە و پشکنینی بیروباوەڕ و دروستکردنی هەڵاواردن و سنووردارکردنی یاسایی بەرامبەر بە کەسانی ئایینی و ڕەخنەگرتن و ڕەتکردنەوەی باوەڕبوون باوەڕی ئایینی لە کۆمەڵگەدا ڕێگە بە هیچ میتۆدێکی تر نادات جگە لە خەباتی تیۆری و ڕۆشنگەری و پەروەردە و ڕازیکردن. بەڵام هەلپەرستەکان نە دەتوانن و نە دەیانەوێت لە هیچ کام لەم خاڵە ئاشکرایانە تێبگەن. ئەوان لەوە تێناگەن کە ئەمە ئایین بەبێ گوێدانە ئەوەی سەربەخۆیە لە حکومەت یان نا، بە تلیاکی جەماوەر و ئامرازێک بە هەشبردنیان دەزانین و ئەگەر داوای جیاکردنەوەی ئایین لە حکومەت بکەین، بە وردی بە ئەم هۆکارە کە ئەمە هەموو ئەو شێواز و ڕێگایانەمان دەوێت، بە فۆرمی و یاسایی پەیوستە پێشخستنی ئەم تلیاکە لەلایەن حکومەتەوە لە کۆمەڵگادا بە تەواوی و بە توندی هەڵبوەشێتەوە.

لە ڕاستیدا شێوازی بانگەشەی ئەم بانگەشەکارانەی کە لایەنگری ئایینێکی تایبەت، بەکاری ئەوکارمەندی دژە ماددەی هەشبەرە کە پێی وایە شەڕەکەی لەگەڵ دابەشکەرانی ماددە هەشبەرەکان بە واتای بەرگریکردن و پشتیوانیکردنە لە بەکارهێنانی شەخسیی ماددە هەشبەرەکان!

ڕوونە کە "خەباتێکی لەو شێوەیە" جگە لە بەڵاوبوونەوەی زیاتری ئالوودەبوون بە ئایین لە نێو جەماوەری خەڵکدا، هیچ دەرەنجامێکی دیکەی نابێت، واتە دەرئەنجامێک کە بەتەواوی دژایەتییە لەگەڵ ئەوەی کە ئەمە لە پلانی "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت"دا بەدوایدا دەگەڕێین ".
بانتر نەڕۆشتن لە دروشمی "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت"
تێڕوانینێکی هەلپەرستانەیە بە چەمکی دروشمی تاکتیکی
شێوازێکی تری شێواندنی زانستی بۆچوونەکانی مارکسیزم بە ئایین کە لە ڕاستیدا تەنها جۆرێکی تری لادانە لە جۆری یەکەم، ئەوەیە کە بە سنووردار بمێنێتەوە و لە بانگەشە لە دروشمی "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" تێپەڕ ناکات. ئەمە شێوازی کاری ئەو بانگەشەکارانەیە کە سەرەتا بانگەشەو تەرویج بە دیوارێکی چینی لێک جیا دەکەنەوە،

ئەركی ئامۆژگاری ئەكادیمی بۆ بنەما و بناغە بیروباوەڕیركان بە یەكەمیان دەسپێرن و بۆ دووەمیان پەیڕەوكردنی تێبینیەكان و قەدەغەكراوەكان ،پاشان بەو ئەنجامە دەگەن كە: “تێپەڕ بوون لە دروشمی تاكتیكی جیاكردنەوەی ئایین لە دەوڵەت لە پڕوپاگەندەدا هەڵەیەكی تاكتیكییە كە هەرگیز نابێت بانگەشەكار ئەنجامی بدات.” ئەم دەستە بانگەشەكارە نەك هەر ڕەخنەی ماركسیستی لە جیهانبینی ئایینی و ئاشكراكردنی سروشتی ئایین بە پەیوەندیدار بە كارەكانیانی خۆیان نازانن- چونكە پەیوەندی بە بەرەوپێشبردن و خەباتی ئایدیۆلۆژییەوە هەیە! – بەڵكو لە ڕاستیدا پێیان وایە قسەكردن لەسەر ئەو بۆچوونانە ل□ت□م□ كارەكانیان دەدات و ئەركی بانگەوازكردنیان تێكدەدات.

بەڵام ڕاستییەكە ئەوەیە كە بەبێ پشت بەستن بە هەموو بۆچوونە ماركسیستەكان سەبارەت بە ئایین، مەحاڵە بەرگری لە ڕەوایەتی داواكاری “جیاكردنەوەی ئایین لە دەوڵەت” بكرێت، یان باشتر بڵێین بەرگریكردنێكی پرۆلیتارینانە لەم داواكارییە. چونكە خەڵك، بەو پێیەی بەشی بانگەشەو و برەوپێدانیانی مێشك و زیرەكییان لەیەكتر جیا نەكردۆتەوە، بێ گومان لەو بانگەشەكارانە دەپرسن كە تەنها بە دروشمی دابڕانی ئایین لە دەوڵەت ڕازین: بۆ دەبێ دین لە دەوڵەت جیا بكرێتەوە؟ وە بانگەشەكارەكانی ئێمە، ئەگەر نایانەوێت وەڵامی ئەم پرسیارە بدەنەوە بە سادەیی بە لەقاودانی تاوانەكانی ئایەتوڵڵا خومەینی، واتە لە ڕاستیدا لە هەڵوێستی موجاهیدەكانەوە، و داوای جیاكردنەوەی مەلاكان لە حكومەت بكەن، یان ئەگەر نەیانەوێت’ وەیان ئەگەر نەیانەوێت بكەونە پێگەی لیبڕاڵەكانەوە و جیابوونەوەی ئایین لە حكومەت بە جیابوونەوە لە هەر جۆرێك ئایدۆلۆژیایەك لە حكومەت درێژ بكەنەوە و بەم شێوەیە ببنە بانگەشەكاری دیموكراسی سەرو چینایەتی، لەم حاڵەتەدا ناچارن بۆ بیسەرانیان ڕوون بكەنەوە ئەو ڕاستییەی كە ئایین پشتگیری لە بەرژەوەندیی چەوسێنەران دەكات و سیستەمی سەرمایەداری دەپارێزێت. وە ڕوونكردنەوەی ئەم ڕاستییە تەنها بە پشت بەستن بە تەواوی ڕەخنەی ماركسیستی لە ئایین مومكینە و مەیسەرە و نەك بە ئەم یان ئەو هەڵوێست و دروشمە تایبەتە. پێویستە هەمیشە ئەم پرەنسیپەمان لەبیر بێت كە ڕاستگۆیی تاكتیكی ئێمە لە مامەڵەكردن لەگەڵ هەر پرسێكدا بە ئایینیشەوە سەرچاوەی گرتووە لە ئایدۆلۆژیای ماركسیستی ئێمەوە، وە ئەگەر بۆ گەیشتن بە ئامانجە تاكتیكی و كاتیەكان بەكار بهێنرێت و لەو بانگ□ش□كانەی كە بۆ گەیشتن بەو ئامانجە ئەنجام دەدرێن ئەگەر هەوڵی ئەوە بدەین سازش لەسەر ئاید□ل□ژیامان بكەین،

ڕەسەنایەتی خۆمان لەدەست دەدەین.

جگە لەم لادانە باوانە، میتۆد و شێوە هەڵپەرستەکانی دیکە لەلایەن بانگەشەکارە پۆپۆلیستەکانەوە بەکاردەهێنرێن بۆ خۆدزینەوە لە بڵاوکردنەوەی هەڵوێستە کۆمۆنیستییەکان لەسەر ئایین، کە لێرەدا بە پێویستی نازانین باسیان بکەین. ئێمە تەنیا ئەوە بیردەخەینەوە و جەخت لەوە دەکەینەوە کە ئەو بانگەشەکارانەی کە بە هەر هۆکارێک بێت، ئامانجی سیاسی پرۆلیتاریا لە شەڕی دژ بە ئاییندا لەبیر دەکەن یان نەیانبینیوە- واتە تا دەتوانن ئەم خەنجەرە چەند سەرەی بۆرژوازی لاواز و پەکبخەن لە بەرگریکردن لە هەژموونی چینایەتی خۆیان، تەنانەت ئەگەر لە دەرەوە ڕێککەوتنی خۆیان لەگەڵ بنەماکانی دیدگاکانی مارکسیزم لە دژی ئایین ڕابگەیەنن، بە ناچاری بەم یان جۆری دیاری کراو لە چالاکییە تەبلیغییەکانی خۆیاندا لە پرۆلیتاریا دوور دەخەنەوە و دەبنە بانگەشەکاری بۆچوونی چینەکانی تر.

لە سێ خاڵی سەرەکی باسەکەم سەبارەت بە شێوازی بانگەشە دژی ئایین کورت دەکەمەوە.

١- لەسەر ئاستی گشتی و وەک بنەمایەکی بنەڕەتی شێوازی کاری کۆمۆنیستی، بەرەوپێشبردن و بڵاوکردنەوەی هەموو ڕوانگە مارکسیستییەکانە سەبارەت بە ئایین، وەک بەشێک لە پەروەردەکردن و ئاشناکردنی جەماوەر بە ئایدۆلۆژیای مارکسیزم، پرسێکی شوناسی و یەکێکە لە ئەرکە پشوو هەڵنەگرەکانی کۆمۆنیستەکانە.

٢- ئامانجی تایبەتی کۆمۆنیستەکان لە مامەڵەکردن لەگەڵ ئاییندا لەقاودان و لاوازکردن و بێلایەنکردنی ڕۆڵ و ناوەرۆکی کۆنەپەرستانەی ئایین وەک ئۆرگانێکی گەوجاندن و فریودانی بۆرژوازییە. ململانێی ئایدۆلۆژیی ئێمە لەگەڵ دونیابینی ئایینی، هەروەها بانگەشە لە دەوری دروشمی تایبەت و تاکتیکی سەبارەت بە ئایین، خزمەت بەم مەبەستە دەکات.

٣- داواکاری "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" ئامانجی لاوازکردنی هەژموونی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئایین و ڕەخساندنی هەلومەرجی لەبارتر بۆ پێشخستنی خەباتی ئایدۆلۆژی دژ بە دونیابینی ئایینی. بۆیە بە پێچەوانەی تێڕوانینی پۆپۆلیستی، دژایەتیکردنی کۆمۆنیستەکان بە ئایین وەک بابەتێکی دەوڵەتی بەو مانایە نییە کە لەگەڵ ئایین وەک بابەتێکی تایبەت هاوڕان، بەرگری کۆمۆنیستەکان لە شەرعیەتی داواکاری "جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت" تەنیا مومکینە

بە ئاشکراکردنی ماهیەتی کۆنەپەرستانە و ڕۆڵی ئایین مەیسەرە.

ئەو ڕۆڵ و پێگە سیاسی□ی کە ئایین ئەمڕۆ لە خەباتی چینایەتیدا پەیدایکردوە لە ڕوو بەڕوو بوونەوەی بۆرژوازی لەگەڵ پرۆلیتاریای ئێرانیدا، پێویستیی بەناسین و تێگەیشتنێکی قووڵ لە ڕەخنەی پرۆلیتاریانەی ئایین و شێوازی دروست و پرەنسیپی بانگەشەیی زۆرتر و زۆرتری هەیە بۆ حیزبەکەمان. ئەگەر شۆڕشی ئێران ئیمپریالیزم و بۆرژوازی ناچارکرد تا میکرۆبی نەفامی و دڕندەیی ئایینی ، ئەم پاسەوانانەی سەدەکانی ناوەڕاست ئیستغلال و چەوساندنەوەی چینایەتی بە ناوی ئەوانەوە بنێردرێنە سەر شانۆ؛ هه روه ها ئه م ده رفه ته مێژوویيه ی به پرۆلیتاریای ئێران دا تا ده رکه وتنی هۆشیاری چینایه تی و ئیراده ی خۆی واته حیزبی کۆمۆنیستی ئێران دابمه زرێنێت. بەم شێوەیە شۆڕشی ئێران شەڕی نێوان مەعریفە و هۆشیاری بە نەزانی و خورافاتەوە گەیاندووەتە بەریەککەوتنی ڕاستەوخۆی نێوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازی. وەرە لەم شەڕەدا مزگێنی دەری ڕاستەقینەی زانین و هۆشیاری بیت.

٥ی بەهمەنی ١٣٦٢
سێپتەمبەری ١٩٨٤ لە بەرەو سۆسیالیزم(بسوی سوسیالیزم)ی ژمارە١ی وەرزی دووهەمدا بڵاوکراوەتەوە

ئێوارن□ ١٨.. سەردار جاف

ئەم ئێوارە
گوندێک خۆر بەڕێ دەکا
شاخێ دەیشارێتەوە
دۆڵێک لە ئامێزی دەنێ
رووبار و دەریا نغرۆی دەکەن
تاریکی رووناهی شەق دەکا و
شەوەزەنگ رێ دەبڕێ
ئێوارەیەک
خەون بە جریوەی چۆلەکەوە دەبینێ

بە پێکی مەستبوون
بە ئاوێزانی شەوانی سەر سەکۆ دەریایەک
خەون بە خەون و شەوەوە دەبینێ
بە خەندەیەک لێوی شەهلایەک
بە ئاوێتەبوونی جووتێ
ئێوارەیەک
لە لاسارییەکانی خەون بە تاریکییەوە دەبینێ
بە شەپۆلە هاروهاجەکانی ئاو
بە لاساری گەنجان و کیژانی رێی کانی
بە زەبوونی و کەساسی خۆیەوە خەون دەبینێ
ژنێ سەرپۆشەکەی دەکاتە بەرمان□ و
نوێژی پاکبوونەوە و بۆ موفڕکی دادەبەستێ
پیاوێ وەک زریان
هاوارەکانی دەبێتە شاخێک و خۆر دەشارێتەوە
لە خەونی غەفڵەت هەڵدەستێ
دەداتە هەنسک و هەسرەت و گریان لە پیاو جوان دەکا
نزا پووچەڵ
نوێژ بە تاڵ
ئێوارە لە شیوەن و کپبوونی ژاوەژاو
گەورە بێدەنگێکی گڕوگاڵ
کفنێ سپی سپی
ئێوارە خۆی پێدەپێچێتەوە
خەون دەبێتە ئەفسانە و شەوارە بوون
درێژە دەکێشێ
زەردەی ئاوابوون
دەبێتە رووفات و بە دەم ئازاری خنکانی دەریاوە
خەونی دیسان پووچەڵ
هەتوانی یاخی
هەر بەو ئازارەوە هیواکانی دێشێ
لە بیرت ماوە کە خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

٢٤ / ٢ / ٢٠٢٣
ئەڵمانیا

دوو گێڕانەوە.. پشکە ناکام

(1) لە شارۆچکەی "ناز آباد"ی ئەفغانستان "کەر"ێک لە برسا بە دوای پاشماوەی خواردن و تەنەکەی زبڵا ئەڕوا تا لە ساحێبەکەی وون ئەبێ و بە غەڵەت خۆی ئەکا بە مزگەوتەکا ، کە ئەچێتە حەوشەکەوە موسڵمانانی هەڵگری ئایینی ئاشتی و لێبوردەیی لە تووڕەییا کە ئەم کەرە حەرەمی مزگەوتی بەزانوە و بە"ئیجازە" خۆی پیاکردوە و گڵاوی کردوە دەست ئەیەنە چەکەکانیان کە هەموویان لەبەر ئەوەی"تاڵیبان"بوون چەکدار بوون ، کەرەکە گوللە باران ئەکەن ، کە ساحێبەکەشی بەڕەحمەتی بە کوژراوی ئەدۆزێتەوە ئەویش ئەچێ چۆن کەسەکی چەکداری نزیک لە خۆی ئەهێنێ و جەماعەتی بکوژانی کەرەکە ئەیەنێ بەر دەستڕێژ و چۆن کەسەکیان ڕەوانەی ئەو دونیا/بەشی بەیتەرە ئەکەن ، پاشماوەی مزگەوتەکە کە بەر ناکەوون ، دواتر هەڵئەکوتنە سەر گوندی ساحێب کەرەکە و گوللە بارانی خێڵکەکەی ئەکەن و چۆن کەسەکیان ئەنێرنە کاروانی کەرەکەوە ، بەو کارەساتە کەرێک ، هەشت لە بکوژەکان ، حەوت لە کەس و کاری ساحێبی کەرەکە ئەم دونیایە جێ ئەهێڵن تا ڕۆژی قیامەت هەق و حیسابیان لەگەڵا بکرێ..!!
ڕۆژنامە نووسێک لە کۆمێنتێکا نووسیوێتی: یا ڕەبی زۆر شوکر " کەر"ێک نەبووم بە غەڵەت بچمە مزگەوتە و " تاڵیبان"ێک نە بووم لە جەزای کوشتنی کەرە گوللە باران بکرێم!!

(2) ڕەنگە هیچ لایەن و کەسێک بەقەد خودی ئیسلامەکان بابەتی و سەیر و عەجایب و کۆمیدی لەسەر ئیسلام باس نەکەن کە ببێتە مایەی زیاتر گومان و ڕامانی خەڵک لەسەر ئایینەکە ، ....
لە تازەترین ڤیدۆوی ئایینیا "مەلا"یەک باس لەوە ئەکا :کە پێغەمبەری ئیسلام بە جلی کوردییەوە نوێژی کردوە!!! ئەمەش بە حەدیس باسی لێکراوە (لەوانەیە سورەی ڕانک و چۆغە بێ..).. گوایا کوردێک لە کوردستانەوە ، جا نازانرێ لە هەرێمەوە یان لە بەشەکانی ترەوە بوە ، چوە بۆ مەدینە و دەستێ جلی کوردی بە دیاری یاوە بۆ پێغەمبەری ئیسلام ، و زۆریشی پێ جوان و کەشخە بوە ، بەداخەوە ئەو کاتە کامێرا و مۆبایل نەبوە دەنا ڕەسمێکیشی پێوە ئەگرت ،!!دیارە زیرەکی کوردەکەش لەوەیا بوە بە ئەوەی باڵا و پان و پۆڕی پێغەمبەری زانی بە ئەو قاتەی بردوویەت ڕێک بە بەری وە...!! بەڕاستی ئەم گێڕانەوەیە دەرگایەک ئەخاتە سەر پشت بە زیاد بوونی پرسیار و باوەڕ نەبوونەکان لەسەر ئەو ئایینە ...چونکە لەوانەیە سبەی مەلایەکی میسری بڵێ : کاتی خۆی میسرییەک چوە بۆ مەدینە و "طەربوش" بۆ

دیاری یاوە بە پێغەمەر و زۆر دڵخۆش بوە پێ ی و نوێژیشی پێوە کردوە !! یان بووترێ یۆنانیەک لە ئاسینا وە چوە بۆ مەدینە و قاتێ جلی جەنگاوەری یۆنانی بە شمشێر و قەڵغانەوە بە دیاری بردوە و پێغەمەریش خۆشحاڵ بوە تەنانەت نوێژیشی پێوە کردوە..!!
” ئەم بابەتە مێژووی دیاردەی مۆدێل/ فاشیون ئەوروژێنێ…."

شیعری مناڵان \ خلیسکێنە..
محەمەد بەرزی

لەسەر خاکی شیرینم
دیمەنی جوان دەبینم

شاخم بەفری پۆشیوە
تەم لوتکەی داپۆشیوە

سەرمایە و باکم نییە
کلێتەکەم خورییە

بەرگ و پۆشاکم گەرمە
دەستکێشی دەستم چەرمە

ملپێچ دەکەم بە ماسکێ
بۆی دەفڕم بە خلیسکێ

وێنەی جوانی بۆ دەگرم
بۆ دایکمی دەنێرم

٢٠ / ٢ / ٢٠٢٢

شیعر و کۆمێنت!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

زۆرجار، لە پەراوێزی بڵاوکرنەوەی شیعری شاعیرێک لە والی خۆیدا، بە دەیان و سەدان کۆمێنتی دەستخۆشانە، لە بارەی شیعرەکەوە بۆ شاعیر دەنووسرێن. هەندێکیان بە جوان و داهێنەرانە، هەندێکی تریان بە شیعرێکی جیاواز دەیناسێنن. بێگومان ئەگەر ئەمە وەک بەشێک لە دەربڕینی هەستی خوێنەرێک لە بەرانبەر تێکستی شاعیرێک سەیری بکەین، ڕەنگە ئاسایی بێت، وەک چۆن ڕۆژانە بە هەزاران کۆمێنت لە بارەی هەر بابەتێکەوە دەنووسرێن و دەردەبڕدرێن. بەڵام لێرەدا ئەوەی پەیوەندی بە شیعرەوە هەیە ئەوەیە، کە ئایا دەکرێت شیعر لە ڕێی کۆمێنتی فەیسبووکەوە هەڵبسەنگێنرێت؟ ئایا شاعیربوون بە پێوەری زۆری و کەمی کۆمێنتە؟ شیعری جوان و داهێنەرانە، ئەو شیعرەیە کە زۆرترین لایک و کۆمێنتی بۆ دەنووسرێن؟ دەکرێ شیعر وەک پێکهاتەیەکی زمانەوانی و بابەتی و مانایی، کورت بکەینەوە بۆ کۆمێنتێکی چەند وشەیی؟ یان شیعر خوێنەوە و هەڵسەنگاندنێکی قووڵ و گەورەی دەوێت؟ ئایا ئەو شاعیرەی فەیسبووکی نییە و شیعرەکانی لەو ڕێگەیەوە بڵاو ناکاتەوە و کۆمێنتی بۆ نانووسرێت شاعیر نییە؟ دەتوانین شوناسی شاعیری جوانـنـووس و داهێنەرانە، بدەینە پاڵ شاعیرێک و پێوەریشمان بۆ ئەوە تەنها کۆمێنت بێت؟ ئەمانە و گەلێک پرسیاری دیکە، دەشێ لە پەراوێزی دنیای سۆسیال میدیا و مینبەرەکانی بڵاوکردنەوە بکرێن و مایەی هەڵوەستەکردن بن. بێگومان هەڵسەنگاندن و کردەی خوێنەوەی هەر دەقێکی ئەدەبی، وەرای ئەوەی لە ڕووی میتۆدییەوە دەبێ پەیڕەو لە میتۆدێک بۆ خوێنەوەی بکرێت، هاوکات پاشخان و تێڕوانینێکی هزریانەی قووڵی دەوێت، بۆ ئەوەی ڕەخنەگر بتوانێت کۆدە شاراوەکانی ئەو دەقە بکاتەوە و بە دوای پرسیارە بێ وەڵامەکاندا بگەڕێت. خوێنەوە و هەڵسەنگاندنی شیعر، خوێنەوەی دنیابینی و تێڕوانینی هزریانەی شاعیرەکە کە لە شیعردا بەرجەستەی دەکات. بۆیە شیعر وەک تێکست هەڵگری چەندین ڕەهەند و دەلالەتی شاراوەیە و ئەستەمە بە کۆمێنتێکی ڕاگوزەرانەی کەسێک، کە ڕەنگە لە هەموو ژیانی دوو دیوانە شیعری نەخوێندبێتەوە هەڵبسەنگێنرێت. خوێنەوەی شیعر، کردەیەکی هزریی و پرسیاریی ئاڵۆزە و دەبێ هەموو لایەنە هونەری و بابەتییەکانی دەقەکە بگرێتەوە، هەر لە زمان و واتاوە، تا دەگاتە کۆدە شاراوەکانی دەق، کە پرسیار لای خوێنەر دروست دەکەن. ئەوانەی بە کۆمێنت پەسنی شاعیرێکی فەیسبووکی

دەدەن، کە گوایا تێکستەکەی جوان وداهێنەرانەیە و داهێنانی لە شیعر کردووە، لە ڕاستیدا ئەوانە ئەگەر خوێنەریش بن، ئەوا پێوەرەکانی هەڵسەنگاندنی دەقێکی ئەدەبی یاخود شیعری نازانن، چونکە بەلایەکی کەمەوە کاتە دەستەواژەی جوان و داهێنەرانە دەدەینە پاڵ شاعیرێک، دەبێ ڕوونیشی بکەینەوە کە ئەو شیعرە لە کوێ جوان و داهێنەرانەیە و هەڵگری واتایەکی شیعریانەی قووڵە و شاعیرەکەش چۆن داهێنانی کردووە؟ نەک تەنها کۆمێنتێکی ڕاگوزەرانە بنووسین. بە داخەوە ئەمە لە بەردەم جۆرە هەڵسەنگاندنێکی ئەدەبیانە بە تایبەتیش شیعر داین، کە نەک بەهایەکی بە خوێندنەوەی دەقی شیعری نەهێشتەتەوە، بگرە شیعری لە چێژ و جوانیش خستووە، چونکە بڕوامان وایە هەر کەسێک چەند قسەیەکی جوان و ڕۆمانسیانەی بە سەر یەکەوە ڕیزکرد، ئیدی ئەمە شیعرە نووسیویەتی، بە بێ ئەوەی لە شیعر و ماناکانی شیعر بگەین. هەڵبەتە دەرفەتی بڵاوکردنەوەی شیعر لەو مینبەرانە زیاترە وەک لە چیرۆک و ڕۆمان، ئیدی شیعر زۆرتر ڕاگوزەرانە دەبینرێت و دەخوێنرێتەوە. ئەم جۆرە هەڵسەنگاندن و خوێندنەوانە، نەک ناچنە خانەی هەڵسەنگاندنی بابەتی و ئەدەبیانەی دەقی شیعری، بەڵکو خۆی لە خۆیدا پەسندانی شاعیرەکە لە سەر بەردەوام بوونی هەڵەیەک کە بەردەوام دەیکات، ئەویش کورتکردنەوەی شیعر و خوێندنەوەی شیعرە لە چەند کۆمێنتێکدا. شاعیر و شیعری داهێنەرانە، لە ڕێی کۆمێنتی فەیسبووکەوە دروست نابن و نابێ شاعیرانی ئەمە ئەوە بە لایانەوە پێوەر بێت بۆ شیعرەکانیان و بڕوایان وابێت چەند کۆمێنتی زیاتریان بۆ بنووسرێت، ئەوەندە شیعرەکەیان خوێندراوەتەوە و ئەوەندەش خوێنەر و جەماوەری شیعریان هەیە، چونکە هەرگیز دیدگای خوێنەرێکی فەیسبووکی کە لە ڕێی کۆمێنتێکی کورتەوە دەریدەبڕێت، وەک دیدگای خوێنەرێک نییە، کە بەو پێیەی قووڵایی هزریی و هوشیارییەوە شیعر دەخوێنێتەوە. لەوەی یەکەمیان تەنها ڕوانینێکی ڕاگوزەرانە بوونی هەیە، بەڵام لەوەی دووەمیان، تێڕامان و سەرنجی ڕەخنەیی، پرسیار و گومان دێنە ئاراوە. بۆیە نابێ شاعیران بە زۆری کۆمێنتەکان هەڵبکشێن و پێیان وابێت بە ڕاستی شیعری جوان و جیاوازیان نووسیوە. چونکە ئەو کاتە، پێوەر بۆ هەڵسەنگاندنی شیعر خوێندنەوە نییە بەڵکو تەنها کۆمێنت و دەربڕینی فەیسبووکانەیە. لەو ڕوانگەیەوە، سەیرم پێ دێت کە دەبینم شاعیرێک چەند ساڵە و زیاتریش شیعر دەنووسێت، کاتێ شیعرێکی لە والی خۆی بڵاو دەکاتەوە زۆرترین کۆمێنتی بۆ دەنووسرێت، ئیدی بڕوای وایە بۆتە شاعیرێکی جیاواز نووس و داهێنەر. خوێندنەوەی شیعر کردەیەکی هزریە، بەرلەوەی بینین بێت، بەو مانایەی شیعر دەبێ ئەو هەستە لای خوێنەر دروست بکات، ڕووبەڕووی پرسیارو گومان و گێژان بێ

دوای مانا شاراوەکانی دەقی بکاتەوە. شیعر هەر تەنها چێژ و بەرکەوتن نییە لەگەڵ خوێنەر لە ئاستی دیتندا، بەڵکو گۆڕینی ئەو هاوکێشەیە، بە کردەیەکی ئاڵۆزتر ئەویش گەڕانە بەدوای مانادا. لێرەوەش کردەی خوێندنەوە لە پاڵ چێژ دەبێتە ماناش. بێگومان ڕاستە چێژ بەشێکە لە دەقی شیعری و خوێنەر جیا لە چیڕۆک و ڕۆمان، لە شیعردا بە دوای چێژی شیعرییەوەیە، بەڵام دەبێ باش ئەوە بزانین کە چێژ هەموو دەقی شیعری نییە، شیعر لەپاڵ چێژ، ماناو تیمای شیعرییە، وێناکردنێکی دیکەی شتەکانە بە چاوی شیعر. شیعر تەنها زمان، وێنە و چێژی شیعری نییە، بەڵکو مەودایەکی گەورەتری لەو ڕەگەزانە لە نێو دایە، ئەویش گەڕانە بە دوای مانا شاراوەکانی دەق. ئەمەش کردەیەکی هزرییە و ئەستەمە لە ڕاگوزەرێکی خێرای خوێنەوەی شیعرێک و بەرکەوتنی لە ڕێی بینینەوە، بەو ڕەهەندە شاراوانەی دەقی شیعری بگەین، کەواتا هەڵسەنگاندنی شیعر، خوێنەوە و کردنەوەی کۆدە شاراوەکانی، زۆر گەورەترە لەوەی لە ڕێی کۆمێنتێکی ئاساییەوە ببینرێن و بکرێنەوە، بەڵکو دەبێ شیعر، وەک پێکهاتەیەکی زمانەوانی و بابەتی و مانایی ببینین، کە خوێنەوەی کات و بیرکردنەوە و ڕامانی قووڵی دەوێت و زۆر لەوە گەورەترە، بە کۆمێنتێک بخوێنرێتەوەو هەڵبسەنگێنرێت و شاعیرانیش بەو کۆمێنتانە شاگەشکە بن و پێیان وابێت جیاوازنووسیویانە. ئەگەر شاعیرێک لە ماوەی پەنجا ساڵ نووسینی شیعرو بڵاوکردنەوەی دەیان دیوان، نەیتوانیبێت جیاواز لەوانیتر بنووسێت و داهێنان بکات، ئاخۆ بە کۆمێنتەکانی قەیسبووک ئەو هەستەی لادروست دەبێت و دەتوانێت ئەمانە بکا؟

sadiqrwandze@yahoo.com

هەڵوەشاندنەوەی حکومەتی هەرێم و گەڕانەوە بۆ بەغداد.. عوسمان

حاجی مارف

بەراستی بابەتێکی سەرنج ڕاکێشە کاتێ لە میدیاکانەوە باس لە هەڵوەشاندنەوەی حکومەتی هەرێم و گەڕانەوە بۆ بەغداد دەکرێت، هەر بۆیە لەسەر ئەو هەواڵەی بڵاوکرایەوە دەستبەجێ حکومەتی هەرێم و حکومەتی ناوەند، بە زویی هاتنە دەنگ و هەواڵەکەیان بە درۆخستەوە.
گەر هەر میدیایەک ئەم بابەتی هەڵوەشاندنەوەی حکومەتی هەرێم و گەڕانەوە بۆ بەغداد بەناوی ڕاپرسی خەڵکی کوردستانەوە وروژاندبێت، ئەم هەواڵەش بەفەرمی بەدرۆخرابێتەوە، بەڵام دروستی یا نادروستی ئەم هەواڵە هیچ لەو ڕاستییە ناگۆڕێ کە بابەتێکی لەم چەشنە زەمینەو دەنگەی تایبەت بەخۆی هەیە. لەهەمانکاتدا ئەتوانین ئەوە دەست نیشان کەین کە لە دوو ئاستدا بەجۆری جیاواز ئەم بابەتە قسەی لەسەر دەکرێت. هەروەها لە ئایندەشدا شکستی ئەم حکومەتەو هەڵوەشانەوەی ئەگەرێکەو بەدور نازانرێت، بۆیە جێگای باسێکی جدی و سەرنج ڕاکێشە پێویستە قسەی لەسەر بکرێت.
جارێ با لە هەڵوەشانەوەی حکومەتی هەرێم بگەڕێین. سەبارەت بە مەیلی گەڕانەوە بۆ بەغداد، دەتوانین ئاماژە بەو دوو ئاراستەی جیاوازە بەدەین. ئاراستەی یەکەم: پێگەو ڕۆڵی سیاسی حزبە دەسەڵاتدارەکانی کوردایەتییە کە هیچکات بەرژەوەندییەکانیان ئەوەی نەسەڵماندوەو نەخواستوە پەیوەندیان بە بەغدادەوە لەق بێت و نەمێنێت. هەروەها نەیانویستوە و نەیانتوانیوە کوردستان لە ناوەند جیا بکەنەوە. بەرژەوەندی حزبەکانیان و حکومەتەکەیان هەمیشە چاوەڕوان و ملکەچی مەرحەمەتی بەغدادو مامەڵەو فروفێل بووە. بەڵام ئاراستەی دووەم بێئومێدی و ناڕەزایەتی خەڵکی کوردستانە لە حکومەتی هەرێم و دەسەڵاتی میلیشیایی حزبەکان، کە بەشێکی زۆر لە خەڵکی ناڕازی، هەڵوەشاندنەوەی حکومەتی هەرێم و گەڕانەوەی هەرێم بۆ ژێر دەسەڵاتی بەغداد بە ڕێگا چارەیەک دەبینن! بەتایبەتی بەداوی رفراندۆمی ۲۰۱۷و پاشەکشە لە رفراندۆم و سەربەخۆیی کوردستان و پلانی ڕیسوای نێوان حزبەکانی کوردایەتی لە یەکتر. ئەم مەیلەی ناو جەماوەر وەک ناڕەزایەتییەک فراوانترو بەرچاوتر دەردەکەوێت. بەشێکی خەڵکی پێیانوایە گوزەرانیان لەسایەی حکومەتی عێراقدا باشتر دەبێت! با دەربارەی ئەم دوو ئاراستەیە ڕۆشنکردنەوەیەکی زیاتر بدەین.
رۆڵ و پێگەی حزبەکانی کوردایەتی بەتایبەتی پارتی و یەکێتی لەناو هاوکێشە سیاسییەکانی ناوچەکەو عێراقدا هەمیشە لە چاوەڕوانی و هەلقۆستنەوەدا بوون، کە هاوشانی ئاڵوگۆڕە سیاسییەکان و لە

ڕوداوەکاندا لەسەر ئەو بنەمایەی چیان دەست دەکەوێت و چ کارێکیان پێدەسپێردرێت! هەڵسوڕانی سیاسیان ئەنجامداوەو مامەڵەیان کردووە.
هەر ئەمەشە کە نمونەی ئەزمونی ئەوپەڕی جەردەیی و تاڵانچێتی و گەندەڵی و ڕیسوایی بون و دەبن. هەر بۆیە شێوازی ئەو دەزگاو حکومەتە شەقوشڕەی کە پێکیانهێناوە هاوتای هەمان ئەو پێگەو نفوزە سیاسیە ڕیسواییەیانە کە لە ناوەندی ئەوپەڕی سەرگەردانی و گێژاوو ناجێگیری سیاسیدا مامەڵەی پێدەکەن، گێژاوێک کە سی ساڵ زیاترە عێراق و کوردستان و ناوچەکەی داگرتوەو حکومەتەکەیان تەنها بە مامەڵەو بازرگانیە، کەی ئەو دەورەی لە دەستدا هەڵدەوەشێتەوە.
هەڵبەتە دانەبڕان و پابەندبونی پارتی و یەکێتی بە بەغدادەوە وەک دوو هێزی چەکدار و ڕاگرتنی چارەنوسێکی نادیار بۆ ئایندەی کوردستان حاڵەتێکی دوولایەنەی هەیە، یەکەم هەلومەرجی سیاسی عێراق بەدوای ڕوخانی حکومەتی بەعس لە هەمان سەرگەردانی و گێژاوی سیاسیدا قەراری گرت. باڵادەستی هێزە میلیشیا ئیسلامی و تائیفیەکان، عێراقیان دابەشکردو حکومەتی بەشبەشێنەی سەیروسەمەرەیان دامەزراند. بەمانایەک باڵادەستی ناوەندیەتی بە حکومەت لە عێراقدا مانایەکی نەما. هیچ هێزێکەش لەو ئاستەدا نەبوەو نیە کە بتوانێ عێراقێکی یەکگرتوو دامەزرێنێتەوە. بۆیە هێزێک و حکومەتێک نیە لە عێراقدا، تا لەئێستاداو بەم زوانە بتوانێ حکومەتی هەرێم هەڵوەشێنێتەوە. حاڵەتی دووەم پێکهاتەی خودی حکومەتی کوردستان و هاوسەنگی و توانایی هێزی پارتی و یەکێتیە کە لەلایەک لە نێو کێشمەکێشی نێوان هێزەکان و دەخالەتی حکومەتەکانی ناوچەکەو ئەو گێژاوە سیاسیەدا، نەک ناتوانن هیچ رۆڵێک لەسەر ئارامی سیاسی ببینن، بەڵکو خۆشیان بەشێکن لە خولقاندنی ئەو هەلومەرجە نالەبارەی لە ناوچەکەدا درێژەی هەیە. هەروەها ئەو فەرمانەی بەیان دیاریکراوە ڕێگەپێدراونیە دەم لەسەربەخۆیی کوردستان بدەن و بەیەکجاری لە بەغداد داببڕێن. مەبەستم لەم دوو حاڵەتەی دۆخی عێراق و کوردستان و پێگەی تەواوی هێزەکان، لە ئێستادا ئەوەیە کە نە حکومەتی عێراق ئەتوانێ حکومەتی کوردستان هەڵوەشێنێتەوە، نە حکومەتی کوردستانیش ئەتوانێ لە بەغداد داببڕێ!
حزبەکانی کوردایەتی لەڕێگەی ئەو حکومەتەی بە هەر بەهاو شێوەیەک پێکیانهێناوە، توانیویانەو ئەتوانن پەیوەندی بە بەغدادەوە ڕابگرن و مامەڵەو بازرگانی بە پرسەکانی بودجەو نەوت و هەر شتێکی ترەوە بکەن. ئاشکرایە لەکاتی هەڵوەشانەوەی حکومەتەکەیاندا هیچ پێگەیەکی سیاسیان بۆ نامێنێتەوەو کۆتایی تەمەنی سیاسیان دەبێت. بەگشتی گەر دۆخی سیاسی عێراق و کوردستان هەر ئاڵوگۆڕێکی تیا پێشهاتبێت، هێشتا دەورانی گێژاوو ناجێگیری سیاسی تێنەپەڕاندوە، بۆیە سەوداو

مامەڵەو پەیوەندی نێوان هێزە سیاسیەکان، لەلایەک لەسەر ئاستی هاوسەنگی هێزەکانیان وەستاوە، لەلایەکی تریشەوە پێگەو چارەنوسیان ئەو پێشهات و ئاڵوگۆڕانە دیاری دەکات کە بە دەورو دەخالەتی وڵاتانی زلهێزی دنیاو وڵاتانی ناوچەکە لە عێراق و کوردستاندا دەیکەن. واتە بەگشتی دۆخەکە ئەوەمان نیشان ئەدات حکومەتی هەرێم پێگەیەکی لەق و ناجێگیرو ئایندەیەکی نارۆشنی هەیە. بۆیە ئاساییە جاربەجار هەواڵی هەڵوەشانەوەی حکومەتی هەرێم بدرێت بە گوێماندا. هەروەها بزوتنەوەی کوردایەتیش ئەزمونێکی باشیان هەیە لەسەر پاشەکشەو هەرەسهێنان و هەڵوەشانەوە.

گەر بێینە سەر ئەو مەیل و ئاراستەیەی خواستی بەشێکی جەماوەری نا□□ازی کوردستان کە لە چاوەڕوانی ئەوەدان حکومەتی هەرێم هەڵوەشێتەوە، هەروەها خوازیاری گەڕانەوەن بۆ بەغداد، ئەم خواست و مەیلە بەرهەمی ناڕەزایەتی و بێئومێدی جەماوەرێکی بەرینی خەڵکە لە حزبەکانی کوردایەتی و دەسەڵاتی بنەماڵەو حکومەتەکەیان بە ئۆپۆزیسیۆنەکەشیانەوە. ڕاستە زۆرینەی خەڵکی کوردستان دەنگیان بە جیابونەوەو سەربەخۆیی کوردستان داوە، بەڵام ئەو دەنگدانە بەو ئومێدەی کۆتایی بە سەرگەردانی سیاسی و دابینکردنی ژیانێکی باشتر بێت. بەڵام لە١٦ی ئۆکتۆبەری ٢٠١٧ حزبەکانی کوردایەتی تەواو بودەڵەیی و سیاسەتی پیلانگیریان کەوتە سەربەڕەو دوخێکی نالەبارتریان خستە سەر ئایندەو ژیان و گوزەرانی خەڵکەوە.

لەدنیای واقعدا ئەم جۆرە خواستە لە ناڕەزایەتی جەماوەریدا حاڵەتێکی نەرێنی و نەگونجاو نەخوازراومان نیشان ئەدات. هەروەها هەمان ئەزمونی ڕوخانی حکومەتی بەعس دێنێتەوە بەرچاومان کە بەدەورو نەخشی بەرژەوەندی سیاسەتەکانی دەوڵەتی ئەمریکا کۆتایی بە پێگەو دەسەڵاتی بەعس هێنرا. بەڵام دواتر دیمان ئاکامەکانی دەخالەتی ئەمریکا بەجیا لە وێرانکاری و کارەساتەکانی، بێئیرادەکردنی دەورودەخالەتی خەڵکی نیشاندا بۆ گەیشتن بە ئاوات و خواستەکانیان. لەهەمانکاتدا ئەوە سێ دەیە زیاترە کە دەردەسەری و ئاوارەیی و نائارامی و گێژاوی سیاسی ژیانی خەڵکی کوردستان و عێراقی داگرتووە.

ئەو لایەنەش کە بەرچاوە بەو ئاستەی خەڵکی کوردستان ناڕازیە لە حکومەتی هەرێم و حزبەکانی دەسەڵاتدار، ئەوەش شاراوەنیە کە بە هەمان ئاست و بگرە زیاتریش خەڵکی عێراقیش ناڕازیە لە حکومەتی عێراق و حزبەکانی. پێویستە ئەزمون و ئیرادەی خەڵکی کوردستان لەوە واوەتر بێت کە چاوەڕێی هێزێکی دەرەکی بکات تا لەدەست تاڵانچێتی و جەردەیی و کەڵەکەی سەرمایەو ڕسوایی حزبەکانی کوردایەتی ڕزگاریان بکات. تەنها رێگا هاتنە مەیدان و خۆرێکخستن و ئەزمونکردنی

دەسەلاتی سەربەخۆی جەماوەریە.
دیارە دوای سی ساڵ زیاتر لە کێشانی ئەشکەنجەو ئاوارەیی و سەرگەردانی و هەژاری لەسایەی دەسەڵاتی بنەماڵەو پارتی و یەکێتی و هاوپەیمانەکانیان لە ئیسلامی سیاسی، بەرژەوەندی خەڵکی کوردستانە کۆتایی بە حکومەتی هەرێم بهێنرێت، بەڵام ڕێگا چارە نەک گەڕانەوە نیە بۆ ژێر دەسەڵاتی دەستەو تاقمی ئیسلامی و تائفی و عروبە، بەڵکو ئەرکمان لەهەمانکاتدا پشتیوانیکردنی خەڵکی نارازی عێراقە بۆ کۆتاییهێنان بە حکومەتی عروبەو ئیسلامی و تائیفی، لەهەمانکاتدا پێداویستی خەباتی هاوبەشمانە بۆ کۆتاییهێنان بە دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتی و بەجێگەیاندنی خواستی جیابونەوەو سەربەخۆی کوردستان لە ڕێگەی دامەزراندنی دەسەڵاتی ڕاستەوخۆی خەڵکەوە، نەک گەڕانەوە بۆ ژێردەسەڵاتی بەغداد.

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا-(50).. شەماڵ بارەوانی

بەشی پەنجا

خەم دەتەقێنمەوە..!

هیوادارم ئەزموونی ژیانی من و بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا، ببێت بە پەند و وانە بۆ زۆرێک لەو هەرزەکار و گەنجانەی کە لە ڕێگەی عاتیفە و هەست و سۆزەوە لە خشتە دەبردرێن و دەخرێنە داوە و دەکرێن بە دووژمنی نەتەوەی خۆیان و مرۆڤایەتی و کۆمەڵی کراوە و هەر شتێک کە بۆنی ویژدان و ئەقڵانییەت و مۆدێرنێتە و ئازادی و بلورالیەت و تولێرانس و پێکەوژیان و ئاشتی کۆمەڵایەتی لێبێت و لە خزمەت ئەجێندا و ئایدیۆژیایەکی کۆنە خوازانە و دەمارگیرانە و فەندەمەنتاڵستانە بەکاریان دێنن، ئایدیۆلۆژیا و ئەجێندایەک، کە تا بڵێیت نامۆیە بە مرۆق بوون و کوردبوون و کۆمەڵی کوردەواری.

هەڵبەت هێزە کۆنخواز و فەندەمەنتاڵیستەکان، هەرگیز، ناتوانن لەگەڵ ئەقڵ قسە بکەن و لۆژیک بدوێنن. ئەوان خاوەنی گوتارێکی زۆر سادە و هەڵگری ڕوئیا و جیهان بینییەکی تابڵێیت سەتحی و

هەرزەکارا نەن.

بۆیە هەرگیز، ناتوانن مرۆڤی ڕۆشنبیر، کەسی خوێنەوار و هۆشیار بە واتای وشە، وا بە ئاسانی بکەن بە ئیسلامیزم و سەلەفیزم و بیانخەنە داوەوە. ناچار هەوڵی ڕفاندنی مێنتاڵێتی مناڵ و تیرۆرکردنی ئەقڵی هەرزەکار و گەنجی بێ ئەزموون و بێ پاکگراوەند و مرۆڤی سادە لەوح و ساکار دەدەن.

من دوای تەواو کردنی خوێندنی ئیسلامی و ئامادەیی ئیسلامی، چوومە کۆلێژ و لە کۆلێژی زانستە ئیسلامیەکان دەمخوێند و بیرمە لە مزگەوتی حاجی بەدریەش لە شاری هەولێر دەمامە وە قۆناغی دووی کۆلێژبووم و گۆڕانکاری زۆر بەسە جیهان بینی و تێڕوانینم داهاتبوو، دەتگوت من هەرگیز، ئەو ئیسلامیە دۆگمایی و ڕادیکاڵەی پێشووتر نیم!

خەریک بووم پێداچوونەوەم بە بیرکردنەوە و تێڕوانینەکانی پێشووم دەکرد و دەستم کردبوو بە پرسیارکردن و ڕەخنە گرتن، لە ئیسلامی سیاسی. هەرچەند ئەوکات نووسەر نەبووم و تەنها بە قسە لە کۆڕ و کۆبوونەوەکانیان ڕەخنەم لەو لایەنە ئیسلامیەدەگرت، کە من تێیدا ئەندام بووم و کۆمەڵەک پرسیارم لێدەکردن، زۆر پێی قەڵس دەبوون !

وەک: چی تێدایە گەر ناموسڵمانێک و دوو جگەرەکێش و سێ مەیخۆر و چوار ئافرەتی بێ لەچک و سفور ببن بە ئەندامی ئێمە و چیتر لەو قاڵبە مەزهەبی و تونێلە حزبی و جاڵە ئایدیۆلۆژیا تەسک و داخراوە بڕۆینە دەر و لە ڕوانگەیەکی تۆزەک بەرزتر و مرۆڤانەتر و باڵاتر و واڵاتر لە مرۆڤ و ئەویتر بڕوانین!؟

جارێکیش بە نووسین، کۆمەڵەک ڕەخنەم لەو حزبه گرت و بردم بۆ بەرپرسی مەڵبەندی ئەو حزبه لە هەولێر. ئەوکات(ف.م.س)لێپرسراوی مەڵبەندک□بوو، گوتم دەمەوێ دوو بە دوو دانیشین و دنیایەک گلەیی و قسە و ڕەخنەم هەیه لێتان. بە تایبەتی جەنابەت و مەڵبەندک□ت.

گوتی باش، پەیوەندیت پێوەدەکەم. گوتم ئاخر من نایەمەوە لای جەنابت جارێکیتر، گوتی من پەیوەندیت پێوە دەکەم و دێم بۆ ئەو حوجرەی تۆ تییای. کەچی نە پەیوەندی کرد و نەیش هاتە حوجرە.

ئینجا سەبارەت بەوەی گوتم ،ئەوان دایمە هەوڵدەدەن مناڵ و هەرزەکار و گەنجی بێ پاگراوەند و مرۆڤی سادە لەوح لە خشتەبەرن و بیان خەنە داوەوە.

نموونە هەندەزۆرە، لە ژماردن نایەن. جا لە ڕێگای قورئان خوێندنەوە بێت، یان کاری چاکەخوازی، یان چاڵاکی ڕێکخراوەکانیان لە زانکۆ پەیمانگان و شوێنانیتر، یان لە ڕێگای جوڵاندنی هەست وسۆز و عاتیفەی دینی و لە ڕێگای گوتاری کۆمەڵێک داعی و واعیز و مەلای سەربەخۆیان.

بەو بۆنەیەوە ئەوە ڕۆژێکی نوێژی عەسربوو و لەناو نوێژ بووین و مناڵێکی تەمەن شەش ساڵان و ئاوا بوو، لە تەنیشتە مندا بوو، دیقەتم دا، پەنجەی دەجوڵاند لەکاتی ئەتەحیاتدا.

کاتێک سەڵاومان دایەوە و نوێژەکە تەواو بوو، گووتم گچکە بۆ وادەکەیت؟ کێ فێرە ئەو خووە قۆڕەی کردوویت؟

ئەو مناڵە کچکەیە، کە دنیای مناڵیان شێواندبوو، چییان فێرکردبوو، لە وەڵامدا بە منی گوت: بەڵدەت بۆ بێنم؟

هەندە بچووک بوو، هێشتا زمانی نەگرتبوو و نەیدەزانی بەڵێت بەڵگە، دەیگوت بەڵدە. هاهاها پێکەنیم و گوتم ڕۆڵە من نەخوێندەوارم و بەڵدەم بۆ نەهێناوە، بەس توو دەتوانی پێم بڵێیت کێ فێری ئەو شتانەت دەکات؟هەڵبەت من دەمزانی کێ فێری کردووە، کۆمەڵێک گەنجی ئیسلامی سیاسی سەر بەخۆتی عەلی باپیر و مەلا کرێکار بوون بەردەوام لە مزگەوت دادەنیشتن و کۆمەڵێک هەرزەکاریان لە دەوری خۆیان کۆکردبووە و دەستیان کردبوو بە پرۆسەی تێکدانی ئەقڵ و وێرانکردنی مرۆڤ بوونی هەموو ئەو گەنج و هەرزەکار و مناڵانەی لایان دادەنیشتن. ئەو مناڵە پەپولەیەش یەکێک لەو قوربانیانە بوو.

منیش هەمان شێوە کەوتمە داوی ئیسلامی سیاسییەوە، بیرم دێت.

ئەقڵ هەرزەکار و دەم ڕوتەک بووم و تازە ببوومە ئیخوانی و زۆر بە توندی و حەماسیم گرتبوو. تەنکە ڕیشێکی گووگرەم بەردابوو و سیواکێکم کڕی بە هەزاری و پانتۆڵکم بە درووندا و دەلینگەکەیم کورت کرد و لە بەردەڕەش بە خەیاتەکەم گوت: باشەرعی و کورتبێت، هەم سەلەفی و هەم ئیسلامی بووم و جارە عەیب نەبیت باینجان و کولەکەم لە یەکتری جیا نەدەکردەوە.

لە دێی (کەونەباک)یش، کە دێیەک بوو، لەولاتری دێیەکەی ئێمە، لە قەزای بەردەڕەش، لای مەلایەکی بیر و باوەڕ ئیسلامی سیاسی، من و فەقێیەکی تری دێیەکەمان(دێی بارەوان) وانەی فەقێیاتیمان دەخوێند.

لە دێش کومەڵەک مناڵ و تواڵم لەخۆم خڕکردبوویەوە و لەژێر ناوی ئایین و بە فێڵی قورئان پێ گوتنێ، خەریکی به ئیسلامی کردن و پرۆسەی شۆرینی مێشکیان بووم. جا هەندەک لە خزم و جیران و خەڵکی دێ، زۆر بەوە قەڵس ببوون و دەیان زانی من لەژێرەوە خەریکی چیم.

هەر بەو بۆنەیەوە ئەوە ڕۆژەکی حزمەکم لە دێیەکەمان هەڕەشەی لێ کردم ئەگەر واز لەو بەزمە نەهێنم و ئاقڵ نەبم و واز لە ئیخوانی و ئیسلامیەکان نەهێنم، ئەوە دەبێت بڕۆمە هەڵەبجە لای ئیسلامیەکانی ئەوێ و لێرە ئیتر جێگام نا بێتەوە.

ئەوکات، لای ئێمە کە دەیانگوت ئیسلامی، دەگووترا بیارە و تەوێڵە، مقەڕ و مەنبەع و تۆرە و بۆرە و ئەفغانستانی ئیسلامیەکانە. بە حوکمی ئەوەی کاتی خۆی، ماوەیەک ئەو شوێنانە ئیسلامیەکان دەستیان بەسەر داگرتبوو و ئەمارەتی ئیسلامییان لێ جاڕدابوو و حوکمی شەریعەتیان بەسەر خەڵکەکەی دەسەپاند.
تا ئەو کاتەی ئەمریکا، کاتی ڕوخانی سەدام و بەعسیزم، لێیدان.

جا کاتێک ئەو خزمە هەڕەشەی لێکردم، منیش لە وڵامدا گوتم: ولاهی دایکی هەرکەسەک دەگێم، زمانی درێژبکات و بوێری ئەوە بکات، بە من بڵێت: دەبێت بڕۆیتە هەڵەبجە، کەس حەدی نییە بەمن بڵێت بڕۆ، حاڵی بوویت.

پاشان چومە لای ئەو مەلا ئیخوانیەی کە وانەی فەقێیاتیم لا دەخوێند و پێم گوت ئەوهام بەسەر هاتییە، بەڵام من هەر گوێی پێنادەم و فشەشم پێی دێت. بڕوا بکەن لە ژێرەوەش، لەترسان خەریک بوو میز بکەم بەخۆم دا و زۆر دەترسام و دەمگوت نەوەک بمگرن.

بە مەلا کەم گوت: وەڵاهی ئەگەر تۆ بیڵێیت، من ئامادەم خۆم لەپێناو دینی خوای گەورە بتەقێنمەوە.

ئێستاش کە ئەوەم بیردەکەوێتەوە، پێکەنینێکی بەهێز دامدەگرێت و بەخۆم دەڵێم: هەر بەڕاستی ئەوە من بووم وا کەر و هێندە بێ مێشک بووم!؟

لە نەبوونتـــا.. شيعـــر/ كـــاوە عوسمان

بيرم بێ، ژيانم …
پارچە شيعرێكى نامۆيى بوو،
زۆر بێهودانە ،
ويستم بۆتى بنوسم،
بەڵام ئەفسووس ،
هاژەى وەيشوومى…
ڕۆژە نامۆكانى سەفەر،
نەيهێشت بينوسم،
گەر جارێكى تر،،
چڕپەى لێوتم،،،
لەدارستانى بيرەوەريما..
لێ وونبوو،،
گەر گوڵە لەيلەكى..
مۆرى عيشقم،،
لە بيابانى نەهاتنتا ،،
وشك و سيسبوو،،
گەر بەنەمانى فرمێسكى …
مرواريئاساى شەوانەتا،،
برينى قووڵى ڕێگاى دوورم،،
بێ تيماربوو،،
گەر لە شەوەزەنگى تاريكيدا ،،،
زرنگە زەنگى ئەستێرە پرشنگدارەكانى..
نێو نيگاتم لێ بزربوو،،
بزانە ئێستاش،،
لە خامۆشيى كوژەرى..
سەر كەنارى كۆچى ئەبەديتا،،
هەر چاو□□يى چارۆكەى..
كەشتى وێڵى بوونتم،،،
بێباك لەمەرگم،
لە دورخەى نام□يما،،
هەزاران شوشە نامەى..
حەسرەتى سەفەرت بۆ ئەنوسم

هەر بۆت ئەنوسم

....

وێنەکە کارێکی هونەری فۆتۆگرافەر (سروشت .م.ن)، بە سوپاسەوە لە پەیجی فەرمی خۆی وەرگیراوە

مەمەد ئەکتاش: خۆشحاڵم که “خاڵا تارییا” له باشترین فێستیڤاڵی جیهان نمایش دەکرێت

مەنسوور جیهانی / بەڕلین –

“مەمەد ئەکتاش” بەرهـەمهێنەری فیلمی سینەمایی “خاڵا تارییا” گوتی: خۆشحاڵم که ئەم فیلمه کوردییه له فێستیڤاڵی بەڕلیناله وەکوو یەکێک له سێ باشترین فێستیڤاڵی هەرە گەورەی جیهان نمایش دەکرێت.

“مەمەد ئەکتاش” Mehmet Aktaş بەرهـەمهێنەری فیلمی سینەمایی “خاڵا تارییا” In The Blind Spot لە دەرهـێنانی سینەماکاری کورد “ئایشە پۆلات” Ayşe Polat سەبارەت به بەشداریی ئەم بەرهەمه کوردییه له بەشی پێشبڕکێی ‘ئەنکاونتەرس’ Encounters لە 73یەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی “بەڕلین” Berlinale لە وڵاتی ئەڵمانیا گوتی: “ئایشە پۆلات” چوار ساڵ پێش ئێستا چیرۆکی سیناریۆکەی هێنا و بهڕاستی گەلێک زۆر حەزم لێکرد. سیناریۆی ئەم فیلمه کوردییه لەسەر گرووپێکی تاریکه که له لایە‌ن حکومەتی تورکیاوە هاتوون که هەندێک مافیایین و پارێزەرێکی کوردی مافەکانی مر□ق دەکووژن و تیمێکی ڕۆژنامەنووسی ئەڵمانی به شوێن ئەم خاڵ و بوارەدا دەڕۆن و بەدواداچوونی بۆ دەکەن. چیرۆکی ئەم فیلمه له لایەن چاوی منداڵێکەوە بۆ بینەر دەگێردرێتەوە، یانی له چاوی منداڵێکەوە کارەکانی ئەم گرووپه تاریکه دەردەکەوێت.

گوتیشی: فیلمەکه نه تەنیا مژاری خۆی به شێوەی تەکنیک باس دەکات، بەڵکوو به پڕێسپێکتیوی سێ کامێڕا چیرۆکەکه دەگێڕدرێتەوە. من

گەلێک خۆشحاڵم کە فیلمی سینەمایی "خاڵا تاریا" لە یەکێک لە باشترین فێستیڤاڵەکانی جیهان نمایش دەکرێت. "ئایشێ پۆلات" دەمێکی درێژە کە هەواڵی نزیکی منە، ئەو بۆخۆی خەڵکی شاری "ماڵاتیا" لە باکووری کوردستانە و لە وڵاتی ئەڵمانیا گەورە بووە و هەر لێرە سینەمای خوێندووە.

ئەم سینەماکارە کوردە لە درێژەی قسەکانیدا گوتی: پێش فێستیڤاڵی بەرلینالە، "ئایشێ پۆلات" لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "لۆکارنۆ" لە وڵاتی سویسرا بوو و خەڵاتی گەورەیی ئەندامانی لیژنەی دادوەرانی وەرگرت. لە ناو سینەمای کوردیدا دەرهێنەری ژنی کوردمان کەم هەیە، کە ئەو یەکێک لەوانە.

ئەکتاش ئەوەشی خستەڕوو: فیلمی سینەمایی "خاڵا تاریا" لە بەشی پێشبڕکێی 'ئێنکاونتێرس' Encounters لە 73 یەمین فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی "بەرلین"، کاندیدی وەرگرتنی خەڵاتە و هەتا ئێستاش وەکوو کاندیدا دێتە نیشاندان، زۆر خۆشحاڵم کە فیلمێکی کوردی لە دەرهێنانی ژنێکی کورد، لە فێستیڤاڵی بەرلینالەیە و ئێمەش لێرە لەگەڵ فیلمەکەین.

بەرهەمهێنەری فیلمی سینەمایی "خاڵا تاریا" سەبارەت بە شوێنی وێنەگرتنی فیلمەکە گوتی: ئەم بەرهەمە لە ڕۆژانی بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنا، لە شاری قارس و بازیدی باکووری کوردستان و نزیک سنووری ئێران و بەشێکی بچووکیشی لە شاری هامبۆرگ لە وڵاتی ئەڵمانیا وێنەگیراوە. بەداخەوە ئەوکات نەخۆشبووم و نەمتوانی بچم بۆ سەر سەحنە و سەردانیی ستافەکە بکەم. بە هاوکاری تیمێکی ئەڵمانی و کوردی ئەو فیلمەمان ساز کرد. WDRو Arteدوو تەلەڤیزیۆنی گرینی ئەڵمانیا بەشداری بەرهەمهێنانی ئەو فیلمە بوون. بوودجەی ئەم فیلمە ٢ میلیۆن ئێرۆ بوو، کە لە لایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری ئەڵمانیا و تەلەڤیزیۆنەکانی WDRو Arteدابینکرا.

ئەم سینەماکارە بەئەزموونە سەبارەت بە گرینگی بەشداربوونی فیلمی کوردی "خاڵا تاریا" لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەرلین" گوتی: سینەمای کوردی بۆتە حەقیقەتێک و لە ناو سینەمای جیهاندا وەکوو بزاڤێکی سینەمایی لە ناو ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا گرنگی پێدەرێت و بە باشی دەیناسن. کۆمپانیای سینەمایی "میتۆس فیلم" Mitosfilm تا ئێستا ٣ جار فیلمەکانی ئێمە لە فێستیڤاڵی بەرلینالە نمایش کراون. زۆر خۆشحالم کە ئەم فیلمە دوای بەشداری لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتیی فیلمی "بەرلین" لە لایەن کۆمەڵێک فێستیڤاڵی

جیهانییەوە بانگهێشت کراوە.

"مەمەد ئەکتاش" لە کۆتایی ئەم چاوپێکەوتنەدا گوتی: ئێمە وەکوو سینەماکاری کورد بە فیلمەکانمان لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەڕلین" بەشدارین، بەڵام بەداخەوە تەلەڤیزیۆن و دەزگاکانی ڕاگەیاندنە کوردییەکان لێرە نین، تەنیا "مەنسوور جیهانی" وەکوو ڕۆژنامەنووسی کورد لێرە ئامادەیە.

کۆمپانیای سینەمایی "میتۆس فیلم" Mitosfilm بەرهەمهێنەری سەرەکییەتی و کۆمپانیای پێنکت و کەناڵێکی ئەڵمانی بەرهەمهێنەری هاوبەشن و ئەرکی بڵاوکردنەوەی لە ئەستۆی کۆمپانیای 'ئارت هوود ئینتەرتەیمنت'ـە ArtHood Entertainment.

حەفتا و سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەڕلین" بە بەرپرسیاری خاتوو "ماریتە ریسێنبێک" Mariette Rissenbeek و بە دەرهێنانی هونەری "کاڕلۆ چاتریان" Carlo Chatrian لە چەندین بەشی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە؛ بەشی پێشبڕکێی "سەرەکی"، بەشی پێشبڕکێی "نەوەکان" Generations، بەشی پێشبڕکێی "فۆڕم" Forum، بەشی پێشبڕکێی "کورتە فیلم"، بەشی پێشبڕکێی "بەڵگەفیلم" و چەندین بەشی دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە؛ بەشی "پانۆڕاما"، بەشی "نمایشی تایبەت"، بەشی "نمایشی سینەمای کلاسیک" و ... لە ڕۆژانی 16 تا 26ی فێبریوەری 2023 لە شاری بەڕلین لە وڵاتی ئەڵمانیا بەڕێوەدەچێت.

بۆ زانیاری زیاتر:

https://www.berlinale.de/en/2023/programme/202304749.html

منێک کە قەت قەت من نەبووم.. نەوزاد بەندی

ئەو شیعر نەبوو ، شیعریش بوو ..
نەمئەنوسی و ئەیشمنوسی ..
ئەو هەور نەبوو ،

هەوریش بوو …

بەس کە ڕۆی ،
نەگەڕایەوە ..

بە دیار چڵێ چاوەڕوانییەوە ،
جار جار ..
فرمێسک ئەهات و..
نەیشئەهات ..
لە دیار جۆگەیەکی تەمەن ..
ئەمدی ئەو نایەت و ..
ئەیشڕوات ..

تاکە شت کە لێت وون نەبوو ..
من بووم ..جار جار
منیش نەبووم ..
منێک بەردەوام فیشەکی ئەناردە
مەیدانەکانی جەنگی
چەند ساڵەی نێوانمان ..
منێکی تر ، وەفدی دانوستانی ئەنارد ،
بۆ گەڕانەوەی جارانمان ..
تۆ ڕۆیشتیت و
من ئاوڕم نەدایەوە ..

شەڕ دوایی هات ..
جارانیش نەگەڕایەوە ..

ـــنەوزاد بەندی ــــ

رەنجی فەرهادەکان یاریشاڵی یەکێتی نیشتمانی کوردستان؟..

سەلاح جەلال

رەنجی فەرهادەکان، کتێبەکی قەبارە گەورەی چەو پڕە لەلاپەڕەو رستەو وشەی بیرەوەری ئەو رۆژگارە تاریکانەی بەمۆسیقای رەوی مەرگەسات دەهاتن و خوێنی روناکیان لەرێحدا هەڵگرتبوو، بەدەم بەینی گۆڕستانی شەوەزەنگەوە لەئاوازی رۆح و دڵ و هەناوەوە سروودی کوردستان مان یانەمانیان دەوتەوە.

نوسینی دکتۆر (هەژار عوسمان مەعروف)ە ئەو چرایەی لەمنداڵییەوە لە هەناویدا داگیرساوە، بەسەرکێشییەکانی ژیاندا نوقم دەبێت و لەگەڵ چرای هیوای هەزارەها گیانبازی نیشتماندا وەک تیشکی پەلکەزێڕینە، لەدەیەها چیرۆکی مەرگەسات و تێکۆشانی کرێکارانی مەرگدا تیشکیان پێدەگرێتەوە.

ئەم تیشکانە خۆڕسک نین، بەرهەمهێنەری رۆحن، وشە وەک تەزابی تواوە وێنەیەکی ئەدەبی گەورە دروست دەکەن، لەکۆکردنەوەی شوشە شکاوەکانی منداڵییەوە دەست پێدەکات، مێژووی شەشەڕک دەکاتە پەیکەرێکی دەروون ناسی، بانگەشەیە بۆ ئەمەو ئەوان، وەرن ئاماژەکانی بخوێننەوە.

دوای راپەڕین ئازادییەک کرایەوە زەربەی کەس بیرەوەریان نوسییەوە، بەبێ ئەوەی بپرسن، هەتا چەندە توانیویانە هەڵگری مەدلولی روداوەکان و ناونیشان و هونەری سەرگوزشتەبن؟ هەتا چەندە خۆیان و ئەوو ئەوانی دواتریان دواندووەو چۆن کۆمەڵگایەکیان خستەتە ژێر پرسیارەوە؟ چۆن لەئێستادا رابردوو دەخوێننەوەو بە ئایندە نامەیەک ئامادە دەکەن؟ ئەمەو چەندین پرسیاری تری مەعریفی زمانمان پێ دەکاتەوە.

بەکورتی بیرەوەری یاخود بیوغرافیا چییە؟

بیرەوەری لەفەرهەنگی زمانی عەرەبیدا (سیرە)لە ڕووی زمانەوە وتای ڕێگایە. وەک زاراوەیش مانای هونەری وەرگێڕانی ژیانی کەسەکە، (ژاتیە)ناوەکی مەیەو دەگەڕێتەوە بۆ خود و رەوتەکە بڕیار لەسەر خۆود دەدات، لەڕووی ئەدەبیشەوە هاوشانی رەگەزە ئەدەبییە پەخشانییەکانی ترە، وەک رۆمان و چیرۆک و پەخشان و وتارو رۆمانی بیرەوەری و دان پیادانان و گەشتکردن. بە تایبەتمەندێتی هونەری ئەو رەگەزانەوەو لەنێوانیانشدا جیاوازی هەیە.

بیرەوەری نوسینەوەی ژیاننامەی خود و ناساندنییەتی بەرەو قۆناغێکی وجودی لەنێوان ژیان و مەرگدا.

ڕۆلان بارت ئەم جیاوازیانە دەردەخات:

(ڕۆمانەکە ناچێتە سەر ئەوەی بانگەشەی دەروونی خودی خۆی بکات.)

کورتەیەکی مێژووی بیرەوەری لەجیهاندا

بیرەوەری رەگەزەکی ئەدەبی قوڵی هەیە لە مێژووی شارستانیەتەکاندا، زیاتر لەسەر نوسەران و زاناو داهێنەران و پسپۆڕو سیاسی و کەسایەتییە ناودارەکان بووە.
ئەوانەی گەشەیان پێداوە، زانای لاهوتی فەڕەنسی(بیترا بیلا) لەکتێبی(تاریخ بەسی) ئیمپراتۆری شانزەهەمینی رۆمانی(مارکۆس ئۆریلیۆس)بیرەوەریی خۆی بەناونیشانی(الی نفسی او بینی وبین نفسی).
لەچەرخی راپەڕینیشدا چەمکەکی فەلسەفی وەرگرت، بەدەربڕینی ناخی ناوەوەی مرۆڤ بەلایەنی چاک و خراپییەوە، مرۆڤایەتی خستە ناو دڵی جیهانەوە، شاعیری ئیتاڵی(فرانشیسکۆ بیتراک 1374 بەیەکێک لەباشترین نوسەرانی راپەڕینی ئەوروپی دادەنرێت، لەدوو کتێبدا، بەناونیشانی(سری الخاص) و (مشاهیر الرجل) گەشەی پێدا.
هونەرمەندی ئیتاڵیش (بنفینوتشیلی)هەموو ئەو ساڵانەی نوسییەوە لای پاپا بوە/لەساڵانی 1728وە .
دان پیادانەکانی(جان جاک رۆسۆ)و فەیلەسوفی فەڕەنسیش(میشیل دیموکیین) 1592 بەپێشەنگی یەکەم دادەندرێت لەسەدەی نۆزدەیەمدا، هەروەها (جۆرج یورولیو) و تۆلستۆی و ئێلیۆت ومارغریت دۆراس و جیمس جویس وچالز دیکنزو جۆرج مانای و جۆرج ئوریل و سۆمرست موام و هەردوو بەرگی بیرەوەری(وینستۆن تشرشڵ)و دەیەهای تر.
رەنجی فەرهادەکان ریشاڵێکی نوێی دامەزراند لەبواری رۆشنبیری کوردیدا، بەپێیڕەو کردنی ئەو هونەرەو سوود وەرگرتن لەقوتابخانەکانی دەروون زانی تایبەت(سیمۆن فرۆئید)و (جاک لاکان).
وەک فەلسەفەیش دەچێتە ناو میتافیزیک و لەپەیوەندییەکانی بوون بەهەبوونەوەو جیهان و مرۆڤایەتی دەخوێنێتەوە. ئەم خودە لەوە دەرچووە، تەنها بیرەوەریی خۆی بخوێنێتەوە، لە ڕێی تۆڕی پەیوەندی بەوو ئەوانی دواترەوە، بواری رەچەڵەکناسی و کۆمەڵناسی و دەروون زانیشی گرتۆتەوەو منێک دەبێتە سپارتاکۆس و ئەفسانەی سێزیف دووبارە دەکاتەوە، دەبێتە هەمیرسەکی راستی و چرای شۆڕش بە رۆح دادەگیرسێنێت. ئەم منە بۆتە کەسێکی تواوە، سەرەتا بەشۆڕش گەشکراوەو دوایی بەدوای رەگ و ریشاڵی کۆمەڵەی رەنجدەراندا دەگەڕێت و سروود و دروشمەکانی دەڵێتەوە.
لەیەکەم ریشەی دامەزراندنی (ینک) چراکەی ناخی دادەگیرسێنێت:
رۆژێک هاوینی 1975لە ماڵی خوێندکاران لە (باب المعەزەم) هاوڕێ(بەکر هەولێری) لەکۆلیژی ئەندازیاری بوو، جار جار دەردە دەی خۆمان لای یەکتری دەکرد، هات بۆ لام و وتی: باچینە ناو چیمەنەکە پیاسەیەک بکەین، لەناو کتێبەکەی دەستیدا نوسراوێکی چاپکراوی دەرهێناو دایە دەستم و پێی گوتم: زۆر نهێنی و مەترسیدارە.

خو□ند□م□وە بڵاوکراوەی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بوو. یەکەم جارم بوو ئەو ناوە ببیستم. نوسراوەکە شنەی شەماڵێکی فێنک بوو لەو گەرما پڕوکێنەرەی بەغداد هەواڵی هەستانەوەی شۆڕش و هەڵگیرساندنەوەی شۆڕشی نوێی تێدا بوو.

لەسەر ریشاڵی کۆمەڵەیش مۆمەکانی گڕدەدات و بەدوای مێژووی یەکێتیتدا دەگەڕێت:

دوای رێکەوتنی ئازاری 1970 باڵی مەکتەبی سیاسی پارتی(جەلال تاڵەبانی و ئیبراهیم ئەحمەد) شکستی هێنا، چەپ و مارکسی و ماوی و رەخنەگرانی سیاسەتی (مەلا مستەفا) رێکخراوێکیان پێکھێنا بەناوی(کۆمەڵەی مارکسی لینینی کوردستان) (ک.م.ل.ک) لە11/7/1978 گۆڕدرا بە(کۆمەڵەی رەنجدەرانی کوردستان)

(شەهابی شێخ نوری) و سەرکردە سیاسی و سەربازییەکانی (پ.د.ک) وەک (عەلی عەسکەری) و (ێالح یوسفی) و (مولازم تایەری عەلی والی بەگ) و (رەسول مامەندە) بزوتنەوەیان پێکھێنا و دوای سێ مانگ لە کۆتایی شۆڕشی ئەیلول لەلایەن (مام جەلال)و(نەوشیروان مستەفا)و هاوڕێکانیانەوە دامەزراندنی یەکێتی نیشتمانی کوردستان بڵاوکرایەوە.

شوشە شکاوەکانی منداڵی

گڕی نوسەر بۆ شۆڕش بەپێی پەروەردەی بنەماڵەکەی و زوڵم و زۆری رژێم و زەریای سۆزو گیانفیدایی خۆی لەمنداڵییەوە کڵپەی سەندووە. باوکی کفن پۆش و زانایەکی ئاینی بەناوبانگ و رەمزی فریشتەیی شاری سلێمانی بووە، رێکەوت براکانیشی شیوعی بوون.

لەگەشتێکی گەنجانەی بۆ گوندی بەشی پێرک کوڕێکی هەرزەکاری بارزنی تەمەن سیانزە ساڵان دەبینێت، لەگەڵ کۆمەڵێک پێشمەرگەدا نیشانە لە بەردێک دەگرنەوە، گەنجە بارزانییەکە چۆن بەدانیشتنەو□ س□یرەی تفەنگەکەی دەگرێتەوەو فیشەک بەنیشانەکەوە دەنێت.

لەگەشتێکی تریدا چیرۆکی دوو کولەکە ملە نیشان دەدات، بەپەتێکی ئەستوور لە ملیانەوە پێکەوە بەستراونەتەوە، هەرکولەکەیەکیان دەخرێتە بن باڵێکەوە. بەو جۆرە ئەم سەراو سەری دەریاچەی دەربەندیخان بەمەلە دەڕوات و گوێ ناداتـە بانگ و هاواری خاڵە هادی تا کۆتایی دەڕوات.

ئەم کاریگەریانە کارێکیان کردووە حەزی کردووە ببێتە ئەندازیار، هەتا خزمەتی خەڵک و ه□زاران بکات. دواتر پلەی سێیەمی لەسەر ئاستی سلێمانی هێناوەو لەکۆلێژی پزیشکی بەغداد وەرگیراوە.

ئەوەی یەکەم شت لەپایتەخت سەرنجی راکێشاوە، ئەو بۆیاخ چی و کۆڵبەرانەی شەقامەکانی بەغداد بوون، زیاتر کوردی فەیلی بوون.

خۆشەویستی بۆ پارتی و بارزانی

هەردوو ڕۆژنامەی (التاخی و برایەتی) زمان حاڵی پارتی دیموکراتی کوردستان لە بەغداد دەرچوون، وەک هەموو خوێنکارانی تر سەرچاوەی گرنگی بوون بۆ بیری شۆڕشگێڕی، لەکاتی ماوەی گفتوگۆی یانزەی ئازاری ساڵی1970دا هەواڵی کوشتنی مەلا مستەفا بڵاودەکرانەوە، زۆر کاریگەری دەخاتە سەری و بەردەوام لەبەر ئەو شیعرەی شێرکۆ بێکەس دەخوێندەوە، بۆ بارزانی نوسیوە، (بۆ پێشەوە پەشمان کەوە بارزانی.)

دوو مانگ بەر لەدەست پێکردنەوەی جەنگ، بڵاوکراوەیەکی دیواری لە کۆلیژ هەڵدەواسن، وێنەیەکی مستەفا بارزانی لەسەرەوەی نوسینەکان دادەنێن و بە کلیل و مستەکۆڵە پارێزگاری لێدەکەن و ناهێڵن خوێندکارە بەعسییەکان بیدڕێنن، هەتا (چیا عەباس) نوێنەری لقی پێنجی پارتی بەپەلە دێت و پێیان لادەبات.

بەم خۆشەویستیەیەوە دەیەوێت واز لەخوێندن بهێنێت و ببێتە پێشمەرگە، هاوڕێکانی ناتوانن پەشیمانی بکەنەوە و دێتەوە بۆ سلێمانی خێزانەکەیشی ناتوانن کاریگەری بخەنە سەر، دەچێت بۆ بەری قەرەداخ و گەشتێک دەکات هەتا بەچاوی خۆی کرداری پێشمەرگە ببینێت.

لەگوندی ئەحمەد بەنەو ناوچەکە دەگەڕێت، لەناو خزمەکانیدا دەیەها چیرۆکی زوڵم و زۆری کاربەدەستان و تایبەت (عەبدولەهاب ئەتروشی) بۆ دەگێڕنەوە.

لەچیرۆکەی(ئەحمەدی حەمەئەمین) لەبەر بەدەنگ نەبوونی لەو کردەوانەیان و ڕەخنەگرتن لێیان، کۆمەڵێک پێشمەرگە دەنێرنە سەری و هەتا دوا فیشەک شەڕیان لەگەڵدا دەکات و دوایی دەکوژرێت.

ئەوانەو دەیەها چیرۆکی تر بڕیاری پێدەگۆڕن و دەگەڕێتەوە بۆ بەغداد.

لەگەڵ ئەوانەیشدا هەر دڵ و ڕۆحی لای شۆڕش و پێشمەرگەیە.

لە ڕۆژی17/2/1974 چووە بۆ کۆڵی سەیدا ساڵح یوسفی، بەزمانێکی پاراوی عەرەبی وتارێک بەهەڵچون و پڕ لەسۆزی نیشتمانی پێشکەش دەکات، باسی بەیاننامەی یانزەی ئازارو پاشگەزبوونەوەی بەعس دەکات لە بەندەکانی ڕێکەوتن نامەکەو ڕستەیەکی کاریگەری گوتووە: (لاسامح الله اذا اندلعت القتال من جدید).

ڕۆژێک لە چێشتخانەی باب المعظم وتارێک دەخوێنێتەوە لە ڕۆژنامەی هاوکاریدا بڵاوی کراوەتەوە.

بە خوێندنەوەی ئەو هەواڵەوە بەفرمێسک ڕۆژنامەکە تەڕ دەکات و دەیدات بەهاوڕێکەی بیخوێنێتەوە، ئەوانیش هەموویان شۆڕشگێڕ بوون، لەکۆی حەفتاو پێنج خوێندکاری کورد لە بەغداد سیانیان بەعسی بوون.

لەگەڵ ئەو بارودۆخە سەختەدا خەباتیان کردووە، لەو ڕۆژە ڕەشانەدا بیرەوەریێک دەگێڕێتەوەو ژیانی زیندانی عێراق بەپارکی(هاید)

لەلەندەن بەراورد دەکات. لەو پارکە گۆشەیەک هەیە مر□ق د□توانێت
دەردە دڵی خۆی و رەخنەکانی لە دەسەڵات بگرێت. بەڵام ئەو چووە بۆ
لای دوو هاوڕێی خوێندکاریان تازە لەزیندان ئازاد کراون،
نەیانوێراوە دەربارەی گرتن و لێپرسینەوەیان قسە بکەن، وتویانە:
هاوڕێ گیان دارو دیواریش گوێی هەیە.
لەساڵی 1978 کۆلیژ تەواو دەکات و لە نەخۆشخانەی فێرکاری
دادەمەزرێت، بیرەوەرییەکانی دەریا یەکن لەخزمەتکردنی خەڵک.
(ج.م) گەورە کارمەندێکی بەعسی لەبەڕێو□ بەرا یەتی تەندروستی
سلێمانی ب□ ئۆتۆم□ بێلەکەی پیاوێک دەکات بەژێرەوەو دەیانەوێت بەزۆر
بینێرنەوە بۆ ماڵەوە بۆ ئەوەی (ج.م) نەخرێتە بەندیخانەوە.
دکتۆر(غازی پاسەوان) نەشتەرگەری ریخۆڵە کوێرە بۆ گەنجێکی
شارەزوری بەناوی(کاوە) دەکات و خوێنبەری ریخۆڵە کوێرەی
نادورێتەوە دەمرێت.
دکتۆر(ئومێد مەدحەت موبارەک) بەڕێوەبەری نەخۆشخانەو دوایی بۆتە
وەزیر بەعسی بووە.
لەو پزیشک و کارمەندانەی بەعسی نەبوون (دکتۆر عومەر محم□م□د
ژاژڵیی) و(حەمە ئاوات سدیق عەبا بەیلێی)و(دکتۆر جەمال حەمادی)و
چەندانی تر.
یادەوەرییەکانی گەنجی زۆرن، ئەو شوشە شکاوانەن پارچەکانیان یەک
دەگرێتەوە، بەو روانینەوە رۆژانە چەند شوشە بیرەیەک دەخواتەوە
هەتا دایکی رازی بکات بڕوات و ببێت بە پێشمەرگە. لە دەریاچەی
دەربەندیخانەوە ب□ بەلەمیکی شڕ دەڕۆن هەتا دەگەنە شاری پاوە،
دواتر دەچێتە شاری مهابادو سواری پاسێک دەبێت بۆ زەردەشت هەتا
بگاتە بارەگای سەرکردایەتی (ی.ن.ک). کەسێک بەناوی(ش.ز) خۆی پێ
دەناسێنێت و رێگەی ل□□د□گۆڕێت و ئەویش ئاگاداری وردە کارییە
ئەهریمەنەکانی دۆخی ناوەوەی خەباتی چەکداری نەبووە، ئەویش دەیکات
بە بارەگای حسکدا، وتویەتی: دکتۆرەو لەشارەوە رایکردووە بۆ ناو
پێشمەرگە. دەیبەنە لای دکتۆر(مەحمود سۆرانی).
کاتێک دەگاتە لای دکتۆر کەسیەتیەکی سادەی بێفیزی کراوەو روخۆش و
قسەخۆش و زۆر دوو بوو، لە رۆژی دووەمەوە کاری پزیشکی
چارەسەرکردنی نەخۆش و برینداری (پ.م) و خەڵکی ناوچەکەی خستبووە
ئەستۆی من.
بۆ یەکەم جار مولازم ئەنوەری مەجید سوڵتانم ناسی، هەرگیز رووی
نیگەران و بێزاری شەهید ئەنوەرم بیر ناچێتەوە، کاتێک چاوە رەشە
تیژەکانی تێبڕیم زۆر دۆستانەو دڵسۆزانە بەئارامی و زەردە
خەنەیەکەوە لێی پرسیم، دکتۆر گیان تۆیش بۆ کوردایەتی هاتویتە
دەرەوە.

دوای چەند رۆژێک لەم دیدارە لە رۆژی 2/9/1979 لەشەڕی یەکەمی هێرشی ئێراندا یە سەر کوردستان لەنزیک شاری بانە شەهید بوو.
بەو شێوەیە تێکۆشاوی کەسانی سیاسی دەبێت:
لەو بڵاوکراوانەی دەمخوێندەوە ئاوا تێگەیشتم (ی.ن.ک) نیمچە بەرەیەک بوو، پێکهاتبوو لە(ک.م.ل.ک)و بزوتنەوەی سۆسیالیستی کوردستان.
(بزوتنەوە)و(هێڵی گشتی) د مەحمود عوسمان دوای ئاشبەتاڵ دەچێت بۆ سوریا، لەوێ لەگەڵ قادر جەباری و عەدنان موفتی لیژنەی ئامادەکاری (پ.د.ک)یان دروست کرد، دواتر دکتۆر مەحمود لەهاوینی 1977 لەگەڵ جەلال تاڵبانی لە سوریاوە بەناو تورکیاو ئێران گەڕابوەوە کوردستان و بنکەکەی لەنزیک بنکەکانی سەرکردایەتی(ی.ن.ک) دانابوو.
لەنەورۆزی 1979دا لە(ی.ن.ک) جیادەبنەوە.
لەوکاتانەدا بیرم لەوە دەکردەوە هەرچەن بووە خۆم بگەیەنمە (ی.ن.ک)
لەسەر داوای خۆم دکتۆر مەحمود رێگەی پێدام بچم بۆ لای مەلا ئەحمەدی بانی خێڵانی، ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حشع بوو. کاتێک بینیم سامانی کوێی لەگەڵدا ناردم بۆ بنکەی جەلال تاڵەبانی.
لەتشرینی دووەمی 1979 جەلال تاڵبانی لە توژەڵە لەمیوانخانەیەکدا دەوارێکی ئەستون بەرز لەژێر دار گوێزێکی گەورەدا دانیشتبوو، بەڕێزەوە بەخێرهاتنێکی گەرم و گوڕی لێکردین. لەسەر زۆر شت هاوڕابووین، وەک دامەزراندنەوەی یەکێتی دوای سێ مانگ لە ئاشبەتاڵ و وازهێنانی سەرکردایەتی پارتی لە شۆڕش.
من دەمویست جەلال تاڵەبانی رەشماڵێک یان چترێک هەڵبکات هەموو هێزە کوردییەکان کۆبکاتەوەو ئاڕاستەیان بکات بەرەو سەرکەوتن.
ئەویش لەگەڵ هەموو ئەوانەدابوو، بەبەڵگەوە ناوی دەیەها ئاغاو سیخوڕی دەهێنایەوە لەگەڵ حسک و پدک دان و پیاوی رژێمن.
دەمویست ئەو ببێت کۆتری ئاشتی ناو ماڵی کورد، ئەو دەیوت هەموو رێگایەکی وتووێژیان تاقی کردۆتەوە بەڵام سەرکردایەتی حسک و پدک نایانەوێ لەگەڵ ئێمە یەک بکەون.
نە ئەو لەمنی پرسی تۆ بۆچی هاتویت و نەمنیش بەهۆی [illegible] هیچم وت و نائومێد گەڕامەوە.
خەیاڵی بزۆوم بنمیچ و دیوارە ئەستورەکانی ئەو زیندانیانەی رژێمی سەدامی بۆی سەرکاروانی شەهیدانی کۆمەڵە(شەهاب و جەعفەرو ئەنوەر) و کادرانی تر وەک شەهید ئاشتی(ئەبوبەکر شێخ نوری)و(شەهید وەستا ئەنوەری هەڵەبجەیی)و ...تیایاندا چاوەڕێی حوکمی مەرگیان کردبوو، نرکەو نەڕەو وێنەی دەم و چاوی ئەو سەرکردەو کادیرانەی کۆمەڵەم دەهاتەوە بەرچاو لەئەشکەنجەکانی رژێمی سەدام پێش لەسێدارەدانیان

ئەم دروشمانەیان بەڕووی جەلادەکاندا وتبوەوە:
کەم ژیام و کەڵ ژیام
بێباک ل□ بەردەم سێدارەی دوژمن
پەتی خنکاندن دەنێمە گەردن
کرێکارێکی هەژاری کوردم
هیچ پەشیمان نیم لەوەی کەکردم.
هەتا رۆژێک بەبیانوی کڕینی دەرمانەوە لەگەڵ دکتور مەحمود چوین بۆ مەها باد لەوێ پرسم پێکردو چوم بۆ بارەگای (ی.ن.ک).
ژیانی پێشمەرگایەتی وەک دکتۆر دەست پێدەکات و هەمووبیرەوەرییەکانی خۆی لەناو شۆڕشدا دەنوسێتەوە، هەتا چونی بۆ ئەوروپا و گەڕانەوەی دوا بیرەوەری گرنگی هاوکێشەیەکی نێوان مام جەلال و نەوشیروان مستەفا یە.
نەوشیروان مستەفا کەسێکی کەمدوی بیرکەرەوەی، بیر ڕونی، پراکماتیکی، بەنەخشەو پلان بوو، بەڕاستی رێکخەرو پلان داڕێژبوو. بوێرو قسە لەڕوو بوو.
بڕێک ساردو وشک و دوورە پەرێزبوو، روخۆش نەبوو، عاتیفی و سۆزدار نەبوو، بۆیە درەنگ هەڵدەچوو، لایەنی لۆجیکی و عەقلانی لەدەرونیدا بەهێزتر بوو. لەلایەنی سۆزو هەڵچوونە عاتیفیەکان، لەکاتی هەبوونی جیاوازی یا دژایەتی لەبیرو باوەڕو هەڵوێستی سیاسی لەگەڵ هاوخەباتەکانی، نەوشیروان بڕێک لە دڵی دەگرت، لەبیری نەدەچوەوە و بەرامبەر بە هەندێک کەس کەکیمیاکەی لەگەڵیاندا نەدەسازا رقی لەدڵدا دروست دەبوو.
کەسێتی جەلال تاڵەبانی
کەسێکی نەترس و بەورەو کەف و کوڵاوی و پرۆزەو توانا بوو، زۆر گۆبوو، خاوەنی ئیرادەی پۆڵایین و بڕوا بەخۆبون و گەشبینی بوو، لەڕووی هەست و سۆزەوە زوو هەڵدەچوو، بەهاری لەخۆی دەهێنایە چۆکان، ئەم گەشبینی و پڕ لەهیوایەی لەکاتی نۆچدان و لاوازی و شکستەکان سودێکی گەورەی هەبوو،
بەڵام ئەم گەشبینییە لەو دۆخانەی پشت بەستو نەبوو بەشیکردنەوەی لۆجیکیانەو سەلمێنراو نەبوو بەزانیاری وردو ژمارەو داتاکان زیانی گەورەی لێ دەکەوتەوە.
مام لەپەیوەندی کۆمەڵایەتیدا بوو، واتە روو لەدەرەوەی خۆی بوو، کراوەو گەرم و گوڕ بوو، بەخشندەو گەورەو فراوان خوازبوو، شادی و روخۆشی و قسە خۆشی□کەی بەئەندازەیەک بوو، کە وەک پەتا ب□□اودەبوەوە بەناو خەڵکدا.
بەراستی کەسێتی عاتیفی (سۆزیاری) مام لەگەڵ سۆزو عاتیفەی گەلەکەیدا دەگونجا. هەروەها وزەو توانای ئازایەتی و

کۆڵنەدەرییەکەیشی لەگەڵ ئەو هەموە سەختی قورسی ومەترسییەی خەباتی
رەوای گەلەکەیدا دەگونجا، هەر ئەم مۆرک و پێکهاتانەی
کەسێتییەکەیشی بوو، کەدوای چەندین نوچدان و کەوتن و هەستانەوە
کردی بەو سەرکردە مێژووییەی گەلەکەی.
ئەم کتێبە پڕ پڕە لە بیرەوەری گرنگ و دەیەها قارەمانی ورە بەرزی
خەبات و فریشتەکانی گیان بازی نیشتمان، هیچ شتێکی بەسەردا
تێنەپەڕیوە، لەنیشاندانی دڵسۆزی و گەندەڵی زۆر کەسایەتیش،
تەنانەت رەخنە لەخۆی و بنەماڵەکەی دەگرێت، ئاوێنەیەکە هەموو
راستییەکانی تێدایە، دەکرێت بەیەکێک لە ریشاڵە تیۆرییەکانی
یەکێتی نیشتمانی کوردستان دابندرێت و ئەزمونێکی پڕ بەهایە بۆ
هەموو شۆڕشگێڕو شۆڕشێک سوودی لێوەربگرن.

سەلاح جەلال

سەرچاوە:
1- رەنجی فەرهادەکان/ بیرەوەری/ نوسینی دوکتۆر هەژار/چاپی
یەکەم2020 چاپخانەی کارۆ لەسلێمانی

2- الثات معقدە بالکتابە عن السیرە الثاتیە نوعا ادبیا/ حاتم
الێکر/ مجلە افاق العربیە/ بغداد/العدد 12/1991/115 .
لەرۆژنامەی کوردستانی نوێ بەدوو ژمارە
بڵاوبۆتەوە(8864)لە21/2/2023 و ژمار(8865) لە22/2/20234

بە بۆنەو ڕۆ گەردوونی زوانی ئە□اییەو.. موختار کەریمی

ئیمساڵ پەی ویسویەرەمین(23) جاری یونسکۆ جە ڕۆ ویسویەکو(21)
مانگەو فوریەی بە مەراسمێ جۆراوجۆرێ ملۆ پیرای ئی ڕۆیەو و داوا
جە گردلایەنێو، بە تایبەت جە گرد دەسەڵاتێو کەرۆ، کە جە مەحاڵوو
وێشانە پارێزگاری جە گرد زوانێو کەرا و ئێمکاناتو گەشەیشا پەی
فەراهەم کەرا. یونسکۆ چی بانگەوازانە پاگێری سەرو ئانەیە کەرۆ کە
زوان سامانێوی فەرهەنگی گەردونین و ئەرکو گرد لایەن و دەسەڵاتێوەن
کە ئی سامانە فەرهەگی□□ پارێزنۆ. یونسکۆ گرد ساڵێو بە دروشمێوە

تایبەتە ملۆ پیرای ئی ڕۆیەو. ئیمساڵیچ بە دروشمەو ” پەروەردەی چن زوانی شەرت و پەیوازەن پەی سەرکەوتەی جە وانای و فێرکاری سەردەمیانەینە”.

بە پاو ڕاپۆرتوو یونسکۆی جە 6000 زوانێ کە تا ئارۆ مەنێنێ و کەم تا فرە پەنەشا منویسیۆ و قسێشا پەنە کریا، نیمەشا کەوتێنێ وەرو هەڕەشێ فوتیای. یۆ چا زوانا کە هەڕەشیش ئینا سەرەو، زوانی هەورامین. هەر بە پاو ئی ڕاپۆرتیە دوێ حەفتێ جارێو زوانێو فوتیۆ و دلێنە مشۆ. مەردەی هەر زوانێو بێگومان بێبەش بیەی کۆمەڵگاو مرۆڤایەتین جە سەروەت و سامانی فەرھەنگی وێش کە بە هەزاران ساڵێ ئی سەروەتشە نیان یۆوە.
پەی ئێمەی هەورامی فۆتیای زوانەکەیما یانی هەم بێ بەش بیەیما جە سەروەت و سامانی فەرھەنگیما، هەم فۆتیای بەشێوی گەورە جە وێبیەی (هویت) کۆمەڵایەتی و ئێتنۆلوژیما. نامێ 2474 زوانا ئینا دلێ ئەتلەسو(نەخشە) زواناو یونسکۆینە کە هەڕەشێ نەمەنەیشا ئینا سەرەو. هەرپاسە نامێ 230 زوانا دلێ ئی ئەتلەسینە هەنە کە جە ساڵەو 1950 یەو تا ئیسە بە تەمامی فوتیاینێ. 200 زوانێ جە یەرێ(3) نەوێ ویەردێنە دلێنە شیەنێ.
هەڕەشێ فوتیای سەرو 1700 زوانا فرە جدین. زیاتەر جە 600 زوانێ کەوتێنێ پەراوێزەو و هیچ هەرمانێوەشا پەنە نمەکەریۆ. زیاتەر جە نیمەو ئی 6000 زوانەیە، زوانو ئا کەمینانە کە کەمتەر جە 10000 قسەپەنەکەرێشا هەنێ. یونسکۆ هۆکارو ئی زوانفۆتیایە گێڵنۆوە پەی گەمەی ناسالمی سیاسی بە گەردی، و بە تایبەت پەی سیاسەتی چەوتی زوانی، کۆمەڵایەتی و فەرھەنگی دەسەڵاتە نادێمۆکراتیک و ناسەردەمیەکا.
داخەکێم یۆ چا دەسەڵاتە نادێمۆکراتیکا حکومەتو باشورو کوردستانین کە 32 ساڵێن سیاسەتێوی یەکجار ناداد□پ□روەرانە و چەوتش وەرانوەرو زوانی هەورامیەو گێرتەن وەر و جە گردو ئێمکاناتو گەشەکەردەی بێبەشش کەردەن. مشیۆ دیسان ئەنگوسەو تاوانێ پەی ئا دەسەڵاتدارا درێژە کەرمێوەو ویرشا وزمێوە کە ئی سیاسەتە زوانکوشەو ئا□یشا ملۆ چوارچێوەو تاوانەو لینگۆسایدی(زوان کوشی) و لینگۆسایدیچ تاوانیەنە دژ بە مرۆڤایەتی. ماڤی زوانی بەشێوی جیا نەکریان جە مافە فەرھەنگیەکاو جاڕنامەو گەردونی مافەکاو ئانزانی. مافێ ئانزانی سنور نمەشناسا و بەیۆوە گرێ دریاینێ و هەمیشە و گرد یاگێەنە یاگێ ڕێزینێ و مشۆ بە ڕەسمی بشناسیا.
کەس پەیش نیەن ئی مافا تەقەیۆر کەرۆ چون مافێ ئانزانی چەنی ئانزانی وێش جە ئە□ای با و هەتا یەک ئانزان مەنە بۆ، ئی مافایچە

هەنە. جاڕنامەو گەردونی مافو ئانزانی جە بەشو مافە فەرهەنگیەکانە (مادەو ٢٦ و ٢٧) و هەر پاسە جە ڕێکەوتنامە تەمامکەرەکاو ئی جاڕنامەینە (ڕێکەوتنامەی فەرهەنگی، کۆمەڵایەتی و ئابوری) جە مادەو ١٣ و ١٥ ینە ئی مافاشە دیاری کەردێنە کە مافی زوانی بەشەوەن چی مافا. بە پاو ئی مافا مشە گرد ئانزانەو ئەمکانو ئانەیشە بە بە زوانەو کە پەنەش پەروەردە کریان و زاڕۆن سەرشەرە، یانی زوانی ئەڵایی، پەیوەنەی بە دنیاو دەوروبەریشە کەرە، هەر پا زوانیە جە دیاردەکا یاوەنە، بوانە و بنویسە و هەست و سوزو وەش بەروزە. ئەرکو گرد ئانزان و لایەنەوەن کە ئی مافا بە ئانزانی وەراوەریش ڕەوا وەنە، ڕێزشا وەنە گێرە، بە ڕەسمەشا بشناسە و بە پاو ئەمکاناپیش یاردیدەرو وەراوەرەکێش بە پەی یاوای پی مافە ڕەوایاشە.
ئەگەر پەسە نەبە، ئیتر باس کەردەی جە ئانزانیەتی، دێمۆکراسیەت و بەرابەری و دادپەروەری و...... بە مانان. هەر چن واڕێ وبرای دەسەچی هەورامانی ئی چن ساڵە خزمەتەو خاسشا کەردەن بە زوانەکیما و فرە کەلێنەشا پڕێکێ کەردێنەوە کە دەسەشا وەشە با، بەڵام بە بەئاورد چەنی زوانەکا دەوروبەری بارەدەخو زوانی هەورامی بارودەخەو مەینەتبارەن. ئی مەینەتیچە دەسکردەن و گێڕەوەی پەی سیاسەتی چەوتو و بە خەمە و پەشتەو گەش وستەی ئا دەسەڵاتدارا کە فەرمانڕەوایی هەردوی بەشەکاو هەورامانی کەرا. جوابو ئی سیاسەتوانە نالایق و کەمتەر خەم و مەینەت سازا شێعرە دیارەکە سەعدی شیرازیەنە کە ماچە:

تو کز محنت دیگران بی غمی
نشاید کە نامت نهند آدمی

تە کە جە مەینەو کەسانەتەری بێخەمەنی
نمەشیە نامە ئانزانیت پەرە بنیا

موختار کەریمی- ئاڵمان
2023.02.20

مەراسیمی ٨ی مارس لە شاری تۆرنتۆ

پیرۆزە ٨ی مارس، رۆژی جیهانی ژنان

ژن، ژیان، ئازادی

کۆمیتەی رێکخستنی کەنەدای حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان، لە مەراسیمێکی شکۆداردا لە شاری تۆرنتۆ/ کەنەدا بەم شێوەیەی خوارەوە بەرزرادەگرێت:

بەشی یەکەم: وتار و شیعر و پەخشان

- وتاری حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان
- وتاری Yolanda McClean, Regional Vice-President, Ontario، جێگری یەکێتی گشتی فەرمانبەرانی کەنەدا.
- هوما ارجومند: بەرپرسی کەمپینی نێونەتەوەیی لە پێناو سیستەمێکی سکولاری خوێندنگاکان
- دنیا رەسولی: وتاری حزبی حیکمەتیست(خەتی رەسمی)

بەشی دووەم: ئاهەنگ و گۆرانی زیندوو لەگەڵ هونەرمەندان

- لیمۆ هەورامی
- گەلاوێژ سەقزی
- میوزیکژەن ئالان پشکۆ

هەر کەس و لایەنێک پێشتر دەتوانێت پەیوەندیمان پێوەبکات بۆ بەشداریکردن لە بەشی یەکەم

- بۆ زانیاری زیاتری مەراسیم دەتوانن پەیوەندی بکەن بە:

- سەردار عەبدوڵا حەمە: 416-561-5131

جەلال سەعید: 519-841-1816

شوێن: 1577Kingston RD, Toronto

رۆژ و کات: ١١ی مارس ٢٠٢٣، کاتژمێر ١-٧ی دوای نیوەشەو

بلیت: $٥٠ بۆ تەمەنی سەروو ١٤ ساڵ، $٣٠ بۆ تەمەنی خوار ١٤ساڵ

کۆمیتەی ڕێکخستنی کەنەدای حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان

چی تازە لە نێوان (یەکێتی) و (پارتی) هەیە؟ ئاسۆی بزوتنەوەیەکی ڕادیکاڵی تر.. جەمال کۆشش

هەرێمێک هەیە و کۆمەڵێ حزبی کوردایەتی – ئیسلامی، و ئیسلامی – کوردایەتی، و لیبراڵ – ئیسلامی – کوردایەتی هەیە و پێکەوە حکومەتیان دامەزراندووە.

ماوەی (٣١) ساڵە دانیشتوانەکەی، لەنێو شەڕ و تیرۆر و قەرخکاری نێو ئەم ڕژێمە بەبارمتە گیراون. ئەم حزبانە باڵیان لێدەبێتەوە و یەکدەگرنەوە و نوێ دروستدەکەن و هەڵبژاردن دەکەن و هیچ دەریچەیەکی باشتربوون ناکەنەوە و لە بازنەیەکی نائومێدی ئەبەدیدا خەڵکیان بەگیر هێناوە.

تێهەڵچون و شەڕ لەسەر بودجە، لەسەر سەرۆک کۆمار و جێگرەکانیان، سەرۆکایەتییەکان، سەرۆکی پەرلەمان و لیژنەکانیان، بەڕێوەبەرایەتییەکان، قائمقام و شارەوانییەکان،.. شەڕە قۆچە لە ڕمبازێنی مەیدانەکەدا، خودی پرۆسەکە بەم شێوەیە بەڕێوە دەبرێت.

لە هەندێ جێگا پێویستی بە بایکۆتە، لە هەندێ شوێن تیرۆر، لە هەندێ کات، نێوەندگیری و دانیشتن و زنجیرە کۆبوونەوە، لە دوورمەوداشدا بلۆکبەندی دەوڵەتان و لە هەندێ دەوران داگیرکردنی ناڕەزایەتی خەڵک بۆ بەرژەوەندی خۆت و بەکارهێنانی بۆ ئامانجی حزبی و پێگەت لە پەیکەرەی دەسەڵات.

بونیادی ئابوری ئەم ڕژێمە بەجۆرێک تێکەڵە بە دەسەڵاتی سیاسی و میکانیزمە نێوخۆیەکانی بووە، ئاڵوگۆڕ لە پێکهاتەی سەرخانی سیاسیدا، یەکسەر و ناچاری سەر بۆ شڵەش بەسەر ئەم بونیادەدا دەکێشێت.

(یەکێتی) لەنێو خۆی چ باڵ و کوتلەیەکی هەیە، ئیسلامی توندڕەو و میانڕەوی هەیە، دوو باڵەکەی نێو (پارتی) چەند ئاڵوگۆڕ لەنێو پۆستە حزبی و حکومییەکان دەکەن، ئەمانە کاریگەرییان لەنێو جوگرافیای هێزی خۆیاندایە. ئەوان شەڕ و ئاشتی بۆ خۆیان دەکەن.

ژیان و ماف و شکۆ و گوزەرانی خەڵکی کوردستان لە دەرەوەی ئەم زۆنانەوەن، یانەکو، هەروا بمێنن باشترە، لە سەردەمی حکومەتی هاوبەشی (مەسرور و قوباد)دا پاشەکەوت فەڕزکرا.

یەکبوونی ماڵی کوردی، یەکبوونی ماڵە بازرگانە سیاسییەکان و سەرمایەدارە ناکۆکەکانە. ڕاپرسییەکانی نێو خەڵک، نەفرەت و تووڕەیی هەموو چین و توێژەکان لە دەسەڵاتی خێماڵی کورد نیشان دەدات. سەدا (٥١) خەڵک گەڕانەوەیان بە بەغدا و هەڵوەشانەوەی قەوارەی هەرێمیان پێباشترە. (سایتی درەو-ڕاپۆرتی شیکاری).
ئایا لەم بەچوون و ڕەد کردنەوەیە ڕوونتر هەیە کە خەڵک بە دەسەڵاتدارانی بگەیەنێت؟ ئەم ڕاپرسییە وەک هەندێک لە دەزگاکان بە شۆکهێنەر بڵاویان کردەوە و ئاماژەن بە ئەزمەیەکی کۆمەڵایەتی قووڵ.
لە بەرامبەر بەرزبونەوەی نرخی دۆلار و هەڵئاوسان و گرانی، (حکومەتی هەرێم)، بە ڕیکلام و خۆبادانیش، یەک قسەی لە زار نەهاتە دەر، وەک ئەوە کە هیچ پەیوەندییەکی بە ژیانی خەڵکی کوردستانەوە نەبێت، بەڵام لە بەرامبەر بڕینی (٢٠٠) ملیارەکە، هەموو هاتنە خەت و هەڕەشەی بێ ناوەڕۆک و هیستریکی میدیاییان بەڕێخست.
شتێکی تازە ئەگەر هەبێت لەو نێوەدا، خەریکە (زۆنی سەوز) خۆی هاوتا بە (زۆنی زەرد) لە گرتن و ڕاونان و سەرکوت و زیندانیدا دەکات. گردبونەوە و خۆپیشاندانەکان قەهراوی سەرکوت دەکات. هەرچەند ئەوە زۆر تازە نییە و ماوەی چەند ساڵێکە ئەم پرۆسەیە دەستیپێکردووە، بەڵام لەوەتەی (یەکێتی) یەکدەستتر بووە، ئەم دەزگایەش سەرکوتگەرتر بووە. تازە تر لەوانە نزیکبونەوەی تەواوی حزبەکان و بزووتنەوەکان لە پێکداچوون و تێهەڵکێشی نەتەوەگەری و ئیسلامگەری و هاوستراتیژیی ئابووری و سیاسیان.
خەڵکی (پەنجوێن) سەرکەوتنیان بەدەستهێنا، دەربەندیخان لە مانگرتنی گشتیدان. سەرەتای بزووتنەوەیەکی تری جەماوەری بە پێداویستییە بنچینییەکان بەدەر لە ئەجیندای حزبەکانی نێومان هێنان، بەڕێوەیە. ئەم ناڕەزایەتییانە دەریچەیەک بۆ ڕزگاری و ئاسۆی ئاڵوگۆڕیان هەڵگرتووە.

سەرەتای ٢/٢٠٢٣

هەڵخەڵەتاندن لە دیموکراسیدا، بۆ نموونە: ئێدوارد بێرنەیس. جەودەت سەفی

ئێدوارد بێرنه‌یس شارەزایەکی بواری ڕیکلامی ئەمریکی بووە که لەساڵی١٩٩٥ لە تەمەنی ١٠٣ ساڵیدا کۆچی دووای کردووە .ئەم پیاوە بە باوکی دامەزرێنەری پڕوپاگەندەی سیاسی و پیشەسازی مۆدێرن دەژمێردرێت . یەکەم تەکنیک و شێوازی(هەڵخەڵەتاندن و کارلێکردن لە بیروبۆچوونی خەڵکی) بنیاد ناو پەرەی پێدا .ئەو تەکنیکانەی لە پەرتووکەدا بەناوی(پڕوپاگەندە) بڵاو کردەوە کە تێیدا باسی ڕێگاکانی چۆنیەتی خەڵەتاندن وکار لە کردن لەبیروبۆچوونی خەڵك دەکات لەناو سیستەمی دیموکراسی دا.

بێرنەیس بەیەکێک لەپیاوانی ماشینی ئابوری دادەنرێت کە ڕێگە نیشاندەرە بۆ چۆنیەتی دەست بەسەرداگرتنی ئایدیۆلۆژیاو خەڵەتاندن و کارلێکردنی بیروبۆچوون له دیموکراسی دا. بێرنەیس وەکوماکیاڤیلی سەدەی بیستەم لەقەڵەم دەدرێ . بەهەمان شێوە کە ماکیاڤیلی ڕاوێژی پادشاومەلیکەکانی دەکرد کە چۆن میللەت هەڵبخەڵەتێنن و کاریان تێبکەن ، بەهەمان شێوە بێرنەیس ڕاوێژی پیاوە سیاسیەکان و گەورە خاوەنەکانی پیشە سازی دەکردو تێیانی دەگەیاند کە چۆن و چی بکەن بۆ بەرزکرنەوەی ئاستی سەرمایەکانیان لەڕووی ئابوری و لەڕووی سەمبولیەوە (بڕواپێکردن ، ڕووخۆشی، متمانە، هتد)، کە ڕێگە خۆشکەروگەرانتی فرۆشتنن و هەروەها گەرەنتین بۆ بەدەست هێنانی دەنگی خەڵک لەکاتی هەڵبژاردندا. بێرنه‌یس هەروەکوو ماکیاڤیلی، خۆی ناشارێتەوەو بەرپرسیارێتی کارەکانی دەگرێتە ئەستۆ . بەرپرسیارێتی ئەوهەڵوەست و بۆچوونەی هەڵدەگرێ کە دیموکراسی بەرلەهەموو شتێک بریتیە لەسیستەمێک کە تێیدا کەمینە (أقلیة) کە بریتییە لەچەند کەسانێکی خوێندەوارو تێگەیشتوو دەبێ خەڵکی هەڵبخەڵەتێنن و کاریگەریان هەبێت لە بیروبۆچوونی خەڵکی، لەژێر دروشمی (لە پێناوی بەرژەوەندی کۆمەڵگا) بەئاگایانه و هۆشیارانە.
بێرنەیس دەڵێ: هەڵخەڵەتاندن وکارلێکردنی بەئاگاو هۆشیارانە لەبیرو بۆچوونی ئاگاو نائاگای خەڵکی بریتییە لەخاڵی سەرەکی وهەرەگرنگی کۆمەڵگای دیموکراسی. ئەوکەسانەی کە ئەو میکانیزمی خەڵەتاندن و کارلێکردنە نەبینراوانە ئەنجام دەدەن بریتین لە حکومەتێکی نەبینراو کە دەسەڵاتی ڕاستەقینەیان بەدەستەوەیە لە

ووڵات و حوكمی وڵات دەكەن و دەروون و هەستمان دادەتاشن و ئارەزوو و حەزەكانمان پەروەردە دەكەن و بیرو بۆچوونمان بۆ هیپنۆز دەخەڵەتێنن و پێشنیارمان دەكەن. ئەوانە كەسانێكن كە لەڕاستی دا نە كەس دەیانناسێ و نە كەسیش ناویانیان بیستوون.

هەروەک و دەبینن لەگەڵ بەرنەیس، هەست ناكەین كە خیانەتمان لێ دەكرێ. لەڕاستی دا ئەو تیۆرییەی بەرنەیس بریتی یە لە پێشنیاری بەكار هێنانی میكانیزمی دەروونی مرۆڤ لەوەی كە هەمیشە بەدوای تێركردنی برسێتی ئارەزووە سەرەتاییەكانیدا خەریكە. ئەوەش بە بەكار هێنانی تیۆرییەكانی پیشەنالیزی فرۆید . كەواتە ئەو شتەی كەدەبێ لەوی تێبگەین ئەوەیە كە (دیموكراسی بە پێچەوانەی ئەوەی كە زۆر بە ساویلكەیی تێگەیشتووین ، بریتی نییە لە دەسەڵاتی میللەت) چونكە مرۆڤ سەردانانەوێنێت نەبە بەرژەوەندی یەكانی نە بە ئەقڵ و هۆشی بەڵكو سەربەئارەزووەكانی دادەنەوێنێت! كەواتەدیموكراسی شوێنی دەسەڵاتی خەڵك نییە. بەڵكو ڕژێمێكە كە تیایدا خەڵك هەڵدەخەڵەتێندرێ بە كارلێكردن لە بۆچوونەكانیان لەجیاتی ناچار كردنیان. دەتوانین بڵێین كە دیموكراسی بریتییە لەدیكتاتۆریەتێكی پێگەیشتوو و كامل . چونكە دیموكراسی ڕژێمێكە لەسایەی دا لەجیاتی ستراتیجی ناچار كردنی خەڵك ، ستراتیجی هەڵخەڵەتاندنی خەڵك دەگرێتە بەر. ڕاستە كاتێ زۆر شت بەسەر میللەتدا بسەپێنین كە لە بەرژەوەندیاندا نییە ئەوا گریمانی دەربڕینی ناڕەزایی و یاخی بوون و بەرپەرچدانەوەی خەڵك خۆی لە ئاستێكی بەرزدادەزێتەوە. چونكە میللەتێك كە ناچار دەكرێ، ئەوا بێگومان هەست بەوە دەكات كەناچار دەكرێ و هۆشیارە لەوەی كەلەژێر چەنووكی دەسەڵاتێكی زاڵم دایە. بۆیە دوای ماوەیەک ئەو میللەتەی كە هەستی ژێر دەستەیی تێدایە لەوانەیە خۆی ڕێك دەبخت و یاخی ببێ و داوای مافەكانی خۆی بكات. بە پێچەوانەشەوە لەنێو كۆمەڵگایەكی دیموكراسی كە تیایدا خەڵكی ناچار ناكرێن، بەڵكو لە ڕێگەی كارلێكردنی دەروونیەوە كاریان لێ دەكرێ وهەڵدەخەڵەتێندرێن، ئەوا مرۆڤەكان واهەست دەكەن كە ئازادن لە هەڵبژاردنەكانیان و لە ڕاو بۆچوونەكانیان.

هونەری پڕوپاگەندەی ئیدوارد بەرنەیس ڕێگای خۆش كرد بۆ هێشتنەوەی میللەت لەژێر دەستی بەبێ ئەوەی كە ئەومیللەتە ئاگاداربێت كە خەڵەتێندراوە. واتە بە تێگەیشتن لە بیرەكەی بەرنەیس دەبێت واز بهێنین لە بڕوای فریشتەیانەی دیموكراسی و قبوڵی ئەوە بكەین كە ئەو كەسانەی دەسەڵاتیان بەدەستەوەیە بە بەرژەوەندی میللەت نییە بەڵكو بە بەرژەوەندی خودی خۆیانە. بە زانیاری ، بەرنەیس كوڕی خوشكی سیجمۆند فرۆید بوو. بۆیە تووانی كەڵك وەربگرێت لە تیۆرییەكانی(ئاگایی) و (نائاگایی) مرۆڤ لە هەڵبژاردنەكانی و لە

بڕیارەکانی و لە کردارەکانی. بە بۆچوونی فرۆید مرۆقەکان زۆربەی ژیانی دەروونیان لەلایەن نائاگایی بەڕێوەدەبردرێت وتاقە کەس لە ژێردەسەڵاتی نائاگایی دایە. واتە ئارەزووە غەریزییەکانمان. ئاگایمان تەنها بریتییە لە ڕووبەرێکی تەسکی جموجۆڵی دەروونییەکانمان، چونکە لە ڕاستی دا زۆربەی زۆری ئارەزووەکانمان و بیرکردنەوەکانمان لەلایەن نائاگایی یەوە فەرمانیان پێ دەکرێت و ملکەچی نائاگایین.
دەروونناسانی قوتابخانەی فرۆید ئەوەیان سەلماندووە کە (بیرکردنەوەو کردارەکانمان جێگرەوەی تێرکردنی ئەوئارەزووانەن کە نەمانتوانیوە تێریان بکەین و شاردوومانەتەوە واتە هەندێ جار لە ژیانماندا ئارەزووی شتێك دەکەین نەک لەبەر ئەوەی بەڕاستی پیرۆزە یان پێویستە ، بەڵکو لەبەر ئەوەی، بەشێوەیەکی نائاگایی ،هێمایەک یان سمبوڵێکی تر لەوشتەدا دەبینین کەناوێرین بیدرکێنین کە ئارەزوومان لێیەتی. بۆ نموونە کەسێک کە ئۆتۆمبیلێک دەکڕێ لەوانەیە بەخۆی بڵێت کە پێویستی پێیەتی بۆ هاتوو چۆ. کەچی لە ناخی خۆیدا دەزانێ کە هەبوونی ئۆتۆمبێل خەرجی دارایی زیاد دەکات و تەمبەڵی دەکات و بەکەمی جوڵەو ڕێگە ڕۆیشتن تەندرووستی خراپ دەبێ. ئارەزووەکەی لەوانەیە لەوەوە هاتبێ کە ئاستێکی کۆمەڵایەتی پێ دەبەخشێ بەوەی کە ئۆتۆمبێل ڕەمزی ئاستێکی کۆمەڵایەتییە کەدەست ڕۆیشتووەو لەکارەکانیدا سەرکەوتووەو هەروەها بۆ ئەوەی سەرنجی ژنەکەی ڕابکێشێ بەسەرکەوتنی خۆی و توانا داراییەکانی. ئەو پرەنسیپە گەورەیە دەیەوێت پێمان بڵێت کەزۆربەی کردارەکانمان لەلایەن ئەو هەکارانەوە دەبزوێنرێن کەخۆمان لە خۆمانی دەشارینەوە. جا چ لەئاستی دەروونی تاکە کەسی و چ لەئاستی نائاگایی دەروونی دەستەجەمعی. ئەوکەسەی کە لە ڕێگەی پڕوپاگەندەوە دەیەوێت سەرکەوێت دەبێ لەو هاندەرە شاراوانە تێ بگات.

بێرنەیس جگە لە فرۆید، توانیویەتی کەڵک وەربگرێت لە تیۆری یەکانی (گوستاف بۆن) دەربارەی دەروونناسی گروپ یان حەشامات یان دەستەجەمع. گوستاف بۆن پێی وایە کاتێ تاکەکان کۆدەبنەوە کەمتر بە هۆش و ئەقڵ بیردەکەنەوە لەوەی کە کاتێ تەنیان. نەک تەنها سەرکردە دیکتاتۆرییەکانی وەکو هیتلەرو مۆسۆلینی و ماوتسۆنگ و ستالین لەسیاسەتەکانیاندا پەیڕەوی تیۆری یەکانی (گوستاف بۆن) یان دەکرد، بەڵکو زۆر لەسەرکردە کۆمارییەکانی وەکو (ڕۆزڤێلت و چەرچڵ و دیگۆل و هتد. یش سوودیان وەرگرت لە گۆستاف بۆن
فرۆید لە پەرتووکی (دەروونناسی کۆلێکتیف وشیکردنەوەی من لەساڵی ١٩٢٠دا، دەڵێ گوستاف بۆن بەهۆی ئەوەی کە تیۆرییەکانی خۆی

لەسەربناغەی ڕۆڵی ئاگایی لەژیانی دەروونی دا بنیاد ناوە زۆر نزیکە لە تۆریەکانی من). لەساڵی ٢٠٠٩ ڕۆژنامەی (لۆمۆند)ی فەڕەنسی پەرتووکی(دەروونناسی دەستەجەمع)ی گوستاف بۆن بە یەکێک لەو بیست پەرتووکانە لەقەڵەم دەدرا کە (جیهانیان گۆڕی) چونکە گوستاف بۆن وەکو ئێدوارد بێرنەیس هەمووشارەزایی وزانیارییەکانی خۆیان دەربارەی دەروونناسی دەستە جەمع و هەڵسوکەوتی گرووپ خستە خزمەتی پیاوەسیاسی یەکان و گەورە سەرمایەدارەکان و پیشە سازەکان بە ئەوەی بتوانن دەسەڵاتیان زیاتر بسەپێنن و فرت وفێڵەکانی دیموکراسی پەرەپێ بدەن. یەکێک لە شاکارەکانی بێرنەیس کە زۆر ناسراوە لەساڵی ١٩١٧ لە گەرمەی جەنگی جیهانی یەکەم ، بێرنەیس یارمەتی سەرۆک ویلسۆنی ئەمریکای دا بۆ کارتێکردن لەبیروڕای کۆمەڵگەی ئەمریکی و ئامادەیان بکات بۆ چوونە ناو شەڕەوە. ئەوکاتە وابوو کە حکومەتی ئەمریکی دەستی کرد بە بڵاوکردنەوەی یەکێک لەبەناو بانگترین تابلۆی پڕوپاگەندە کەتیای دا ئەنکڵ سام پەنجە بۆ ئەمریکی یەکان درێژدەکات و پێ یان دەڵێت تۆم دەوێت بۆ سوپای ئەمریکا.

ئەو تابلۆ ڕیکلامە پڕوپاگەندەیە هانی ئەمریکییەکانی دا کە لە بیرکردنەوەی ئاشتی خوازانەیان دابڕێن کە ئەوکاتە زۆربەی ئەمریکییەکان ئاشتی خوازبوون. بەڵام لەژێر کاریگەری ئەو پڕوپاگەندەیە بەهەزاران کەس بەهەستی ناسیۆنالیزم خۆیان خۆبەخش کردوو چەکی سەربازیان هەڵگرت و بەرەو بەرەکانی جەنگ ڕۆیشتن. چەند ساڵێک دوای ئەوە بێرنەیس کەمپینێکی بازرگانی خستە بازاڕەکانەوە کەلەلایەن کۆمپانیاکان پیشەسازی ئەگرەفوودە وە فاینانس کرابوو بۆ کۆنسێپتی ڕیکلامێک بۆ هاندانی خەڵک بۆ زیاتر خواردنی نانی بەیانیان ، کە پشتی بەستبوو بە پێشنیاری چەند پزیشکێکی پسپۆڕی خواردن کەلەلایەن بێرنەیسەوە بە پارە گیرابوون، کە گوایە خواردنێکی زۆرو پڕ لە پڕۆتینی نانی بەیانیان باشە بۆ تەندروستی. هەرلەگەڵ دەست پێکردنی ئەو کەمپینە لە ڕۆژنامەکاندا فرۆشتنی (بەیکۆن)کە بەشێکی چەوری گۆشتی بەرازەو لە ڕێگەی پیشەسازیەوە درووست دەکرێ ،بەشێوەیەکی خەیاڵی ڕووی لە زیاد بوون کرد. ئەو ڕیکلامە جێگەی باوەڕ بوو چونکە لەلایەن کۆمیتەیەکی زانستی پزیشکییەوە پشتڕاست کرابوەوە. بۆیە زۆر بەئاسانی توانی قەناعەت بە ئەمریکییەکان بهێنێ کە گوێڕایەڵی ئەو پزیشکانەبن . ئەو کارەی ئیدوارد بێرنەیس یەکەم سەرکەوتنێکی گرنگ بوو لە میانەی پیشە سازی فراواندا. سێهەمین سەرکەوتنی بێرنەیس کەلەساڵی ١٩٢٠ بەدەستی هێنا ،بریتی بوو لەکاری ڕیکلامی پڕوپاگەندە بۆ پیشە سازی جگەرە بۆ زیاد

کردنی بازاڕی فرۆشتن. بۆ ئەوە بەرنەیس هات ستراتیژیەکی زۆرکاریگەری گرتە بەر کەبریتی بوو لەوەی کە هانی ژنان بدات که دەست بکەن بە جگەرە کێشان . لەو سەردەمەدا شوێنی جگەرە کێشان تەنها بۆ پیاوان بوو. ئەو ژنانەش کە جگەرەیان دەکێشا بریتی بوون لە ژنە سۆزانی یەکان .ستراتیژی بەرنەیس بریتی بوو لە گۆڕانکاری کردن لەسەر چۆنیەتی سەیرکردن و بینینی جگەرە لەلایەن ژنانەوە.
چونکە بەرنەیس لەوە باش تێگەیشتبوو کە هەڵسووکەوتەکانمان لەلایەن چۆنیەتی سەیرکردن و بینینمان بۆ ئەو هەڵسووکەتانه فەرمان وەر دەگرن و حوکم دەکرێن. بەگومان ئەگەر کارێک لەلایەن خەڵکەوە بە سووک و خراپ سەیر بکرێ ئەوا زۆر سەختە بەتاک تەحەمولکردنی ئەو کارە بکات. بەرنەیس لە عەسرانی یەکشەمەکان لەساڵی ١٩٢٩ چاندان بەنه وجەژن و خۆ پیشاندانی ئۆرگانیزە کرد لە نیویۆرک کە تەنها بۆ ژنان بوو . چەند ژنێک کە لەلایەن بەرنەیسەوە بە کرێ گیرابوون ، لە پێشەوەی خۆ پیشاندانەکان جگەرەیان دەکێشاو لەژێر لافیتەیەک دا دەڕۆیشتن کەلەسەری نووسرابوو (مەشخەڵی ئازادی). ئەوە بابەتێکی زۆر گرنگە بۆ تێگەیشتن لەمیکانیزمی هەڵخەڵەتاندن و کارلێکردن لە بیرو بۆ چوون .
پرەنسیپی هەڵخەڵەتاندنی بیروبۆچوون بریتیە لە بەیەکەوە گرێدانی کردارێک بە بینین و سەیرکردنێکی ڕەمزی . واتە بەیەکەوە لکاندنی کردارێک بە بیروبۆ چوونێک ماف دەدات بەو کردارەو هاندەرە بۆ پەرە پێدانی لە ئاستی کۆمەڵدا. لەڕێگەی ئەو خۆ پیشاندانانەوە جگەرە ئیتر سەیر نەکرا وەکوو کارێکی بێ ڕەوشتی. بەڵکو وەکو دەست بەسەرداگرتنی فالیوس (ئۆرگانی سیکسی پیاوەتی) سەیر کرا. واتە ژنەکان جگەرە کێشانیان وەکو سەمبوڵی ئازادی و خۆ ڕزگارکردنی ژن دەبینی. بابەتەکە ئەوە نیە کەئامانج لەو کارەدا خستنە ڕووی باشەی جگەرە بێت، چونکە لەساڵانی بیستەکاندازۆر لە پزیشکەکان بە بەرژەوەندی پیشە سازی یەکانی جگەرە دەیان گووت جگەرە خراپ نیە بۆ تەندروستی و بەڵکو کاری ئارام کەرەوەی هەیە لەسەر دڵە ڕاوکێ .
ستراتیجی بەرنەیس ئەوە نەبوو کە بڵێ جگەرە باشە بۆ تەندروستی. چونکە ئەوە کارێکی زۆر ئاسان بوو. بەڵکو دەیویست بڵێ ژن کە جگەرە دەکێشێ واتە ئازادە و ژنی جگەرە کێش بریتی بوو لە ژنێکی شۆڕش گێڕ . ئەو ستراتیجیە زۆر کاریگەر تربوو . چونکە ئەو کاتە پەنا بۆ ئەقڵ و هۆش نا بەین ، بەڵگو پەنا دەبەین بۆ جۆری سەیرکردن و بینینی بابەت ، پەنادەبەین بۆ ڕەمز .
ئەمڕۆ کاتێک ژنێک دەبینین کە جگەرە دەکێشێ، بیر لەوە ناکەینەوە کەئەوە ئەنجامی ستراتیژیەکانی بەرنەیسە. بیر لەهۆکاری مێژووی ناکەینەوە کە لە ئەنجامی هەڵخەڵەتاندنی پیشە سازی یەوە هاتووە.

بەڵکو دەڵێین ژن وەکو پیاو جگەرە دەکێشێ و تەنها نیشانەی یەکسانی جەندەرە . واته ئەو یەکسانیەی کە ژنان لەدووای خەباتی□کی زۆر بەدەستیان هێنا. بەڵام لەڕاستی دا تەنها بریتیە لەشانۆگەریەک و تەنها چهند لایەنێک کە لەو مەسەلەیە قازانج دەکەن بریتین لە پیشەسازی یەکانی جگەرە . پڕزانی و عەبقەری یەتی هەڵخەڵەتاندنی بیروبۆچوون بریتیە لەوەی کە کارێکی وابکرێ کە بۆچوونی تاک ئامانجی سەرەتایی لەبیربکات. وابکرێت کە هەستەکانمان ئامانجە سەرەکیەکان بشارنهوە. چونکە ئامانجی بێرنەیس هەرگیز ئەوەنەبووە کەژنان لەژێر دەستی پیاو ڕزگار بکات . ئامانجی بێرنەیس تەنها ئەوەبووە کە فرۆشتنی جگەرە زیاد بکات . گ□□ت□ بازاڕی ئەو ستراتیژیە لەوەدایە کە بیرو بۆچوونی خەڵکی گۆڕی. ئەوەش لەڕێگەی ستراتیژی کارلێکردنی کۆمەڵ لەژێر ناوی پێشکەوتن. هەڵخەڵەتاندن و کارلێکردن لە بیروبۆچوون بریتی یە لە ستراتیژیەک کەباوەڕت پێ دەهێنێ بە پێشکەوتنێکی بابەتی لەجێ ی هەڵخەڵەتاندنی تاک و کۆمەڵ . پرەنسیپی کارلێکردنی بۆ چوونی کۆمەڵ بریتیە لەباوەڕ پێ هێنانی تاک و کۆمەڵ کە کردارەکانیان هەڵبژاردەی خۆیانە (بەئازادی).
من ئازادم و بە بڕیاری خۆم دەچم بۆ جەنگ چونکە بەرگری لە نیشتمان دەکەم . من ئازادم و بەبڕیاری خۆم بەیانیان بەیکۆن دەخۆم چونکە بۆ تەندروستی من باشە . من ئازادم و بەبڕیاری خۆم جگەرە دەکێشم چونکە من زاڵم بهسهر فالیوسی پیاو و ژنێکی ئازادم، یاخوود من پیاوم و بە جگەرە کێشان سیفەتی پیاوەتی خۆم نیشان دەدەم . کەواتە هەڵخەڵەتاندن و کار لێکردنی بیروبۆچوون وا لەتاک و له کۆمەڵ دەکات کە ببن بە ئەکتەرو هاوکاری ژێر دەستەیی خۆیان . هەڵخەڵەتاندن واتە دەسەڵات بەبێ فشار .چونکە هەڵخەڵەتاندن وادەکات که ههست بکهیت به ئازادی. کرداری ژێر کاریگهری ههلخهڵهتاندن بریتیه له کردارێك به ههستێکی ئازادهوه که ئهویش خۆی له خۆیدا جووڵهیهکه یان کردارێکه‌ بهبێ بیر کردنهوه.

جهودهت سۆفی
ڕاوێژکاری کۆمهڵایهتی

بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان.. شەماڵ بارەوانی

ئەوجارەیش قسە لەسەر بەرهەمێکی تری (فیۆدۆرمیخائیلۆفیتش دۆیستۆیفسکی (١٨٢١- ١٨٨١)، فەیلەسوف و گەورە نووسەر و بیرمەندی ڕووسی دەکەین و تیشک دەخەینە سەر یەکێک لە شاکارە ناودار و جیهانی و ناوازەکانی “بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان”.
ئەو یادەوەری▯ تراجیدیکیانەی لە کاتی خوێندنەوەیاندا قەیسەری ڕووس “ئەلیکسەندەری دووەم”ی خستەگریان و فرمێسکی بەکوڵ و پڕ لەئازار وەک لێزمەی باران لەسەر گۆنای ڕیزیان بەست.

ئەو بیرەوەری▯ تاڵ و بەسوێ و بە ئازارانەی دۆیستۆیفسکی لەبارەیانەوە دەڵێت:هەرکاتێک بیرم دکەونەوە، ئازارە کۆنەکان لە ناخمدا وەئاگادێنەوە و د▯رروونم دەگوشن و هەست بە خنکان دەکەم.

ئەو ڕۆمانەی تۆلستۆی گەورە نووسەر لەبارەیەوە دەڵێت:ئەگەر کتێبە پیرۆزەکان نەبوان، ئەوا دەمگوت بیرەوەریەکانی دۆیستۆیفسکی کتێبی پیرۆزە.
ناڵێین”بیرەوەریەکانی ماڵی مردوان.”باشترینی بەرهەمەکانی دۆیستۆیفسکییه، وەلێ وەک بەشێک لە ڕەخنەگران و لێکۆلەران بۆچونیان وایه، کە ئەو شاکارە جیهانیە سەرەتا و بناخەیەکی باش و گرنگی ئەو ئەوجۆرە ئەدەبەیە کە پێی دەڵێن: ئەدەبی گرتووخانە (▯دب السجون).

(بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان)
دەست پێک و سەرەتای گەشەی کاری فیکری و ئەدەبی دۆیستۆیفسکی و پێگەیشتنیەتی لەوبوارەدا.

دواتر (لەتاوان و سزا)دا، دۆیستۆفیسکی دەگات بە لوتکەی داهێنان و هەڕەمی نووسین و دەبێت بە ئایکۆنێکی ئەدەبی جیهانی و کۆتا وێستگەی داهێنان و دواقۆناخی نووسین و ژیانی ئەدەبیشی شاکارە ناودارەکەی(برایانی کارامازۆف)دەبێت.

ئەو شاکارەی کە چوار مانگ بەر لە مردن و لەساڵی١٨٨٠ و لە دوو توێی ڕۆمانێکی نزیکەی ٤٥٠ لاپەڕەیی هاتە بڵاوکردنەوە.

دۆیستۆیفسکی بیرمەند و گەورە نووسەر، لێهاتوویەکی بێ وێنە و

زیرەکییەکی بێ ئەندازە و توانایەکی پەرچوو ئاسای هەیە لە تیشک خستنە سەر دیاردەکان و پەنجە خستنە سەر برینەکان و لە چوونە قوڵایی ناخی کەسایەتییەکان و لە شیکاریکردنی سایکۆلۆجیەتی تاک و شیتەڵکردنی گەردوونە نەبینراو جیهانە ناوەکیی□ک□ی مر□ق و باس کردن لەو ململانێ و ناکۆکیانەی ناخی بەنیادەم.
ئەو ناکۆکیانەی کە مر□ق پ□یەوە گیرۆدەیە و بە دەستیە و دەناڵێنێت و دۆزینەوەی چارەسەری بۆیان.

دۆیستۆفسکی، بە شێوازێکی هێندە بەرز و جوانیەکی ئەفسوناوی و بە زمانێکی هێندە شیرین کە جادو لە خوێنەر دەکات و مەستی ناواخنی چیڕۆک و ئاوێتەی قوڵایی ڕووداوەکانی دەکات و وا لەخوێنەردەکات بە تامەزرۆییەکی زۆرەوە سەرەداوی ڕووداوەکان بکات و پەڕەکان وەربگێڕێت.
“گەیشتم بە زیندان. ئەوشوێنەی دەبێت ساڵانێکی زۆر تێیدا بمێنمەوە....کێ دەزانێت لەوانەیه ئەفسووسی بۆ بکێشم کاتێک لێی دەڕۆمە دەرەوە و جێی دێڵم”.
بەو تێکستە دۆیستۆڤسکی هەستی خۆیمان بۆ باس دەکات لەیەکەم چرکەساتی گەیشتن بە زینداندا.

لە زیندانی سیبیریا.
دۆستۆیفیسکی دەیەوێت بەو ڕستەیە پێمان بڵێت مر□ق تاقە بوونەوەرە دەتوانێت لەسەر شتەکان ڕابێت و خووی پێو□ بگرێت.
بیرەوەرییەکانی مال□ی مردووان/
شاکارێکی”دۆیستۆیڤسکییە و لە ساڵی١٨٦١، یەکەم چاپی لێ بڵاو بووەوە.

پاڵەوانی بیرەوەرییەکانی مال□ی مردووان/
(ئەلیکسەندەر پ□ترۆفیتش)ناوێکی خوازراوە و لە ڕاستیدا، گوزارشتە لە کەسایەتی نووسەر خۆی.
دۆیستۆیفسکی لە ساڵی١٨٤٩ی زایینی و بە تۆمەتی دژایەتی کردنی قەیسەر نیکۆلای یەکەم و دەسەڵاتی پاشایەتی و ئەندام بوون لە کۆمەڵەیەکی یاساخدا، زیندانی دەکرێت و بڕیاری سزای لەسێدارەدانی بۆ دەردەچێت.
بەڵام دواتر سزاکەی بۆ چوار ساڵ زیندانی لەگەڵ کاری قورس کەم دەکرێتەوە و ڕەوانەی گرتووخانەی کرکردنی زۆرەملێی سیبیریا دەکرێت.

بۆیە: بیرەوەرییەکانی مال□ی مردووان/

بیرەوەری و چیرۆکی ئەو کاتەی زیندان و ئەزموونی ژیانی دۆیستۆیفسکی خۆیەتی.
ئەزموونێکی پڕ لە نەهامەتی و تاڵ و سەخت، دوای ئەوەی بە تۆمەتی ئەندام بوونی لە گروپێکی یاساخ، گرووپی (ئیشتراکیەکان)، دەیگرن و ڕاپێچی زیندانی سیبیریای دەکەن و به سزای مەرگ، سزای دەدەن و دەستەڤسکی نزیک دەبێتەوە لە سنوری مەرگ و جێ بەجێ کردنی سزاکە، وەلێ چانس یاوەری دەبێت و بڕیارێک لە قەیسەرەوە دەردەکرێت و سزاکەی ئەلیکسەندەر لە سزای مەرگەوە، بۆ چوار ساڵ زیندانی کردن لەگەڵ کاری قورس سوک دەکرێتەوە.

بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان/
ئاوێتەیەکە لە ڕۆمان و یاداشتی ڕۆژانە و ژیانی کەسێنی و مێژوو و فەلسەفەو شیکاری دەروونی.
نووسەر لەسەر زمانی پاڵەوانەکەی" ئەلیکسەندەر پترۆفیتش"
دۆخی سایکۆلۆجی و فیزیکی زیندانییەکان و ئەو ئەزموونە تاڵەی خۆی کە لەگەڵی ژیاوە، دەگێڕێتەوە.
ئەو شوێنەی ئازار و نەهامەتی و ترس و خەم و نائومێدی لێ لەدایک دەبێت.
ئەو شوێنەی بەشێک لە ڕەخنەگران پێی دەڵێن دۆزەخەکەی دانتێ.
بگرە زۆر خراپتر، ئاخر دۆزەخەکەی دانتێ خەیاڵی بوو، بەڵام ئەوە زیندانی سیبیریا، ڕاستی و حەقیقەتە.
گەر فەڕەنسا بە زیندانە مێژوویە ناودارە مەترسیناکەکەی(زیندانی باستیل) ناسرا بێت.
ئەمریکا بە گوانتانامۆ و عیراق بە ئەبوو غرێب،
ئەوا ڕوسیای سەردەمی قەیسەر و پاشایەتی و یەکێتی سۆڤیەتیش بە سیبیریا.
ئەو زیندانەی دەستەیفسکی تێیدا تووشی نەخۆشیی پەرکەم دەبێت و هەموو ژیانی لەگەڵیدا دەمێنێتەوەو بە دەستیەوە دەینالێنێت و کاریگەری لەسەر ناوەڕۆکی نووسین و بەرهەمە ئەدەبییەکانی درووست دەکات.
لەو زیندانەی دەستەیفسکی تێدا زیندانی کراوە، تێیدا یاداشتەکانی خۆی دەنووسێتەوە و وردو درشتی هەموو ئەو ڕووداو چیرۆک و بەسەرهاتیانەی تێداتۆمار دەکات کە خۆی لەگەڵیاندا ژیاوە و بە چاوەکانی خۆی بینیویەتی.
لە کاری قورس و دە ڕەقی پاسەوانە جەلادەکان و برسیەتی و ترس و لێدان و سوکایەتی پێ کردن و..تاد.
دیمەنی ئەو زیندانە و چیرۆکی ئەو زیندانیانەی هەر یەکە

وحەکایەتێک هێناوی□تە ئێرە و تۆمەت و تاوانێک بە پشت چواردیوارەکانی زیندانەکەی سپاردوون.

ئەو زیندانیانەی هەیانە نە هەست بە پەشیمانی دەکات لەو تاوانەی ئەنجامی داوە و نە خەجاڵەتی دەیگرێت و نە ویژدان دەناسێت و نەیش حیساب بۆ ئەخلاق و مۆڕال و بەهاکان دەکات!

بگرە بەرجەستەکەرێکی تەواوی کەسایەتی ئەهریمەن و ئایکۆنی شەڕان گێزی و خەراپەیەکی ڕەهایە.

لە نموونەی پیاوە ترسناکەکە(ئۆرلۆف).

ئەو پیاوەی بە تۆمەتی جەردەیی و ڕێگری خراوەتە زیدان. پیاوێک، داچۆڕاوە لە هەموو بەهایەکی ئینسانی و دڵی بووە بەرد و ویژدانی مردووە و منداڵ و بەساڵداچووەکان دەکوژێت.

کوشتنێکی زۆر هۆڤانە. کەسێک نە لە سزا دەترسێت و نەئێشاندن سلی پێ لە تاوان دەکاتەوە. ئەو بەرگەی هەمووجۆرە ئازارێک دەگرێت.

ئەو کەسێکی سادیکە و لە هەمان کاتدا مازۆخیشە.

سادیک، چێژ لە ئازاردانی بەرامبەر و کوشتنی مرۆڤ و ئەنجامدانی تاوان دەبات.

مازۆخیش لە ئازار و سزدانی خۆی هەمان شێوە چێژ دەبات !

بالکۆشین، زیندانیەکیترە. بالکۆشین کەسێکی گاڵتەچیبووە و هەر ئەو گاڵتەیەش هێناویەتە ناو چوار دیواری زیندان.

ئەو بە گاڵتە ڕووی دەمانچەکە دەکاتە هاوڕێکەی و بە هەڵە دەستی بەر پەلەپیتکەی دەمانچەکە دەکەوێت و فیشەکێکی کوێر، هاوڕێکەی دەپێکێت و دەیکوژێت و بە هۆیەوە زیندانی دەکرێت.

ل□ قاکۆزمیتش:

گەنجێکی بنەچەئۆکرانی. کەسێکی لە خۆبایی. تاوانبار و گرتیێکیترە و تاوانەکەی ئەوەیە کە کاتێک گوێی لە کەسێک دەبێت، دەڵێت “من قەیسەرم، من خوام”، بێ لام و جیم یەکسەر دەیکوژێت و ناتوانێت بەرگەی بیستنی ئەو قسەیە بگرێت و کاردانەوەی لادرووست دەبێت و کۆنتڕۆلی ئەقل و هێزی دەروون لەدەست دەدات و ئەو تاوانەی کوشتن ئەنجام دەدات.

ئارستۆڤ:

ئەو زیندانیکراوەی دۆست□یفسکی پێی دەڵێت ئەو گوزرارشتە لە شپرزەیی و شێواوی ڕۆح و زۆر لە ڕۆحە شپرزە و شێواو تێکچووەکەی کارەکتەری”بکازیمۆدۆ”ی پاڵەوانی ڕۆمانی(پشت قەمبورەکەی نۆتردام)ی ڤیکتۆر هۆگۆدەکات.

“غازینی تەتەری:
زیندانییەکیتر، ئەو پیاوە دەروون نەخۆشەی چێژ لە سەربڕینی منداڵ دەبات و بەرلەوەی هەر مناڵێک بکوژێت، بە جۆرەها شێوە دەیان تۆقێنێت و پاشان دڕندانەترین و ترسناکترین جۆر دەیان کوژێت.
ئەو پیاوەی دۆستۆیڤسکی لەبارەیەوە دەڵێت: خاوەن دوو چاوی عوسمانلیانەیە، کەسێکی یاخییە، دڵ ڕەق و بەگەنە، ئەو وەحشێکی دڕندەیە، بوونەوەرێکی ترسناکە، جاڵجالۆکەیەکی مەزنە لەناو پێستی مرۆڤدا، ئەهریمەنە، کاتێک سەرخۆش دەبێت، بە چەقۆ پەلامار و هێرش دەکاتە سەر ئەوانیتر.

ستارۆدەب:
زیندانییەکیترە، ئەو پیاوێکی دانعەمرە و بەهۆی کێشەیەکی مەزهەبی و ئیدۆلۆجییەوە تووشی زیندان بووە.

تاوانەکەی ئاگر بەردانییەتی لە کلێسایەکی ئەرتەدۆکسیەکان. چونکە ئەو کەنیسەیە سەر بە مەزهەبێکیتری جیاواز لە مەزهەکەی ئەو بووە و بەو کارەی بە حیسابی خۆی، خزمەتی بیرو باوەڕ و ئایینەکەی خۆی و پەیامی خوداوەندی کردووە.
ئەو شانازی بەو کارەیەوە دەکات و هیچ لێی پەشیمان نییە.
ئەو زیندانیەکی باوەڕدارە و بەردەوام خەریکی خوێندنەوەی کتێبی پیرۆزە.
هەموو زیندانیان خۆشیان دەوێ و ڕێزی دەگرن. کەسێکی جێگەی متمانەیە و زیندانیەکان پارەی خۆیان لای ئەو دادەنێن و بە باپیرە بانگی دەکەن !

تەبەلسک:
سەرەکی گرووپێکی مافیا و جەردە و ڕێگرە.
کەسێکی ترسناک و ئارەزووبازە.
دۆیستۆیڤسکی ئەو یاداشتەی بە نهێنی لای یەکێک لە کارمەندەکانی ئەو نەخۆشخانەیەی ناو زیندانییەکەی سیبیریا دەتەپاراستن و دوای تەواوکردنی ماوەی سزاکەی و ئازادبوونی دۆیستۆیڤسکی، ئینجا دەتە بڵاوکردنەوە و دەبێتە شاکارێکی جیهانی و بە هەرمان ئەستێرەی بەختی لە ئاسمانی ئەدەبدا بەدرەوشاوەیی و ناوی لە یادگەی مرۆڤایەتی و تۆماری کەلەپووری مێژوودا بە زیندوویی و نەمری و جاویدانی دەمێنێتەوە.

بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان/
ئەو شاکارەی لەناو منداڵدانی زیندان لە دایک بوو.

لەو شوێنەی نووسەر پێی دەڵێت: ماڵی مردووان.
ئەو کەسەی چووە ئەو شوێنە، ئیدی تەواو کۆتایی پێهات. ئەگەر بە فیزیکیش نەمرێت و کۆتایی پێنێت، ئەو بە ڕۆح و لە ڕووی سایکۆلۆجییەوە مردو کۆتایی پێهات و ئیدی دەچێتە ڕیزی مردوان.

ئەو زیندانەی بووە هۆکاری لە دایکبوونی ئەو شاکارە مەزنە و کودەتا و گۆڕانکاری لە جیهان بینی و بیروباوڕ و دەروونی دۆیست□یفسکی و سزای زیندان و یاسای وڵات.
"دەبێ سوپاسی ئەو چارەنووسە بکەم کە ئەزموون کردنی ئەو نەهامەتیانەی پێ بەخشیم، ئەو چوار ساڵەی بەڕێمکرد لە زینداندا، چاکەیەکی گەورەی بەسەرمەوە هەیە، بیرو باوەڕ و دەروونم گۆڕانکارییەکی گەورە تێیدا ڕوویدا، بەهۆی چاکەی ئەو ئەزموونەوە".

بیرەوەرییەکانی ماڵی مردووان/
ئەو شاکارەی بووە هۆکاری ئەوەی گۆڕانکاری لە یاسای زیندانی وڵات بێتە کردن و سزادانی فیزیکی لە زیندانی سیبریاو وڵاتی ڕووسیا، لاببرێت و بە تەنها سزای سایکۆلۆجی شوێنگرەوەی بێت.
دوای ئەوەی دۆیست□یفسکی ئەو زیندانەی وەک دۆزەخێک ناوبرد و باسی لە ڕەوشی خەراپی زیدانیان و دۆخی دەروونی و ئازاری جەستەیی و نەهامەتییەکانی زیندانیکراوەکان کرد، هەست و هاوسۆزی خەڵکی جوڵاند و ناڕەزایی و فشاری جەماوەری درووست کرد و قەیسەر(ئەلیکەسەندەری دووەم)ی ناچارکرد بێتە ژێر ئەمری واقیع و سەر بۆ دیفاکتۆ شۆڕبکات و ئەو یاسا نامر□قانە و سزا دڵ ڕەق و ه□قانەیە هەڵبوەشێنێتەوە کە ڕەوایەتی بە ئازاردانی جەستەیی و سزای فیزیکی زیندانی کراو دەدات.

دوای ئەوەی ژنەڕاڵ(نیکۆلای ئۆرلۆف)نامەیەکی بۆ ئەلکسەندەری دووەم نارد و تێیدا ئاماژەی بەو بەشەی ڕۆمانەکەی دۆست□یفسکی دا، کە لە ساڵی١٨٦٢ دەرچوو.
نووسەر تێیدا باس لەو سەختی و نەهامەتی و ئازارانە دەکات کە زیندانی کراوان بەهۆی ئەو یاسایەوە لەزینداندا دەیچێژن.
تکای لە قەیسەر کرد کە ئەو یاسایەی ڕەوایەتی بە لێدان و ئازاردانی فیزیکی دەکات لابەرێت. دواتر لێژنەیەک بۆ ئەو بابەتە پێک هێندرا، تاوەکو گفتوگۆ لەسەر پێداچوونەوە لە بابەتەکەدا بکەن، پاشان و لە نیسانی ساڵی ١٨٦٣، بڕیاری لابردن و ئیلغاکردنی سزاکە دەرچوو.

ئێستا لەهەموو ئۆروپا سزای لە سێدارەدان و سزای جەستەیی و فیزیکی

لابراو و پرۆوی لو یاسای دکن.
دیستۆیفسکی ل زیندان ئو ئازارو نهامتی و سزایانی ل ماوی چوارساکی چشتی، تنها لودا خۆی ندبینیوه ک ئازادی ل زۆتکراو و ئازاری سایکۆلۆجی و فیزیکی ددرا و کاری قورسی پدکرا.
بکو ناخۆشتر لو و بسوتر و قورستر ئوبوو، ئو خراوبوو زیندانک لگڵ کسانکی جۆربجۆر ل تاوان باران.
ل مرۆڤی بکوژ، دز، دستدرژیکار، سادیک، سرگردان و ناشنبیر و ب هست..تاد.
ئو دزخی استقینی دیستۆیفسکی بوو. ئازارکی زۆری دروونی بهۆیوه دچشت و ووبووی ناخۆشی دبوویوه.
“تکبوونی بردوامم لگڵ ئو جۆر کسانه، ژهری دخسته دروونموه، هیچ شتک لماوی ئو چوار سای زیندان ب قد ئو ئازاری منی ندا. ئازارک ک برگگرتنی زۆر سخت و محا”.
دیستۆیفسکی بو شوی باسی ئو دۆخ تراجیدیک و تزی ل ئازار و ناخۆشی دروونیی خۆی دکات، بهۆی ژیان لگڵ ئوجۆر لزیندانی کراواندا.
دیستۆیفسکی ل زیندان ووبووی دژایتی و سختییکی زۆر دبوویوه للایان زیندانیکان.
بهۆی ئوی ئو سر ب چینکی خۆشگوزران و خانوادیکی ئستکرات بوو.
ئو چینیش ل کم وا ناسراوبوون ک هکاری چوساندنوی خکن و ب لوت برزی و زبری و د قی مامی گلی چوساو و خک هژارکی دکن.
ئویش بوو هکاری نهامتی و ئازاردانکی زۆر ب دیستۆیفسکی و پای پۆنا ئو لو چوار سای زیندان(دزخکی سیبیریا) بچت حاتی دابان و گۆشگیری بسرخیدا و تیدا ئو شاکار مزنی(بیروریکانی مای مردوان)ی ل برهم بت و سنووری هموو کیشورکان ببت و ببت شاکارکی جیهانی.

ئو شاکاری نووسر تیدا شیکاری لاینی دروونی و فتاری تاوانبار دکات و قس لسر کاریگری زیندان و سزاکان لسر کسی زیندانیکراو دکات و هکاری نخۆشی و سرهدانی پتاک دیاری دکات و چارسریش دخات وو.
دیستۆیفسکی لو مانددا کمک پرسیاری فلسفی و وجودی لباری فلسفی سزا و سزای لسدارددان و جدکردنی مرۆڤ دخاتوو و هروها کمک پرسیتری ئخلاقی و یاسایی

دەروژێنێت لەبارەی جۆرەکانی تاوانی کوشتنەوە.

بۆ نموونە:
هەندێک جار کەسێک کەسێکیتر دەکوژێت لە حاڵەتی بەرگری کردن لەخۆ، یاخود بەهۆی ئەوەی کەسێک هەوڵدەدات دەست درێژی بکاتە سەر ژن و کچەکەی یان دەیەوێت بیان دزێت.
جاری واش هەیە کەسانی وا هەن لە پێناو بە بەهاترین شت کەسیتر دەکوژن! ئایە دەکرێت ئەمانە هەموویان یەک سزا بیانگرێتەوە و یەک خوێندنەوەیان بۆ بکرێت و بە چاوێک سەیربکرێن !؟
ئایە ئەو سزایە لەگەڵ بەهـای دادپەروەری و ڕۆحی یاسا و پرەنسیپەکانی مرۆڤایەتی دەگونجێت؟
ئایە ئامانج چییە لە زیندان؟ ئایە زیندان ئەو شوێنە ڕاستەقینەیە ببێتە چاکسازیخانەو تێیدا زیندانی کراو، چاک و پەروەردە بکرێتەوە؟
ئەوانە و چەندین پرسیتر نووسەر لەو ڕۆمانەدا دەیانوروژێنێت و هەوڵدەدات وەڵام و چارەسەریان بۆ بدۆزێتەوە.
زیندانەک، دەیستێیفسکی جۆرەها ئازاری جەستەیی و دەروونی و ڕووحی تێدا چێشت.
زیندانەک، تێیدا کەسایەتی تاک تێک و پێک دەشکێنرێت و کەرامەتی پێشێل دەکرێت.
زیندانەک، سەرەتاترین پێشمەرجەکانی ژیان و بنەماکانی مرۆڤ بوون و پێوەرەکانی زیندانی بوونی تێدانییە.

زیندانەک، جگە لە دۆزەخێک زێدەترنییە.
زیندانەک، لە جیاتی ئەوەی ببێتە ناوەندەکی پەروەردەیی و هۆکارێک بۆ چاککردنەوەی کەسی تاوان بار و دوور خستنەوەی لە تاوانکاری و گەڕانەوەی ویژدان بەی، کەچی بووەتە سزاخانەیەک و لە جیاتی پزیشکانی دەروونی و کەسانی چاکسازیخواز و پسپۆڕانی پەروەردەیی بەڕێوەی بەرن، کۆمەڵێک پاسەوانی جەلاد و کەسی بێ ویژدان و مرۆڤی هۆڤی و ناشارستانی داماڵدراو لە هەموو بەهایەک بەڕێوەی دەبەن و دەبنە پاڵنەری ئەوەی زیندانی کراوان و تاوان باران زیاتر لە تاوان و هەڵە و دڵ ڕەقی ڕۆ بچێن و لە جیاتی چاککردنیان زیاتر وێرانیان دەکەن و دووچاری نەخۆشی دەروونیان دەکەن و هەستی کاردانەوە و تۆی ڕق و تۆڵەسەندنەوە لەدەروونیاندا دەڕوێنن.

تا دوای ئازاد بوون وەک شێتەکی سەرگەردان و بوونەوەرێکی ڕقاوی و تێک و پێک شکێندراو، جامی تۆڵە و ڕقی خۆیان بەسەر دار و بەرددا بڕێژن.

دۆستۆیقسکی دووپات لەوە دەکاتەوە نەکارپێکردنی قورس و نە سزا و نەیش زیندان، هەرگیز ناتوانێت زیندانی کراو چاک بکاتەوە و لە هەڵوێست و تاوانەکەی پەژێوانی بکاتەوە و دووبارە وەک مرۆقێکی باش و بە زیان و ساخڵەم، تێکەڵ بە کۆمەڵەی بکاتەوە.
زیندان لە جیاتی ئەوەی وا له تاوانبار بکات پێداچوونەوە به بیرە بۆچونی خۆی بکات و لەهەڵەکانی پاشگەز ببێتەوە، بە پێچەوانەوە، زیاتر ڕشدی دەکات لەسەر یاخی بوون و بیری تاوانکاری و هەڵەکردن و ئەنجامدانی تاوان.

چونکوو هەموو ئەو تاوانبارانەی دۆستۆیقسکی چوار ساڵ لە زینداندا لەگەڵیاندا مایەوە، هیچ نیشانەیەکی پەشیمانی، یان هەست کردن بە ئازاری ویژدان، یاخود پەشیمانی دەربڕینی تێدا بەدینەکردن.
سەرەڕای ئەو تاوانە قێزەونانەی ئەنجامیاندابوو، هەموویان خۆیان بە بێ تاوان و بە چەوساوە و لەسەر حەق دەزانی و لە جیاتی ئەوەی خەم دایان بگرێت بەهۆی جورمەکانیانەوە، بە پێچەوانەوە، بگرە هەیان بوو بە پێکەنین و گاڵتەوە، تاوانەقێزەون و تراجیدیاکانی وەک چیرۆکێکی کۆمێدی و بە زمانێکی گاڵتەئامێز و بە دەم قاقا و زمانی پێکەنینەوە دەگێڕایەوە !
کەواتە دۆستۆیقسکی لەو شاکارەی ئەوەمان پێدەڵێت کە ئەو کەسەی یاخی دەبێت، تاوانانی کوشتن و دزین و دەستدرێژی ئەنجام دەدات، هەمیشە خۆی بە ڕاست و کۆمەڵ بە ناحەق دەزانێت.
بۆیە دەبێت لەڕێگای پەروەردەوە، نەک هێز و سزا و ئازار، قەناعەتی بۆ درووست بکرێت کە ئەو لەسەر هەڵەیە و ئەوکردەوەی ئەنجامی داوە تاوانە و ئەو جۆرە بیرکردنەوەیەی ئەم، کارەست دەخڵقێنێت.

بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان/
ئەوەمان پێدەڵێت، کە دەبێت زیندانی وەک چاکسازیخانەیەک و نەخۆشخانەیەکی دەروونی و ناوەندێکی پەروەردەیی و زیندانی کراویش وەک نەخۆشێکی دەروونی و زۆر بە هێمنی و مرۆقانە و هەستیاریەوە مامەڵەی لەگەڵدا بکرێت. تا دووبارە کەسایەتی بۆ درووست بکرێتەوە و دەروونی بێتەوە سەرەخۆ و چاک ببێتەوە و تێکەڵ بە ژیانێکی نۆرمال و کومەڵ بکرێتەوە.

بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان/
پێمان دەڵێت زیندانی کراوان لەگەڵ جیاوازی و ناکۆکیان لە تێڕوانین و جۆری تاوان، بەڵام هەموویان لە یەک خاڵدا هاوبەشن، ئەویش هەستکردنە بە ئازادی.

بیرەوەریەکانی ماڵی مردووان/
پێمان دەڵێت تۆ هەرچەندە هەوڵدەیت لە ڕێگای هێزو زیندانی و کاری قورس و سزای فیزیکی و سایکۆلۆجی و ئازاری ڕۆحییەوە بتوانیت ژیان و ئازادی لە مرۆڤەکان بسەنیتەوە،
ئەوە هەرگیز، ناتوانیت ئەو خەونەی لە بارەی ئازادییەوە لە یادگەیاندا هەیە، بکوژیت و ئەو هەستەی بە ئازادی بوون ئومێدیان لەسەر هەڵچنیوە لە بیر و خەیاڵیاندا بسڕیتەوە.

ئەو خەونی ئازادییەی کە لەگەڵ یەکەم هەنگاو نان و پێخستنە ناو ماڵی مردووان(زیندان)دا، لە ناخی هەر زیندانی کراوێک دا لە دایک دەبێت و سزا و ئازار و نەهامەتییەکانیان چەند گەورەتر و سنووری ئازادییان چەند تەسکتر و فشارەکان چەندە زۆرتر و دۆخەکە چەندە سەختربێت، ئەوە ئەو خەونەیش ئەوەندەیتر بەهێزتر دەبێت و زیاتر گەشەدەکات و قەبارەی مەزنتر دەبێت.
دۆستۆیڤسکی پێمان دەڵێت زیندانێک زیندانیکرا و بەماوەی پێنج ساڵ، دەساڵ، بیست ساڵ، بگرە هەموو تەمەنی تێیدا بەسەربەرێت و ژیانی گەڵ نەهامەتی و سزا و ئازار و کاری قورس بەڕێبکات و لەناو چوار دیواری زیندا دەور بدرێت، گەر ئەو هەموو ساڵەی تەمەنی لەو دۆزەخە ئومێدێکی نەبێت و خەیاڵێک بەخۆی ڕێ نەنێت و خەونی ئازادی و هیوا و ئاواتی لەسەر هەڵنەچنێت، ئایە گەر ئەو خەون و خەیاڵ و بیرۆکەی ئازادبوون و ئومێدی دەرچوون لەوماڵەی فەنایە نەبێت، زیندانیکرا و سزادرا و، دەتوانێت بەرگەی زیندان بگرێت و خۆڕاگری لە بەرامبەر ئازار و موعانات و ژیانە دۆزەخ ئاساکەی زیندان بگرێت؟
دەبێت زیندانی کراو وەک دۆستۆیڤسکی خەونێک بەخۆی درووست بکات، تا لە ڕێگەیەوە خەیاڵی لەسەر هەڵچنێت و دڵی خۆی پێ بداتەوە و لە ئازارەکانی پێ کەم کاتەوە و بتوانێت لەو ڕێگەیەوە مقاوەمەی سەختییەکانی ژیانی زیندان بکات و بەخۆی بڵێت:ڕۆژەکانی دانە بەدانە دەژمێرم و دڵ خۆشم دەکات، تەنانەت ئەو کاتەی دەبێت هەزار ڕۆژیتر لە زینداندا بمێنمەوە، دەتوانم بەیانی بەخۆم بڵێم: جگە لە نۆسەت و نەوەت و نۆژ، زیاترم نەماوە..

جاڕنامەی لانی کەمی داواکارییەکانی سەندیکای کرێکاری و ڕێکخراوە مەدەنییە سەربەخۆکانی ئێران

ژن، ژیان، ئازادی

خەڵکی شەریف و ئازادی ئێران!
لە ٤٤هەمین ساڵیادی شۆڕشی ١٣٥٧دا، شیرازەی ئابووری و سیاسی و کۆمەڵایەتی وڵات کەوتووەتە ناو گێژەڵوکەی قەیران و هەڵوەشانەوەیەکی وەها کە هیچ دیدگایەکی ڕوون و بەرهەمدار ناتوانرێت لە چوارچێوەی ئەم ڕوبینای سیاسییەدا کە ئێستا هەیە سەرکەوتوو بێت بۆ کۆتایی پێهێنانی هه ر له به ر ئه و هۆکاره یه که خه ڵکی سته ملێکراوی ئێران – ژنان و گه نجانی خوازیاری ئازادی و یه کسانی – شه قامی شاره کانیان له هه موو وڵاتدا کردووه ته ناوه ندی خه باتێکی مێژوویی و چاره نووسساز بۆ کۆتاییهێنان به هه لومه رجه نامرۆڤانه کانی ئێستا و ئەوە پێنج مانگ زیاترە سەرەڕای سەرکوتکردنی خوێناوی حکومەت، بۆ ساتێکیش پشوویان نەداوە.
ئاڵای ناڕەزایەتییە بنەڕەتییەکان کە ئەمڕۆ لە لایەن ژنان، قوتابیان، مامۆستایان، کرێکاران و داواکاران و هونەرمەندان، پێلکەزێڕینەکان، نووسەران و گشت جەماوەری ستەملێکراوی ئێران لە سەرانسەری وڵات لە کوردستانەوە تا سیستان و بەلوچستان بەرزکرایەوە و بێ وێنەترین پشتیوانیی نێودەوڵەتیی بۆ خۆی ڕاکێشاوە ناڕەزایەتییەکە لە دژی توندوتیژی دژی ژنان و جیاکاریی جێندەری، نائەمنیی ئابووری بێکۆتایی، کۆیلایەتی هێزی کار، هەژاری و نەهامەتی و چەوساندنەوەی چینایەتی، چەوساندنەوەی نەتەوەیی و ئایینی، شۆڕشەکە لە دژی هەموو جۆرە ستەمکارییەکی ئایینی و نائاینی کە زیاتر کە لە یەک سەدەی ڕابردوو زیاترە کە، بەسەر ئەمە گشت خەڵکی ئێراندا سەپێنراوە.
ئەم ناڕەزایەتییە ژێرەو ژوورکەرە لە چوارچێوەی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە گەورە و مۆدێرنەکان و سەرهەڵدانی نەوەیەکی نەدۆڕاوەوە سەرهەڵدەدەن کە بڕیاریان داوە کۆتایی بە مێژووی سەد ساڵە دواکەوتوویی و پەراوێزخستنی ئایدیالی کۆمەڵگەیەکی مۆدێرن و ئاوەدان و ئازاد لە ئێران بهێنن.

دوای دوو شۆڕشی مەزن لە مێژووی هاوچەرخی ئێراندا، ئێستا بزووتنەوە کۆمەڵایەتییە پێشەنگەکان – بزووتنەوەی کرێکاری، بزووتنەوەی مامۆستایان و خانەنشینان، بزووتنەوەی یەکسانیخوازی ژنان، خوێندکار و لاوان و بزووتنەوەی دژ بە سزای لەسێدارەدان و هتد-ن لە ڕەهەندێکی جەماوەریدا و لە خوارەوەشەوە لە پێگەی کاریگەریدا دانراون لە ڕۆڵێکی مێژوویی و چارەنووسسازدا لە داڕشتنی پێکهاتەی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی وڵاتدا وەستاون.
بۆیە ئەم بزووتنەوەیە ئامانجی ئەوەیە بە هەمیشە کۆتایی بە پێکهێنانی هەر دەسەڵاتێک لە سەرەوە بێنێت و سەرەتای شۆڕشێکی کۆمەڵایەتی و مۆدێرن و ئینسانی بێت بۆ ڕزگارکردنی مرۆڤەکان لە هەموو جۆرەکانی ستەم و هەڵاواردن و ئیستغلالکردن و ستەمکاری و دیکتاتۆرییەت.
ئەمە، ئەو ڕێکخراوە پێشەیی و دامەزراوە مەدەنییانەی کە ئەم مەنشورەمان واژۆ کردوە، بە گرنگیدان بە یەکڕیزی و پێکەوەگرێدانی بزووتنەوە و داواکارییە کۆمەڵایەتییەکان و گرنگیدان بە خەبات بە کۆتاییهێنان بە دۆخی نامرۆڤانە و وێرانکەری هەبوو، ئەم لانی کەمی داواکاریانەی خوارەوە وەک فەرمانی یەکەم و دەرئەنجامی ناڕەزایەتییە بناغەییەکانی خەڵکی ئێران تاکە ڕێگەی بنیاتنانی کۆمەڵگایەکی نوێی، مۆدێرن و ئینسانی وڵات دەزانین و داوا لە هەموو مرۆڤە شەریفەکان دەکەین کە ئازادی و یەکسانی و ڕزگاری لە دڵیاندایە، هەر لە کارگەکانەوە تا زانکۆ و قوتابخانە و گەڕەکەکان بە سەر شانەی جیهانی، بە بەرزکردنەوەی ئاڵای ئەم کەمترین داواکارییانە.ئەوان لوتکەیەکی بەرزی ئازادییان هەیە.
١. ئازادکردنی دەستبەجێ و بێ مەرجی سەرجەم زیندانیانی سیاسی و قەدەغەکردنی بەتاوان کردنی چالاکییە سیاسی و سەندیکا و مەدەنییەکان و دادگاییکردنی ئاشکرای ئەو کەسانەی بەرپرسن لە سەرکوتکردنی ناڕەزایەتییە جەماوەرییەکان.
٢. ئازادی بێ کەت وبەندی بیروڕا و ڕادەربڕین و بیرکردنەوە، ڕۆژنامەگەری، حیزبی، یەکێتیی ناوخۆیی و نیشتمانی و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان، گردبوونەوە، مانگرتن، ڕێپێوان، تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و میدیای دەنگی و ڤیدیۆیی.
٣. هەڵوەشاندنەوەی دەستبەجێی دەرچوون و جێبەجێکردنی هەر جۆرە سزای لەسێدارەدان و لەسێدارەدان و تۆڵەسەندنەوە و قەدەغەکردنی هەر جۆرە ئەشکەنجەیەکی دەروونی و جەستەیی.
٤. ڕاگەیاندنی یەکسانی تەواوی مافەکانی ژنان لەگەڵ پیاوان لە هەموو بوارە سیاسی، ئابووری، کۆمەڵایەتی، ڕۆشنبیری و خێزانییەکان لە کاتی ڕاستەقینەدا، هەڵوەشاندنەوەی بێ مەرجی یاسا و فەرمانەکانی

هەڵاواردن دژی پەیوەندی و مەیلی سێکسی و جێندەری، دانان بە کۆمەڵگەی پەلکەزێڕینەکان”LGBTQIA Plus”. بە تاوان کردنی هەموو پەیوەندی و مەیلەکانی ڕەگەزی و پابەندبوونی بە مەرج بە هەموو مافەکانی ژنان بەسەر جەستە و چارەنووسی خۆیان و ڕێگریکردن لە کۆنترۆڵی پیاوسالاری.

٥. ئایین بابەتی تایبەتی تاکەکانە و نابێت لە چارەنووس و یاسا سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکانی وڵاتدا بەشدار بێت.

٦. دەستەبەرکردنی سەلامەتی کار و ئاسایشی کار و زیادکردنی دەستبەجێی مووچەی کرێکاران و مامۆستایان و فەرمانبەران و سەرجەم کرێکارانی کارمەند و خانەنشین بە ئامادەبوون و بەشداری و ڕێککەوتنی نوێنەرانی هەڵبژێردراوی ڕێکخراوە سەربەخۆ و سەراسەریەکانیان.

٧. هەڵوەشاندنەوەی یاسا و هەر تێڕوانینێک کە لەسەر بنەمای هەڵاواردن و چەوساندنەوەی نەتەوەیی و ئایینی بێت و دروستکردنی ژێرخانی پشتیوانی گونجاو و دابەشکردنی دادپەروەرانە و یەکسانی ئاسانکارییەکانی حکومەت بە گەشەکردنی ڕۆشنبیری و هونەر لە هەموو ناوچەکانی وڵات و دابینکردنی ئاسانکاری پێویست و یەکسان بە فێربوون و فێرکردن هەموو زمانە باوەکانی کۆمەڵگا.

٨. هەڵوەشاندنەوەی دامەزراوەو ئۆرگانەکانی سەرکوت و سنووردارکردنی دەسەڵاتەکانی حکومەت و بەشداری ڕاستەوخۆ و هەمیشەیی خەڵک لە بەڕێوەبردنی کاروباری وڵات لە ڕێگەی شورا ناوخۆیی و سەرتاسەریەکانەوە. دەرکردنی هەر بەرپرسێکی حکومی و ناحکومی لە لایەن دەنگدەرانەوە لە هەر کاتێکدا پێویستە لە مافە بنەڕەتییەکانی دەنگدەران بێت.

٩. دەستبەسەرداگرتنی موڵک و ماڵی هەموو کەسانیحەقیقی و یاسایی و دامەزراوە حکومی، نیمچە حکومی و تایبەتەکان کە بە تاڵانی ڕاستەوخۆ یان کرێی حکومەت موڵک و سامانی کۆمەڵایەتی خەڵکی ئێرانیان بردووە. ئەو سەروەت و سامانەی لەم دەستبەسەرداگرتنانە بەدەست هاتووە، پێویستە بەپەلە بە مۆدێرنکردن و ئاوەدانکردنەوەی پەروەردە، سندوقی خانەنشینی، ژینگە و پێداویستیی ناوچەییەکان و چین و توێژەکانی خەڵکی ئێران کە لە سەردەمی دوو ڕژێمی کۆماری ئیسلامی و ڕژێمی شاهانەدا بێبەش بوون و ئیمکاناتی کەمتریان هەبووە، خەرج بکرێت.

١٠. کۆتاییهێنان بە لەناوبردنی ژینگە، جێبەجێکردنی سیاسەتی بنەڕەتی بە گەڕاندنەوەی ژێرخانی ژینگەیی کە لە ماوەی سەد ساڵی ڕابردوودا لەناوچووە، و هاوبەشکردنی ئەو بەشانەی سروشت (وەک

لەوەڕگە، سەیرانگا، دارستان و دامێنی گردەکان) کە لە شێوەی
تایبەتکردنی مافە گشتییەکاندان. خەڵک لێیان بێبەش کراوە.
١١. قەدەغەکردنی کاری منداڵان و دابینکردنی ژیان و خوێندنیان جیا لە پێگەی ئابووری و کۆمەڵایەتی خێزان. دروستکردنی خۆشگوزەرانی گشتی لە ڕێگەی بیمەی بێکاری و ئاسایشی کۆمەڵایەتی بەهێز بۆ هەموو ئەو کەسانەی تەمەنیان لە تەمەنی یاساییدا هەیە کە ئامادەن بە کارکردن یان ناتوانن کار بکەن. خوێندن و چاودێری تەندروستی بە بەرامبەر بۆ هەموو مرۆڤەکان.
١٢. ئاساییکردنەوەی پەیوەندییەکانی دەرەوە لە ئاستە بەرزەکاندا لەگەڵ هەموو وڵاتانی جیهان لەسەر بنەمای پەیوەندی دادپەروەرانە و ڕێزگرتنی یەکتر و قەدەغەکردنی بەدەستهێنانی چەکی ئەتۆمی و هەوڵدان بۆ ئاشتی جیهانی.
لە ڕوانگەی ئێمەوە، بە لەبەرچاوگرتنی بوونی سامانی ژێرزەمینیی پۆتانسیەل و ڕاستەقینە لە وڵاتدا و بوونی خەڵکێکی وشیار و بەتوانا و نەوەیەکی گەنج و تازە پێگەیشتوو کە پاڵنەرێکی زۆریان هەیە بۆ چێژوەرگرتن لە ژیانێکی خۆش و ئازاد و خۆشگوزەران.دەتوانرێت دەستبەجێ ئەو لانی کەمی داواکاریانەی سەرەوە بەدی بهێنرێت
ئەو داخوازییانەی لەم مەنشورەدا هاتوونەتە ئاراوە، میحوەری گشتیی داخوازییەکانی واژۆکارانمان لەبەرچاو دەگیرێت و دیارە لە درێژەی خەبات و هاودەنگیماندا بە شێوەیەکی وردتر و وردتر مامەڵەیان لەگەڵ دەکەین.
شورای هەماهەنگی ڕێکخراوە پیشەیی کارمەندانی پەروەردەو فێرکردنی ئێران
یەکێتی ئازادی کرێکارانی ئێران
یەکێتی ڕێکخراوەکانی خوێندکارانی یەکگرتوو
سەنتەری داکۆکیکارانی مافی مرۆڤ
سەندیکای کرێکارانی کۆمپانیای قامیشی شەکری هەفت تەپە
شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتی کرێکارانی گرێبەستی نەوت
ماڵی ڕۆشنبیری ئێران (خەفا)
بەئاگاهاتنەوە
بانگەوازی ژنانی ئێران
دەنگی سەربەخۆی کرێکارانی گروپی پۆڵای میللی ئەهواز
ناوەندی بەرگریکارانی مافی کرێکاران
ئەنجومەنی پیشەیی کرێکارانی کارەبا و کانزاکانی کرماشان
کۆمیتەی هەماهەنگی بۆ یارمەتیدان لە بنیاتنانی ڕێکخراوە کرێکارییەکان
یەکێتی خانەنشینان

شورای خانەنشینانی ئێران
ڕێکخستنی خوێندکارانی پێشڕەنگ
شورای خوێندکارانی بیری ئازاد لە ئێران
سەندیکای بەیاخکارانی پارێزگای ئەلبۆرز
لێژنەی بەدواداچوون بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوە کرێکارییەکان لە ئێران
شورای خانەنشینانی ڕێکخراوی ئاسایشی کۆمەڵایەتی (بەستا)

گرنگی و پێگەی جاڕنامەی بیست ڕێکخراو.. وەرگێڕانی بۆ کوردی: کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی لە بەرنامەی وەڵام

بۆ پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەناڵی جەدید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: شەوی سێشەممە ٢٥ی بەهمەن دەقێک لە ژێر ناوی جاڕنامەی لانی کەمی داواکارییەکانی سەندیکای کرێکاری و ڕێکخراوە مەدەنییە سەربەخۆکانی ئێران بڵاوکرایەوە کە دەستبەجێ کاریگەرییەکی بەرفراوانی لە میدیاکاندا هەبوو. ٢٠ ڕێکخراو لەوان شورای هاوئاهەنگی ڕێکخراوە پیشەییەکانی پەروەردەکارەکانی ئێران، یەکێتی ئازادی کرێکارانی ئێران، شورای ڕێکخستنی ناڕەزایەتیی کرێکارانی گرێبەستی نەوت، سەندیکای کرێکارانی کۆمپانیای قامیشی شەکری هەفت تەپە، دەنگی سەربەخۆی کرێکارانی گرووپی نەتەوەیی پۆڵای ئەهواز، هەروەها چەندین ڕێکخراوی خانەنشینان، بەرگریکارانی مافی مرۆق، خوێندکاران و قوتابیان، ژنان، و پەروەردەکاران واژۆیان کردووە. گرنگی و پێگەی ئەم میساقە چییە؟ بڵاوکردنەوەی ئەم بەڵگەنامەیە چ کاریگەرییەکی لەسەر کەشوهەوای سیاسی و گوتارەکان و پرۆسەی شۆڕش هەیە؟ فرەچەشنی و فرەیی ڕێکخراوە واژۆکارەکان چ تایبەتمەندییەکی پێبەخشیوە؟ ئه م مانیفێسته چ کاریگه ڕیه کی له سه ر یه کڕیزی ڕیزه کانی شۆڕش هه یه ؟

حەمید تەقوایی، بڵاوکردنەوەی ئەم بەڵگەنامەیە، کە بە دروشمی شۆڕش واتە ژن، ژیان، ئازادی، دەستپێدەکات، هەر لە کاتژمێرەکانی سەرەتایەوە ڕەنگدانەوەی بەرفراوانی لە میدیا و سۆشیال میدیادا هەبووە. پێویست و گرنگی بڵاوکردنەوەی ئەم بەڵگەنامەیە لەم خاڵەدا چییە؟ چۆن پەیوەندی نێوان ئەم جاڕنامەیە و شۆڕشی ئێستا ڕوون دەکەیتەوە؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من بڵاوبوونەوەی ئەم مانیفێستە خاڵی وەرچەرخان و خاڵێکی بەرزە لە شۆڕشی ژن ، ژیان ، ئازادیدا. ئەم جاڕنامەیە لە ڕاستیدا دروشمی ناوەندی ژن و ژیان و ئازادی لە بوارە جیاجیاکاندا دیاری دەکات و ڕوونی دەکاتەوە. دەڵێت ئازادی مانای چییە، مانای ڕزگاری ژن و یەکسانی نێوان ژن و پیاو چییە. چۆن ژیان بپارێزین، چۆن ستەم و چەوساندنەوە بوەستێنین، چۆن خۆشگوزەرانی دابین بکەین و هتدو.هتد. بە واتایەکی تر ناوەڕۆکی ئەم مانیفێستە لە ڕاستیدا مانای ڕوون و دیاریکراو و سیاسی و دەربڕینی دروشمی ژن ، ژیان ، ئازادییە. لەم ڕوانگەیەوە پێم وایە ئەم جاڕنامەیە مانیفێستی شۆڕشە. ڕاستە بە واژۆی بیست سەندیکا و ڕێکخراوی مەدەنی بڵاوکرایەوە، بەڵام کاتێک ناوەڕۆکەکەی لە بەرچاو دەگریت، کە زۆر گشتگیر و هەمەلایەنەیە تێدەگەیت کە لیستی داواکاری سەندیکای کرێکارانی سەندیکا جیاوازەکان نییە. ئەوە نییە کە سەندیکای کرێکاری جیاواز یان ڕێکخراوە مەدەنییە جیاوازەکان کۆبوونەتەوە و داواکارییەکانیان کۆکردۆتەوە و ئەمەیان بڵاوکردۆتەوە. ئەم مانیفێستە گوزارشت لە دیدگا و ئاسۆیەک و پێناسەیەکی قووڵی ئینسانی دەکات بە ئامانج و ئایدیالی شۆڕشی ئێستامان. لەم ڕوانگەیەوە پێویستە ئاڵای شۆڕش و مانیفێستی شۆڕش بێت، وە خاڵی وەرچەرخان و هەنگاوێکی گەورەیە بە پێشەوە لە شۆڕشی ژن،ژیان، ئازادیدا.

خەلیل کیوان: بەڵگەنامەکە ئاراستەی خەڵکی شەریف و ئازادی ئێران کراوە. قسەی بە کۆمەڵگا کردووە. بەڵام لە ناونیشانی بەڵگەنامەکەدا داواکارییەکانی سەندیکا و ڕێکخراوە مەدەنییەکان هاتووە. ئایا ئەمە تەنیا بەڵگەنامەیەکی پیشەیی- مەدەنییە یان بەڵگەنامەیەکی سیاسییە؟

حەمید تەقوایی: بەڕێز واژۆکارانی میساقەکە ڕێکخراوە پیشەیی و مەدەنیەکانن و ئەمەش لایەنێکی گرنگی ئەم بەڵگەنامەیە، چونکە ئەمانە ڕێکخراون کە مێژوویەکی چەندین ساڵەیان هەیە، و هەندێکیان دەیان ساڵە، لە بەرەنگاربوونەوەی کۆماری ئیسلامیدان لە بوارێکی

دیاریکراودا یان چوارچێوەی چینێکی دیاریکراو کە شۆڕشیان کردووە. ئێستا کە شۆڕش دروست بووە، ئەو ڕێکخراوانە کە بوونەتەوە و بەڕێگەنامەیەکیان پێشکەش کردووە، وەک وتم، بە خستنەڕووی ڕوانگەی شۆڕش، پێشبینی و چاوەڕوانییەکانی شۆڕش، داواکارییەکانی شۆڕش.

دەبینیت ناوی ئەم بەڕێگەنامەیە ئاماژەیە بە لانی کەمی داواکاری پیشەیی و مەدەنییە، بەڵام لە خودی دەقەکەدا دەڵێن تا ئەو کاتەی ئەمە سەرخانی سیاسی بێت، واتە کۆماری ئیسلامی لە دەسەڵاتدا بێت، ئەو داواکاریانە جێبەجێ ناکرێن. لە شوێنێکدا دەڵێن ئەو داواکاریانە "فەرمانی" شۆڕش و "ئەنجامی ناڕەزایەتییە بنەڕەتییەکانی خەڵکی ئێرانن". بۆیە نووسەران خۆیان ئاگادارن کە ئەمە تەنها بەڕێگەنامەیەکی پیشەیی نییە، بەڵکو بەڕێگەنامەیەکە بەناوی یەکێتی و ڕێکخراوە مەدەنییەکان بە ڕام ڕوو بە کۆمەڵگە و بە ڕزگارکردنی کۆمەڵگەیە.

ئەم جاڕنامەیە ڕزگاری لە دوو ئاستدا پێناسە دەکات و ڕوونی دەکاتەوە. لە ئاستێکدا قووڵتر دەبێتەوە و "نا" بە کۆماری ئیسلامی دیاری دەکات؛ وەک چۆن دین لە هەموو حکومەت دابڕدرێت، لەچارەنووسی سیاسی و یاسا و هتد، وەک هەموو ئۆرگانەکانی ستەم هەڵبوەشێنرێنەوە و دەسەڵاتدارە بکوژەکان دادگایی بکرێن و ئەو سامانەی کە بە دزی و تاڵانکردنی موڵکی گشتی کەڵەکە بووە، دەستی بەسەردا بگیرێت و بۆ سوودی خەڵک. بەکاریان بهێنن ئەمانە لە ڕاستیدا دەڵێن "نا" بە کۆماری ئیسلامی چی دەگەیەنێت.

لە لایەکی ترەوە بە ئیجابی دەڵێت چی بکرێت بۆ ئەوەی کۆمەڵگا ئازاد و یەکسان بێت؛ بۆ ئەوەی بتوانێت ژن ، ژیان ، ئازادی بپارێزێت و ماف و خواستی خەڵک بەدیبهێنێت. سەبارەت بە ئازادی بێ قەیدو شەرت، ئازادی ڕێکخراوبوون، حزبایەتی، خۆپیشاندان، مانگرتن و هتد دەڵێت. هەروەها هەندێک داواکاری خۆشگوزەرانی دەوروژێنێت، وەک خوێندنی بێبەرامبەر، چاودێری تەندروستی بێبەرامبەر، دابینکردنی ژیانی منداڵان سەربەخۆ لە داهاتی خێزان، ئاسایشی کار و زیادکردنی دەستبەجێی مووچە. باس لە نەهێشتنی ستەم و هەڵاواردنی نەتەوەیی و ئایینی و چینایەتی دەکات و داوای ڕێگریکردن لە لەناوچوونی ژینگە و دەستەبەرکردنی مافی پەلکەزێڕینەکان و هاوڕەگەزخوازەکان و هتد دەکات. هەموو ئەمانە بە شێوەیەکی گشتگیر لەم بەڕێگەنامەیەدا هاتووە. بۆیە هەم لە ڕووی ڕەخنەی بنەڕەتی لە دۆخی هەبوو و چ لە ڕووی وێنەی ئایدیالەکانەوە، پێم وایە ئەم بەڕێگەنامەیە بە شێوەیەکی زۆر هەمەلایەنە ئەم دوو ئەرکەی بە باشی ئەنجام داوە و

وەک خۆی وتی ئەمانە فەرمانەکانن لەم شۆڕشە، ئەو خواست و داواکاریانەی کە دەبێت بە سەرکەوتنی شۆڕش جێبەجێ بکرێن. ئەمانە داواکاریەک نین کە تەنانەت یەکێکیشیان لە چوارچێوەی کۆماری ئیسلامیدا جێبەجێ بکرێت و ئەو بەڵگەنامەیە لە پێشەکییەکەیدا ئەمە ڕادەگەیەنێت.

خەلیل کەیوان: میدیاکان سەبارەت بەم کارە وشەی “بێوێنە”یان بەکار□□ناوە. شوێنی ئەم ژمارەیە لە ڕێکخراوەکان و پێکهاتە هەمەچەشنەکەی ئاماژەیە بۆ ئیرادە و هەوڵێکی بەهێز بۆ یەکخستنی بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و کێشانی یەک ئاسۆ. دەزانن زیاتر لە ٥٠ ڕێکخراو بانگەوازی ناڕەزایەتی هاوبەشیان بۆ ٢٧ بەهمەن ب□□اوکرد□ت□و□. ب□□اوکردنەوەی مانیفێستەکە لە سەروبەندی ٢٧ی بزووتنەوەی بەهمەن مانای چییە؟ ئەمانە چۆن پەیوەندییان بە یەکەوە هەیە و چۆن کاریگەرییان لەسەر یەکتر هەیە؟

حەمید تەقوایی: لە شۆڕشدا ئێمە لەبەردەم دوو جۆر ڕێکخراو و گردبوونەوە و دامەزراوەی شۆڕشگێڕانەداین، دەستەیەک ئەوانەن کە بەرهەمی ئەم شۆڕشەن، یان دەکرێ بڵێین ئەو ڕێکخراو و کۆبوونەوانەن کە لە شۆڕشەوە سەریان هەڵداوە، وەک ئەو پەنجا ڕێکخراوەی کە باست کرد. ڕێکخراوەکانی لاوان و خوێندکاران و پزیشکان و ژنان و چین و توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگا کە داوای ٢٧ بەهمەنیان کردووە. پێشتر بانگەوازی هاوشێوەیان کردبوو، بۆ نموونە بۆ ١٤ تا ١٦ی ئازەر و ٢٩ بۆ ٣٠ی ئازەر و خۆشبەختانە ژمارەی ئەو کۆبوونەوانە زیادی کردووە. ئه مانه ڕێکخراو و کۆبوونه وه کانن که له ناو دڵی شۆڕشدا پێکهێنراون و ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەریان له شۆڕشدا هه بووه و به رده وامن.

دەستەی دووهەمیش ئەو ڕێکخراوان□ن کە لە ماوەی ساڵانێک و بەشێکیشیان دەیان ساڵەی خەبات دژی کۆماری ئیسلامی پێک هاتوون. ئەمانە ئیرادەدار و شارەزان. کۆمەڵەی یەکەمی ئەو ڕێکخراوانەی لەناو شۆڕشەوە سەریان هەڵدا، هەرچەندە ناوی ڕاستقینە و ڕەوان و چالاک و کاریگەرن، بەڵام بەهۆی بارودۆخی شۆڕش و هەلومەرجی ئەمنیەوە، نهێنین و هەڵسوڕاوەکانیان ناناس□ن. بەڵام ئەو ڕێکخراوانەی ئەم جا نامەیەیان دەرکردووە، ڕێکخراوی ناسراو و متمانەپێکراون، چەندین ساڵە چالاکن و زۆرێک لە سەرکردە و چالاکوانەکانیان زیندانی کراون، هەندێکیان تا ئێستاش لە زیندان و لە هەر حاڵەتێکدا، سەرقاڵی بوون ململانێیەکی بەردەوام لەگەڵ کۆماری ئیسلامی. بەشێک لە داواکارییەکانی میساقەکە لە شەڕە

جۆراوجۆرەکاندا وروژێنراون، بۆ نموونە لە یەکی ئایار و ٨ی مارسدا. ئەم ڕێکخراوانە بەم ڕابردوو وکارنامە دەوڵەمەندە هاتوونەتە پێشەوە. ئەمانە ئەو ڕێکخراوانەن کە لە بزووتنەوە ناڕەزایەتییە حەق و ئازادیخوازەکانی ناو کۆمەڵگەی ئێراندا سەریان هەڵداوە، خاوەنی ئەزموون و مێژوویەکی زۆرن. ئەمانە دەبێ بە بڕبڕەی پشتی شۆڕش هەژمار بکرێن. شۆڕشی ژن ، ژیان ،ئازادی لەسەر شانی ئەو دەزگا و ڕێکخراوانە دروست بووە. بۆ نموونە لە ساڵانی ڕابردوو و بە گشتی لە سەردەمی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامیدا بزووتنەوەی کرێکاری زۆرترین مانگرتنی هەبووە، تۆماری مانگرتنی هەبووە و دەزانن کە هەفت تەپە لە جیهاندا بە پایتەختی مانگرتن ناسراوە. ئێستا هەفت تەپە یەکێکە لە واژۆکارانی ئەم جاڕنامەیە.

بە واتایەکی تر، سەرمایەیەکی خەباتگێڕی، ئامراز و دەسەڵاتێک کە لە ماوەی دەیان ساڵ خەباتدا پێکهاتووە، لە پشت ئەم جاڕنامەدایە و بەم مانایە، جاڕنامەکە لە قووڵایی کۆمەڵگەوە سەری هەڵداوە، دەنگی لە قووڵایی شۆڕشەوە بەرز دەبێتەوە و نوێنەرایەتی هەموو خەڵکی ئێران دەکات.

بە بڕوای من ئەم دوو جۆرە ڕێکخراوانە کە لە شۆڕشەوە سەریان هەڵداوە، و ئەو ڕێکخراوانەی کە مێژوویەکیان هەیە لە بەرەنگاربوونەوەی بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان، دەتوانن لە دەوری ئەم جاڕنامەیە کۆببنەوە، ئێستا ئەم بزووتنەوەیە دەستی پێکردووە. هیوادارم ئەم جاڕنامەیە یەکەمجار لە لایەن زۆرترین ڕێکخراوی ناڕەزایەتی کۆمەڵایەتییەوە پاڵپشتی بکرێت و دووەمیش ئەو ڕێکخراوانەی لە شۆڕشەوە سەریان هەڵداوە پەیوەندی پێوە بکەن و بەم شێوەیەش ئەو یەکگرتوویەی کە هەمووان بەدوایدا دەگەڕێن واقیعییە و لەسەر زەمینە، لە قوڵایی کۆمەڵگەوە.لە ناخی ململانێی مەیدانی و شەقام و ناڕەزایەتییە جۆراوجۆرەکاندا، گۆڕەپانێک پێک بێت و ببێتە دەسەڵاتێک کە بە هەموو شێوەیەک زامنی سەرکەوتنی ئەم شۆڕشە بکات.

خەلیل کەیوان: ئەم جاڕنامەیە بە ١٢ بڕگە بڵاوکراوەتەوە. هەڵسەنگاندنی ئێوە بۆ ناوەڕۆکی داواکارییەکانی چییە؟ تایبەتمەندی و گرنگی ناوەڕۆکەکەی چییە؟

حەمید تەقوایی: ناوەڕۆکی جاڕنامەیە لە دوو لایەنەوە گرنگە. لایەنێک بریتییە لە گشتگیربوونی. من هیچ بەشێک لە کۆمەڵگا ناناسم کە داواکارییەکەی لەم جاڕنامەدا دەرنەبڕێت. لایەنی دووهەم ڕادیکاڵبوون و مرۆقایەتی و ماکسیمالیزمی داواکارییەکانییەتی.

ئایدیاڵە. وەک وتم ئایدیاڵەکانی ژن ، ژیان ، ئازادی لە شێوەی خواست یان ئامانج یان بەپێی خودی جاڕنامەکە فەرمانەکانی شەش لەمجاڕنامەیەدا خراوەتەڕوو.

لە ڕووی گشتگیرییەوە دەبینین کە داواکاری کرێکاران و مامۆستایان و خانەنشینان لەم جاڕنامەیەدایە، باس لە مافی منداڵان دەکات، باسی ئازادی ژنان دەکات، مافی کەلکەزێڕینەکان و LGBQ بەرز دەکاتەوە، داوای ئاسایشی کۆمەڵایەتی و خۆشگوزەرانی گشتی دەکات.هەروەها داواکاری شەشگەڵانەی هەمووجەماوەری دژی حکومەت بەرزدەکاتەوە، وەک بەتاوان کردنی چالاکییە سیاسی و مەدەنییەکان ڕابگیرێت، هەموو زیندانییەکان ئازاد بکرێن، سزای لەسێدارەدانمان نەبێت، هەموو دەزگاکانی سەرکوت هەڵبوەشێنرێنەوە، هتد. لەم ڕوانگەیەوە پێموانییە بەشێک لە کۆمەڵگا هەبێت لێرەدا داواکاری و داخوازییەکانی خۆی نەبینێت. لێرەدا بزووتنەوەی دادگاییکردن نوێنەرایەتی دەکرێت، بزووتنەوەی ژینگەپارێزی نوێنەرایەتی دەکرێت، بزووتنەوەی پەلکەزێڕینەکان، بزووتنەوەی کرێکاری، مامۆستایان، بزووتنەوەی خانەنشینان، ژنان و هەموو بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکان و هەموو چین و توێژەکانی کۆمەڵگا، بە یەک وشە، ئێمەی بەناو لەسەدا کان٩٩ .

لەم جاڕنامەدا داواکارییە ڕەواکانی خۆیان دەبیننەوە. لە ڕاستیدا ٪٩٩ی کۆمەڵگا بەم جاڕنامە داوانامەی خۆیان لە دژی فەرمانڕەوای لەسەدا یەکە مفتەخۆرەکان ڕادەگەیەنن. ئەم جاڕنامەیە دژی چەوساندنەوەی چینایەتییە و باس لە هەڵوەشاندنەوەی کۆیلایەتی کرێکاری دەکات. باس لەوە دەکات کە خەڵک ڕاستەوخۆ بەشداری لە چارەنووسی خۆیان بکەن و خۆیان لە شوراکاندا ڕێکبخەن و هەرکاتێک بیانەوێت بتوانن هەر بەرپرسێک لە کارەکانیان دووربخەنەوە. واتە جەختکردنەوە لەسەر دروشمی ئیدارەی شورایی کە کرێکارانی هەفت تەپە چەند ساڵێک لەمەوبەر بەرزیان کردەوە و لە کۆمەڵگادا پێشوازییەکی باشی لێکرا. ئەم ڕێکخراوە شورایانە تەنیا لە بزووتنەوەی کرێکاری یان ئەم بزووتنەوەیە یان ئەو بزووتنەوە سنووردار نین، بەڵکو هەموو کۆمەڵگا دەگرێتەوە. شوراکان فۆرمێکی دیاریکراوی ڕێکخستنی جەماوەری خەڵکە کە نیشان دەدات کۆمەڵگا، لەسەدا ٩٩، چۆن دەبێت خۆیان لە ڕێکبخەن بۆ ئەوەی کۆنترۆڵی چارەنووسیان بکەن. بە بەدیهێنانی دروشمی ژن ، ژیان ، ئازادی بە شێوەیەکی کردەیی و ئەرێنی، لێدانی ڕیشەی تەواوی نەزمی هەبوو. هەر بەم ئامانجانەشە کە جاڕنامەکە نووسراوە و بە باشی نوێنەرایەتی ئێمە دەکات.

بەکورتی گرنگی جاڕنامەکە لە دوو لایەنەوەیە، یەکێکیان ئەوەیە کە گشتگیرە و داواکارییە حەقەکانی هەموو چین و توێژەکانی کرێکاران و زەحمەتکێشان و کۆمەڵگای ستەملێکراو لەخۆدەگرێت و ئەوەی دیکەشیان ئەوەیە کە زۆر مرۆڤدۆستانە، ڕادیکاڵ، مۆدێرن، شارستانی و هاوچەرخ و لە هەردوو لایەنەوە ڕەنگدانەوەی باشی هەموو ڕووخساری شۆڕشی، ژن ژیان ئازادییە و ئاواتی ئەم شۆڕشەیە.

خەلیل کەیوان: کاریگەری ئەم بەڵگەنامەیە لەسەر پرۆسەی شۆڕش و بەهێزبوونی چییە؟ پەیوەندییەکەی لەگەڵ ئەڵتەرناتیڤی سیاسی و داهاتوودا چییە؟

حەمید تەقوایی: ماوەیەکی زۆرە لەلایەن حزب و هێزەکانی ناوخۆ و دەرەوەی وڵاتەوە باس لەوە دەکرێت کە یەکڕیزی گرنگە و لە ڕاستیدا یەکڕیزی ڕیزەکانی خەڵک بە کلیلی سەرکەوتنی شۆڕش دەزانن، بەڵام کەی گشتی مەسەلەکە ئەوەیە کە یەکێتی لەبارەی چییەوەیە؟ لێرەدا کلیلەکە دەخەینە ڕوو. یەکگرتنبە وتنەوەی یەکڕیزی یەکڕیزی و هەموو هێزەکان پێکەوە بن، ناگاتە هیچ شوێنێک. یەکگرتوویی تەنیا دەتوانێ لە دەوری قووڵترین ئارەزووی ئینسانییەکان ڕووبدات چونکە هەشتا و حەوت میلیۆن کەسی ئێران، هەرچەندە خاوەنی ئایین و نەتەوەی جیاواز و ڕەگەزی جیاواز و ئاراستەی سێکسی جیاواز و پێگەی کۆمەڵایەتی و چینایەتی جیاوازن، بەڵام لە یەک شتدا یەکگرتوون، ئەویش ئەوان هەموویان ئینسانن و وەک هەموو خەڵکی جیهان دەیانەوێت لەگەڵ یەک یەکسان بن و کەرامەتی ئینسانیان هەبێت. هەر بۆیە دروشمی ژن ژیان ئازادی بۆتە ئایکۆنێک، هێمایەکی جیهانی. هەموو خەڵکی جیهان لە بەردەم شۆڕشی ئێراندا کڵاوەکانیان دادەکەنن و ئەم شۆڕشە بە شۆڕشی خۆیان دەزانن چونکە ئینسان دۆستانەیە. جاڕنامە نوێنەرایەتی و بەرزکردنەوەی خواست و ئایدیاڵە قووڵەکانی ئینسانییەکانی جەماوەری خەڵکی دەکات و هەربۆیە بۆ تاکە ڕێگەی دروست و کردەیی و ڕاستەقینەی یەکخستنە.

ئەگەر گرنگی بە باس و بۆچوونەکانی تر بدەیت سەبارەت بە یەکگرتوویی و یەکگرتن، هیچ شتێک لە تەوری یەکڕیزیدا نابینیت. لەسەر ئاستی گشتی باس لە یەکڕیزی دەکرێت دژی حکومەت و بە ڕووخاندنی. بەڵام خاڵی سەرەکی لێرەدا ئەوەیە کە تێگەیشتن و مەبەستمان لە حکومەت و ڕووخاندن چییە. لە جاڕنامەکەدا هاتووە کە دەڵێت بمرێت خامنەیی بە واتای مردنی تەواوی سیستەم و ڕووخانی سیستەمەکە بە ڕوونی مانای ئەوەیە کە من لە سەرەوە ڕوونم کردەوە. هەروەها لە جاڕنامەکەدا بە تایبەتی و بە ڕوونی دروشمی ناوەندی

ژن، ژیان، ئازادی هاتووە. واتە ئازادی، مانای ژیانە، بە مانای یەکسانی ژن و پیاو و بەم شانازییە دەتوانێ میحوەر و ئاڵای یەکگرتوویی بەشێکی بەرفراوانی کۆمەڵگا بێت. جاڕنامە دە توانێت خەڵکی پارێزگا سنوورییه کان به تاران، شیراز، ئیسفههان و هه موو شوێنێک به ئێرانییه کانی تاراوگه وه یه ک بخاته

لەسه ر بنه مای میحوەرێک که به ڕاستی یه کگرتوویی زامن ده کات و به هێزتری ده کات و سه قامگیری ده کات. بە بڕوای منجاڕنامە ٢٠ ڕێکخراو پایەیەکی گرنگی یەکڕیزی و هاوپشتی و سەرکەوتنی شۆڕشی ئێستایە.

١٥ی شوباتی ٢٠٢٣، ٢٦ی بەهمەن ١٤١٠

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ نوسینەوەی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە

ئێوارانە ١٧.. سەردار جاف

ئێوارەیە و

کوێرێک دەڕوانێتە ئاوابوونی خۆر

بە دووی مەنزڵێ وێڵە

نازانێ سەراغی چی دەکا

دار عەساکەی بە دەم گوژم و لرفەی زریانەوە لووش دەدرێ

کنەی کوچە و گوزەرەکانی شار دەکا

عەوداڵی ژوورێکی تەنیایی و کوخێکە

تێیدا ئارامی و ئۆخەی بدرێ

دیقەتی قاقای ماڵە دەوڵەمەندەکان دەدا

وەک و گریانی بە سەرخۆوەکی دیکەی تاریکییە

مینا متبوونی شەپۆلەکانی دەریا

سینە کڵپە بە جؤش و خرۆشەکان کپ و خەفە دەکا تەوە

ئاوابوونێ تۆمار دەکا

ئولفەتگرێکی مەنفایە و دەیەوێ بگەڕێتەوە بۆ نیشتیمانە تازەکەی

وڵات بەرەو وارێکی نوێی راپێچکردووە

قوڵپی گریانی دێ و

لە ناساغێکی چاو ساغ دەچێ

بەس لە شەوارەیی لای شەولا و شەوبا و شەوگەڕ سوکنایی گرتووە

سمفۆنیایەک دەخوڵقێنێ

نۆتەکانی لە توانەوەی رۆحی من دەچێ

هەر بە زوویی

لە بەردەم چرایەکی شەهلایی

رۆحی گریاناوی بەدەم خەندەوە

دەداتە پرمەی گریان

لە ترۆپکی شکۆمەندی خەفەوە دەبێ

بەرەو تەوژمە تارەکانی نمە بارانێ هەڵەچێ

دەنگی یار دەبێتە نەرمە ئاونگ

کەپرێک لە بۆن و چیمەنێ لە ئاورشمین

نرکە و نزولەی پاڕا نەوە

خەونێکی کەرنەڤاڵییە

سەوز سەوز هەموو رۆژێ خۆ دەنوێنێ و

دەبێتە سەمای شین شین

دەزانی خۆشم دەوێی خۆشەویسترین کەسم

ئەڵمانیا

٢٠٢٣ /٢١/٢

کوشتنی نیشتمان.. شیعر: نزار قبانی.. وەرگێڕانی: پشکۆ ناکام

…. نیشتمانم ،

بڕیارم یا بە"سەفەر کردن" بتکوژم

و

بیتاقەم دابین کردوە

ماڵ ئاوایی□م لە جۆگە و درەخت و ئەرخەوانەکان کردوە

و

وێنەی نیشتمانەکەم خستۆتە گیرفانم

ئیمزای مانگ

و

سیمای خۆشەویستەکەم

و

بۆنی بارانم بردوە

دڵم لە لاتە

و

تۆش نیشتمانم لەسەر بەردێک خەوت لێکەووتوە

تۆ ئەو نیشتمانەی

لە نووسین و قەسیدە و دەقە شان□ی□ی□کانا

هەردەم وای لە سەفەرا

ئەی ئەو نیشتمانەی

لە نەخشە و بیتاقە و سروودەکانی قوتابخانە

هەردەم وێنەت گیراوە

ئەی ئەو نیشتمانەی کە :

لە نێوان دانی حوکمڕانی و میراتی و “میر” نشینیا

ئابڵۆقە دراوی

لەناو هەموو ناو و هێمای ئیشارەتکردن و سەرسوڕمانا

ئابڵۆقە دراوی

ئەی ئەو نیشتمانەی :

بۆ ڕازی کردنی سوڵطانەکان

شاعیرەکان برژانگی دەستکرد

ئەخەنە سەرچاوی شیعرەکان

هەوادارە بەڕێزەکان :

من بێ لایەنم

“ڕۆمان” ە کان بۆم ناگونجێن

و

جلەکانم ڕەنگاوڕەنگە

و

ڕۆڵی من ” مەحاڵە”

دەرهێنان چ سوودێکی نەماوە

بڵندگۆکان چ سوودێکیان نەماوە

نە شیعر و نە وەزنە شیعرییەکان

چ سوودێکیان نەماوە

لێم ببورن هەوادارە بەڕێزەکان

گەر بیرەوەری

و

نووسین و پەنجەکانم لێ وون بوو بێ

و

ناوی شەقامەکانم لە بیر چوو بێ

کوشتمیت ئەی نیشتمانە ڕاکشاوەکەی

سەر مۆر و پولی پۆستەکان

و

ئەسپە مانگرتوەکەم لە حیلانن”نەعرەتە” سەربڕی

ئەی نیشتمان : کوشتمیت

و

بۆم دەرکەوت “من” کوژراوەکە بووم

هەودارانی بەڕێز….

داوای لێبوردن ئەکەم

گەندەڵی، توێژی بۆرژوازی گەورە و پەیوەندیی بە سەرمایەی کۆمەڵایەتییەوە لە عێراقدا.. موئەیەد ئەحمەد

لەگەڵ داگیرکردنی عێڕاق لە لایەن ئەمریکاوە و ڕووخانی ڕژێمی (بەعس) و دامەزراندنی "دەسەڵاتی هاوپەیمانی کاتی" لەژێر ئیدارەی (پۆڵ بریمەر) فەرمانڕەوای دانراو لە لایەن دەوڵەتی ئەمریکا، و پاشان "ئەنجومەنی حوکمڕانی"، هەروەها بە درێژایی ماوەی داگیرکاری ڕاستەوخۆی ئەمریکییەکان و حکومەتە یەک لە دوا یەکەکانی ئەو ماوەیە و دواتری و تا ئێستاش، سیاسەتی ئابووریی فەرمی هێزە داگیرکەرەکان و ڕەوتی بۆرژوازی ئیسلامی و ناسیۆنالیستی دەسەڵاتدار، گۆڕینی ئابووری سەرمایەداری بووە لە عێراق بۆ ئابوورییەکی سەرمایەداریی نیولیبراڵ و چەسپاندنی بە شێوەیەکی قووڵ و هەمەلایەنە و خێرا.

لە ماوەی "دەسەڵاتی هاوپەیمانی کاتی" و ئەنجوومەنی حوکمڕانیدا، (پۆڵ بریمەر) سەد بڕیاری دەرکرد کە بەشێکی زۆریان ڕێکاری ئابووری بوون بۆ ئەنجامدانی ئەم گۆڕانکارییانە لە ئابووری عێراقدا. بەشێک لەو فەرمانانە جێبەجێ نەکران، بەهۆی بوونی ئۆپۆزیسیۆن بەرامبەریان و ترس لە ڕووبەڕووبوونەوەی جەماوەریی بە دژیان. لەنێو ئەم بڕیارانەدا دەرکردنی "یاسای وەبەرهێنانی بیانی" لە لایەن ئەنجومەنی حوکمڕانییەوە لە (٢٠ی ئەیلولی ٢٠٠٣)دا، بوو، کە بەپێی ئەو بڕیارە "هەموو ئەو دامودەزگایانەی کە دەوڵەت خاوەندارییەتیان دەکات، دادەنرێن بۆ فرۆشتن و بەتایبەتکردن…" .

ئەمە، و حکومەتە یەک لە دوا یەکەکانی عێراق درێغییان نەکرد لەوەی کە هەموو ئەو سیاسەت و یاسا و ڕێکارانەی کە بۆرژوازی ئەمریکی و ڕۆژئاوایی پیادەیان کردبوو بۆ چەسپاندنی سەرمایەداریی دارایی (مالی) نیولیبراڵ (Neoliberal financialised capitalism) لە وڵاتەکانیاندا و لە ئاستی جیهانیدا لە ماوەی زیاتر لە دوو دەیە پێش داگیرکردنی عێراق و دەکران بگوێزرێنەوە بۆ عێراق بیانگوێزنەوە و جێبەجێیان بکات لەم وڵاتەدا. لەوانە، ئەزموونەکانی تایبەتکردنی پیشەسازی و خزمەتگوزارییە سەرەتاییە

گشتیەکان، لابردنی قەید و بەند لەسەر نرخی کاڵاکان، دامەزراندنی سەربەخۆیی بانکی ناوەندی، دەرکردنی یاسای بانکەکان، کردنەوەی “بانکە ئیسلامییەکان”، کەمکردنەوەی بودجەی سیستەمی پەروەردە و تەندروستی گشتی و خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکانی تر، و تەکشکاندنی دەسەڵاتی سەندیکا و ڕێکخراوە کرێکارییەکان.

لەم ڕاستایەدا، “هەر لە یەکەم ڕۆژی داگیرکارییەوە، بەشێوەیەکی سیستماتیک، کار کرا بۆ کردنەوەی بازاڕی عێراق بە فراوانی، بە هاوردەکردنی سەرجەم کەرەستەی کشتوکاڵی و پیشەسازی، بە بیانووی دابینکردنی کەلوپەل بە عێراقییەکان، هاوکات لەگەڵ زیادکردنی مووچە و دروستکردنی مەفاهیمی بەکاربردن و گۆڕینی کۆمەڵگا بۆ کۆمەڵگەیەکی بەکاربەر (استهلاکی). وە بە سەقامگیرکردنی ئابووری ڕەیع (رینت)، هیچ هەوڵێک بۆ نۆژەنکردنەوە و دەستپێکردنەوەی پڕۆژەی ئابووری، پیشەسازی، کشتوکاڵی و خزمەتگوزاری گشتی نەدرا، حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانی عێراق پێداگرییان لەسەر ڕێگریکردن لە وەبەرهێنانی حکومەت لە پرۆژەکانی کەرتی گشتیدا کرد…”. جگە لەوەش دەسەڵات بە ئەنقەست کاری کردوە لەسەر دروستکردنی قەیران سەبارەت بە دابینکردنی خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکانی دەوڵەت وەک ئاو، کارەبا، تەندروستی، پەروەردە و خزمەتگوزارییە کۆمەڵایەتییەکان، ئەمەش وەک بەشێک لە هەڵمەتی بڵاوکردنەوەی خۆشباوەڕی و پڕوپاگەندەی سیاسی بۆ بە تایبەتکردنی ئەو دامەزراوانەی حکومەت کە ئەم خزمەتگوزارییانە دابین دەکەن.

لە (حکومەتی ئەیاد عەلاوی)ەوە تا حکومەتەکانی (جەعفەری) و (مالیکی) و (عەبادی) و (عەبدالمەهدی) و (کازمی) و حکومەتی ئێستای (محەمەد شیعاع ئەلسودانی) لە پیادە کردنی ئەم سیاسەتە و ڕێبازە نەوەستاون و ناوەستن.

حیزبە بۆرژوازییە ناسیۆنالیستەکانی دەسەڵاتدار لە هەرێمی کوردستان تەنانەت پێش ڕووخانی ڕژێمیش دەستیان کرد بە جێبەجێکردنی سیاسەتە ئابوورییە نیولیبرالییەکان، بەڵام نەیانتوانی بە قەبارەیەکی فراوان و هەمەلایەنە پەرەیان پێبدەن هەتا دوای ئەوەی کە دەرگاکان بە فراوانی کرانەوە بە دابەشکردنی داهاتی نەوت لەسەر بنەمای پشکی تائیفی و قەومی، و تاڵانکردنی ئاشکرای پشکی هەرێم لە لایەن ئەو دوو حزبە گەندەڵە میلیشیاییەی لەسەر حوکمن، (پارتی) و (یەکێتی).

ئەوەی لێرەدا پێویستە ئاماژەی پێبدرێت، ئەوەیە کە هێزەکانی ڕژێم

لە هەموو قۆناغەکاندا و لە هەموو ئەو هەلومەرجە سیاسی و ئەمنییە کارەساتبارانەی کە عێراق پێیدا تێپەڕیوە، جێبەجێکردنی ئەو سیاسەتانەیان درێژەپێداوە، لە کاتی شەڕەکانی هێزەکانی ئەمریکا، شەڕی تایفەگەری، ئۆپەراسیۆنە تیرۆریستییەکان، شەڕی (داعش) و داگیرکردنی یەک لەسەر سێی خاکی عێراق. هەموو ئەمانە بە هەماهەنگی سیستماتیک و ملکەچ بوون بە مەرجەکانی سندوقی دراوی نێودەوڵەتی و بانکی نێودەوڵەتی ئەنجام دراوە بۆ ئامانجی لابردنی ئاستەنگەکانی بەردەم سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد لە عێراق و "داڕشتنەوەی ئابووری" بەو پێیە.

هێزەکانی ڕژێم و لایەنگرانیان لە وڵاتانی ئیمپریالیستی و دامەزراوە نێودەوڵەتییەکانیان درێژەیان بەم هەڵمەتەی "داڕشتنەوەی ستراکچەری ئابووری"دا لە عێراقدا لە دوو دەیەی ڕابردوودا، و سیاسەت و پڕۆژەی یاساییان خستەڕوو و جێبەجێیان کردووە، کە دواترینیان "لاپەری سپی"یە لەم ڕووەوە. ئەم هێزانە و بەرگریکارانی سەرمایە و سەرمایەداری، لە حیزبە ئۆپۆزسیۆنە ناسیۆنالیست و ئایینی و نیولیبراڵەکان و تەنانەت بەشێک لەوەی کە خۆیان بە چەپ ناودەبەن، هەروەها ڕەوتە فیکرییە بۆرژوازییەکان و ڕۆشنبیرانی ئەم چینە، هاوکات لەگەڵ ئەم هێرشە بۆ "دووبارە داڕشتنەوەی سترکچەری ئابووری"، هەڵمەتی پڕوپاگەندەیی بەردەوامیان دژی سۆسیالیزم و یەکسانی ئابووری نێوان هاووڵاتیان دەستپێکرد کە ئێستاش بەردەوامە. هەموو ئەمانە بەو بیانوەی کە مۆدێلی ئابووری سەرمایەداری نیولیبراڵ باڵادەستە لە ئاستی جیهانیدا، و گوایا "سیستەمی سۆسیالیستی" نەیتوانیوە گەشەی ئابووری و خۆشگوزەرانی کۆمەڵایەتی بەدەستبهێنێت، دیارە مەبەستیشیان لەم سیستەمە "سەرمایەداری دەوڵەتی" بلۆکی ڕۆژهەڵات و ڕژێمی فاشیستی بەعسە لە عێراق.

ڕاوێژکارە ئابورییە فەرمییەکانی ڕژێم و ئەو بەشە لە ئابووریناسەکانی بۆرژوازی کە نوقمی ملکەچی سیاسەت و مۆدێلەکانی ئابووریی سەرمایەداری نیولیبراڵن، دەستیان کرد بە تەپڵ لێدان بۆ ئەم گۆڕانکارییە ئابوورییە سەرمایەدارییە نیولیبراڵییە و ئەم هەڵمەتانە بۆ لابردنی ئاستەنگەکانی بەردەم بازاڕ و لە ئەنجامدا لە بەردەم سەرمایەی تایبەت و جووڵەکەیدا بەجۆرێک کە پابەندی هیچ قەیدوبەندێک نەبێت. ئەوەی کە چی ڕوودەدا لە ئەنجامی کەڵەکەبوونی سەرمایە و گەشەی ئابووری سەرمایەداری لە عێراقدا بەپێی ئەم مۆدێلە نوقمبووە لە گەندەڵییدا و کاریگەرییە کۆمەڵایەتییە

وەرانکەرەکانی لە هەژاری و زیادبوونی بێکاری و تەکچوونی گوزەران و باری تەندروستی و پەروەردەیی زەرینەی دانیشتووان، نەبووە و نابێتە هەکاری نیگەرانی بۆ ئەوان، چونکە وێنەی خۆشخەیاڵەی باو لە نەوانیاندا، یان باشتر بڵێین ئەو وێنەیەی کە دەیانەوێت جەماوەری پێ فریوو بدەن، سەبارەت بە گەشەی ئابووری سەرمایەداری، بەدەرە لە ناکۆکییەکان، ئەوان دەیانەوێت وامان تێبگەیەنن کە ئەم جۆرە گەشە ئابوورییە خۆی توانای سەرکەوتنی هەیە، لە ڕێگەی میکانیزمی بازاڕ و ئازادکردنی دەستی سەرمایەوە، بەسەر ئەو کاریگەرییە کۆمەڵایەتییە “نەگەتیڤانەی” کە لە ئەنجامی ئەوەوە دروست دەبن.

سەبارەت بە گەندەڵی بەربڵاو لە تەواوی ستراکچەری سیستمی پشکپشکێنە، و کاریگەرییە وەرانکارەکانی لەسەر ئابووری و ژیان و گوزەرانی زەرینەی دانیشتوان، ئەو ئابووریناسە بۆرژوازییانە، گەندەڵی بە دیاردەیەکی نەخوازراوی لاوەکی ناودەبەن کە گوایا دەتوانرێت تێپەڕێنرێت لە پرۆسەی ئەنجامدانی گەشەی ئابوری و چەسپاندنی بناغەکانی سەرمایەداری بازاری ئازاد. لەم ڕاستایەدا ئاماژە بەوە ئەدەن کە سەرمایەداری و بنکە کۆمەڵایەتییەکەی لە بۆرژوازی ناوەنجی (متوسط) بە شێوەیەکی سروشتی “دیموکراسی”یە! بەڵێ سیستەمە ئابوورییەکە خۆی میکانیزم بە لێپرسینەوە دەڕەخسێنێت و دەسەڵاتی “هەڵبژێردراوی خەڵک”! بۆ تێپەڕێنی کات سنوور بۆ نەخۆشی گەندەڵی دادەنێ. پاساویان بۆ سەرمایەداری نیولیبراڵ و گەندەڵی و ئاسەوارە وەرانکەرەکانی، کە خەسڵەتی لێکهەڵپێکراون لەگەڵ ئەم سەرمایەدارییە کۆنکرێتە لە عێراق، وتنەوەی هەمان ئەو قسە پووچ و خوڕافاتانەی بۆرژوا ئیمپریالیست و لیبراڵ و بەرگریکارانی سەرمایەداری سەردەمە کە لە سەرەوە ئاماژم پێدان، بەبێ هیچ باسکردنێکی ئەو ڕاستییە کە سەرمایەداری، بە دانپێدانانی هەندێک لە ئابووریناسە بۆرژوازییەکان خۆیان، قەیرانێکی کارەساتباری خوڵقاندووە کە خەریکە هەڕەشە لە مرۆڤایەتی ئەکات لە ڕێگەی هەژاری و نابەرابەری بۆ ئەندازە و جەنگ و ماڵوێرانی و هەڵکشانی فاشیزم و کارەساتی ژینگەیی وەرانکەر.

یادەوەرییەکانی تێپەڕاندنی یاسای بۆ تایبەتکردنی بەرهەمهێنان و فرۆشتنی نەوت هێشتا لە بیرنەچوونەتەوە کە چۆن پەرلەمانی عێراق، واتە ئەوەی پێی دەوترێ پەرلەمانی “هەڵبژێردراوی گەل”!، ویستی لە ساڵی (٢٠١٨)دا ئەم یاسایە تێپەڕێنێت لە ڕێگەی دامەزراندنی کۆمپانیایەکی تایبەتییەوە کە بەپێی ئەو ئەجیندەیە بەرهەمهێنان و فرۆشتنی نەوت لە ڕێگەیەوە ئەبێت واتە لە ڕێگەی “کۆمپانیایەکی

نیشتیمانی”وە دەبەت و بەشیوەیەک لەسەدا (٩٠)ی داهاتەکانی دەگوازرێتەوە بۆ دەوڵەت لە شێوەی باج و ڕێگەی تری پڕ پێچوپەنای نیولیبراڵانە لە بواری بە تایبەتکردندا. ئەم یاسایە، کە (برێمەر) نەیتوانی بیسەپێنی، کەچی پەرلەمانی عێراق، دوای (١٥) ساڵ، دەرفەتی قۆستەوە بۆ ئەوەی جارێکی دیکە پەسەندی بکاتەوە و بیسەپێنی بە سەر جەماوەردا. دادگای فیدراڵی بە بیانووی ئەوەی کە یاساکە نادەستوورییە، ڕەتیکردەوە، بەڵام بە شێوەیەکی سەرەکی ڕەتکردنەوەکە ئەنجامی ترسی ئەم دامەزراوەیە و ترسی هێزەکانی ڕژیم بوو لەوەی کە جێبەجێکردنی یاساکە ناڕەزایەتی جەماوەریی لێ دەکەوێتەوە.

بە کورتی، گەورەترین هێرش بە سەر هەلومەرج و ژیان و گوزەرانی جەماوەر لە عێراق لە ماوەی دوو دەیەی ڕابردوودا لە ڕێگەی سیاسەتی ئابووریی فۆرمی ڕژێم و حکومەتە یەک لە دوای یەکەکانییەوە ئەنجام دراوە، کە جگە لە سیاسەتی ئابووری نیولیبراڵ و دامەزراندنی مۆدیلە ئابووریەکەی شتیکی دیکە نەبووە. ئەو مۆدیل و سیاسەتە ئابوریانەی کە زەرەرێک لە کۆمەڵگاکان و وڵاتانی وێران کرد و گەورەترین هێرشی بەرێخست بە سەر ژیان و گوزەرانی پرۆلیتاریای جیهانی کە ئێستاش بەردەوامە. سەرمایەداری نیولیبرالی جیهانی لە بنەڕەتدا و هەر لە دەستپێکیەوە لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە، وەک وەڵامێک بە قەیرانی سیستەمی سەرمایەداری سەریهەڵدا، و ئامانجی چڕکردنەوەی چەوساندنەوەی کرێکاران و کەمکردنەوەی ئاستی خۆشگوزەرانی و بژێوی چینی کرێکاری جیهانی بوو، و ئامانجی ڕاکێشانی بژێوی و چارەنوس و کار و خۆشگوزەرانی ئینسان بوو بۆ ژێر ڕکێفی میکانیزمەکانی بازاڕ، و هەروەها کۆتاییهێنان بوو بە ڕۆڵی دەوڵەت لە پێشکەشکردنی خزمەتگوزارییە گشتییە خۆڕاییەکان بە هاوڵاتیان و کەمکردنەوەی ئەو خزمەتگوزاریانە، ئەمە سەرباری سرەواندنی گورزێکیش لە هێزی سەندیکا و فیدراسیۆنە کرێکارییەکان.

ستراتیژی ئابووری بۆرژوازی و فاکتەری خەباتی چینایەتی

گرنگترین شت لە هەموو ئەم ڕەوندە ئابووریانەدا، دەستنیشانکردنی توخمی خەباتی چینایەتییە لەناویاندا. ئەوە ئاشکرایە کە ئابووری بەگشتی و ئابووریی سەرمایەداری بە تایبەتی لە پەیوەندی چینەکان و ناکۆکی چینایەتی و ململانەی نێوان ئەم چینانە جیا نییە، و هەر بەوپێیەش جیا ناکرێتەوە لە هاوسەنگی هێزی چینایەتی لە هەر دۆخیک لە دۆخەکانی پرۆسەی پەرەسەندنی سەرمایەداریدا. بۆرژوازی جیهانی و لۆکاڵی و داکۆکیکارانی بەرژەوەندییەکانی ئەم چینە و نوێنەرانی،

خەباتی نێوان چینەکان وەک فاکتەرێک ناهێننە ناوەوە لە داڕشتنی سیاسەت و ستراتیژی ئابووریدا، تەنها بۆ ئەوە نەبێ کە هەمان ئەم خەباتە کۆنترۆڵ بکەن. ئەوان لە پێشدا ململانێی چینایەتی بەردەوامی نێوان کرێکاران و سەرمایەدارن و نێوان کرێکاران و دەوڵەت لە چوارچێوەی یاساکانی خاوەندارێتی بۆرژوازیدا لە قاڵب دەدەن، و دواتر لە ڕێگەی یاسای کارەوە و بە ئامانجی دروستکردنی کەشێکی گونجاو بۆ پرۆسەی چەوساندنەوەی کرێکاران یان ئەوەی ناوی ئەنین "پرۆسەی وەبەرهێنان" ئەو ململانێیە کەنەڵایزە ئەکەن. ئەمە جگە لە دامودەزگای دەوڵەت خۆی کە لە بنەڕەتدا ئامرازی چەوساندنەوەی دەستی چینی بۆرژوازی دەسەڵاتدارە لە دژی چینی چەوساوە.

بۆیە دەبینین بۆرژوازی دەسەڵاتدار و ڕاوێژکارە ئابوورییەکانی، و بانک و سندوقی دراوی نێودەوڵەتی لە پلانە ئابوورییەکانیاندا خەباتی چینایەتی لەبەرچاو دەگرن و فاکتەری ململانێی نێوان چینەکان لە ستراتیژی ئابووری خۆیاندا جێگە دەکەنەوە. هەروەک دەبینین لە عێراق بەردەوامن لە بەکارهێنانی یاسای ڕژێمی فاشیستی بەعس بۆ ڕێگریکردن لە پێکهێنانی سەندیکای کرێکاران لە کەرتی حکومیدا، لە لایەک، و لە لایەکی تریش قبووڵ دەکەن کە ئەم ململانێ و خەباتە لە چوارچێوەیەکدا دابنێن و ڕێکبخەن ئەویش لە باشترین حاڵەتدا لە ڕێگەی یاسای کارەوە کە ئێستا کاری پێدەکرێت، و بەهۆی ڕۆڵی بەشێک لە چالاکوانە کرێکارە سەندیکاییەکان لە عێراق توانیان هەندێک بڕگەی تێدا جێبکەنەوە لە بەرژەوەندی کرێکاران.

هەروەها شایانی باسە لێرەدا ئاماژە بەوە بدەین کە بە هۆی ئەوەی تای هاوسەنگیی هێزی چینایەتی نیوان کرێکاران و بۆرژوازی بۆ ڕادێکی زۆر لە قازانجی ئەمەی دووەمیان شکاوەتەوە لە هەرێمی کوردستاندا، بۆرژوازی قەومی دەسەڵاتدار لە هەرێم، کە نوقمی دوژمنایەتییە لە دژی سۆسیالیزم و بزووتنەوەی کرێکاری، نەک هەر ڕێگری لە پێکهێنانی سەندیکای کرێکاری سەربەخۆ دەکات و تا ئێستاش هەر بەردەوامە لەو کارە، بەڵکو ئەو یاسای کارەش کە حکومەتی ناوەندی پیادەی ئەکات ئەم دەسەڵاتەی هەرێم وەلای خستووە و کاری پێ ناکات. فەرمانڕەواکانی هەرێم هەوڵ دەدەن، لەبری ئەوە، یاسایەکی کاری تایبەت بە هەرێم بسەپێنن کە بەپێی پیداویستیەکانی بۆرژوازی کورد، بەتایبەتی بۆرژوازی دەسەڵاتداری میلیشیای گەندەڵ و سەرمایەی بیانی و "وەبەرهێنانەکانیان" دادورابێت، کە تاسەر ئەسک دژ بە بەرژەوەندیەکانی کرێکارانن.

وەک ئاشکرایە، یەکێک لەو پاساوە ئایدیۆلۆژیانەی کە بۆرژوازی

نەودەوڵەتی و داکۆکیکار و نوێنەرە جۆراوجۆرەکانی سەرمایەداریی نیولیبراڵ بەکاریان هێنا و ئێستاش بەکاریدەهێنن بۆ پاساوهێنانەوە بۆ هێرشی سیستماتیکی و بەردەوام بۆ سەر چینی کرێکار و ڕێکخراوە خەباتکارانەکان و سەندیکاکانیان، لابردنی هەموو قۆرخکارییەکی بەردەم میکانیزمەکانی بازاڕ و بە تایبەتی ڕێگریکردن لە دەستێوەردانی دەوڵەت و خەباتی بەکۆمەڵی کرێکاران و سەندیکاکانیان لەم میکانیزمەدا. ئەوان بەم شێوازە فریودەرانەیە هاندان بەڕێ ئەخەن دژی ڕۆڵی سەندیکاکان و خەباتی بەکۆمەڵی کرێکاران، هەر بەم پێیە خەباتی سەندیکایی وەک قۆرخکارییەک پێناسە دەکەن کە ڕێگری لە بازاڕی ئازادی کار دەکات تا کرێکاران هێزی کاری خۆیان ئازادانە بفرۆشن وەک “تاکی ئازاد”، و خۆشباوەڕی لە نێوان کریکاران و ڕیزەکانی دانیشتووان بڵاودەکەنەوە وەک بەشیک لە ئامادەکاریی و ڕێگەخۆشکردن بۆ جێبەجێکردنی یاساکانیان دژی کرێکاران و سەندیکاکانیان.

لە عێراقدا هێزە داگیرکەرەکان و ڕەوتە بۆرژوازییە دەسەڵاتدارەکان پێویستیان بە هەوڵێکی زۆر نەبوو بۆ وەهمدارکردنی کۆمەڵگا و جەماوەری کرێکاران و قەناعەت پێکردنیان بە پلانە ئابوورییەکانیان و دوژمنایەتییان بەرامبەر بە کاری سەندیکاکان و خەباتی دەستەجەمعی ڕێکخراوەی کرێکاران، چونکە ڕژێمی بەعس پێش تر لە ساڵی (١٩٨٧)دا بە هەڵوەشاندنەوەی کاری سەندیکاکان لە دامەزراوە حکومییەکان و پیشەسازییەکانیدا ئەم ئەرکەی بە ئەنجامدابوون، بە بیانووی گۆڕینی کرێکاران بۆ فەرمانبەر. نابێ ئەوەمان لە بیر بچێت کە ڕژێمی بەعس یەکێک بوو لە دەستپێشکارانی جێبەجێکردنی سیاسەتە نیولیبراڵییەکان لە کۆتایی هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا لە عێراق لە ڕێگەی بە تایبەتکردنی بەشێک لە پڕۆژە پیشەسازییە حکومییەکان و قەدەغەکردنی کاری سەندیکاکان لە کەرتی گشتیدا، بەڵام لە هەلومەرج و بارودۆخی سیاسی و ئابووری و سەربازی جیاوازی ئەو کاتەدا.

بەم پێیە، چیتر هێزەکانی ئەمریکا و ڕژێم پێویستیان بەوە نەبوو شتیک بکەن جگە لە کارکردن، بە بێ هیچ شەرمێک، بە یاسای (صەدام) و جێکردنەوەی لە ستراتیژی چەسپاندنی میکانیزمەکانی بازاڕ و سەرمایەداریی نیولیبراڵدا، و بەم شێوەیەش ڕێگری بکەن لە هەر چالاکییەکی ڕێکخراوەیی سەندیکایی یان چالاکیی بەکۆمەڵی کرێکاران لە کەرتی حکومیدا. ئەمش بە دەرئەنجامەکانییەوە هەر لە سزادانی چالاکوانانی کرێکار لە کەرتی پیشەسازی و خزمەتگوزاری لەسەر هەر ناڕەزایەتی و چالاکییەکی ڕێکخراو کە لەدژی تاڵانکردن و فرۆشتنی

کۆمپانیاکان و دەرکردنی کرێکاران ئەنجامی دەدەن، و سزای سەرکوتگەرانەی دیکە بەرامبەریان. ئەمەش ئارگومێنتی هێزەکانی دەسەڵات و بەرگریکارانی شێوازی ئابووری نیولیبرا□□ ل□ عێراقدا تێکدەشکێنیت کاتێک دەڵێن سەرمایەداری “دیموکراسییە” و لە هەمان کاتدا یاساکانی فاشیستەکان دژی کرێکاران جێبەجێ دەکەن بۆ چەسپاندی “سەرمایەداری دیموکراسی”!

تۆێژی گەورە سەرمایەداران، سەرمایەی کۆمەڵایەتی
و گۆڕانی چۆنایەتی لە پەیوەندی ئابووری و سیاسەتدا

لە سەردەمێکدا کە عێراق لە گێژەڵوکەی کارەساتەکانی داگیرکاری و شەڕی تائیفی و ئۆپەراسیۆنی تیرۆریستی و کێشمەکێشی میلیشیادا دەژیا و تا دەهات دەبووە گۆڕەپانێک بۆ یەکلاکردنەوەی ململانێ جیۆسیاسی و سەربازی و جیۆئابوورییەکانی و□تانی جۆراوجۆری ئیمپریالیستی و ناوچەیی بەتایبەتی ئەمریکا و ئێران، و جەماوەر بەدەست کارەساتەکانی ئەو ڕەوەندە سیاسی و سەربازی و ئەمنییەوە بەردەوام دەیناڵاند، لەجەرگەی ئەو بارودۆخەدا بوو ئازارەکانی زیاتر و زیاتر دەبوون بەهۆی هەژاری، نەخۆشی، نەبوونی، بێکاری، فراوانبوونی نەخوێندەواری، داڕمانی خزمەتگوزاری تەندروستی، پەروەردە و خۆیندن، و خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکانی دیکە، لە ئاکامی سیاسەتە ئابوورییەکانی دەوڵەت و ئەو گۆڕانکارییە ئابوورییە سەرمایەداریییە نیولیبراڵانەی کە وڵات شاهیدی بوو.

هاوکات و وەک لایەنێکی تری “پڕۆسەی سیاسی”، هەمان ئەو ڕەوەندانە ڕژێمێکی سیاسی سەربازی و میلیشیایی لە وڵاتدا بەرهەم هێنا، و ئەمەش زیاتر لە ژێر دەسەڵاتی حزب و هێزە میلیشیاکانی ئیسلامی سیاسی شیعەدا، کە تیایدا حزبە میلیشیا ناسیۆنالیستەکانی کورد و هێزەکانی ڕەوتی ناسیۆنالیستی عەرەبی لە ناوچەکانی ڕۆژئاوای عێڕاق، لەگەڵیان هاوبەشن. لە ئەنجامی بیست ساڵ تاڵانکردنی سیستماتیکی سەروەت و سامانی وڵات و دابەشکردنی داهاتی نەوت بە شێوەیەکی سەرەکی لەنێوانیاندا و ب□ پێی سیستمی پشکپشکێنە و لەڕێگەی میکانیزمەکانی دابەشکردنی حوکمڕانی و بەڕێوەبردنی کاروباری دەوڵەت لەسەر دەستی ئەو حزب و ڕەوتە دەسەڵاتدارانە، تۆێژیک لە بورژوازی گەورە سەریهەڵداوە لەناو سیستەمەکە و لە ئاستی کۆمەڵگادا کە فراوانە و ڕەگ و ڕیشەی قووڵی هەیە و گرێدراوە بە تۆڕێکی ئاڵۆز لە ئەوانەی بە دەوروبەریەوەن. ئەم تۆێژ کە بە شێوەیەکی سەرەکی لە بازنەی چەتە سیاسیەکان و خاوەن میلیشیا و کەسە گەندەڵە کاریگەرەکان و سەرکردەی حیزبەکانی دەسەڵات و

بنەماڵەکانیان و سەرمایەدارە گەورەکانی دەورووبەریان، ئێستا خاوەنی نەک سەدان ملیۆن دۆلار، بەڵکو دەیان و دەیان ملیار دۆلارن. بەرژەوەندی چینایەتی سەرمایەداریانەی قووڵ و ڕیشەدار ئەم زلهێزە ئابوریانەی بەیەکەوە گریدەداتەوە بەدەر لە ململانی بەردەوامی نێوانیان لە ئاستی سیاسی و پەیوەندییەکانیان بەم هێزی نێودەوڵەتی و ناوچەیی یان ئەوی تریان و بەدەر لە کێشمەکێشەکانیان لەسەر بەشکردنی سامان و دەسەڵات.

لە دەوری ئەم توێژە بەرژوازییە گەورەیە تۆڕێکی بەرفراوان لە بریکار و سەرمایەدارەکانی تری هەمەچەشنە هەیە کە زۆربەی جومگە سەرەکییەکانی ئابووری و پڕۆژە ئابوورییەکانی حکومەتیان بە دەستەوە گرتووە. سپیکردنەوەی پارە و دزینی ملیارەها دۆلار و بەقاچاخ ناردنی بۆ دەرەوە بۆ پاڵپشتیکردنی ڕژیم لە ئێران، یان وەبەرهێنانیان لە لایەن ئەوانەوە دوای ئەوەی لە پرۆسەیەکی ئاڵۆزی مامەڵەی دەرەکی و ناوخۆدا سپیکراونەتەوە، ئێستا بە ئاستیکی وەها گەیشتووە کە وێنەی کەمە لە جیهانی گەندەڵییدا و هەڕەشەیەکی کارەساتبارە لە کۆمەڵگا و خۆشگوزەرانی جەماوەر.

وەبەرهێنانەکانی مافیاکانی ناو دەسەڵات و دەوروبەریان لە بوارەکانی جێبەجێکردنی گرێبەست و پڕۆژەی مەدەنی و سەربازی حکومی، و بازرگانی دەرەوە و ناوخۆی عێراق، یان سپیکردنەوەی پارە لە ڕێگەی جێبەجێکردنی پڕۆژەی خانووبەرە، مۆڵ، زانکۆ ئەهلییەکان و خزمەتگوزاری تر، هەروها وەبەرهێنانەکانیان لە کەرتی پیشەسازی، گواستنەوە و کۆمەنیکەیشن و کشتوکاڵ لە ناوخۆی عێراق، ئەمە سەرباری وەبەرهێنانی دارایی لە بانکە ناوخۆیی و نێودەوڵەتییەکان و دامەزراوە داراییەکان، هەموو ئەمانە نەک تەنها هێزێکی بەرینی لە خاوەن پارە، بەڵکو توێژێکی سەرمایەداری گەورەی دروست کردووە. ئەم توێژە ئێستا وەبەرهێنان لە کەرتە جیاوازەکانی بازرگانی و پیشەسازی و داراییدا دەکات و جوڵە و کەڵەکەبوونی سەرمایەکانیان و خولەکانی بە ڕوونی دەرکەوتووە، و لە سەرمایەی بازرگانی و پیشەسازی (کشتوکاڵ و گواستنەوە و کۆمەنیکەیشن، بەشێکن لە پیشەسازی) و داراییدا بەرجەستە بوتەوە.

بنچینەی کۆمەڵایەتی سەرمایە و بزووتنەوەکەی تەنیا لەم توێژە بەرژوازییە گەورەیەدا قەتیس نییە، بەڵکو لە ئاستی کۆمەڵگادا لە بواری بازرگانی و پیشەسازی و داراییدا کارلێک و تێکەڵاوبوونی هەیە لەگەڵ ئەو سەرمایەی کە لە کۆمەڵگەدایە و نیوەی کەی “بەرهەمی گشتی وڵات” پێک ئەهێنێ.

باسی وردەکارییەکانی ئەم پرۆسە ئاڵۆزەی جووڵەی سەرمایە و کەڵەکەبوون و گۆڕانکارییە چەنایەتییەکانی لە بازاڕی ناوخۆیی و پەیوەندییە جیهانییەکانیدا، پێویستی بە لێکۆڵینەوەی وردی ئابووریی و ئامارەیە، و ئەمەش لە دەرەوەی فۆکەسی ئەم وتارەیە.

ئەوەی مەبەستە لێرەدا ڕۆشنایی بخەمەسەر ئەوەیە کە لە ئاکامی پرۆسەی ئەو گۆڕانکارییە ئابوورییە سەرمایەداری و مۆدێلە نیولیبراڵەی جێگیر بووە لەسەرانسەری عێراقدا لە ماوەی بیست ساڵی ڕابردوودا، توێژێک لە سەرمایەدارانی گەورە هاتەتەئاراوە کە لە بناغەدا لە نێو هێزەکانی ڕژێمەوە سەریهەڵداوە. ئەم توێژە قۆرخکاری جومگە سەرەکیەکانی ئابووری کردووە و پەیوەندی توندوتۆڵی هەیە لە ناوخۆیدا و سنووری دابەشکردنی "پێکهاتە"ی تائیفی و قەومی شکاندووە، ئەمە جگە لەوەی تێکەڵە لەگەڵ سەرمایەی ناوخۆیی چالاک لە کەرتە ئابوورییە جیاوازەکاندا. ئەو بەرژەوەندییە ئابوورییە بنەڕەتییانەی کە ئەم دەسەڵاتدارە گرێدەداتەوە بەیەکەوە، بواری کردەتەوە و ئەو ئیمکانیەتەی ڕەخساندووە کە ئەو ململانێیانەی ناوبەناو لە نێوان بەشە پێکهێنەرەکانیدا سەرهەڵدەدەن کۆنترۆڵ بکات و نەهێڵێ تەشەنە بکەن، وەک ململانێی نێوان (ڕەوتی سەدر) و هێزەکانی (چوارچێوەی هەماهەنگی)، یان نیوان (پارتی) و (یەکێتی)، یان ململانێی نێوان هێزە قەومی و تائیفییەکانی تر.

بنکەی کۆمەڵایەتی سەرمایە و چینی سەرمایەدار بەرفراوان و ڕیشەدار و پتەوە لە ناوخۆی وڵاتدا، و پڕۆسەی چەوساندنەوەی چینی کرێکاریش لە سەرتاسەری عێراقدا لە ڕێگەی وەبەرهێنانی سەرمایە لە لایەنە ئابورییە جۆراوجۆرەکاندا بەردەوامە و ناوەستێت. ئەو پارەیەی لە گەنجینەی دەوڵەت دەدزرێت و دەگۆڕێت بە سەرمایە لە ئابووریدا، جەستەیەکی بیانی پێکناهێنی لە پێکهاتەی سەرمایەی کۆمەڵایەتی لە ئاستی کۆمەڵگادا، بەڵکو ئەو بەشە قۆرخکارە پێکئەهێنێ کە ئەتوانێ پەیوەندی جۆری تایبەت لەگەڵ سەرمایە تاکە تایبەتەکاندا دامەزرێنی لە کەرتە ئابوورییە جوراوجۆرەکاندا و بکەویتەگەڕ وەک بەشی سەرەکی سەرمایەی کۆمەڵایەتی لە کۆمەڵگەدا. ئاشکرایە، سەرمایە لەپرسینەوە لەخۆ ناکات کە کەڵەکەبوونی سەرەتایی خۆی لە کوێوە هاتووە بە ئەوەی ببیتە سەرمایەی وەبەرهێنەر و گرنگ نییە بۆی لەڕێگەی چەتەیی، یان ڕاوەوتی دەریایی، یان تاڵانکردنی داهاتی نەوتەوە هاتبێت.

گەندەڵی و سەرمایەداریی نیولیبراڵە لە عێراقدا بەجۆرێک تێکەڵاون

کە لەیەکتر جیا ناکرێنەوە، بەڵێ کاریگەریی گەندەڵی و ڕۆڵی بەرجەستەی ئەو توێژەی سەرمایەی گەورە کە لێیەوە سەریهەڵداوە، لە پێکهاتەی سەرمایەی کۆمەڵایەتیدا، هیچ گۆڕانکارییەکی جەوهەری لە خەسڵەتی دژە کرێکاری سەرمایەداری لە عێراقدا پێکناهێنی لەڕووی ئەوەی کە سیستەمێکی چینایەتی دوو چینی دژ بەیەکە.

ئەو سیستەمە ئابورییەی لە عێراقدا هەیە و زاڵە سەرمایەدارییە و مۆدیلی ئابوری نیولیبرالیزمی هەیە، بەڵام ئەوەی کە فۆڕمەکی کۆنکریتی داوە بەم سەرمایەدارییە جوڵەی سەرمایەیە لە بازاڕێک کە سەرمایەی گەورە و قۆرغکراو تیایدا بە شێوەیەکی سیستەماتیک لە پەیوەندە بە دەسەڵات و پڕۆژە ئابوری و سەربازی و سیاسییەکانییەوە خۆی بەرهەم ئەهێنێتەوە و جیگە و ڕێگەیەکی مۆنۆپۆڵی بۆ خۆی دابین کردووە لە بازاری سەرمایە و ململانێ نیوان توێژەکانی سەرمایەی کۆمەڵایەتیدا. ئەم ململانێیەیش لەسەر دابەشکردنی زیادەبەهای بەرهەمهاتوو یا بەرهەمهێنراوە لەئایندەدا، زیادەبەهایەك کە لە ئاکامی چەوساندنەوەی چینی کرێکار لەناو پرۆسەی "وەبەرهینانی" سەرمایە لە بواری بازرگانی و پێشەسازی و خانووبەرە و مالییدا بەرهەم دەهێنرێ.

ئەوانەش هەمووی بەو مانەیەیە کە جەوهەری سەرمایەداری لە عێراقدا هەمان ئەوەی نیزامی سەرمایەدارییە لە هەر وڵاتێکی تر، واتە ئەوەی کە سەرمایەی کۆمەڵایەتی لە بەرامبەر چینی کریکاردا بەگشتی لە پەیوەندێکی ناکۆک و چەوسێنەرانەدایە و هەموو توێژەکانی سەرمایە بەگەورە و بچوکەوە هاوبەرژوەندن لە چەوساندنەوەی چینی کرێکار. هەر بەو پێیەش، باسکردن لە توێژی سەرمایەی "نیشتمانی" و "نا نیشتمانی" و "بەرهەمی نیشمانی" و "نا نیشتمانی" و لە دوا شیکردنەوەدا "نیشتمان پەروەری" و "خەباتی نیشتمانی" مانایەکیان نیە بۆ چینی کرێکار جگە لە خەسڵەتی چینایەتی بورژوازیانەی ئەو کۆنسێپتانە کە بە مەبەستی بەلاڕێدابردنی خەباتی چینایەتی سەربەخۆ و یەکگرتووی خۆیان و چەوساوەکان و نەگرتنەبەری کۆنسێپتی سۆشیالیزم و ئینترناسیۆنالیزمی پرۆلیتاری، داڕێژراون.

گۆڕانکارییە ئابوورییە نیولیبراڵەکان و کرانەوەی بازاڕەکان بەڕووی بەرهەمی وڵاتانی جیاوازدا، بە شێوەیەکی سەرەکی ئێران و تورکیا، و تێکەڵبوونی ئابووری وڵات لەگەڵ جوڵەی سەرمایەی جیهانی و وەبەرهێنانە جۆراوجۆرەکانی، بەتایبەتی لە بەرهەمهێنان و فرۆشتنی نەوت وغاز، بەرهەمهێنانی وزە، کۆمەنیکەیشن، بیناسازی و کەرەستەی بینا و... هتد، بە خۆیان و بەشێوەیەکی سروشتی

گۆڕانکاریەکی ئابووری هەمە لایەنەن کە سەرمایەی ناوخۆی بە جۆڵەی سەرمایەی جیهانی و گێژەلوکەکانی و سیستەمە مالییەکەی، گریداوەتەوە.

لەژێر کاریگەریەکانی ئەو پێشهاتە ئابوری و گۆڕانکاریانەیدا، پەیوەندیی دیالکتیکی نێوان ئابوری و سیاسەت، و لێرەدا مەبەستم پەیوەندی نێوان سیستەمی سیاسی قەومی و ئیسلامی و ئەو واقیعە ئابوورییەی سەرمایەدارییە نیولیبرالەی کە ئەم سیستەمە دەپارێزێت، لە ئێستادا فۆرمێکی دیاریکراوی بەخۆوە گرتووە و لە قۆناخێکی پێشکەوتووتردایە، کە دەتوانین بڵێین گۆڕانکاریەکی چۆنایەتی بەسەرداهاتووە. گۆڕانکاریەکی لەو چەشنە و بەجۆرێک کە فاکتەری ئابووری ڕاستەوخۆ و بەشێوەیەکی ڕوونتر لە جاران کاریگەری لەسەر سیستەمی سیاسی هەبێت، واتە کاریگەری هەبێت لەسەر بەرهەمهێنانەوەی سیستماتیکی ڕژێمی سیاسی ئێستا و پەیکەرە (ستراکچەرە) پشکپشکێنکەی و دابەشبوونە تائیفی و قەومییەکەی.

بە واتایەکی تر، دوای ئەوەی گۆڕانکارییە ئابوورییە نیولیبرالەکان لە ڕێگەی سیستەمی سیاسی و هێزە داگیرکەرەکانی ئەمریکاوە چەسپێنران، ئەم پرۆسەیە ئەمڕۆ و دوای بیست ساڵ لەم گۆڕانکاریانە گەیشتووەتە دۆخێکی دیکەی باڵاتر، ئەویش ڕاوەستانی ڕژێمی سیاسییە زیاتر و زیاتر لەسەر زەمینەی واقیعی ئابووری نوێ و تەنانەت بەردەوامی پرۆسەی بەرهەمهێنانەوەیەتی لەسەر بنەمای ئەم واقیعە. من پێم وایە پاشەکشەی (سەدرییەکان) و پڕۆژە پۆپۆلیستییەکەیان کە نەگونجا بوو لەگەڵ پێداویستییەکانی جووڵە و کۆڵەکەی سەرمایە بەو شێوە کۆنکریتەی ئێستای لە عێراقدا، هەروەها بوونی یەدەگی دارایی زەبەلاحی دەوڵەت لە ئەنجامی زیادبوونی بەرهەمهێنانی نەوت و گرانبوونی نرخی ئێستای لەو هۆکارانەن کە بەدیهێنانی ئەم گۆڕانکارییە چۆنایەتییەیان لە پەیوەندی سیاسەت و ئابووریدا خێراتر کرد. دیارە هەموو ئەمانە بەدەر لە فاکتەری ئاڵۆزی جیۆ سیاسی و ململانێی ئایدیۆلۆژیای ئایینی نیوان (سەدرییەکان) و هێزەکانی (چوارچیوەی هاوئاهەنگی) و ململانێیان لەسەر دابەشکردنی سامان و دەسەڵات کە بە شیوازی جوراوجۆر بەردەوامن.

بنەمای کۆمەڵایەتی سەرمایە لە ناوخۆی هەر وڵاتیکدا لایەنی جیهانی هەیە و سەرمایەی ناوخۆیی پەیوەستە بە جوڵەی سەرمایەی جیهانییەوە، هەر لەم ڕاستایەشدا بورژوازی لە هێزی کۆمەڵایەتی جیهانی سەرمایە بەهرەمەندە بەڕووی پرۆلیتاریادا و ئەمە لە کاتیکدا زیاتر دەر

ئەکەوێت کە پرۆلیتاریا بێەوێت سەرمایە بڕوخێنێ. ئەم پەیوەندییە بەیەکەوە گرێدراو و لێکئاڵێنراوە جیهانییە لە بواری ململانێی سەرمایەی نێو بازاڕی جیهانیدا خۆی بەرجەستە ئەکاتەوە و ڕەنگدانەوەی خۆی لە سیاسەت و ململانێی جیۆ سیاسی و ستراتیژی ش□□□کاندا دەردەخات.

خەسڵەتی چینایەتی کرێکاری لە خەباتی شۆڕشگێڕانەدا

لەژیر سایەی ئەو هەلومەرج و گۆڕانکاریە ئابوری و کۆمەڵایەتیانەدا، ئێستا چینی کرێکار و جەماوەری هەژار و پەراوێزخراو ڕووبەڕووی کاریگەری□کانی دابەزینی نرخی دیناری عێراقی بەرامبەر بە دۆلاری ئەمریکی بوونەتەوە، بەتایبەتی لەم دواییانەدا، و کاریگەری□ ئابووری□کانی گەندەڵی و سەرمایەداری نیولیبرال لەسەر داڕمانی ئاستی ژیان و گوزەرانی بە پێست و خوێنیانەوە ئەیچێژن. هەر بۆیە بەناچاری ئەبێ بە سەروکاری هەوڵەکانی نرخی ئاڵوگۆڕی دراو و ڕۆڵی پارە و قاچاخ و سپیکردنەوەی پارەوە بن و لە ڕۆڵیان بکۆڵننەوە لەناو ئابووری سەرمایەداری و کاریگەری□کانیان لەسەر ژیانیان.

سەرەڕای هەموو بانگەشەکانی بۆرژوازی بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ ئابووری سەرمایەداری لە ڕووی حیساباتی قازانج و زەرەر و تێچووی بەرهەمهێنان و کۆنسێپت و هاوکێشە بیرکاری□کانی دیکەی ئابووری و ئاڵۆزی□کانی پاکێج و مۆدێلی دارایی و بابەتی تەکنیکی دیکە، ئاشکرایە کە ئابووریی سیاسی لە دواشیکردنەوەدا هەر لە جیگەی خۆیەتی و پەیوەستە بە خەباتی چینایەتی لەناو فۆرماسیۆنی ئابووری-کۆمەڵایەتی سەرمایەداری لە هەر وڵاتێکدا لە ئاستی جیهاندا.

هاوسەنگی هێزی چینایەتی لە نێوان پرۆلیتاریا و بۆرژوازی فاکتەر و هۆکارێکی گرنگە بۆ دیاریکردنی باری ئابووری و گوزەرانی جەماوەری کرێکاران و زەحمەتکێشان. هەر لەم ڕاستیەدا، ئاشکرایە کە سیاسەتە نیولیبراڵییەکان بە هۆی کارامەتربوونیان لە بواری گەشەسەندنی ئابووری و پڕوپاگەندە درۆینەکانی لەم چەشنە کە لەلایەن بۆرژوازی جیهانییەوە بڵاوکرایەوە و ئێستاش دەوترێتەوە، نەهاتۆتە ئاراوە، بەڵکو لە ئەنجامی قەیرانی سەرمایە و سیستەمی سەرمایەداری جیهانی لە ناوەڕاستی □هەفتاکانی سەدی پێشووەوە و لە بەرژەوەندی بەهێزکردنی کەڵەکەبوونی سەرمایەدا گیراونەتەبەر. لە عێراقدا لە لایەن دەسەڵاتی ئەمریکا و هێزەکانی ڕژێمەوە سەپێندراوە، بەو پێیەی سیاسەتێکی ئابوری دارێژراوە بۆ سەپاندنی مۆدێلێکی دیاریکراوی ئابووری لە سەرمایەداریدا.

گۆڕینی هاوسەنگی هێزی چینایەتی نێوان کرێکاران و بۆرژوازی دەسەڵاتدار بە قازانجی یەکەمیان کەفیلە بۆ وەڵامدانەوەی ئەو نەهامەتی و وێرانکارییەی سەرمایەداریی نیولیبراڵە کە بەسەر چینی کرێکاردا سەپاندوویەتی. جێبەجێکردنی سیاسەتە نیولیبراڵییەکان و سەپاندنی بەسەر کرێکاران و زەحمەتکێشاندا لەگەڵ ئاڕاستەکردنی گورزی یەک لە دوای یەک لە دژی خەباتی یەکگرتووی چینایەتی کرێکاران و جەماوەری هەژار بووە و هەمیشەش هەروا دەبێت، ئەم هێرشە ڕێکخراوانەی بۆرژوازی تەنیا بە خۆڕاگری و پێداگری زیاتر لەسەر بەرگریکردن لە بەرژەوەندییە چینایەتییە سەربەخۆکانی کرێکاران و یەکخستن و پتەوکردنی ڕیزەکانی خەباتیان دژی چینی دەسەڵاتدار وەڵام دەدرێتەوە. و ئەمە کاریگەری لەسەر گۆڕینی ڕەوەندی ئابووری بە قازانجی چینی کرێکار و بەبەشان دەبیت و لە بەرژەوەندیان ئەشکێنێتەوە، بەدەر لە زەبەلاحی هێزی بۆرژوازی دەسەڵاتدار.

هەریەک لە دوو چینە کۆمەڵایەتییە سەرەکییەکەی کۆمەڵگەی سەرمایەداری، بۆرژوازی و پرۆلیتاریا، بەدیلێکی ئابووری جیاوازیان هەیە. بەدیلی پرۆلیتاریا سۆسیالیستی جیهانی بریتییە لە ڕووخاندنی سەرمایە، هەڵوەشاندنەوەی خاوەنداریەتی تایبەتی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان و گواستنەوە و کۆمۆنیکەشن، ڕزگارکردنی کاری کۆمەڵایەتی لەو فۆرمە سنووردارەی کە لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا وەک سەرمایە دەیگرێتەبەر و گەڕانەوەی بەرهەمی هێزی کاری کرێکاران بۆ بەرهەمهێنەرانی ڕاستەوخۆ و ئازاد لە چوارچێوەی میکانیزمەکانی کۆمەڵگایەکدا کە لەسەر بنەمای ئازادی تاک و یەکسانی ئابووری نێوان تاکەکان دامەزراوە.

ڕوونی زیاتر لە پەیوەندی نێوان چین و توێژەکان لە عێراق و پەرەسەندنی جەمسەرگیری چینایەتی لەسەر بنەما و زەمینەی گۆڕانکارییە ئابووری و کۆمەڵایەتییە نیولیبراڵەکانی سەرمایەداری دوو دەیەی ڕابردوو، و هەروەها توندوتیژتربوونەوەی دژایەتیی بەرژەوەندی کرێکاران و زەحمەتکێشان و زۆرینەی جەماوەر لە بەرامبەر چینی بۆرژوازی و هێز و ڕەوت و حزبە ناسیۆنالیستی و ئیسلامییە دەسەڵاتدارەکانیدا، بێگومان کاریگەری لەسەر تایبەتمەندییەکانی خەباتی سیاسی شۆڕشگێڕانە لە کۆمەڵگادا بە گشتی دادەنێت.

ئیتر ناکری لاوانی شۆڕشگێڕ لە خولگەی سیاسەت و گۆڕانکارییە سەرەوەییە (فەوقی) سیاسییەکاندا بمێننەوە، تەنانەت ئەگەر ڕادیکاڵیش بن، و خەباتیان دابراو بێت لە ململانێی نێوان چین و

توێژەکان لە وڵاتدا. هەر لەم ڕاستایەشدا ئیتر ناکرێ بەبێ بەرگری و بەرجەستەکردنەوەی، سەربەخۆیی چینایەتییان وەک گەنجانی کرێکار و بێبەشێک لە چینێکی کۆمەڵایەتی کە بەدیلی سۆسیالیستی خۆی هەیە، خەباتیان بەرەوپێش نەبەن. بەهەمان شێوە، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی ژنان و ژنانی کرێکار و زەحمەتکێش لە خەباتی چینایەتی خۆیاندا و لە خەباتیاندا دژ بەو ستەم و چەوساندنەوەیەی کە بەسەر ژناندا سەپێنراوە، دەبێ سەربەخۆیی چینایەتی خۆیان وەک ژنانی کرێکار و بەشێک لە خەباتێکی کۆمەڵایەتی و چینایەتی سۆسیالیستی زامن بکات بۆ ئەوەی سەرکەوتوو بێت.

پەرەسەندنی خەباتی چینایەتی کرێکاران و زەحمەتکێشان کە ناوەستێ لە کۆمەڵگەی سەرمایەداریدا، و هەر گۆڕانکارییەکی جددی لە هاوسەنگی هێز لە بەرامبەر بۆرژوازی دەسەڵاتداردا بە قازانجی ئەوان و سەپاندنی چاکسازی ئابووری و کۆمەڵایەتی بەسەریدا، ئەوگا بە گەشەسەندنی زیاتری خەباتی ڕزگاریخوازانە و ئاسۆ و بەدیلی ڕەوتی سۆسیالیستی لەناو ڕیزەکانی جەماوەری کرێکاراندا دەکاتەوە.

هەر لەم ڕیگەیەوە ئاسۆی سۆسیالیستی پرۆلیتاری و بزوتنەوەی سۆشیالیستی ئەم چینە ئەتوانی سەرەمەشق و پێشەنگی مارشی ڕزگاریخوازانەی ڕیزی بەرینی هەموو جەماوەری بێبەش و ئازادیخوازن بێت بۆ ڕزگاری و خۆش گوزەرانی و یەکسانی و دەرچوون لەم بنبەستەی کە کۆمەڵگە دەرگیری بووە لە ژیردەستی کەپیتالیزم و نوێنەرە ئیسلامی و قومییەکانی.

٢٠٢٣-٢-٨

جوینەوە و چاڵ لە ڕۆمانی پەپوولەکانی تاریکی.. گۆران سەباح

کەیفم بە دەق لەنێو دەق دێ. نووسینی ڕۆمان لەنێو ڕۆمان کارێکی ئاسان نییە. پێویستی بە چنینێکی تۆکمە و سەرەداوە. ئەم ڕۆمانە

سەرەداوی زۆرە، نووسەر سەرکەوتوو بووە لە پێکگەیاندنی سەرەداوەکان. ئارام حەمە بۆنخۆش چەند زەمەنێک تێکەڵ دەکات (نەوەتەکان، ٢٠١٤، ٢٠٥٠) بێ ئەوەی سەر لە خوێنەر بشێوێنێت. (ڕەنگ)ی وەک سیمبولێک بەکار بردووە بۆ دابەشبوون (لا١٧)، ناوازەیە. فرەدەنگیی سەحەر، ئەسکەندەر، ساسان، مامەند بەردەشانی، هتد. کارێکی جوانە.

پێش هەموو شتێک با ئەوە ببڕێنمەوە: پەپوولەکانی تاریکی خەز نییە. خەیاڵی زانستی پێویستی بە دروستکردنی جیهان هەیە. ڕۆمان بەوە نابیتە خەز بڵێی من لە ساڵی ٢٠٥٠ی زاینیم و ڕۆبۆت هەیە و خەڵک سێکس لەگەڵ ئامێر دەکەن و دنیا پێشکەوتووە. یان باسی ئامێری کات بکەی (لا٦٦). لە کتێبێکدا بە وردی باسی چۆنییەتی نووسینی خەز دەکەم. کتێبەکە ئامادەیە و هێشتا چاپ نەکراوە. هیوادارم چاپخانەیەک چاپی بکات. پێش ئەوەی ببێتە خەز ڕۆمانەکە تەواو دەبێت. “. . . بە نهێنی شەو دزەم کردە ناو ئامێرەکە و ١ی ئۆگەستی ٢٠١٤م هەڵبژارد و بزوێنەرەکەم داگیرساند” (لا٢١٠). پەپوولەکانی تاریکی سەتا پێنج توخمی خەیاڵی زانستی تێدایە، بەڵام ئەمە نایکات بە خەز.

ڕستەی یەکەم ڕووی ڕۆمانە. ڕستەی یەکەمی پەپوولەکانی تاریکی کرچ و ناتەواوە: “بە مەیدانی شاردا ڕادەبورام لەبەر ئاپۆڕا و هەراوزەنای خەڵکی، کە هەموو حەپەساو دەستیان بە دەموچاویانەوە گرتبوو، هەر خەڵك بوو بەسەر خەڵکیدا خۆی هەڵدەزنا تا لە ناوەڕاستی شار تەماشای ئەو دیمەنە قێزەوەنە بکەن کە دواتر زانیم چیە..”

ئەگەر خەڵک دەستیان بە دەموچاوییانەوە گرتبێت، چۆن دەتوانن بەسەر یەکتریدا هەڵبزنێن؟ وشەی “لەبەر” پێویستی بە تەواوکەرە، بۆ نموونە، دەڵێی، “لەبەر هەراوزەنای خەڵکی، نەمتوانی باش ببیستم”. بۆیە ئەم ڕستەیە ناتەواوە و دیمەنەکەش بە کرچی دەگاتە مێشکی خوێنەر.

خەڵک بەسەر خەڵکی هەڵدەزنێ تا تەماشای شتێک بکات. پێویست ناکات خۆت بشێوێنی چونکە لە دوورەوە دیارە کابرایەکیان لە خاچ داوە. دە مەتر بەرز کراوەتەوە، کەواتە پیویست ناکات خەڵك بەسەر خەڵکیدا هەڵبزنێ (لا٧).

لە لاپەڕە (٧) دەڵێ خولیای مێژووە، پاشان لە لاپەڕە هەشت هەمان شت دووبارە دەکاتەوە. لە دوو لاپەڕە (٧ و ٨) سێ جار دەڵێ دە مەتر بەرز بوو. لە لاپەڕە (٧، ٨ ٩) سێ جار دەڵێ حەپەسام بە دیمەنەکە، دواتر دەڵێ سەیریش نەبوو چونکە ئەوە سزای ئەو سەردەمە بوو (٢٠٥٠). لە سێ لاپەڕەدا، سێ جار دەڵێ چەند پەپوولەیەکی ڕەشی لەسەر

نەخشێنرا بوو. جوینەوەی شتەکان ڕۆمان بێتام دەکات.
کابرا بیست مەتر دوورە، خەڵکێکی زۆر لە پێشییەوە وەستاون، چۆن کتێبێک پەڕی و کەوتە لای ئەو، دەڵێ چوار مەتر لێیەوە دوورە (لا١١).
ئەم دیمەنە قەناعەتی پێ نەکردم.
“دونیا وێران ببوو” (لا١٤). دیمەنەکە ڕوونە. وشەیلی پاش ئەمە زیادەن (٢٩) وشە.
مادام کەسی یەکەمی تاکە، پێویست ناکات بڵێی، لە خۆمم دەپرسی، ئەوە ل□ بەرکوڵەکەشدا هەیە. لە لاپەڕە ٢٢یشدا دووبار بووەتەوە.
گۆشەنیگای کەسی یەکەمی تاک لە کۆڵ ئەو شتانەت دەکاتەوە بێو وەستایانە بەکاری ببەی.
“لە ڕابردوودا کەسێک بووم حەزم نەدەکرد پەپوولەیەکیش بمرێت . . . دونیا جەنگەڵێکی گەورەیە و بەشی هەموو مەخڵووقەکان دەکات” (لا١٥).
پاشان لە هەمان لاپەڕە دەلێت، “ئەم هاوکێشەیە تەنیا بیرۆکەیەک بوو . . .” چۆن؟ دواتر سەیری لا(٥٩) بکە، دیارە تەنیا هاوکێشەیەک یان بیرۆکەیەک نەبووە.
پەرەگرافی پاشتر یەکسەر دەڵێ، “ڕۆژێک هات دەستم بە خوێن سوور بوو . . . بووم بە جەللاد”. چۆن؟ دواتر لە کۆتایی (لا١٦) دەبێتە ئەمیر.
لە (لا١٢٨) لەوە تێدەگەین کاتێ دەچێتە چیچان.
“ڕۆژی ٤ی نیسان ١٩٩٤ بوو، کە هێدی هێدی بەهار ئەیوب خەریک بوو هەستی بۆم دەبزوا و خۆشی دەویستم . . .” هێدی هێدی خەریک بوو؟ بە یەک ڕۆژ؟ چۆن؟
“هێدی هێدی ئارەزووم دەکرد کە ڕیش درێژ بکەمەوە . . .” (لا٥٣).
لا(٥٥) من ئێستا وا خەریک□ □یزم درێژ دەبێت” چ زوو بەری داوە و درێژ بوو؟
“من تەیموری بەدبەخت . . . ” (لا٥٨) پێویست بەوە ناکات تەیمور خۆی وا بڵێ، هەر ڕووداوەکان و ژیانی ئەوە پێشان دەدەن.
دوو جار وەسفی بەهار دەکات (لا٢١). هێندە وەسف پێویست ناکات. لە لاپەڕە ٣٤ و ٦١دا وەسفی بەهار دووبار ە دەبێتەوە. لێدانەوەی هەمان قەوان خوێنەر بێزر دەکات.
تیشکی پەپوولەکە زۆر کەمە، چۆن توانی لە دووری بیست مەتر لەوسەری تیشکەکە ببینێت؟ (لا٢٣ و ٢٤). قەناعەتی پێ نەکردم.
ساسان قسە لەگەڵ ئەسکەندەر دەکات. زۆر شتی سواو و دووبارەی تێدایە. دایەلۆگەکان زۆر درێژن.
وەسفی ئەسکەندەر لە لاپەڕە (٣١)دا هیچ پێویست نییە. دواتر وەسفی پیاوەتی و شەهامەتی زۆر دووبارە دەبێتەوە.
“دواجار هێزی کێشکردنی ژنان . . . لەسەر زەوی ئەنجام دراوە” (لا٣٧ و ٣٨) زیادەیە، وتارە.

“یەکەمین دڵۆپە خوێنە (لا٣٩ و ٤٠) شەڕی هابیل و قابیل”؛ “ئەو هەسارەی زەمینە . . . ‘خوادا سەرقاڵی چییە’؟” لا(٧٥، ٧٦، ٧٧)؛ عەزازیل (لا٩٥-١٠١) چیرۆکی دروستکردنی ئادەم و هەڵگەڕانەوەی شەیتان. ئەم چیرۆکانە زیادەن. بەو لایانبەرین هیچ لە ڕۆمانەکە کەم ناکانەوە.

مێژووی شەڕی براکوژی (لا٤٣) زیادەیە، وتارە. پاشان لا (٤٤) دۆخی دەروونی و باسکردنی لاکان، وتارە و زیادەن.

ئیبلیس لەگەڵ مامەند بەردەشانی قسە دەکات لە مەیخانە. دواتر لە لاپەڕە (١٥٢)دا ئادەم و ئیبلیس دێنە لای. شەیتان پێی دەڵێ لە ناخیدا کەسایەتییەکی باشە، ئەگەر باشە چۆن ئیبلیش هاتووەتە لای؟ ئادەم و ئیبلیس ڕێک دەکەون لەسەر پەشیمانبوونەکەی، چۆن ئیبلیس لە دەگەڕێت پەشیمان بێتەوە. شتەکان قەناعەتپێکەر نین.

“منیش کوڕێکی شەرمن بووم، بەڵام لە بەردەم عەشقی ئەودا نەمدەتوانی شەرم بکەم . . .” (لا٦٠ تەیموور). بەڵام لە لاپەڕە (٦١)دا دەڵێ، “خەریک بوو لە ترس و شەرم دەبوورامەوە.” دواتر یەکێک لە شەرمان ببورێتەوە چۆن دەبێت بە شاعیر لەهیکەڵا؟

پێویست ناکات خوێنەری کتێبەکەی غەمگین ئیلیاس دیسان باسی تەیمور بکات، دەبێتە شتێکی دووبارە بۆ خوێنەری پەپوولەکانی تاریکی (لا٦٤). مادام لە سەرەوە مێژوو نووسراوە، پێویست ناکات بڵێی من ئێستا لە ساڵی ٢٠٥٠ زاینیدام، لە لاپەڕە (٢٠٨)یش، هەروا دەڵێ. دیسان “مرۆق چۆن ئالوودەی ئامێرەکان بووە” سەبارەیە چونکە لە بەشی یەکەم لەوە گەیشتین.

“لە ڕاستیدا گەلی کورد . . .” (لا٨٠) وتارە و زیادەیە. هەموو ئەمانە لە قسەی ئەسکەندەردا دیارە، پێویست ناکات لە شێوەی وتار دووبارەی بکەینەوە.

“عەشق مرۆڤەکان وێران دەکات . . . ” (لا٨٣)، زیادەیە، وتارە.

“من بە هاوڕێی ساسان ئارەزوومان لە پیاسە بوو . . .” (لا٨٤)، ئەمە جوینەوەیە، پێشتر ساسان باسی کردبوو.

ئەگەر قسەی زیادە، وتار، جوینەوە، دووبارەکردنەوە، چیرۆکەیلی ئادەم و شەیتان، دایەلۆگی درێژو بەشێکی سەفەری چیچان لابەرین، ڕۆمانەکە پوخت دەبێ و تامی خۆشتر دەبێ.

چەمکی پیاوسالاری لە شیعری (لە بەردەم دیوارەکان) ی (سارا فەقێ خدر).. نووسینی: تەلار تاهیر

خوێندنەوەی ئەزموونە شیعرەکانی خاتوو “سارا فەقێ خدر” کۆمەڵێك بیرۆکەی جیاواز و خەیاڵی جوانیان لە لادروست کردم ، بەڵام کەمێك ئەستەم بوو هەموو بیرۆکە و خەیاڵەکانی خۆم یەك بخەمەوە وەك ئەوەی دەمەوێ بینوسمەوە، لە نێو جەنجاڵی ئەو کۆمەڵە بیرۆکەیە ئەو شیعرەی “عەبدوڵا گۆران”م بیرکەوتەوە کە دەڵێت:

هەرچەن ئەکەم ئەو خەیاڵەی پێی مەستم
بەم ناخرێتە ناو چوار چێوەی هەڵبەستم

منیش ئەوەی لە بیرو هزرمدا بوو خۆی ڕادەستی پێنووسەکەم نەدەکرد بە پێی پێویست تا لە کۆتادا بوو بەوەی کە ئێستە هەیە.
ئەوە نەی شیعرەکانی “سارا فەقێ خدر”م خوێندەتەوە لە ئەزموونی شیعرییەکانی ڕابردوو تاکو ئێستەی تایبەتتر لە بەرهەمی (سروودی فڕین)، بە زمانێکی زۆر سادە و بە هەستێکی زۆر جوانی ژنانە دەنووسێت، دەتوانم بڵێم زمانی شیعر و نووسینی وەك باڵندە کردەتە دوو باڵ بەسەر ئاسمانی ڕوحە تاریکەکان پەیامی ئاشتی و ئارامی و خۆشەویستی و ئازادی دەگەیەنێت، ڕەنگە خوێنەرێکی ئافرەت یاخۆ لێکۆڵەرێکی ئافرەت زیاتر درک بەم بابەتە بکات، هەرچەندە نامەوێ ئەمە بکەمە پێوەرێک بۆ درێژدان بە بابەتەکە، بەڵام ڕەنگە بە جۆرێک لە جۆرەکان کاریگەری خۆی هەبێت، چونکە دواجار لە ژێر سایەی کۆمەڵگایەکی پیاوسالارین
کارڵ مارکس لە گوتەیەکدا دەڵێت:
(ئەگەر ویستت ڕۆشنبیری کۆمەڵگایەکت بۆ دەربکەوێت سەیری ژیان و باردۆخی ئافرەتەکانی بکە، ئەو کات بۆت دەردەکەوێ لەچی ئاستێکی ڕۆشنبیری دان) ،
لە بەرهەمی”سروودی فڕین” سارا فەقێ شیعرێکی کاریگەری هەیە بە ناوی(لە بەردەم دیوارەکان)، کە باسی ژیان و بارودۆخی ئافرەت دەکات کە چۆن لە ژێر چەتری عەقڵییەتی پیاوسالاریە هەوڵی ڕزگاربوون دەدەن ئەگەر لە خەونیشدا بێت.

بۆ نموونە کاتێ دەڵێت:
دیوارەکان ئەستەمن
ناشتوانم لەو دیوی دیوارەکانەوە سەیرتکەم
دوو ڕیانەکە ..
ژیانێکی رووکەش لەتەک دیوار و
مەرگێکی دەستکردی نەفرەت لێکراو

واتە کۆمەڵگایەکی پیاوسالار وەک دیوار وان ئەستەمە ڕزگار بوون لەیان ئەو دیوارانە وەك زیندان تا ڕزگار نەبیت لەیان بە ئەبەد بێنی ئازادی و هەناسەی ئازادی هەڵنامژیت و ناتوانین بوونی خۆمان بسەلمێنین ژیانێکی دژوار و سەختە و هەر رێژەك و مردنێکە.
لە هەمان کۆپلەکە دەڵێت:
ژیانێکی ڕووکەش لە تەك دیوار و مەرگێکی دەستکردی نەفرەت لێکراو

واتە شاعیر لێرەدا مەبەستی ئەوەیە کە دەیەوێت پێمان بلێ قەدەغە کردنی ئازادی جۆرێکی دیکەی مردنە، ئەم جۆرە مردنەیش دەستکردی خودی مرۆڤەکانە ، کە مرۆڤە باڵا دەستەکان دەیسەپێنن بەسەر مرۆڤە ژێر دەستەکان، چونکە دواجار خودا هەموو مرۆڤێکی بە ئازادی خوڵقاندووە.

سەیری ئەم شیعرە و پارادۆکسەکەی لەوەدایە! گلەیی و ڕەخنە لە ڕەگەزی بەرامبەر و عەقڵیەتی پیاو سالاری دەگرێت، بەڵام لە هەمان کاتدا دەگەڕێتەوە بۆ لای ڕەگەزی بەرانبەر بۆ ئەوەی بەختەوەری بکات و ژیانێکی ئاسودەیی لەگەڵ دروست بکات
بۆ نموونە لە کۆپلەیەکی دیکە دەڵێت:
هۆ کورەکە
دەستت بدە دەستم
با ئەم دیوارە بروخێنین
واتە گلەیی و ڕەخنە دەگرێت، بەڵام سەر لە نوێ دەگەرێتەوە بۆ لای، چونکە لە عەقڵیەتی پیاو سالاری تەنیا ئافرەت نابێت بە قوربانی ڕەگەزی بەرامبەریش هەندێجار قوربانیە، بۆ نموونە:
شەرزاد حەسەن دەڵێت: کاتی خۆی قسەم لەگەڵ هەر کچێ بکردبایە دایکم دەیگوت (کوڕم ئەو کچە وەک خۆشکت وایە وای لەهات هەموو هەولێر بوو بە خوشکم و تا وای لەهات لە سلێمانی ژیانی هاوسەریم پێک هێنا)
واتە لە عەقڵیەتی پیاوسالاری هەندێجار کوڕانیش قوربانین، بەڵام بە ئەندازەیی ئافرەت نا..!
واتە لێرەدا ئاماژە بەوە دەکات هەردوو قوربانی پێکەوە دژی ئەو عەقلەتە کۆنەپەرستە پێویست دەکات بوەستنەوە

یاخێ بە مانایەکی دیکە ئافرەت داوا لە ڕەگەز بەرامبەر دەکات بە ژیانێکی پڕ لە ئاسوودەیی و پێکەوە ژیان هاوکاری یەکدی بن بە ئەوەی دیواری جیاوازەکان و کۆنەپەرستی بروخێنن.

بەڵام، لەعەقڵیەتی پیاوسالاری و باڵادەستیان ڕێگرە و لە شێوەی گاڵتەجاڕی پەرپەچی دەداتەوە بە نموونە کاتێك دەڵێت:
قاقایەکی گاڵتە ئامێزم بیست
دەمخاتە قەفەزی وەهم دەڵێ:
ئازادی ، پێبکەنە
پۆشاکی ڕەشبینی مەپۆشە
شاعیرێکی ناسك بنوسە
واتە وەڵامی داواکارییەکانی دەداتەوە، بەڵام لە شێوەی گاڵتەئامێزانە و دان بە مافەکانی بەرامبەری دانانێت پەرچی ڕووی راستەقینەی داواکارییەکەی دەداتەوە.

لە کۆمەڵگای داخراودا یەکێك لە پەیوەندییە جوان و پیرۆزەکان هەمیشە قوربانییە
بە نموونە لە کۆپلەیەکدا دەڵێت:
دیوارەکان ئەستەمن
لە ساتەکانی لەزەتیشدا ناڕوخێن
لە تەک ئەم دیوارانە
خۆشەویستی ئیفلیجە و پەیوەندی میکرۆباوی!
دڵدارێک دوڵبەرەکەی ئەکوژێت و
گوارەکانی بە سەفەر لێدەکاتەوە
واتە لێرەدا پێمان دەڵێت لە دەوروبەری ڕوحە تاریکەکان عەشق و خۆشەویستی هیچ بەهایەکی نییە، تاکە شتێك لە نێو عەقڵیەتە داخراوەکان بوونی نەبێت نەبوونی ئازادییە.
لە کتێبی(مارکسیزم یان ئیسلام)ی مستەفا مەحمود دەڵێت: ئازادی گیانی هەموو ئەو هەڵوەستانەیە کە لە ڕەوشتەوە سەرچاوەی گرتووە بەبێ ئازادی نەڕەوشت نەدەسەزی نەداهێنان نەکار دروستی نەهیچ لە کەس چاوەڕێ دەکرێ)، واتە ئەگەر ئازادی خۆشەویستن و یەکتر ویستنی لە تاکەکانی کۆمەڵگا زەوت بکرێ ئەو کاتە کەسەکانیش ڕێگای کەچ و سەفەر کردن ئەگرنە بەر ، کاتێك لە ژوورێکی زینداندا دەبیت ژوورەکە هەمیشە دەرگایەك یان پەنجەرەیەکی بچووکی لێیە، واتە ژیان هەرچەندە سەخت و دژوار بێت هەمیشە ئومێدێك هەیە، لە کۆمەڵگایەکی پیاوسالارە یاخی بوونیش سمبوڵی ئەو ئومێدەیە ، بە نموونە لە کۆپلەیەکدا خانمی شاعیر دەڵێت:

لە تەنیشت دیوارێک دانیشتبووم
بەسەر ڕۆژنامەکەدا خەوم لێکەوت
لە خەومدا دەنگێک بە کۆڵانەکاندا دەگەڕا
یاخی بوونی مێیەکانی مەملەکەتە
واتە ئاماژە بە دەنگی یاخیبوون دەکات و بیری یاخیبوون لە ناخی مێیەکانی مەملەکەت چەکەرە دەکات دژی عەقڵییەتی کۆنەپەرستی و دژی ئەو مافانەی کە لێیان زەوت کراوە.

یاخە دەڵێت:
کارەساتێک لە ڕێدایە! هەر مێیە و وندە بە
تەوارەکان دەبنە بۆمب و دەتەقنەوە
واتە کاتێك دەنگی یاخیبوون بەرز دەبێتەوە، هیچ شتێك وەك خۆی نامێنێتەوە ژیانی مرۆڤەکان تەوژمێکی دیکە وەردەگرێت دوور لەو ژیانە سادە و دووبارانەی کە تەنیا لە چوارچێوەی چوار دیوارێ بە رێی دەکات
ئاگری توڕەیی و یاخیبوون لە ناخیدا چەکەرە دەکات یاخی دەبێت لەو ژیانە دووبارەیی کە خێزانێکی داخراو لە ژێر چەتری عەقڵییەتی پیاو سالاری دەیسەپێنن، بۆ نموونە کاتێك دەڵێت:

بێوەژنەکانی ئەنفال و کە مەرگ
کراسە ڕەشەکانیان دڕاندووە و
بازاڕی کوتاڵ فرۆشان وەر بوون
لە قوماشی خاکی دەپرسن
دوو ڕۆژی تر هەتیوەکان جێ دەهێڵن دەڵێن

یاخە دەڵێت:
مەتبەخەکان چۆڵن
بۆنی خواردن لە هیچ ماڵێکەوە نایەت

واتە خۆیان دادەماڵن لەم ژیانە دۆزەخییەی کە بەسەریان سەپێنراوە، کە زۆرێك پێیان وایە کاری ئافرەت تەنیا بریتی یە لە خواردن دروستکردن و منداڵان بەخێو کردن هتد..
ڕەنگە بەشێکی سەرەکی ئەو کارانە پەیوەست بن بە ئافرەتەوە، بەڵام جۆرە جیاوازییەك و خۆسەپاندنێك لە کارەکەیە دەبینرێت، سەپاندنی بەزۆر جۆرە ناڕەزاییەك و یاخیبوونێك دەهێنێتە ئاراوە
لە “ڕۆمانی کەژاڵ”ی(مەنداڵ موعینی)، خەسرەو دەڵێت: (ئەگەر مرۆڤ زۆری بۆ هات یاخیبوون هەڵدەبژێرێت)

لە کۆپلەیەکی دیکەدا شاعیردەڵێت:
چی دەبینم
کاروانێک لە تەواری خاکی، گوێی خاکی
تاوسی خاکی ، ماکەوی خاکی
لەگەڵ هەزاران هەزار
زەینەب و ژیلا و لیسی و مادلینی بەرگ خاکی
لە لوتکەوە بەرو پێدەشت دەهاتنە خوار
بوو بە بروسکە و هەورە تریشقە باران دایکرد

لێرەدا شاعیر ناوی کۆمەڵێك کەسایەتی هێناوە، ئەگەرچی ڕەنگە بە شێوەی جیا جیا مردبێتن، بەڵام وەك ڕەمزی یاخیبوون ناویانی هێناوە، دەیان شوبهێنێت بە هەورە تریشقە.
لە "ڕۆمانی کەژاڵ"ی(مەندانە موعینی) کاتێك کەژاڵ دژی عەقلەتی پیاوسالاری ئەجەنگێ و شوو بە پیرە پیاوێک ناکات و لە کۆتاییە بە دەستی باوکی دەکوژرێت ، لە کۆتاییدا لە بەزرایی و ئەو شاخ و کێوانەی کە تیایاندا دەجەنگێ سەر لە نوێ دەردەکەوێتەوە ئەمەیش نیشانە و ئاماژەیە بە ئەوەی کە هەمیشە شۆرشی بەرنگاربوونەوە دژی عەقڵیەتی کۆنەپەرستی بەردەوامە و ئەو شۆرشە وەك باران ئاو پژێنی ژیانی ئافرەت دەکات و شکۆمەندی بۆ ژینی ئافرەت دەگەڕێنێتەوە.

لە کۆپلەکانی کۆتاییدا دەڵێت:
ماڵە بێ دیوارەکان پڕ بوون لە ڕۆشنایی
دڵەکانیش لە خۆشەویستی
واتە کاتێ لە ژێر شۆرشی یاخیبوون ئازادی بە دەست دێت دڵەکان پڕ دەبنەوە لە خۆشەویستی.

بەڵام کاتێك دەڵێت:
لە خۆشیان هاوارم کرد، بە ئاگا هاتم
بینیم کچەکەم بەتانیەکەی لەسەر لاچووە و لەسەرمان دەگری

دەتوانین بڵێین شاعیر لێرەدا مەبەستی ئەوەیە خەونی ئازادی دژی ئەو ستەمە هەمیشە هەر هەبووە یاخۆ دەتوانین بلێین ڕزگار بوون لە واقیعیشدا بوونی نەبێ، بەڵام لە خەودا دەتوانرێت ببینرێت.

مخابن! عەقڵیەتی پیاو سالاری لە کۆمەڵگای ئێمە بوونی هەر ماوە، ئەگەر نەماوە ..؟! بۆ تا ئێستا ئافرەت دەکوژرێت ..؟! بەڵام، ڕەنگە کاڵەوە بوو بێت بە جۆرێك لە جۆرەکان و جۆرە ئازادیەکیش بوونی هەیە، بەڵام لە ئەنجامی ئەو ئازادییە ڕۆژانە و مانگانە و ساڵانە

هەواڵی نامۆ و نەخوازاو دەبیستین و دەبینین.
لە کۆتادا دەڵێم هەندێجار ئازادی کارەساتە و دەبێت لە ئازادی بترسین.

بۆ نموون□ ل□ “□□□مانی حەسار و سەگەکانی باوکم”ی شێرزاد حەسەن (کاتێ برا گەورەکەیان دەستی دەچێتە خوێنی باوکی و باوکی دەکوژێت بۆ ئەوەی خوشك و برا و خێزانەکەی ڕزگار بکات، ئیدی بەجۆرێك خوشك و برا و خێزانەکەیان پەرتەوازە ئەبێ تەنانەت براگەورەکەیانیش ناتوانێ بە ئاسانی کۆیان بکاتەوە دەگاتە ئاستێك برا گەورەکەیانیش لە مال□ د□ردەکەن ..) ئەگەر بولبولێکیش بۆ هەمیشە لە قەفەسدا بێت و لە ناکاو ڕزگار بکرێت هەم لە قەفەسەکە دەبێت، هەم بە تەواوی لە “فڕین”یش دەکەوێت.

خو□ن□دنەوەیەک بۆ کتێبی(بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا.. لەتیف ئەمین

دەرهاتن لە قاوغ و قەپێلکی جەهالەت و ڕزگاربوون لە دۆگم و دواکەوتوویی و چەقبەستوویی هزری و بێداربوونەوە لە خەوی خورافە، ئاسان نییە، بەڵام ئەستەمیش نییە. وشکەباوەڕی و وەستان لەسەر یەک دید و تێڕوانین و بۆچوون و باوەڕ، عەقلی مر□ق پ□ک دەخات، بیری مر□ق پووچ دەکات. بەپێچەوانەوە، گومان و گەڕان و خوێندنەوە و لێکۆلینەوە و کنە و پشکنین و بەدواداچوون، دەرگا بۆ بیرکردنەوەی مر□ق د□خەنە سەر پشت، مر□ق ل□ توونێلی تاریکی و زەلکاوی نەزانی ڕزگار دەکەن.

نووسەر(شەمال□ بارەوانی) بە زمانێکی سادە و ڕوون و ڕەوان و بێ گرێوگۆل، بیرەوەری و بەسەرهاتی قۆناغێکی دیاریکراوی ژیانی خۆیمان لە دوتوێی کتێبێکدا، بە ناونیشانی(بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا) بۆ د□گ□□ت□وە. باسی ئەوسەردەمە دەکات کە لە حوجرە و قوتابخانە ئایینییەکانی شاری هەولێر فەقێ بووە، ساڵانێکیش لە گەلێک ناوچە و گوند و شوێنە جیاجیاکانی کوردستان پێشنوێژ و وتاربێژی مزگەوت. نووسەر، وەک خۆی ئاماژەی پێ دەکات، سەرەتا

فەریکە فەقێیەکی تەکفیری و ڕادیکاڵ و توند و دەمارگیر بووە، بەڵام فەقێیەکی پرسیارکەر بووە، تاسە و تامەزرۆیی بە زانین و خۆپێگەیاندن و خۆ پەروەردەکردن هەبووە. فەقێیەکی خوێنەر و کونجکۆڵ (فزوولی) بووە، وەک خۆی باس دەکات، سلی لە خوێندنەوەی هیچ کتێبێک نەکردۆتەوە، بە ترس و دوودڵی، لەوپەڕی ڕاستەوە بۆ ئەوسەری چەپ، لە خوێندنەوەی کتێبەکانی مارکس و نیچە و شۆپنهاوەر و کافکا و سارتەر و هەرچی سەرچاوە و کتێب هەیە سەبارەت بە مارکسییەت و ئیلحاد و عەدەمییەت نووسراون، تا زۆربەی ئەو کتێبانەی کە ڕادیکاڵییەکانی وەک ئیبن تەیمییە و ئیبن قەیم و عەبدوللا عەزام و زۆری دیکەشی خوێندووەتەوە.

نووسەر، سەرکەشی لەگەڵ فیکر و فەلسەفە و ئایدیا جیاوازەکان کردووە، لە ڕووباری بە خوڕی زۆر مەزهەب و بیروباوەڕ پەڕیوەتەوە، لە زۆر پێدەشتی باوەڕی دە و دەکاوی دەرباز بووە، لە دەرگای هەرچی قوتابخانەی فیکری و فەلسەفی هەیە چووەتە ژوور، سەری لە ماڵەی هەموو دژەباوەڕێک داوە.
نووسەر، وەک لە بیرەوەرییەکانیدا باس دەکات، دوای خوێندنەوە و گەڕان و بەراوردکاری نێوان ئایینەکان و بیرکردنەوە و تێڕامانێکی زۆر، بە میتۆد و لۆژیکی زانستی، نەک بەهۆی ڕق و کاردانەوە، تووشی گۆڕانی فیکری بووە. گۆڕانێکی کتوپڕ و لەخۆڕا نا. وەک شەخسی سەنعان، بەهۆی سۆز و ئەڤین و شایدابوونەوە نەگۆڕاوە، شەخسی سەنعان، شەخسێکی دیار و ناودار بووە و(٥٠٠) موریدی هەبووە، (٥٠) جار حەجی کردووە، لەپڕێکدا عاشقی کچە مەسیحییەک دەبێت و لە دین وەردەگەڕێت و بەگەل دەبەرەکەی دەکەوێت و دەبێتە بەرازەوان.
وەک لە بیرەوەرییەکانیدا ئاماژەی پێ کردووە، قۆناغی یەکەمی گۆڕانە فیکرییەکەی نووسەر، بە قورئانیبوون دەست پێدەکات. قورئانییەکان ئەوانەن کە بە تێگەیشتن لە ئایین، تەنها پشت بە ئایەتەکانی قورئان دەبەستن، فەرموودە و سەرچاوەکانی کەلەپوور و ڕای ئیمام و پێشەوای مەزهەبەکان ڕەت دەکەنەوە، تەنها قورئان بە سەرچاوەی تەشریع دادەنێن.

نووسەر لە قۆناغێکی تردا بە موعتەزیلەکان سەرسام دەبێت. موعتەزیلەکان گرووپێکی کەلامی بوون، بڕوایان بە پشتبەستن و گەڕانەوە بە عەقڵ هەبووە بۆ شیکردنەوە و تێگەیشتن لە دەقە ئاینییەکان و بڕیاردان لەسەر کاروبارەکانی ژیان.
نووسەر لە بەشێکی یادداشتەکانیدا باس لەوە دەکات، لە حوجرەکاندا وانەی فەلسەفەی بە هاوڕێ فەقێکانی گوتووەتەوە و کاریگەریشی

هەبووە لەسەر هزر و بیرکردنەوەی هاوڕێکانی و چەندین فەقێ بەهۆی ئەوەوە تووشی گۆڕانی فیکری بوونە. بەهۆی ئەمەوە تووشی کێشە بووە لەگەڵ مەلاکان، چونکە خوێندنی فەلسەفە و لۆژیک و ئەو بابەتانە لای پیاوانی ئایین مەترسیدارە، وەک باوە، دەڵێن: "من تمنطق، تزندق" ئەوان پێیان وایە فەلسەفە هەڕەشەیە بەسەر ئایین، گوایە مێشکی مرۆڤی بڕوادار تێک دەدات و تووشی گومان و گومڕایی دەکات.

ئەم فەقێیە، ڕۆژبەڕۆژ هەوڵی داوە خۆی لە کۆتوبەندی ئایین و ئایدیۆلۆژیا ڕزگار بکات، هەوڵی داوە بە ماسک و ماکیاژ ڕا و سەرنجەکانی خۆی لەسەر ئایین و ئیمان و ئازادییەوە دەربڕێت. وەک لە بیرەوەرییەکانیدا ئاماژەی پێداوە، لە فەقێیەکی حافزقورئانەوە بازی داوە بۆ کەناری لائیکبوون، لە ئیسلامییەکی پابەند و داخراو و دەقگەراوە بۆ مرۆڤێکی ئازادیخواز، کە بڕوای بە پێکەوەژیان و پلوراڵییەتی ئایینی و کۆمەڵایەتی هەیە. دواجار، بەهۆی نەچوونە ژێر باری عەقڵی مێگەل و ئەنتی باوی و یاخیبوون و هۆشیاری و بوێری و سلنەکردنەوە لە گوتنی ڕاستییەکان، تۆمەتی مولحیدبوون و بێدینی و کافربوون و زەندیق و زەردەشتی و ئەیزدی و گومڕایی ئاراستە کراوە. بەڵام ئەو کۆڵی نەداوە و ئەم تۆمەتانە کاریان لێی نەکردووە. ڕەنگە هەر لەبەر ئەم تۆمەتانە بێت، وەکو تەنزێک، ناسناوی فەقێی گومڕای بە خۆی داناوە.

لەگەڵ هەڵدانەوەی هەر لاپەڕەیەکی ئەم کتێبە، گوزەرێک بەناو ژیان و بەسەرهات و یادداشت و بیرەوەری و فیکری فەقێیەک دەکەین، فەقێیەک لە لوتکەی دۆگمایی و فەندەمێنتالیستییەوە، بۆ مرۆڤێکی سیکۆلار و لیبراڵ و عەقڵگەرا. فەقێیەک، لە دژایەتی ژنەوە بۆ سەنگەری فێمینیستان و هەوڵدان بۆ سەربەستی ژن و دژایەتیکردنی عەقڵی نێرسالاری و جیاکاری ڕەگەزی و چەوساندنەوە و بە کەنیزەککردن.

ئەم کتێبە، بیرەوەری فەقێیەک دەگێڕێتەوە، کە تا سەر ئێسقان دژ و دوژمنی ئازادیخوازان و ڕۆشنگەران و شاعیران بووە، تەنانەت خۆزگەی ئەوەی خواستووە کە ئەگەر بێت و ڕۆژێک دابێت دەوڵەتی ئیسلامی دابمەزرێت، بۆئەوەی بە دەستەکانی خۆی سەری فلان نووسەر و کەسایەتی ببڕێت، بەڵام دوای گۆڕانە فیکرییەکەی، شتەکان پێچەوانە دەبنەوە، دەبێتە هاوڕێ و هاوبیر و هاوسەنگەری هەمان ئەو کەسەی کە بەڵێنی بەخۆی دابوو سەری ببڕێت.

لەگەڵ بیرەوەرییەکاندا، نووسەر شیکردنەوەی بۆ چەمکەکانی ئیلحاد و ئەتایست و لائیکبوونیش دەکات. هەروەها باس لە ڕوانگە و جیهانبینی موعتەزیلەکان و قورئانییەکان و عەدنانییەکان و ئەشعەرییەکان و مەزهەبی شافیعیش دەکات.

ئەم کتێبە پێمان دەڵێت، گەڕانی فیکری ئەستەم نییە، هەژانی هزری ئەگەری ڕوودانی دوور نییە. ئەم کتێبە پێمان دەڵێت، دەکرێ لە قۆناغێک، لە ڕۆژگارێک، لە وەستگەیەکی ژیاندا، مرۆڤ لە گۆمی مەنگی نا ئاگایی و نەزانیدا مەلە بکات، لە خەون و خەیاڵی خورافەدا ڕۆ بچێت، لە بەستەڵەکی ئایدیۆلۆژی بتەزێت و بخزێت، هزر و بیری سڕ ببێت، بەڵام تا هەتایە نا، بۆ ئەبەد نا، ڕۆژێک هەردێت، تیشکی خۆری ڕۆشنگەری، شەختەبەندی دەمارگیری و ئایدیۆلۆژی بتوێنێتەوە، ڕۆژێک هەر دێت، چرای زانست و زانیاری، ئەشکەوتی بیری کۆنخوازی پڕکاتەوە. وەکچۆن ئێستا شەماڵ بارەوانی، دوای خوێندنی حوجرە و تەواکردنی کۆلێژی شەریعە و بەدەستهێنانی بڕوانامەی ماستەر لە فەلسەفەی ئیسلامی، خاوەنی سەدان وتار و بابەتی ڕەخنەیی و فیکری و سیاسی و ڕۆشنبیری و ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و باس و بابەتی جۆراوجۆرە و لە گۆڤار و ڕۆژنامە و ماڵپەڕەکوردییەکان بابەتەکانی بڵاو دەبنەوە. جگە لەمانە، نووسەری ئەم کتێبە تا ئێستا خاوەنی سێ بەرهەمی شیعرییە، ئەم کتێبەشی بەرگی یەکەمی(بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا)یە، بەرگی دووەمیشی لەژێر چاپدایە. داوا لە خوێنەرانی کتێب و شەیدایانی ئازادی بیروباوەڕ و ڕۆشنگەری و عەقلانییەت دەکەم، ئەم کتێبە بخوێننەوە.

ئەمە شۆڕشی ئەمەیە!.. حەمید تەقوایی.. وەرگێڕانی بۆ کوردی: کاوە عومەر

وتاری دەستپێکی پلینۆمی ٥٦ی کۆمیتەی ناوەندی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری

ئەم پلینۆمە لە دڵی شۆڕشێکدا بەڕێوەدەچێت. ئەو شۆڕشەی کە نزیکەی ٥ مانگە بەردەوامە. ئەم شۆڕشە دروشم و ئاڵا و ئایکۆنی تایبەتی خۆی هەیە. شۆڕشی ژن ژیان ئازادییە، چونکە دژی حکومەتێکە کە دژە ژن و دژە ژیان و دژە ئازادییە. لە کۆماری ئیسلامیدا ژنێک بە حیجاب و بە ئاپارتایدی جێندەری و بە بەکەمزانین و سوکایەتی ڕۆژانە و بە یاساکانی شەریعەتەوە، بە فەرمی و ئاشکرا بە مرۆڤ نازانرێت. ژن وەک کاڵایەکی سێکسی سەیر دەکرێت. و هەر بۆیەش ئەم شۆڕشە ژنانەیە. ژنان هێزی سەرەکییەتی و داواکارییەکی گرنگی کۆمەڵگا یەکسانی تەواوەتی نێوان ژن و پیاوە.
شۆڕشێکە دژی دەسەڵاتێکی دژە ژیان. حکومەتی ئێعدام، حکومەتی پرسە و ماتەمینی، حکومەتی مردوو پەرستن و شەهیدبوون! حکومەتی کرێی خوار هێڵی هەژاری، حکومەتی نەهامەتی گشتی و مووچەی فەلاکی. بەرگریکردن لە ژیان و چێژوەرگرتن لە ژیان و گەڕانەوە بۆ ژیانێکی شایستەی مرۆڤی سەدەی بیست و یەک یەکێکە لە ئامانجە سەرەکییەکانی ئەم شۆڕشە.
و لە کۆتاییدا ئەم شۆڕشە شۆڕشێکە بۆ ئازادی. دژی حکومەتێکە کە هیچ جۆرە بۆچوون و دەربڕینی بیروڕا و ڕێکخستن و حزب و هەر چالاکییەک کە لە چوارچێوەی پێوەر و یاساکانی سەردەمی بەردینی ئیسلامیدا نەبێت قبوڵ نەکات و لە دژی ئەو پەنا بۆ ئێعدام و ئەشکەنجەدان، ئازاردان، سەرکوتکردن، و جۆرەکانی تری تاوان دەبات.
شۆڕش دەیەوێت ئەم دۆخە هەڵبوەشێنێتەوە. ئامانجی ئەم شۆڕشە وەک هەر شۆڕشێکی تر، ڕوخاندنی حکومەتە، بەڵام هۆکارێک هەیە کە خەڵک بۆ ڕوخاندنی حکومەت ڕاپەڕیی. کاتێک خەڵک ڕایدەگەیەنن کە دەبێت حکومەت بڕوخێنرێت، ئەوە مانای ئەوەیە کە دەبێت حوکمی ئایین بڕوخێنرێت، واتە دەبێت ئایین لە حکومەت، لە یاسا، لە پەروەردە بسڕدرێتەوە. واتە دامەزراوەی ئایینی تەنانەت مافی ئەوەی نەبێت دەستوەردان لە ژیانی تایبەتی خەڵکدا بکات. شۆڕشی ئێستا لە ناخ و ناوەڕۆکیدا دژە ئایینە. کۆمەڵگای ئێران یەکێکە لە کۆمەڵگا

پێشکەوتنخوازەکان دژ بە هەموو جۆرە بیروباوەڕێ و خورافاتێکی ئایینیی و خەڵک لە دروشمەکانیاندا، لە سۆشیال میدیادا، لە ڕێوڕەسمەکانی یادکردنەوەی گیانبەختکردووەکانیاندا بە هەزار و یەک قسە و کردار ئەمەیان نیشانداوە. کۆمەڵگا پەیوەندی بە قورئان و دین و ئەم جۆرە خورافاتەوە بە تەواوی پچڕاندووە. شۆڕش بۆ ژن، ژیان ئازادی خۆی لە خۆیدا شۆڕشگێڕانەیە، دژە ئایینییە.
ئەم شۆڕشە شۆڕشێکە بۆ یەکسانی و دژی هەژاری و نەهامەتی و هەر جۆرە کۆیلایەتییەکی کرێ کە لە کۆمەڵگادا بەربڵاوە. دژی ساختی کێشی ئابووری، لە بەرامبەر بۆشایی قووڵی نێوان هەژاری و سامان. شۆڕش لەسەر ئاڵای خۆی ژیانی نووسیوە، چونکە دەیەوێت لەدژی ئەو هەموو هەڵاواردن و نایەکسانییە کۆمەڵایەتی و ئابوورییە، لەدژی هەژاری و نەهامەتی و بێکاری و گرانی نرخ، بێ ماف و نائەمنی بێنێتە مەیدان و لە کۆمەڵگا ڕایانماڵێت.
شۆڕش بۆ ئازادییە، واتە ڕزگاری مرۆڤ. نەک هەر بە مانای ئازادی یاسایی و ئازادییە یاساییەکان، بەڵکو بە مانای ڕزگارکردنی مرۆڤ و گەڕاندنەوەی ئازادی بە مرۆڤ. مرۆڤ بتوانێت چارەنووسی خۆی دیاری بکات، لە ئیدارەی کۆمەڵگا و لە شوێنی کار و شوێنی نیشتەجێبوونی خۆیدا بەشدار بێت، بڕیار بدات و بڕیارەکانی جێبەجێ بکات. مانای شۆڕش ڕزگاری هەمەلایەنەی مرۆڤەکانە. لە شۆڕشی ١٣٥٧دا ئازادی بە مانا لیبراڵەکەی پەرلەمان و دیموکراسی نوێنەرایەتی نەکرا، بەڵام زۆر لەوە زیاتر بوو. خەڵک لە هەموو شوێنێک شوراکانیان پێکهێنابوو. وە دەیانویست لە ڕێگەی بەکارهێنانی دەسەڵاتەوە، لە ڕێگەی بەشداری شوراکانەوە ئازادی بپارێزن. وە شۆڕشی ئێستاش بە هەمان ئاراستەدا دەڕوات.
ئازادی واتە ڕزگارکردنی مرۆڤ و گەڕاندنەوەی ئازادی بە مرۆڤ لەسەر پێشەوەی ئەم شۆڕشە نووسراوە.
کاتێک گرنگی بەم خاڵانە بدەیت، بۆت دەردەکەوێت کە ئەم شۆڕشە شۆڕشی ئێمەیە. شۆڕشی ئێمەیە، نەک لەبەرئەوەی شۆڕش بووەتە مۆد و هەر هێزێک کە تا دوێنێ شۆڕشی بە ئاژاوە دەزانی و دژی قسەی دەکرد، ناچارە ئەمڕۆ لەسەر شۆڕش قسە بکات. نەک لەبەرئەوەی دونیا هەڵسا و کڕنۆش بۆ شۆڕش دبات؛ نەک لەبەر ئەوەی ئێستا تەنانەت ئەوانەی پێشتر لە سیاسەتدا نەبوون و هیچ پەیوەندییەکیان بەو ناڕەزایەتییە کۆمەڵایەتییانەوە نەبوو کە ڕۆژانە دەگوزەرا، خۆشبەختانە ئەمڕۆ چالاک بوون و ناڕەزایەتی دەردەبڕن؛ ئەمە شۆڕشی ئێمەیە، چونکە ئێمە ڕۆڵێکی کارامان هەبوو لە ئامادەکارییەکەیدا، لە بناغەکردنیدا، لە هاتنی بۆ مەیدانەکەدا.
حیزبی ئێمە لە سەرەتای چالاکییەکەیەوە، لە ڕۆژی دامەزراندنییەوە تا

ئەمڕۆ، بەردەوام لە دژی هەڵاواردنەکان لە بوارە جیاجیاکاندا خەباتی کردووە، کە ئەمڕۆ بە ملیۆنان کەس لە ئێران و دەرەوەی وڵات لە شەقامەکاندا ئاڵایان لە دژی هەڵکردووە، دروشمەکانیان دەوتەوە، پلاکارد و لافیتەکانی دەنووسن.وە بە پردەکانی شەقامەکانی تاران و شارەکانی ترەوە هەڵیدەواسن. ئەمە حیزبێکە کە بە بەرەنگاربوونەوەی هەموو کۆماری ئیسلامی دامەزرا. وە ئەوە هەمووکارنامەکەیەتی. ئەمە حیزبی خەباتی بەردەوامە لە دژی حیجاب نەک هەر لە ٨ی مارس، لە ڕۆژی جیهانی ژنان، بەڵکو لە هەموو ڕۆژەکانی ساڵدا. ئەو حیزبە لە دژی ژنکوژی و ئاپارتایدی جێندەری و حیجاب چالاک بووە. ئەمە حیزبێکی دژ بە ئیسلامی سیاسییە لەسەر ئاستی جیهانی و هەر بەم هۆیەشەوە ماوەیەکی زۆرە ئاڵای بایکۆتکردنی کۆماری ئیسلامی بەرزکردۆتەوە کە خۆشبەختانە ئەمڕۆ بووەتە گوتارێکی گشتی. ئەمرۆ تەنانەت لە پەرلەمان و حکومەتەکانیشدا باس لە بە تیرۆریست ناساندنی سوپای پاسداران دەکەن ، باس لە دەرکردنی کۆماری ئیسلامی لە ڕێکخراوە نێودەوڵەتییەکان و داخستنی باڵیۆزخانەکانی و هتد دەکەن. ئەمە ئەو ئاڵایەیە کە زیاتر لە دە ساڵە حیزب هەڵیکردووە و خەباتی کردووە بۆ بەدیهێنانی.
ئەم شەشە تایبەتە بە ئازادی وحزبی کۆمۆنیستی کرێکاری هەمیشە لەگەڵ ئازادی بێ مەرج بووە. ئازادی بیروڕا، ئازادی ڕۆژنامەگەری، ئازادی حزبەکان، ئازادی چالاکیی کۆمەڵایەتی و مەدەنی و خەباتی کۆمەڵایەتی و مەدەنی. سنووردارکردنێکی مێژوویی و هەمیشەیی، بە تایبەت لەم چل ساڵەدا، لە ڕێگای ئازادی پیرۆزی ئایینیدایە. ناتوانی بە ئاین بڵێی پشتی چاوت برۆیە چونکە لە شتە پیرۆزەکانە، ئەوە “کلتووری گشتی خەڵکییە ” و ئەم جۆرە قسە بێمانا و پاساودانەوەیە. نەک هەر لە ئێران بەڵکو لە هەموو جیهان. لە ڕووی مێژووییەوە ئەوەی ئازادی مەرجدار کردووە هەمیشە ئایین بووە. هەمیشە خەڵک ئازاد بووە لە قسەکردن لەسەر کەش و هەوا و بابەتی لەو جۆرە، بەڵام کاتێک باس لە باسکردنی دەسەڵات و پیرۆزییەکان دەکرێت، بەتایبەتی کاتێک باس لە دوو سیستەمی پیرۆزی ئایینی و پیرۆزی نەتەوەیی- نیشتمانی دەکرێت، ئەوا تەنانەت لە وڵاتە ڕۆژئاواییەکانیشدا بەهەمان شێوە هەزار و یەک سنووردارکردن لە ڕێگاکەتاندا دایاندەنێن. لە کۆماری ئیسلامیدا بە ڕوونی ئەوە ئایینە کە قوڕگی ئازادیی گرتوە و خنکاندووە. بۆیە کاتێک باس لە ئازادی بێ مەرج دەکەین و کاتێک کۆمەڵگا دروشمی ئازادیبەرزدەکاتەوە، پێش هەموو شتێک مانای ئازادی ڕەخنەگرتن لە ئایین، واتە ئازادی هەجووکردنی دین، گاڵتەکردن بە ئایین. ئازادی نووسین و قسەکردن و نمایشکردن و فیلم و سینەما و کولتوور و هونەر

دژی پیرۆزی و تابۆ و بیروباوەڕی ئایینی. بەبێ ئەمە ئازادی نییە.
ئەمانە ئەو دروشم و گوتار و تێکۆشانانە بوون کە حیزبی ئەمە پەیڕەوی کردووە.
حیزبی ئەمە هەمیشە ئاڵای شۆڕش، ئاسۆی شۆڕشی وەک شتێکی پێویست، وەک شتێکی خوازراو و وەک شتێکی مومکین لە کۆمەڵگادا، قسەی لەسەر کردووە و تێپەڕاندووە. وە ڕایگەیاندووە کە تاکە ڕێگا بۆ ڕزگارکردنی کۆمەڵگا و هەموو خەڵکی ئێران شۆڕشێکی قووڵی کۆمەڵایەتییە، نەک هەر دژی حکومەتێک بەڵکو دژی سیستەمێکیش. سیستەمی دابەشکاری، سیستەمی هەڵاواردن، سیستەمی دژە ئینسانی کە کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی دەکات. ئەم مافیایە ئابوریانە، ئەم ئایەتوڵڵا ملیاردێرانە لە قورئان نەهاتنە دەرەوە، لە سیستەمی سەرمایەدارییەوە هاتوون، سیستەمی لەسەدا یەکەکان، سیستەمی کەمینەیەکی سەربەرز، و ئەوە بە پاراستن و پارێزگاری لە ئەم سیستەمەیە کە براونەتە پێشەوە وزیاتر لە چل ساڵە.کە خوێنی خەڵک دەخەنە ناو شووشە. شۆڕشی ئێستا شۆڕشێکە دژی ئەم نەزمە. نەک هەر دژی کۆماری ئیسلامی، بەڵکو دژی ئەو پەیداویستییە ئابووری و کۆمەڵایەتیانەی کە حکومەتێکی وەک کۆماری ئیسلامی دەهێننە ئاراوە و بەم شێوەیەش بەرد بە خەڵکی ئێران دەکێشێت. پێویستە ئەم سیستەمە بڕوخێنرێت بۆ ئەوەی کۆمارە ئیسلامیەکانی تر ئەمجارە بە ناوێکی ترەوە دەسەڵات بەدەست نەهێننەوە. سەد ساڵە لە مێژووی ئێراندا یەک لە دوای یەک دیکتاتۆریەتمان هەبووە و ڕۆڵی هەموویان بەرگریکردن لە سیستەمی چینایەتی هەلپەرستانی ئیستغلالکار بووە. هەندێک جار لەژێر ناوی قاجار، هەندێک جار بە ناوی پەهلەوی، هەندێک جار بە ناوی قورئان و ئیسلام و کۆماری ئیسلامی.
ئەم شۆڕشە شۆڕشێکە بە یەکلاکردنەوەی حیساباتی مێژوویی لەگەڵ هەر جۆرە دیکتاتۆریەتێک، بەو سیستەمەی کە لە ئێراندا دیکتاتۆری دەخوازێت و پێویستی بە دیکتاتۆری هەبووە. پێویستە لە ڕەگەوە لێی ببەدرێت و ئەم شۆڕشە شۆڕشێکە لە دژی ئەو نیزامەی کە پێویستی بە کۆماری ئیسلامییە بە بەرگریکردن لە خۆی. بۆ بەرگری لەخۆی پێویستی بە دیکتاتۆریەت هەیە. شۆڕش دەیەوێت ئەم نیزامە لەناو ببات.ئەمە مانای ژن ژیان ئازادییە.
باشە لەمەودوا چی ڕوودەدات؟ بۆ کوێ دەڕۆین؟ ئەو وێنەیەی ئەمڕۆ هەیە ئەوەیە کە خۆپیشاندان و مانگرتن و گردبوونەوە و ناڕەزایەتی خوێندکاران و توێژە جیاجیاکانی وەک کاسبکاران و خۆپیشاندان لە شەقامەکانی شارەکان و هتد کەمبووەتەوە. کەم بووەتەوە هەندێک کەس دەگەنە ئەو ئەنجامەی کە شۆڕش کۆتایی هاتووە. یان خەریکە کۆتایی

دێت. وە کۆماری ئیسلامی بە ئێعدام و سەرکوت سەرکەوت. بەڕای من هیچ کام لەمانە ڕاست نین.
یەکەم: شۆڕش لە بواری جۆراوجۆرەکاندا بەردەوامە. هێندەی تر بەهێزتر لە دەرەوەی وڵات دەجوڵێت و لە ناوخۆی وڵاتیشدا هێشتا دروشمی شەوانە و دیوار نووسین و چلەکان و مانگرتنی گشتی هەیە. بەڵام ئەمە تاکە پرس نییە. بنەمای با بەتەکە ئەوەیە کە کۆمەڵگا چووەتە قۆناغێکەوە کە چیتر ئەم حکومەتە قبوڵ ناکات. ڕق و توووڕەیی خەڵک نەک هەر کۆتایی نەهاتووە یان کەم نەبووەتەوە، نەک هەر ڕازی نەبووە بەم دۆخە، نەک هەر بێ هیوا نەبووە، بەڵکو زۆر زیاتر لە ڕابردوو لە گۆڕەپانەکەدایە و بە ڕق و یاخیبوونێکی زۆر زیاتر لە سەرەتای ئەم شۆڕشە وە دەیانەوێت کۆماری ئیسلامی لە ناو ببەن.
شۆڕش هەوراز و نشێوی هەیە. لە ڕووی جوڵەی مەیدانییەوە، ڕەنگە فراوانتر یان تەسکتر بێت. بەڵام ڕۆحی کۆمەڵگا، ئاسۆی کۆمەڵگا، خواستی کۆمەڵگا هێشتا ڕووخاندنی کۆماری ئیسلامییە.
فاکتەری بنچینەیی ئەوەیە کە بە بڕوای من ئەمڕۆ و نەک هەر لە شۆڕشی ئێستادا، بەڵکو لانیکەم لە ساڵی ١٩٩٦ تا ئەمڕۆ حکومەت و کۆمەڵگا وەک دوو دوژمن ڕووبەڕووی یەکتر وەستاون. لە ئێران هیچ کەسێک حکومەت بە بەرپرسیار لە کاروبارەکان ناناسێت، چونکە لە هیچ شتێک بەرپرسیار نییە. حکومەتێک کە بۆ نمونە نان و بژیوی خەڵک دابین بکات، هەلی کار ب□خسێنێت، ڕێگری لە پیسبوونی ژینگە بکات، دادپەروو□ری بەرقەرار بکات، ڕێگری لە تاوانەکان بکات، ڕێگری لە دزی و گەندەڵی بکات و هتد. حکومەت نەک هەر ئەم کارانە ناکات، بەڵکو سەرچاوەی ئەو هەموو خراپەکاریانەیە. سەرچاوەی ئەو هەموو ئازارانەیە. خەڵک ئەمەیان بینیوە. بە فەرمی حکومەت لە زمانی خامنەییەوە خەڵک بە دوژمن ناو دەبات. دەڵێ شۆڕش پشێوی و پیلانی دوژمنانە. واتا مرۆڤەکان دوژمنی منن. وە خەڵک ماوەیەکی زۆرە ڕایگەیاندووە کە دوژمنەکەمان ڕاست لێرەدایە. خەڵکیش دەڵێن بمرێ خامنەیی. بە بۆچوونی من لە ساڵی ١٩٩٦ تا ئەمڕۆ و بەتایبەت لەم چوار پێنج مانگەی شۆڕشی ژن ژیان ئازادیدا، لە هەموو کاتێک زیاتر ڕوون بووەوە کە حکومەت و خەڵک وەک دوو دوژمن ڕووبەڕووی یەکتر دەبنەوە. ئەوە “ئاژاوەگێڕەکان” نین کە دەگیرێن و ئەشکەنجە دەدرێن و لە سێدارە دەدرێن. ئەمانە دیلی شەڕی دەستی دوژمنی خەڵکن. وە خەڵک بریندارەکانی نا بەن بۆ نەخۆشخانەکان چونکە نەخۆشخانە هی دوژمنە. لە ماڵەوە ئاگاداری بریندارەکانن. خەڵک دەمێکە حسابی خۆیان لەم حکومەتە جیاکردۆتەوە.
کاتێک ئەم پەیوەندییە لە نێوان حکومەت و خەڵکدا لە کۆمەڵگایەکدا دامەزرا، ئەوە ڕوونە کە ئەوە خەڵک نییە کە شکست دەهێنن. ناتوانی

هەموو کۆمەڵگا بکوژیت، ناتوانی کۆمەڵگا بڕوخێنیت، بەڵام حکومەت دەتوانرێت بڕوخێنرێت و پێویستە بڕوخێنرێت. لە کۆمەڵگای ئێراندا پەیوەندییەک، کێشەکی سیاسی، گوتارێک و پارادایمێک هەیە کە دوو دوژمن لە دژی یەکتر ڕاگرتووە:٩٩٪ی کۆمەڵگا بەرامبەر بە ١٪ی دەسەڵاتدار.
لەم شەڕەدا مانەوەی کۆمەڵگەیە کە سەردەکەوێ. حکومەت بە ستراتیژی کوشتن و مانەوەی شەڕ دەکات، بە مانەوەی خۆی لە دەسەڵاتدا، بە پاراستنی دەسەڵاتی دۆزەخی خۆی، خەڵک بە ڕووخاندن و مانەوەی ژیان، کۆمەڵگە بە درێژەدان بە ژیان خەبات دەکات و کۆماری ئیسلامیش بە درێژەدان بە جەهل و تاوان و خورافات و ستەم و کوشتار دەجەنگێت.
براوەی ئەم شەڕە تەنیا دەتوانێت خەڵکی ئیران بێت،وە حزبێکی وەک حزبی ئەمە لە مەیداندایە تا هەروەک چەند دە ساڵەی هەڵسوڕانی خۆیدا نیشانی داوە، لەهەموو مەیدانەکاندا ئاڵای خەباتی لە دژی هەر جۆرە جیاکارییەک، لە دژی هەر جۆرە ناداپەروەرییەک، دژی هەر جۆرە چەوساندنەوە یەک بەرزکردوەتەوە و بە هەموو هێزی خۆیەوە شۆڕش بەرەو پیشەوە ببات و بەهێزتری بکات. دڵنیام شۆڕشی ژن ژیان ئازادی، بە سەرکەوتنی خەڵکی ئێران، نەک تەنیا لە دەستی کۆماری ئیسلامی، بەڵکوو ڕزگاری کۆمەڵگە لەو سیستەمە کە پێویستی بە حکومەتێکی دۆزەخی ئاوا هەیە، بەدی دێنێت.
بژی شۆڕشی ژن، ژیان ئازادی.

١ی شوباتی ٢٠٢٣

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا (49).. شەماڵ بارەوانی

بەشی چل و نۆ

موسلیمم بە ئەفلاتۆن گۆڕییەوە..!

لە بەشی یەکەم دا باسم لەوەکرد. فەقێیەک بووم کە بە ئەندازە موتاڵای کتێبانم دەکرد و دەمخوێندەوە.

دایکم زۆر جار پێی دەگوتم:کوڕەم شێت دەبیت شێت، هێندە مەخوێنەوە لە مێشکت خراپە بە خوای.

هەرپارەیەکی لە فەقێیاتی لە ڕێگای زەکات و سەرفیترە و خێر و سەدەقەوە، دەستم دەکەوت، یەکسەر هەموویم بە کتێب دەدان و دەشمخوێندنەوە.

فەقێی تری هاوڕێشم هەبوو، بە زمانە بازاڕییەکەی گوتەنی:(ژنی پێ دەهێنا). پارەی زەکات و سەرفیترە و خێر و سەدەقەی د□□□م.

جا بە بۆنەی زۆر موتاڵاکردنم و کتێب کڕینی زۆرەوە، زۆربەی کتێبفرۆشەکانی هەولێر، ببوون بە هاوڕێم.

هەندێک لە هاوڕێ فەقێیەکانم پێیان دەگوتم: تۆ کەسێکی قرچۆک و ڕەزیلیت. لە ڕاستیدا قیچێک قرچۆک بووم، بەڵام ئێجگار واش نەبووم.

من بە کتێب کڕین، گەر بهاتبواو بە دەفتەریش دۆلارم هەبوایە، هەموویم بە کتێب دەدا و بە کڕینی کتێب، کورد گوتەنی پارەم دەڕشت. لە ماوەی ئەو چەند ساڵەی کە مەلایەتیم تێدا کرد، هەڵە نەبم نزیکەی دەفتەرێکم وەرگرت و هەموویشم بە کتێب دا.

من بە حوکمی ئەوەی بەو دواییە کتێبی فیکری و فەلسەفی و سیاسی و ئەدەبیم زۆر دەکڕین، ئەو کتێبانەش هەندێکیان نرخەکەیان زۆر گران بوو.

بیرمە جارێک چل و پێنج هەزارم بە یەک کتێب دا !

جا دایکم ڕەوانی شاد بێت، بەردەوام پێی دەگوتم ئەو هەموو کتێبەت لەچییە؟ ئەوە نافرۆشیتەوە بیانفرۆشیتەوە؟

منیش دەمگوت:ئەوانە ڕۆحی منن، هیچ کەسێک هەیە ڕۆحی خۆی بفرۆشێت!؟

سەرەتا زۆر کتێبی ئایینیم دەکڕین، کتێبی سەلەفیزمەکان و ئیسلامیەکان، کتێبەکانی ئەقیدە و کتێبە مەزهەبی و فیقهییەکان، کتێبی مێژوویی سەبارەت بە مێژووی ئیسلامی ..تاد.. هەموویشم دەخوێندنەوە.

وەختێک زۆر قەرەزاوی ئیخوانیم دەخوێندەوە، نزیکەی سەت کتێبی ئەو پیاوە ئیخوانییەم سەبارەت بە ئەقیدە و سیاسەت و فیقه و سیکۆلاریزم و ڕەوتی ئیسلامی سیاسی و ..تاد. لە حوجرە دا خوێندەوە.

ئەوكات من فەقەیەكی زۆر دوگمایی بووم، ڕوانینەكی زۆر سەقەت و هەڵەم بۆ چەمكی سیكۆلاریزم هەبوو.

بەهۆی ئەوەی ئەوكاتە ئیخوان بووم و سیكۆلاریزمم بەو تەفسیرە سەقەت و تێگەیشتنە خوار و خێچەوە، لەو پیاوە ئایینیە ئیخوانییەوە ناسی.

هەڵبەت ئەو پیاوە ئایینیە ئیخوانییەی كە ئێستا كۆچی دوایی كردووە و تا لە ژیاندابوو وەكو ڕووناكبیر و نووسەری كۆچكردوو (شاكرنابلسی) دەڵێت، دەم لە هەموو بابەتێك دەكوتێت.

ئەو قەرەزاوییەی كە كوڕەكەی خۆشی "عبدالرحمن ڕازی نەبوو بە فەتواكانی وەك لە نامە بە هێزەكەی گوزارشی لێكرد.

بە باوكی گوت تۆ سیاسەت تێكەڵ دەكەیت بە دین، كاتی هاتووە بوەستی و قسە لەسەر دین بكەیت وەك فەقیهێك، لە باسی سیاسەتیشدا بوەستی چونكە تۆ سیاسی نییت."★

ئەو قەرەزاوییەی لە كتێبەكانی، زۆر بەسەقەتی و چەواشەكارانە، باس لە سیكۆلاریزم دەكات. لە فەقەیاتی كتێبێكی(عەلی باپیر)یشم خوێندەوە، لەژێرناوی(تەوژمی ئیسلامیی و عەلمانی، خاڵە هاوبەش و جیاوازەكانیان)، ئەمیش هەمان شێوەی قەرەزاوی زۆر سەتحیانە و چەواشەكارانە و بە سەقەتی، باس لە سیكۆلاریزم دەكات.

كتێبەك: دەتگوت فەقەیەكی تازە هاتووی حوجرە نووسیویەتی. خۆزگە هەر نەی نووسیبوایە.

سیكۆلاریزم هیچ كاتێك بە واتای دژایەتی كردنی ئایین و قەدەغەكردنی ئایین و موراديفی ئیلحاد و بێ دینی نایەت، وەكو ئەوەی قەرەزاوی و عەلی باپیر و ئیسلامگەراكان و سەلەفیەتی دینی، وای پێناسەدەكەن و بە هەڵە و مەبەست و نەزانانە، بە دەروێشەكانیان و خەڵكێكی سادە لەوح، ئیعراب و شرۆڤەی دەكەن.

ئەو سەلەفیزم و ئیسلامگەرایانەی بە هەڵە و چەواشەكارانە، دیسان بە مەبەست بۆ لێدان لە سیكۆلاریزم، دێن و كۆمۆنیست و ماتریالیست لەگەڵ سیكۆلاریزم تێكەڵ دەكەن و عەلمانییەت، هاوتای بێ دینی و یەكسان بە ئیلحاد و بێ بڕوایی دەكەن !

ئەو فەندەمەنتاڵیستانەی «زۆر چەواشەكارانە پڕۆپاگەندەی بۆ بنەماو بەتاڵ دەكەن، نەخێر، هەرگیز، عەلمانیەت بە هیچ شێوەیەك دژایەتی كردنی دین نییە، بەڵكو عەلمانیەت دەیەوێ. ئیتر دیانەت،

خواپەرستی، نوێژ، زکر، تەهلیلە، مزگەوت، تەکیە، خانەقا و ئەو شتانە پتر بخرێنە قاڵبەکەوە کە ڕێگە لە گەشەکردنی کۆمەڵایەتی نەگرن.»*

ئەو فەندەمەنتالیستانەی « وائەزانن لەوڵاتی ئێمە خەڵک زۆرتر خوا پەرستە، لەوڵاتە دیموکراتی و ئازادی و مەدەنییەکانا خەڵک زۆر لە خوا هەڵگەڕاونەتەوە، بە پێچەوانەوە، لەویا مەسائیلی خواپەرستی و ئازادی عەقیدە زۆرترە لەلای ئێمە، زۆر زیاترە.٢١٢»*

ئەو فەندەمەنتالیستانەی وا حاڵی بوونە کە «عەلمانیەت ئیلحاد ئەگەیەنە..گوایە عەلمانیەت دژی ئایین، خواو، یەکتاپەرستی، پێغەمبەر، ئەسحابەکان، قورئان دڕاندن و سوتاندنە.١٦٢»*

لێرە چیتر لەسەر ئەوە ناڕۆم. من بو ئەو چەواشەکاریانەی سەبارەت بە چەمکی(سیکۆلاریزم)، نووسینێکی درێژم لە ژێرناونیشانی(سیکۆلاریزم و چەندسەرنجێک) نووسیوە و ب(١٥) بەش، لە ڕۆژنامەی(بۆ پێشەوە) و ماڵپەڕی(دابران) بڵاوبووەوە. خوێنەر دەتوانێت بۆیان بگەڕێتەوە و بیانخوێنێتەوە.

ئینجا با بگەڕێینەوە سەر بنچینەی بابەتەکە.

من بەو شێوەیە سەلیقەیەکی بێ ئەندازەی کتێب خوێندنەوەم هەبوو. ئێستاش هەروام.

دواتر کە ئاسۆی بیرکردنەوەم تۆزێک واڵابوو و خەریک بوو لە هەندێک شت تێدەگەیشتم. ئینجا دواتر کتێبی سیاسی و دەروونناسی و کۆمەڵناسی و فەلسەفی و فیکری و ئەدەبیم کڕین. دەیان و سەدان ڕۆمانی جیهانی و عەرەبی و کوردیم خوێندەوە، تۆلستۆی، دۆیستۆڤیسکی، چیخۆف، پاولۆکۆیلۆ، میلان کۆندێر، گابریل گارسیا مارکیز، جۆرج ئۆروێڵ، کامۆ، سارتەر، کافکا، سادق هیدایەت، نەجیب مەحفوز، بەختیار عەلی..تاد. زۆربەی ڕۆمانەکانی ئەو ڕۆمانووس و نووسەرانە و دەیان نووسەر و ڕۆمانووسی ترم لە حوجرە خوێندەوە.

مارکس و فەلسەفە ماتریاڵەکەی و دیالیتکی مێژوویی خوێندەوە، لەوەوە هاوسۆزیم بۆ چینی کرێکار و مەیل و عەشقم بۆ عەدالەتە کۆمەڵایەتییەکەی مارکس لە ناخدا دروست بوو.

بەرهەمەکانی فرۆید و داروین و کتێبی دەیان زانایترم خوێندەوە.

بەڵام دواتر کە هێدی هێدی خەریکبوو دەگەڕام و باوەڕم بە هەندێک

شت لەق دەبوو، دەستم کرد بە فرۆشتی زۆرێک لەو کتێبە ئایینی و فقهیانەی کە سەرەتای ژیانی فەقێیاتیم کڕیبوومن. هەڵبەت هەموویم خوێندبوویی□وە، لەگەڵ ئەوەی دەمفرۆشتن یەکسەر پارەکەیم بە کتێبی تری فەلسەفی و ئەدەبی و فیکری و سیاسی و دەروونناسی کۆمەڵناسی دەدا.

هەندێک جاریش لەگەڵ خاوەن کتێبخانەکان ڕاستەوخۆ کتێبەکانم دەگۆڕییەوە.

بۆ نموونە(سەحیحی موسلیم بە شەرحی ئیمامی نەوەوی) لە پشووی هاویندا هەڵەنەبم هەژدە بەرگ بوو، جگە لە باسی حەج و هەندەک شتی ترنەبێت، ئەوەیترم زۆربەی خوێندەوە.

دواتر ڕۆیشتم ڕێک بە سەرجەمی بەرهەمەکانی ئەفلاتوونم گۆڕییەوە، لە یەکێک لە کتێبخانەکانی پشت پارێزگا.

جا کۆمەڵێک هاوڕێم لە کۆلێژی شەریعە و فەقێ دۆگماییەکان، ئەوانەی دژی خوێندنەوەی فەلسەفەبوون و تێڕوانینێکی زۆر نا ساخڵەم و هەڵەیان لە بەرامبەر فەلسەفە هەبوو، ئەو کارەی منیان زۆر پێ سەیربوو !

هەرچەندە هاوڕێ بووین و یەکتریشمان زۆر خۆشدەویست، بە تەنز و گاڵتەوە پێیان دەگوتم: هەی زەندیک، چۆن ئەو کارەت کردووە؟! گاڵتەیان پێدەکردم.

منیش لە وڵامدا دەمگوت:دەی من زۆربەی سەحیحی موسلیمم خوێندووەتەوە، ئینجا بردوومە و گوڕیومەتەو□. ب□□□ام ئ□□و□، هەندێکتان کێبێب دەکڕن، تەنها بۆ جوانی لەنێو ڕەفە ڕیزی دەکەن.

بگرە زیادەڕەوی ناکەم گەر ب□□□م: زۆربەتان کتێب ناکڕن و ناشخوێننەوە.

دەی بەشەرب□ن و یەک بەرگی سەحیح موسلیم بخوێننەوە، ئەفلاتۆن و فەلسەفەکەی بۆمن لی بگەڕێن.

تێبینی: لە دوای قورئان، لە ئیسلام ، لای هەموو ئەم گرووپ و مەزهەبانەی ناویان لەخۆیان ناوە(اهل السنە والجماعە)، هەردووک کتێبی سەحیحی بوخاری و موسلیم بە دوو بڕوا پێکراوترین کتێب د□ن□ و زۆرێک لە فەتواو ئەحکامە شەرعیەکان، لەو دوو کتێبەو□ ه□□□□نجراون و ئەو دوو کتێبە دایکی ئەحکامەکان و سەرچاوەی ئەحکامەکانن.

......

★عەدنان ئیبراهیم، حەسەن بەنای ئیخوان مامۆستای فەشەل و شکست! و:محەمەد هەریری.

★مەلابەختیار، (دیموکراسی و دوژمانی)، ل١٦٣.

★سەرچاوەی پێشوو، ل٢١٢.

★هەمان سەرچاوە، ل١١٢.

پەردەلادان لە پۆستەری "دەروازەی خەونەکان" لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی بەرلین..

پۆستەری بەڵگەفیلمی "دەروازەی خەونەکان" بۆ وێنەیەک لە کچانی جەنگاوەری کۆبانێ

مەنسوور جیهانی –

پۆستەری ئینگلیزیی بەڵگەفیلمی سینەمایی دۆکیۆمێنتاری "دەروازەی خەونەکان" لە دەرهێنانی "نەگین ئەحمەدی" و لە بەرهەمهێنانی "ئیلاهە نەوبەخت" هاوکات لەگەڵ بەشداری لە بەشی رکابەریی "نەوەکان"ی حەفتا و سێهەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەرلین" لە وڵاتی ئەڵمانیا پەردەی لەسەر لادرا.

بەڵگەفیلمی سینەمایی "دەروازەی خەونەکان" (دروازە رویاها) DREAMS' GATE لە دەرهێنانی سینەماکاری پاوەیی "نگین ئەحمەدی" و لە بەرهەمهێنانی خاتوو "ئیلاهە نەوبەخت" لە یەکەمین نمایشی جیهانی خۆیدا لە بەشی پێشبڕکێی "نەوەکان" Generations لە حەفتا و سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەڕلینالە" Berlinale

لە وڵاتی ئەڵمانیا نمایش دەکرێت و بە بەدەستهێنانی خەڵاتی ئەم بەشە، لەگەڵ بەرهەمی وڵاتانی جۆراوجۆری جیهان ڕکابەری دەکات.

پۆستەری ئینگلیزیی "دەروازەی خەونەکان" بە وێنەیەک لە کچانی جەنگاوەری کۆبانێ لە خەبات دژی تاقمی تیرۆریستی داعش؛ لە لایەن "ئیحسان بەرئابادی" بۆ بەشداری کردن لە بەرلینالە دیزاین و داڕشتنی بۆ کراوە و بۆ ئامانجی ئاشناکردنی بینەران و بەردەنگەکان لەگەڵ ئەم بەرهەمە سینەماییە بڵاوکراوەتەوە.

ئەم فیلمە کە بەرهەمهێنانەکەی زیاتر لە شەش ساڵی کات خایاندووە، چیرۆکی کچێکی ڕۆژهەڵاتی کوردستان بۆ بینەر دەگێڕێتەوە کە بە دوای بەشێک لە شووناسی خۆیەوە بە کامێڕاکەی دەچێتە ناو کچە شۆڕڤانەکانی کۆبانییەوە؛ کچانێک کە نە تەنیا لەگەڵ داعش، بەڵکوو بە جیهانی خۆیانیش شۆڕشیان کردووە.

ئەمجارە، خودی فیلمساز و کامێڕاکەی هاوڕێی دەبن لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ جیهانی دەورووبەری ژنانی خەباتکار و ئەو بایخانەی کە شەڕی بۆ دەکەن.

بەرهەمهێنان و بڵاوکردنەوەی نێودەوڵەتی ئەم بەرهەمە بەڵگەفیلمە سینەماییە، لە ئەستۆی ڕێکخراوەی سینەمایی "تەسویر گوستەر ئیلاهەی پارسی" (ئیلی ئیمەیج Eli Image) بە بەرپرسیارییەتی خاتوو ئیلاهە نەوبەختە.

ئەمە سێیەمین ئامادەبوونی "ئیلاهە نەوبەخت" وەکوو بەرهەمهێنەر لە فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەڕلین" دەتە ئەژمار؛ ساڵی پاریش ئەو بە بەرهەمهێنانی فیلمی سینەمایی "ڕۆژی سێو" (روز سیب) The Apple Day لە دەرهێنانی "مەحموود غەفاری" لە "بەڕلینالە" ئامادەبوو.

ستافی ئامادەکردنی بەڵگەفیلمی سینەمایی "دەروازەی خەونەکان" بریتین لە:
دەرهێنەر: نگین ئەحمەدی، بەرهەمهێنەر: ئیلاهە نەوبەخت، وێنەگر: نگین ئەحمەدی، مۆنتاژ: لوقمان سوخەنوەر، نووسەران: نگین ئەحمەدی، فەرزانە فەتحی، مۆسیقا: حوسەین میرزاقولی، دەنگهەڵگر: بەهنیا یەسفی، چاککردنی ڕەنگ و لابۆراتوار: سامان مەجدوەفایی، بەرپرسی بەرهەم لە ڕۆژئاوا: تەیم حوسەین Taim Hussein، بەڕێوەبەری نێودەوڵەتی: مینا عەلیخانی، بەرهەمهێنەرانی هاوکار: حەمیدڕەزا تەبەرایی (ئاوا ستۆدیۆ پاریس) Ava Stadios، ستێفان لێبڕۆن Stephanie Lebrun لە کۆمپانیای بابل داک Babel doc، هاوارد

وەتلەند کۆسێ Håvard Wettland Gossé، بەڕێوەبەری ڕاگەیاندنی گشتی: مەنسوور جیهانی، بەرهەمی هاوبەشی وڵاتانی ئێران، فەڕەنسا و نەڕوێژ، ساڵی بەرهەمهێنان: 2022.

حەفتا و سێیەمین خولی فێستیڤاڵی نێودەوڵەتی فیلمی "بەڕلین" بە بەرپرسیاری خاتوو "ماریتە ریسەنبێک" Mariette Rissenbeek و بە دەرهێنانی هونەری "کاڕلۆ چاتریان" Carlo Chatrian لە چەندین بەشی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە: بەشی پێشبڕکێی "سەرەکی"، بەشی پێشبڕکێی "نەوەکان" Generations، بەشی پێشبڕکێی "فۆڕم" Forum، بەشی پێشبڕکێی "کورتە فیلم"، بەشی پێشبڕکێی "بەڵگەفیلم" و چەندین بەشی دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە: بەشی "پانۆڕاما"، بەشی "نمایشی تایبەت"، بەشی "نمایشی سینەمای کلاسیک" و … لە ڕۆژانی 16 تا 26ی فێبریوەری 2023 لە شاری بەڕلین لە وڵاتی ئەڵمانیا بەڕێوەدەچێت.

بۆ زانیاری زیاتر:
https://www.berlinale.de/en/2023/programme/202302234.html

بەڕێوە بەرایەتی ڕاگەیاندنی گشتی فیلمی "دەروازەی خەونەکان".

هەپی بەیاز.. پشکۆ ناکام

کە مناڵ بووین لە ساڵانی شەستەکانا ، فیلمێکی کاوبۆی"عصابة" هەبوو کە زۆر لامان خۆش بوو ناوی"الشجعان الخمسة" واتا "پێنج کوڕە ئازاکە" بووکە یەکێکیان "جولیانو جیما" ئەکتەری ناوداری ئیتالی ئەو سەردەمە بوو ، ، ئەم پێنج کوڕە ئازایە ئەچوونە شارێکەوە کە زەلالەتی بوو بەدەست کۆمەڵێ چەتە و شەڕفەرۆشەوە ، بەکوردییەکەی"سەرسەری" بوون، دەستیان بەسەر شارا گرتبوو و پارەی"بانک"ەکە شیان داگیر کردبوو ، ئەمە بەوانەمان ئەووت خائینەکان و بەر هێرشی پێنج کوڕە ئازاکە ئەکەوتن و هەر هەموویان تیا ئەچوون و ئەمەش بە چەپڵە ڕێزان بۆ پێنج کوڕە ئازاکە تا دوا دەقیقەی فیلمەکە سەیرمان ئەکرد… ئەم یادگارییەم بۆیە هاتەوە یاد ئەمڕۆ بەناو حکومەتی هەرێم لەگەڵ بەغا ئەگەنە وەزعێکی چەقیوو " کە زوو زووش ئەچەقن !!" بە پەلە وەفدێکی پێنج کەسی ئەنێرێتە بەغا

گوایا بە عەقڵ و ئیدراکی خۆیان لەو سەرسەریانەی بەغا نەجاتمان ئەیەن ،!! و پێنج کوڕە ئازاکەی هەرێم ئەوەنە چوون بۆ بەغا کە هەر یەکەیان جانتایەکی سەفەری لە شوێنی ئیشەکەیەتی هەر کە تەلەفۆنیان بۆ کرا یەکسەر بەو فایلانەی نە کەم و نە زیای کردوە تا بەغا ناوەستن..لە هەموو خەڵکی کوردستان جگە لەم پێنج کوڕە ئازایە کەسی تر شک نابرێ کە بتوانێ لەسەر مەسەلەی نەوت و گاز قسە لەگەڵ بەغایا بکەن ، یەکەکیان ئەوەنە لە نەوتا شارەزایە بەیانیان بە موزەفەکانی ئەڵێ “نەوتتان باش” ، ئەوەی تریان ئەوەنە مەعلوماتی ئەکادیمی لەسەر”گاز” هەیە کە زۆر جار گازی لەخۆیەوە و مەعیدە و گازی سروشتیی ژێر ئەرزی لە تێک ئەچێ !! کوڕە ئازایەکی تریان بەرپرسی کارەبای هەرێمە کە ئەیژانێ شەش سەعات هەیە ، واتا ئەتوانین بڵێین بەرپرسی یەک لەسەر چوار”ڕوبعەکی” کارەبای هەرێمە ، کوڕە ئازایەکی تر هەر ئەوەنە ئەزانێ کە سۆپا بە نەوت ئیش ئەکا ! ئازایەکی تریان بە مەسەلەی زمان و لە یەکتر گەیشتنیش کوردییەکەی ئەوەنە باشە کە” کاڵا” و “کاڵەک” لەیەک جیاناکاتەوە ، جا نازانم گەر بیکا بە عەرەبی لە جیاتی ” بضاعة” ئەڵێ ” بطیخ” …

…..لەو هەموو گرفتە گەورە و قورسانەی بەهۆی سیاسەتی ناشیانەی نەوت و ئابووری هەرێم ئەو خەڵکە قوڕبەسەرە تووشی بوە بەناو حکومەتیش جگە لە پێنج کوڕە ئازا (نە)گەیووەکە کەسی تری نیە بە تەنگییەوە بە ، ئەمانە ئەوەنە شارەزان بە چوون بە نان خواردنیش تەلەفۆن بۆ هەولێر ئەکەن ،، ئەم پێنج کوڕە ئازایە ئەوەنە دوورن لەو کارەی پێیان ڕاسپێراوە کە هەر لە خۆتەوە و لە تووڕەییا حەز ئەکەی خائینەکان بیبینەوە ، چونکە هەردوو لا و هەر یەکەی بە نەوعە قوەی کردوە بەسەر شارەکەیا ، “شەریف” ەکەی خائینەکان هیچ نەبێ کە دزی ئەکرد شتەکی بە خەڵکی شارەکە سەرف ئەکرد ، گەر” جولیانو جیما” چوار کوڕە ئازاکەی تر بە دەمانچە شارەکەیان ڕزگار ئەکرد ، پێنج کوڕە ئازاکەی هەرێم هیچ دەسەڵاتەکیان نیە بە دەرهێنانی خەڵک لەو میحنەتەی تیایا ئەژین…

لەوانەیە چارەسەرەک ئەوەبێ کە پێنج کوڕە ئازاکەی هەرێم بگۆڕدرێن بە پێنجی”تورک” چونکە دوا جار شەریفی شارەکە پارەی بانکی شارەکەی لە “تورکیا” شاردەتەوە ، بەشی پێنج کوڕە ئازاکەی لە یاوە و باقیاتی ئەوانەی ئەوە کردوە !! یەگجاری ئەوان ئەبن و ئەتوانن ببن بە پێنج کوڕە ئازاکە ، پێنجە ئازاکەی لای خەمان تەنیا وەک”حەمەی بەرید” ئەچن بۆ بەغا و دەسەڵاتیان مساوییە بە “هەپی بەیاز”….

شیزۆفرینیا و هونەر.. لە ئینگلیزییەوە: نازە حەسەن

شیزۆفرینیا شێوە و جۆری جیاواز دەگرێتە خۆ وەک (بە شێوەیەکی کوشندە بەدەربەست و بەباك ، یان توندوتیژ و هەڵچوون و بە ڕوداشاخان ، یان بینینی شێوە و دەنگی نامۆ کە لە ڕاستیدا بنەمایەکیان نییە ..!) هونەرمەندە شیزۆفرینیاییەکان ، لە نێو تابلۆکانیاندا ، ئەم خەیاڵە ئازاربەخشانەی خۆیان دەخەنەڕوو . لە دەرەوەی تواناکانی خۆیان و بێویستی خۆیان دەکەونە ژێر ڕکێفی خەیاڵ و فەنتازیایەکی سەیر و سەمەرە و ئاڵۆز ، بە شێوەیەکی توند و تیژ ه□□□ش لە دونیای دەرەوەی خۆیان دەکەن ..! بەڵام ، بەئاگا لە خۆیان زۆر بە سادەییەوە دەکەونە ژێر کاریگەرییەکانی دەرەوە . لەگەڵ خەونی ناخۆش و دونیای خەیاڵئامێزی ترسناک و ناڕێک و شێواو یەکانگیر دەبن . ئەم بارە دەروونییەیان ، ئاڵۆزییەک و شێواوییەک بە هونەرەکەیان دەبەخشێ .

کاتێک هونەرمەندێکی دەروون نەخۆش تابلۆکانی دەکێشێ ، هەوڵ دەدات سکێچ و شێوازی نامۆ وەک شێوەی دێو و درنجەکان بکێشێ . ئەم خەیاڵە نامۆ و ترسناکانە تەواوی بیر و هۆشیان داگیر دەکات . بە شێوەیەکی چەپێندراوی لە ناوەوەیان دەمێنێتەوە . لە کاتی نیگارکێشاندا ، بە شێوەیەکی ئاڵۆز و شاراوە بە هێمای سەیر و جیاواز دەریان دەبڕن . یان بە ڕەنگی نامۆ و جیاواز ، هەندێکجاریش وێنەی دەنگەکان دەکێشن . کاتێک تابلۆکانیان تەواو دەبێت ، هەمیشە ئەو ترس و نیگەرانییانەشیان هەیە کە تابلۆکانیان تەواوی مەبەست و ئاکامەکانیان ناپێکێ ، بەڵام لە ڕاستیدا جوانترین و گەورەترین کاری هونەرییان نەخشاندووە ..!

زۆرجاران ئەم خەیاڵانە بەوە دەردەبڕن کە شێواز و فیگەرەکانی نێو تابلۆکانیان دەشێوێنن ، یان شێوە و جەستەی مرۆڤ بە شێوەیەک دەکێشن وەک مرۆڤی سەرەتایی و مرۆڤی نێو ئەشکەوتەکان بە شێوەیەک سەرنجڕاکێش بەرچاویان دەخەن ، بە ئەوەی ئاڵۆزی و ترسناکی بە تابلۆکانیان ببەخشن . فرۆید لەم بارەیەوە دەڵێت (هونەرمەندان دونیای خەیاڵ و فەنتازیا دادەهێنن ، بە دەربڕینی هەرا و ژاوەژاوێک کە لە ناوەوەیاندا هەیە ، بە تێرکردنی ئارەزووەکانیان

و وەڵامدانەوە بە ڕاستی دونیای دەرەوەی خۆیان .) کاتێک دیواری
زیندان و شێتخانە و نێوەندەکانی چارەسەرکردنی دەروونی بەمجۆرە
تابلۆ و وێنانە دادەپۆشن ، تەنیا بۆ ئەوە نییە کە پزیشکە
دەروونناسەکان وەک سەرچاوەیەک بۆ تێگەیشتن و خوێندنەوە و
گرفتەکانی نەخۆشەکانیان و نزیکبوونەوە لێیان ، بەڵکو بە شێوەیەکی
کاریگەرانە بارە دەروونیەکان و هەڵچوون و ڕوانینە نامۆکانی
نەخۆشیە دەروونیەکان لە نێودا دەبیننەوە ..! کە ئەمەش کۆششێک و
خزمەتێکی زۆر بە زانستی دەروونناسی دەکات و زۆر شتی تازە
لێیانەوە فێر دەبن ..! هونەرمەندی دەروون نەخۆش زۆر ساکارانە
دەکەونە ژێر کاریگەری هەستە چەپێنراوەکان و بارە نەستیەکانیان و
ئەم وێنانە دەکێشن . ئەم ئاڵۆزیی و ترسناکییەی لە نێو
تابلۆکانیان دەبیندرێن ، ئەوە ئەم خەیاڵە دێوزمانەیە لەنێو
قووڵایی مێشکیاندا هەیە و مێشکیان بەمجۆرە خەیاڵانە دەورە دراوە
..!

_ هێماکانی نێو ک□ل□سەرێک

(هێرۆنیمس بۆسکس) یەکێکە لە نیگارکێشە شیزۆفرینیاییەکان ، لە
تەمەنی ٢٦ ساڵیدا تابلۆی ک□ل□سەرێک دەکێشێت کە بەهێمای
جیاوازجیاواز دەینەخشێنێت . تەواوی ژیانی ڕابردووی و ترس و
نیگەرانییەکانی خۆی ، بە هێمای سەیر و نامۆ لە نێو ک□ل□سەرەکە
دەکێشێت . هونەرمەندێکی کەنەدیە ، ژیانی منداڵێتی زۆر سەخت و
دژوار و ناخۆش بووە تا ئاستی دڕندەیی . ئەم ئێش و ئازارانەی
ژیانی منداڵێتی و بە شێوەیەکی بەرچاو لەنێو خەیاڵە ترسناکەکانی
ڕەنگ دەداتەوە . بۆ نموونە پێی وادەبێت (گەر پارچە گۆشتێک لە
باسکی خۆی بکاتەوە هەست و بیر و خەیاڵی دەگەڕێتەوە باری ئاسایی و
چاک دەبێتەوە ..!) لە ڕاستیدا وا دەکات . پارچەیەک گۆشت لە
باسکی خۆی دەبڕێت و دەکەوێتە نەخۆشخانە . ئەوکاتە دان بەوەدادەنێ
کە باری دەروونی تەواو نییە و پێویستی بە چارەسەرکردن هەیە . لە
نەخۆشخانەی دەروونی دەمێنێتەوە لەوێدا ، تابلۆیەک بەناوی (Maze
واتە ونبوون) دەکێشێ . یەکێک لە گرفتەکانی ئەم هونەرمەندە
ئەوەیە ناتوانێ (بە ئاسانی قسە بکات و ئێش و ئازار و هەستەکانی
خۆی دەرب□□□) کاتێک وێنە دەکێشێ ، لە نێو ڕەنگ و هێما و
فیگەرەکاندا مەبەست و مانا و ئازارەکانی بە دەردەکەون ، بە
شێوەیەکی ڕوون و ئاشکرا و بە جوانییەکی هونەری دەبیندرێن . هەر
لە نێو تابڵۆی (Maze) وێنەی خۆی لە ناو کێڵگەیەک کێشاوە لە پاڵ
ئەمەدا تەواوی یادگارییەکان و ڕابردووی خۆی وێنە کردووە . ئەم
شتانەی کاریگەریان بە سەریەوە هەبووە لە ژیانی سەختی منداڵێتیەوە

تا عەشق و خۆشەویستی و دەسەڵات و زوڵم و ستەم و هەموو شتێک ..!
یەکبەیەک هێماکانی بە پزیشکەکەی شیدەکردەوە و ڕاڤەی دەکرد ..! پزیشکەکەی تێبینی زۆر ورد و پێویستی دەست کەوت بۆ چارەسەرکردن و تێگەیشتنی باری دەروونی سوودی زۆری لەم تابلۆیە بینی . ئەم هونەرمەندە بۆ ماوەیەک لەم نێوەندی چارەسەرکردنە دەمێنێتەوە ، پاشان ئاسایی دەبێتەوە و دێتە دەرەوە ژن دەهێنێ و تا ئێستاش لە نیگارکێشان بەردەوامە ، بەڵام ئێستا تابلۆکانی کەمتر ئاڵۆز و ترسناکن ..!

_ میزاجی شێتانە

هەندێک لە هونەرمەندو دەروون نەخۆشەکان ، شێوەی میزاجی نائاسایی وەردەگرن ، واتە دەمێک تا ئەوپەڕی دڵتەنگ و نیگەران و نامۆ و توندوتیژ ، دەمێکیش تا ئەوپەڕی ئاسایی و ئارام ، دڵخۆش و بەختەوەرن ..! ئەم شێوازانە بە بەراورد لەگەڵ شیزۆفرینیاوە هیچ پەیوەندیەک و کاریگەرییەکیان بە ڕاستی ژیانەوە نییە .. لە دونیایەکدا دەژین تەنها خۆیان لەم دونیایە تێدەگەن تەواو نقومی نێو خەیاڵەی میزاجین ..! بە شێوەیەکی گشتی هونەرمەندە دەروون نەخۆشەکان ئاسانتر دەتوانن وێنە بکێشن لەوەی تا قسە بکەن ..! کاتێک تابلۆکانیان دەکێشن ، بە شێوەیەکی قووڵ تەعبیر لە بێئومێدی و ونبوون و ڕەتکردنەوە و هەستکردن بە تاوان و شەرم کردن دەکەن ، زۆرجاریش ڕەنگی تۆخ و تاریکەکان بەکاردەهێنن ، وەک ڕەش یان ڕەش و سووری تاریک . خۆیان لە نێو تابلۆکاندا ، بە مردوویی دەبینن ..! هێڵەکان بە شێوەی خەتخەتەکەی ئاڵۆز و شێواو دەکێشن ، یان سەری کەسەکان بە ماسک دادەپۆشن کە هێمایە بۆ (تێکشکانی و دڵتەنگی و نائومێدی) . هەندێکجاریش ، تا ئەوپەڕی دڵخۆش و سەرفرازن . مەبەستەکانیان بە شێوەی شاراوە و جیا جیا دەردەبڕن . وەک ئەوە وایە کە توێکڵەکان هەڵدەیتەوە لە ژێرەوە پڕاوپڕ بە لە هێما و مەبەستی جۆراوجۆر کە باری دەروونی و تووڕەیی و یاخیبوون و هەڵشاخان و هەستکردن بە تاوان و تەنیایی دەبیندرێ . ئەم جۆرە تابلۆیانە دەکرێ وەک پسپۆڕێکی دەروونناس سوودمەند بێت بۆ نیگارکێشەکان خۆیان و بۆ خەڵکانی تر ..! چونکە کاتێک مرۆڤەکان سەیری ئەم تابلۆیانە دەکەن بە ئاسانی دەتوانن ناخ و خەیاڵەکان و میزاجی خۆیان بخەنە ڕوو ..!

_ ڤانکوخ و تووڕەیی لە ئیشکردندا

بەگوێرەی کاریگەرێتی بەرگە نەگرتنی بەدەست شێواوی باری دەروونییەوە ، هونەرمەندی بەناوبانگی هۆلەندی ڤانکوخ بە براکەی

دەنووسێت (لێم گەڕێ با بە تەنیایی خەریکی کارەکانم بم ، ئەگەر بۆ تۆ ئەمە ، ئەوە دەگەیەنێ کەوا من شێتم ، بەلامەوە گرینگ نییە ..!)

ڤانكوخ لە تەمەنی ۲۷ ساڵیدا دەست بەکاری نیگارکێشان دەکات . لەوساوە تا کۆتایی ژیانی نزیکەی ۱۰ ساڵێک خەریکی نیگارکێشی دەبێت . لەودەمەدا لە کەنار شارێکی گەورە لە ئاپارتمانێکی بچکۆڵانەدا دەژی . میزاجی بە بەردەوامی دەگۆڕێ ، لە بەرزترین لوتکەی نائومێدیەوە بۆ بەرزترین لوتکەی ئاسایی و باوەڕ بەخۆبوون و دڵخۆشبوونەوە . دەتوانین ناو لە ئیشەکانی بنێین (تووڕەیی لە ئیشکردندا) یان (ترس و نیگەرانی و شێتی) لەودەمەدا چەند ڕۆژێک یان هەفتەیەک دەبوو باری دەروونی ئاڵۆز ببوو ، شێت ببوو .. بە دەست نەخۆشی دەروونییەوە وەک دیل ئازاری دەبینی و بە دەستیەوە دەیناڵاند ..! لە نێوان ئەم کاتانەی دەگەڕایەوە باری ئاسایی ئیشەکانی زۆر ڕۆمانسیانە و ناسک بوون ..! بە گوێرەی تابلۆکانی و نامەکانی و ژیاننامەی ، ئەوە دەبیندرێ کەوا ڤانكوخ ، بە دەست نەخۆشی دەروونییەوە گیرۆدە و گرفتار بووە . بەڵام بە ڕۆشنیش هەموو شتێک نەزاندراوە . جارێکیان لە ناوەڕاستی گفتوگۆدا لەگەڵ هونەرمەندی فەڕەنسی " پۆل گۆگان " تووڕە دەبێت و بەرداخەکەی دەستی بە ڕوویدا دەهاوێ ، پۆل گۆگانیش دەیباتە ماڵەوە لەسەر جێگاکەی خۆی دای□ن□ . بۆ شەوی دواتر ڤانكوخ لە ژوورەکەی دێتە دەرەوە و گوێزانێکی بە دەستەوەیە و بەرەو ڕووی گۆگان دێت ، پاشان شەرمەزارانە دەگەڕێتەوە ژوورەکەی ، لەناو ئەم ڕەفتارانەی دا زۆر هەست بە شەرم و تاوان دەکات . لە ژوورەوە (پارچەیەک لە گوێی خۆی دەبڕێت) . ڤانكوخ لە کاتی سەرەمەرگیدا دەنووسێت (من لە پێناو ئیشەکانمدا ژیانی خۆم خستە مەترسییەوە ، بەڵام لە ئاکامدا سەرنەکەوتم و تێک شکام ..!)

_ کۆتایی ڤانكوخ

ڤانكوخ لە کۆتایی ساڵەکانی ژیانیدا . هەوڵ دەدات خۆی بپارێزێ لە دەست شێتی و ئەم بارە دەروونیەیدا دەنووسێت (ئیشەکانم مێشکمیان سەرسام کردووە و پێویستە من ئەم سەرسامیانەم هەبێت ..!) بێگومان ڤانكوخ توانایەکی هونەری لە ڕادەبەدەری هەبوو ، هەوڵی دەدا خۆی بە ئیشەکانی سەرقاڵ بکات ، زۆرجاران بۆ ئەم مەبەستە وێنەکانی دەکێشا . ڤانكوخ ستایلێکی بێ هاوتای بەکاردەهینا ، بێئەندازە توانای هونەری و بڵیمەتی خۆی پێشان دەدا ، شێواوی و ئاڵۆزی دەروونی تا ئاستی زێد□□یی دەبیندرێ . لە هەمانکاتیشدا هەموو کەسێک دەتوانێ لە مەبەستەکانی تێبگات ، زۆرنین ئەم هونەرمەندە

دەروون نەخۆشانەی بەم شێوەیە کاردەکەن و ئەم توانایەیان هەیە . هونەرمەندی ئیسپانی (فڕانسیس گۆیا) نموونەیەکی لەم بابەتەیە لە ماڵەوە دیوارەکانی ژوورەکەی خۆی بە وێنەکانی (جنۆکە و ڤامپایەر و جادوگەر و دێو و درنج) داپۆشیبوو ، ئەویش هەمیشە باری دەروونی دەگۆڕدرا . دەمێک ئاڵۆز و دەمێک ئاسایی ، گۆیا دەنووسێت (بۆ ئەو مەبەستە دەخەوم کە پشو بدەم ، یان لە دەست ئەم بارە دەروونییەم ڕابکەم ، بەڵام لە خەویشدا خەون بە دێو و درنج و خەیاڵی ناخۆشەوە دەبینم ، وازم لێناهێنن و ماندوو ترم دەکەن ..!) ڤانکوخیش هەمان هەست و ئازاری هەبوو بە دەست خەونەکانییەوە . مردن بە باشتر دەزانێت لە دەست ئەم جۆرە خەوتن و خەون بینینە ناخۆشانە ، بۆیە پاش تەواو بوونی تابلۆی (کێڵگەی گەنم) بە گوللەیەک کۆتایی بە ژیانی خۆی دێنێت ..!

_ فریشتەی ڕەش لە نێو بێشکەمدا

ئیدوارد مۆنچ ، هونەرمەندی نەرویجی دەنووسێت (نەخۆشی و شێتی وەک فریشتەی ڕەش ، ببوونە پاسەوان لە نێو بێشکەمدا) . ئیدوارد مۆنچ ، یەکێکە لە هونەرمەندە نیگارکێشە مەدەرنیستە تەعبیریەکانی نەرویج . لە تەمەنی پێنج ساڵیدا دایکی بە دەست نەخۆشی سیلەوە دەناڵێنێ و هەر لەم کاتەدا تووشی خوێن بەربوون دەبێت و دەمرێت . دوای مردنی دایکی لەگەڵ باوکی دەمێنێتەوە . لە ژێر پەروەردەیەکی بەئەندازە توندوتیژ و کوشندە و هەڕەشاوی گەورە دەبێت . مۆنچ بە بیری دێتەوە و دەڵێ (کاتێک باوکم ئازاری ئێمەی دەدا تا ئاستی شێتبوون توندوتیژ و ترسناکانە بوو) ژیانی بەمجۆرە بەردەوام بوو تا تەمەنی چل و پێنج ساڵی . لەم تەمەنەیدا سەرەتای بە دەرکەوتنی ناڕێکی و ئاڵۆزی باری دەروونی لە نێو تابلۆکانیدا بوو . هەما و ماناکانی نێو تابلۆکان ، دەربڕی خەیاڵ و ئەو ئازار و ئەژکەنجەیە بوو کە لە ڕابردوودا بینیبووی . جیاکاری و تایبەتمەندێتی شیزۆفرینیا لە تابلۆکانی ڕەنگی دەدایەوە وەک (بەکارهێنانی هێڵی ڕاستی تەریبی ، یان هێڵی چەماوەیی و شەپۆلاوی و بازنەیی بە دەوری پنتی ناوەڕاست ، یان شێواندنی جەستە و فیگەرەکان ..! ئەو هێڵانەی ئەو بەکاریت دەهێنا دەربڕی ترس و نیگەرانییەک بوون کە نوقمی نێو دەریای دڕندەیی و دوژمنکارانە بوون . نەخش و نیگاری ڕووی خۆڵەمێشی داری لە نێو تابلۆکانیدا بەکار دەهێنا . لە دوای تەمەنی چلوپێنج ساڵیدا تا کۆتایی ژیانی باری دەروونی بە ناتەواوی مایەوە ، هەمیشە دونیای تایبەتی نێو خەیاڵەکانی خۆی وێنە دەکرد . کە زۆر جیاواز بوو لەگەڵ دونیای دەرەوەدا . هەمیشە گۆشەگیر و بە تەنیا لەگەڵ تابلۆکانیدا دەژیا . دەیگوت (تابلۆکانم چاوچنۆکن ئیرەییان

هەیە ، نایانەوێ لەگەڵ تابلۆی هونەرمەندانی تر خۆیان نمایش بکەن یان بە تابلۆکانی دەگوت (ئەمانە کەرپەی منن ..!) یان ئەگەر لەگەڵ تابلۆیەکی زۆر دڵخۆش نەبووایە ، بە قامچی دارکاری دەکرد و لاسایی باوکی دەکردەوە و دەیگوت (ئەمە وانەی ئەسپ فێرکردنە ، بەمجۆرە ڕەفتارانەی دیوی ڕاستەقینەی خۆیی و کەسایەتی و باری دەروونی خۆی دەخستەڕوو ..!

سەرچاوە

The Mind
By : John Rowan Wilson
And the Editors of The Time – Life Books

میسۆپۆتامیا : ڕەسەنایەتی و چەمانەوە.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

هەرچەندە فەیلەسوفێکی گەورەی وەکو هیگڵ لە کتێبەکەیدا بەناوی(جیهانی ڕۆژهەڵات) هیچ بایەخ و گرنگیەک بە شارستانەتی میسۆپۆتامیا یان دۆڵی دوو رووبارەکە نادات، ئایا ئەوە لە بێ ئاگاییەوەیە، یان بە مەبەستە، بێگومان وەڵامی ئەم پرسیارە لای ئیمە ئاشکرا نیە. ئایا دەشێ هیگڵ دانی بەوەدا نەنابێت ئەوەی لە میسۆپۆتامیا بەرهەمهاتووە، شارستانەتی بێت؟ ئایا ئەوەی لە میسۆپۆتامیا بەرهەمهاتووە خاسێتەکانی شارستانیتی نیە، بۆیە هیگڵ پشتگوێی خستووە؟ بێگومان ئەمانە کۆمەڵە پرسیارێکن چاوەڕوانی وەڵامەکانیان ناکەین چونکە وەڵامەکە بەهەر بارێکدا بێت، راستیەکە ئەوەیە کە لای هیگڵ شارستانەتی میسۆپۆتامیا خراوەتە دەرەوەی شارستانیتیە دیارەکانی تری ڕۆژهەڵات.

بەڵام لە راستیدا وەک لە مێژوودا باس دەکرێت دۆڵی دوو رووبارەکە بەرهەمهێنی یەکێک لە دیارترین شارستانیتیەکانی مێژووی مرۆڤایەتیە. دۆڵی دوو رووبارەکە کە ئێستا پێی دەگوترێت عێراق و لەسەردەمی فراوانبوونی دەسەڵاتی فارسەکاندا، ناوەڕاست و باشووری

بە عێراقی عەجەم ناوبراوە. بەڵام باکووری میسۆپۆتامیا کە بەشی رۆژئاوای لە ژێر سایەی دەسەڵاتی ئاشووریەکاندا بووەو بەشی باکوورو باکووری رۆژهەڵاتی کە وڵاتی زامواو بەشێک لە زنجیرە چیاکانی زاکرۆسیش دەگرێتەوە، بەشێک نەبووە لەو میسۆپۆتامیایەی کە سۆمەر و دواتریش ئەکەد و بابل تیایدا فەرمانڕەوا بوون، مەگەر لە شاڵوێکدا بە ماوەیەک کەوتبێتە ژێر دەستیان، هەرچەن ئەکەد و بابلیش ناوبەناو کەوتوونەتە ژێر دەسەڵاتی پێکهاتەکانی باکووری میسۆپۆتامیا کە بە هەموو لێکدانەوەیەک ئەو پیکهاتانەی باکووری میسۆپۆتامیا بەشداریان هەیە لە پێکهێنانی ئیتنۆسی کوردیدا.
دیارە بێجگە لە رۆڵی ئاشوور لە بنیادنانی شارستانێتی لە باکووری رۆژئاوای میسۆپۆتامیادا، ئەو پێکهاتانەی تریش کە لە باکوورو باکووری رۆژهەڵات ژیاون بەپێی ئەو ئاسەوارانەی بەجێیانهێشتووە ئەمانیش خاوەنی مێژوو شارستانێتی خۆیان بوون لە لۆلۆ و گۆتی و کاشی و میتانی و سوباری و نایری و ماد و تا دەگاتە کاردۆخی.
ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەم جیۆگرافیایە بەرهەمهێنی بەشێک لە شارستانێتی کۆنی مرۆڤایەتییە.
بە یەکەمجار مرۆڤ لە مێژوویەکی کۆندا، لە زاکرۆس و باکووری میسۆپۆتامیا دەستیکرد بە بەخێوکردنی ئاژەڵی وردە و ماڵیکردنیان و ئەسپ و مایین و رەشە وڵاخیش نموونەی ئەو ئاژەڵە بەهێزانە بوون کە ماڵییان کردن و بەکاریان دەهێنان. هەروەها لە قۆناغی کۆکردنەوەی بەرهەمی رووەکدا، بە یەکەمجار مرۆڤ لەم ناوچەیە دەستیدایە چاندن واتە کشتوکاڵ، ئەوەش سەرەتای قۆناغی نیشتەجێبوونی مرۆڤ بوو لەسەر زەوی، واتە بەستنەوەی مرۆڤ بەخاکەوە کە یەکەم ئینتیمای مرۆڤ بە زەوییەوە لەوەوە دەست پێدەکات و سەرەتای کۆمەڵایەتیبوونی مرۆڤیش وەکو مرۆڤ لە نیشتەجێبوون و پێکەوە کۆبوونەوەی مرۆڤەکانەوە دەست پێدەکات. هەروەک یەکەمین بەردی بناغەی سادەترین شێوەی ژیانی شارستانێتیش لە نیشتەجێبوونەوە دەست پێدەکات.
دیسان لە مێژوویەکی زۆر کۆندا لەم جوگرافیایەدا مرۆڤ جۆرێک ئەلفابێتی داهێناوە، کە مێژووەکەی دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی هەژدەو حەڤدەی پێش زاین، مرۆڤ لە دۆڵی دوو رووبارەکە جۆرێک لە نووسینی داهێناوە کە نووسینی وێنەیی بووەو ئەوەش بە یەکێک لە کۆنترین شێوازی نووسین دادەنرێت. ئاشکرایە دەرکەوتنی نووسین سەرەتای گواستنەوەی کۆمەڵگەیە لە قۆناغی سەرەتایی یان قۆناغی پێش نووسینەوە بۆ قۆناغی نووسین، کە بەراورد بە پێش خۆی جۆرێکە لە گواستنەوەو بەرەوپێشەوچوون. هەروەک باس دەکرێت بە یەکەمجاریش لە سەردەمی حامورابیدا و لە دۆڵی دوو رووبارەکە یاسا لە دایکبووە، کە ئەوەش مانای دۆزینەوەی رێگاو رێوشوێنی پێویست بۆ رێکخستنی

ژیانی مرۆڤەکان. هەروەک لە سەرچاوە مێژووییەکاندا هاتووە، ئەم جوگرافیایە لە مێژووی کۆندا چەندین دەوڵەت و ئیمپراتۆریەتی تێدا دامەزراوە کە ئەویش بەرهەمی پەرەسەندنی کۆمەڵایەتی و بوونی پەیداویستییەکانی ژیان بووە لەم ناوچەیەدا.
ئێستا ئەو پرسیارە سەرهەڵدەدات: ئایا ئەو ئیتنێس و میللەتانەی کە لەو مێژووە کۆنەدا لەم جوگرافیایەدا ژیاون، پەیوەندییان هەیە بەم پێکهاتانەی ئێستا تیایدا دەژین؟ دیارە ئەوە روون و ئاشکرایە لە میسۆپۆتامیدا ئێستا دوو نەتەوەی سەرەکی و کەمایەتی تریش هەن.
عەرەب کە ئێستا خۆیان کردووە بە خاوەنی رەسەنی میسۆپۆتامیا و بەشێکن لە نەتەوەی عەرەب یان ئیتنێسی عەرەب کە رەچەڵەکیان سامیە.
بەشێک لە کورد کە سیستەمی کۆڵۆنیالیزمی بەریتانی لە دوای جەنگی یەکەمی جیهانی کردی بە ژێردەستەو کۆڵۆنی عەرەبی سامی. ئایا ئەو عەرەبەی ئێستا خۆیان بە خاوەنی عێراق یان میسۆپۆتامیا دەزانن، لە رووی رەچەڵەک و رەگوڕیشەوە دەگەڕێنەوە بۆ سۆمەرو ئەکەدو بابل؟
بێگومان ئاشکرایە کە نەک عەرەبی ئێستای عێراق ناگەڕێنەوە بۆ ئەو دەستەو گروپ و ئیتنێسانەی کە شارستانیتی دێرینی میسۆپۆتامیایان بنیادناوە، کە سەرەکیترینیان سۆمەرییەکانن، بەڵکو ئەمان نەوەی ئەو عەرەبە کۆچەریانەن کە لە دوورگەی عەرەبەوە پەیداویستییەکانی ژیان ناچاری کردوون بەرەو میسۆپۆتامیاو شام و دۆڵی نیل کۆچ بکەن و زیاتریش لە فەتحی ئیسلامی و لە ئەنجامی گەڕان بە دوای خۆراکدا عەرەبە کۆچەرییەکان گەیشتوونەتە دۆڵی دوو رووبارەکەو لەو کاتەشەوە هەتا ئێستا لە لایەک وێرانکەری مادی و مەعنەوی ئەو شارستانێتیە بوون کە سۆمەرییەکان و ئاشوورییەکان و بابلییەکان و ئەوانی تر بنیادیان ناوە. لە لایەکی ترەوە هەر لەو ساتەی خێڵە عەرەبەکان لە چوارچێوەی سوپای فەتحدا پێیان خستە سەر خاکی میسۆپۆتامیا، بە خوێن رشتن دەستیان پێکردو هەر لە دوای گەیشتنیان بە دۆڵی دوو رووبارەکە، لە سەر دەسەڵات لە ساڵی شەست و یەکی هیجریدا حسەینی کوڕی عەلی-یان شەهید کرد، کە کوری ئیمامی عەلی و نەوەی پێغەمبەری ئیسلام بوو، لە رەچەڵەک و خوێن و دەماری عەرەب یان سامی خۆیان بوو. لەو ساتەوە کە عەرەب خۆیان ناپاکیان لە حسەینی کوڕی عەلی کرد بە بەرژەوەندی یەزیدی کوری معاویە، لە میسۆپۆتامیادا هەم خوێن ڕشتن هەم ناپاکی لە بیروباوەڕو لە هاوخوێن و لە نیشتیمان بووەتە کارێکی ئاسایی، هەم کارکردن و هەم خزمەتکردن و هەم بچووکی کردن بۆ ئەوانەی لە پێناوی دەسەڵاتدا هەموان دەکوژن و هەموو شتێک دەڕوخێنن بووەتە شتێکی ئاسایی.
بچووکی کردن و خزمەتکاریکردن و خۆفرۆشتن بە یەزیدی کوڕی معاویەو بە حسەین کوژەکان و بەو گورگانەی کە تاکو ئیستاش دەسەزانی حسەین

بەکاردەهێنن و (واتە ئەوانەی شین و شەپۆڕی بۆ دەکەن و پاشی ١٣٤٠ ساڵ لە شەهیدبوونی و هێشتا بە زنجیر لە خۆیان دەدەن) وەکو مێگەل لێیان دەخوڕن و بە بەرژەوەندی خۆیان بەکاریان دەهێنن، دیاردەیەکەو بەردەوامەو کۆتایی نایەت. ئایا دەشێت هەم ئەم ویرانکەرو خوێنڕێژانە، هەم ئەم خۆفرۆش و خونکیکەرانە بە یەزیدی کوری معاویەو هاوشێوەکانی، هەم ئەو شێری ماڵ و ڕێویانەی دەرەوە کە ئێستا خۆیان بە شوێنکەوتووی حسێین دەزانن و بوونەتە جێنشینی سەمەرو ئەکەدو بابل و ئاشوور بەرهەمی میسۆپۆتامیا بن؟ واتە نەوەی ئەوانە بن کە شارستانیتی میسۆپۆتامیایان بەرهەمهێنا، کەچی ئێستا بە عێراقیەکان بووبنە جەلادو خوێنڕێژو وێرانکەری مێژووەکەی، کەچی لە لایەکی ترەوە خزمەتکارو بووکەشووشەی دەستی کەسانێکن کە خۆیان بە نەوەی کۆرشی هاخامەنشی و ئەردەشیرو قوبادو کیسرای ساسانی دەزانن. ئایا دەشێ ئەمانە نەوەی ئەو پێکهاتە دێرینانە بن کە شارستانێتی میسۆپۆتامیایان بنیادنا، یان هەر لە راستیدا ئەمانە جۆرێکی ترن و لە ڕەچەڵەکێکی ترن، کە نەک لە رابردوویاندا نەیانتوانیوە شارستانیتی خۆیان بەرهەمبهێنن بەڵکو روخێنەری سارستانێتی ئەوانی تریش بوون.

کورد زیاتر نەوەی ئەو پێکهاتانەیە کە لە باکووری میسۆپۆتامیادا ژیاون و بەشداریان لە بنیادنانی شارستانێتی میسۆپۆتامیاو ئێرانیشدا کردووە، بەوپێیە دەبێت کەسێتیەکی بەهێزو لەسەرپێی خۆ راوەستاوی هەبێت و ئامادەیی بچووکیکردن و بەخزمەتکاربوونی بە ئەوانە نەبێت و بوونی خۆی لە ناوچەکەدا لەوان بەڕەسەنترو ڕەگوڕیشەدارترو خاوەن مافتر بزانێت و لە ئەنجامی ئەوەشدا یەکێتی خۆی بپارێزێت و یەکە یەکی یەکگرتوو بێت، کەچی ئەمیش هەمان شێوەی شوێنکەوتووانی حسەین- دەستەبژێری شیعە- بە تایبەتی بەرپرسەکانیان، بە ناوخۆ شەڕن و لە بەرامبەر ئەوانی تردا بچکۆڵەو بستەباڵاو خونکیکەرو تەنانەت هەندێجار لە پیناوی بەرژەوەندی کاتیدا نەک هەر خۆیان بەڵکو نیشتیمان و نەتەوەش هەرزانفرۆش دەکەن. بۆیە دیسان هەمان ئەو پرسیارەی سەبارەت بە پەیوەندی عەرەبی عێراق و بەرهەمهێنەرانی شارستانێتی میسۆپۆتامیا لە ناوەڕاست و باشوور کردمان، دەشێ سەبارەت بە کەسێتی بەشێکی دیار لە دەستەبژێری کەسێتی لاوازی سیاسی کوردیك واتە ئەوانەی ئاسان لە بەردەمی ئەوانی تردا دەچەمێنەوە، بکەین: ئایا دەشێ ئەم جۆرە کوردە نەوەی ڕەسەنی ئەو پێکهاتانە بن کە لە باکووری میسۆپۆتامیاو چیاکانی زاکرۆس ژیاون و بەشداریان لە پێکهینانی ئیتنۆسی کوردیدا کردووە؟ یان لە بنەڕەتەوە گومان لەسەر ڕەچەڵەک و ڕەسانەیەتی هەر کوردێک هەیە کە کەسێتی نەتەوەیی لاواز بێت و گیانی پیکەوە ژیانی

لەگەڵ برا کوردەکەیدا نەبێت، بەڵام ئامادەبێت لەگەڵ ئەوانی تردا بە تایبەتی ئەوانی داگیرکەری وڵاتەکەی، هەموو جۆرە سەوداگەرییەک بکات و بێجگە لە رووزەردی و هەندێ بەرژەوەندی کەسی هیچی تری دەست نەکەوێت؟

١٧/٢/٢٢٣

وڵات و یارییە باجەنە.. نەوزاد بەندی

(بە دوادا چونێک بە وەڵامێکی مەسعود عبدالخالق لەسەر بابەتێکی کاوە مەحمود ، دەربارەی جیاکردنەوەی دین لە دەوڵەتی کوردیی !)

لێرە نە ئاینێکی کرداریمان هەیە ..نە ووڵات و دەسەڵاتێکی نەو دەوڵەتیشمان هەیە .. ئیتر کام ئایین لە کام دەسەڵات جیا دەکەینەوە ؟؟؟

کاتی خۆی پیاوانی کەڵێسا فەرمانڕەوای ڕەهای ئەوروپا بوون ..بزووتنەوەی ڕێنیسانس واتا هەڵسانەوە و نوێبوونەوە سەری هەڵدا ، کە بزووتنەوەیەکی سەدا سەد ئەوروپیی بوو ،دەهۆڵ و زوڕنای هاوردە وداگیرکەران نەبوو ،

ئەم ڕێنیسانسە ، دەسەڵاتی تەکنەکراتی لە ئەوروپا خستە جێی دەسەڵاتی پیاوانی کەڵێسا .. دەسەڵاتی لە پیاوانی کەڵێسا سەندەوە و پێی ووتن : ئێوە بڕۆنەوە ناو کەڵێساکانتان و خواپەرستیی خۆتان بکەن ،بۆتان نییە لچ لە سیاسەتەوە بدەن ..

ئەمە ناونرا عەلمانیەت ، جیاکرنەوەی دەسەڵاتێکی ئایینیی کەڵێسایی فەرمانڕەوا ، لە ئیدارەی ووڵات و گەڕاندنەوەی بۆ قەوارەی خۆی کە ناو کەڵێسا بوو ..

بۆچی ئەمەیان کرد ؟ چونکە پیاوانی کەڵێسا کە فەرمانڕەوایی ووڵاتیان ئەکرد ، کەوتنە ڕوتاندنەوەی میللەت و بە چەندین شێوازی جیا جیا پارە و ماڵ و موڵکیان لێ دەسەندنەوە تەنانەت کار گەیشتە ئەوەی کەسێک بمردایە پسوڵەی لێخۆشبوونیان لە دۆزەخ بۆ مۆرئەکرد بە رامبەر پارە و پولێکی زۆر .. هەر ئەو دەسەڵاتە ناشیرینە ،

دژایەتی زانستی دەکرد و چەندین زانای وەک کۆپەرنیکەس و گالیلەی کوشت و ئەشکەنجە وزیندان کرد .

بەڵام زۆر پێم سەیرە و تەنانەت پێکەنیشم دێ ، کە دەسەڵاتەکەیەکی هەرەمایەتی وەک ئەمەی خۆمان کە ڕاستەوخۆ ئەمەریکا و ئێران و تورکیا بڕیاری لێ دەدەن و نەوتەکەی دیزە بە دەرخۆنە دەکەن و بەردومانی دەکەن و دینارەکەی ڕیسوا ئەکەن و کردوویانە بە بازاڕی تایبەتی خۆیان ، ئەبێ چ بنەمایەکی دەسەڵاتی تێدا بێ هەتا ناو بنرێ دەسەڵات ؟؟؟

ئینجا ئەگەر وەک گریمانەیەک ئەم دەسەڵاتەکەیە ناو بنرێ دەسەڵات ، ئایینی ئیسلام چ جومگەیەکی بەڕێوە ئەبات هەتا ئاینی لێ جیا بکرێتەوە وبکرێتە سیکیولار ؟؟؟ لە ڕاستیدا لەم ٣٣ ساڵەدا دوو هێزی دژ بە یەک و ڕکابەر حوکمی هەرێمەکەیان کردووە کە زیاتر دەرەبەگن و هیچ بنەمایەکی ئاینییان نەخستۆتە یاساکانیانەوە ، و چەندین جار دژایەتیی ئاینیان کردووە و لە کۆمەڵە و دەستە ئاینییەکانیان داوە و لە زیندان توندیان کردوون ..

پاشان ، گریمان ئاین حوکم ئەکا ..باشە ئەمە وەک محمەد نوری ئەڵێ ، ئەگەر ئیسلام و پیاوانی مزگەوت و حوجرەکان لە مێژووەکەمان دەر بکەین ، مێژوومان هیچی تیا نامێنێتەوە . بە واتایەکی تر لە قازی محەمەدەوە بۆ شێخ سەعیدی پیران ..بۆ پیاوانی تەریقەت و شاعیر و بیریار و فەیلەسوف و مامۆستایان ، سەرجەمیان پەروەردەی قورئان و ئیسلام بوون ..

واتا سەربەرزییەک کە لە مێژوومانـدا هەبێ ، ئاینی ئیسلام سەرچاوەکەی بووە ..پیاوێک شانازیی پێوە بکەین ، قورئان مامۆستاکەی بووە ..

ئایا تاوان و گەمژەییەکی گەورە نییە ، ئەم ئاینەی کە هەموو پیاو و سەرکردە و شانازییەکانی پێداوین ، وەک ئاینێکی کەڵێسایی لەڕێلادراوی ئەوروپای سەدە تاریکەکان حیسابی بۆ بکەین و ..بڵێین ئەبێ لە دەسەڵات جیای بکەینەوە ؟؟؟!!!!

نە دەسەڵاتیش ئەسڵەن وجودێکی هەبێ و .. نە ئاینی ئیسلامیش بە هیچ جۆرە بەشداری ئەو دەسەڵاتەی کردبێ ؟؟؟

بە ڕاستی جێی پێکەنینە ..

ـــ نەوزاد بەندی ـــ

ئێوارانە ١٦.. سەردار جاف

ئەم ئێوارە
سمۆرەيەك بە جوڵە لاسارەكانى زەردەى خۆرەتاوى دەشاردەوە
شەرمى لە گەڵا دەكرد و دەخزايە كونە دارێكى كۆن و
هەر وەك جاران گوێزى دەبردەوە
لە پێپليكانەكانى واتسابەوە
لەنجە نهێنييەكانى جاڕدەدا و
كلكى تەپوتۆزێكى غوبارى و تەمتوومانى بە ژوورە كريستاڵييەكە
تەخشاند بوو
پەنجە لەنجە و سەماكەرەى دوێنێ
تابلۆيەكى لە رەنگى خۆى و ناوى من نەخشاندبوو
كەچى سمۆرە تابلۆيەكى دى كێشا
من و ئەو و مەلەكشا وەك ئەوەى تخوبەكان بسڕينەوە
جوانتر لە خەياڵەكانى نيشتيمان و
مەستتر لە پێكێكى مەى و
هێمنتر لە ژاوەژاوە ساقى و
ناسكتر لە پياڵەيك شەرابى ئيشق
ئەو تخوبە دەڕزێنين بە مەيلى رەقيب بێ
هەر دێينەوە بۆ نيشتيمان و لە سابڵاغەوە سەداى هەولێر هەولێر لە
دەڵالەكانى تەرميناڵەوە دەبيسين
دێينەوە و سمۆرەكەيش دێنينەوە
با وەرينى گەڵا رۆمانسي□كان بژمێرێ
چۆن گيڵ بووين و لە ماناى ئيشق غافڵ بووين
نەمانزانى چەمەكان بە ئاوێتەبوونەوە جوانتر دەبن
سمۆرە كلكە لەقێييەكى زەردباويمان نيشان دەدا
بەدەم هەڵبەز و دابەز و چەتوونييەوە
تابلۆ مەحفوزەكە وێنا دەكا
وێنايەك تۆفان و كڕێوە و زريانەكان
تواناى مەحوو كردنيان ني□
بە بارتەقاى لەقينێ
هێزيان نابێ و ناگەنە دامەنى دوعايەكى خۆرئاوابوونى من و دايكم
نوێژەكانى ئەو دەبنە كێوێك و تابلۆكە لە زێر دەكێشێ
دەبێتە كتێبێكى پيرۆز و بۆ هەتاهەتاييە دەمێنێ
هێز لە چاوى رێبوارانە
هەموو ئێوارەيەك

ئەم تابلۆ بۆ مناڵەكانى گەڕەك دەگێڕنەوە و رۆحى ئێمە دەنوێنێ
دەزانى خۆشم دەوێى خۆشەويسترين كەسم

١٧/ ٢ / ٢٠٢٣

فيلمى كوردى “خاڵا تاريا” لە فێستيڤاڵى نێودەوڵەتى فيلمى بەرلين نمايش دكرێت

مەنسوور جيهانى

بەڵگەفيلمى كوردى “خاڵا تاريا” In The Blind Spot لە دەرهێنانى سينەماكارى كورد “ئايشە پۆلات” و لە بەرهەمهێنانى “مەمەد ئەكتاش” ڕۆژى 19ى فێبريوەرى 2023 لە بەشى پێشبڕكێى “ئەنكاونتەرس” لە حەفتاوسێيەمين خولى فێستيڤاڵى نێودەوڵەتى فيلمى بەرلين لە وڵاتى ئەڵمانيا نمايش دكرێت.

بەڵگەفيلمى كوردى “خاڵا تاريا” دەرهێنەرى باكوورى كوردستان، فيلمەكە لە بەرهەمهێنانى مەمەد ئەكتاشە كه له يه‌كه‌مين نمايشى جيهانى خۆيدا لە بەشى پێشبڕكێى ‘ئەنكاونتەرس’ى 73يەمين فێستيڤاڵى نێودەوڵەتيى فيلمى بەرلين پێشاند□ر□ت كە يەكێك لە گرنگترين فێستيڤاڵەكانى فيلمە لە جيهاندا.

بەڵگەفيلمى In The Blind Spot لە رێگەى چيرۆكى يەكێك لە دايكانى شەممە، باس لە هەوڵى تيمێكى ئەڵمانى دەكات كە دەيانەوێت بەڵگەفيلمێك لەبارەى ژيانى “ئەيووب ئازيز چاپكورت”، پارێزەرى مافەكانى مر□ق ب□رهەمبێنن.

سينەماكارى كورد “مەمەد ئەكتاش” بە ميدياكانى راگەياندووە، بۆ سينەماى كوردى مايەى دڵخۆشي□ كە فيلمى خانمە دەرهێنەرێكى كورد لە بەرلينالە پێشانبدرێت و پێشبڕكێ لەگەڵ فيلمى دەرهێنەرە سەركەوتووەكانى جيهان بكات.

ئەم بەرھەمە لە رۆژانی بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنا، لە قەرس و بازیدی باکووری کوردستان وێنەگیراوە، کۆمپانیای سینەمایی "میتۆس فیلم" Mitosfilm بەرھەمھێنەری سەرەکییەتی و کۆمپانیای پۆنکت و کەناڵێکی ئەڵمانی بەرھەمھێنەری ھاوبەشن و ئەرکی بڵاوکردنەوەی لە ئەستۆی کۆمپانیای 'ئارت ھوود ئینتەرتەیمنت' ە ArtHood Entertainment.

حەفتا و سێیەمین خولی فێستیقا□ی نێودەوڵەتی فیلمی "بەڕلین" بە بەرپرسیاری خاتوو "ماریتێ ریسێنبێک" Mariette Rissenbeek و بە دەرھێنانی ھونەری "کاڕلۆ چاتریان" Carlo Chatrian لە چەندین بەشی پێشبڕکێی و دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە؛ بەشی پێشبڕکێی "سەرەکی"، بەشی پێشبڕکێی "نەوەکان" Generations، بەشی پێشبڕکێی "فڕۆم" Forum، بەشی پێشبڕکێی "کورتە فیلم"، بەشی پێشبڕکێی "بەڵگەفیلم" و چەندین بەشی دەرەوەی پێشبڕکێی لەوانە؛ بەشی "پانۆڕاما"، بەشی "نمایشی تایبەت"، بەشی "نمایشی سینەمای کلاسیک" و … لە ڕۆژانی 16 تا 26ی فێبریوەری 2023 لە شاری بەڕلین ل□ و□□تی ئەڵمانیا بەڕێوەدەچێت.

بۆ زانیاری زیاتر:

https://www.berlinale.de/en/2023/programme/202304749.html

ئەگەری کاریگەری بەنداو لەسەر زەویلەرزەکەی ٦ فێبریوەری و سیاس□□تی پاکتاوی ڕەگەزی لە تورکیادا.. شاخەوان قادر شۆرش

بومەلەرزە یا زەویلەرزە گەورەکەی باکور و ڕۆژئاوای کوردستان، وە تورکیا و سوریا لە ٦/٢/٢٠٢٣دا زیانێکی یەکجار گەورەی گیانی و ئابوری بە ھەموو ناوچە بەرکەوتووەکان گەیاندووە، لەکاتێکدا مرۆڤە زیندووەکانی ژێر خانووەڕووخاوەکان خەبات دژ بە کات دەکەن و

لەناوان مەرگ و ژیاندا بەهیوای ڕزگارکردنن، خەڵکی وڵاتە بەرکەوتووەکان هەژاون و ڕەخنە و گومانەکان لە زیادبووندان. گوتنی زۆر لە سروشتیبوونی یا مرۆکردی بومەلەرزەکە دەکرێت، جگەلەوە گوتن لە ئەگەری پەیوەندی هەبوونی سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی تورکیا بە بومەلەرزەکەوە دەکرێت.
دوو خاڵی گرنگ هەیە کە لێرەدا گرنگە ئاماژەیان پێ بکرێت و گونجاون هەڵوەستەیەکیان لەسەر بکرێت، یەکیان سەبارەت بە سروشتیبوونی بومەلەرزەکە و کاریگەری بوونی بەنداو لەم چوارچێوەیەکدا، یەکیان پەیوەندی بومەلەرزەکە بە سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزییەوەیە.
یەکەم وەکو شارەزایانی زەویناسی وەکو جیوفیزیکەکان و جیۆلۆجەکان دەڵێن لەژێر ڕووی زەویدا 7 پلەتی گەورە و زۆر پلەتی بچوک هەن، کە بەهۆی وزە و پاڵەپەستۆکانی ناخی زەوی ئەو پانتاییە گەورەو و بچوکانە بەبەردەوامی لەجووڵەدان. وەکو شارەزایان دەڵێن هەژان و لەرزینی زەوی ڕوودەدات کاتێ لەنێوان پانتاییەکاندا لێکترخشان، لەیەکتر گیرابوون یا خزین بە تەنیشت یەکتر ڕووبدەن. ئەوان دەڵێن ئەوەی لە باکور و ڕۆژئاوای کوردستاندا روویداوە جوولانی پێچەوانەیی تەنیشت یەکی هاوتەریبی دوو پلەتە لەو شوێنەدا.
بەمجۆرە زەویلەرزە ڕووداوێکی سروشتییە و ئەو هەرێمانەی دەکەونە سنوورەکانی پلەتە تەکنۆتیکەکان tectonic plates بەتایبەتی سێ گۆشەکان واتە لەو شوێنەی سێ پلەت بەیەکتردەگەن مەترسیدارترن کە وەکو مایکرۆ تەکتۆنیک پلات Micro tectonic plates ناسراون.
سەبارەت بە زەویلەرزەکە لەو شوینەدا هەرسێ پلەتی تەکتۆنیکی ئەناتۆلی، عەرەبی و ئەفریکایی دەگەنەوەیەک. لێرەدا ڕوودانی ئەگەری بومەلەرزە زیاترە و بەپێی لێکدانەوەی شارەزایانی بواری زەویناسی دەکرێ بومەلەرزە لەم شوێنەی ئێستا هەموو سەد ساڵ جارێک یا زیاتر رووبدەن، بەڵام دیارکردنی کاتەکە سەختە.
بەڵام گرنگە سەرنجی ئەوە بدرێت کەوا بەپێی هەندێ لە نووسراو و ڕاپۆرتەکانی شارەزایانی بواری زەویناسییەوە، دروستکردنی بەنداو و گڵدانەوەی ئاوێکی زۆر لە ناوچەیەکدا دەکرێ کاریگەری لەسەر هاوسەنگی پلەتەکانی ژێر ڕووی زەوی تەکتۆنیک پلات tectonic plates دروستکات، بەتایبەتی ئەگەر هەرێمێک کەوتبێتە سەر سنوورەکانی بەیەکگەیشتنی سێ پارچە پلەت وەکوی ئەو شوێنەی باکوری کوردستان ئەگەرەکانی بومەلەرزە زیاتر دەکەن. بەمجۆرە دروستکردنی بەنداو دەکرێ فاکتەرێکی هاندەر بێ کە دەکرێ کاریگەری زیاتر لەسەر جووڵەی پلەتەکانی ژێر ڕووی زەوی دروستکات و بێتەهۆی ڕوودانی بومەلەرزە.
بۆنمونە لەلایەن هەندێ لە زەویناسانی چینییەوە بومەلەرزەی سیچوانی

Sichuan چین لەساڵی ٢٠٠٨دا کە بەهێزی ٧،٩ ماگنیتیوت بوو و نزیکەی ٨٠ هەزار کەسی کوشت لەلایەن هەندێ لە زەویناسانەوە بە بەنداوەکەی زیپینگپووی Zipingpu نزیک ناوچەی بەرکەوتووکەوە بەسترایەوە. وەکو ئەوان دەڵێن ڕاستە ناوچەکە بە زەویلەرزە ناسراوە بەڵام ئەو هەژانە بەهێزە نائاساییە و هۆکەی گەدانەوەی ئەو هەموو ئاوەیە لە بەنداوەکەدایە. نموونەیەکیتر بەنداوی کۆینیایە Koyna لە هیندستان کە لەساڵی ١٩٦٧ بومەلەرزە لەنزیکیەوە بەهێزی ٦،٣ ماگنیتیوت ڕوویدا و ئەو بەنداوە وەکو هۆکاری هاندەر سەیری کرا.

لە لێکۆڵینەوەیەکدا کە دکتۆر جەوهەری Dr. V. P Jauhari نووسیویەتی و دراوەتە کۆمیسیۆنی جیهانی سەبارەت بە بەنداوەکان هاتووە کەوا بەنداوەکان بەهۆی ئاوی زۆری کۆکراوەیان دەتوانن بە پلەتەکانی ژێر ڕووی زەوی کەخۆیان لەژێر پاڵەپەستۆدان گوشار بهێنن. هەروەها شارەزایەکی دیکەی ئەو بوارە هارش گوپتا Harsh K. Gupta ئاماژە بە ئاستی قووڵایی بەنداو لە ١٠٠ مەتر زیاتر وەکو فاکتەرێکی گرنگی دروستکردنی گوشار، وە زۆری ئاوی گەدراوەش بەهەمان شێوە فاکتەری گرنگی مەترسیدارە. کە دەکرێ لە لەکاتی پربوونی بەنداودا یا لە دوای پڕبوونیدا هەستی پێ بکرێت. لەو لێکۆڵینەوەیەدا ئاماژە بە شوێنی هەستیاری وەکو هیمالایا، خوارووی ڕۆژئاوای چین، ئێران، تورکیا و چیلی دەکرێت. ئاماژە بە زیاتر لە ١٠٠ کەیسی بومەلەرزە دەکرێت، کە پێیانوایە دەکرێ بوونی بەنداو هۆکاری هاندەربن، بۆیە داوا دەکرێ کەوا هەروەستەیەک لە بەردەم بابەتەکەدا بکرێت و بیری لێبکرێتەوە بەرلەوەی هەنگاوی دروستکردنی بەنداو لەو شوێنە هەستیارەکاندا ئەنجام بدرێت. گرنگە سەرنجی بدەین کەوا ئەو بۆچوونە نەسەڵمێندراوە و بەڵام هەندێ لە زەویناسان لەگەڵ بوونی ئەو فاکتەرە مەترسیدارەدان.

ئەگەر بیر لە پلانی هێرشی سیاسی بکرێتەوە و گریمانی ئەوە بکرێت کەوا ئەو بومەلەرزەیە هێرشەکە بەسەر کوردەکان لەلایەن تورکیاوە، ئەوە جەیمس گاهەرتی James Gaherty پرۆفیسەر لە بواری زەویناسیدا لە زانکۆی باکووری ئەریزۆنای ئەمەریکادا دەڵێت هیچ گومانێک لەوەدا نییە کە ئەم ڕووداوە دەتەزێنە سروشتییە و دەستکردی مرۆڤ نییە. ئەو هەرێمە بەو مەترسیانە ناسراوە و بۆیە بەگومان بومەلەرزەکە ڕووداوێکی سروشتییە. هەروەها لیسا والد Lisa Wald کە شارەزای بواری جیۆفیوسیکە دەڵێت ئەو ڕووداوە بۆیە ڕوویدا چونکە هەرێمەکە هەستیارە و سنووری سێ پلەتی جیاواز لەوەدا بەیەک دەگەن، ئەو پلەتانە بە سستی دەجووڵێن و سنوورەکانیان ماوەیەکی درێژە

گیربووە، بەڵام لە کۆتاییدا ئەو گوشاریەیان بۆ هاتووە کە توانیوویەتی بیانخزێنێت. ئەو دەڵیت بومەلەرزە بەو قەوارە گەورەیە لە توانای ئەوە بەدەرە مرۆڤکرد بێت. دەڵێت بومەلەرزەی مرۆڤکرد کە بەهۆی مین و تێکردنی شلەی تایبەتەوە لەژێر زەویدا ئەنجام دەدرێت سنووردارە و تەوژمەکەی لە ٥ ماگنیتیوت تێناپەڕێت. لەو وتارەی بڵاوکراوەتەوە جەیمس گاهەرتی و لیسا والد ئاماژە بە ئەگەری پاڵەپەستۆی بەنداو یا پەیوەندی بەنداو بە بومەلەرزەکە ناکەن، بۆیە خۆیان لەو بابەتە نەداوە.

دووەم لەلایەکیتر بەهۆی بوونی ناکۆکی نەتەوەیی لە تورکیادا وە بەهۆی پیادەکردنی سیاسەتی ڕەگەزپەرستانەی پاکتاوکردن کە هەر لە گۆڕینی ناسنامە، ڕاگواستن و کوشتار و گۆڕینی دیمۆگرافیا دەگرنەخۆیان لەلایەن تورکیاوە وەکو چارەسەری کێشەی کورد لە باکوردا سەیری کراوە و سەیری دەکرێت، وەکو ئەو مەنتالە ڕەگەزپەرستییە لە کەمال مستەفا ئەتاتورکەوە ئەوها هاتووە و تەنانەت تا ئێستا دان بەبوونی کێشەی کورد ناندرێت و سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزیش بەجۆرێ لە جۆرەکان بەردەوامە. بۆیە دروستکردنی کۆمەڵیک بەنداو کە ڕووبەرێکی زۆر بەرفراوان لەخاکی باکوری کوردستاندا لەدەڤەری ئەلەزیگ، مەلاتیە و ئەیدامان و دەوروبەریاندا دەگرنەخۆیان، دەکرێ بە پەیوەندی بە سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزیەوە نەبێت. تورکیا لەم ڕێگەیەوە سەدان گوند و دەیان شارۆچکە و شاری هەرێمەکە وەکو شاری حەسەن کێفی دەڤەری باتمان بەهەموو شوێنەوارەکانیەوە خستەتە ژێرئاوەوە و بە تاهەتا نەیهێشت، وە دانیشتوانی ئەو هەرێمە بەرفراوانەش کە دەکرێ چەندان ملیۆن کەس بن، ناچاری ڕەوکردن کراون، دەکرێ خەڵکە ناچارکراوەکە قەربوویەکیان وەرگرتبێت، بەڵام قەرەبوو ناتوانێ زێدی دایکوباپیرانیان بەدەستبهێنیتەوە. ئەوانە گەلێکیان بۆ ئازادی یا نائارەزوومەندانە بۆ شوێنەکانی دەرەوەی کوردستان ڕەودەکەن و نیشتەجێ دەبنەوە و ناگەڕێنەوە. بۆیە ناڕاست نییە ئەگەر پرۆژەی گاپ وەکو کەرستەیەک بۆ جێبەجێکردنی پاکتاوی ڕەگەزی لێکبدرێتەوە. چونکە دەرئەنجامی ئەوهای هەیە کە دەچێتە چوارچێوەی ئامانجەکانی پاکتاوی ڕەگەزی. خودی ناونانی بەنداوە گەورەکە بە بەنداوی ئەتاتورک لە جەرگەی خاکی کورداندا سەرچاوە لە مەنتالی ڕەگەزپەرستانەی دژ بەکوردی تورکیا وەردەگرێت. وەکو ئەتاتورک ئەو سەرکردەیەی تورکیا بوو کە قەدەغەی هەموو بەها و تایبەتمەندییە نەتەوەییە کوردییەکانی کرد و هەموو کوردەکانی وەکو تورک ناونوس کرد و وەکو تورکی کێوی ناساندنی و نکۆڵی لە بوونی نەتەوەی کورد

لە تورکیا کرد.

دروستکردنی بەنداوی گەورە لە چوارچێوەی پرۆژەی گاپ لەلایەن دەوڵەتی تورکیاوە لە ڕووبەرێکی گەورەی باکوری کوردستاندا، بێگومان کۆمەڵی ئامانجی هەیە، یەکەم بەرهەمهێنانی وزەی کارەبا بۆ وڵات، دابینکردنی ئاو بۆ باشترکردنی کوشتوکاڵی ناوچەکانی دەوروبەر، پەیداکردنی کار، بەڵام ئامانجێکی گرنگیش کۆنترۆڵکردنی ئاو و ڕێژەی بەردانەوەی ئاوە، کە ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ڕێژەی ئاو لەسەر باشوری کوردستان و ئێراق و سوریادا هەیە و دەتوانێ وەکو چەکێکی سیاسی بۆ بەرژەوەندی ناسیونالیستانەی تورکیا بەکاربهێندرێت. دیارە پڕکردنی بەنداو ڕاستەوخۆ دەبێتە هۆی کەمبوونەوەی ئاوی ڕووبارەکان وەکو کەمبوونی ئاوی دیجلە و فورات دەیان ساڵە هەیە و بوەتە هۆی وشکبوونی زۆنگاوەکانی خوارووی ئێراق بۆ نموونە. هەروەها گرنگە سەرنجی ئەوە بدەین کەوا دروستکردنی بەنداوی گەورە زیانیشی لەلایەنی ژینگەوە زۆرن، لەوانە زیانگەیاندنی بەسامانە ئاویەکان کە دەرهاویشتەی سروشتیی کەمبوونەوەی ئاون، وشکبوونی زۆنگاو، بەهەڵمکردنی ئاو بەڕێژەیەکی زۆر، زۆربوونی فڕێدانی گازی دووەم ئۆکسیدی کاربۆن، نەمانی گەلێک جۆری ڕووەک و گیانەوەر و هتد. بۆیە دەکرێ پارێزەرانی ژینگە دژی دروستکردنی بەنداو بن.

ئەگەر بزانین بەنداوی ئەتاتورک دەتوانی نزیکە ٤٥ ملیار مەتر سێجا ئاو گلداتەوە لە شوێنێکدا کە بە مایکرۆ تێکتۆنیک پلات ناسراوە، وە ئەگەر سەیری نائاساییبوونی بەهێزی هەژان و زەویلەرزەکە بکەین بێگومان پێکچوون لەگەڵ ئەو زەویلەرزەیەی ناوچەی سیچوانی چیندا هەیە. ئەو زەوی لەرزەیەی باکوری کوردستان نائاسایی بووە وەکو پێشتر زەویلەرزەی تۆمارکراو خۆی لە ٦ ماگنیتیوت داوە بەڵام ئەوەیان ٧،٤ و ٧،٨ ماگنیتیوت بووە کە زۆر بەهێزتر و بەتەوژمتر بووە. بەمجۆرە گلدانەوەی ئاوێکی یەکجار زۆر کاریگەری لەسەر هاوسەنگی پانتاییەکانی ژێرزەویدا دەکرێ هەبووبێت. لەو ڕوانگەیەوە و ئەگەر ئەوە ڕاست بێت و بتواندرێ بسەلمێندرێت کەواتە فاکتەرێکی هاندەری گرنگی زەویلەرزەکە لەلایەن مرۆڤەوە دروست کراوە. بۆیە دەکرێ ڕووداوی بومەلەرزەکە کە بە کارەساتێکی سروشتی لێکدەدرێتەوە تەواو سروشتی نەبێت و زیادکردنی تەوژمەکە بەهۆی بەنداوەکەوە بووبێت. کاریگەریی بەنداوی ئەتاتورک لەسەر ئەو زەویلەرزە بەهێزە چی بووە بێگومان شارەزایان دەتوانن قسەی زیاتری لەسەر بکەن. بەڵام ئێمە دەتوانین بەراورد و لێکچواندن لە نێوان ڕووداوەکاندا بە پێی زانیاری شارەزایان بکەین.

جگە لەو سوود و زیانانەی کە ئاماژەمان بۆکردن، دەکرێ سەرانی ناسیونالیستی تورکیا تەنها بیریان ل□ چ□کردنی هەرێمە کوردیەکان وەکو یەکێک لە ئامانجەکانی پرۆژەیەکی گەورە کردبێتەوە، هەروەها بیریان لە بەکارهێنانی ستراتیژیانەی ئاو لە داهاتوودا بەرامبەر بە وڵاتانی دراوسێ کردبێتەوە، بەڵام چاوەڕوانی بومەلەرزەوی گەورەی لەو شێوەیە نەبووبن. هەرچۆنی بێت دەرئەنجامەکانی ئەو بوومەلەرز گەورەیە کە دەکرێ ژمارەی قوربانیانی بگاتە نزیکی ٤٠ هەزار کەس یا زیاتر، کە دەکرێ نزیکەی یا زیاتر لە سەدا پەنجای خەڵکی کوردستان بن، دەرهاویشتەیەکە دەچێتە ژێر سێبەری ئەو ئامانجانەی لە پاکتاوی ڕەگەزیدا خوازراون. بۆنمونە نەمانی دەیان هەزار کەس لە ئەندامانی سەر بە نەتەوەی کورد کە لەلایەن تورکە ناسیونالیستەکان نەخوازراون، بۆ سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزی تورکی وەکو دیاری وایە چونکە لە جیاتی کۆمەلکوژکردنیان بە کردارێکی سروشتی لەناوچوون و کەسیش ناتوانێ ڕەخنە لە تورکیا بگرێت، ناچارکردنی خەڵک لە کۆچکردن و ئاراستەکردنیان بۆ شوێنی دیکە و بەج□ر□□ک کە دەوڵەت دەیخوازێت وەکو ئەوەی ل□ د□□ت دەوڵەت خۆی ڕایانگوازێت، وێرانبوون و کاولبوونی شوێنەوارە کۆنە کوردیەکان ئامانجێکی سیاسەتی پاکتاوی ڕەگەزی□ و هتد. بەمجۆرە لەڕێگەی بومەلەرزەوە ئەنجامی خوازراو بەدەستهێندراوە. ئەو لێکدانەوەیە سەیر نییە ئەگەر بزانین ڕق و دژایەتی تووندی دەوڵەتی تورکیا لەبەرامبەر تەنانەت ناوهێنانی بوونی کێشەی کورد لە تورکیادا بە ئاشکرا هەیە، وە ئەگەر کەمێک بگەڕینەوە دواوە و سەیری بومەلەرزەکەی شاری وان لە ساڵی ٢٠١١دا بکەین کە بووەهۆی مردنی زیاتر لە ٦٠٠ کەس و برینداربوونی زیاتر لە ٤٠٠٠ کەس، ئەوسا □وداوەکە بەدڵی تورکە ناسیونالیستەکان بوو و لەکەناڵیکی ئاسمانی ت□لفزیۆنی تورکیادا بەئاشکرا هیوای ئەوە دەخواسترا و تکا لە خودا دەکرا کەوا ئەو جۆرە کارەساتانە لە شارەکانی دیکەی کورداندا ڕووبدەن و خانووەکان بەسەریاندا بڕوخێن. لەدیدی ئەوانەوە ڕووخانی خانووەکان بەسەر خەڵکەکەدا و لەناوچوونیان بۆ تورکیا و یەکڕەنگی نەتەوەی تورک زۆر پێویستە. ئێستا لەم زەویلەرزەیەدا ئەو ئامانجەی ئەو ڕەگەزپەرستەکان بێگومان هاتۆتەدی. ماڵوێرانی سەدان هەزار کەس و لەدەستدانی بژێوی ژیان و لەبارچوونی خەون و ئاوتیان، دەربەدەربوونیان لە زێدی دایکوباپیرانیان بۆ ئەوان کێشەیەک نییە، وەکو بۆ ئەوان باشترین کورد، کوردێکی مردووە. بەکوردیەکەی بۆ ئەو □□گ□زپ□رستانە ئەگەر بومەلەرزەکە بەدەستی ئەوان نییە بەڵام بەدڵی ئەوانە. دەکرێ ڕەخنە لەو ئاماژ□یمان بگیرێت و بڵێن ئەوەی بەسەر کوردەکاندا هاتووە بەسەر تورکەکانیشدا هاتووە. ڕاستە بومەلەرزەکە

جیاوازی لەنێوان نەتەوە و ڕەگەز ناکات و ڕووداوەکە بەسەر خەڵکی هەرێمە بەجیاوازی هاتووە، بەڵام دوو خوێندنەوە دەگرێتەخۆی، چونکە نەتەوەی کورد لەژێر سیاسەتی نکۆڵیکردن لە بوون و مافەکانی دایە و هەستیارە بەرامبەر بەهەر لێدان و کەمکردنەوەیەک لە قەوارە و بەها نەتەوەییەکانی، هەرچی نەتەوەی تورکە خۆی نەتەوەی زۆرینەی باڵادەستە، بەکەمبوونەوە و ڕەوکردن نە زیان بە خاکی نە بەڕێژەیان لە ئاستە بەرفراوانەکەدا دەگات.

بەگومان تاکو سەرانی تورکیا سیاسەتی نکۆڵیکردن و تواندنەوە بەرامبەر بە گەلی کورد و گەلانی دیکە پیادە بکەن، ناتوانن چارەسەری کێشە ئەتنی و نەتەوەییەکانی ناو تورکیا بکەن و هەرگیز ناتوان ئاشتی لە وڵاتدا بەدەستبهێنن. دیارە کوردەکان مافی خۆیانە دان بە بوونیان لە خاکی دایکوباپیرانیاندا بندرێت و لە سایەی چارەسەرێکی دیموکراسیانەی درێژخایەندا بە مافە ڕەواکانیان بگەن.

پێویستە جەختی لەسەر بکەینەوە کەوا ئەو بومەلەرزە ترسناکەی لە هەرێمەکەی داوە، سنوور ناناسێت، ڕەگەز و نەتەوە و ڕەنگ و دین ناناسێت، وێرانبوون و زیانەکە بەسەر هەرێمەکدا بەگشتی هاتووە. ئەوەی خانووبەرەی باش و تۆکمەی هەبووبێت زیانی کەمی بەرکەوتووە ئەوەی دی کە بەداخەوە چینە هەژار و ناوەندیەکەن زۆرترین زیانیان واپێدەچی بەرکەوتووە. پێویستە هاوکاری و یارمەتی بە هەمووان وەکو یەک و بە جیاوازی نەتەوە و دین و ڕەگەز بەیەکسانی بێت و بگاتە هەموو شوێنێک. بەداخەوە حکومەتی تورکیا لەئاست ئەو دادوەری و یەکسانیەدا نییە، وەکو خەڵکی شارەکوردەکان ڕەخنە و تووڕەیی زۆر لەبەرامبەر بزریی هاوکاری حکومەتدا دەردەبڕن.

لە کۆتاییدا من لە پۆستێکی فەیسبووکدا نووسیبووم ئەو ڕووداوە تەواو سروشتییە و پەیوەندی لە دوور و نزیکەوە بە دین و بڕوای مرۆڤەکانەوە نییە، بەگومان مەبەستم دین و بڕوای ئایینی مرۆڤەکانە و دووبارە دەڵێمەوە کە ئەو ڕووداوە پەیوەندی بە دین و بڕوای ئایینی مرۆڤەکانەوە نییە. واتە خەڵک نوێژ دەکەن یان نایکەن، یا وابەستەی ڕێساکانی ئایینی ئیسلامن یا نا پەیوەندی لە دوورونزیکەوە بەو ڕووداوەوە نییە. وەکو سەبارەت بە ڕووداوە سروشتییەکان لێکدانەوەی ئایینی لۆژیکی و زانستی نیین. بەستانەوەی ڕووداوە سروشتییەکان بە ئایین گوتنەکە دەرهاویشتەی بیروهزری هەڵبەستراو و خۆرافیانەی کۆنی کتێب و موفەسیرە ئایینییەکانە کە هیچ بنەمایەکی هۆشمەندانەی واتادار و بەڵگەئامێزی نییە.

تێبینی: هەموو ئەو بیرو بۆچوونانەی لەسەر زەویناسی و بومەلەرزەوە نووسراوە لە سەرچاوەکان وەگیراوە و ڕای من نین، چونکە من زەویناس

نیم و لەم بوارەشدا شارەزا نیم.

١٣/٢/٢٠٢٣

-________

سەرچاوەکان

DÆMNINGER:KATASTROFE OG VELSIGNELSEhttps://fjernenaboer.dk/temapakke/kampen-om-vandet/geografi/tema-2-daemninger/artikel/

Forskere: Kæmpe dæmning satte gang i jordskælv i Kina, https://ing.dk/artikel/forskere-kaempe-daemning-satte-gang-i-jordskaelv-i-kina-95513

Ekspert: Tyrkiets placering på tektonisk ‘mikroplade’ giver masser af jordskælv:https://www.dr.dk/nyheder/indland/derfor-er-tyrkiet-og-syrien-saa-haardt-ramt-af-jordskaelv?fbclid=IwAR2JpxGVyHNqGwZm_VSgiUI4xsZ_DgG4JaIM9qbtAJqDMWv8O8e9Rfswmx8

Turkey-Syria earthquakes: a seismologist explains what has happened, Published: February 6, 2023 9.06pm CET Updated: February 7, 2023 7.37am CET https://theconversation.com/turkey-syria-earthquakes-a-seismologist-explains-what-has-happened-199340

Earthquakes Triggered by Dams, https://archive.internationalrivers.org/earthquakes-triggered-by-dams

Harsh K Gupta, 2002, A review of recent studies of triggered earthquakes by artificial water reservoirs with special emphasis on earthquakes in Koyna, India, Earth-Science Reviews,Volume 58, Issues 3–4, October 2002, Pages 279-310, available at https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0012825202000636

Tom Kertscher, February 9, 2023,The earthquake in Syria and Turkey was a real natural disaster, and not a political attack, available at: https://www.politifact.com/factchecks/2023/feb/09/instagram-po

sts/earthquake-syria-and-turkey-was-real-natural-disas/?fbclid=IwAR03fpDk5UlNP8FQ7QWNIZsdjGEEN-3O5cdMsuKNww0uJwPUknbFIgPWCUA

Matthew Cappucci, February 7, 2023, The Washington Post, “What triggered the Turkey quakes? Why was the second so big? Key questions, answered,” Feb. 7, 2023, available at: https://www.washingtonpost.com/weather/2023/02/07/earthquake-turkey-syria-causes-damage/

Shai Oster, Giant Dam May Have Triggered Sichuan Quake, February 6, 2009, Originally published in The Wall Street Journal available at: https://archive.internationalrivers.org/resources/giant-dam-may-have-triggered-sichuan-quake-2841

ئایا کێشەکانی هەرێم چارەسەر دەبن!؟.. عوسمان حاجی مارف

ڕۆژ نیە لە میدیاکانەوە دەربارەی کێشەکانی هەرێم نەبیستین، چەندین هەواڵ و ڕاپۆرت و وتارلە دیدگای جیاوازەوە سەبارەت بەو کێشانە دەخوێنینەوە،کە سی ساڵ زیاترە ئەم حاڵەتە دۆخی کوردستانی داگرتووەو سەرقاڵیەکی ناجۆروقێزەوەنی وەهای خوڵقاندوە، کە هەمیشە دودڵی و دڵەراوکێ و نائارامی لە ناو خەڵکدا پێکهێناوە. هەڵبەتە گومانی تیا نیە پاش جەنگی کەنداوو داگیرکرنی عێراق لەلایەن هێزە سەربازیەکانی دەوڵەتی ئەمریکاوە، گێژاوو ناجێگیری سیاسی لەماوەی ئەم سی ساڵەدا بۆتە حاڵەتەکی دیفاکتەی بنەمای ژیان و گوزەرانی دانیشتوانی عێراق و کوردستان. هەروەها ماوەبەماوە، ساڵ دوای ساڵ، ئەم هەلومەرجە لەسایەی [illegible] و نەخشی ئەمریکا و دەخالەت و بەرژەوەندی ووڵاتانی ناوچەکەوە، کێشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیا لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، هەروەها جێگاو ڕێگای هێزە میلیشیاکانی دەسەڵاتدار لە عێراق و کوردستاندا، دۆخەکەی لە حاڵەتەکی نالەبارترو ئاڵۆزترو بە ئاسۆیی زیاتردا نیشانداوە.

بەمانایەک کێشەکانی هەرێم، جا هەرکەس هەرجۆرە لێکدانەوەیەکی بۆ ببینێتەوە، ئەوەی جێگای سەرنجە، سی ساڵ زیاترە مەتەڵەیەکە بۆ سەر سنگی خەڵکی کوردستانەوە، قورسایی تەواوی لەسەر ژیان و گوزەرانی ئەو خەڵکە داناوە، کە لە بێچارەیی و بێئومێدیداهەمیشە ئەو خەڵکە لە چاوەڕوانیدان لەبەرامبەر ئایندەیەکی ناڕۆشن و نادیاردا، لەهەمانکاتدا کێشەکانیش نەک چارەسەر نابن بەڵکو جار لەگەڵ جار ڕوخسارێکی پێچیدەترو تاریکتر و بنبەستتر دەنوێنێت.
مەسەلەیەک کە پێویستە بەدیاریکراوی ئاماژەی پێ بدەین، دەستنیشانکردنی خودی کێشەکانە لە هەرێمدا، واتە بەرلەوەی بگەینە ئەو پرسیارەی ئایا کێشەکان چارەسەر دەبن؟ واتە پێویستە لە خودی واقعیەتی کێشەکان و پیکهاتەکانیەوە ئەنجامگیری بدەین بەدەستەوە.
ئەوەی لە ڕواڵەتدا نمایش دەکرێت ئەو گرفتانەیە کە لە مەیدانی سیاسی عێراق و کوردستاندا هێزە سیاسیەکان لە سەر پێکهاتنی حکومەت و ناوچەی نفوزو نەوت و بودجە و بازرگانی وەبەرهێنان..هتد پەیوەندی و دانوسان و گفتوگۆو کێشمەکێشی بەردەومیان هەیە. لەڕاستیدا ئەمانە بەخۆیان کێشەی پەیوەندی و بەرژەوەندی نێوان ئەو حزب و هێزە سیاسیانەن کە دەموچاوی حکومەتی کوردستان و عێراق پێک دەهێنن. هەڵبەتە کێشەیەکی واقعین کە بەدوای جەنگی کەنداوەوە وەک هێزی میلیشیای تاڵانچی لە سەر شانەی سیاسی کوردستان و عێراق بونەتە هێزی کاریگەرو بنەڕەتی لەسەر دیاریکردنی ئایندەی سیناریۆیەکی پڕ لە گێژاوو نائارامی سیاسیدا. واتە کێشەکانی هەرێم وە لە هەمانکاتدا کێشەکانی عێراقیش بەجیا لە هەر هەلومەرجێکی سیاسی و کاریگەری کێشمەکێشی ووڵاتانی زلهێزی دنیا لەسەر ئاڵوگۆڕەکانی ناوچەکە، حزورو ر□□□ی حزبە ناسیۆنالست و ئیسلامیەکانیش □□□کی تەواو نەرێنی و نەخوازراوو وەها نائیسانیان دیوە کە دەتوانین لە بەرامبەر مامەڵەیان بە تەواوی کێشەکان و ناڵەباری دۆخەکەدا بەرپرسیارو تاوانباریان بکەین. بە مانایەک بنەمای کێشەکان لەماوەی سی ساڵ زیاترە، حزبەکانی کوردایەتی دەسەڵاتدار بە تەواوی پێکهاتەو ئۆپۆزیسیۆنەکەشیانەوە، بە خۆیان خۆدی کێشەکانن و فاکتەری کێشەکانیش.
بەنمونە، لەهەر ئاستێکدا باسی پەیوەندی نێوان پارتی و یەکێتی بکرێت، لە ڕێکەوتن یا ڕێنەکەوتن، هیچ کات مایەی ئۆمێدی کۆتاییهێنان نەبووە بە ناجێگیری سیاسی لە کوردستاندا، واتە لە نێوان خۆیاندا لەهەر حاڵەتێکی پەیوەندیدا بوبن، کاریگەری ئەرێنی کە بە قازانجی ئارامی و ژیان و گوزەرانی دۆخی خەڵکی کوردستان بێت ڕوی نەداوە ڕوش نادات.
پارتی و یەکێتی وەک دوو هێزی میلیشیایی مافیا ئاسا لە ماوەی سی

ساڵی ڕابردودا تەنها گوزەراندنی گەمەی سیاسی و بەرامبەرکێیان بۆ هەوڵدانی ڕاگرتنی بەڵانسی نفوزو هێزی سیاسی خۆیان و کەڵەکەی سەرمایەو تاڵانچێتی بووە، ئەو هەوڵدانەیان بۆ ڕاگرتنی بەڵانسی هێزەکانیان و ئاستی کاریگەری چونیەتی گەمەکانیان جێگەوڕێگای سیاسی دیاریکردون، کە بەگشتی لەو بوارەدا پارتی توانیویەتی هەمیشە فشار بخاتە سەر یەکێتی ومەوقعیەتی باڵاتری خۆی لە پرۆسەی بەردەوامی کێشمەکێشیاندا بپارێزێت و لە ئاستێکی دیاریکراودا گرەوی لە یەکێتی بردۆتەوە هەوڵەکانی پارتی لەم گەمەیەدا بەردەوام لە ڕاستای بچوککردنەوەو لاوازکردنی یەکێتیدا بووە، وە تا ئێستاش ئەم گەمە سیاسیەیان نەوەستاوەو ناوەستێت، بەتایبەتی لە هەلومەرجی ئێستادا ئاشکرایە کە یەکێتی و بنەماڵەی تاڵەبانی لە بەردەم چ واوەیلایەکی هێرشەکانی بنەماڵەی بارزنیدا گیریان کردووە. نادیارە کە ئایا بەرگە دەگرن یان نا، وە تاکەی ئەتوانن بەم شێوەیە بمێننەوە؟! لەلایەکی تریشەوە کێشەکانی هەرێم و حکومەتی ناوەند هەر لە هێنان و بردن و بێسەرەو بەریدایەو گرێ کوێرەیەکە ناکرێتەوە.

ئەتوانین ئەوە دەست نیشان بکەین کە ئەم شەڕو کێبرکێ و ململانێیەی نێوان پارتی و یەکێتی، بارزانی و تاڵەبانی، زۆنی زەردو زۆنی سەوز، یان بەجۆرێکی تر بڵێین کێشەکانی هەرێم، گرفتێکی بنەرەتی و گەورەی دۆخی نائارامی ژیان و گوزەرانی خەڵکی کوردستانی عێراقەو بێ کۆتاییە، کێشەیەکی بێ چارەسەرە، بێ چارەسەرە بەو مانایەی تا ئەو دوو هێزە سیاسیەی بزوتنەوەی کوردایەتی لە مەیدانی سیاسیدا وەک دوو هێزی میلیشیایی دەسەڵاتدار بونیان هەبێت، کردنەوەی دەرگای ئاسۆیەکی گەش مەحاڵە. ئەمەش ئەزمونی دەسەڵاتی سی ساڵەیان ئەوەی سەلماندوە کێشەکانیان بێ چارە دەمێنێتەوەو بارێکی گرانن بەسەر ژیانی خەڵکەوە.

ئەم دۆخە لە هەلومەرجی سیاسی کوردستاندا ناچارمان دەکات بڵێین تەنها یەک ڕێگا هەیە بۆ چارەسەری کێشەکان و دابینکردنی ئارامی سیاسی و ڕزگاری خەڵکی کوردستان، ئەویش کۆتایی هێنان بە دەسەڵاتی هەردوو بنەمالەی بارزانی و تاڵەبانی، کۆتایی هێنانە بە دەسەڵاتی پارتی و یەکێتی.

منداڵێکی تەمەن(10) ساڵان نامیلکەیەکی شیعری بڵاوکردەوە.. ئا- کامەران حاجی ئەلیاس

(چریکەی من) نامیلکەیەکی شیعرییە ، لە نووسینی (دانیا ئارام) بڵاوکرایەوە.
دانیا ئارام ، تەمەنی (10) ساڵانە ،لە ساڵی 2012 لە شاری هەولێر لەدایک بووە،ئێستا قوتابی پۆلی پێنجەمی بنەڕەتییە،لە قوتابخانەی پێشمەرگەی بنەڕەتی تەکەڵاو.
دانیا لە تەمەنکی زووە خولیای نووسین خوێندنەوە بووە، یەکەمین هۆنراوەی لە ساڵی (2021) لە ژێر ناوی (ئاڵاکەم) ، بڵاوکردەتەوە،(چریکەی من) یەکەمین بەرهەمی چاپکراوی ئەوە، چەندین هۆنراوەی مناڵان لە خۆدەگرێت.
(چریکەی من) لە بەرێوەبەرایەتی گشتی رۆشنبیری کتێبخانەکان، لە ساڵی 2022 ژمارەی سپاردنی (1112) پێدراوە.
لە یەکێک هۆنراوەکانیدا (دانیا ئارام) دەڵێت:

من کەسێکی بەختیارم
ژیر و وریا هۆشیارم
لە ناو پۆلدا دیارم
هاورێی ژیلەو ژیارم
بەزمانی کوردی دەدوێم
هۆنراوەتان بۆ دەڵێم

ئا- کامەران حاجی ئەلیاس

شەش بروسکە شیعر.. هەدی گەڵاڵی

نهێنی

من نازانم
شنەبای عیشق
لە کوێوە دێ و بۆ کوێ دەڕوات
تۆش وەکو من
عیشق نهێنیەکە کەس پەی پێ نابات

گرێبەست

وتم :
با ئاشتببینەوە و دانیشین
وتی : بۆ کاری سیاسی
وتم : نا
ئەی لە پێناو کارکردنی کاری پەرلەمانی
وتم : نا
ئەی لە پێناو کاری حکومی
وتم : نا
ئەی پێم ناڵێیت لە پێناو چی ؟
وتم : لە پێناو واژۆکردنی
گرێبەستی خۆشەویستی..

نیگا

دوا نیگای
ئاوردانەوەی چاوی خۆر لە سیمای شار
وەک ؛
دابڕانی دوو عاشق وایە
کە خۆشەویستیان بۆ یەکتر زیاد دەکات
هەرچەندە ئازاری ڕۆحییش دروست دەکات!

یەکسان

من چیم هەیە لە دنیادا
تەنیا دەفتەرێک وشە و
گەڕیدەیی نەبێت
کەواتە ؛
منی ئێستا و منی دوێنێ و منی داهاتوو
یەکسانین بە یەک

مەرج

دەڵێن : ژیان چاوتروکانێکە و
دێت و دەڕوا
لەگەڵ تۆ بم ئەو ژیانە هەڵدەبژێرم
بەو مەرجەی پێکەوە بین.

دووری

دەردی دووری
وەک شێرپەنجەی دڵ وایە
چون نازانیت کەی دەتکوژێت!
وە نازانیت کەی کۆتایە!

گفتـــــوگۆی شەهلا دانفەر لەگەڵ حەمید تەقوایی سەبارەت بە شۆڕش و چەپ

وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر
گفتووگۆ لەگەڵ کەناڵ جەدید لە بەرنامەی ڕێکخەر

شەهلا دانشفەر: چوار مانگ بەسەر شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی، شۆڕش لە دژی حکومەتێکی دژە ژن، دژە ژیان و دژە مرۆڤدا تێدەپەڕێت و خەڵک بەڕاستی دەیانەوێت بە لەناوبردنی ئەم ڕژێمە بەها ئینسانی و یەکسانیخواز و مۆدێرنەکان بهێننە پێشەوە. ئەمە شۆڕشێکە دژ بە هەڵاواردن و نایەکسانی و دژی خورافاتە ئایینییەکان و بۆ ئەوەی ژیانێکی ئینسانیان هەبێت و ئەمانەش هەمووی ئامانجی سۆسیالیستین و هەر بۆیەش هەمیشە جەختمان لەسەر ئەوە کردووەتەوە کە تەوەر و ناوەڕۆکی سیاسی ئەم شۆڕشە، کە دروشمی یەکگرتووی ژن ژیان ئازادی، چەپگەرا و ڕادیکاڵ و مرۆڤدۆستانەیە. شۆڕشێک کە ڕەنگدانەوەی لە جیهاندا بێ وێنەیە و زۆرترین هاودەنگیی نێودەوڵەتی لەگەڵ خۆیدا هێناوە. شۆڕشێکی لەم شێوەیە بە شێوەیەکی سروشتی ئاماژەیە بە بوونی جەمسەرێکی چەپ لە کۆمەڵگادا، یەکەم پرسیارم بۆ تۆ حەمید تەقوایی ئەوەیە کە ئەم هێزە چەپە زەبەلاحە لە کۆمەڵگادا لە ڕووی

پێکهاتە و ئیرادەی ڕێکخراوەیی چ پێگەیەکی هەبوو؟
حەمید تەقوایی: دەبینیت ڕاستە شۆڕش بە مردنی شۆککەری مەهسا ئەمینی دەستی پێکرد، بەڵام هەورە بروسکەی ئاسمانی بێ هەور نەبوو. هەندێک زەمینەی هەبوو، هەلومەرجێک هەبوو کە بووە هۆی ئەم شۆڕشە. ئەو هەلومەرجەی پێشتر بووە هۆی ڕاپەڕینەکانی ساڵانی ١٣٩٦ و ١٣٩٨. کاتێک ئەو مەرجانە لەبەرچاو دەگریت، بۆت دەردەکەوێت کە چەپ، بە مانا ڕێکخراوەکەی، ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبووە لە بناغەی ئەم شۆڕشەدا، و بێ هۆ نییە کە ئەم شۆڕشە بە دروشمی ژن ژیان ئازادی. هاتەدەرەوە لەم ڕاپەڕینەدا هیچ نیشانەیەکی دروشم و سیاسەت و سیستەمی بەها و پیرۆزی و ئامانجی ئۆپۆزیسیۆنی ڕاست نییە، بەڵکو بە تەواوی نوێنەرایەتی چەپ دەکات.
لە ڕووی ڕێکخستن و پێکهاتەوە، پرسیارت کرد، دەتوانرێت لە دوو ئاستدا وەڵام بدرێتەوە. لەسەر ئاستی حیزبی حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری حیزبێکی چەپی ڕادیکاڵە کە هەمیشە ئاڵای شۆڕشی هەڵگرتووە و تەنانەت ساڵانێکە بە هەمان نازناوی شۆڕشی ژنانە دامەزراوە و هەڵمەتی شۆڕشی ژنانیش لە زۆر بوارەکانی تردا ئەنجامدراوە و چالاکی کراوە، کە ئێمە کاتمان نییە لێرە بچینە ناوەوە. هەرچۆنێک بێت، لە ڕوانگەی حزبایەتییەوە، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری ئێمەیە سەنتەر و میحوەری چەپی حزبییە لە کۆمەڵگەدا. ڕێکخراوە چەپەکانی تریش چالاکن. بەڵام کاتێک سەیری ئۆپۆزسیۆنی ڕاست دەکەیت، دەبینیت هیچ حزبێک لە کاردا نییە. ئەگەر هەبێت، پەیوەندی بەوەوە نییە. گریمان حزبێکی دەستووری هەیە کاندیدەکەی بە شانشینی کشاوەتەوە و دیار نییە چی دەوێت.
دەمەوێت بڵێم لە ڕووی حزب و ڕێکخراوە سیاسییەکانەوە چەپێک هەیە کە ڕێکخراو و چالاکە، مەبەستم تەنها حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری نییە، حزب و ڕێکخراوە چەپەکانی تریش بوونیان هەیە و چالاکن.
بەڵام ڕەنگە گرنگتر بوونی چەپ لە ڕوانگەی کۆمەڵایەتییەوە بێت. چەپ لە ناو کۆمەڵگادا، لە دەی خەباتی کرێکاریدا، لە دەی ناڕەزایەتی و مانگرتنەکاندا کە لە مێژووی دەیان ساڵەی ئێراندا ژمارەی پێوانەیی تۆمار کردووە، ئامادەیی چالاکانەی هەیە. بزووتنەوەی کرێکاری هەرگیز ئەوەندە چالاک نەبووە و چالاکیش بەبێ ڕێکخستن مومکین نییە. کەسایەتی و دامەزراوە و کۆمیتەکان و شوراکان لە بزووتنەوەی کرێکاریدا چالاکن کە نموونەی زۆری هەیە. هەروەها گریمان لە بزووتنەوەی ژناندا، بزووتنەوەی دژی سزای لەسێدارەدان، بزووتنەوەی مامۆستایان، بزووتنەوەی خانەنشینان، بزووتنەوەی بەرگریکردن لە ژینگە، بزووتنەوەی بەرگریکردن لە مافی منداڵان، لە هەموو ئەم حاڵەتانەدا کەسایەتی ناسراو هەن،

دامەزراوە هەیە، ڕێکخراو هەیە کە لە بنەڕەتدا چەپ و ڕادیکالن. بەم مانایە کۆمەڵگا سەرمایەیەکی سیاسی خەباتکارانەی هەیە، خۆی دیاری کردووە و خۆی پێکهێناوە و بەم مانایەش کۆمەڵگەی ئێرانی تەواو جیاوازە لە سەردەمی خنکاندنی ئاریامیهری. لە تەواوی ئەم ٤٠ وئەوەندە ساڵەدا، هێزە چەپەکان، چەپی کۆمەڵایەتی بەو مانایەی کە من ڕوونم کردەوە، لە خەبات و بزووتنەوەکانی دژ بە کۆماری ئیسلامیدا چالاک بوون. لە یەکەم ڕاپەڕینی ژنان لە دژی حیجابەوە تا ئەمڕۆ کە کۆمەڵگا بەرزبوەتەوە، چەپ لە خەباتەکاندا چالاک بووە، لە پێشەوە بووە، ڕێکخستووە و سیاسەت و دروشمی ڕیشەیی بڵاوکردووەتەوە. لە ڕاستیدا چەپ چ لەسەر ئاستی حزب و چ لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی و مەیدانی بە شێوەیەکی ڕێکخستن و ڕێکخراوە بە سیاسەت و دروشمی ڕادیکاڵ و بە ڕەخنەیەکی ڕیشەیی لە دۆخەکە لە مەیدانەکەدا بووە و شۆڕشی ئێستاش سەریهەڵداوە وهەمایەکی زۆر ڕوونی پێشکەوتن.و سەرکەوتنی ئەم چەپە کۆمەڵایەتی و ڕێکخراوەیە.

شەهلا دانشفەر: ئەوە بە باشی باستان لە دوو ئاستی بابەتەکە کردووە، یەکەکیان لەسەر ئاستی حیزب و بوونی حیزب، ئەوی دیکەیان لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی، بەڵێ با سەرەتا چەپ لەسەر ئاستی کۆمەڵایەتی وەک بزووتنەوەیەکی کۆمەڵایەتی باس بکەین. چۆن یەکگرتوویی زیاتر بدەین بەم جەمسەرە چەپە، بەم چەپە کۆمەڵایەتییە، چۆن زیاتر بەرچاوتر بکەین. ڕۆڵی حیزب لەم کارەدا چییە؟

حەمید تەقوایی: ئەم چەپە کۆمەڵایەتییە دەبێ لە خودی ئەم شۆڕشەدا ڕۆڵێکی دیار و کارا بگێڕێت، هەروەک چۆن لە بناغەی ئەم شۆڕشەدا ڕۆڵی هەبوو. بەڕای من هێشتا ڕێگایەکی دوور و درێژمان ماوە بۆ ئەمەی دووهەمیان، دەبینیت شۆڕشی ئێستا لە شێوەی تەقینەوە دەستی پێکرد. بەڕای من سەرەتای هەموو شۆڕشێک هەر وەک خۆیەتی. لەم ڕوانگەیەوە شۆڕشی ژن ژیان ئازادی بەدەر نییە. هەموو شۆڕشەکان بە شێوەیەکی چاوەڕواننەکراو و تەقینەوە دەست پێدەکەن و زۆرێک لە هێز و کەسایەتی و کەسایەتییە ناودارەکان و ئەوانەی پێشتر تەنانەت لە سیاسەتیشدا نەبوون، دێنە مەیدان و ڕۆڵیان هەیە و ئەمەش شتێکی ئەرێنییە. ئەمە دەستکەوتی ئەو شۆڕشەیە کە ئێستا هونەرمەندان، وەرزشوانان، نووسەران،ئەو کەسایەتیانەی کە لە سیاسەتدا نابینن، ئێستا هەڵوێستیان وەردەگرن، دژی حکومەت دەوەستنەوە و بەچوونی خۆیان دەردەبڕن. شۆڕش هێزی نوێی چالاک کردووە و ئەمەش دەستکەوتێکە. لە لایەکی تریشەوە هێزەکانی ئۆپۆزسیۆن کە تا ئێستا هیچ پەیوەندییەکیان بە ڕووخاندنەوە نەبووە، باسی ڕوخاندنیان نەدەکرد، ئێستا هەموویان کڵاوەکانیان بۆ شۆڕش دادەکەنن. باشە

ئەمانە لە سایەی شەقام و هەمان بزووتنەوەی تەقینەوەی کە وتم سەرەتای هەموو شۆڕشێکە و ئەمەش پێشکەوتنە. بەڵام شۆڕش بەردەوامە و دوای ئەم کەپە سەرەتاییە، هەموو هێزێک دەست دەکات بە کۆکردنەوەی هێز؛ دەست دەکات بە ڕێکخستن، دەست دەکات بە کاریگەری ڕێکخراو. چەپی کۆمەڵایەتی کە وتم ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبوو لە بناغەی شۆڕشەدا، پێویستە خۆی وەک بەشێک لەم شۆڕشە بەردەوامە ببینێت و خۆی ڕێکبخات بۆ وەڵامدانەوەی پێداویستییەکانی ئەم شۆڕشە. وە ڕێکخستن لە دەوری هێز و سیاسەتێکی دیاریکراو مانای هەیە.

با چەند نموونەیەک بهێنمەوە: گریمان ئەمڕۆ چەپەکان دەڵێن ئەمە حکومەتی سەروخەڵکیمان ناوێت سیاسەتی چەپی حزبی، حزبی ئەمە و بە گشتی ستراتیژی چەپ ئەوەیە کە دەیانەوێت ئەوخەڵکەی کە بەشۆڕشەوە پەیوەست بوون و لە بنەوە لەسەر ئاستی مەیدانیدا، بۆ خۆیان خەبات دەکەن،خۆیان ڕێکبخەن نەک تەنها وەک هێزی چالاک لە دەی شۆڕشدا بەڵکو لە هەر دەوڵەتیکی ئاغای لەسەرەوە ودەوڵەتی سەروخەڵکی بدەن و حکومەتی داهاتووی شورایی پێکبهێنن.

باشە ئەم گوتارە، ئەم هێزە پێویستە لەسەر ئاستی شەقام نوێنەرایەتی بکرێت، لەسەر ئاستی مانگرتنی کرێکاری، خۆپیشاندان، گردبوونەوە، لێدوان کە دەدرێت و خۆشبەختانە ئەم جۆرە لێدوانانە ئەمڕۆ دەستیان بۆ بڵاوکردنەوە کردووە. وە پێویستە فراوانتر و قووڵتر بێت. هەڵسووڕاوان و کەسایەتییە ناسراوەکانی ئەو ناڕەزایەتییە کۆمەڵایەتییانەی کە وتم ماوەیەکی زۆرە لە کۆمەڵگادا چالاکن، لەو لێدوانانەی دەیدەن، لەو بانگەوازانەی دەیدەن، لەو داواکاری و واژۆیانەی کە کۆیان دەکەنەوە، ئەو بیرۆکەیەی کە ئەمە دەوڵەتی سەرو خەڵکیمان ناوێت پێویستە هەر ئێستا بەڕێ بخرێت.

نموونەیەکی دیکە ئەوەیە کە کۆماری ئیسلامی لە دەرەوە بڕوخێنرێت، واتە لە ئاستی جیهانیدا ڕەت بکرێتەوە، گۆشەگیر بکرێت و بایکۆت بکرێت. ئەم حکومەتە نابێ لەسەر ئاستی جیهانی لە لایەن حکومەت و مەجلیسی نێودەوڵەتی و نەتەوە یەکگرتووەکانەوە وەک حکومەتی ئێران بناسرێت. ئەم گوتارە لەخوارەوە بەرز بکرێتەوە و لە دروشم و لێدوان و بانگەوازی مەیدانیدا خۆی نیشان بدات. ئەمەش خاڵێکی ترە.

زۆر خاڵی تریش هەن کە ناچمە ناویەوە. بەشێوەیەکی گشتی پێویستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە ئەم کۆمەڵگایە کە ڕاوەستاوە و مشتێک لە ئاسمان دەدات و بەرزترین و پێشکەوتنخوازترین داواکاری و ئامانجەکانی لە دژی ئەم حکومەتە بەرزکردۆتەوە، دەبێت لە ڕووی ناوەڕۆکەوە زیاتر پێشبکەوێت و لە ئەنجامدا، لە ڕووی ئیرادەی ڕێکخراوەییەوە . یەکگرتوویی بە خۆی بدات و خۆی لە قاڵب بدات. هێز

و ناوەڕۆک و پلاتفۆرمی سیاسی ڕێکخراوەکان بەتەواوی یەکلاکەرەوەیە. کاتێک گریمانە دەکەیت کە یەکڕیزی ڕیزەکانی شۆڕش یان گرنگی هاوسەنگی و هاوڕێیەتی باس دەکرێت، ئەمە تەنها لە دەوری هێڵ و سیاسەتی ڕادیکاڵ و ئینسانی مومکینە. ئەم سیاسەت و هێڵە لە لایەن چەپی حزبی، واتە حزبی ئێمەوە پێشنیار کراوە.
ئەگەر لەم گۆشەنیگایەوە تەماشای بکەیت، گفتوگۆیەک لە نێوان چەپی کۆمەڵایەتی و چالاکانی مەیدانی و چەپی حزبی هەیە. سیاسەتەکانی حزبمان لە بایکۆتی جیهانی حکومەتەوە دەست پێدەکات تا دەگاتە ڕەخنە و ڕووبەڕووبوونەوەی هەر جۆرە حکومەتێک کە لە گەڵ باڵا تر بێت، تا دەگاتە کردنەوەی مانای ئازادی، کردنەوەی مانای ژن یان ئازادی ، ئەم سێ وشە سەرەکییەی ئەم شۆڕشە، و هەروەها بەرزکردنەوەی ئەوەی کە ڕوخاندن مانای چییە، ئایا ئەمە تەنها دەمانەوێت حکومەتێک بڕوات، تەنها دەمانەوێت چەند ئایەتوڵایەک بڕۆن، یان دەمانەوێت هەموو ئەم ماشێنەی بیرۆکراسی و ئایین و سەرکوت و هێزی چەکدار و یاسا ودامەزراوە دەسەڵاتدارەکان هەموویان لەناوببەین . هەموو ئەمانە گوتاری چەپن، کە دەبێت زیاتر پێناسە بکرێت و دەبێت ڕێکخراوەک بدۆزرێتەوە و دەبێت خۆی ڕێکبخات.
ئەم بزووتنەوەیە دەستی پێکردووە. ئەمڕۆ شایەتحاڵی بەیننامەی دژ بە سزای لەسێدارەدانین، ک نموونە دیار بوو، لە کەسایەتییە ناسراوەکان، ڕادیکاڵەکان، چەپەکان کە کاریگەرییان لە بزووتنەوەی کرێکاری، بزووتنەوەی دادگاییکردن، بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی ژنان وهتد. یان هەمان ئەو بانگەوازەی کە بە ۱۸ی دی مانگ کرا، چل ڕێکخراو زیاتر کە بە هێڵ و هەڵوێستێکی تەواو ڕادیکاڵ و چەپەوە ئەو بانگەوازەیان کرد. بەم مانایە، ئەو تەقینەوە سەرەتاییە ئێستا بەرەو ئیرادەیەکی زیاتری ڕێکخستن و تەوەری چەپ لە دەوری خەباتەکاندا دەبات و حیزبی ئێمەش دەیەوێت بە هەموو هێزی خۆیەوە ئەم پرۆسەیە بەهێزتر بکات و پاڵی پێبدات و بچێتە ڕیزەکانی کەسایەتی و دامەزراوەکانی بزووتنەوەی ناڕازیەتی یەکگرتوویی و هاوسەنگی زیاتر و زیاتر دروست بکەن.
شەهلا دانشفەر: ئێوە ئاماژەتان بە چەند خاڵێکی سەرنجڕاکێش کرد، بۆ نموونە، کە ئەمە حکومەتی سەرەو خۆڕێکیمان ناوێت، تەنانەت ئەمە بە ڕوونی لە مەیدانەکەدا لە گوتارەکانی بزووتنەوەی کرێکاریدا هاتووە. دەوترێت اسوراکان وەڵامن. کرێکاران لە خەبات و تێکۆشانەکانیاندا بەدیلی شوراکانیان خستەتە بەردەم کۆمەڵگا. بۆ نموونە زۆر جار ڕایانگەیاندووە کە ئەمە کۆیلە نین بە ئەوەی لە سەرەوە مووچەمان پێ بدرێت. ئەمە نامانەوێت کەس بڕیار لەسەر ژیانمان و بارودۆخی کارکردنمان بدات. واتە زەمینەی بزووتنەوەی

شورایی ئامادەیە. وە خاڵێکی گرنگی تری ئەوە باستانکرد پەیوەندی چەپی کۆمەڵایەتییە لەگەڵ حیزب. واتە ئەندامبوون لەم حیزبەدا وەک وەڵامێکی سیاسی بۆ ئەم دۆخە. بەڵام پرسیارەکەی تر ئەوەیە کە ئێستا دەبینیت کە لەگەڵ لوتکەی شۆڕشدا جوڵەکان لەسەر تەیفی ڕاست زیادیان کردووە. هەروەک ئاماژەت پێکرد ئەوان حیزبیان نییە و ئەم بزووتنەوانە لە بنەڕەتدا هەوڵێکن بۆ چاککردنی بارودۆخەکەیان. چونکە دەبینن لە ڕەوتی شۆڕش دواکەوتوون. ئایا پێت باشە زیاتر لەسەر ئەم بابەتە ڕوون بکەیتەوە؟ ئەوە ئەم بزوتنەوانە چۆن دەبینن؟

حەمید تەقوایی: حاڵەتێکی گوتاری هاوپەیمانی هەیە، کە وەک باس کرا، لە نێو هێزە ڕاستڕەوەکاندا باسی لەوە دەکرێت. بەڕای من باسی هاوپەیمانی دەکەن چونکە تاهیز لە ڕیزەکانیاندا ناگاتە هیچ شوێنێک. ئەگەر جەخت لەسەر یەکڕیزی یان کۆبوونەوەی هێزەکان بکەیتەوە، جا چ لە ئەردوگای ڕاست یان ئەردوگای چەپ، وەڵامی یەکەم حیزبە. پێویستە پلانێکی دیاریکراو و سیاسەتێکی دیاریکراو و ئاسۆ و ئامانجی ڕاگەیەندراو هەبێت و پێویستە کۆببیتەوە و لە دەوری ئەوان کاربکەیت. ئەوە مەبەستی حیزبەکانە. واتە کۆمەڵێک سیاسەتی نەرێنی، ڕەخنەگرانە، ئۆپۆزسیۆنی دژ بە حکومەت، هەروەها سیاسەتی ئەرێنی بۆ بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا و ئابووری و بارودۆخ و پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکان. ئەمانە دەبنە بەرنامەیەک کە بەزۆری حیزب لە دەوری پێکدێت. ڕاست ناتوانێت ئەم کارە بکات، چونکە ئەو ئاسۆیەی نییە، چونکە جیاوازی نێوانیان لەگەڵ یەکەم باسی داهاتوودا زیاتر دەبێت. تەنانەت ئەوانەی لەگەڵ دەسەڵاتی پاشایەتین ناکۆکن لەسەر ئەوەی شا هەبێت یان نا، پاشا حوکم بکات یان نا، کاندیدەکەیان خۆی دەڵێت، من نامەوێت پاشا بم، بەڵام هەندێک کەس پێداگرن لەسەر هەبوونی پاشا . حیزبێکمان هەیە بە ناوی حزبی دەستووری، هۆکاری بوونی نادیارە. تا ئێستا ڕوون نییە پارتی شاهانەی دەستووری کە کاندیدەکەی کشاوەتەوە، چاوەڕێی چی دەکات و کار بۆ چی دەکات. ئەمانە هۆکاری ڕاستەقینەن بۆ ئەوەی ئۆپۆزسیۆنی ڕاستڕەو نەتوانێت یەکبگرێت و لە ئەنجامدا هاوپەیمانی تێکدەچێت. ئەوەی مەبەستیان لە هاوپەیمانییەکە، یەکگرتنی هێزە ڕاستڕەوەکانە. نموونەیەک بەرەی هەفت ئابان کە ناوی ڕۆژی کوروشی هەخامەنشی لەخۆی ناوە. باشە ئەمە بەرەی خودی هێزە ڕاستڕەوەکانە. ڕوونە کە هیچ هێزێکی تر لە تەنیشت ئەوانەوە لە ژێر ئاڵای کوروشی گەورەدا ڕاناوەستێت. ئەوانیش مەبەستیان ئەمە نییە، مەبەستیان ئەوەیە ئەگەر لەسەر هەر شتێک شەڕمان هەبێت، لەسەر کوروشی گەورە شەڕمان نییە. وەرن با پێکەوە لە دەوری یەک کۆببینەوە.

بەم مانایە بە بڕوای من گوتاری هاوپەیمانی هیچ پەیوەندییەکی بە مەیدانەوە نییە و هیچ پەیوەندییەکی بە شۆڕشەوە نییە. نەک هەر پەیوەندیدار نییە، بەڵکو ئەگەر لە ڕاستیدا لەدژی ڕیزی خەڵکدایە.
ئایکۆنی شۆڕش ژن ژیان ئازادی کوروشی مەزن نییە. ئەم شۆڕشە حیزبی تایبەتی خۆی هەیە، حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری، ئەم شۆڕشە لە ڕووی سیاسییەوە ڕێکخراوە، ئەم شۆڕشە ڕێکخراوە و دیاری کراوە. پێویست بە هەوڵێکی لەو شێوەیە ناکات. ئەگەر ڕاست بیەوێت یەکبگرێت، ئەوە مافی خۆیەتی. هەر هێزێک دەتوانێت خەڵکی هاوبیری خۆی کۆبکاتەوە.
بەڵام ئەمە لەسەر ئەوە هاوڕاین کە بە کوروشی گەورە ناتوانرێت ڕابەرایەتی شۆڕشەکە بکرێت. به پێچه وانه وه شۆڕش بە تێکدانی هه موو پیرۆزیه ئایینی و نه ته وه یی و نیشتمانی پێکهاتووه . ژن ژیان ئازادی هیچ نیشانەیەکی پیرۆزی خاک و ئاو و سنوور و ئێرانیبوون و کوروشی گەورە و ڕابردوو پەرستی نییە. دژی هەموو ئەمانەیە. بۆیە پێویستە بگوترێ کە باسی هاوپەیمانی، یان هاوپەیمانی بە ڕابەرایەتی، یان هاوپەیمانی بە ڕاگوزەر، هاوپەیمانی بە حکومەتی کاتی، ئەمانە هەمووی گوتارێکن کە بڕوای من هیچ بنەمایەکی کۆمەڵایەتی و ڕاستەقینەیان نییە. لە گۆڕەپان و شەقامدا جێی باس نییە. وەک دەبینین زۆربەی باسەکە لە دەرەوەی وڵات و لە نێو هێزە ڕاستڕەوەکاندایە.
پێویستە ئەوەش بڵێم کە ڕەنگە جەماوەری خەڵک باسی هاوپەیمانی و پێویستی پێکەوە وەستانیش بکەن، بەڵام ئەمە باسێکی دیکەیە. ئەگەر خەڵک باسی هاوپەیمانی بکات، ئەوا هاوپەیمانییەکیان دەوێت کە شۆڕش بەهێزتر بکات و ڕادیکاڵتری بکات و سەرکەوتنەکەی مسۆگەرتر بکات، نەک هاوپەیمانییەک کە بەها نەتەوەیی نیشتمانییەکانی خاک و ئاو و ئەو پاشگەزبوونەوەیە لەناو ببات کە هیچ پەیوەندییەکیان بە ژن ژیان ئازادییەوە نییە و بە تەواوی بچەرە ناو خاڵی پێچەوانە. مەبەستی خەڵک لە هاوپەیمانی، چەسپاندن و یەکگرتوویی هێزەکانی ئەپۆزسیۆن لە دەوری هێڵێکی ڕادیکاڵ و ڕەخنەیەکی بنەڕەتییە لە دۆخەکە، کە بەڕاستی بتوانێت داری کۆماری ئیسلامی بەسەر بەردیەوە نەهێڵێتەوە. هێزە ڕاستڕەوەکان نەک هەر نوێنەرایەتی ئەمە ناکەن، بەڵکو تەواوی مێژووی چالاکییەکانیان پێچەوانەی ناڕەزایەتی ڕیشەیی و ڕەخنە لە دۆخی هەبوو بووە. بە پێی گێڕانەوەی دروست، هاوپەیمانی بە ڕیوایەتی ڕاست وەک وتم بابەتەکە لەناو بزووتنەوەی خۆیاندا، هەروەها لەبەر ئەوەی ناتوانن یەکڕیزی حزبیان هەبێت. پێم وایە ئەمە مانای ڕاستەقینەکەیەتی.
شەهلا دانشفەر: لە لایەن هەندێکەوە وەڵامێک بە ئەم دۆخە ئەوەیە کە بزوتنەوەی چەپ یەکبگرن. بە جۆرێک باسی هاوپەیمانی چەپ دەکەن.

و□امی ئێوە بۆ ئەم باسە چییە؟
حەمید تەقوایی: سەیرکەن، هەر جۆرە هاوپەیمانییەک، جگە لەم گوتارە بێمانایەی هاوپەیمانی کە ڕاست دەیخاتە پێشەوە، پێش ئەوەی پەیوەندی بە ژمارە و چەندایەتییەوە هەبێت، دەبێت وەڵامی ئەو پرسیارە بداتەوە، هاوپەیمانی لەسەر چییە؟ تێڕوانینی جیاواز هەیە بۆ یەکێتی. لە هاوکاری مەیدانی پراکتیکی لە پرسە تایبەتەکاندا تا دەگاتە هاوپەیمانی سیاسی و پێکهـێنانی بەرە و هاوپەیمانی ڕێکخراوەیی و هتد. ئێمە لە ڕووی پرنسیپ□و□ هیچ ناکۆکییەکمان لەگەڵ هیچ کامیاندا نییە. هەموو ئەمانە دەتوانرێت لە نێوان هێزە چەپەکاندا مشتومڕ بکرێن، بەڵام لە هەموو حاڵەتەکاندا پێویستە ڕوون بێت کە چ سیاسەت و هێڵێکی دیاریکراو. پلاتفۆرمێکی سیاسی، هێڵێکی تاکتیکی یان ستراتیجی بەشەکی پەیوەست بە شۆڕشەوە، پەیوەندی بە بەڕێوەبردنی کۆمەڵگاوە، پەیوەندی بە ڕووخاندنەوە هەبێت، پێویستە. بەیاننامەیەک و هێڵێک و یەک پلاتفۆرمێکی یەکگرتروو پێویستە.
حیزبی ئێمە هەمیشە، تەنانەت پێش ئەم شۆڕشەش، هەمیشە لە بوارە تایبەتەکاندا خەباتی کردووە، بۆ نموونە خەباتی دژی سزای لەسێدارەدان، خەبات بۆ ئازادکردنی زیندانیانی سیاسی، شەڕی زیادکردنی حەقدەست و باشترکردنی باری گوزەرانی کرێکاران و فەرمانبەران، هەمیشە ئەو ئامانج و داواکاری و پلاتفۆرمە تایبەتەکانی خستۆتە سەر مێزەکە و ڕایگەیاندووە کە ئامادی□ بۆ هەر هاوکارییەکی پراکتیکی لە دەوری ئەم پلاتفۆرمانە. کەمپەین هەبووە تەنانەت کەسایەتییە ڕاستڕەوەکان بەشداریان تێدا کردووە و ئێمەش پێشوازیمان لێکردن. وەک هەڵمەتی ڕزگارکردنی ژیانی ساکینە محەممەدی ئاشتیانی یان دژی دادگای شەریعەت لە کەنەدا. ئەو کەمپەینانەی کە لە زۆر حاڵەتدا سەرکەوتوو بوون. حیزبی ئێمە هەمیشە ئاڵا هەڵگری ئەم جۆرە هاوکارییە بووە. باشە لەم شۆڕشەدا باسەکە لەسەر بزووتنەوەی ڕووخاندنە، ئەوە قۆناغ و مەیدان نییە. لەم بزووتنەوەیەدا پێویستە زیاتر لەسەر داواکارییە بنەڕەتیترەکان بێت، بۆ نموونە ئەو لێدوانانەی کە دەڵێن لەهەمان ڕووب□□وبوونەوەی دەوڵەتی سەرووی خەڵکیەوە، یەکسانی بخەنەڕوو، یان یەکسانی ئابووری، نەهێشتنی بۆشایی چینایەتی و هاوشێوەکانی بخرێتە سەر مێز. لەم حاڵەتەدا ئامادی□ین بۆ هەر جۆرە هاوکاری و هاوڕێیەتیەک لەگەڵ هەر هێزێک کە ئامادی□ بەڵگەنامەیەکی لەو شێوەیە واژۆ بکات. بێگومان لە بنەڕەتدا هێزە چەپەکان ئەم قسانەیان هەیە، ئەوان ئەم داواکاریانەیان هەیە. وە ئەمەش مشتومڕێکە لە نێوان هێزە چەپەکانی کۆمەڵگادا.

بە کورتی باسی هاوپەیمانی نێوان چەپەکان، بە هەر مانایەک بێت، لە پێکەوە وەستانەوە و بەرە و یەکێتییەوە، بە هاوپەیمانی و هاوکاریی کردەیی و هتد، بە تەواوی پەیوەندیدارە، بەڵام لە هەموو ئەم حاڵەتانەدا بنەماکە ئەوەیە لە دەوری کام سیاسەت و لە دەوری کام پلاتفۆرم. ئەمەی ئێمە بە ڕاست و مومکین دەزانین و حیزبی ئێمەش هەمیشە لە چالاکییەکانیدا هەوڵی داوە ئەمە ڕووبدات.
شەهلا دانشفەر: بە پێی ئەو خاڵانەی باستان کرد، لەم هەلومەرجە تایبەتەی شۆڕشدا ئەندامان و کادیرانی حیزب دەتوانن چ ڕۆڵێک بگێڕن، جەختکردنەوەتان چییە؟
حەمید تەقوایی: وەک باسم کرد چەپ بنکەیەکی کۆمەڵایەتی فراوانی هەیە. ئەم چەپە کۆمەڵایەتییە، هەرچەندە بەشێکی کەمی بووەتە حیزب، بەڵام بە قووەی ڕادیکاڵە و تینووی ئەو داواکاریانەی لێرەدا باسمان کردووە، وەک یەکسانی سیاسی و ئابووری و کۆمەڵایەتی، تێکدانی بیرۆکراسی و حکوومەتی سەروو خەڵکی، ڕەخنەگرتنی قوە لە کۆماری ئیسلامی،سڕینەوەی ئایین و هتد.
ئێمە هەمیشە دەمانگوت ڕێنێسانسێکی دژە ئایینی دەوێت، ساڵانێکە ئاڵای شۆڕشی ژنانمان بەرزکردۆتەوە، گوتمان چۆن ئازادیی ژن پێوەری ئازادیی هەموو کۆمەڵگایە. ئەمانە ئەو ئامانج و داخوازی و گوتارانەن کە ئێمە بەرزیان دەکەینەوە، لە دەوری ئەمانە، پێویستە سەرمایەی کۆمەڵایەتی چەپ کە باسم کرد، کۆببنەوە و یەکبگرن. چەپ لە بزووتنەوەی کرێکاری، لە بزووتنەوەی ژنان، لە بزووتنەوەی دادگاییکردن، لە بزووتنەوەی مامۆستایان، لە بزووتنەوەی خانەنشینان، لە بزووتنەوەی دژ بە سزای لەسێدارەدان، بزووتنەوەی ئازادکردنی زیندانیانی سیاسی و هتد بەهێزە. چەپ بە مانای تایبەتی کەسەکان، کەسایەتییەکان، تەنانەت ڕێکخراوەکانیش بەهێزە. ئەمانە دەبێت پێکەوە دابنرێن، پێویستە ئەم هێزە هەماهەنگ بکرێت، و لە دەوری دروشمە سەرەکییەکان، لە دەوری لێدوان و بڕیارنامە و بانگەوازە سەرەکییەکان پێکەوە دابنرێت.
وەک ئاماژەم پێدا، خۆشبەختانە هەندێک جوڵانەوە بەم ئاراستەیە دەستی پێکردووە. وەک لێدوانی کۆمەڵەیەکی گەورەی کەسایەتییەکانی بزووتنەوەی کرێکاری و بزووتنەوە ناڕەزایەتییەکانی دیکە دژی سزای لەسێدارەدان. ئەم جۆرە بزووتنەوەیانە پێویستە پەرەیان پێبدرێت و نەک تەنها لە دەوری داواکارییەکی دیاریکراوی وەک هەڵوەشاندنەوەی سزای لەسێدارەدان یان ئازادکردنی زیندانیانی سیاسی، بەڵکو بەو ئاسۆ و ڕوانگەیەش کە دەیخاتە بەردەم کۆمەڵگا، بە ڕاگەیاندنی ئەوە لە دروشمی ژن ژیان ئازادیدا، مەبەستمان لە ڕزگاری ژن چییە، مەبەستمان لە ئازادی چییە؟و ژیان چییە؟ مەبەستمان لە یەکسانی

چییە و لەسەر شێوازی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگا چی دەڵێین؟
وەک وتت هەفت تۆپ پێشنیاری ئیدارەیەکی شورایی کرد، ئەویش پێشوازی لێکرا. پێویستە ڕوون بکرێتەوە کە مەبەست لە ئیدارەی شورایی چییە. ئەگەر بمانەوێت بزووتنەوەیەکی لەو شێوەیە بەهێز بکەین، ئەوا کلیلەکە بریتییە لە دامەزراندنی پەیوەندی نێوان چەپی حزبی و چەپی کۆمەڵایەتی.
بانگەوازی من بۆ ئەندامان و کادیرەکان ئەوەیە کە ئەم پەیوەندییە ببینن و هێز لە دەوری ئەو سیاسەتانە کۆبکەنەوە کە حیزب خستوویەتییە بەردەم و لێرەدا تەنیا ئاماژەم بۆ بەشێکیان کردووە. بێگومان مەبەستم ئەوە نییە کە هەموو کەسێک ببێت بە ئەندامی حیزب. دامەزراندنی ئەندام کارێکی ڕۆتینییە و پێویستە هەمیشە خەڵک بانگ بکرێن بۆ حیزب. بەڵام لێرەدا جەختی من ئەوەیە کە لەسەر ئاستێکی کۆمەڵایەتی بەرفراوان دەبێت هێز لە دەوری سیاسەتە ڕادیکاڵەکانی حیزب کۆبکەینەوە. ڕەنگە کەسێک ئەندامی حزب بێت یان نا، هەر ئەوەندە بەسە ڕازی بێت کە بە نمونە حکومەتی سەرووی خەڵکی قبوڵ نەکرێت، ڕازی بێت کە ڕووخاندن بە مانای هەڵوەشاندنەوەی تەواوی بیرۆکراسی و ماشێنی حکومەتی سەرەو خەڵک و زیندانەکانە. پێویستە لەسەر ئەوە ڕێکبکەون کە مانای یەکسانی تەنها یەکسانی یاسایی و مەدەنی نییە، بەڵکو یەکسانی ئابووری و کۆمەڵایەتیشە.
پێویستە لە دەوری ئەو جۆرە خاڵانە ڕێکبخرێت. پێویستە بانگەواز لە دەوری ئەمە بکرێت، ئێستا ئەو ماوەیە کە بانگەوای زۆر دەکرێت، لەدوانی زۆر دەدرێت، داواکاری جۆراوجۆریش دەوروژێنرێت. داوا لە ئەندامان و کادیرانی حیزب دەکەم کە ڕیزەکانی شۆڕشگێڕان و هەڵسوڕاوانی شۆڕش لە هەموو جۆرە خەباتێکدا لە دەوری ئەو سیاسەتانەی کە بەشێکیانم باسم کردووە، ڕێکبخەن و یەکبخەن و ئیرادەی ڕێکخراوەییان پێ ببەخشن. ئەمەش هەنگاوێکی گرنگ دەبێت بۆ ئاراستەی قووڵبوونەوە و بەهێزکردنی شۆڕش و پێشکەوتن و سەرکەوتنەکەی دەبێت.

١٦ بەهمەن ١٤٠١، ٥ی فێبروەری ٢٠٢٣

ستەمی سەدە و بومەلەرزەی ڕۆژی دووشەممەی ڕەش. فازیل شەوڕۆ

دەمژمێر (٤) و (١٦) خوولەک و (٥٩) چرکەیی بەرەبەیانی ڕۆژی دووشەممەیە. دونیا هێمن و ئارام و کشوماتە. هەمووان لە خەوی خۆش و لەناو خەونی خەوناندا وازی دەکەن و گۆڕانی دەڵێن و یەکتر ماچ دەکەن. تەنانەت درەخت و چیمەن و بەفر و ڕووبار و گۆماوە ئاوەکانی پاش بارانەکانیش خەوتوون. تاکە دەنگ و سەدا و هاوارێک کە دەگەیشتە عەڕشی عاسمان، لوورە لووری سەگ و میاوەمیاوی پشیلە و قیڕەقیڕی قەلەرەشە هەڵفریوەکان بوو — کە نەیانتوانی تاکە ڕۆحێک لەو وڵاتە پانوبەرینەی تورکیا و شام وەخەبەربێنن. ئێستا چرکەی دەمژمێرەکە بوو بە (٦٠) و بە بێ پسانەوە بە ماوەی (٦١) چرکە، زەوی کەوتە خۆڕاوەشاندن و ئاگرلەخۆبەردان و خۆنغرۆکردن و خۆکووشتن. ئێستا دەمژمێر (٤) و (١٨) خوولەکە. پتر لە (٣٠) ملیون ڕۆح، بە زارۆک و ژن و پیاو و پیر و گەنج، بوون بە بوونەوەرێکی نیوەڕۆحی بێدەسەڵاتی تەقیوی زراوەژاو. هەر (٦٠) چرکە هاوار و زریکە و زیڕە دونیای هەنایە هەژان، دواتر، بەدەنگییەکی ترسناکیی نەبینرا و نەبستراو و چاوەڕوان نەکراو هەموو لایەکی خامۆش کرد و داپۆشی.

ئەمەریکییەکان زوو، گووڕەی ئەو بومەلەرزەیان بە (حەوت) پۆینت (نۆ) تۆمارکرد و خوێندەوە، لە لەوەشدا، سەگوسواری ئەردوگان، بە پۆلینتێک کەمتر، هەواڵەکەیان بڵاوکردوە و یەکەم ئاماری قوربانییەکانیان لە سەرتاسەری تورکیای پتر لە (٨٤)ملیون حەشیمەت، بە (٢٣٤) قوربانی خەمڵاندا. ئەمەش گەورەترین درۆی ئەم سەدەیە بوو.

تورکیا و شام، یەکەم وڵات نەبوون، بە بومەلەرزەی(حەوت) پۆینت (نۆ) پلەی ڕێختەر بهەژێن. زانایان و پسپۆڕان، زانستییانە دەزانن تینیی ئەو گوەرە چەندە وێرانکەر و خاپوورکەر و کوشندەیە — بە تایبەتی لە وڵاتێک حەشیمەتکەی نزیک (١٠٠) ملیون بێ و خانووبەری، لە جۆری ئەپاڕتمەنتی بەرز و بەند بێ.

ئەردوگانی وشترمرغ، ئەو بەرەبایانییە، وەک هەموو شەوەکانی دیکە، هەر لە خەیاڵی نوێکردنەوەی تەخت و تاراج و کۆکردنەوەی دەنگ و تاڵانکرد و داگیرکردنی وڵاتاندا بوو. جیهان بەو فیشاڵە گەورەی ئەو فریووی خوارد و گوتیان، دیارە خاوەن ماڵە لە ئێمە باخەبەرترە، بۆیە، وڵاتانی فریادڕەس زۆر بە ساردی و بەکاوەخۆی کەوتنەخۆ و

چاوەڕوانی فرمانی سوڵتانی مەزنی عوسمانی بوون، داوای کەمەک و هاوکارییان لێ بکات. بە ماوەی پێنج ڕۆژی نەپساوە، جیق جیق ئەو ستەمکارە، ئاماری قوربانییەکانی زیاد دەکرد و جیهانی لە خشتە دەبرد و تۆڕە کۆمەڵایەتییەکانیشی سانسۆرکرد ـ هەرچەند بەخۆیان زۆربەیان پچڕابوون. تا ڕۆژنامە نووسێکی تورک هاتە دەنگ و ڕاستییەکانی بە جیهانی گوت:"کارەساتەکە یەکجار گەورەیە، (٤) لە شارە گەورەکانی کە داڕووخاون، دەبێ سەرتاپا شەقڵیان لێبدرێت و لە نوێ نەخشەی بونیاتنانەوەیان بۆ بکێشرێت. ئاو و کارەبا و خزمەتگوزاری نەماوە، بریندار و زامدار بە سەدان هەزارن و (٢٣) ملیون کەس بێ جێگەوڕێگان، لەسەر شەقام و ناو ئۆتۆمبیل و خیوەتانن ـ کە ئەوانیش کەمن. نۆژەنکردنەوەی ئەو شار و لادێیانە، بە دەیان ملیار دۆلاری دەوێ، لە کاتێکدا ئابووریی تورکیا بەخۆی لە شکستیدایە. تا سێ چوار مانگی دیکە، تورکیا نازانێ جێبەسەرهاتووە، جارێ برینەکە گەرماو گەرمە."

لە باکوور و ڕۆژاوای سوریاش، کارەساتەکە چەندان بار سەختتر و کووشندەتر و ماڵوێرانکەرتر بوو. ڕژێمی خوێناوی ئەسەد و چەکدارە سورییەکانی جاشی تورک و هێزەکانی سوپای پاسدارانی ئێران و داعش و سوپای ڕووس و سەربازانی ئەمەریکا، هەر هەموویان وا (١١) ساڵی ڕەبەقە ئەو ناوچانە، بە تایبەتی ناوچە کوردنیشینەکان وێران دەکەن و دەبڕن و دەکوژن و تاڵان دەکەن. بۆیە ئەوەی بەو هێزانە نەکرا، بوومەلەرزەکە لە (٦١) چرکەدا سەدانبار پتر کاولی کرد.

ڕاستە، ئەو بوومەلەرزە، ئەم دووڵاتەی بە شیوەیەک خاپوورکردەوە کە بە چەندان ساڵێ دیکە، وەک خۆیان لێناێتەوە، بەڵام بوومەلەرزەیەکی بەهێزتریش بەڕێوەیە، ئەویش ناڕەزایی و توڕەیی جەماوەی ئەو دوو وڵاتەیە، کە بەو زووانە لە ژێر پێ ئەردوگان و بەشار ئەسەد دەلەرزن و تەخت و تاراجیان دەڕووخێنن.

هەموو بەڵگە زانستییەکان لەبەردەستن، کە ئەو (٨٦١) بەنداوەی لە تورکیا هەیە یارمەتیدەری درووستبوونی ئەو بوومەلەرزە بوون، دەسەڵاتداران ناتوانن حاشای لێ بکەن. جەماوەری تورکیا دەزانن کە ئەردوگان (١٥٠) هەزار سەربازی بە چەک و جبەخانەوە لەسەر سنووری سووریا لە ئامادەباشی داناوە بۆ هێڕشێکی کە بریار بوو لەم مانگەدا بە سەر کوردانی ڕۆژاوا جێبەجێی بکات. بۆچی ئەو زاڵمە، لەم کارەساتە مەزنەدا، ئەو هێزە گەورەی بانگ نەکرد، فریادڕەسی ئەو خەڵکە داماوە بن؟!

لە سوریاش، جگە لە سوپا چەنگ بەخوێنەکەی بەشار، نزیکەی (٦٠) هەزار پاسدار و (٦٠) هەزار چەکداری چەتە و رووس لەو وڵاتە دا هەن، بۆچی دەستی یارمەتییان بۆ هاوونیشتمانیانی ئەو وڵاتە درێژ

نەکرد؟ ئەدی ئەوان بۆ خاتری ئەوان نەهاتوونەتە ئەوێ؟ چی دەبوو ئەگەر یەکجار، مرۆڤانە، کارێکی مرۆڤانەیان بکربووایە؟!
جگەلەمانەش، گەورەترین زوڵم و ستەم، کە من ناوی لێدەنێم (ستەمی سەد)، کۆمەڵگای جیهانی کردی دەرحەق بە خەڵکی بێدەسەڵاتی ڕۆژاوا و باکوور، جا هەر کەسێکن، هەر نەتەوەیەکن، هەر حیزب و گروپێکن. چونکە مرۆڤن دەبووایە، وەک دوژمن و ناحەز و ئەغیار تەماشا نەکرێن.
دەسەڵاتی ئەردوگان و هێزی بەشار و پاسدری ئێرانی و چەتەی تورک و سوپای ڕووس و ئەمەریکا و کەی کۆمەڵگای جیهان، خائین و بێمروەت و زاڵم بوون، دەرهەق بە قوربانیانی ئەو کارەساتە مەزنە.
مێژوو، بە ڕووڕەشی ناویان لە لەوحی خەجاڵەتدا تۆمار دەکات.

ڕەهەندی پەروەردەیی لە ئەدەبی منداڵاندا.. ڕۆزا شوان

لەبەر گرنگی ئەدەبی منداڵان لە ئەمڕۆ و لە داهاتوودا، ئەم سەردەمە بە (سەردەمی ئەدەبی منداڵان) دادەنرێت. ئەدەبی منداڵان بە هەموو ژانرەکانییەوە (چیرۆک، هۆنراوە، پەخشان، شانۆ، ڕۆمان، ئۆپەرێت) گرنگییەکی گەورەی لە ژیانی منداڵاندا هەیە. چونکە ڕۆڵێکی گرنگی لە دۆزینەوەی جیهانی دەرەوە و ناوەوەی منداڵان هەیە. بە تایبەتیش لە ساڵانی یەکەمی تەمەنی ژیانیاندا، کە وەک ئیسفەنج وان، هەموو زانیارییەکی دەوروبەریان هەڵدەمژن، دوایی لێکیاندەدەنەوە و لێیان تێدەگەن.
گرنگی ئەدەبی منداڵان لەوەدایە، کە بەشداری لە ئامادەکردن و پێگەیاندنی نەوەیەکی نوێدا دەکات، بە هێنانەدی داهاتوویەکی خوازراوی گەشتر بۆ کورد و کوردستان. بۆیە ئەدەبی منداڵان بە پێویستییەکی گرنگی نیشتمانی و نەتەوەیی دەزانرێت. مەرجێکی پێویست و گرنگیشە لە مەرجەکانی گەشەکردنی ڕۆشنبیرییەکی خوازراو. ئەدەبی منداڵان، زانست و هونەرە و

یەکێکە لە هونەرە جوانەکان، کە بیرۆکە و هەستەکانی منداڵان بنیات دەنێت. گرنگی لەوەدایە، کە هۆش و خەیاڵی منداڵان دەورووژێنێت و ئارەزوو و بەهرە و راز و نیاز و تواناکانیان پێ دەردەخات و خەون و هیوا و ئارەزووەکانیان دەهێنێتە دی.

تا ئێستا زیاتر لە دە نووسینم دەربارەی ئەدەبیاتی منداڵان و گرنگییەکانی بە منداڵان نووسیوە و بڵاومکردوونەتەوە. بە دەیان نووسینی تریش هەر دەربارەی ئەدەبی منداڵان بنووسم هێشتا هەر کەمە. چونکە بە زمانە جیاوازەکانی گەلانی جیهان بە سەدان کتێب دەربارەی ژانرەکانی ئەدەبی منداڵان نووسراون و چاپکراون و لە جیهاندا بڵاوکراونەتەوە. ئەمەش بەڵگەیە بۆ گرنگی ئەدەبی منداڵان لە ژیانی گەلاندا. لەم روانینە ستراتیژییەشەوە، کە منداڵانی ئەمڕۆمان سەرکردەکانی بەیانیمانن، واتە داهاتووی هەر گەل و وڵاتێک لە دەستی منداڵانی ئەمڕۆیان دایە. بۆیە چەند گرنگی بە ئەدەبیاتی منداڵانی کوردمان بدەین هەر کەمە. چونکە گرنگیدان بە منداڵان گرنگیدانە بە ئەمڕۆ و بە داتوومان. بێگومان مناڵەکانمان گرنگترین سامان و سەرمایە و ژێرخانی نەتەوەییمان.

مەبەستیشمان لە ئەدەبی منداڵان، ئەو ئەدەبەیە باشەیە کە هەموو مەرجێکی پێویستی لەخۆگرتووبێت. چونکە هەموو نووسینێکی لاواز و کاڵ و کرچ، لەژێر ناوی (بۆ منداڵان) ناچێتە خانەی ئەدەبی منداڵانەوە. منداڵانیش ئەو نووسینانەی کە بە دڵی خۆیان نەبێت و چێژ و خۆشیان لێوەرنەگرن، بە ئەدەبی خۆیان نازانن.

دکتۆر (محەمەد شاکیر سەعید) دەڵێت:"زۆر لەوانەی کە بۆ منداڵان نووسراون، لە راستیدا گونجاونین بۆ منداڵان، چونکە لە ئاستی منداڵان بەرزترن. یان لەگەڵ لایەنی پەروەردەیی منداڵاندا ناگونجێن. یان لەبەر ئەوەی کە بەها رەوشتییەکانیان لەخۆنەگرتوون، کە بەشداری لە پەروەردەکردن و پێگەیاندنی منداڵاندا دەکەن".

جیاوازیش لە نێوان نووسینی منداڵان و نووسین بۆ منداڵاندا هەیە. ئەو بابەتە ئەدەبییانەی کە منداڵان خۆیان دەیاننووسن و لە میانەیەوە گوزارشت لە هەست و سۆز و خەیاڵ و لە خەون و لە هیواکانیان دەکەن و بەهرە و تواناکانی خۆیان دەردەخەن. ئەم نووسینانە گەشە بە زیرەکی و سۆزداری تواناکانی منداڵان دەکەن. دەبنە هاندانیان بۆ پێشکەوتن و داهێنان، سەرەڕای ئەوەش خۆشیان پێدەبەخشن. چونکە واهەست دەکەن،

ئەو نووسینانە، گەر ساکار و سادەشبن، زادەی خەیاڵ و بیر و هۆش و گوزارشتی راستیی خۆیان. جیاوازییان هەیە لەگەڵ ئەو ئەدەبیاتەی کە گەورەساڵان بۆیان دەنووسن. کە رەنگە هەندێ جار گوزارشت لە خەون و خەیاڵ و هیواکانیان و لە راز و نیازی پاکییان و لە ناخی دڵ و دەروونی منداڵان نەکەن.

بێگومان رەهەندی پەروەریی لە ئەدەبی منداڵاندا، لایەنێکی گرنگ و کاریگەر و چارەنووسسازە لە گەشەکردن و بنیاتنانی کەسایەتی دروستی منداڵان. بە تایبەتی لەم سەردەمەدا، کە سەردەمی شۆڕشی تەکنەلۆژیا و داهێنانی سەیر و سەمەرەیە، پەیوندیکردن ئاسانتر بووە، هۆیەکانی فێرکردن و گەشەکردنی رۆشنبیریی منداڵانیش زۆرتربوونە و ئاستی زیرەکی و هۆشیاری و وەرگرتنی منداڵانیش بەرزتربوونەتەوە.

ئەدەبی منداڵان هۆکارێکی گرنگی پەروەردەی منداڵانە. بەڵکو ئەدەبی منداڵان و بەها پەروەردییەکان دووانەن و لە یەکتری جیانابنەوە و تەواکەری یەکترین و کاریگەریان لەسەر یەکتری هەیە. بە کورتی ئەدەبی منداڵان و پەروەردەی منداڵان گیان□ک□ن و لە دوو جەستەدان.

ئەگەر هیوا و ئامانجی ئێستا داهاتووبێت، ئەوە رەهەندی پەروەردەییە کە داهاتووی ئەدەبی منداڵان دیاری دەکات. چونکە ئەدەبی منداڵان لە پلەی یەکەمدا، ئەدەبێکی پەروەردەییە. بنەما پەروەردەییەکان کە راستی و بوارەکانی داهاتووی ئەدەبی منداڵان دروست دەکەن. هەر گۆڕانکاری و پێشکەوتنێک لەم ئەدەبەدا بکرێت، پێویستە لە دەروازەی پەروەردەوە تێپەڕێت. نووسەرانی بوارەکانی ئەدەبیاتی منداڵانی کوردمان ئەم راستییە دەزانن، بۆیە گرنگییەکی زۆریان بە رەهەندی پەروەردەیی داوە و پانتاییەکی زۆری لە نووسینە هەمەجۆرەکانیاندا گرتۆتەوە. واتە نووسەرانی ئەدەبی منداڵان ئەگەر پەروەردەکار ن□ب□ن، ناتوانن مەبەست و پەیامەکانیان بە منداڵان بگەینن و ئەدەبێکی تازەی هاوچەرخ و پێشکەوتووی خوازراو بەرهه□م بهه□نن.

زاناکان و بیرمەندان بە دێژایی سەردەمەکانی مێژوو، رۆڵی ئەدەبی منداڵانیان بەرز و گرنگ نرخاندوون لە پەروەردەکردنی منداڵاندا. چونکە ئەدەبی منداڵان کۆڵەکەیەکی سەرەکی بەهێزە لە بنیاتنانی کەسایەتی دروستی منداڵان. لە رێگەی بەشداریکردنی لە گەشەکردنی بیر و هۆش و دەروون و سۆزداری و زمانی و دەوڵمەندکردنی ژیانی رۆشنبیرییان، کە بە رۆشنبیریی منداڵان ناوی دەبەین. ئەدەبی منداڵان

ڕۆڵێکی کاریگەریشی لە بە کۆمەڵایەتیکردنی منداڵاندا هەیە. هەر لە ڕێی ئەدەبیشەوە ڕوانینیان بۆ ژیان و داهاتوو فراوتر دەبێت.
لە رابردوودا ئەرک و بەرپرسیارەتی پەروەردەکردن و ئاراستەکردنی منداڵان، تەنیا لە ئەستۆی دایکان و باوکان و پەروەردەکاراندا بوو. بەڵام لە ئەمڕۆدا ئەم ئەرک و بەرپرسیارێتییە لەسەر شانی مامۆستایان و نووسەران و هونەرمەندان و میدیاکان و هۆکارە جیاوازەکانی راگەیاندنەکان و کۆمەڵگا و ڕێکخراوە فەرمی و نافەرمییەکانی داکۆکیکەر لە مافەکانی منداڵان و هەر خەمخۆرێکی دڵسۆزی هیواخوازی داهاتوویەکی گەشتر و شیاوترە بۆ کورد و کوردستان. پێویستە بە هەماهەنگی بەشداری لەم ئەرک و خزمەتە پیرۆزەدا بکەین و هەموومانیش لە بەری ئەرێنی ئەم بەرپرسیارێتییە نیشتمانی و نەتەوەییەدا سوودمەند دەبین.
ئەو ئامانجە پەروەردەییانەی کە لە میانەی ئەدەبی منداڵانەوە پێشکەش بە منداڵان دەکرێن، کەمترین لەو بەها پەروەردەییانەی کە لە لایەن دایکان و باوکان و باخچەی منداڵان و قوتابخانە یا لە ڕێگەی هەر هۆکارێکی ترەوە پێشکەشیان دەکرێن.
ئەدەبی منداڵان هۆکارێکی پەروەردەیی سەرکەوتووی جیهانی هاوچەرخە، بە گەیشتن بە هۆش و دڵ و دەروونی منداڵان. ئەو هەلەشیان بۆ دەڕەخسێنێت، کە وەڵامی بەشێک لە پرسیارەکانیان دەستبکەوێت. ختووکەشیان دەدات بۆ بیرکردنەوە و نووسین و داهێنان و گوزارشتکردن لە خەیاڵ و بیرۆکە و لە هیوا خواستەکانیان.

ڕەزا شوان

چەکدارکردنی منداڵان تاوانیی

نێو نەتەو□ ييە

12ی فیبریوەری رۆژی جیهانی دژ بە چەکدارکردنی منداڵانە لە جیهاندا, چەکدارکردنی منداڵانی کەمتر لە 15 ساڵ بە پێی پەیماننامەی رۆما وەك تاوانی جەنگ سەیر دەکرێت, هەمو مر□ق□ك بە پێی یاسای مرۆیی جیهانی مافی خۆیەتی تەمەنی منداڵی خۆی لە دەرەوەی ش□و ترس بەرێتە سەر بە خوێندن و یاری و نازی دایك و باوك.

ک□م□گای مر□قایەتی تێدەکۆشێت بۆ ئەوەی منداڵان هەموو ئەوانەی تەمەنیان لە 18 ساڵ کەمترە لە ململانێی چەکدارییەکان بەشداریان پێ نەکرێت و ئەمن و ئاسایشیان پارێزراو بێت.

ئێستا لە جیهاندا دەیان هەزار منداڵی کەمتر لە 18 ساڵ چەکدارکراون لە ململانێ چەکدارییەکان بەکار دەهێنرێن, عێراقیش یەکێکە لەو و□لاتانە, وە تا ئیستا چارەنوسی هەزاران منداڵی ئێزیدی نادیارە لە ساڵی 2014 ەوە , بەشێکیشیان لە کردارە چەکدارییەکان بەشداریان پێەکرێت, لە لایەن هیچزی تاوانکاری داعشەوە, گروپی بۆکۆ حەرام لە نیجیریاو داعش لە عێراق و سوریا و شەباب لە سۆماڵ و گروپە چەکدارەکانی یەمەن دەیان هەزار منداڵیان چەکدار کردووە و لەکاروباری سەربازی و کاری خۆکوژی بەکاریان دەهێنن.

لە رابردودا مستەشارە جاشەکان لە هەشتاکان ژمارەیەکی زۆر منداڵیان بۆ موچەکانیان چەکدارکرد لە کوردستان, مخاب ئ□و کەیسە لە دادگای باڵای تاوانەکان بەرەو رووی تاوانبارانی ئەنفال نەکرایەوە.

دادگای تاوانی نێودەوڵەتی سزای قورسی دیاریکردووە بۆ ئەو کەس و لایەنانەی منداڵان چەکدار دەکەن و لە ململانێ چەکدارییەکان بەکاریان دەهێنن, یاخود ئازاریان دەدەن یان وەك داعش دەیان رفێنن.

تۆماس لۆبانجۆ” سەرکردەی سوپای نیشتمانی رزگاری کۆنگۆ” بە 14 ساڵ زیندانی و قەرەبووی قوربانیان حوکم درا لە لایەن دادگای تاوانی نێودەوڵەتییەوە , بەتاوانی چەکدارکردنی منداڵانی کەمتر لە 15 ساڵ لە 10 ی یۆلی 2012 دا.

هەروەها بۆسکۆ نتاغلتدا لە ساڵی 2019, وە دۆمینیك ئینجۆین لە ئۆگەندا لە سوپای خوا لە لایەن دادگای تاوانی نێودەوڵەتییەوە بەهەمان تاوان دادگایی دەکرێن.

لێرەوە داوا لەسەرجەم پارتە کوردستانییەکان دەکەین پابەند بن بە هەڵوێستی نێونەتەوەییەوە منداڵانی کەمتر لە 18 ساڵ لە ریزەکانیان

بەهیچ بەها نەیەك وەرنەگرن, سزا بەها نەكان نازانێت, هەركردارێك وا دەیانباتە ریزی تاوانكارانی نێونەتەوەییەوە, بەتایبەتیش چەكداركردنی منداڵانی كەمتر لە 15 ساڵ.

رێكخراوی كوردستان بێ جینۆساید □ Kurdistan without genocide
تۆڕی" "Koncicc
" " ican Kurdistan netwerk
رێكخراوی بەرەنگاربونەوەی چەكی كۆكوژ لە كوردستان □ Organization Against Weapons of Mass Destruction in Kurdistan
رێكخراوی هەڵمەتی دادپەروەری Organization of the Justice Campaign
A world without chemical and biological weapons-www
هەڵمەتی ژیان نا بۆ ئیعدام

ژماردن.. نەوزاد بەندی

سەری دە هەزار و چەندەم بەیانیتە ، لە خەو هەڵئەستی و كارەبا نییە ؟

* * .

سەری دەهەزار و چەندەم نیو□□ت□ ، بەلوعەكە ئەكەیتەوە ، ئاو نییە ؟

* * .

سەری سەد هەزار و
چەندەم نوێژتە ،
كە ئایەتی بەرگری و
خەباتی
تێدا ناخوێنی ؟

* * .

سەری دەملیۆن و
چەندەم جارتە ،
بە دەستێ نزا ئەكەیت و
بە دەستەكەی تر ،

قژی فیرعەون دادێنی ؟
* * .
سەری دەهەزار و
چەندەم شەوتە ،
ئاواتەخوازیت کە خەوتیت ، ه□ن□سیتەوە ؟
* * .
سەری دە هەزار و چەندەم بڕیارتە ،
کە هەر سەر شۆڕبی و
بەرز نەبیتەوە ؟
* * .
سەری سەد و چەندەم ڕێپێوانتە ،
میللەتێکی چوار ملیۆنیی ،
لەبەردەم دوو سێ چەقۆکێشا ئەبەزن ؟
* * .
سەری سی و
چەندەمین زستانتە ،
پێکانت شین ئەبنەوە و ئەتەزن ؟
* * .
ئەرێ میللەتن ..
ئێوە میللەتن ،
توخوا ؟
* * .
ئەگەر میللەت ئاوابێ ..
وەک ئێوە بێ میلەت ،
ڕەببی گورگ بیخوا ..

سەمایەک لەسەر هەـــور.. ن: یزن حدادین/ و:شەماڵ بارەوانی

لەبیریان بکە ..
وەک چۆن ئەوان نامۆن لە جیهانی ئێمە،

با ئێمەیش وەک دوو نامۆی جیهانی ئەوان،
باوەش بدەین لە یەکتری ..

با یاخیبوونەکەمان بەردباران بکەن ..
با بمانکوژن، ئەگەر ویستیان..

دەی با لە هات و هاواریان ئاوازێك بۆ سەماکەمان..
لە پێستەکانیشیان ترپەیەک بۆ پێیەکانمان دروست بکەین

ن: یزن حدادین
و:شەماڵ بارەوانی

وێرانەکانی جیهان.. ڕوشدی جەعفەر

لە ئەوروپای سەدەی هەژدەدا، لە لایەکەوە "گەشبینیی لایبنیزی" و لە لایەکی ترەوە "ڕەشبینیی ڤۆڵتێری" هەیە. هەرکام لەم گەشبینی و ڕەشبینییەش بەستراونەتەوە بە دوو تێڕوانینی جیاواز لەمەڕ خراپە، ئازار و جیهانی ڕێتێچوو. لایبنیز پێی وابوو ئەو ڕاستییەی کە ئەم جیهانەی ئێمە لێی دەژین پڕە لە خراپە و ئازار، عەدالەتی خودا تووشی گرفت ناکات. خراپە بەشێکە لە سووڕی عەدالەتی خودا خۆی. لایبنیز لە ئەرگۆمێنتێکی پێنج هەنگاودا، دەگاتە سەر ئەو بۆچوونە ناودار (و بەدناو)ەی کە ئەم جیهانەی ئێستا "باشترین جیهانی مومکین و ڕێتێچووە (the best of all possible worlds)": "یەکەم، خودا کائینێکی هەمەتوانا و هەمووشتزان و سەراپا چاکە؛ دووەم، خودا ئەو جیهانەی درووستکردووە کە ئێستا ئێمە لێی دەژین؛ سێیەم، خودا دەیتوانی جیهانێکی جیاوازتریش درووست بکات، یان هەر هیچ جیهانێک درووست نەکات (با بڵێین، کۆمەڵێک جیهانی مومکین و ڕێتێچووی دیکەش هەن)؛ چوارەم، چونکە خودا هەمەتوانا و هەمووشتزانە، ئەوا دەیزانی کامە جیهان باشترینە و دەشیتوانی بیئافرێنێت، چونکە سەراپا چاکەیشە بڕیاری دا ئەم جیهانەی ئێستا

بئافرێنێت؛ پێنجەم، هەربۆیە، ئەم جیهانەی ئێستا، واتە ئەو جیهانەی خودا ئەفراندوویەتی، باشترین جیهانی مومکین و ڕێتێچووە". (کورتەی ئەم ئەرگۆمێنتە لە ئینسایکلۆپیدیای بریتانیکا وەرگیراوە). بەم جۆرە، لەم تێڕوانینە تیۆلۆژییەدا، خراپە شتێکی ناچاری و زەروورە. ئەو شەڕ و ئازار و خراپەیەی لەسەر ئەم دونیایەدا هەن گومان ناخەنە سەر توانا، زانین، بەخشندەیی و چاکەکاریی خودا. تەنانەت ئەگەر بوترێت خۆ دەکرێت وێنای جیهانێک بکەین خراپەی کەمتر تێدا بێت، ئەوا لەم ڕوانگە لایبنیزییەوە، بانگەشەیەکی هەڵەیە، چونکە مادام ئێمە ئەو جیهانە وێنا نەکراوەمان تاقینەکردۆتەوە، دەشێت لەم جیهانەی ئێستاش خراپتر بێت.

چل و شتێک ساڵ دوای داکۆکییەکەی لایبنیز لە خودا، واتە لە ساڵی 1755دا، بوومەلەرزەیەکی گەورە شاری لیشبۆنە، پایتەختی پرتوگالی هەژاند، و بووە هۆی مردنی دەیان هەزار کەس و تەختبوونی شارەکە. هەندێ لە مێژووونووسانی فیکر، بە بوومەلەرزەیەکی تیۆلۆژی- فەلسەفیش دای□د□نێن. بوومەلەرزەیەک کە وادەکات بە مانای "گەشبینی"، "عەدالەتی خودا"، "خراپە"، "ئازار" و هتد بچنەوە (هەڵبەت بە پلەی یەک لەناو بازنە فەلسەفییەکاندا، نەک ئەوەی هەموو کونج و کەلەبەرەکانی ژیانی گشتی گرتبێتەوە.) بوومەلەرزەکەی لیشبۆنە لە سیاقێکدا ڕوویدا کە تازە خەریک بوو دەوڵەت- نەتەوەکان درووست بن، مۆدێرنە و ترادیسیۆن هەر لە سەرەتای ململانێدا بوون. وێڕای ئەوەی کە بوومەلەرزەکە لە پایتەختێکی ئەوروپای مەسیحینشین ڕوویدا (چونکە بۆ نموونە ئەگەر ئەم بوومەلەرزەیە هی شارێکی نا-ئەورووپی و نا-مەسیحی بووایە، نەدەبووە مایەی "بوومەلەرزەیەکی فیکری"ش، بەڵکو یان نادیدەدەگیرا یان بە سزای خوا بۆ بێباوەڕان د□ بەسترایەوە).

هەر لەو ساڵەی بوومەلەرزەکە ڕوویدا، ڤۆڵتێر شیعرێکی درێژی دەربارەی نووسی، بە ناونیشانی "شیعرێک دەرباری بوومەلەرزەکەی لیشبۆنە". ڕەنگە لەبەر ئەوە تێڕوانینەکەشی بە شیعر خستبێتەڕوو، چونکە شیعر هاوخەمییەکی پڕخرۆشتری تێدایە، لە فۆرم و ناوەڕۆکیشدا، بە پێچەوانەی ئەو فەلسەفەیەی کە ڤۆڵتێر بە خەمسارد و بێباک و "هەڵە" دەیزانی (وەکو فەلسەفەی لایبنیز). چەند ساڵێک دواتریش ڕۆمانی "کاندید"ی بڵاوکردەوە کە تەوسێک بوو لەم "گەشبینییە" تیۆلۆژییە. ڕەخنەی فەیلەسووفانی ڕۆشنگەری لە تیۆلۆژیای مەسیحی لە ڕەخنە لەم گەشبینییە جیانا بێتەوە.
ڤۆڵتێر تێڕوانینێکی ڕەشبینانەتری دەرهەق بە ژیان هەیە. دۆخی

ئاسایی ژیان، بەدەر لە کارەساتەکانیش، پڕ لە ئازار و چارەڕەشی، بەڵام کە کارەساتێک ڕوودەدات ئەم ئازارە چەند قات دەبێتەوە.

لە یەکەم دێڕی شیعرەکەدا ڤۆڵتێر وشەی "فانی (mortal)" بەکاردێنێت: هەر ئەوەی کە ئێمە بوونەوەرێکی کۆتادار و فانین سەرچاوەی ڕەشبینییە فەلسەفییەکەی ڤۆڵتێرە. مادام ئێمە بوونەوەرێکی ڕووەو مەرگ و لەناوچوونین، ئەوا لە کۆتا لێکدانەوەدا تێکڕای ئەو ئازارەی دەیچێژین بێهوودە و بێسوودە. بەڵام ئەم ڕاستییە وا لە ڤۆڵتێر ناکات بانگەشە بۆ بێباکی و دەستهەڵگرتن بکات. بەڵکو لە هەناوی ئەم ڕەشبینییەوە، هیوایەک دێتەدەر: ڤۆڵتێر وای دەبینێت ئەگەر بڵێین لە ئێستادا، واتە لەو ڕۆژگارەی ڤۆڵتێر تێیدا دەژیا، هەمووشت باشە، خۆمان فریوداوە و کەوتووینەتە تەڵەی وەهمەوە، بەڵام ئەگەر بڵێین ڕەنگە لە داهاتوودا، لە ڕۆژگارێکی تر هەمووشت باش بێت، ئەوا هێندە بەهەڵەدا نەچووین. ئەم داهاتووە، هەمان باوەڕەی ناسراوی ڕۆشنگەرەکانە بە بەرەوپێشچوون- و دواجار دەرکەوت ئەم باوەڕەش هەر بەلاڕێدا بەرە، گەرچی حەتمی و خەڵەڵاندراویشە.

دۆخی چارەڕەشی مرۆڤ وا لە ڤۆڵتێر دەکات لەو گوزارشتە تیۆلۆژییە بپێچێتەوە کە دەڵێت "هەمووشت باشە" (All is well) یان "هەر شتێک بوونی هەبێت، حەقە" (whatever is, is right). بەپێی ئەم ئەکسیۆمە، هەر شتێک، هەر خراپەیەک، هەر هەڵەوپەڵەیەک لەم جیهانەدا هەبێت پاساوی خۆی هەیە، تەنانەت کارەساتەکانیش لەسەر ئیرادەی خودا ڕوودەدەن، مەرامێکی شاراوەیان لەپشتە، بەشێکن لە عەدالەتی خودایی، سزای گوناحی مرۆڤەکانە و هتد. ڤۆڵتێر دەپرسێت، ئەگەر بڵێین خودا سزای گوناحباران دەدات، ئەی خۆ مناڵانی شیرەخۆرەش لەم کارەساتانەدا دەمرن؟ مەگەر ئەوان چ گوناحێکیان هەیە تا بکەونە بەر غەزەبی خودا؟ یان ئەگەر بڵێین خوا ئەم یان ئەو شارە لەبەر خراپەکاری سزا دەدات و ئافاتیان بەسەر دەبارێنێت، ئەی چی بڵێین دەربارەی ئەوەی شارگەلێکی خراپەکارتر لە شارە نەفرەتلێکراوەکان هەن و کەچی هەر بەپێوەن؟ لە شیعرەکەدا ڤۆڵتێر دەڵێت خۆ پاریس و لەندەن لە لیشبۆنە باشتر نین، بگرە ئەوان زیاتریش لە چێژە دونیاییەکان نوقمن، ئەی بۆچی خوا بەتەنیا لیشبۆنەی تەفروتوناکرد و لە پاریسدا خەڵک هەر خەریکی سەما و هەڵپەڕینن؟ کارەسات، پرسی خراپە زەقدەکاتەوە و تێڕوانینی تیۆلۆژی تووشی قەیران دەکات. واتە لەم شیعرەدا ڤۆڵتێر داکۆکییەکەی لایبنیز دەخاتە ژێر پرسیارەوە: بیرۆکەی ئەوەی کارەساتەکان شتێکی ناچارین

لەڕاستیدا ناکۆکە لەگەڵ ئایدیای خودای هەمەتوانا، چونکە ئەم ناچارییە دژە لەگەڵ قودرەتی خودا؛ گەر باوەڕدارێک بڵێت ئەم کارەساتە هەر دەبووایە ڕووبدات، ڤۆڵتێر واتەنی "سنوور"ی بۆ توانای خودا داناوە. بەڵام بەهەمانشێوە گەر بوترێت کارەساتەکان بە ئیرادەی خوا ڕوودەدەن، دیسانەوە ناکۆکە لەگەڵ بیرۆکەی بەزەیی و میهرەبانی و عەدالەتی خودا، چونکە ئەوە چۆنە لەمیانی ئەم کارەساتەدا بێتاوان و مناڵانیش دەمرن؟ ئەم گومانە لەم وێنایەی خودا گومانێکی مۆدێرن و ڕۆشنگەرانەیە.

ئەو شتەی ڤۆڵتێر و کەسانی دیکەش لەمیانی کارەساتەکاندا دەهەژێنێت نەک تەنیا مردنی بەشوماری مرۆڤەکان بەڵکو شێوازی کارەساتاوی مردن و ئازارچێشتنیشە: هەلاهەلابوون، لێبوونەوەی ئەندامەکانی جەستە، گیرخواردن لەبن داروپەردووی کەلاوەکان تا گیان دەرچوون. بەدەر لە بیرۆکەی عەدالەتی خودا و باشترین جیهانی مومکین، ئەم جۆرە مردنە لەدانە لەو فەنتازیایەی دەربارەی مەرگی ئارامیش هەیە: مردنێکی بەکاوەخۆ و تەقەنەر. مردووانی چنگی کارەساتەکان نەک تەنیا ژیان بەڵکو مردنێکی ئارامیش لەدەستدەدەن. لە کارەساتدا، کەوەی هارمۆنیەکەی سرووشت دەکەوێت، و لەجیاتییەکەیدا وەک بێگانەیەک، وەک "ڕیاڵ"ێک هەڵدەکوتێتە سەرمان. کارەسات، پەلاماری ڕیاڵە بۆ سەر پانتایی ڕەمزیی مرۆڤەکان.

"ئارامیی تەماشاکاران" ئەو شتەیە کە ڤۆڵتێر بە خەمساردییەکی نامرۆیی دایدەنێت، و دەیداتەپاڵ فەیلەسووفێکی وەک لایبنیز و میراتگرانی. بەڵام لێرەدا دەبێ ئێستێک بکەین: ئاخۆ ئەو کەسانەی وا ئەرز لەبن پێیان دەهەژێت، ئامادەن هەندە بەسانایی وێنای ناو سەریشیان بهەژێنن؟ ئەم "ئارامییە" میکانیزمێکی دەروونییە تاکو بەر بە بوومەلەرزەی فیکری بگیرێت. بۆ نموونە کەسێکی باوەڕدار کە شایەتحاڵی کارەساتێکە ڕەنگە لەباتی ئەوەی چیتر لە مانای خودا بکەوێتە گومان، خودی ئەم کارەساتە بە تاقیکردنەوە و ئیرادەی خودا ببەستێتەوە. ترسی باوەڕدار لە لەدەستچوونی ئاسمان کەمتر نییە لە ترسەکەی لە لەدەستچوونی زەوی.

لەبارەی نەڤلەتی(کچەی خوێنەر) کەمێ دەدوێم-3.. نووسینی: تەلار تاهیر

- **بەشی سێیەم**

ئەو ڕۆشنبیرانەی کە زەفەریان بە کچەی خوێنەر برد ، جۆرێکی تری قوربانین ، چونکە چەند ڕۆشنبیر بیت ، ئەگەر لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتووە گەمارۆ بدرێیت کاریگەری نەرێنی لەسەر بیروباوەڕت هەر بەجێدەهێڵن ، (فیۆدۆر دۆستۆڤسکی) لە ڕۆمانی (شەیتانەکان) ئاماژە بەوە دەکات (بیروباوەڕیش وەك ڤایرۆس واهایە، ڤایرۆس بەتەنیا توشی جەستە نابێت، بەڵکو دەکرێت توشی عەقڵیش بێت) .
یاخۆ لە کیمیابارانی هەڵەبجە باسی ئەو کەسانە ناکەم کە شەهید بوون ، بەڵکو باسی ئەو کەسانە دەکەم کە ڕزگاریان بوو لەو کارەساتە ، ئەگەرچی ڕزگاریان بوو بەڵام ، بە ئەستۆیشەوە کاریگەری نەرێنی لەسەر دڵ و دەروونیان جێهێشتووە، واتە دەتوانین بڵێین عەقڵییەتی پیاوسالاریش جەنگێکە دەبێت هەمیشە لە ڕوو بەڕوو بوونەوەیە بیت.
لە مێژووی کتێب و مەعریفەیە نەمبینیووە کەسێك بوبێتە قوربانی هاوشێوەی کچەی خوێنەر، مەگەر کەسێکی وەك جاحز کاتێك کتێبخانەکە دەڕوخێت بەسەریدا، بەڵام ئەمە لەدوو حاڵەتی جیاوازن، بەڵام ئەمە هەرچەندێك بێت لەکۆتادا عەشقە، عەشقیش بەبێ قوربانیدان بوونی نییە.
تاوانی کتێب چییە؟ئەگەر قوتابیەکە بەهۆی گەمژەیی مامۆستایەکەوە دەری لە قوتابخانە و ڕێگای بەرزی مەعریفە بتۆرێت.
تاوانی قورئان چییە ؟ ئەگەر کەسێك هاوشێوەی نوسەری گەورە تەها حوسەین بەهۆی چەند مەلایەکی نەزانەوە دەری لە پاکی و جوانی ئاینی پیرۆزی ئیسلام بتۆرێت.
یەکێك لەهەڕە دیارەکانی کچەی خوێنەر ئەوە بوو ویستی لە ڕێی جەستەوە مانەوەی هەمیشەی خۆی لە دنیای مەعریفەیە بە خۆی مسۆگەر بکات ، بەئاگا لەوەی دنیای ڕۆشبیری لەگەڵ دنیای سۆز و عاتفیەتدا بە هەمیشە یەك ناگرنەوە، چونکە لە دنیای

ڕۆشنگەری هەمیشە عەقڵ باڵادەستە، هەر بۆیە بە کچەکی خراپ لە قەڵەم درا، هەرچەندە ڕۆشنبیر ئەو کەسە نییە کە هەڵە نەکات، بەڵکو ئەو کەسەیە هەمیشە وانە لە هەڵەکانی خۆییەوە فێر بێت.

لە خوڕەم سوڵتانیان دەپرسن: چۆن پیربوویتە لەکاتێکدا سوڵتان سلێمان هەر خۆشیدەوێی؟

ئەویش لەوەڵامدا دەڵێت: (جوانی ڕوخسار هەر ماوەیەك دەتوانێت حوکم بکات، بەڵام جوانی عەقڵ بۆ هەمیشە، ئەگەر بتەوێت جێگات لە دڵی بەرانبەرەکانت بھێڵیتەوە دەبێت عەقڵ هەمیشە سەنتەر بێت) .

کاتێك هەر جارەو ڕۆشنبیرێك بە حەزێکی کاتی خوی بەڵێنی درۆ بە کچەی خوێنەر دەدا، ئەم جۆرە ڕەفتارە جۆرە حاڵەتێکی دەروونی ناخۆش و بەئازاری لەلای کچەی خوێنەر دروست کرد تا دەگاتە ئاستێك دەستی دەچێتە خوێنی مەولوود ئەحمەدی چیرۆکنوس و دەیکوژێت، لە چیرۆکی ئەو مەڕەی بوو بە گورگی عەزیز نەسین، باسی مەڕێك دەکات کە خاوەنەکەی هەمیشە ئازاری دەدات، لە ئەنجامی ئەو ئازارانە مەڕەکە دەبێت بە گورگ و دەڕندە، لە دوایدا دەڵێت: تکایە شتێك مەکەن مەڕەکان ببن بە گورگ.

کچەی خوێنەریش لە ئەنجامی ئازارێکی زۆرەوە دەبێت بە مرۆڤکوژ ، لێرەیشدا مەبەستم ئەوە نییە ئافرەت بیشوبێنم بە مەڕ ، بەڵکو مەبەستم ئەوەیە کە بوونی ئەو ئازارە سەختانەیە کە مرۆڤ و بوونەوەرەکان لە پەڕی سادەیی و میهرەبانیەوە دەیانکاتە بە دەڕندە.

مەرجیش نییە هەموو نوسەرێك ڕۆشنبیر بێت، بەڵام ڕەنگە زۆرینەی تاکەکان کۆمەڵگە ناتوانن قەناعەت بەوە بکەن، کە ناکرێت نوسەرو شانۆکار هتد.. ڕۆشنبیر نەبن، هەر بۆیە کچەی خوێنەریش دەکەوێتە ناو ئەو هەڵەیەوە، لە حاڵەتێکدا ئەگەر ڕۆشنبیریش ببن شێوازی پەیوەندی و جۆری نزیکبوونەوەی ناهۆشیارانە لە بەرزی و شکۆمەندی مرۆڤ دەخات.

ئەم نەقڵەتە هەر ڕەخنە لە دنیای مەعریفە ناگرێت، بەڵکو ئاماژەیە بە ئەو ناخۆشی و نەهامەتیی ئافرەتان لە کۆمەڵگایەکی دواکەوتوودا.

وەك لە بەشی دووەمی کچەی خوێنەر ئاماژەم بەوە کرد، کە دەکرا بەڵکی تر درێژەیی بابەتەکە بکردایە، بەڵام هەندێجار نووسەران دەیانەوێت هەندێ بابەتی نووسینەکانیان بە خوێنەری

بەجێبهێڵن، واتە خوێنەر ئاوێتەو تەواوکەری دنیای نوسینەکانی خەیاڵیان بکەن، بەڵام ئەمە هەرچەندێك بێت نیهاد جامی ڕەچکەشکێنە، بەوەی ئەو بابەتانەی نەوتراون تا ئێستە ئەم ئاماژەیی پێ دەکات، کورد گوتەنی: ئەوەی لە ژێر بەڕەیە، دەیخاتەسەر بەڕە .

ئەو کەسەی یارمەتی کچەی خوێنەری دا لە فیلمە دۆکۆمێنتارێکە لەکۆتادا حەز لە کچەی خوێنەر دەکات، بەهەموو خاڵە نەرێنیەکانەوە کچەی خوێنەر قەبووڵ دەکات، بە نموونە لە شوێنکدا دەڵێت:

ئێستە لە دوا گرتەی فیلمەکە من پێی دەڵێم((من عاشقی تۆم، دەمەوێت ببیتە هاوسەرم ..تا کچێکمان هەبێت بە ناوی باران))

باران، ڕەنگە مەبەستی بارانی ئەو بەختەوەرییە بێت، کە لە ژێر سایەی تێگەیشتن و خۆشەویستیەکی ژیرانە هاوشێوەی چیرۆکی گوڵی بەربارانی هەمن بەرزنجی کەیان دەکاتەوە، لەمەوە بۆمان دەردەکەوێت، ئەگەرچی نوسەر لەم نەقلەتە ڕەخنە لە پیاو دەگرێت، بەڵام لە هەمان کاتە دەیەوێت بڵێت مەرج نییە هەموو پیاوێکی ڕۆشنبیر ئاستی تێگەیشتنیان بۆ ژن و ژیان وەك یەك بێت، لەلایەکی ترەوە فیلمە دیکومینتارەکە ئاماژەیە بە شۆرش دژی عەقلەتی پیاوسالاری، چونکە شۆرش هەر ئەوە نییە بڕژێتە سەر شەقام، بەڵکو بە پێی ڕەخساندنی باردۆخەکەیە کە چۆن لەو ڕوانگەیەوە بێت دەگونجێت ئەسپی خۆت تاو بدەیت، وەك چۆن شەهرزاد لە ڕۆمانی هەزار و یەکشەوەیە لەناو کۆشکەدا شۆرشی کرد.

بە بۆچوونی منیش ئەگەر بریار بێت لە داهاتووە شۆرشێکی عەقڵانی بکرێت، لە پەناوی کۆمەڵگەیەکی تەندروست، دەبێت ئافرەت پێشڕەوی ئەو شۆڕشە بێت، چونکە مادام ئافرەت توانای ئەوەی هەبێت ببێت بەدایك و لە پەناوی [illegible]کانی باکی نەبێت بە سەختی ژیان، ئەوە دەتوانێت گەورەترین گۆڕانکاری بکات، چونکە هیچ هێز و توانایەك ناگاتە هێزی ئەو میهرەبانیەی کە لە ناخی دایکە وەك ئاگرێك بڵێسە دەدەت، مەگەر ئاگرەکەی باوەگوڕگوڕە هێندەی ناخی دایك بڵێسەدار بێت.

ئەم دنیا و ئەو دنیا بەدەر لەم دنیایە.. سەباح ڕەنجدەر

بڵێی جارێکی تر خۆمان لە خۆمان ڕابمێنین
ژیان درێژببێتەوە
ئەمە دوودڵی ئەم پیاوەیە لەپێش گوڵ و ئاوێنە وەستاوە
دڵی ناکەوێتەجێ و بەملا و ئەولای پەراسووی دەکەوێت
* * *
هەڵم تاودەدەم بەرەو ئاسمان
با ببارێ
بەڵا لادەدا و وێنەی ناو کاتی مردوو
دەکاتەوە بە هەنگ
بۆ بەهێزکردنی شیلە دەیان ڕژێنێتە کۆڵانە ڕووپێوە نەماوەکانی شار
شارێك لە بیرەوەریدا خوێنی ناو برینی دەردەکەوێ
کاتژمێریش دەبەمە دواوە
ڕوخساری نوێژکەرێك گەڕایەوە ناو یەکەم گزنگ
شان و ملی دایکی تامەزرۆیی شێلا
لە شێوەی شیر هەوێنبوو
خوێنی ناو برینی ناسی و شمشێری ڕووتی درادەست
نەبووە وێنەی ناقۆڵا و پەڵەیەکی هەڵبزڕکاو
لە نزیك ڕێگایەك دانیشتووم و هێز دەخەمەوە ئەژنۆم
ڕۆژ سپێدە بدات
بە ڕوونییەکی تەواو ڕوون دەچمە ناو شار
ڕووەکی تیشکی سەرسووڕهێنەر
ڕەگی دەهێنێتە ناو دەستی و گەڵاکانی ناکەون
دەشتاییەك کە خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
ڕوخساری گەرمی باپیرانی هەواڵ کوژراویش
دەرگای شار کلیل و قفڵی نەکەوتووە
لە سێبەری کلکی ئەژدیها داندراوە
هاتوچۆ تێیدا دەستی بە تاج
بۆ سەری کەس درێژ ناکات
جگە لە نەریت و ڕێوڕەسمی پشیلە

نامۆ و ناکام لەبەر ئاگری حەوت ماڵان
بەچکەی چاونەپشکوتووی گەرم دەکاتەوە
مۆسیقای پێی ئاشنا نابیسترێ
ئاوی شار لێڵ و گرانە
بەڕۆژوو ناتوانێ بیخواتەوە
شیعر و نوێژی هاوڕێ خاکییەکەم
دواێکات لە بەرەبەیاندا ناسینە لە چاوێکی گەرمدا
ئاسۆی تێدا سووردەبێت و دەبێتە هێلانەی قەتێ
یان شکۆی ئاهەنگێکە
دڵی بۆمان دەکاتەوە و لالەی دەستی خوماران دەهێنێتە ناومان
دەستێك دەبێتە هەڵگری
هەموو ناو و میوەی درەختە بە تەمەنەکان
بە دەشتاییەکی تابێڕی ڕوون ڕادەکا
هەناسەیەك وەردەگرێ
چاوی بەرزدەکاتەوە و دەبینێ سوارێك
نهێنی ڕاگرتووە و بۆ لای دێ
بێپەروایی چووەتە ڕەگیەوە و لەناو گەشەی دەژی
ئێمەین بە دەورییەوە گەرمایی گیانین
هێز دەخاتەوە ئەژنۆی و دێتەوە شار
پەیکەری ناوداران کەسمان ناناسنەوە
دەپرسن ئێوە پشتێنی کام پشتن
پێش بەرزکردنەوەی دەستی دوا ماڵئاواییان
سەرتاساو برینیان پاراو نەکراون
خۆیان لەبیرچووەتەوە و تەماشای باڵندەیەك دەکەن
بەسەر هێلکەی بەسەرچوودا کڕکەوتووە
ناوچەوانی درەوشاوەی دەبێتە دەشتاییەك کە
خاوەنی کلیلەکانی دنیایە
باڵندەیەکی هاوەڵ خراپ دێتەوە ناوی و سەرگەردان نامێنێتەوە
لە گەرمایی باڵیدا
بۆنی خۆشی قەڵەمتێز و
گوێدانی زەماوەند و
لەخەو هەستانی دوای هەڵگرتنەوەی گەزێی خەون و
ڕۆژی هەستانەوە دڵیان بۆمان دەکەنەوە
دژی باڵ شەڕ ڕاناگەیەنین
فڕین سێبەرە بەسەر ڕێگاکانەوە و ئاواتت دەدا
باخی میوە لە بەیانییەوە چاوەڕوانە ببیندرێ و هێڵەکان ڕوونتربن
بە تەنیا دەنکە هێلێك بشکێنە ناو

چاپەست و ئاگری حەسرەتکی کن خشکە
بە سەد هەزار زمان قسە دەکات
بابەگوگو دایکی دووگیان بە کو کوی لەبارچوو
شەرابکی بە تکشکاوی خەوتوو
ئەسپی خولیا یای یەکپارچە بریسکەیە و بەئاگای دن
دەیخاتە دی هموو خاون پرسیك
دەرکەوتن دت و دەبتە خاوەنی ئاگری پاگژکراوە
ئومد لە هەکانی ئەمپە و ئەوپەت دەژنە
ناویەك و لە بنی گو ناترسی
مشتك گەنم لەبن کووپەی ما دەچنیت
زانیت چی لە بیرخت ببەیتەوە
چیش بەبیر خت بهنیتەوە
دووریەك وەك سادەیی گوت ل دەگر
لەناو چاوترووکان وەرت دەگر و دەتباتە ماك
بەختەوەری تدا نووستوون و تەزووژك لە اسپاردە
ژاوەتە ئەو سندووقەی ناە و لاوانەوەی دایکانی پاراستووە
جانتاکەت لە شانت داگرە و کەلوپەلی پویست جیابکەرەوە
دوود بەسەر پرددا مەوەستە
تکا دەکەم پەلە بکە کاتژمر بخونەوە و بپەەوە
کیژانمان کەزییان بە ئای
بە سبەر و هەتاوی توە دەنووسنن
لە ئاواز و یەکەم تەزووی درەوشانەوەدا نقوومن
کەوان دەشکن و تیر دەکەونە خوار
فەرمانك لە بادا دەنگ هەدن
لەقلەق لە هەولر هەفە
دەاوکت هەرگیز دوایی نایەت
زد ناوکی سوکە میوەی تر هەون دەکا
وەك مندا گەورە دەب و چیاش
لانەی کەروشکی گشتنە
دیواری رەش نییە
کاتك خەریکین تەماشا دەکەین
مردن بەلاماندا تپەیبوو
مانگیش لسر کانیی پەیام و ئیلهام خوتوو
وخساری جەربەزەیەکە لسر پەرداخی پی بەرزکراوە دت دنگ
دیو هەموو ئەوانە ببین بەر لەو مردوون
* * *
ئەی مزەخانە و شەم و مم

ێسكان لە گوڵەئەستێرەی هەمووان و
مەند و كەمدووی خەمڵین و
هەڵگری ئەزەلی و
تاجی رەنگ و شێوە گرتوو
كاتی هاتووە
دەشتاییەك كە خاوەنی كلیلەكانی دنیایە
لە خۆی دڵنیابێ و وشە بە وشە
سەروەریی پەروەردە بكا و كڵیلەكان بكڕێتەوە
چیا بە هەڵدێر كۆتایی نایە
تفەنگی دووربیندار تانەی لەسەر چاوە
ئاوازی تایبەتی نییە
ئەسپی خولیا سواری گەیاند و زەوی فراوانتر بوو

كانوونی یەكەمی 2018 هەولێر

دەقی تەمەن / ٣٤.. ناڵە حەسەن

١
لە شێوەكی خامۆش
خامۆش وەك خەوتنی
ژێر كەپرەكانی مردن
بۆ شازادەیەكی ڕووتی
نێو كۆشكە شووشەبەندەكانی شیعرم گوت / ئەی شازادە
تۆ دەتوانی لەسەر جەستەی خۆت لە خاچم دەی
ئەویش گوتی / ئەی شاعیرە ڕۆژهەڵاتییەكە
من دەمێكە لەسەر جەستەی خۆم لەخاچم داوی
بەڵام حەیف / كە تا ئێستا پێت نەزانیوە …!
٢
ئاوێنە تاریكەكانی شەوم شكاندن
چونكە وێنەكانی تۆیان تەلخ
پێشان دەدا
ئێستا من
لەناو ئاوێنەكانی خۆرەتاودا

سەیری تۆ دەکەم
لەوەدا
سەماو جوانییەکانی ڕوخسارت
کتومت وەک خۆیان دەردەکەون
٣
خاڵخاڵۆکە خاڵنەخشینەکەی خەونەکانم
لەنێو لەپی دەستەکانت خەوتووە
پەنجەرەکانی دڵت مەکەرەوە بە ڕەشەبا و
نینۆکەکانیشت
بە ڕەنگەکانی نیو تابلۆکانی مردن ڕەنگ مەکە
لەگەڵێ با
خاڵخاڵۆکەی خەونەکانم / خەون
بە دونیایەکیتر و
بە ژیانێکی تر و
بە زەمەنێکی زێڕینی ڕووناکەوە ببینە
٤
من کەسێکم
بە چەندین هەوراز و نشێو تێپەڕیوم
بەسەرپشتی شەپۆلەکان بازمداوە و
بەنێو خەرەندە چەڵەکانی ئایدیۆلۆژیاکاندا
چوومەتە خوارەوە
لەنێو چوارچێوەیەکی دیوار ئەستوور
بە زەمەنێکی دوور و درێژ ماومەتەوە
لەوەدا بێئاگا لە خۆم
بە قووڵایی سییەکانم
قومم لە جگەرەی دۆگمایی داوە
هەمیشەش / تابلۆی نائومێدییەکانم
بە درەختی تەنیشت ڕێگاکان هەڵواسیوە
جارجارەش خۆم داوەتە
بەر بارانی عەبەسییەت و وجودییەت
بەڵام بەوە دڵخۆش و دڵفرازم کە
بە تەنها جارێک و چرکەیەکیش
پەنجەکانم بە تەنییە ڕەشەکەی
دەورەی مەنجەڵە گەورەکەی
دانووی ڕەشبینی ڕەشنەکردووە
دەستم لە چارەگەی خەونەکانم و
لە پشدێنی ژیان بەرنەداوە …!

٥
وەک گۆزەیەکی بەر باران
پڕم لە بێدەنگی
بێدەنگیم پڕە لە گەردەلوول
گەردەلوولی عەشقم
پڕە لە پشکۆ
پشکۆی خەونەکانیشم
ئاوسن بە تۆ …!

٦
چ خەیاڵێکی کوشندە و مەرگئامێزە
کاتێک لە نیشتیمانی من
فریشتەکان دەبن بە شەیتان و
شەیتانەکانیش بە فریشتە
منیش وەک شاعیرێکی نەفرەت لێکراو و
وەک ئادەمێکی لە بەهەشت دەرکراو
دەبێ تا ئەبەد
غوربەت بکەم بە ماڵی هەمیشەییم و
هەر لەوێشدا سەر بنێمەوە
٧
بۆ بینینی ڕووناکی لە درزێکەوە
تەمەنێک لە نێو
شەوەزەنگە تاریکەکان ماومەتەوە
بە گلۆرە و داوە ڕەنگاوڕەنگەکانی عەشق
دەیەها مافووری ڕەنگینم بۆت نەخشاندووە
تا بەنەرمی بەسەریا بڕۆیت و
ژیانیش لەگەڵ لەنجەو لارت
جوانتر و ئیرۆسیانەتر بدرەوشێتەوە
٨
و□ تەرەکانی دڵم
هێندە گۆرانی
بۆ مر□ۋ□ ب□شمەینەتیەکان و
عاشقە نامورادەکان پێ ژەنراوە
وەک دارتەلی کارەبای گەرەکەکەمان ماندووە
ماندوو ماندوو ماندوو
ناوە ناوەش بە شریخەیەکی شێتانەوە شۆت دەکات و
کەسێکیش نییە بیت چاکی بکاتەوە

هێندە نەبێ جاروبار
کۆڵارەی دەستی منداڵە پێخاوسەکان و
کۆترە شینکە کێوییەکان
بە ئارامی لەسەری دەنیشنەوە …!
٩
من ناتوانم لە هیچ شوێنێ ئۆقرە بگرم
هەر دەبێ / بڕۆم و برۆم و بڕۆم
چونکە / لە هەوڵەکانم بەو هاوکێشەیە گەیشتم
پڕم لەتۆ و بەتاڵبوومەوە لە خۆم … !
١٠
جوانیت لە چێژی ئەو دەقە شیعرییانە دەچێت
کە / سەرکەشانە و سەرچڵانە سەرمەستم دەکەن
شیرینی گوفت و ڕوخساریشت
لە هەنگوینەکەی لای خۆمان
ئەی شێتۆکە نیگا شەبەنگییەکەی نێو شەوەکانی خەیاڵم
١١
هێندە گوتم
تۆ لەنێو قووڵایی دڵم دای
تا / قافی قووڵایی و دالی دڵم
بوون بە دوو پیتە تۆخەکانی
ئەو مر□ق□ (ق □ ل ە ن د ە ر)ە ی
ئێستا لەنێو قووڵاییەکانی
دۆزەخی عەشق دا دەسووتێ …!
١٢
غەریبی
وەک کاغەزێکیی گەچراو وایە
فڕێدرا بێتە سەر گوفەکەکانی ژیان
من لەسەر ڕووی ئەم کاغەزە گەچراوانە
هەمیشە /
وێنە شێواوەکانی خۆم دەبینمەوە
١٣
هەرگیز بیرم لەوە نەکردۆتەوە
کە ڕۆژێک دێ
ژەنگی تیشکەکانی ڕووناکی
لەنیو چاوەکانم کۆدەبنەوە و
خۆڵەمێشی خەونە خەنەییەکانیشم
بینایم ل□□ د□ک□ن

هەور هەموو جەستە وشکهەڵا تووکەم داد□ پۆشێ و
خۆرەتاویش لەودیو جەستەی ئەستێرە ڕەشەکانەوە
خۆی لێم دەشارێتەوە

١٤
ژیان هێندە ناشیرین بووە
من لە هێماکانی تاریکی
ڕۆشنتر تێدەگەم
ئەو شاعیرەشم ماوەیەکە
بە ڕێنووسە ڕەش ڕەشەکانی
تاریکی دەنووسم
بۆیە / هەرکاتێک منت لێ ونبوو
لەنیو تاریکایی هەورە ڕەشەکان و
لەنێو سێبەرەکانی خۆت دا
بەدوای مندا بگەرێ …!

١٥
لەنێو خەیاڵ و بیرکردنەوەکانم دا
بەدوای فۆرمێکی تردا دەگەڕێم بۆ عەشق
کە لە ژێر ڕۆشنایی مانیفێستێکی شین
بەختەوەری گالیسکەیەک بێت بۆ ژیان و
ژیانیش شکۆفەیەکی پرشنگی بێت بۆ جوانی
کات بە هێلێکی بازنەیی نەسووڕێتەوە و
خەونیش ل□ نێو دەفتەرێکی نارنجی
بە قەڵەمی ئاگر بنووسرێتەوە
مر□ۋ□کان (شاعیرانە بژین) و
شیعریش
بۆ خۆرەتاو خۆی رووت بکاتەوە
گەردوونیش وەک زەردەخەنەی
سەر□وخساری گوڵەگەنم
سەمفۆنیایەکی نوێ بێت بۆ خۆشەویستی …!

بەفرانباری

٢٠٢٣

پێویستە ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانی هەڵوەشێتەوە.. عوسمان حاجی مارف

ئەو نوسراوەی لە ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانیەوە بە واژۆی چەند ئەندامێکی ئەو ئەنجومەنە بڵاوکراوەتەوە، دەربارەی ئەو مشتومڕەی لەنێوان چالاکوانانی کۆمەڵگای مەدەنی و ڕێکخراوەکانی ژنان و ئیسلامیەکان کە لە سنوری پارێزگای سلێمانی و پارێزگاکانی تری هەرێم لە ئارادایە دەربارەی جێندەر، ئەوە دەسەلمێنێت ئەو ئەندامانەی ئەنجومەن کە نوسراوێکی لەو چەشنەیان واژۆ کردووە، لەلایەک خەریکن زیادەڕەوی لە سنوری دەسەڵاتی کاری خۆیاندا دەکەن، لەلایەکی تریشەوە دەبنە هۆکاری گێرەشێوێنی و نمونەی پێشێلکردنی ئازادی بیروڕا.

بەجیا لەوەی نوسراوەکەیان نابەجێ و نایاسایە و هەتا دەرچوونیشە لە سنوری کاری خۆیان، لەهەمانکاتدا بەو کارە نایاسایە دەیانەوێت لە ڕێگای ئەو نوسراوەوە فەزایەکی کۆنەپەرستی بەسەر شاری سلێمانیدا بسەپێنن و مشتومری ئازاد بەبنبەست بگەیەنن. واتە ئەو کەسانە شایانی ئەوەنین ئەندامی ئەنجومەنی سلێمانی بن، چونکە لەبری ئەوەی خەریکی کاروباری بەڕێوەبردنی پارێزگای سلێمانی بن، بە ویست و ئارەزو و بەپێی بۆچوونی خۆیان دەیانەوێت نوسراوو بڕیارو یاسا بڵاوکەنەوە، هەر بەو شێوەیەش هەوڵئەدەن دەرگای ئازادی و چالاکی بیروڕای جیاواز ببەستن.

سەرەتا هەواڵەکە وەها بڵاوبوەوە کە ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانی بڕیارێکی لەسەر وەستانی مشتومرو قسەوباس لەسەر جێندەر دەرکردووە، دواتر ڕونکردنەوەیەک بڵاوکرایەوە کە ئەوە "تەنها نوسراوەکە لەلایەن چەند کەسێکەوە واژۆ کراوە، بەڵام بۆئەوەی ببێتە بڕیار، دەبێت لەکۆبونەوەی فەرمی ئەنجومەندا دەنگدانی لەسەر بدرێت".

بەجیا لەوەی هەڵوەست و بۆچونی من چیە لە بەرامبەر پێکهاتەی پارێزگا و ئەنجومەنەکەیان لەسایەی دەسەڵاتی حزبەکانی کوردایەتیدا، بەڵام لەگەڵ ڕێزم بۆ ئەو ڕونکردنەوەیە، پێویستە ئەوە بە تەواوی ئەندامانی ئەنجومەن ڕۆشنبێت، کە پارێزگا و ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانی لەچوارچێوەی پێکهاتەی خۆشیاندا، دەزگایەکی جێبەجێکەرن و بەشێکن لەوەزارەتی ناوخۆ، واتە نە پارێزگا و نە ئەنجومەنەکەی و نە وەزارەتی ناوخۆش ڕێگەپێدراو نین

بەیارو یاسایەک دەربکەن باز بەسەر دەستورو یاسایەکەیاندا بدەن کە لەپەرلەماندا پەسەندکرابێت. ڕاستە هەرێم لەئێستادا دەستوری نیە، بەڵام هیچ بەندویاسا و ڕێسایەکیش پەسەند نەکراوە لەلایەن پەرلەمانەکەیانەوە کە سنور بۆ ئازادی سیاسی و ئازادی بیروڕاو مشتومر دانرابێت. بۆیە هەرلەوچوارچێوەیەی کاروباری بەڕێوەبەرایەتی خۆشیاندا بێت، ئەندامانی ئەنجومەنی پارێزگا بەهیچ جۆرێک بۆیان نیە نوسراوەکی لەوچەشنە بخەنە ناو کۆبونەوەو دەنگدانەوە.

هەڵبەتە خولقاندنی دۆخێکی لەم چەشنە بە واژۆی کەسانێک لەسەر نوسراوەک و بەڕونکردنەوەیەکی ناڕۆشنەوە کە لەلایەن ئەندامێکی ئەنجومەنەکەوە بڵاوکراوەتەوە، بەشێکە لەچۆنیەتی پێکهاتەو بەسەروبەری و ئەو گێژاوەی حکومەتی هەرێم دەرگیریەتی لە بەڕێوەبردنی کاروباری حکومەت و کۆمەڵگادا.

هەرێمی کوردستان نەیتوانیوە و ناتوانێ لە چوارچێوەی دوو زۆنی زەردو سەوزو دەسەڵاتی بنەماڵە بێتە دەرەوەو هیچ دەزگاو دامەزراوەیەکیش بەجیا لەوەی بەهیچ جۆرێک لەخزمەتی خەڵکدا نیە، لەهەمانکاتدا لەچواچێوەی یاساکانی خۆشیاندا ناڕوات بەڕێوە. بۆیە کەسانێک بەناوی ئەنجومەنەوە فرسەت دەهێنن ئەوەی خۆیان مەبەستیانە بە کۆتاییهێنان بەو مشتومڕە بە قازانجی سیاسەتی ئەو حزب و لایەنەیە کە کاری بۆ دەکەن، وەکو نوسراوەکی "فەرمی" کە وەڵام بەنیازی خۆیان ئەداتەوە واژۆ بکەن، دواتریش ڕێگایەکی بۆ پەیدا دەکەن بیکەنە بڕیار.

بۆیە دەکرێ پێشنیاری ئەوەیان بۆ بکەین گەر وەک چاکسازیەکیش بێت لەئێستادا، پێویست دەکات هەرلایەنەکی دەسەڵاتداری پەیوەندیدار چۆن بەگونجاوی دەزانێت، متمانە لەو ئەنجومەنە وەرگرێتەوەو کاری ئەنجومەنی پارێزگای سلێمانی ڕاگرێت و هەڵوەشێنێتەوە، دواتریش لەو چوارچێوەیەی کە خۆیان ئێستا کۆمەڵگە بەڕێوەدەبەن هەڵبژاردنێک بکەن کە ئەندامانی هیچ حیزبێکی تێدانەبێت، دەنا لەڕاستیدا ئەوەی پێوویستەو دەبێ ئەنجام بدرێت نارەزایەتی جەماوەری و ئامادەیی دەورو دەخالەتی راستەوخۆی خەڵکە کە تەواوی دەمودەزگاو پێکهاتە و حکومەتەکەیان ڕاماڵێت، لە رێگەی ئاڵوگۆڕێکی ریشەییەوە دەسەڵاتێک دامەزرێنرێت نوێنەرایەتی راستەقینەی خەڵک بێت.

(من)ایەتی لە تۆغیانی هەڵکەوتنیدا.. نەژاد عزیز سورمێ

خەیاڵ بۆ ئەوە دەچێ لەوەتەی ئادەمزاد قۆناغی کۆکردنەوەی بژێوی بەجێ هێشتووە و گەیوەتە قۆناغی جێگیربوون و عاقڵی بە پاوان و پاوانخوازی شکاوە ، کەڵکەڵەی منایەتی تێدا بزوتووە..

با شاش نەچین ، مەبەست لێرە هەر ئەو (منایەتی)یە ‌ نییە کە بیریارانی چەپ و ڕاست لێکیان داوەتەوە ، بەقەد ئەوەی باس لە دڵتاریکی و کینەجوویی و چزوو وەشێنی و فشار پێکهێنانە بە خۆدیدەیی و هەموو ئەو دەرگا و بانە ئاشکرا و نهێنییانەی دەچنەوە سەری.

ئێستا منایەتی بە هەڵپەیەك لە کۆمەڵگەدا تەشەنەی کردووە ، دەرفەتی لێکهەڵاوێردنی نەوەکانیشی ڕێکهێناوەتەوە ، تۆ دەتوانی (منایەتی) چۆن لە بەناو تەمەندا چوویەکدا ببینی ، ئاوەهاش لە تۆلازێکی هەرزەکار ، لە گەنجێکی کامڵدا هەست پێ بکەی..

با خەیاڵمان دوور نەڕوا کە لەوە حاڵی نین بەشێکی ڕواڵەتی پێشکەوتن لەخۆ خوێندنەوەدایە کە ڕەگەزی کێبەرکێ و ململانێ دروست دەکا و ئیکسیری پێشکەوتنە ، بەڵام ئەو دیاردەیەش کە دەگاتە سنووری بەخۆوەژییەتی و حیساب نەکردنی بەرامبەر تەنانەت لەوەندەی لە توخمی ئادەمیایەتیدا کۆدەبنەوە ، شیرازەی ژیان لە باڵ یەك دەردێنێ ، بنیادەم ئەو بوونەوەرە جوانە ، لە باتی ئەوەی ببێتە کانگەی کۆڵگەرمی و جوانیی ژیان و درەوشانەوەی ، زۆر لەو گیانەوەرانە دڕندەتر دەردەکەوێ کە ئێمە وەك ئادەمی و مرۆق بە دڕندەیان ناو دەبەین هەر ئەو منایەتیەشە لە بەتەنێی و یەك یەك ژیاندا سەرچاوە دەگرێ و ڕادەی ئەم پەڕی (عەدالەت)یش بە زیندووی چاوان دەنێژێ ، بەو ئاستەی (منایەتی) خودی خۆیشی لەبیر دەباتەوە ، ئینجا تۆ بیری لێ بکەوە..
ئەوەش تیوراندن و پرسیارپێچکردن نییە ، دیاردەیەکە ئەگەر لەگەڵ سرووشتی ئادەمزادیشدا بێ ، هیچ وەختێك وەك ئێستا دیار و هەڵکەوتوو دوور لەوەی پێی دەگوترێ ویژدان پەرەی نەسەندووە ، بەو چەشنە هەموو چین و توێژ و ئاست و وەچە جیاوازەکانی گرتووەتەوە..

هیچ وەختێکیش بەو جۆرە ئاسۆی بە نادیاری نەشاردووەتەوە و بە لێڵی دەرنەخستووە .
لێرەڕا دەخوازێ تا ئاسۆمان بەدوایی لێ ون نەبووە بڕیار بدەین بە هەر ڕادەیەکی وەك مر□ق لەسەری کۆك دەبین پێکەوە بین..
با تاقیی بکەینەوە ، ئەگەر بۆ ماوەیەکی کورتیش بێ .

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی گومڕا-(48).. شەماڵ بارەوانی

بەشی چل و هەشت

کاکە مەلا لەخەمی برا موسڵمانەکانیەتی، یان گیرفانەکەی خۆی..!؟

ل□ بەشەکانی پێشوو ئاماژەم بەوەکرد کە لە کاتی خوێندنی ئیسلامی و سەردەمی حوجرە و ژیانی فەقێیاتیم دا، هەموو ساڵێک مانگی ڕەمەزانێ، بە مەبەستی مەلایەتی ڕەمەزانێ، هەرساڵە و دەچوومە گوندەکی.

کەم وابوو دوو ساڵ لەهەمان دێی پێشووتر دووبارە ببمەوە بە مەلای ڕەمەزانێ. جا هەر کە دەڕۆیشتمە هەر دێیەکی تازە، زۆر زوو کۆمەڵە هەرزەکاری وەک خۆم دەم ڕووت و بێ ئەزموون لێم خڕ دەبوونەوە و دەبووین بە برا و برادەری گیانی بە گیانی و تا ڕۆژی جێژنەی، گەلێک جار لە مزگەوت شەو ڕۆژ پێکەوە دەماینەوە.

ئەوە ساڵەکی چوومە دەشتی کەندێناوە و لای دیبەگەی. عەیب نەبیت هێندەی دەمهێنا و دەمبرد و بیرم لێیدەکردەوە، قەت بڕوام نەدەکرد دێیەکی چەور بیت و زەکات و خێر و سەرفیترەیەکی وای تێدا وەربگرم، جێگای دڵ خۆشی و ڕەزامەندیم بێت.

گوتم دەبیت شتەکی بکەم، تا لەو خەم و قەڵەقیە ڕزگارم بیت و لۆم یەکلایی ببیتەوە، بزانم چەندی وەردەگرم بۆ ئەم ساڵ.

ئەگەر وانەکەم، ئەوە دڵم شەق دەبات.

بۆ ئەو مەبەستە فێڵ و تاکتیکێکم دۆزییەوە.

بۆ جێبەجێکردنی پیلانەکەم و گەیشتن بە ئەنجامێکی جا دڵ خۆشکەربێت، یان، خوا نەخواستە بێزارکەر و ماڵوێران کەربێت، دەبیت زوو ئەو کارە بکەم و ئەوە یەکلایی بکەمەوە.

خێرا به دەرفەتم دەزانی و قەڵەم و وەرەقەیەکم دەرهێناو دەمگوت: یەڵا دەی لێم بڵێن چەند خێزان و نەفەر لەو گوندەیەی هەن؟ ئینجا بە حاسیبەی ماڵ بە ماڵ و خێزان بە خێزان و نەفەر بە نەفەر جوان جوان لێکمان دەدایەوە.

(هەندێ جاریش و لەهەندێک دێ، خۆم به تەنها ماڵەکانم دەژمارد و هەرماڵەی بە تەخمینی خۆم بەسەر چەند کەسێکم دابەشدەکرد و پارەکەم لێکدەدایەوە)هەرکە لێیان دەپرسیم و دەیانگوت: ئەو حیسابات و کیتاباتەت لەچییە مامۆستا؟ دەمگوت لە ئەوەی بزانم براو خوشکە موسڵمانەکانم چەندن. دەخۆشم که دەبینم ئومەتی موحەمەدی لە زیادبووندان.

ئەی نەتان بیستووە پەیامبەرمان چەندە گرنگی بەو بابەتە داوە و هەمیشە دەیگوت(تزوجوا فإني مكاثر بكم الأمم،) و چەندە لە خەمی ئەوەیدابوو، ڕێژەی ئومەتەکەی بەردەوام هەر لەزۆری و هەڵکشان و گەشەدابیت.

ئای ئەو هەرزەکارانە چەندە گوناح و دڵپاک و خەشیم و بەستەزمان بوون و چەند زوو و خێرا هەرچیم بگووتبا، وەکوو کەلامی خوا و ئایەتی قورئان و فەرموودەی پێغەمبەری لێیان وەردەگرتم!

ئەوجا با سەرتان نەیێشەم و لە کورتی بیبڕمەوە، جاکاتێک حیساب و کیتابەکەمان تەواو دەبوو،

گەر ژمارەیان کەم بوایە، جەوم سفر دەبوو و بێ تاقەتی و بێزاری هەموو بوونی دادەگرتم و لە داخان دەهری دەبووم و ئیمان لەکەڵەما نەدەما.

دەمزانی زەکات و سەرفیترەی ئەوساڵیشم فت.

دووبارە بە شانسی ڕووی تێکردەمەوە و قوڕم بەسەری وەربوو و داهاتی ئەو ساڵەیشم هیچی وا نابێت، کە شایەنی دڵ خۆشی و باس کردن بێت.

جا لەگەڵ برادەرە فەقێیەکانی دیکەشم، کە هەر یەکەو بەسەر دێیەکی

دابەش ببوون، بەردەوام لەسەر خەت بووم، بە تایبەتی کاتی زەکات و سەرفیترە دانە، عەیب نەبێت، بە تەلەفۆن هەواڵی یەکتری و دەخەکەمان دەپرسی و دەمانگوت: دەیەکەت چەورە؟ خەڵکەکەی سەخی و دەست کراوەن؟ ئەمڕۆ چەندت وەرگرت؟.

فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی.. گەرت هێندریش. کاوە جەلال لە ئەڵمانییەوە

نوێپلاتۆنییە مەزنەکانی خۆرهەڵات: ئەلفارابی و ئیبن سینا

فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی لە کۆتایی سەدەی نۆیەمی زایینیدا دێتە ناو قۆناغێکی نوێوە. ئێستا سەردەمی وەرگێڕانەکان تا ڕادەیەکی زۆر کۆتایی پێهێنرا بوو و فەلسەفە لەسەر بناغەی ئەو بابەتە وەرگێڕراوانە ئەدگارێکی سەربەخۆی وەرگرت: ئێستا هەوڵ دەدرا بەرهەمەکانی وەرگرتنی (ڕیسێپسیۆنی) ئەنتیکە ڕێکبخرێن و بە توخمە پەوارەییەکانی ئاین تێکهەڵکێش بکرێن. فەلسەفەی پێشین بەزۆریی ناتەواو بوو، جا گەرچی لە هەندێک ڕەوشی تایبەتیدا پرشنگدار بوو و هاوشێوەی ئایینی شێوەوەرگر هەستی بەدووداگەڕانێک بێدار دەکاتەوە، وەلێ فەلسەفەی دوای ئەو بە پێچەوانەوە دەرچەیەکی یەکانەیی هەیە. ئەم دەرچەیە وایەدادەنێت کە هزری پلاتۆن و ئەڕیستۆتەلیس لە پرنسیپدا یەکدەگرنەوە، ئەوەش بە فۆرمولەکراوی لە نوێپلاتۆنیزمدا دەبیننەتەوە. نوێپلاتۆنیزم گریمانەی “یەک”ی (ئەلئەحەدی – و) سەرەتایی دەکات وەک بنەڕەتی جیهان، وەلێ ئەم تێزە هاوکات پنتی گەیاندنە بە ئایینی سروشیانەی ئیسلام و دەرفەت بە هێنانەگۆڕێی یەکێتییەک لە نێوان مەئریفەی فەلسەفیی – کە بەڕێی ئاوەزەوە چێدەبێت – و ڕاستییەکانی ئایینیدا – کە مرۆڤ وەک ئەزەلی لێیان تێدەگات – دەڕەخسێنێت. جێی سەرنجە ئێستا فەلسەفە بەم هەوڵە کامیلبوونی تاکەکەسییانەی مرۆڤ کە بە یاریدەی ئاوەز بەدیدەهێنرێت، وەک لەبرییەک دادەنێت بە “شێوازی ژیانی” (واتا بە “سیرە”ی) ترادیسیۆنیانەی پەیامهێن و لایەنگرەکانی کە وەک نموونە و

پێوەر بە هەموو ئیماندارانی دانرابوو و باڵادەستانی ئایینی پێشەنگی بوون. ئەوە بێ هۆ نییە کە ڕازی یەکێک لە نووسینەکانی خۆی ناو دەنێت "سیرەی فەلسەفییە"، واتا شێوازی ژیانی فەلسەفەیی. ڕازی بەم نووسینە خۆی ئاگامەندانە لەو کۆنسێپتە دەپچڕێنێت کە گۆیا مرۆڤ ژیانێکی سەرکەوتووی پێبەدیدەهێنرێت گەر شوێن باڵادەستانی ئایینی بکەوێت، نەخێر، ڕازی لەبریی ئەوە هومانیزمێکی تاکەکەسی بە ڕێبەرایەتیی ئاوەز دەخوازێت. ئەم داواکارییە بوو بەهۆی ڕەخنەی توندی زانایانی ئایینی کە خۆیان بە پارێزەر و ڕاڤەکەری "کۆنسێپتی سیرە" لە ڕۆشنایی ئایینی سروشییەوە دادەنا. جگە لەوە فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی سەرجەمی مەئریفە زانستییەکانی سەردەمەکەی بەکارهێنا، کەواتە نزیکەی پانتاییەکی ئەنسیکلۆپێدیانەی هەبوو، لەمەشدا دەگەڕێتەوە بۆ زەخیرەیەکی سەرچاوەی فەلسەفەیی و زانستیی زۆر دەوڵەمەندتر لەو زەخیرەیە کە لە ئەوروپای کریستیانیدا هەبوو. فەلسەفە و زانست بەردەوام لەنێو چێوەی دامەزراوەکانی فێرکاری و توێژینەوەدا دەگێڕران، بۆ نموونە لە "بەیت ئەلحیکمە"، وەلێ بەتایبەتی لەو جێیانە کە لایەنگرانی بەدەسەڵات و دەوڵەمەند دەیانپاراستن.

بەگومان فەلسەفەی ئەرەبی-ئیسلامی پەرچەکرداریشە لەسەر دەخگەڕییەکانی سەردەم. هەر لەم ڕوانگەیەوە دەتوانین هەوڵی فارابی و ئیبن سینا، وەک نوێنەرە مەزنەکانی ئەو فەلسەفەیە، تا ڕادەیەک پابەند بە کەشی دەخگەڕیوی جیهانی ئیسلامییەوە ڕوونبکەینەوە: ئەوان هەوڵیان دا بە ئەوەی نوێپلاتۆنیانە ڕاڤەی فەلسەفەی ئەڕیستۆتەلی بکەن و بەم شێوەیە چارەیەک بۆ دەلاقەی سەرهەڵداوی نێوان هزری ڕاسیۆنال و ئیمانی سروشی بدۆزنەوە. جیهانی "ئیسلامی" هەمیشە پتر گەلان و کولتوورانی دیکەی لە خۆ دەگرت، کشانی گەیشت بە ڕادەیەک کە ئیدی لە ئەوروپاوە بەقووڵی تا نێو ئاسیاو و ئەفریکا بڕی دەکرد، بەم ڕێیەشەوە توخمی ئەرەبی هەمیشە کەمتر دەبووەوە. گەرچی گەلانی دیکە و کولتوورە تایبەتییەکانیان بە ئیسلامی کرابوون، سەرەڕای ئەوە هەمیشە پتر ڕۆڵی گرنگیان دەگێڕا. جگە لەوە هۆی پەرەسەندنی واتای زانایانی ئایین، واتا ئولەماکان، کە لە دەستەبژێرانی شارییەوە پێگەیشتبوون و پەیوەندیشیان هێشتا هەر بەچڕی بەو دەستەبژێرانەوە مابووەوە، دەگەڕێتەوە بۆ لاوازبوونی دەوڵەتی خەلافەت. سەردەمی مەزنی دەوڵەتێکی ئەرەبی-ئیسلامی بە سەنتەرەکەوە کە بەڕوونی پێناسە کرابێت، لە ڕووی سیاسییەوە کۆتایی پێهات و دەوڵەتانی ناوچەیی جێیان گرتەوە. هەروەها کۆچی پەرەسەندووی گەلە تورکییەکان کە مەزنە دەوڵەتی ئەرەبی-ئیسلامییان لە ناوچە کەنارییەکانەوە ناسەقامگیر کردبوو، ڕۆڵی خۆی لە لاوازکردنی دەوڵەتی خەلافەتدا

گەڵا. ئەوجا جیهانی ئەرەبی-ئیسلامی لە ڕووی ئابووری-جڤاکیشەوە بەنێو پرۆسەیەکی دۆخگۆڕیدا تێپەڕی. ئەو دەوڵەتانە کە بە جیابوونەوە لە خەلافەتەکەی بەغداد سەریان هەڵدا، بەزۆریی پشتیان بە سوپای دەرەبەگان دەبەست؛ ئەوان مافی بەکارهێنانی زەوییان بە کشتیاری دەبەخشی تاکو بەو ڕێیەوە مووچەی سەربازان و فەرماندەکانیان، هەروەها کارمەندانی بەڕێوەبەرایەتی، دابین بکەن، ئەمەش توێژی کشتیارە سەربەخۆکانی لاواز کرد، هەروەها کاریگەرییەکی ئەوتۆی نواند کە ئابووریی شارییانەی ڕووکردووە پارە و بازرگانی گەوە ڕووەو دەرەبەگایەتی بسەنێت. تا ڕادەیەکی زۆر ئابووریی کشتیاریانەی گوزەراندابینکەر جێی ئابووریی پێشینی بازرگانی و مانوفاکتوری گرتەوە، بەمەش کۆتایی بە گەڕانیک هێنا کە پاش چەند سەدەیەک لە ئەوروپا، لە شارەکانی ئیتالیا و فلاندریادا، بوو بە ڕێخۆشکەر بۆ سەرهەڵدانی جڤاکی بۆرژوازی-سەرمایەگەری. بێگومان لە کۆنتێکستی ئیسلامیدا هەمیشە سەرلەنوێ سەردەمانی گەشانەوەی ناوچەیی دەهاتنەوە گۆڕێ کە تەنانەت واتای ئابووریان هەبوو، وەلێ مەرگی ئەو سەردەمە بەگشتی بریتی بوو لە تەنگژەیەکی ئابووری و جڤاکی و سیاسی کە هەروەها لە ڕەوشە هەنووکەییە سەختبەوەکانی دەباتی هزریشدا خۆی نواند. سەرهەڵدانی بەردەوام بەهێزتربووی ئەرتەدۆکسییەکی ئایینی و لەتەکیدا کاریگەریی جڤاکییانەی زۆرتری نوێنەرەکانی، پتر فەزای ئازادیان بۆ زانستەکان و فەلسەفە تەسککردەوە.

ئەلفارابی

ژیانی ئەبو نەسر محەمەد ئیبن تەرهان ئیبن ئوزلوغ ئەلفارابی (نزیکەی 870 تا نزیکەی 951) وێنەی ئەم گەڕانە دەداتەوە. ڕەچەڵەکی فارابی نەدەگەڕایەوە بۆ سەنتەرەکانی جیهانی ئیسلامی: بۆ بەغداد یان لایەنی کەم بۆ وڵاتی کولتووریی دێرینی فارس، بەڵکو دەگەڕایەوە بۆ ئەوپەڕی چێوەی ناوچەی دەسەڵاداریی ئیسلامی. ئەو لە فاراب هاتە جیهانەوە کە دەکەوتە سەر کەنارەکانی ڕووباری سیر دەریا لە باکوری ڕۆژئاوای تەشکەند لە کازاخستانی ئەمڕۆ. باوکی فارابی ئەفسەری میرنشینی سامانییەکان بوو کە هێزە تورکییەکانی کارلوک و ئۆگوزی لەوێ نیشتەجێ کردبوو و ئەوانیش لەباتی ئەوە دەبوو وڵاتەکە لە هێرشی گەلە دەشتەکییەکان بپارێزن. پێدەچێت باوکی فارابی بە ڕەچەڵەک بگەڕێتەوە بۆ دانیشتوانی تورکڕەگەزی ئەو وڵاتە و یەکەم کەسی خانەوادەکەی بووبێت کە بڕوای بە ئیسلام هێنابێت. زمانی دایکی فارابی دیالێکتێکی تورکی بوو، ئەو هەروەها زمانی فارسیشی دەزانی.

ئەو درەنگتر فێری زمانی ئەرەبی بوو کە زمانی باڵای دەوڵەتە ئیسلامییەکان و هاوکات زمانی فەلسەفە و زانستەکان بوو. فارابی سەرەتای سەدەی دەیەم ڕۆیشت بۆ بەغداد و حەڕران و بوو بە فێرخوازی زانایانی کریستیانی، بۆ نموونە یوحەننا ئیبن حەیلان (910 مردووە) و (بەگوێرەی هەندێک سەرچاوە) ئەبو بیشر ماتتا ئیبن یونیس (940 مردووە). جگە لەوە فارابی وەک پزیشک پێگەیەنرا، وەلێ بە پێچەوانەی ڕازی و ئیبن سیناوە هەرگیز ئەم پیشەیەی پراکتیزە نەکرد، چونکە پزیشکی بە دیدی ئەو "پیشەی دەستی" بوو، بۆیە وەک زانستێک بە توێژینەوە لە ڕاستی نەیدەبینی. تەنیا تیۆریی پەتی توانای بە مرۆڤ دەدا لە ڕاستی بتوێژێتەوە. ئەمە بە هەمان شێوە موزیکیشی دەگرتەوە. گەرچی فارابی بە موزیکییەکی ئاستباڵا دادەنرا، لەم بوارەشدا بە نووسینی "کتێبی مەزن لەبارەی موزیک" وەک یەکێک لە واتادارترین تیۆریارانی موزیک لە جیهانی ئیسلامیدا دەرکەوت، سەرەڕای ئەوە توانستەکانی خۆی نەکرد بە پیشە. فارابی بەگشتی لە بەغداد ژیانێکی سادە و دوورەپەرێزی بەسەربرد، بۆیە هیچ سەرچاوەیەکی هاوچەرخی یان درەنگتر زانیاریی زۆری سەبارەت بە ژیانی ئەو نییە. وەک دەگێڕرێتەوە، ئەو گوزەرانی خۆی وەک پاسەوانی باخچەیەک دابین کردووە، ئەم کارەشی گۆیا هەڵبژاردووە، چونکە کاری شەوانە دەرفەتی بۆ ڕەخساندووە کە بپەرژێتە سەر هزرین بەئارامی. ئەم جۆرە چیرۆکانە تێڕوانینێکی ئەوتۆیان سەبارەت بە فارابی هێنایە گۆڕێ کە گۆیا ئەو دانایەکی سادە و پشتکردووە جیهان بووە و ڕێی نەداوە بخزێنرێتە نێو ناکۆکییە جڤاکییەکانی سەردەمەکەیەوە. وەلێ ئەوەی ڕاستی بێت فەلسەفەی فارابی زۆر ڕوونتر لە فەلسەفەی پێشین ئاوێنەی وەرچەرخانە جڤاکییەکانە.

لە سەدەی دەیەمدا بە یەکەم جار بەفراوانی دانوستانی ئەوە کرا کە داخۆ کولتووری گریکی، کەواتە کولتوورێکی "نامۆ"، چیی پێ بێت بیدات بە کولتووری ئیسلامی و داخۆ ئەو کولتوورە لادان نەبێت لە ئیسلامی پاکژ کە گەرەکە ترۆپکی کولتووری مرۆڤایەتی بێت. ئەم گرنگیدانە نوێیە بە "پاکژێتی" و "خاڵسێتی" ی ئیسلام پەرچەکردارە لەسەر تەنگژەی بەردەوامی سیاسی و جڤاکیانەی دەوڵەتی خەلافەت. خەلیفە بوو بە بووکەسەماکەرەی فەرماندە سەربازی و خانەوادە بەگزادییەکان، بەوەش ئەو، وەک پارێزەری ئیمانی پەتی، لە چاوی موسڵماناندا مافی ڕێبەریکردنی ئوممەی ئیسلامی لەدەستدابوو. "گەڕانەوە بۆ ڕیشەکان" (واتا بە ئایینداریییەکی خاڵس) وەک بناغەی زاڵبوون بەسەر تەنگژەیەکی جڤاکیدا، لەو کاتە بەدوواوە تا ئەمڕۆ وەک کۆنستانەکی (نەگۆڕێکی) مێژووی ئیسلامی ماوەتەوە. گەڕانەوەکە

لە سەدەی دەیەمدا ئاماژە بە پێگەیەک دەدات لە نێوان دوو بەرەدا: کولتوورێکی زانین کە هاوکات بە هزرینی فەلسەفییش کراوەیە، هەروەها پەرچەکردارێکی جڤاکی-سیاسی وەک هەڕەشەیەک لەسەر کەلاخستنی فەلسەفە.

ئەوە هیچ جێی سوڕمان نییە کە فارابی بەغدادی بەجێهێشت و لە جێی دی کەوتە گەڕان بە چاودێری و دەستی پارێزەری دەسەڵاتدارێک، ئەوەشی لە ئالەپە (حەلەب) لای سەیف ئەلدەولە بینییەوە کە دەسەڵاتداری دەوڵەتی ئەرەبیی حەمدانییەکان بوو. ئەم دەسەڵاتدارە لەنێو کەشێکی کراوەدا بە هونەر و زانست هەندێک لە بەواتاترین زانا و هەڵبەستڤانانی لە دەوری خۆی کۆکردەوە، فارابیش یەکێک بوو لەوان. کاتێک فارابی ساڵی 950 یان 951 مرد، وەک دەگوترێت، سەیف ئەلدەولە مەرگگەتاری ناشتنەکەی لە دیمەشق خوێندەوە. وەلێ هیچ گومانی تێدا نییە کە نوێنەرانی ئولەما خۆیان بەئاشکرا لە ناشتنی ئەو بەدوور گرت. پاش مەرگی فارابی شتێکی هاوشێوەی “فەرگە”یەکی فەلسەفەکەی هاتە ئاراوە و لە نێویدا بەتایبەتی ئەرەبە کریستیانییەکان چالاک بوون، ئەوەش بە چەشنێک کە هەر یەکەیان بەجیا و بە دەرخستنی خۆیی کەوتە داڕشتن و پتر گەڕاندان بە هزری فارابی. هەندێکی ئەو زانایانە بریتی بوون لە یەحیا ئیبن ئادی (893-974)، ئەبو سولەیمان ئەلسیجیستانی (913-988)، یوسف ئەلئامری (992 مردووە)، هەروەها ئەبو حەیان ئەلتەوحیدی (نزیکەی 925-1021). ئەم زانایانە خۆیان لەسەر بناغەی فەلسەفەی فارابی بە فیزیک و لۆگیک، تیۆریی مەئریفە یان تیۆریی زەینەوە خەریک دەکرد.

پێکەوەگرێدانی مەتافیزیک و ئەتیکی سیاسی

بەرهەمە فەلسەفییەکەی فارابی پەرچەکردارێکی ڕاستەوخۆ بوو لەسەر دەخگەییەکانی سەردەمەکەی. لەبەر ئەم هۆیە دەشێت ئەو بە یەکەمین هزرڤانی ئەرەبی-ئیسلامی دابنرێت کە ئاگامەندانە ڕاڤەیەکی نوێپلاتۆنییانەی جیهان بە فۆرمولەکردنی تیۆرییەکی سیاسییەوە گرێدەدات. کاتێک مەتافیزیک و تیۆریی ئەتیکیانەی سیاسی لای فەیلەسوفانی پێشین بەپا یەکدییەوە بوون و سیستەماتیکیانە پێکەوە گرێندرابوون، ئەوا بە پێچەوانەوە لای فارابی یەکێتییەک پێکدەهێنن و دەچنە نێو یەکدییەوە. فارابی تەقەلایەکی زۆری دا بە ئەوەی سەرلەنوێ بە فەیلەسوفە کلاسیکییەکانی گریکدا بچێتەوە، پەیدەچێت تەنانەت خۆی بە ئەم مەبەستە هەندێک تەکستی وەرگێڕابێتەوە. بە هەر حاڵ، فارابی بەشێکی زۆری نووسینەکانی ئەرستەتالیس و زۆرینەی دیالۆگەکانی پلاتۆنی دەناسی. لە یەکێکی

نووسەرێکی سەرەکییەکانیدا بە ناونیشانی "فەلسەفەی پلاتۆن و ئەریستۆتەلیس"، هەردوو فەیلەسوفی کلاسیکی سەرباری جیاوازییەکانیان دادەڕێژێت بەبێ ئەوەی هەوڵ بدات جیاوازییەکانیان پێکەوە بسازێنێت. وەلێ فارابی لە بەشی ڕێبەرییەکەی ئەو نووسینەیدا نەک تەنیا جەخت لەوە دەکات کە کامیلکردنی مرۆڤ ئامانجی هاوبەشی هەردوو فەیلەسوفە، بەڵکو هاوکات سیستەمە فەلسەفییەکەی خۆیشی وەک پردێک لە نێوان هەردوو فەیلەسوفی نموونەییدا بنیات دەنێت. لێرەدا دەبێت ڕەچاوی ڕەوشێکی گرنگ بکەین: ئەو کورتەیەی "ئەننەئادەکان"ی پلۆتین (IV-VI) کە لە چەرخی نەڤیندا وەک "تیۆلۆگیی ئەریستۆتەلیس" ناسرابوو، فارابی بە هەمان شێوە وەک کارێکی ئەریستۆتەلیس وەریدەگرێت. بەم پێیەوە ئیدی باری سەر یەکێتیی سیستەماتیکیانەی فەلسەفەی فارابی سووک دەبێت کە بریتییە لە: گەردوونناسی کە لە گەردوونی دەرەکیدا (ماکرۆکۆسمۆسدا) ڕێکخراوی گەردوون دادەڕێژێت، هەروەها تیۆریی زەوین کە بەپێیەوە ئەم ڕێکخراوەی گەردوون وەک شیاوی ناسین دەسەلمێنرێت، ئەوجا تیۆریی سیاسی کە کامیلێتیی ئەم ڕێکخراوەی گەردوون بەسەر شیمانەکانی جڤاکی مرۆڤدا بەکاردەبات. بە دیدی فارابی مێتافیزیک، گەردوونناسی، تیۆریی مەعریفە و سیاسەت، پەیوەندییەکی چڕیان بە یەکدییەوە هەیە، لێرەشدا پێناسەکەی ئەریستۆتەلیس بۆ مێتافیزیک وەک مەعریفەی بوونەوەر، دەرچەی هزرینی فارابییە. بوونی کردەکییانەی شتەکان، واتا ناسینی سروشتی ئەبژەکتیڤییانەی شتەکان، بریتییە لە ئەرک و شیمانەی مرۆڤ. ئەمە واتایەکی ئەوتۆ دەگەیەنێت کە مەعریفەی بوونەوەر هەروەها شیمانەی ڕێنومایی بە مرۆڤ لە خۆ دەگرێت. واتای ئەم تێڕوانینە بۆ دەرئەنجاماندنەکی ئاوەژوو بریتییە لە: مرۆڤی سەر چەوتەیی یان کردارنوێن لە نەزانییەوە، ڕێبەر و ڕاوێژکەرێکی نالەبارە بۆ جڤاک. کەواتە کامیلکردنی مەعریفەی خۆیی، سەروەری بەسەر بەکارهێنانی ئاوەزدا، پێشمەرجی ڕێکخراوێکی سەرگرتووی جڤاکین. هەر بەم شێوەیە تیۆریی "دەوڵەتی چاک" لە تیۆریی مەعریفەی ڕاستییەوە سەرهەڵدەدات، بە پێچەوانەشەوە تیۆریی سیاسی وەک تیۆریی دەوڵەت بریتییە لە تەکمیلکردنی مێتافیزیک. کەواتە فەلسەفە سیاسییەکەی فارابی نەک تەنیا دەیەوێت فەلسەفەی تیۆریانە و پراکتیکی پێکەوە بلکێنێت، بەڵکو هەروەها دەیەوێت تێیان بپەڕێنێت. ئەمە لە گرنگترین نووسینەکانیدا ئاشکرا دەبێت کە سێ دانەن: "کیتاب تەحسیل ئەلسەعادە" (کتێب لەبارەی گەیشتن بە بەختیاری)، "ئاراء ئەهل ئەلمەدینە ئەلفازیلە" (تێڕوانینەکانی هاوڵاتیانی شاری فەزیلەمەند — بەکورتی: "مەدینە")، هەروەها "ئەلسیاسە ئەلمەدەنییە" (لەبارەی بەڕێوەبردنی دەوڵەت — بەکورتی: "سیاسەت").

بە تێڕوانینی فارابی مرۆڤ دەتوانێت ئاوەزمەندانە ڕێکخراوی سیاسی بنیاتبنێت، ئەویش چونکە خودی جیهان ڕێکخراوە و ئاوەز دەتوانێت لێی تێبگات. ئەم ڕێکخراوە بەندە بە پێشبینیی گەردووندیدییەکی جیۆسێنترییەوە کە تێیدا کایەکانی ئاسمان (مانگ، خۆر، پلانێتەکان) لەسەر هێڵی چەسپیو بە دەوری زەمیندا دەسووڕێنەوە. ئەڕیستۆتەلیس گوتبووی، کایەکان (سفێرەکان) لە لایەن بزوێنەرانەوە دەبزوێنرێن، پاشان فەیلەسوفانی موسڵمان ئەم بزوێنەرانەیان ناو نا “ئینتەلیگێنسەکان”. وەلێ ئێستا فارابی ئەم گەردووناسییە ئاسان دەکاتەوە، ئەویش بە وەرگرتنی ڕاقەی نوێپلاتۆنیانەی خودی گەردووناسییەکە: یەکەم بزووتن لە لایەن یەکەم بزوێنەرەوە، واتا لە لایەن “یەک”ـە (ئەلئەحەدە – و) سەرەتاییەکەی پلۆتینەوە، واتا لە لایەن خوداوە دەهێنرێتە گۆڕێ. ئەوجا لە خوداوە کە هۆشی پەتییە، کەواتە زەینە (ئینتەلێکتە)، هۆش بە کایەکەی دی “دەڕژێت”، لەوێشەوە بەردەوام دەبێت بۆ نەو کایەکەی دی. بێگومان ئەم زەینە سەرباری ڕژانی هەمیشە هەر هەمان زەین دەمێنێتەوە. ئاوەزی ڕەهای (ئەبسولوتی) خودا جیاوازییەکی توخمیی (زوبستانسیەلی) لە ئاوەزی مرۆڤ نییە، بەڵکو جیاوازییەکی کردەکییە (ئەکتوەلە). ئەمەش بەواتای: کاتێک دەروونی خودا هەمیشە هەر هۆشی پەتییە، ئەوا دەروونی مرۆڤ دەبێت بە پێچەوانەوە بۆ ئاوەزمەندێتیی خۆی تێبکۆشێت. کاتێک ئاوەزی مرۆڤ خۆی بەکردەکی (ئەکتوالیزە) دەکات، لەرێشەوە توانا بە ناسینی ڕێکخراوی گەردوون و بەمەش بە ناسینی خودی خۆی وەردەگرێت، ئیدی لەم ڕەوتەدا خۆی لە لەرێبوونە ماتەرییە پەتییەکەی بەر دەدات و دەگات بە ژیانێک لە نێو تێڕامان و داناییدا. لێرەدا پێویستە ڕەچاوی دوو تایبەتمەندی بکەین کە فارابی دەیانخاتە سەر نەخشەی ڕژانەکەی پلۆتین: گەرچی پرۆسەی ڕژان لە هۆش-دەروونی پەتییەوە ڕەوتێکی “بەرەو ژێر”ی هەیە، وەلێ گەر لەرێبوونی ماتەریانە نەبایە، ئەوسا ئەم هۆشە یان ئەم زەینە نەیدەتوانی خۆی بەرجەستە بکات. فارابی لە نووسینەکەیدا بە ناونیشانی “لەبارەی زەین” دەبێژێت: “نەشیاوە زەینی چالاک پرنسیپی سەرجەم شتە هەبووەکان بگرێتەوە، چونکە ئەو خۆی بۆ چالاکییەکەی پێویستی بە هەبوونی کەرەسەیەکە، هەروەها پێویستی بە نەبوونی ئاستەنگەکە، کەواتە لە نێو سروشتی ئەودا هێزی کافی نییە کە وا بکات سەرجەمی شتەکان کامیل ببن” (al-Farabi، 1892، 78). لەم ڕوانگەیەوە دەبێت یەکەم بزوێنەر، وەک یەکەم هۆکار، دوو پرنسیپ لە نێو خۆیدا یەک بخات: ئەو نەک تەنیا دەبێت هۆش-دەروون یان زەینی پەتی بێت، بەڵکو هەروەها دەبێت پرنسیپی کەرەسە لە خۆ بگرێت. کەواتە یەکەم هۆکار کە خودایە، تەنیا ئەوەکەیەکی هۆشەکی نییە

بب هیچ پیوندییک ب ماتریی‌و، واتا بو ماتریی‌و ک لای کندی همای خراپ بوو، همای نا-هشکتی بوو.
دووم تایبتمندیی فارابی بریتییی ل پیوندیی مرق و زینی ئو ب زینی هاو، یان ب زینی خوداو. نخشی نوپلاتنیانی ژان همیش وایدادنا ک ژانی "یک-ی سرتایی"، یان ژانی خودا، برو پلکانی ژرو دوات و ل دوایمین پلشدا مرق و زینی ئو خیان دبیننو. لم توانینو درفت دخسا ب درئنجاماندنی سروری و کاملتیی زینی خودا. ول فارابی ئم بگهناوی هدگتو: پرسی ژان کمبوونوی زین نیی ل پلیکو ب پلیکی دی، بکو ئدگارک ک پگونجاو دراو ب هر پلیک و هر فرمکی بوون: "هبووی برجستیی ل ئوو کخستن وردگرت و هر هبوویک، بگوری پلکی، کارایی استینی خی ل بووندا دنونت. جگ لو ئو بداد و دادپرورییکشی بگوری گوهری خیتی al-Farabi، 1985،) ” 26). هرورها پگی تایبتی زینی مرقیش بو یو وندبتو ک پرسی ژان ب دادپروری و خشویستیی خودا بنیاتنراو. هموو مرقک "ل سروشتو، هر ل سرتاو"، زینی پدراو، زینیش بگوری کرکی ئامادی ب "ناسینی ئدگارانی تایبتی بابتکانی زین" (das Intelligible)" (همان سرچاوی پشوو، لا 69). ول بابتکانی زین هشکتیی پتین، ئوجا بو یو ک زینی مرق ل توانایدای یک-ی سرتایی یان خودایتی بناست، ئیدی ل هشی پتیی خودا نزیک دکوتو، جا گرچی ب پچوانی خوداو ناتوانت بوون بئافرنت. ل بنتدا هموو مرقک ئم توانستی ئاوزی پدراو، بگومان هندی نبت ک تنیا فلسف باترین پلی استینی مئریفیی. ئوجا گر هاتوو فیلسوفک هاوکات پیامهن بت، ئوسا دتوانت مئریف فلسفییکان ک بی ئاوزو بدیهناون، ب توانستی ئندشو گربدات تاکو ئیدی ب لچواندن و ئانالگی و سیمبل بو کسانشیان ابگینت ک فیلسوف نین. ئمش هیچی دیک نیی جگ ل سروش، ئاخر سروش مئریفی ئاوز ک وانبژیان ب کسانی دی گینراو. فارابی ل "مدین"دا دنووست:
"گر زینی ئافرنر ل هردووو بشی هزی هزرینیدا، واتا ل هردوو بشی تیری و پراکتیکیدا، ئوجا پاشان ل هزی پشبینییدا، کارایی وربگرت، ئوسا ئم مرق کسکی سروش ورگر، ئوش خودای مزن و پروردگار ک ب یاریدی زینی ئافرنر سروشی ب دنرت. (…) ئوسا ئیدی مرقک لو زین ناچالاکو ب یاریدی ژان دبت ب دانایک، ب فیلسوفک، ب

لایەنگرەکەی تەکامول، وەلێ مرۆڤەکە هەروەها بەو ئەوەکەیە کە لە ئەوەوە (خوداوە – و) بەسەر هێزی پێشبینیی خۆیدا ڕژاوە، پەیامهێنەکە، بەئاگاهێنەکە سەبارەت بەوەی کە لە هاتندایە، هەروەها ڕاگەیەنەرەکە سەبارەت بەوە کە چۆن تاکە شتەکان هەنووکە لەنێو بووندان. بەڵێ مرۆڤەکە لەنێو بوونەکدایە کە دەتوانێت تێیدا خودایەتی بهزرێنێت” (هەمان سەرچاوەی پێشوو، لا 93).

کەواتە پەیامی خودایانەی سروش بەگوێرەی کرۆکی تەنیا مەئریفەی ئاوەزە کە فەلسەفە پێیدەگات. ئەمەش بەواتای، ئایینی وەک سروش نێرراو هیچی دیکە جگە لە فەلسەفە لە خۆ ناگرێت، وەلێ هەندێ نەبێت کە سروش بۆ نا-فەیلەسوفانیش دەرووی گەیشتن بە ئاوەزی پەتی دەکاتەوە. فارابی هاوکات دەبێژێت کە هاوشێوەییەک هەیە لە نێوان جۆرە جیاوازەکانی مەئریفەی ئاوەز لای مرۆڤ و فۆرمەکانی زەیندا کە بەهۆی ڕژانی خوداییەوە کاریگەری لەسەر گەردوون دەنوێنن. لەم ڕوانگەیەوە مرۆڤ “گەردوونێکی بچووک”ە (Marmura) کە تێیدا هارمۆنی و ڕاسیۆنالەتیی گەردوون دیاردەداتەوە.

دەوڵەتی ئیدیال و فەیلەسوفەکان

تەواو وەک زەروورەیەکی لۆگیکی دەبێت هارمۆنیی جیهانی ئاوەزمەند هەروەها لە پێکەوەژیانی مرۆڤاندا، کەواتە لە دەوڵەتدا، وێنەبداتەوە. هەر تاکە مرۆڤێک کە خودا ئاوەزی پێداوە، گەرەکە تێبکۆشێت بۆ گەیشتن بە کایەی “هۆشەکەتیی کردەکی (ئەکتوەڵ)”، واتا بە کایەی ئاوەزی پەتی، چونکە هەروەها کایەی ئازادیی پەتی و خودیاریکردن و باڵاترین بەختیاری شیاو بەتەواوی لەم کایەیەدایە. ئەمە لە هزری فارابیدا بۆیە زەروورەیەکی لۆگیکیشە، چونکە ئاوەزی پەتی ئاوەزی خودایە و ئەوجا دەبێت کە چە ئەوەکەیەک لە خودا ئازادتر و بەختیارتر بێت. بێگومان ئاشکرایە مرۆڤان توانستی جیاوازیان لە یەکدی هەیە، بۆیە ئەوە بیرۆکەیەکی ئاوەزی پراکتیکییە کاتێک مرۆڤان خۆیان بە بوونەوەری جڤاکی دادەنێن. فارابی، هاوشێوەی ئەڕیستۆتەلیس، مرۆڤ وەک سۆۆن پۆلیتیکۆن (بوونەوەری جڤاکی – و) دەبینێت: مرۆڤ بڕیار بە جڤاک دەدات، چونکە ئەوە ئاوەزمەندانەیە. هاوکات ئاوەز هەمیشە واتای مەئریفەی ڕاستی دەگەیەنێت، ئەمەش بۆ فارابی تەنیا دەشێت مەئریفەی ڕێکخراوی بوون بێت. کەواتە ڕێکخراوی “چاک”ی جڤاک ی مرۆڤ لاسایی ڕێکخراوی “چاک”ی گەردوون دەکاتەوە، کەواتە دەوڵەتی ئیدیال (نموونەیی) لاسایی بونیادی گەردوون دەکاتەوە کە بێگومان بونیادێکی هیرارشیانەیە: یەک-ی سەرەتایی، واتا خودایەتی، لە ترۆپکی هیرارشییەکەدایە و

تەنیا بە ڕژانی ئەو شیمانەکانی (die Potentiale) تاکە پلەکان دەبن بە کردەکی (ئەکتوالیزە دەبن). فارابی تەواو بەم شێوەیە لە ڕێکخراوی سیاسیی نێو دەوڵەت تێدەگات: لە ترۆپکی دەوڵەتدا پاشا-فەیلەسوفێک خۆی دەبینێتەوە (بە ئەرەبی: ڕەئیس، کەواتە سەرۆکێک، ڕێبەرێک) کە هاوکات پەیامهێنە، چونکە تەنیا بەم شێوەیە گەرەنتی دەدرێت کە سەروەر تەنیا پەیڕەوی مەئریفەکانی ئاوەز بکات و بتوانێت ئەم مەئریفانە لە فۆرمێکی ئەوتۆدا ڕابگەیەنێت کە تەنانەت نا-فەیلەسوفانیش لێیان تێبگەن.
کەواتە ئایین و فەلسەفە دژبەری یەکدی نین، یان ڕاڤەی بەیەک نەسازی (کۆنترەری) جیهان نین، بەڵکو لە کۆتایدا هەمان مەبەستیان هەیە، بۆیە فارابی دەتوانێت ڕێبەری دەوڵەت ناو بنێت "فەیلەسوف" و هاوکات "ئیمام"، واتا ڕێبەرێکی ئایینی. سەرباری ئەوە فارابی هیچ گومانێک لەسەر ئەوە ناهێڵێتەوە کە ئایین و پەیامهێنی تەنیا لاسایکردنەوەی مەئریفە فەلسەفییەکانن، واتا مەئریفە ئاوەزمەندانەکان، بێگومان لاساییەک کە بە شێوازە سیمبۆلییەکانی یان ئاسانکەرەوەکانی داڕشتن ئەنجام دەدرێت. ئەوجا لەبەر ئەوەی شێوازەکانی داڕشتن بە زمانی ڕەوانبێژی دەدرێنەوە و ئەم زمانەش لە کولتوورێکەوە بۆ یەکێکی دیکە جیاوازە، ئیدی ئایینە جیاوازەکانیش سەرهەڵدەدەن. بێگومان لەمەدا نەک ئەوە جێی سەرنجە کە ڕەنگە سەرجەمی ئایینەکان هەمان هزری کرۆکی لە خۆ بگرن و تەنیا بە سیمبۆلی جیاواز گەیەنرابن، بەڵکو ئەوە جێی سەرنجە کە هەموو ئایینێک تەنیا گوزارەی سیمبۆلیانەی ڕێکخراوێکی ئاوەزە کە فەلسەفە سەربەخۆ بنیاتی ناوە. کەواتە لای فارابی فەلسەفە پێشتریی لە ڕاستییەکانی ئیمان هەیە، ئەمەش نەک لە مەغزایەکی ناوەرۆکیدا (ئاخر فەلسەفە و ئایین بە هەمان ڕاستییەوە خەریکن)، بەڵکو لە مەغزایەکی ئەپیستەمەلۆگیانەدا: لەبەر ئەوەی ڕێکخراوی جیهان ئاوەزی پێتییە، ئەوا مەئریفەی گونجاوی جیهان تەنیا بەڕێی ئاوەزەوە دەشێت. هەر لێرەوە ئەو دەربڕینەش لە بارەی "ڕاستیی جووتەنی" ڕوون دەبێتەوە کە دەدرێتە پاڵ هەندێک بەشی فەلسەفەی ئیسلامی و هەروەها هەندێک بەشی فەلسەفەی چەرخی نێڤینی کریستیانی.

لە بنەڕەتدا بە تێگەی "ڕاستیی جووتەنی" جیاوازیی نێوان ڕوانگەی فەلسەفەیی و تیۆلۆگیانە دەردەبڕێت. ئەوە کە فەلسەفە باوەڕ دەکات وەک "ڕاست" ناسیبەتی، پێدەچێت لە ڕوانگەیەکی تیۆلۆگییەوە هەڵە بێت (و بە پێچەوانەشەوە). وەلێ ئەم تێڕوانینە فارابی و فەیلەسوفە مەزنەکانی کولتووری ئیسلامی کە پاش ئەو هاتن، ناگرێتەوە: گەرچی هەرگیز ناشێت ڕوانگەی ئیمان و ڕوانگەی فەلسەفە

دژبەژیی یەکدی بکەن، سەرباری ئەوە فەلسەفە پێشتریی هەیە، چونکە ئەو ئەرگومێنتانە دەخاتەوە کە شیاوی تێگەیشتنن، ئەوە لە کاتێکدا کە ڕاستیی ئایینی خۆی لە پشتی شیفرە و سیمبۆلانەوە حەشار دەدات. بۆیە دەبێت سەروەری دەوڵەتێکی فەزیلەمەند سەرەتا فەیلەسوف بێت تاکو پاشان بتوانێت وەک پەیامهێن ڕاستی بگەیەنێت.

ڕێبەری دەوڵەت بۆ دیدی فارابی سەرجەم فەزیلەکان لە خۆیدا یەکدەخات: فەزیلەی تیۆریانە کە لە مەئریفەی زانستییانەی جیهاندا خویا دەبێت؛ فەزیلەی هۆشەکی کە دەرفەت دەڕەخسێنێت مەئریفەی زانستی لە کرداردا بەگەڕبخرێت؛ فەزیلەی مەرالی کە توانا بە ڕەئیس دەدات ژیانی خۆی و تەقەلادانی تەنیا پابەند بە کاتێگۆرییەکانی ئێتیکەوە ئاڕاستە بدات؛ لە کۆتاییدا فەزیلەی پراکتیکی کە نەک تەنیا حوکمڕانییەکەی بەداد و دانا دەکات، بەڵکو هەروەها توانستی بە پەروەردەکردنی ئەندامانی دەوڵەت پێدەدات. بێگومان فارابی دەزانێت کە ڕەئیسەکی بەو چەشنە، یان ئیدیالی دانایەک، بەزەحمەت دەبینرێتەوە، بۆیە وای بەچاک دادەنێت کە لە ڕەوشە نادیارەکاندا ڕێبەرایەتیی دەوڵەت بدرێتە دەست ژمارەیەکی فرەی کەسان وەک لەوەی دەسەڵاتدارێکی بەتوانا دابنرێت:
“گەر پیاوێک نەبێت کە تێیدا هەموو ئەم مەرجانە بەدیهاتبن، بەڵکو دوو پیاو هەبن کە یەکێکیان دانا بێت و لە ئەوی دووەمیاندا مەرجەکانی دیکە بەدیهاتبن، ئەوا هەردووکیان ڕێبەری شارن. وەلێ گەر ئەم مەرجانە تەنیا بەپەرشی لەنێو کۆمەڵەیەکدا ببینرێنەوە، (…)، ئەوا هەموویان پێکەوە چاکترین ڕێبەران پێکدەهێنن” (Al-Farabi 1985, 97)
لێرەدا مەبەستی فارابی بە هیچ شێوەیەک ڕێکخراوێکی دەموکراتی نییە، ئەمەش پەیوەستە بە دەوڵەتە نا-فەزیلەمەندەکانەوە ڕووندەکاتەوە و لە نێویاندا بەئاشکرا دەسەڵاتدارییە دەسپۆتی و دەمۆکراتییەکان دادەنێت. لە دەسەڵاتداریی دەسپۆتیدا بەرژەوەندییەکانی تاکە مرۆڤێک چواندنی ڕەهایان هەیە، جا گەرچی ئەو مرۆڤە تەنیا گرنگی بە سوودی تایبەتی خۆی دەدات و نە مەئریفەی فەلسەفیی و نە بەهرەی پەیامهێنییانەی هەیە. بە پێچەوانەشەوە دانیشتوان لە دەمۆکراتیدا تەنیا بە ئازادی تێدەکۆشن، ئەوە بە چەشنێک “کە ئیدی هەر یەکێک ئەوە ئەنجام دەدات کە خۆی دەیەوێت” (هەمان سەرچاوە، 99)، بەمەش مانەوەی جڤاک دەخاتە مەترسییەوە. وەلێ دەسەڵاتداریی پەیامهێنانی ناڕاستینە، بەسەهوودانانی سوودی ماتەریانە بە فەزیلە، یان بەرپاکاریی جەنگ و دەردی ناوبانگ، نموونەن بۆ “دەوڵەتانی گەمژەیی و بەدکاری”. ئەوجا گەرەکە ئاماژە

بە ئەوە بدەین کە تێڕوانینی دەوڵەت لای فارابی جیاوازە لە تێڕوانینی فەیلەسوفانی پێشەنگی ئەنتیکەش. بۆ نموونە پلاتۆن پۆڵیسی گریکیی وەک زەمینەی ئیدەی دەوڵەت دانابوو، کەواتە هەمیشە لە مۆدێلی شارەدەوڵەتێکی بە ئاشکرا سنووردارکراوەوە دەردەچوو. بێگومان فارابیش لە "مەدینە" دەدوێت کە وشە ئەرەبییەکەی شارە، وەلێ ئەو لە یەکگرتنی کۆی شارەکان بۆ سەرجەمێک دەهزرێت. تەنیا کاتێک دانیشتوان دەتوانن بە کامیلەتی بگەن، گەر "ژمارەیەکی زۆری کۆمەڵەان" یەکبگرن کە لە سەرئەنجامدا ئوممەیەک وەک "کۆمەڵەی فەزیلەمەند" سەرهەڵدەدات (هەمان سەرچاوە، 54). ئەوها دەنوێنێت هەروەک ئەمە گەڕانەوە بێت بۆ ئیدیالەکانی سەردەمی سەرەتای ئیسلام و بەمەش بۆ هێزی پێوارەیی ئایین، وەلێ دەتوانین پتر وەک پەرچەکردار لەسەر تەنگژەی جیهانی ئیسلامی ڕاڤەی بکەین کە لە سەردەمی فارابیدا قووڵ بووبەوە. داوەشانی مەزنە دەوڵەت بۆ کەرتە دەوڵەتانی جەنگگەڵ لە دژی یەکدی، وەک بەڵگەیەک بۆ ئەو تێزە دەردەکەوت کە دەبێژێت، جڤاکێکی فەزیلەمەند تەنیا لە نێو پەیوەندییەکی فراوانتردا شیاوی بەدیهێنانە. ئەوجا گەر بۆ پاڵ ئەمە ئاوەزگەراییە توند جەختلێکراوەکەی فارابی بەهەند وەربگرین، ئەوسا ناشێت تێگەی "ئوممەت ئەلفازیلە" هاوتای "کۆمەڵەی فەزیلەمەندی ئیمانداران" دابنرێت، بە پێچەوانەوە دەشێت هاوتای "کۆمەڵەی فەزیلەمەندی" دەوڵەتی فەیلەسوفان بێت. وەلێ فارابی، بە پێچەوانەی پلاتۆن، گەرەنتیی مانەوەی ئەم کۆمەڵە فەزیلەمەندە تەنیا لە هاوکاریی نەوییەکیانەی هەمووواندا دەبینێت کە پێکەڕا بەگوێرەی فەزیلە کردار دەنوێنن، کەواتە لە کۆتاییدا لە نێو دەوڵەتێکی گشتگیری جیهانیدا دەیبینێت.

مێژووی کاریگەریی ئیدیالی فارابییانەی دەوڵەت

جێی سەرنجە کە کاریگەریی فارابی کەمتر لە تیۆرییە سیاسییەکەیدا بوو، بەڵکو پتر لە پێکەوەگرێدانی مێتافیزیک / کۆسمۆلۆگی و پراکسیسی ژیاندا بوو. ئەو کامیلبوونی هۆشەکیانەی بە ئامانجی کۆششی مرۆڤ دانا و هاوکات زەینی چالاکی ڕێکخراوی کۆسمۆلۆگییانەی لکاند بە جیهانی ماتەرییەوە، بەمەش شتێکی زیندوو و واتامەندی بە نەخشەی ئەبستراکتی ژیان بەخشی. گەر دەوڵەتێک بتوانێت هەندێ چاک بێت و بەو ڕێیەوە دەرفەت بە هاوڵاتیانی بڕەخسێت کە کارایی لە هەشاندنی لێڕبوونی خۆیاندا وەربگرن، ئەوسا تێکۆشین بۆ دانایی تەنیا بریسکانەوەی ڕێکخراوی گەردوونییانەی خودا نابێت، ئەوسا تەنیا کامیلکردنی مۆرالییانەی هەر تاکەکەسێک نابێت، بەڵکو

هەروەها بریتیش دەبێت لە چاککردنی ژینجیهان. فارابی لە “مەدینە” و “سیاسەت”دا خۆی هەروەها بە تێڕوانینی ئێشاتۆلۆگیانەی کۆنسێپتەکەی لەمەڕ دەوڵەت تەرخان دەکات. گەر پرسەکە بریتی بێت لە “دوایەمین شتەکان”، لە ئامانج و مەبەستی ژیانی مرۆڤ، ئەوسا ئەو مرۆڤە کە لە دەوڵەتێکی فەزیلەمەنددا دەژی، دەرفەتی هەیە خۆی هێندە بهێشێنێت و لەڕێبوونێکی ئەوتۆی مۆرالی بەڕێوە بەرێت، کە ئیدی دەروونی دوای مردنی لە لەشی جیادەبێتەوە تاکو لە بەختیارییەکی هەشەکیانەی ئەبەدییەدا بژی. وەلێ هاوڵاتیانی دەوڵەتێکی نامۆرالی ئەم هەلەیان بۆ ناڕەخسێت، بەڵکو پاش مەرگیان بە نەفرەتی ژانی ئەبەدی دەبن. بێگومان لەو دەوڵەتانەدا کە نەزانی سەروەرە، ناشێت هاوڵاتیان لە شکستیان بەرپرسیار بکرێن، چونکە ئەوان تەنیا کەرتێکی پڕۆسەی ئەزەلیانەی سەرهەڵدان و لەناوچوونن، یان دەشێت بە بەختیاری بگەن گەر هاتوو خۆزگەی لەڕێبوونێکی مۆرالییان هەبێت، سەرباری ئەوە بەیان نالوێت ئەم لەڕێبوونە لەژێر مەرجەکانی دەوڵەتەکەیاندا بژێنن. ئەم جۆرە بیرەکانەن لە پابەندییاندا بە کۆسمۆلۆگییەکەی فارابییەوە کە دیسانەوە کاریگەری لەسەر دەباتە نێوخۆیی-ئیسلامییەکان دەنوێنن.

دابەشبوونی ئیسلام بەسەر زۆرینەیەکی سوننی و کەمینەیەکی شیئیدا پێش سەردەمی فارابی ڕوویدابوو. جگە لەوە لە نێو ئەم دوو گرووپەشدا کەرتەگرووپی دی هاتنە ئاراوە، بەتایبەتی لە نێو شیئەکاندا. ئیسمائیلییەکان یەکێک بوون لەم کەرتەگرووپانەی نێو شیئیزم کە بەتایبەتی پەیوەندییان بە دەوڵەتی فاتیمییەکانەوە لە تونس هەبوو و لەژێر دەسەڵاتی دەوڵەتەشدا سەدەی یازدەیەم و دوازدەیەم لە میسر و سوریا بۆ ماوەیەک باڵادەست بوون.

وا دادەنرێت سەیف ئەلدەولە کە پشتیوانی فارابی بوو، لایەنگری شیئیزمی ئیسمائیلی بووبێت و هەر لەڕێشەوە کاریگەری لەسەر فەلسەفەکەی چێبووبێت. وەلێ ئەوەی ڕاستی بێت زۆرینەی نووسینەکانی لە کاتی ژیانیدا لە بەغداد سەریانهەڵدا، بۆیە کاریگەرییەکە بە پێچەوانەوە بوو: ئیسمائیلییەکان تۆخمی کۆسمۆلۆگی و ئێشاتۆلۆگییەکەی فارابییان وەرگرت، ئەوەش سەرئەنجامێکی ئاسایی بوو، چونکە شیئیزم بەگشتی و ئیسمائیلییەکان بەتایبەتی وایان دادەنا کە پێشبینییەکانیان سەبارەت بە خەڵاس و کامیلبوون ئامانجی خودی ڕێکخراوی گەردوونن. هەر لەم پەیوەندییەدا زۆر جار ئاماژە بە نزیکیی نێوان ئیسلامی شیئی و ئایینی کریستیانی دراوە، وەلێ هەروەها لایەنی کەم پەیوەندییەکیش بە پێشبینییە گنۆستیکی و

نوێپلاتۆنییەکانی دەمەو کۆتایی ئەنتیکەوە گرنگە. ئیسمائیلییەکان لەو بڕوایەدا لەتەک فەیلەسوفانی نوێپلاتۆنیدا یەک دەگرنەوە، کە ئەوانیش خەڵاسی مرۆڤان بەند دەکەن بە کامیلبوونیانەوە، هێندە نەبێت کە ئاوەزی مرۆڤیان وەک سنووردار دەبینی، بۆیە دەیان گۆت مرۆڤان پێویستیان بە ڕێبەرایەتیی پەیامهێنێک یان ئیمامێکە. سەرباری ئەوە هزرڤانانی ئیسمائیلی هەوڵیان دەدا ئاوەزمەندانە لە ڕێکخراوی گەردوون تێبگەن، لەم پەیوەندییەشدا گەرەکە یەکگرتنەوەیەکی سووڕهێنەر لەتەک نەخشەی ڕژاندا دەربخەین: ئیسمائیلییەکان پێڕەوی کۆسمۆلۆگیی نوێپلاتۆنییان دەکرد، بۆ نموونە لەو شێوەیەیدا کە لای فارابی داڕێژراوە. "پردی نێوان فەلسەفە و ئایین" (HI, 226) کە بەم نەخشەیە ڕادەکێشرێت، پێگەی ئیمام و هەروەها ئیماندارانیش دەگرێتەوە. پێگەی ئیمام گەیاند□ن□کە لە نێوان: یەکەم زەین کە پەیامهێنە، و مرۆڤان کە وەک بوونەوەری دەرووندار سەر بە ئاستی باڵاتری هۆشەکیانەی پەتین، وەلێ هاوکات تووشی جیهانی ناپاکژی سەرهەڵدان و لەناوچوون بوون. گەر مرۆڤ خۆی بەڕێی دانای□وە لە جیهانی ماتەری بەربدات، ئیدی بە دۆخی بەختەوەریی ئەبەدی شاد دەبێت. بێگومان ئێشاتۆلۆگیی ئیسمائیلی، بە پێچەوانەی قورئان و حەدیسەوە کە تەواو ڕەنگین و پڕژین وەسفی بەهەشت دەکەن، تەنیا سیمبۆلییانە، واتا وەک پرۆسەی هۆشاندن، لە بەهەشت تێدەگەیشت.

ئیخوان ئەلسەفای بەسڕە

هۆشاندن تەواو پراکتیکیانە واتای وەرگرتنی زانینیش دەگەیەنێت، وەک س□ر□ئ□نجامی ئەمەش "سێکتە" شیئییەکان بەرانبەر فەلسەفە و زانستەکان زۆر کراوەتر بوون لە ئولەما: لە زانایانی سوننەمەزەبی ئایین. تێکەڵبوونی فەلسەفەی نوێپلاتۆنی و ئەنتیکە و زانستە سروشتییەکان بە پێشبینییە ئایینی و ئێشاتۆلۆگییەکان ئەدگارێکی تایبەتی کولتووری شیئی-ئیسلامییە لەم سەردەمەدا. ئەمە بە نموونەی فێنۆمێنی "برایانی بێگەردی بەسرە" (ئیخوان ئەلسەفا) ڕووندەبێتەوە کە کۆمەڵەیەکی فەیلەسوفان و زانایانی سروشتی بوون. هاوکارانی ئەم کۆمەڵەیە دەمەو کۆتایی سەدەی دەیەمی زایینی لە شاری بەسرەی باشووری ئێراق دەژیان و پێدەچێت پێکرا پێڕەوی بیروباوەڕی ئیسمائیلییان کردبێت. نووسینە بەناوبانگەکەیان بە ناونیشانی "ڕەسائیل" داڕشتنێکی سەرنجڕاکێشی فەلس□ف□ (ل□تەک لۆگیک و ئێتیکدا)، ماتماتیک و فیزیک، گەردوونناسی و تیۆریی زەین، لە خۆ دەگرێت. سەرجەمی ئەم بوارانە تێکەڵ دەبن بە ناوەرۆکە غەیبییەکانی

(ئەسۆتەریەکانی) ئەلخەمی، ئەسترۆلۆگی و ئەفسونگەری، ئەوجا هەروەها داڕشتنی ڕێبازی شیئییانی (ئیسمائیلییانەی) ئیمامەت و ئەشاتۆلۆگی دەتە پاڵیان. ڕەنگە ئامانجی ئەوان کەمتر داڕشتنێکی ئەنسیکلۆپێدیانەی زانین بووبێت، چونکە داڕشتنی مەئریفە زانستییەکان لە زۆر بەشیدا ڕواڵەتییە و بە بیرۆکەی غەیبانی شێوێنراوە، نەخێر، پتر پێدەچێت ئامانجی ئیخوان بریتی بووبێت لە گەیاندنی پراکتیکیانەی پێشبینیی فارابییانە و نوێپلاتۆنیانە، لێرەشدا بەگومان ڕێگەی ڕووەو خەڵاس بەسەر مەئریفە و تێڕوانینی فەلسەفەییدا تێدەپەڕێت. کەواتە مەسەلەی ئەوان داڕشتنی دانایی بوو، وەلێ دانایی نەک وەک مەبەستێکی پێشتریپێدراو، بەڵکو وەک ڕێبەرییەک بۆ گەیشتن بە بەختەوەری و هەروەها بۆ گەیاندنی ڕێگەیەکی خەڵاس. ئەوجا پێشبینییەکی بەلاوی نێو ئیسمائیلییەکانیش سەر بەم مەسەلەیە بوو کە وای دادەنا، ئایینی پۆزەتیڤ بە ئیسلامیشەوە تەنیا خاوەنی ڕاستییەکی ڕێژەییە. تەنیا کاتێک مرۆڤ ناوکی قووڵتری ئەم ڕاستییە دەناسێت، گەر ئەو بە لەڕێبوونەکی هۆشەکی بگات، بەمەش خۆی لە سەرجەم زەبر و فریودانەکانی ژیانی ماتەریەل بەربدات. لەم ڕوانگەیەوە نووسینی “ڕەسائیل” کەمتر نیشانەی هەڵوێستێکی تایبەتی ئیسمائیلی بوو، بەڵکو پتر هەوڵێکی ترادیسیۆنی بوو کە لەکاتی ئەنتیکەوە بەوای ئەشاتۆلۆگیانەی خەڵاسی بە پێشبینییە فەلسەفەیی و گەردوونناسییەکانەوە گرێ دەدا. باوەجو لە نێو بازنەی ئەم پێشبینییانەوە هەروەها “سێکتە” ئیسلامییەکانی زەیدییە شیئی و دروز و ئەلەوییەکان سەریانهەڵدا.

ئیبن سینا (ئاڤیسەنا)
...

سەرچاوە:
Geert Hendrich, Arabisch-Islamische Philosophie, Frankfurt / M 2005

گلۆساری وەرگێڕ

ئایینی پۆزەتیڤ (religio positiva): تێگەیشتنە لە ئایین وەک سروش و دامەزراوە، بە پێچەوانەی “ئایینی سروشتی” یان “ئایینی ئاوەز”ەوە وەک جیهانبینی کە سەربەخۆیە لە ئایینە ناونراو بە ئاسمانییەکان و دەشێت ببێت بە فۆرمی ژیانی تاکەکەسەک.
ئەشاتۆلۆگی: وشەیەکی گریکییە، بەواتای: پاشەڕۆژناسی کە بەندە بە ڕۆژی قیامەتەوە.

ئیسمائیلییەکان: (ئەلئیسمائیلییە)، شیئەی حەوت ئیمام، بە پێچەوانەی شیئەی دوازدە ئیمامەوە، کە وا باوەڕ دەکات گۆیا ئیسمائیل کە پێش جەئفەر ئەلسادیقی باوکی مرد، حەوتەمین ئیمامە، نەک موسا ئەلکازم کە دووەم کوڕی ئەلسادیق بوو.
گنۆستیک، زانینومای ئەو جەرەیانە هزری-ئایینییەی سەرەتای کریستیانەتی بوو کە جیهانی سەرمەدیی لە تێڕوانینی خوداوە ئەزموون دەکرد.
ئەلخەمی: خیمیا وشەیەکی گریکییە کە پاشان چووە نێو زمانی ئەرەبییەوە. ئەلخەمی لکێکی فەلسەفەی سروشت و دەرمانسازی بوو کە سەدەی حەڤدەیەم لە کیمیای مۆدێرن جیاکرایەوە، شێوازێکی هزرین بوو سەبارەت بە کارایی جیهان، ئامانجیشی ئەوە بوو کە کەرەسەکان لە یەکدی جیابکاتەوە یان گۆڕانیان بەسەردا بهێنێت، بە نموونە قوڕقوشم یان مەتالی دیکەی کەم بەها وەربگێڕێت بە ئاڵتون.
ئەسترۆلۆگی: ڕێبازی ڕاڤکردنی ڕووداوە زەمینییەکان بەگوێرەی هەڵکەوتەی ئەستێرەکان و ڕووداوەکانی نێویان.
زەیدییەکان (ئەلزەیدییە): باڵێکی شیئی بوون و خۆیان دەگێڕانەوە بۆ زەیدی کوڕی ئەلی، کە نەوەی حسەنی کوڕی ئەلیی ئەبی تالیب بوو. زەید، بەگوێرەی گێڕانەوەکان، ساڵی 740 لە دەسەڵاتداریی ئەمەوییەکان یاخی بوو و تێیدا خۆیشی کوژرا.
زەینی چالاک: ئەم تێگەیەی ئەڕیستۆتەلیس کە تا ئێستا لە داڕشتنی هزری هەندێک فەیلەسوفی ئیسلامیدا بەردەوام ئاماژەی پێدەدرێتەوە، ڕوونکردنەوەی وردتری بۆ پتر لێتێگەیشتن گەرەکە.
ئەڕیستۆتەلیس سەرجەم جیهان و کەرتەکانی وەک زوبستانس (گەوهەر) دەبینێت، وەلێ جیاوازی دەکات لە نێوان یەکەم و دووەم گەوهەردا. یەکەم گەوهەر لە تاکەکاندا دەردەکەوێت، بۆ نموونە یەک تاکی مرۆڤ، وەلێ دووەم گەوهەر گشتییە و جۆر و ڕەگەزی یەکەم گەوهەر دیاری دەکات، بۆ نموونە: مرۆڤ، زیندەوەر. کەواتە گشتێتی / کرۆک / فۆرم کە ئامانجی توێژینەوەی زانستییە، لە لەرێبوونی تاکە شتەکاندا دەردەکەوێت، ئاخر لە نێوان تاکێتی و گشتێتیدا، کەرەسە و فۆرمدا، پەیوەندییەکی هەئەنجامی (تەلیەلگیانە) هەیە. لەرەشدا دەرککردن دەستپێکی پرۆسەی مەئریفەیە.
سەرەتا دەرککردن فۆرمێک بە هۆش (دەروون) دەناسێنێت کە لە نێو شتێکی جیهانی ماتەریدایە. ئەمە لێرەدا گشتێتییەکی سەرەتاییمان لە نێو هۆشدا هەیە کە بەریتییە لە پێشبینییەکی سەنسی و ئەڕیستۆتەلیس ناوی دەنێت “فۆرمی سەنسی”. ئەوجا گەر ڕیزێک پێشبینیی هاوجۆر لە نێو یادەوەریماندا کۆبنەوە، ئەوسا لەوەیان پێشبینیی دیکە دەسازێنین و گشتێتییەکەیان بەرزترە لە گشتێتیی

پێشبینییە سەنسییەکان. بە نموونە سەرەتا پێشبینیی ئاژەڵەکی تایبەتیمان هەیە کە ئەسپەکە. ئەم پێشبینییە بریتییە لە گشتێتییەک. گەر پاشان کەمەڵێک پێشبینیی دیکەی لەم جۆرە کە ببنەوە، بە نموونە پێشبینیی ئەسپ، کەر، شێر، گورگ و هتد، ئیدی بەهۆی کارایی زەینەوە دەگەین بە پێشبینیی ئاژەڵ کە ئاستێکی باڵای گشتێتیی هەیە و تەنانەت تەواو لە خودی تەگەی گشتێتی نزیک دەکەوێتەوە. ئەرەیستۆتەلیس ئەم پێشبینییە ناو دەنێت "تایبەتمەندیی زەینی"، وەلێ جارە لە ناوەرۆکدا پێشبینییەکی سەنسییە و لەنێو دەروونی نزمی بمردایە. ئەمە بریتییە لە زەینی ناچالاک کە پاشان زەینی چالاک دەستی بەسەردا دەگرێت و لەوەی کرۆکی تەگەیی (ئیدیەل) دەردەکێشێت. بێگومان کرۆکی تەگەیی بەشیمانەیی (پۆتێنسیەل / هێزەکییانە) لەنێو پێشبینییەکانداین کە ئاوەزی پێتی (نووس) دەیکات بە کردەکی (ئەکتوالیزەی دەکات)، ئاوەزیش هەمیشە لە خۆیەوە چالاک دەبێت، جا گەرچی بەبێ پێشبینییەکان ناهزرێت. لەم ڕوانگەیەوە ئاوەزی پێتی کە تەگەکان چێدەکات، خەی پرنسیپێکی ئافرێنەرە و لەنێو خۆیەوە بەبێ کاریگەریی پێشبینییە ماتەرییەکان گەلان بە کرۆکی تەگەیی دەدات، چونکە هیچ شتێک پێی تێکەڵ نەبووە، بۆیەکو سەربەخۆیە. هەر لەبەر ئەم هۆیەشە کە ئەرەیستۆتەلیس زەینی چالاک بە ئەزەلی و نەمر دادەنێت.

لە نێوان ئازاری دونیایی و ئازاری گوماندا لە شیعری " تەم و مژ"ی محەمەد عومەر عوسماندا.. نووسینی/ عەتا قەرەداخی

" تەم و مژ" شیعرێکی محەمەد عومەرعوسمانە کە لە ساڵی ۱۹۸۳ دا نووسیووەتی و لە لاپەڕە (۸۳-۸۷) ی دیوانەکەیدا کە بەناوی "لە غوربەتدا"یە بڵاوبووەتەوە. ئەمە پێشتر چەند جارێک لەسەر ئەزموونی

شیعری ئەم شاعیرە دواوین و باسی ئەوەمان کردووە جیهانبینی شیعری ئەم شاعیرە بەگشتی لە چوارچێوەی ناونیشانی دیوانەکەیدا (لە غوربەتدا) بەرجەستە دەبێت. کە ئەمەش بە زمانێکی روون و دوور لە تەم و مژ و بە ئاستێکی بەرز لەشیعریەت و بە رەهەندی قوڵی جیهانبینی ئینسانیەوە بەرجەستە دەکات.

" تەم و مژ" ناونیشانی ئەم دەقە شیعریەیە، کە لە راستیدا وەکو لەسەرەوە ئاماژەمان بۆ کرد، لە ئاستی زمانی شیعریدا نەک لەم دەقەدا بەڵکو لە سەرجەم شیعرەکانی ئەودا تەم و مژ بوونی نیە یان نابینرێت. بەڵام جیهانبینی قوڵ و فەلسەفیانەی دەقەکانی و بەکەرەستەکردنی چەندین توخم و رەگەزو هێمای جۆراوجۆر لە دەقەکانیدا و کردنیان بە پایەی بەرهەمهێنانی شیعرو شیعریەت لای ئەم شاعیرە دەشێت لە رووی پرسیاری دەقەکانی و جیهانبینیانەوە هەم تەم و مژ و هەم ئاڵۆزی دروست بکات، ئەویش بەهۆی مەودا قوڵی پرسیارو جیهانبینی فیکری و فەلسەفی دەقەکانیەوە. سەرباری ئاستێکی باڵا لە جوانی، بەرهەمهێنان و بەخشینی چێژێکی دەوڵەمەند بەخوێنەر لە ئاستی بینراوی دەقەکاندا، دەقەکانی وەکو کۆمەڵیک تابلۆی نەخشێنراو و سەرنجڕاکێش پێشکەش دەکات. جوانی دەقەکانی لە ئاستی بینراوداو بەرهەمهێنانی چێژی جوانی لە جوانی زمان و وێنەو میتافۆرو لێکچوون و رەگەزەکانی تری رەوانبێژی و مۆسیقای باڵای شیعریی دەقەکانی بەرهەم دێت. سەرباری زمانی روونی دەقەکانی، گەیشتن بە ئاشکراکردن و دۆزینەوەی ئەو پرسیارە مەودا قوڵانەی کە دەقەکانی بەرزیان دەکاتەوە، دەشێت نەک هەر تەم و مژاوی و ئاڵۆز بێت، بەڵکو کارێکە بەبێ قوڵبوونەوەو شیکارکردن و هەڵکۆڵین دەست پێگەیشتنیان ئاسان نیە.

ئایا " تەم و مژ" وەکو ناونیشان کۆکەرەوەی ئاستی بینراو و نەبینراوی دەقەکەیە، واتە کۆکەرەوەی ئاستی زمان و ئاستی دەلالی دەقەکەیە؟ هەڵبەت پرسیارو جیهانبینی دەقەکە لەم ئاستەیاندا ئاشکرا دەکرێت. رەنگە وەڵامدانەوەی خوێنەری ئاسایی بە ئاستی بینراوی دەقەکەو چێژ لە وەرگرتنی وەڵامێکی روون بێت چونکە لە ئاستی زمانی یەکەم یان زمانی بینراوی دەقەکەدا تەم و مژ بوونی نیە. هەربۆیە دەشێت لەم لایەنەوە بگوترێت ئەم ناونیشانە دەربڕین نیە لەم دەقە. بەڵام دەشێت لە روانگەی ئاستی نەبینراوی دەقەکەوە بگوترێت بەڵێ ئەم ناونیشانە دەربڕی دەقەکەیەو لەم رووەشەوە دەکرێت ببێتە کلیل بۆ کردنەوەی دەرگای دەقەکەو شۆڕبوونەوە بۆ ئاستە نەبینراوەکانی و ئاشکراکردنی کۆدەکانی و دۆزینەوەی ماناو دەلالات و جیهانبینیەکەی. کەواتە لەم رووەوە ناتوانرێت بگوترێت ئەم ناونیشانە پەیوەندی نیە بە پێکهاتەی دەقەکەوە وەکو یەکەیەکی

یەکگرتووی زمانی کە خاسیەتی دەقبوون و دەقی زیندووی هەیە.
" تەم و مژ" کە نووسینی بەم شێوەیە دوو وشەیە و" تەمومژ" وشەیەکی لێکدراوە و لە هەردوو بارەکەدا وەکو یەکەیەکی زمانی دەلالەتی جێگیری هەیە کە بریتییە لە لێڵی، ناڕوونی، نائاشکرایی. " تەمومژ" لە ئینجیلدا وێنەیەکە لە پێش دەرکەوتن یان ئاشکرابوونی رووداو یان دیاردەیەکی گەورەوە دێت. هەروەها ئەم زاراوەیە وەکو رووبەرێکی خۆڵەمێشی دادەنرێت لە نێوان راستی و ناڕاستی، یان لە نێوان دڵنیایی و نادڵنیاییدا سەبارەت بە داهاتوو. " تەمومژ" لای براونینگی شاعیری دیاری قۆناغی رۆمانسی شیعری ئینگلیزی پێشهاتە بە مردن یان مردن و لەناوچوون دەنوێنێت. کەواتە بابزانین تا چەند دەلالەتی ئەم ناونیشانە لە پێکهاتەی دەقەکەدا دەبینرێت. دەقەکە بەم کۆپلەیە دەست پێدەکات:
من هاواری ملیۆن داری / بەر رەشەبای لەپەل کەوتوو-و هەڵوەریوم / من زایەڵەی ملیۆن مەلی../ لانە روخاو-و تەریوم / لە پەنجەرەی پاییزێکی ئەبەدییەوە../ ئەڕوانمە دنیای تەم و / خوێنی رژاوی گەڵاکان / ئەڕوانمە چرای کوژاوەی ماڵەکان./
لە دەستپێکی ئەم دەقە شیعرییەدا، کەسێک دەدوێت و بە راناوی کەسی یەکەمی تاک خۆی پێشکەش دەکات و لەرێوە خۆی بە خوێنەر دەناسێنێت. ئەم باسی پەڵەوانێتی و ئەو ڕووداوانە ناکات کە خۆی بکەرو دروستکەریان بووە. بەڵکو باسی ئەوە دەکات کە خۆی چییەو چی دەبینێت. ئەم خۆی وەکو دەنگ، یان هاوار دەناسێنێت، بەڵام دەنگ و هاواری کێ، یان دەنگ و هاواری چی؟ ئەم چەند وێنەیەکمان پێشکەش دەکات بۆ ئەوەی زەمینەیەک ئامادە بکات هەتا ئێمە وەکو خوێنەر یان بیسەر بە بینینی ئەو دیمەنە، یان بیستنی دەنگ و هاواری دەرئەنجامی ئەوەی ڕوویداوە ئامادە بکات. ئەم وێنەی ملیۆن دارمان بۆ دەگرێت، کە رەشەبا خستوونی و هەڵی وەراندوون. دارەکان لە بەربەرەکانێی رەشەبادا بوون و بە ئاسانی خۆیان نەداوە بەدەستەوە، تا سەرئەنجام رەشەبای بەهێز زاڵبووە بەسەریانداو شکاندوونیەتیەوەو ئێستا لە ئازارو ژانی شکاندنەوەو هەڵوەرین و کەوتندا دەناڵێنن. ئەم خۆی وەکو ئەو هاوارو ناڵینەی دارەکان پێشکەش دەکات کە ئازاری شکاندنەوەو کەوتن سەرچاوەکەیەتی.
جارێکی تر وێنەی ملیۆن مەل بەرجەستە دەکات، کە هیلانەکانیان نغرۆ بووەو ئێستا بێ لانەو ماڵن. مەلەکان لە ئازاری لانە وێرانی و سەرلێشێواوی و بە ماڵیدا دەنگی بێزاری، دەنگی نزاو پاڕانەوە، بەرزدەکەنەوە. رەنگە بیانەوێت ئەم دەنگە بە شوێنێک بگات بەو ئومێدەی دەستگیرۆییان بکات. ئەم، ئەو دەنگەیە، ئەو زایەڵەیەیە کە مەلەکان بەرزی دەکەنەوە. لێرەدا لەم دوو وێنەیەدا دەردەکەوێت، کە

ئەم وەکو دەنگ و هاواری ئەوانە خۆی پێشکەش دەکات، کە بەهەر شێوەیەک بێت سروشت، یان مرۆڤ غەدری لێکردووون. واتە ئەم دەنگ و هاواری ماف خوراوان و ماف زەوتکراوانە. لە لایەکی ترەوە ئەم خاسیەتی مرۆڤ بەم رەگەزانەی سروشت، کە لێرەدا دارو مەلەکانن دەبەخشێت. دارەکان لە بەردەمی رەشەبادا ئازار دەچێژن، هاواریان لە بەرزدەبێتەوە، کە ئەمەش خاسیەتی مرۆڤە، یان بەگشتی خاسیەتی زیندەوەرانە. بەخشینی خاسیەتەکانی مرۆڤ بە رەگەزەکانی سروشت مانای بەرزکردنەوە، یان بەرزدانانی ئەم رەگەزانەیە بە ئاستی مرۆڤ، یان وەکو مرۆڤ. ئەمەش خاسیەتێکی دیاری ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەیە، کە هەمان شێوەی مرۆڤ دەڕوانێتە رەگەزە نامرۆییەکانی سروشت، بەتایبەتی ئەو رەگەزانەی دەتوانن جوانی و بەهاکانی جوانی بەرهەم بهێنن.

ئەم لە کاتێکدا خۆی وەکو هاواری ملیۆن داری بەر رەشەباو وەکو زایەڵەی ملیۆن مەلی تەریوو پێشکەش دەکات، هیچ جوڵەیەک ناکات، بەڵکو لە شوێنی خۆیەوە دەڕوانێت، ئەویش لە پەنجەرەی پایزێکی ئەبەدیەوە دەڕوانێتە دنیای تەم و خوێنی رژاوی گەڵاکان و چرای کوژاوەی ماڵەکان. ئەم سێ شت دەبینێت کە هەرسێکیان فەزای جۆرێک لە تراژیدیا پێکدەهێنن. تەم یان تەمومژ هێمای لێڵی و ناڕوونی و نادڵنیایی و پێشهاتی مەرگە. خوێنی رژاو ئاماژە بە کوشتن دەکات. چرای کوژاوەی ماڵەکان دەلالەتی چۆڵی و نەبوونی ژیان و خامۆشی و وێرانەیی هەڵدەگرێت. ئەم سەیری ئەم دیمەنانە دەکات کە کارەسات نیشان دەدەن. لە کوێشەوە دەڕوانێت، لە پەنجەرەی پایزێکی ئەبەدیەوە. بێگومان دیسان پایز دەلالەتی زەردبوون، بەرەو کۆتایی چوون و کەوتن و مردن هەڵدەگرێت. ئەم لە پەنجەرەی، یان لە روانگەی ئەم وەرزەوە دەڕوانێت و خاسیەتی ئەبەدی یان هەتاهەتایی دەدات بە پایز. بەمانایەکی تر ئەم لە نێو ئەم دیمەنی هەتاهەتایی زەردبوون و بەرەو کۆتایی چوون و مردنەوە دەڕوانێتە ئەو دیمەنە خەماوی و تراژیدیانەی کە باسیان دەکات. هەروەک ئاشکرایە پایز نەک هەروەک وشە، یان وەکو دالێک، یان وەکو وەرزێکی بێ لایەن، بەڵکو پایز وەکو فەزای گشتی و وەکو رەگەزێکی بەرهەمهێنانی دەق و کەرەستەی بنیادنانی دەق بە هەموو ماناو دەلالەتەکانیەوە رەگەزێکی هەمیشە ئامادەیە لە ئەزموونی شیعری ئەم شاعیرەدا.

لە دەقەکەدا هاتووە:

ئیسماعیلەکم ئێستاکە..نەک چەقۆی ئیبراهیمی باوک../ چەقۆی دەستی دێوی غوربەت سەرم ئەبڕێ / چ فریشتەیەک ئەگاتە هانای زریکەی بەر لە مەرگ و سەربڕینم؟/ چ فریشتەیەک گیاندارێ ئەکاتە قۆچی قوربانیی ئەم غوربەتە؟/ ئەی خوای گەورە نایەتە دەنگ؟/ لە گەرووی

کەنیسەکانا../ خنکاوە پەیامی عیساو زایەڵەی زەنگ / مەسیح هەر بە خاچەوەیە../ ئەسک و گەشتی لەگەڵ تەختەو بزماری خاچ تێکەڵ بووە / خوێنی هەڵمی لێ هەڵئەسێ../ ئەی نابینن هەڵمی خوێنی../ چیاو دەشتی سوور کردووە؟ / هەوا بۆنی مەرگی لێ دێ../ مەرگ ڕەشەبای هەڵکردووە./

ئەم دەگەڕێتەوە بە ناو چیرۆک یان ئەفسانەی ئایینی و هەندێک لە دیمەنی ئەو چیرۆک و ئەفسانە ئایینیانە دەکاتە کەرەستەی بەرهەمهێنانی دەقەکەی و ئەو ڕەگەزانەش بەشداری دەکەن لە بەرهەمهێنانی شیعریەتی دەقەکەدا کە ئەوەش لە ئاستێکی تردا بەشداریکردنە لە بەرهەمهێنانی جیهانبینی دەقەکەدا. لە ئەفسانە ئایینیەکەدا خودا فەرمان بە حەزرەتی ئیبراهیم دەکات ئیسماعیلی کوڕی بکات بە قوربانی. ئیبراهیم بە فەرمانەکەی خودا رازی دەبێت و ئەوە بە کوڕەکەی دەگەیەنێت، کوڕەکەشی فەرمانی خوداو باوکی ڕەتناکاتەوەو ئامادە دەبێت بە ئەوەی بکرێتە قوربانی. لە ئاستی نەبینراودا دەلالەتی نارازیبوون بەم کارەی ئیبراهیم بەرهەم دێت، کە لە راستیدا کارێکی ناعەقڵانیەو تەنیا لە سنووری ئەفسانەدا جێگای دەبێتەوە، بەتایبەتی هەردوو رازیبوونەکە، رازیبوونی باوکێک بە ئەوەی کوڕەکەی سەربڕێت. هەروەها رازیبوونی کوڕێک بەوەی باوکی سەری ببڕێت. سەرئەنجام کۆتایی ئەفسانەکە دەزانین کە گوێڕایەڵی باوک بە فەرمانی خوداو رازیبوونی کوڕ بە فەرمانی خوداو فەرمانی باوکی، دەبێتە هۆی بەخشینی ئیسماعیل و بەوەش لە سەربڕین رزگاری دەبێت.

ئەمی شاعیر باسی چەقۆیەکی ترسناکتر لە چەقۆی ئیبراهیمی باوک دەکات، کە ئەویش چەقۆی غوربەتە، کە ئەم غوربەتە وەکو دێو باس دەکات. ئاشکرایە کە دێو هێمایە بە زیندەوەرێک یان ئاژەڵێکی ترسناک، کە زیاتر روویەکی ئەفسانەیی هەیە. ئەم چەقۆی دەستی ئەو هێزە ترسناکە سەری دەبڕێت، کە لە بەراورددا نیشانی دەدات ئازاری چەقۆی دەستی ئەم دێوی غوربەتە زۆر لە ئازاری چەقۆی ئیبراهیم پڕ ئازارترو ترسناکترە. لێرەدا ئەم راستەوخۆ پێمان دەڵێت کە غوربەت چ هێزێکی هەیەو چۆن ئازاری غوربەت لە هەموو ئازارێک ترسناکترەو نەک ڕوح بە تەنیا بەڵکو جەستەی مرۆڤیش دەهاڕێت.

لە ئەفسانە ئایینیەکەدا خودا فەرمان بە فریشتە دەکات بەرانێک بخاتە بەردەم چەقۆکەی ئیبراهیمی باوکی. ئێستا ئەم خۆی دەچوێنێت بە ئیسماعیل، بەڵام ئیسماعیلی ژێر دەمی چەقۆی ئیبراهیم نا، بەڵکو ئیسماعیلی ژێر دەمی چەقۆی ئەو دێوی غوربەتەی کە باسی دەکات. ئێستا ئەم چاوەڕوانی ئەوەیە فریشتەیەک بێت و فریای ئەو بکەوێت بەر لەوەی سەربڕێت و بمرێت. هەر بۆیە دەپرسێت ئایا فریشتەیەک

هەیە بێت و ئاژەڵێک بخاتە بەردەم چەقۆی دەوی ترسناکی غوربەت و بەمەش ئەم لە سەربڕین رزگاری ببێت؟ کەواتە ئەم نەک هەر چاوەڕوان دەکات فریشتەیەک، هێزێک، فریادڕەسێک بێت و لە دەمی چەقۆی دەوی غوربەت رزگاری بکات، بەڵکو تەنانەت ئەم دەپرسێت، ئایا خودا بەرامبەر هێزی ترسناکی غوربەت نایەتە دەنگ و ئەم لە هەڕەشەو ئازاری ئەو هێزە ترسناکە ناپارێزێت؟ واتە لە پشتی ئەو پرسیارەشەوە ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە ئەم چاوەڕوانی ئەوەیە خودا بەدەنگ بێت و لەم بارە ناهەموارە رزگاری بکات.
ئەم چاوەڕوانی ئەوەیە خودا بە فریای بکەوێت، بەڵام ئەم رووبەڕووی جۆرێک لە بێ ئومیدی دەبێتەوە لەوەی تێدەگات خودا بێ باکە لە ئازارەکانی نەک هەر ئەم بەتەنیا، بەڵکو لە ئازاری هەموو بنیادەم . ئەم ئەوەی یاد دەکەوێتەوە کە عیسای کوڕی مریەم سەرباری ئەوەی پێغەمبەرو ڕەوانەکراوی خودا بوو، لە خاچدراو پەیامەکەی و دەنگی زەنگی کڵێساکانیش وەکو پەرستگای عیساو ئایینەکەی خنکێنران و ئێسک و گۆشتی تێکەڵاوی بزمارو تەختەی خاچ کران، کەچی خودا بەدەنگ نەهات. ئەم باسی تراژیدیای لە خاچدانی مەسیح دەکات بەو ترسناکیەو ناڕاستەوخۆ ئەم بارە ناهەموارەی غوربەتی خۆی دەچوێنێت بە کارەساتی لە خاچدانی مەسیح. ئەم باسی ئەوە دەکات کە خوێنی تێکەڵاوبووی مەسیح بە تەختەو بزماری لەخاچدان هەڵمی لێ هەڵدەسێت، واتە هەشتا ئەو لەخاچدانە نوێیەو خوێنەکەی سارد نەبێتەوە، هەڵمی خوێنەکەیشی چیاو دەشت سوور دەکات. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت تاوانەکە هێندە گەورەیە مەترسی و کاریگەری تەقینەری و ئاستی ناحەقیبوونی هەموو دنیای گرتەتەوە، بەجۆرێک لە هەموو شوێنێک بۆنی مەرگ دێت و مەرگ وەکو ڕەشەبا دێت و هەموو لایەک دەگرێتەوەو هیچ نابوێرێت. لێرەدا لە ئاستی قوڵی دەقەکەدا ئەوە دەردەکەوێت کە تاوانی لەخاچدانی مەسیح هێندە گەورەو ترسناکە سیماو روخساری ژیاندۆستی لەم گەردوونەدا خستووەتە بەردەم هەڕەشەو مەرگ بووەتە فەزای گشتی و هەڕەشە لە ژیان دەکات. لە بارودۆخێکی لەم جۆرەشدا خودا تەنیا سەیری کارەساتەکە دەکات و هیچ هەڵوێستێک وەرناگرێت و هەرگیز بەدەنگ نایەت. شاعیر ئەم رووداوە دەگێڕێتەوە بە مەبەستی قسەکردن لەسەر ئەو باری غوربەتەی کە تیایدایەو هەمان شێوەی چەقۆکەی ئیبراهیم هەڕەشە لە ژیانی ئەم دەکات، یان هەمان شێوەی لەخاچدانی مەسیح هەڕەشە لە کۆی ژیان دەکات، کەچی خودا بەدەنگ نایەت. ئەمەش بەجۆرێک دەبێتە هۆی بێ هیوابوونی ئەمی شاعیر لەوەی کەسێک، فریشتەیەک، رزگارکەرێک بە فریای بکەوێت.
بە جارێ خوا نایەتە دەنگ؟ / بە جارێ خوا نابێ بە ڕەنگ؟ / ئابەوی مرەمیان بردو / وێنەکەی وا بە دیواری باڵو مەیخانەکانەوە / نوقمی

ژەهری حەشیشە و توتن و تلیاکە../ گوڵێکی هەڵپروکاوە بەدەست لیکی شەمەزاریی و /نیگای ب□د□م□ستەکا نەوە./

ئەمی شاعیر بە بینینی دیمەنێکی تری ئەو رووداوە ناجۆرا نەی کە بینیوونی، یان دەیانبینێت نیگەرانە. بەڵام بە ئەندازەی نیگەرانبوونی لە رووداونی ئەو کارەساتە تراژیدییا نە، لە بێدەنگی خوداو بێ باکیەکەی نیگەرانە. مەسیحی هەڵگری پەیامی ئەو بۆ مر□قایەتی سێ مێخە دەکێشرێتەوە، پەیامەکەی دەخنکێنرێت و زەنگی کەنیسە کە پەرستگای ئەو کپ دەکرێت، کەچی ئەو هەر بێدەنگە. ئەم چاوەڕوان دەکات خودا بێتە دەنگ و لە رووی بەدەنگ هاتن و رەتکردنەوەی ئاشکرای ئەو رووداوانەوە بوونی خۆی بنوێنێت، بوونێک کە وەکو رەنگ ئامادەبوونی خۆی لە بەرچاو و خەیاڵ و بیری مر□قایەتیدا ون نەکات و هەمیشەش وەکو وریاکەرەوەیەک ل□ بەرچاو و خەیاڵی مر□قایەتیدا بمێنێتەوە بۆ ئەوەی بوێری ئەوەیان نەبێت نەک دەست درێژی بکەنە سەر پیرۆزییەکان و بەهاکان بڕوخێنن، بەڵکو نەوێرن دەست درێژی بکەنە سەر یەکتریش.

ئەم دیمەنێکی تری ئازاربەخش دەخاتە روو ئەویش بۆ دوو مەبەست. یەکەمیان بۆ دەرخستنی ئەوەی کە خودا بێ باکە لەو هەموو کارە ناجۆرا نەی کە روودەدەن. دووەمیان ئەوەیە مر□ق ز□ربەی کات هەموو سنوورێک تێدەپەڕێنێت و گوێ بە هیچ یاساو رێساو نەریتێک نادات و خۆی دەداتە دەستی حەزو ئارەزووەکانی. دەشێت هەندێ جار ئەم حەزو ئارەزووانە بە ئاراستەی دروستکردن و بنیادنان بجوڵێن، بەڵام زۆر کاتی تریش خۆدانە دەستی ئەم حەزو ئارەزووانە دەبێتە هۆی شێواندن و ناشیرینکردن و وێرانکردن و لەناوبردن و لەناوچوون. ئەم یەکێک لەو سنووربەزاندنانە بە هەڵواسینی وێنەی مرێم ناودەبات بەسەر دیواری باڕو مەیخانەکانەوەو وای وێنا دەکات کە ئەوە ئابڕوو بردنی ئەوە، ئەوێک کە دایکی عیسایە. بە بۆچوونی ئەم مرێم دووجار سوکایەتی پێکراوە، یەکەمیان وەکو خۆی کە مر□ق□و مێینەیەو دایکە تەنانەت دایکێک کە بە پاکیزەیی عیسای بووە، کە پێویستەو دەبێت لە هەر سێ رووەکەوە رێزی لێ بگیرێت. دووەمیان دایکی عیسایە یەکێک لەو چەند کەسە دەگمەنەی کە خودا پەیامی خۆی بۆ مر□قایەتی لە رێگای ئەوەوە رەوانە کردووە. ئێستا وێنەی ئەم کەسێتە کە لە روانگەی ئایینەوەو لە رونگەی مر□قایەتیشەوە دەبێ رێزی لێ بگیرێت و تەنانەت ئەگەر وێنەکەشی هەڵبواسرێت، دەبێت لە کڵێساو شوێنی خودا پەرستی و لە شوێنە پیرۆزەکاندا هەڵبواسرێت، کەچی ئێستا وێنەی ئەم بە دیواری باڕو مەیخانەکانەوە هەڵواسراوەو بەردەوام دووکەڵی جگەرەو بۆنی حەشیش و تلیاک دەکرێت بەسەریداو ب□د□م□ستان لەژێر سایەی وێنەکەی ئەمدا چەندین رەفتاری نەشیاو دەکەن. دەشێ

لە باری بەدەستیشیاندا بەخەیاڵی پیس و چەڵسانەیانەوە بە چاوی ناپاکی و حەزی ئاژەڵانەیانەوە لێی بڕوانن. شاعیر لە دەقەکەدا ئەم وێنەیەمان بە شێوەیەکی هێندە کاریگەر بۆ بەرجەستە دەکات، دەشێت ئەمەی خوێنەر بکاتە هاوبەشی خۆی لە روانینداو هەمووان واهەست بکەین بەوەی ئەوەی ئەو وەکو سوکایەتی کردن بە مرۆم وێنای دەکات، جۆریکە لە سوکایەتی کردن بە هەمووان، بە هەموو مرۆڤایەتی. کەچی لە پای ئەو هەموو سوکایەتی و نادادپەروەرییەی کە لەم سەر زەمینەی خودادا دەکرێت، خودا بە تەنیا جارێکیش بەدەنگ نایەت و تواناو دەسەڵات و هێزی لەبن نەهاتووی خۆی نیشان نادات و بێ باکە لە هەموو ئەوانەی روودەدەن.

شاعیر دەڵێت: لەو رۆژەوە.. قابیل هابیلی برای کوشت / لەو رۆژەوە.. دەرگای شەهوەت کرایەوە../ دەرگا لە خوێن کەوتە سەر پشت / لەو رۆژەوە.. زەمین خوێنی.. / بەردو درەختی بەربووە / لەو رۆژەوە.. خاک بە پەیامەکی عیسا.. / ئاگر لە جەرگی بەربووە / عیسا تەمە، عیسا تەمە / گەرچی گەڕانەوەی خەونی هەزارەها رەش و رووت و/ دە روخاوی ژێر خەمە / کە قابیل تەرمی هابیلی لە کۆڵا بوو../ بە خوا قەلەڕەشی بۆ نارد؟ تا فێری کا چۆن بیکا بەژێر خۆڵەوە / چی ئەبوو گەر قابیل هەر تەرمی هابیلی بگرتایە بەکۆڵەوە؟

شاعیر جارێکی تر دەگەڕێتەوە بۆ ناو پانتایی مێژوو ئەفسانەو یەکەمین رووداوی رشتنی خوێنی مرۆڤ لەسەر زەوی دەنێتەوە یاد کە ئەویش کوشتنی برایە بەدەستی برا. قابیل و هابیل برابوون. قابیل خەریکی کشتوکاڵ بوو، هابیل مەڕو ماڵاتی بەخێودەکرد. بەپێی ئەوە لە سورەتی "المائدە" دا هاتووە، جووت برا بڕیار دەدەن قوربانی بۆ خودا بکەن. قابیل کە بڕوای لاواز دەبێت خراپترینی بەروبوومە کشتوکاڵیەکەی دەکات بە قوربانی. هابیل کە بڕوادارێکی بەهێز دەبێت، باشترین مەڕی ناو رانەکەی دەکات بە قوربانی. خودا قوربانیەکەی هابیل وەردەگرێت بەڵام قوربانیەکەی قابیل وەرناگرێت، چونکە قوربانی کەسێکی بڕوا لەق و لاوازە. ئەمە دەبێتە هۆی دروستبوونی رق و کینەی زۆری قابیل لە هابیلی برای و بڕیار دەدات براکەی بکوژێت. بە پێی ئەفسانەکە قابیل سەری هابیل لەسەر بەردێک دادەنێت و لەسەرەوە بەردێکی تری پیا دەکێشێت و دەیکوژێت. پاشان کە دەبینێت براکەیی کوشت، زۆر پەشیمان دەبێتەوەو نازانێت چی بکات و تەرمەکەی چی لێ بکات. بە ناچاری تەرمی براکەی لەکۆڵ دەکات و نازانێت چی لێ بکات. لەو کاتەدا خودا قەلەڕەشێک دەنێرێت کە کەلاکی قەلەڕەشێکی مردارەوەبووی بە کۆڵەوەیە. قەلەڕەشە زیندووەکە چاڵێک هەڵدەکەنێت و قەلەڕەشە مردارەوەبووەکەی تێدەخات و بەخۆڵ دایدەپۆشێت بە ئەوەی قابیلیش بەهەمان شێوە تەرمی براکەی

بشارەتەوە. بەو جۆرەی قەڵەڕەشەکە، قابیل چاڵەکی هەڵکەندو تەرمی هابیلی برایی تێدا شاردەوە. بەڵام بە هەتاهەتایە، قابیل پەشیمان بوو لەو کارەی و هەستیکرد ئەو یەکەم دەڵاوە، چونکە دەستی چووە خوێنی براکەیی و بوو بە یەکەم پیاوکوژ لە مێژووی مرۆڤایەتیدا. بێگومان لە روانگەی ئاینەوە کوشتن گەورەترین تاوانە. هەروەک لە هەمان سورەتدا هاتووە ئەوی کەسێک بەدەستی ئەنقەست بکوژێت وەکو ئەوە وایە هەموو مرۆڤایەتی کوشتبێت. دوای ئەم کارە نادروستەی قابیل تا دەمرێت بە ئازارەوە ژیان بەسەردەکات.

شاعیر ئەم یەکەم چیرۆکی تاوانی کوشتنە دەکاتە کەرەستەی بنیادنانی دەقەکەی و دەیەوێت پێمان بڵێت لەو رۆژەوە برا دەستی خۆیی بە خوێنی براکەی سوورکرد لەسەر غیرەکردنێکی ناڕەوا، کە دەشێت رەگوڕیشەکەی خواست و ویستی کاتیی یان دنیایی بووبێت، رۆحی مرۆڤایەتی بە توخم و رەگەزەکانی تاوان و ناپاکی بارگاوی بووە. ئەم پێیوایە یەکەم تاوانی کوشتن، مانای کردنەوەی دەرگای شەهوەتە، کە مەبەست لەوەش کردنەوەی دەرگای حەزو ئارەزووی دنیاییە. کەواتە لێرەدا لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت، کە پاڵنەری سەرەکی هەموو تاوانێک لەم گەردوونەدا، کە کوشتنی هابیل یەکەمین تاوانی دیارە، هەموویان لەژێر کاریگەری پاڵنەری دنیاویستیدا بەهەموو رەهەندەکانیەوە روودەدەن. بە بارێکی تردا ئەو مرۆڤەی گەیشتووتە پلەی زاهید و دەستی لەم دنیا شۆردووەو هەموو حەزو ئارەزووە دنیاییەکانی خۆیی کوشتووە، هیچ پاڵنەرێکی نییە بۆ ئەنجامدانی هیچ تاوانێک. ئەمەش لەگەڵ ئەو بۆچوونەدا یەکدەگرێتەوە کە حەزو ئارەزووە دنیاییەکانی مرۆڤ وەکو بەشێک لە غەریزەی ئاژەڵی مرۆڤ سەیر دەکات. بێگومان ئەگەر غەریزە ئاژەڵییەکانی مرۆڤ بەسەر ویژدان، یان هوشیاری یان تەنانەت بەسەر غەریزە مرۆییەکانیدا باڵادەست بن، ئەوا رەفتاری باڵادەست لە مرۆڤدا دەبێتە رەفتاری دڕندانەو ئەوکاتەش هیچ بەربەست و رێگرییەک لە بەردەم تاوانکردندا نامێنێت.

ئەمی شاعیر هۆکاری هەموو ئەو تاوانانەی لە دوای کوشتنی هابیل لە لایەن قابیلەوە دەخاتە ئەستۆی قابیل و پێیوایە ئەم رچەشکێن بوو بە ئەوەی مرۆڤایەتی فێری تاوانی کوشتن بکات. هەروەها ئەو سەرەتای تریش لەپاڵ ئەم تاوانەدا بە سەرهەڵدانی تاوان دیاری دەکات. ئەو باسی ئەوە دەکات لەو رۆژەوە دەرگای شەهوەت کراوەتەوە، خوێنڕشتن بووەتە کارێکی ئاسایی. ئەمەش مانای ئەوەیە لەو ساتەوە مرۆڤ خۆی دایە دەستی حەزو ئارەزووەکانی و بەجۆرێک بوو بە کۆیلەی ئەو حەزو ئارەزووانە، ئیتر دەرگای تاوان و خوێنڕشتن کەوتە سەرپشت. ئەم پێیوایە نەک هەر خوێنی مرۆڤ لەم سەر زەویە دەڕژێت، بەڵکو درەخت و

تەنانەت ڕەگەزی بێ گیانی وەکو بەردیش خوێنیان بەربووە. لەڕەدا جارێکی تر خاسێتی زیندەوەر بۆ ڕەگەزە نازیندووەکانی لە جۆری بەرد دەبەخشرێت. واتە لە ئەنجامی یەکەم تاوانی کوشتن و کردنەوەی دەرگای حەزو ئارەزووە ئاژەڵییەکانی مرۆڤدا تاوان و خوێنڕشتن بووەتە دیاردەیەکی ئاسایی لەم گەردوونەدا.

ئاشکرایە پەیامی عیسا، سەرباری بنەماکانی خوداپەرستی و بەڕوابوون بە جیهانێکی تر لە دوای مردن، پەیامی ئاشتی و برایەتی و ڕاستگۆیی بوو. عیسا لە خاچ درا و ئامانجی سەرکیش لە پشتی ئەم تاوانە نامرۆڤانە گەورەیەوە، لەناوبردنی پەیامەکەی عیسا بوو. خاک نیگەران بوو بە ئەوەی بەسەر عیساو پەیامەکەیدا هێنرا. ئەم وەها وەسفی ئەو تاوانە دەکات کە خاک ئاگر لە جەرگی بەربووە. ئەمەش وەناکردنی خاکە وەکو دایک و عیساو پەیامەکەشی وەکو نەوەی خاک، کە دایک بە لە دەستدانی نەوەکەی بە جەرگ سووتاو ناودەبرێت. ئەوەش قورسی ئازاربەخشی و گەورەیی تاوانەکە نیشان دەدات. ئەم لەو ساتەوە کە عیسا لە خاچ دراوە، وەکو تەم باسی عیسا دەکات، کە ئەمەش مانای ونبوون و لێڵی و نادیاری چارەنووسی ئەو و پەیامەکەیەتی. ئەو پەیامەی کە زۆرێک لە بێنەوایان و ڕەش و رووت و ئەوانەی لەژێر باری خەمدا دەناڵێنن، خەون بە زیندووبوونەوەی پەیامی ئاشتی و برایەتی و راستگۆیی عیساوە دەبینن.

ئەمی شاعیر سەبارەت بە یەکەمین تاوانی کوشتن ناڕاستەوخۆ باسی هەوڵێک دەکات بۆ شاردنەوەی دەرئەنجامی ئەو تاوانەو ئاشکرا نەکردنی کە ئەویش ناشتنی تەرمی هابیلە. ئەم باسی ئەوە دەکات کاتێ کە قابیل تەرمی براکەی کە بەدەستی خۆی کوشتبووی لە کۆڵ دەکات و نازانێت چی لێ بکات، خودا قەلەڕەشێک وەکو ڕێنومایەکەر بۆ قەلەڕەشێکی مردارەوەبووەوە دەنێرێت تا لەبەرچاوی قابیل لەژێر گڵدا قەلەڕەشە مردارەوەبووەکە بشارێتەوە. ئەم پرسیار دەکات و دەڵێت ئایا بۆچی خودا ئەو ڕێنوماییکەرە بۆ قابیل دەنێرێت؟ لە کاتێکدا ئەو یەکەمین تاوانبارە بە کوشتن لە مێژووی مرۆڤایەتیدا و ئەو بەرپرسە لە هەموو تاوانی کوشتنەکانی دواتر. ئایا تاوانبارێکی لەم جۆرە بە وێنە دەبێت لەو بارە ناهەموارەی تێیکەوتووە رزگار بکرێت؟ یان پێویستە بەجۆرێکی هێندە تووند سزا بدرێت کە کەسی تر بوێری ئەوەی نەبێت تاوانێکی تری لەو شێوەیە ئەنجام بدات؟ ئەگەر خودا ئەو قەلەڕەشەی بۆ قابیل نەناردایەو فێری نەکردایە چۆن تەرمەکە بشارێتەوەو خۆیی لە رزگار بکات، ئەوا مانەوەی تەرمەکە بە هەتاهەتایە بە کۆڵی قابیلەوە وەکو نیشانەی تاوانکردن، گەورەترین سزا بوو بۆ ئەو. ئەگەری ئەوە هەبوو ئەگەر سزای لەکۆڵکردنی تەرمەکە بۆ هەتا هەتایە بەسەر قابیلدا بسەپێنرایە، ببوایەتە

عیبرەت و دوای ئەو کەسی تر بوێری ئەوەی نەبوایە تاوانی کوشتن ئەنجام بدات. بەڵام وەکو دەبینرێت خودا قابیل لەو ڕووە زرەدەی دنیا رزگار دەکات و سەرئەنجام لە بری ئەوەی مرۆڤ عیبرەت وەربگرێت و جارێکی تر بوێری ئەوە نەکات تاوانی کوشتن ئەنجام بدات، بەجۆریک ئەو ئاماژەی پێدەدرێت کە کوشتن کارێکی ئاساییە. لێرەدا لە ئاستی هەستپێکراو بەڵام نەبنراودا، جۆرێک لە ناڕەزایی لە ئاستی قوەی دەقەکەدا بەرامبەر بە رزگارکردنی قابیل لەو بارە نیگەرانییەی تێیدابوو دەبینرێت. ئەمی شاعیر لایەنگری ئەوەیە کە نەدەبوو ئەو قەلەڕەشە بنێردرایە تا قابیل فێرنەبووایە تەرمەکە بشارێتەوە و بە هەمیشە بە کۆڵییەوە بوایە وەکو پەڵەی تاوان و ریسوایی و ڕووڕەشی، چونکە بە پێی تێڕوانینی هەموو ئاینە ئاسمانی و زەمینیەکان مرۆڤ شایانی کوشتن نییەو گەورەترین تاوانیش تاوانی کوشتنی مرۆڤە کە جێنشینی خودایە لەسەر زەوی.

بەگومان دەشێت ئەو پرسیارەی دەقەکە بەرزی دەکاتەوە ئەمە بێت: ئایا دەشێت کەسێک تاوانی کوشتنی بە ئەنقەست ئەنجام بدات، کە وەکو گوتمان لە روانینی ئیسلامەوە وەکو ئەوە وایە هەموو مرۆڤایەتی بکوژێت، کەچی ڕێنومایکەری بۆ بنێردرێت بۆ ئەوەی لەو بارە ناهەموارەی کە تێیکەوتووەو ڕەنگە رزگاربوونی ئەستەم بێت، رزگار بکرێت؟ لە پشتی ئەم روانینەوە کە دەقەکە بەرجەستەی دەکات، ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت، کە یاساکانی ئەم گەردوونە سەرباری ڕێکخستنیان بەجۆرێکی گونجاو و پڕ لە هارمۆنی، بەڵام ناجۆری و نادادپەروەری زۆریان تێدایەو ئەو ناجۆری و نادادپەروەرییەش دەرهەق بە مرۆڤ دەکرێت، کە لەڕاستیدا دەبوو لەم گەردوونەدا هەموو جوڵەیەک لە بەرژەوەندی مرۆڤ و لە پێناوی سەروەری مرۆڤدا بووایە وەکو ژیرترین و پەرەسەندووترین بوونەوەرو وەکو نوێنەری خودا لەسەر زەوی.

لە دەقەکەدا هاتووە:

ئەی سەردەمی قەلەڕەش و کونەبەبوو../ من ئەمرم و لەناو دەریای دوودڵیی یا../ شەپۆلێکی دڵنیایی بەچی مێشکم ناپژێنێ../ بەسەر تاشەبەردەکەوە؟ / شەپۆلێکم ئەسوتیم و نابمە هەڵەم../ لە دارستانە تاشەبەرد../ هەڵئەنوتێم و سەز ئەکەم بە عەزرەت کەنارەکەوە / گشت گیانم لەت و پەت بووە / لەهەر چایخانەو شەقام و بن دارەکا../ پارچەیەک لە دەم ونبووە / من یوسفم..یەعقوبیشم../ نیوەم لە بنی بیرایەو نیوەم ئەگری / کوانێ ئۆقرە؟.. کوانێ ئارام؟../ کراسی یوسف بە یەعقوب../ یەعقوبێکی ژێر هەرەس و ملیۆنە زام./

شاعیر راستەوخۆ قسە لەگەڵ سەردەم، یان بارودۆخ دەکات و لە ڕێگای دانەپاڵی چەند خاسێتەکەوە دەیەوێت ناجۆری و خراپی سەردەمەکە

نیشان بدات، بەڵام لە پشتەوە وەسفی سەردەمەکە ناکات، بەڵکو راستەوخۆ دەیدوێنێت و پێی دەڵێت تۆ سەردەمێکی خراپ و ناجۆریت. ئەوەش لە بەکارهێنانی هەردوو ناوی قەلەڕەش و کونەپەپوو-وە نیشان دەدات. قەلەڕەش هێمای کاولکاری و وێرانبوون و چەڵەوانی و رووتکردنەوەیە لە هەموو سیمایەکی ژیان. هەروەها کونەپەپوو هێمای خراپەو بەدبەختی و هەواڵ و راگەیاندنی شەڕو کارەسات و نەهامەتییە. لە رێگای بەکارهێنانی ئەم هێما نادەگیرانەوە، کە هەڵگری مانای دەلالتی کارەسات و لەناوچوونن، شاعیر بە کات، یان بەسەردەم دەڵێت تۆ کات و سەردەمێکی بارگاوی کراویت بە رەگەزەکانی کارەسات و مەرگدۆستی. واتە ئەو دەیەوێت بڵێت کە ئەو سەردەمەی دەقەکەی تیادا بەرهەمهاتووە، سەردەمێکی ناهەموارو تراژیدی بووە.
ئەم باسی ئەوە دەکات لەم سەردەمە ناجۆرەدا دەمرێت، بەڵام سەرباری ئەوەش ئەم لە بارێکی دوودڵیدایە، کە مەبەستی لە باری شلەق و گومان و نادڵنیاییە. ئەوەش بێگومان وای لێ دەکات ئارام نەگرێت و هەمیشە نیگەران بێت و لەبەردەم ترسدا بێت. ئەم لەباری دوودڵیدا دەمرێت، ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە بە گومانەوە سەیری مردن و دوای مردن دەکات و شتێک نییە دڵنیای بکات و بیگەیەنێت بە دڵنیایی، یان بە زاراوەی ئایینی بیگەیەنێتە یەقین. چونکە ئاشکرایە گەیشتن بە یەقین مانای حەوانەو ئاسودەیی رۆحی و دەروونی. ئەم ئێستا خوازیاری ئەوەیە بگات بە دڵنیایی. هەربۆیە دەپرسێت بۆچی شەپۆلێکی دڵنیایی مێشکی ناپژێنێت. کە ئەم دەربڕینە دەشێت وەها لێکبدرێتەوە کە ئەم زۆر پەرۆشی دڵنیاییە، یان بە بارێکی تردا، دەخوازێت دڵیایی وەکو هێزێکی وێرانکەر یان وەکو هێزێکی یەکلاییکەرەوە لە مێشکیدا بتەقێتەوە. کە ئەوەش دەیگەیەنێت بە دڵنیایی، یان بە لوتکەی دڵنیایی، کە ئەویش یان دڵنیابوونە لە مردن و چارەنووسی دوای مردنی، یان دڵنیابوونە لە مردن و کۆتاییهاتنی هەموو شتێکە لە دوای مردن، .واتە گەیشتن بە یەقینی ئەوەی کە دوای مردن ژیانێکی ترو دنیایەکی تر هەیەو دەشێت ئەم بە ئومێدی ئەو ژیانەی تر بێت و لەبەرئەوەش گوێ بە مردن نەدات و وەکو دەستپێکی لەناوچوون و سڕینەوەی هەتاهەتایی سەیری نەکات، یان وەها لە مردن نەڕوانێت کە بریتییە لە گەیشتن بە یەقینی ئەوەی کە مردن دوا خاڵە کە ئەم بیگاتێ و دوای ئەو هیچ شتیکی تر نییە. بێگومان ئەم ئێستا لە گومانی نێوان ئەم دوو بۆچوونە، یان ئەم دوو لێکدانەوەدایەو تاکو ئێستا نەگەیشتووە بە هیچ کام لەو دوو یەقینە، کە بێگومان گەیشتن بەهەر کامێکیان بۆ ئەم رزگاربوونە لەو بارە شلەقی و نیگەرانییەی کە تیایدایە. هەربۆیە دەخوازێت بگات بە ئاستی دڵنیایی بۆ ئەوەی ئارام بگرێت و بحەوێتەوە.

ئەم خۆی وەکو شەپۆلێک دەناسێنێت نەک خۆی بە شەپۆل بچوێنێت. باسی ئەوە دەکات کە دەسوتێت، بەڵام نابێت بە هەڵم. لە راستیدا هەموو ئەو شتانەی، یان هەموو ئەو مادانەی کە دەسوتێن، دەبن بە دوو جۆر پاشماوە، کە یەکێکیان دوکەڵەو پەرش و بڵاودەبێتەوەو سەرئەنجام هیچی نامێنێتەوە. دووەمیان خەڵوزو سوتووە کە وەکو پاشماوە بەجێدەمێنن و دەشێت لەگەڵ رۆیشتنی کاتدا لەناوبچن، یان بگۆڕێن بە شتی تر چونکە ئاشکرایە لە رووی زانستییەوە مادە لەناو ناچێت، بەڵکو لە دۆخێکەوە یان لە شێوەیەکەوە دەگۆڕێت بە دۆخ یان شێوەیەکی تر. ئەم خۆی وەکو شەپۆلێک نیشان دەدات کە دەسووتێت. لە راستیدا شەپۆل خاسەتی ئاو یان خاسەتی دۆخی شلی مادەکانە، بە تایبەتی ئاوی دەریاو زەریاکان لە شوێنی خۆیاندا شەپۆل دەدەن. کە دۆخی مادەش ئەگەری ئەوەی هەیە بە دوو ئاراستە بگۆڕێت بەپێی بەرزبوونەوەو نزمبوونەوەی پلەی گەرمی. لە بەرزبوونەوەی پلەی گەرمیدا ئاو یان دۆخی شلی دەگۆڕێت بە هەڵم. لە نزمبوونەوەی پلەی گەرمیدا ئاو دەگۆڕێت بە دۆخی رەقی، واتە دەبێتە سەهۆڵ. بەڵام ئەم دەسوتێت کەواتا پلەی گەرمی بەرزدەبێتەوەو بەو پێیەش دەبێ ببێتە هەڵم، بەڵام ئەو باسی دەرچوونی خۆی لە جوڵەی ئەم یاسا سروشتییە دەکات.

ئەم لەم بارودۆخە خراپەی کە تیایدایە باسی ئەوە دەکات وەکو شەپۆلێک دەسووتێت و بە نیگەرانییەوە بەسەر دارستانی تاشەبەردا هەنگاودەنێت و هەڵدەنوتێت. دارستان لە لایەک هێمای چڕی و سەوزاییە و زەمینەیەکە بۆ شاردنەوەو حەشاردان و تەنانەت زەمینەیەکە بۆ ترس و دڵەڕاوکێ و ونبوون. بەڵام "دارستانە تاشەبەرد" دەلالەتی وشکی و سەختی و ئاڵۆزی و نەبوونی ژیان و زیندەگانی و هەڵدێران و ملشکان و لەناوچوون هەڵدەگرێت. ئەم لەم بارە ناجۆرەی خۆیدا لە تاشەبەردی ئاڵۆزو سەخت هەڵدەنوتێت، جەستەی پارچە پارچە دەبێت، بەڵام لەوکاتەدا گەرانی بە باڵای کەنارێکدا دەڕێت، یان خەون بەکەنارێکەوە دەبینێت. هیواخواستن لەو چرکەساتە ترسناکەی هەڵنوتاندا بە کەنارێکەوە دەلالەتی خەونبینن بە رزگاربوون و گەیشتن بە یەقین هەڵدەگرێت کە ئەویش گەیشتنە بە یەقینی بوونی ژیانێکی تر لە دوای مردنەکەی، یان گەیشتن بە یەقینی کۆتاییهاتنی هەموو شتێک لە مردندا. گەیشتن بە کەنار مانای گەیشتنە بە یەکێک لەو دوو یەقینە.

کاتێ ئەم لە تاشەبەرد هەڵدەنوتێ، لەت و پەت دەبێت و هەر پارچەیەکی دەکەوێتە شوێنێک و ناتوانێت بیاندۆزێتەوە. ئەم سەرباری ئەوەی باسی لەت و پەتبوونی گیانی دەکات، بەڵام گیان لە دەقەکەدا بە مانای جەستە و دەشێت بە مانای ژیانیش هاتبێت، چونکە ئەو باسی

لەت و پەتبوونی گیانی و ونبوونی پارچەکانی دەی دەکات، کاتێ باسی ئەوە دەکات لەهەر شوێنێک پارچەیەک لە دەی ونبووە. دە بە مانای ژیان و بە مانای خۆشەویستیش دێت. بۆیە لێرەدا ئەوە دەردەکەوێت کە ئەم لە ئەنجامی مانەوە لەسەر خاڵی شلەقی نێوان گومان و دڵنیایی، گیان و جەستەی لەت و پەت و پارچەپارچە دەبن و هەر پارچەیەکی لە شوێنێک ون دەبێت. ئەمەش ئەوە دەگەیەنێت کە ئەمی قسەکەر لە پێناوی ئەوەی لەت و پەت نەبێت و ون نەبێت، دەیەوێت بگات بە یەقین، واتە دڵنیایی یان یەقین وەکو چارەسەر یان رزگاربوون لە دەستی ونبوون و لەناوچوون سەیر دەکات. لێرەدا ناڕاستەوخۆ لە ئاستی نەبینراوی دەقەکەدا ئەو دەلالەتە بەرهەم دێت کە گومان و مانەوە لەسەر هێڵی باریکی شلەقی نێوان گومان و یەقین دەبێتە هۆی لەت و پەت بوون و ونبوون. کەواتە هەوڵی ئەم بۆ رزگاربوونە لە لەناوچوون. لەناوچوونێک کە ئەم واینیشان دەدات کە سەردەمی ناهەموارو نالەبار هێناویەتیە پێشەوەو ئەم خۆی چ وەکو تاکەکەس و چ وەکو نموونەیەک بۆ مرۆڤایەتی ناتوانێت لە هەژموونی مەترسیداری ئەو سەردەمە ناجۆرە دەربازبێت و بگات بە دڵنیایی. واتە نیگەرانی و ترسی ئەم تەنیا نیگەرانی و ترسی تاکەکەسیی خۆی نییە، بەڵکو ترس و نیگەرانیە لەو بارودۆخە ناهەموارەی جوڵەی گەردوون کە مرۆڤایەتی لەسەر هێڵی شلەقی نێوان گومان و یەقین راگرتووەو ئەوەش بووەتە هۆی لەت و پەتبوون و ونبوونی.

شاعیر دەگەڕێتەوە بۆ ناو مێژوو، هەوڵدەدات لەو رووبەرەدا هاوشیوە بۆ خۆی بدۆزیتەوە. هەربۆیە دەمێک خۆی بە یوسف ناودەبات و دەمێک بە یەعقوب. مەبەست لەم خۆچواندنە بە باوک و کوڕەک کە هەریەکەیان بەجۆرێک قوربانیە بە ئەوەیە کە بەڕێت ئازارو خەمەکانی دوو قوربانی لەخۆیدا کۆکردووەتەوە. یوسف کە لە لایەن براکانیەوە فڕێدەدرێتە بنی بیرەوەو یەعقوب کە کوڕی ئیسحاقی کوڕی ئیبراهیم خەلیلە قوربانی دیارنەمانی کوڕە هەر خۆشەویستەکەیەتی. پێشتریش ئیسماعیل کە مامی یەعقوبە بە فەرمانی خودا بڕیاربوو بکرێت بە قوربانی، بەڵام لەبەر گوێڕایەڵی خۆی و ئارامی و دانبەخۆداگرتنی باوکی، بەخشرا. یەعقوبی برازای ئیسماعیل و یوسفی کوڕی نموونەی تری دیاری قوربانین لە مێژوودا. بەڵام دیسان یوسف پاداشتی قوربانی بوونی وەردەگرێتەوەو دواجارو دوای فڕێ و ناپاکی براکانی دەبێتە عەزیزی میسر کە گەورەترین دەسەڵاتدارەتی لە دۆڵی نیل دادەمەزرێنێت لە دوای فیرعەونەکان. یوسف کوڕی یازدەهەمینی یەعقوب بوو، کە دوانزە کوڕی هەبوو. بەڵام یەعقوب ئەمی لە هەموویان خۆشتر دەویست. ئەوەش وایکردبوو براکانی ئیرەیی پێبەرن و رقیبان لەی بێت. ئەمەش دەبێتە هۆی ئەوەی بیخەنە بنی بیرەوەو کراسەکەی خوێناوی بکەن و بە

باوکیان بڵین یوسف گورگ خواردوویەتی. بێگومان یوسفی قوربانی دواتر دەبێتە یەکیک لە کەسێتیە دیارەکانی مێژوو. ئەمەش بەجۆرێک وەکو ئەوەی وایە هێزو دەسەلاتی خوداوەند پاداشتی بداتەوە لەپای ئەو ناپاکیەی براکانیلەگەڵیان کرد.
ئێستا شاعیر نیوەی یوسفە کە لە بنی بیردایەو براکانی رایانگەیاندووە کە گورگ خواردوویەتی. نیوەکەی تری یەعقوبە کە وێڵی دوای دۆزینەوەی کوڕەکەیەتی و دەشزانێت کە کوڕەکەی بە پیلانی کوڕەکانی تر سەرنگون کراوە. بۆیە یەعقوبیش لە ئازارێکی سەختدایە. ئازاری دیارنەمانی خۆشەویستترین کوڕی لە لایەک و هەستکردنی بە ناپاکی کوڕەکانی تری لە لایەکی ترەوە. ئێستا ئەمی شاعیر ئازاری ئەم دوو قوربانیەی پێکەوە لەخۆیدا کۆکردووەتەوە. سەرباری ئەوەش هێشتا بە دوای ئارامی و حەوانەوەدا دەگەڕێت. ئەم پێشتر خۆی وەکو یوسف و لە هەمان کاتدا وەکو یەعقوبیش دەناسێنێت، بەڵام ئێستا زیاتر خۆی دەخاتە شوێنی یەعقوب و ئازاری دیارنەمانی کوڕەکەی رۆحی دەکرۆژێت و بەدوای نیشانەیەکی دڵنیاییدا دەگەڕێت. وەکو ئاشکرایە براکانی یوسف کراسەکەی یوسف خوێناوی دەکەن و دەیکەن بە بەڵگە بە نیشاندانی ئەوەی کە براکەیان گورگ خواردویەتی. ئێستا یەعقوب بە دوای سۆراخی کوڕەکەیدا ئارامی لەبەربڕاوە. ئەو دەیەوێت لە چارەنووسی کوڕەکەی دڵنیابێت، تەنانەت ئەگەر چارەنووسێکی رەشیش بێت. واتە ئەو بەدوای دڵنیاییدا وێڵە، تەنانەت ئەگەر ئەو دڵنیاییە بە نەمانی کوڕەکەیشی بێت باشترە لەوەی لەو گومان و نیگەرانیەدا بمینێتەوە. بۆیە بینینی کراسی خوێناوی یوسف سەرباری ئەوەی کە گەورەترین کارەساتە بۆ ئەو، بەڵام هێشتا جۆرێک لە دڵنیایی پێدەبەخشێت بەڵام دڵنیاییەکی تفت وتاڵ و پڕ لە ئازار. لێرەداو لە پشتی ئەم بۆچوونەوە، دەقەکە لایەنگیری ئەوە دەکات کە گەیشتن بە دڵنیایی هەرچەندە دڵنیاییەکی پڕ لە ئازاریش بێت باشترە لە مانەوە لە باری گومان و نیگەرانی و چاوەڕوانیدا.
ئێستا بە ئاشکرا دیارە کە ئەم دەقە لەسەر بنەمای دووانەی گومان / دڵنیایی بنیادنراوە، کە ئەمەش بارێکی ئاشکراو باڵادەستە لە ژیانی مرۆڤدا. هەرچەندە گومان رێگایەکی دیارە بۆ ئاشکراکردن و بە دۆزینەوە، بەڵام لەگەڵ ئەوەدا بارێکی ناجێگیر و شلەقە، هەموو ناجێگیریەکی دەروونی و رۆحی ئازاربەخشە. ئاشکرایە نەک هەر مرۆڤ بەڵکو کۆی زیندەوەران هەموو هەوڵێک دەدەن بۆ ئەوەی لە ئازارچەشتن بەدووربن. هەر لەژێر کاریگەری ئەم هۆکارەدایە کە مرۆڤ وەکو پەرەسەندوترین بوونەوەر بەدوای دڵنیایدا دەگەڕێت، بەو ئومێدەی لەوباری نیگەرانی و گومانە دەربازبێت و ئەوەش ببێتە هۆی رزگارکردنی لە ئازاری رۆحی و دەروونی و ویژدانی. بەڵام گەیشتن بە

دڵنیایی یەعقوب لەگەڵ خۆیدا ئازارێکی سەخت دەهێنێت، چونکە کراسی خوێناوی و قسەی کوڕەکانی دڵنیای دەکەن کە کوڕەکەی گورگ خواردوویەتی.
ئەم پێشتر ئازاری گومانکردن لە چارەنووسی کوڕەکەی رۆحی دەخوارد، بەڵام ئیستا ئازاری دڵنیابوون لە نەمانی کورەکەی و لەناوچوونی بەو شێوە تراژیدیە ئازاری دەدات. پێشتر ئازاری گومانی دەچەشت، بەڵام ئیستا ئازاری دڵنیابوون لە چارەنووسی کارەساتباری کوڕەکەی ئازاری پێ دەچێژێت. بەڵام ئەمەی دووەمیان ئومێدبڕە، بۆیە سەرباری سەختی ئازارەکە لەگەڵ رۆیشتنی کاتدا لە لایەک بەناچاری و لەلایەک بەهۆی خو و سروشتی راهاتنی مرۆڤەوە، لەگەڵ ئەو بارە رادێت.
لێرەدا گەیشتن بە دڵنیایی، بەڵام دڵنیاییەکی پڕ ئازار شوێنی ئازاری گومانکردن دەگرێتەوەو دڵنیایی ئارامی پێدەدات، بەڵام ئارامیەکی پڕ لە ئازار.

دەنگ و دایەلۆگ و شتی تریش لە ڕۆمانی کچەی کافرۆشدا.. گۆران سەباح

نەبەز گۆران وەستایە لە هەڵبژاردنی بابەت بۆ ڕۆمان. کێ بیری بۆ کچی کافرۆش دەچێت ڕۆمانێکی لەسەر بنووسێت؟ جێی دەستخۆشی□ ئاوڕێکی لەو بابەتە دانسقە دایەوە و کردی بە دۆکیومێنت تا هەتایە بمێنێتەوە. خۆزگە وەک پڕۆژەیەکی نیشتیمانی، بودجەیەکی دەبوو و دەکرا بە ئینگلیزی و بڵاو دەکرایەوە.
لە زمانیش وەستایە، نەبەز. سادە، ڕەوان، خۆش، بێ گرێ. سادەنووسین قورسترین کارە. ئاڵۆزنووسین ئاسانە، هەموو کەس دەتوانێت ئاڵۆز بنووسێت و کەس لێی تێ نەگات.
هەندێ هەڵەی ڕێنووس، چەند ڕستەیەکی ناڕوون و کۆ و تاکی بکەر و فرمانی بەسەردا تێپەڕیوە، خۆزگە لە چاپی دووەمیدا ئەوانیشی چاک دەکرد. بۆ نموونە لە لاپەڕە (٢٨٨ و ٢٨٩)دا، (پیشانم دا) و (... بەردەکەمان پیشاندا) هەن، ئەوەی یەکەم ڕاستەکەیە. لاپەڕە (١٨٧)، (بەژدار) یان (بەشدار)؟ هۆردووکیان تەواون، بەڵام دەبێ نووسەر

خۆی یەکلا بکاتەوە یەکیان بەکار ببات. نمەنمە یان نمە نمە (لا٢٨٨)؟
هەندێ ناوی کەرت کردووە وەک: خوازبێنیکەر نەک خوازبێنی کەر (لا٢٠٦، ٢٠٧)؛ دەردەسەری نەک دەردە سەری (لا٢٦٤)؛ بەسەربردن نەک بەسەر بردن (لا٣١٩). کاکڕەکان نەک کا کڕەکان (لا٣١٩)؛ ژێردەستەیی نەک ژێر دەستەیی (لا٢٢١)؛ باپیرە نەک با پیرە (لا٢٦٠).
ئەم ڕستەیە لە لاپەڕە (١٨٤)دا هاتووە: "لەناو ئەفسانەکاندا پاڵەوانەکان و ڕووداوەکان و شوێنەکان، خەیاڵ و خەون و بینینی تایبەتی تێدابوو." ئەم ڕستەیە (لا٢١٦): "دوو کوڕەکەی باڵیان گرت و ڕۆیشت."
لە زمانی کوردیدا، دەبێ بکەر و فرمان لە تاک و کۆدا کۆک بن. ڕاستک□ ئاوایە: لەناو ئەفسانەکاندا، پاڵەوانەکان و ڕووداوەکان و شوێنەکان، خەیاڵ و خەون و بینینی تایبەتیان تێدا بوو. دوو کوڕەکەی باڵیان گرت و ڕۆیشتن. (هەرچەندە باڵگرتن بۆ فڕینە نەک بۆ ڕۆیشتن).
". . . ئەو پیاوە مەبەستێکی خراپیان هەبێت" (لا٢٤٨). ڕاستک□□: "ئ□و پیاوە مەبەستێکی خراپی هەبێت."
لە لاپەڕە (٢٣٧)دا دەڵێ: ". . . چاوە گەورە و قورس و نەرمەکانی".
چاوی گەورە هەیە. بەس چاوی قورس و نەرم چۆنە؟
"گەیشتمە سەر شەقامەکە ڕێبوارەکان دەردەکەوتن بۆ ئیشوکار و چوون بۆ سەرکار پەلەیان بوو" (لا٢٨٨). لە مەبەستی تێ دەگەم، ب□□□ام ڕستەکە کرچە.
دەنگەیلی نێو ڕۆمانەکە تێکەڵن. نەشازن. دەنگی کارەکتەر دەبێ یەک بکاتەوە لەگەڵ کولتور و ناوچەی جوگرافی و پێگەی ک□م□□□ایەتی. دەنگی ئەلبێرت هێندە نەشازە، حەزم نەدەکرد قسە بکات.
"تۆ چرای ماڵەکەی منی. هەرچیم هەیە و نییە لە پێناو تۆ و دایکتدایە. بۆ ئەوە دەژیم بتوانم دڵخۆشتان بکەم. کە لەماڵ دوورم، بەبیری خۆمی دەهینمەوە کەسێک لە دوامەوەیە، کەسێک لە خونچە دەچێت و بووە بە وزەی ژیانم. تۆ تەواوی بوون و خەونی منیت." (لا١٠).
ئەلبێرت ئەمە بە (خا□□ان)ی کچی د□□□□ت. سەربازێکی دڵڕەق و بەدڕەوشتی ئینگلیز قەت وا قسە ناکات، تەنانەت لەگەڵ کچەکەیشی. هەر بەگشتی، ئینگلیز وا قسە ناکەن. ئەم قسەیە لە باوکێکی کوردی پڕ سۆز دەچێت.
"گریانێک لە قوڕگمدابوو نە ئەوەبوو بێتە دەرەوە، نە ئەوەبوو لەناوەوە بتەقێتەوە و . . ." (لا ٣٤، ٣٥).
پیرەژنێکی ئینگلیز قسە دەکات (لا٢١٥): "خزمانی منم، بەڕەحمەت بێت برازای من بووا!" د□□□ی پیرەژنێکی خەڵکی ع□ر□ب□ تە.
"خوا عەفویکا، تۆ خۆشبیت گیانی سپارد" (لا٢٦٣). ئەمە خەسووی

کۆلیارە لە ڕووسیا. پیرەژنێکی ڕووس وا قسە ناکات.

“. . . کۆمەڵێک هاوڕێی خوێندکارم لە خوارەوە دەستیانکرد بە هاوارکردن و بژی بژییەکیان لێکردم” (لا ٣١٤). ئەمانە ئینگلیزن و هاوڕێی خاڵانن. ئینگلیز بۆ پیرۆزبایی ناڵێ “بژی”.

دەنگی کەشی (کچەی کافرۆش) بە یەکێک ناچێت خەڵکی شارێکی ڕۆژهەڵات بێت. چەند جارێک لە ڕۆمانەکە وشەی (بەرسف) ب□کار دەبات. ئەم وشەیە لە شاری منارەکان نایەتە بەکاربردن.

دەنگی ڤەگێڕ (خاڵان) بە دەنگی کچێک ناچێت لە بەریتانیا لەدایکبووبێت لە دایکێکی کورد و بابێکی ئینگلیز. بە دەنگی نووسەر دەچێت. دەنگی نووسەر (نەبەز گۆران) تەواو زاڵە لە نێو ڕۆمانەکەدا. کاتێ دەنگی نووسەر تێکەڵی دەنگی ڤەگێڕ و کارەکتەرەکانی تر دەبێ، دەنگەکان نەشاز دەبن.

“لەوانەیە زیادەڕەوی بێت، بەس بڕوام وایە، ئەو زمانانەی زیاتر خۆیان دەبەستن بە هونەری موسیقا و شیعرەوە، زمانێکی شیرینتر و گەرمترن . . .” (لا٩٧، خاڵان).

“کەسانێک هەن هەموو دنیاشت بۆ بخەنە سەر سینییەک . . .” (لا١١، خاڵان).

“ژیانی بەشێک لە مرۆڤەکان هێندە سەرنج ڕاکێش و . . .” (لا١٤، خاڵان).

“هەستدەکەم لە ناخی هەموویاندا نەخۆشێک هەیە . . .” (لا٣٢، کەشی).

“وەک خاکەکەی مانگا بێت شیرە ڕەشەکەیان دەخۆن . . .” (لا٣٦، خاڵان).

“پێناچێت گیانەوەرەکانی تر لە مرۆڤ بچن . . .” (لا٤٢، ئەلبێرت).

“یەکێک لە هونەرەکانی کچان و ژنان . . .” (لا٥٤، کەشی).

“بۆ سەردەمەکەی خۆی جوڵەیەکی گرنگ بووە . . .” (لا٦٥، خاڵان).

“بەشێک لەو خوێندەوارن□ی خۆیان بە نوێنەری ڕۆشنبیری دەزانن . . .” (لا٢٤٠، خاڵان).

ئەمانەی سەرەوە چەند نموونەیەکن لە دەیان نموونەی وا لە نێو ڕۆمانەکە. دەنگی نووسەر ئاشکرایە و بە دەنگی کارەکتەرەیلی نێو ڕۆمانەکە ناچێت.

یەکێ لە پێوەرەکانی ڕۆمان، واقیعیبوونی شوێن و کات و کارەکتەر و ڕووداوەکانە. واقیعیبوون لە نێو خەیاڵ کارێکی ئەستەمە. ڕۆمان خەیاڵە، بەڵام هەر شتێک باس دەکەی، دەبێ واقیعی بێت و لەگەڵ جیهانی ڕۆمانەکە و خەیاڵەکەدا بێتەوە. دەبێ درۆیەکان هێندە ڕاست بن، قەناعەت بە خوێنەر بکەن. لەم ڕۆمانەدا، شتەیلی ناواقیعی زۆرن. ئەمەی خوارەوە یەکێکە لە دەیان نموونە.

“کچەی کافرۆش… ئیتر تۆ یەکێکی لە جوانەکانی ئەم شارە . . .”

(لا٤٨، کەشی). کەشی (کچی کافرۆش) قسە لەگەڵ خۆی دەکات. ئەم لەبەرخۆدووانەی ناواقیعییە. هەروەها، ڕفاندنی کچەی کافرۆشیش قەناعەتی پێ نەکردم.
ئەم ڕۆمانە هەندێ (چاپ)ی تێدایە کە لە تام و ئاستی هونەریی ڕۆمانەکە کەم دەکەنەوە. چاپ لە نێو ڕۆمان واتە شتەکان یەک ناکەنەوە.
“ئازاری شکانی دەستی شێت و هاریدەکەن. بەشەق بەرد□ بێتە گەنجەکان” (لا٢٥٥). ئەلبێرت مەستە و دەکەوێتە ناو حەوزێکی ئاو و دەستی دەشکێ. هیچ سەرخۆشێکت بینیوە، دەستی بشکێ و وەرگەڕێتە چەند گەنجێک بە شەقان؟ جا گەنجی یاخی و تووڕە ش.
ئەلبێرت و کەشی، خاڵان دەبەنە دوکانی هەمبەرگرێک. خاڵان خۆیشی، دوای مردنی دایبابی، دەچێ هەمبەرگر دەکڕێت. سەردەمی ڕۆمانەکە ئەسپ و عارەبانەیە. هەمبەرگر نوێیە، تەنانەت بۆ بەریتانیاش. لە کۆتاییی حەفتاکان، هەمبەرگر دەچێتە بەریتانیا.
کۆڵیار (بابی کەشی) بیری مانیان (داکی کەشی) دەکات. کەشی لە لا(٢٦٠) بە باوکی دەڵێ، “جا خۆ وەزعی ئێمە لێرە زۆر باشە، بۆچی ناچیت بە شوێنیدا و بیهێنی بۆ ئێرە.” کۆڵیاریش دەچێ بە دوایدا. ئەمە لە کاتێکدایە وەزعیان زۆر خراپە.
یەکێک بڕفێنی، بەخێرایی ناڕۆی. غار دەدەی. کاتێ کەشی دەڕفێنن، غار نادەن، بەخێرایی دەڕۆن. (لا٢٧١). لە لاپەڕە (٢٧٥)، ئەلبێرت کەشی ڕفاندووە و پێی دەڵێ بچێ خۆی بشوات و بێ نان بخوات. (کەشی)یش بە ئاقڵی دەچێ خۆی دەشوات و دێتە سەر مێزی نانخواردن. یەکێک تازە ڕفێنرابێت، ئاوا بە ئاسانی دەچێ لە حەمامی ڕفێنەر خۆی بشوات؟
هەندێ پرسیاری تر:
سیستمی پۆستە هەبووە. نامەیان بۆ هاتووە. بۆچی کەشی یان خاڵان بیریان بۆ ئەوە نەچوو نامەیەک بۆ شاری منارەکان بنێرن، یان پێوەندی بە پۆلیسەوە بکەن؟ ئاسای□ نووسەر وای کردووە، بەڵام دەبێ هۆیەل هەبن قەناعەتت پێ بێنن.
دوای مردنی دایبابی، خاڵان دەتوانێت سەردانی خاڵی بکات، هەر هیچ نەبێ دەتوانێت نامەیەک بنێرێت. بۆ نایکات؟ هیچ هۆیەک نییە لە ڕۆمانەکە قەناعەتم پێ بکات.
ماڵی کەشی لە ژێر چاودێریدان، بۆیان □ونە کە ئەلبێرت نیازی خراپە، ئەی بۆچی بیریان بۆ ئەوە نەچوو، کۆیانی برای نان بۆ باوکی ببات؟ ڕاستە کۆیان دەچێتە کنێسە و دەخوێنێت، بەڵام دەیتوانی یەکشەمان و دووشەمان و ڕۆژانی تریش نان بۆ باوکی ببات.
لە لاپەڕە (١٣٨-١٤٩)، مامۆستای خاڵان وێنەیەکی شاری منارەکانی بۆ

دەنێرێت. کەشی سەیری دەکات. چۆن لەم وێنەیەدا توانی ماڵی خۆیان و کۆڵانی نیگارکێشیی دێوار و دوکانی باوکی ببینێ؟ خۆ گووگڵ ماپ نییە؟

بە شێوەیەکی سەیر کەشی چیرۆکی خۆی بۆ خا□□ان باس دەکات. ئاساییە دایک و کچ دڵیان بۆ یەکتری بکەنەوە و باسی زۆر شت بکەن، بەڵام هیچ کچ و دایکێک بە وردی باسی هەست و سۆز و لایەنی سێکسی بۆ یەکتری ناکەن، بەتایبەتی لەو سەردەمیدا. نووسەر ئازادە لە باسکردنی وەها پێوەندییەک لە نێوان کچ و دایک، بەڵام دەبێ قەناعەت بە خوێنەر بکات بۆچی پێوەندییەکە وایە.

لە لاپەڕە (٢٣٧)دا، ئەلبێرت جلی کوردی لەبەر دەکات و جەمەدانیش دەبەست□ت. ق□گ□□ دەڵێ کەس نەیناسییەوە؟ چۆن؟ سوورەیەکی ئینگلیز لە هەر جلێکدا بێت یەکسەر دێتە ناسینەوە، بەتایبەتی لە شارێکی کورداندا.

نووسەر دەرەقەتی دایەلۆگ نەهاتووە لە ڕۆمانەکە. نووسینی دایەلۆگ بەشێکە لە هونەری گێڕانەوە. وەک زۆربەی ڕۆمانی کوردی (سەتا ٩٩)، دایەلۆگ بەشێکی زۆری ئەم ڕۆمانەی سەقەت کردووە. بە سێ شێوازی جیاواز نووسراون (-…؛ :…؛ “…) و هەرسێکیان هەڵەن.

لە ئەلف و بێی نووسینی دایەلۆگ ئەوەیە کە کۆتەیشنت (quotation) کردەوە، لە کۆتایی دایەلۆگەکە دەبێ دایخەی. لە هەندێ شوێن نووسەر داینەخستووە.

دایەلۆگی درێژی زۆرە. پێویست ناکات نموونە بهێنمەوە، هەر کووی ڕۆمانەکە بکەیەوە، دەیبینی. درێژی دایەلۆگ واتە لە کۆڵخۆکردنەوە، واتە فڕێدانی زانیاری بە لێشاو، کە پێویست ناکات. خۆ نووسینی ڕۆمان بە شەرتی پڕکردنەوە نییە، بە شەرتی ئەوە نییە بڵێی ئیللا دەبێ بیگەیەنمە پێنجسەت لاپەڕە. لەبەر هەندێ ڕۆمانی کوردی بێتامە.

کاتێ دایەلۆگی درێژ دەکەیتە چەند پەرەگرافێک، دەبێ کۆتەیشن بکەیەوە، لە کۆتایی پەرەگرافی یەکەم داین□خ□یت، سەرەتای هەر پەرەگرافێک کۆتەیشن دەکەیەوە، بەڵام تەنیا لە پەرەگرافی کۆتایی دایدخ□ی. لەم ڕۆمانەدا، کۆتەیشن کراوەتەوە، بەڵام لە سەرەتای پەرەگرافەیل کۆتەیشن نییە، هەندێ جاریش دانەخراوە لە پەرەگرافی کۆتاییدا. بۆیە تێکەروپێکەر بووینە.

دایەلۆگ لەناو دایەلۆگ هەیە. ئەویش وەستای خۆی دەوێ. دەبێ بەم شێوەیە بێت: “کە چوومەوە مالێ دایکم گوتی، ‘بۆ ئاوا تاخیر هاتییەوە’، بەڵام من وەڵامیم نەداوە.” لێی وردبینەوە، دایەلۆگی سەرەکی بە “کە” دەست پێ دەکات و بە “نەداوە” کۆتایی دێت. دایەلۆگی دووەم کە ئی داکیتی تاک کۆتەیشنە. لەم ڕۆمانەدا، لەبەرئەوەی ئەوها نەنووسراون، دایەلۆگەیل تێکەروپێکەر بوونە و

تامی ڕۆمانەکەیان نەهێشتووە.
کێشەیلی دەنگ و دایەلۆگ لەم ڕۆمانە بە ئاسانی چارەسەر دەبێ بێو بە فرەدەنگی بێتە گێڕانەوە. بە گۆشەنیگای کەسی یەکەمی تاکی سنووردار (خاڵان) ڕووداوەکان دێنە گێڕانەوە. خۆزگە ئەلبێرت، کەشی، دێوار و کۆڵیار وەک خاڵان ڤەگێڕ دەبوون. شتەکان ڕوونتر دەبوون و خوێنەریش زێتر تامی لێیان دەکرد.
نووسەر هەقی چیرۆکی کچەی کافرۆشی نەداوە لەبەر لایەنی مێژوویی سوارەی شکاک و داگیرکاریی ئینگلیز و شاری منارەکان. پێچەوانەکەشی ڕاستە: لەبەر کچەی کافرۆش هەقی مێژووی نەداوە. سوارەی شکاک و بەره□ستی و کوژرانی بۆ خۆی ڕۆمانێکە. داگیرکاریی ئینگلیز و شاری منارەکان ڕۆمانێکی ترە. ڕاستە بۆ تێگەیین لە چیرۆکی کچەی کافرۆش، دەبێ نووسەر هەندێ لایەنی مێژوویی باس بکات تا لە سیاقەکە بگەین، بەڵام درێژەی داوەتێ و لە زۆر شوێن دوور دەکەوینەوە لە ک□□ک□ی □□مانەکە. هەر دەبنە وتاری مێژوویی.
بەشی (٢٣) گرنگە، باسی مردنی کچەی کافرۆشە. هێندە گرنگی پێ نەداوە و بەخێرایی باس کراوە. ئەو دەمەی کەشی دەڕفێنن، زۆر خێرا باس کراوە. دەبایە یەک دوو جار ڕایکردبا، هەست و سۆز و هەوڵ و کەسایەتیی کەشی ببینین. بەشەیلی (٧، ٩، ١٢، ١٣، ١٤، ١٨) لەگەڵ ئەو بەشانەی پێوەندییان بە داگیرکاریی ئینگلیز و مێژووی سوارەی شکاکەوە هەیە، زیادەن، هەر فڕێدانی زانیاریییە. دوورمان دەخەنەوە لە ڕۆمانەکە و بێزاریشمان دەکەن.
وێڕی ئەم کێماسییانە، ڕۆمانەکە شایەنی خوێندنەوەیە. من زۆر سەرسامم بە کۆڵیاری کافرۆش. نووسەر بە هونەرێکی باڵای گێڕانەوە کەسایەتیی کۆڵیارمان پێ پێشان دەدا. بێ ئەوەی پێمان بڵێت کۆڵیار پیاوێکی مێشک کراوە و ئازا و تێگەیشتووە، لە ڕێی کار و هەڵسوکەوت و قسەکانی، پێشانمان دەدات چ مرۆڤێکە، بەتایبەتی لە لاپەڕەیلی (١٠٩، ١١١، ٢٠٩، ٢٥١). لێرە نووسەر وەستایانە تەکنیکی “پێم مەڵێ، پێشانم بدە” لە هونەری گێڕانەوەدا بەکار بردووە.

ئێوارانە ١٥.. سەردار جاف

ئێوارانێ بۆنی بەخوردەکەی بەر ماڵان دێ
شەو دەنگی چرکەی کاتژمێری تاریکی و

قرچە قرچی خەیاڵەکان دێ
ئێوارانێ دەبنە بۆن و خۆ لە نێو شین باوەکەدا نغرۆن
سەمفۆنیای بسکی لە تامە ژەهرە مارەکەی ” نالی ” دەچی
ئەمە کەی چەکەرەی گوڵ و خونچە و چرۆن
ئافاتێکن وڵا تێکیان کردۆتە گوڵ
قریوەکان دەڵێی لەنجەی شەنگەبێرییە تێکەڵ بە دەنگی بەرخەلن و
لەولایشەوە زایەڵەی رانە مەڕی دێنە خوار زەنگوڵ زەنگوڵ
زۆر دەمێکە شەکەت و ماندووی ئێوارانێکم
دەستم بگرێ و لە سۆراغم بخا
نوقمی زەردەی خۆرەتاو بم،
تا لە دامێنی خەرەندێکەوە قورتارم بکا
نازانێ ئەو خۆیەتی یا بووە بە من
دەڵێي دۆلفینن لە یەک بەستە ئاڵاون
ئەو سۆراخ و کنەی هزر دەکا
لێچوونێکە لە مینا رستەیە خنکاون
ئەشکەکانی دەمەو ئێواران لە شەوە ئەنگوستەیەکدا دەبنە ئازار
هەست و هەناسەیەکن
گریانی دەم رووناهی خونچەن و
کەچی نێرگزەجاڕێکە لە گوڵعوزار
خەونەکان دەچنە خەیاڵدانی یەکەوە و شکۆفەکان دەبنە دڕک و داڵەکەی
جەوەڵبۆر و رێگر
ئەم شەوە بۆ دانایەت
تاریکی لوولمان دەکا و خۆر لە زەردبوونی ژێوانە
ئیدی رۆژە و بۆ شەو دەبێتە جێگر
هەموو جارێ لە سەفەرەکانی ئەو رێیە
بۆن و بوخورد و گوڵ دەبەخشمەوە
کە دیققەیەکی ئەو عیشقە دەدەم
لەو بەریشەوە
دڕک و داڵ و تەلە دڕکاوییەکان هەڵدەوەرن و لێدەبنەوە
ئەو بووە تەلیسمێکی سیحراوی و پەشمەک ئاسا دەتوێتەوە
غوباری ئەم ئێوارە
بووە تەمتومانێک و لە ئاونگی سپێدان دەچێ
چراتۆڕمان هەر پێکەوە خەفە دەبێ و دەسڕێتەوە
داڵانێکی تاریکتر لە تاریکی
هەموو دەمێ لە ئاوێنە بوونی یەکداین
من هەر شین و تۆ شینتری
لە بیرت بێ خۆشمدەوێی تۆ کەسم و شیرینتری

ئەڵمانیا
٩ / ٢ / ٢٠٢٣

ژیژك ڕاستڕەوێکی گاڵتەجاڕە یان فەیلەسوفێکی جیهانی؟!.. سەلام عەبدوڵڵا

ماوەیەکە ژیژك وەك فەیلەسوفێکی(چەپ، رادیکاڵ، مارکسی، شیوعی، لینینی) بە وێنەیەکی ستالین لە ژوور سەریەوە ناوی کەوتۆتە ناوان، بەڵام نازانم بۆچی بەو شێوەیە لێی تێنەگەیشتم. سوپاس بۆ هاوڕێم دلیر زەنگەنە وتارێکی(گابرێیل روکهێل- فەیلەسوف و رەخنەگرێکی فەرنسی ئەمریکیە و مامۆستای فەلسەفەیە لە زانکۆی فینوفا) بۆ سەر زمانی عەرەبی وەرگێڕا و لە سایتی(الحوار المتمدن، لە 29.1.2023) بڵاوکراوەتەوە. ئەم وتارە پشتی بە 99 سەرچاوە بەستووە و لە سایتی-Counterpunch.org-) بڵاوکراوەتەوە
لەم وتارە دوور ودرێژە بەشێوەی زانستی حەقیقەتی کەسایەتی، پەیام و ئامانجی ژیژك دەرکەوتووە کە مرۆق لەبەردەمی سەرسام دەبێت کە چۆن مارکسیەکە و ئەم هەموو هەڵویستە رقئامێزەی هەیە دژ بە مارکسیزم(لەبیرتان نەچێت چۆن بەناو ڕۆشنبیرانی سەربەخۆ، پۆپەر و فەرنسیە بلیمەتەکانیان لە خەڵك کردبوو بە بیرمەندی گەور و ئەمەش بەشێکە لەو راستیانە لەبارەی ژیژکە:
– ژیژك لە گۆڤاری(فۆرین پۆلیسی)وە لە ساڵی 2012 بە یەکێك لە باشترین 100 بیرمەندی جیهانی هەڵبژێردرا. دیك تشینی، رەجەب تەیب ئەردۆغان، نەتەنیاهو، ئەئیر داغان(بەرپرسێکی مۆساد) هاوبەشی ئەو هەڵبژاردەیەن.

- بەشداری کردووە لە دامەزراندنی حزبی لیبڕال دیموکرات (LDS)و یەکێك بووە لە قسەکەرەکانی. یەکێك بووە لەو 4 ئۆپۆزیتسیونە بۆ سەرکایەتی یەکەم کۆماری سلۆڤینیا جیابوو.
- ئارەزووی جێبەجێکردنی سیاسەتی(دووبارە داڕشتنی ئابووری لیبڕالی. داوای(خصخصە)ی کردووە و وەك ئایدولۆجییەکی

سەرمایەداری بەشێوەیەکی لابەلاکەرانە داوای(سەرمایەداری زیاتر بۆ حاڵەتەکەمان کە مانای بیمەی کۆمەڵایەتی زیاتری هەیە)

- بە گوێرەی بۆچوونی تۆمی مایرز(نووسەری ژیاننامەکەی)، ژیژك لە وڵاتەکەی رقی لە رۆشنبیری شیوعی هەبوو.
- یەکەم کتێبی لەبارەی هایدەگەر کە نازییەك بوو و لە لێی پەشیمان نەبوو. ئەم کتێبە بوو بە سەرچاوەی سەرەکی ئۆپۆزیتسیونی سلۆڤینی دژ بە شیوعییەت.
- بەشداربوو لە دامەزراندنی لقی فەرەنسی دەزگای فێرکاری(جان هوس) و سپۆنسەرەکانی بۆیتین بوون لە کۆمپانیا و سەرچاوەی حکومەتی رۆژئاوایی و لیستێك لەوێ پاڵپشتانی کاری تێکدەرانە دژ بە شیوعییەت و لەوانە دەزگای مارگریت تاتشەر، صندوقی کۆمەڵگەی کراوە(سۆرۆس)، دەزگای قۆرد، سی ئای ئەی، نید.
- دکتۆرای دووهەمی لە پاریس لە 1985 گەڕایەوە بۆ یوگسلاڤیا و سەرنجی رای گشتی وەرگرت وەك ئۆپۆزیتسیونێك خاوەن ئاراستەی رۆژئاوایی سەر بە تیئۆری فەرەنسی دژ بە شیوعییەت و رایگەیاند(وەك کەسێك بەشداربووم لە هەڵوەشاندنی دەسەڵاتی سۆسیالیستی لە یوگسلاڤیا). نووسەری ستونی سەرەکی حەفتەنامەی(ملادینا) کە بەشێك بوو لە لایەنە بەرهەڵستکارەکانی حکومەت.
- لە راپۆرتێکی دووروودرێژی حزبی شیوعی یوگسلاڤیا کە پشتیوانی لە سی ئای ئەی وەرگرتووە و لەو راپۆرتە تیشك خراوەتە سەر سەر بڵاوبوونەوەی دژ شۆڕشی ئەوانەی هەڕەشەی لە مانەوەی یوگسلاڤیای یەکگرتوو دەکەن.
- دوای ئەوە دانی ناوە بەوەی کە رێك ئەوە ئاراستەی بووە وەك ئۆپۆزیتسیونێك بەشداری کردووە لە روخاندنی شیوعییەت.
- بەشدارە لە پاراستنی مافی مرۆڤی 4 تاوانبارەکە کە داوای هەڵوەشاندنی سیستەمی سۆسیالیستیان کردبوو و روخاندنی وڵاتە سۆسیالیستەکان. ئەم ئاراستەیە هاوتای رێنمایەکانی ئاسایشی نەتەوەیی ئەمریکایە ژمارە 133(NSDD) سەرۆك رۆناڵد ریگان کە لە 1984 بانگەوازی کرد بۆ بەرفراوانی هەوڵەکان بۆ"شۆڕشێکی هێمنانە" بۆ روخاندنی حکومەت و حزبە شیوعییەکان لە یوگسلاڤیا و وڵاتە سۆسیالیستیەکان.
- بوو بە سەفیی زانستی وڵاتەکەی پاش تێکدانی یوگسلاڤیا
- بە دڵسۆزی مایەوە بۆ لیبڕالیزم و دژایەتی شیوعییەت و وتی: کارێکم کردووە لەپێناویدا نزیکەی هەموو برادەرەکانم دۆڕاند. هەرگیز چەپێکی بائیشی وا ناکات.

▪ بەتەواوەتی پشتیوانیم کرد لە حکومەتی سلۆڤاکیا. حزبی (LDS) وەك حزبێکی سەرمایە هەوڵیدا بۆ هەڵوەشاندنی خۆماڵیکردن و جێبەجێکردنی(خصخصە). ئەمە لە سیاقی پاڵنانی صندوقی دراو و بانقی جیهانی بوو بۆ ریفۆرمی ئابووری سەخت و کەرتی پیشەسازی وێران کرد و دەوڵەتی خۆشگوزەرانی هەڵوەشاندەوە و کرێی کاری حەقیقی هەرەسی هێنا. کرێکاران بە شێوەیەکی ترسناك بێکارکران(614000 هەزار کرێکار لە کۆی هێزی کاری پیشەسازی 2.7ملیون کرێکار لە نێوان 1989-1990 لەسەر کار لابران.

▪ پشتیوانی سەرەکی بوو بۆ ئەندامبوونی سلۆڤاکیا لە یەکێتی ئۆروپا و ناتۆ.

▪ ئەم رێشنبیرە لە کۆمەڵگەی مەدەنی سەر بە رۆژئاوابوو کاتێ وڵاتەکەی سۆسیالیستی بوو.

▪ لەهەڵمەتهی بۆ هەڵبژاردنی بە سەرۆکی حکومە بانگەوازی کرد بۆ پاکسازی دەزگاکانی دەوڵەت لە سۆسیالیستەکان و وتی: لە سفرەوە دەست پێدەکەم بۆ ئیدارەدانی کاروباری ناوخۆ و پۆلیسی سیاسی. ئەو بانگەشانە خەونی سی ئای بوو.

▪ لە ژیاننامەی ئەم گاڵتەجاڕە(لاکان)یە هاتووە: لە(سلۆڤینیا) من وەك کەسێکی بێهەڵویستی تاریك، شووم، سیاسەتمەدارێکی پیلانگێڕ. من ئەم پیاهەڵدانەم پێخۆشە و لەلامدا زۆر دڵگیرە.

▪ لە وەڵامی بۆدمانکردنی یوگسلافیا بەڵێ یان نا، وەك چەپێك ئەمەیە: هێشتا هەر بۆمبارانکردن بەس نیە کەرچی زۆر دواکەوتووە….من هەمیشە ئەمویست رۆژئاوا دەستوەردان بکەن.

▪ گەرچی خۆی بە توندڕەو پیشاندەدا، بەڵام پاپەندی درووشمەکەی مارگریت تاتشەرە(ئەڵتەرناتیق نیە).

▪ سەرمایەداری لە هەموو سیستێمەکان خراپترە، بەم سیستێمێکی باشترمان نیە.

ئەم گاڵتەجاڕە نیولیبڕالە"مارکسیە" بەناوبانگە لە دنیای سەرمایەداری… لادەرێکی هەڵپەرستە بۆ دوا وشەکەی مانیفێستی کۆمونیستی: ئەی رۆشبیرە بەکارەکانی سەر بە رۆژئاوا یەکگرن و کتێبە داهاتووەکەم بکڕن یان فیلمە یان هەر شتێکم، هەر شتێك.

گاڵتەجاڕی ژیژیك لە راگەیاندنی کوردی وەك رزگار و پیامبەری ئازادی پیشاندەدرێ. ئەوە نیە لە سایتی وشە، (17.4.2019 هاتووە: (لەبارەی ئازادییەوەش ژیژك لەو بڕوایەدایە، کە ئازادی لە تۆڕی پێوەندییە کۆمەڵایەتییەکانەوە دروست دەبێ، کە سەرەتا لە خانەوادە و دواتر لە بازاڕە دواتر دێتە ژێر

دەستی حکوومەت و سیستەمە جیا جیاکانی فەرمانڕەوایی، ئەو سوورە لەسەر ئەوەی کە هیچ شتێك ڕوون نابێ و حەقیقەت نییە، ئەگەر لە پشتەوەی پێوەندی کۆمەڵایەتی و سیستەمی سیمبۆل و هێماکان بوونیان نەبێ، کەواتە ئەو دوو شتەی پێناسی مرۆڤن، لە هەمان کاتدا وەدیهێنەری ڕووناکی و ئازادین بۆ ژیانی مرۆڤەکان.)
ئەمانە ئەڵێی میمونن، بە سەرسامیەوە بۆ ئەم جۆرە گاڵتەجاڕانە دەڕوانن و لێیان بووە بە پەیامبەر. هەر ڕاستیانە ئازادی لە تۆرە کۆمەڵایەتیەکان سەرچاوە وەردەگرێت؟ تۆ بڵێی ئازادی لە رزگاریمان لە کاردا نەبێت؟!
سایتی(ڕۆژنیوز، 29.9.2022) بەبێ ئەوە وردبنەوە، وتەیەکی ژیژکیان وەرگرتووە و لە پێشەوە وەك فەیلەسوف و رەخنەگری بەناوبانگ پێهەڵدەدەن: ئەو ڕاپەڕینەی بۆ دروشمی "ژن، ژیان، ئازادی" لە دوای ژینا ئەمینی لە وڵاتی ئێران سەریهەڵداوە، جیاوازە لەگەڵ بزوتنەوەی فێمینیزمی وڵاتانی پێشکەوتوو و دژی پیاو نییە.)
ژیژیك لەو وتەیەش: 1- راستی نەپاراستووە، چونکە تووشی گشگیرکردن بووە(بزووتنەوەی فێمینستەکان). 2- هەموو فێمنیستەکانی ڕۆژئاواش دژی پیاو نین. چەندین رەوت و بۆچوونی جیاوازیان هەیە و ناکرێ هەڵویستی فێمێنستێکی سۆسیالیست و فێمنستێکی راستڕەو و کۆنەپارێز و دیموکرات و ئەنارشی و لیبراڵ بە یەك چاو تەماشایان بکرێ. 3- مەعریفەتێکی نوێ نیە کە داخوازی ژنان و شێوەی خەباتیان لە ئێران یان هەر وڵاتێکی تر جیاوازن. نە داخوازایان گشتگیر دەکرێ و نە ناوەڕۆکی بزووتنەکانیان.
لە نامیلکەیەکی دەزگای ئایدیا(100 کتێب) تایبەت بە کابرای قەشمەر، لە گفتوگۆی تاتس تسایتوونگ، بە راشکاوی نەزانی خۆی درخستووە لە هەڵسەنگاندنی(بەهاری عەرەبی): ئەوەی ئێمە لەم شۆڕشانەدا دەیبینین بریتییە لە، بزووتنەوەیەکی ئونیڤێرساڵی« جیهانی، کە خەبات بۆ ئازادیی و هاوکاری زیاتر دەکات«.
ئەم قەرەقوشە"چەپە" لەبارەی کۆمونیزم بەم شێوەیە دەدوێ: (- لە ڕوانگەی منەوە، کۆمۆنیزمی سەدەی بیستەم، مەزنترین کارەساتی ئەخلاقی- سیاسییە لە مێژوودا، کارەساتێکی گەورەتریش لە فاشیزم، بەڵام لە سەرەتای ڕۆژانی شۆڕشی ئۆکتۆبەر دا وەهای بوونی چەمکی (دەندەیی سور)، ئازادیی تایبەتی و تۆقینەوەی ئەدەبی بەرلەوەی ببێتە کابوس(
ژیژك بە خۆی گەمژەیی خۆی دەردەخات کاتێ دوو سیستەمی جیاواز

بە ناو و ناوەڕۆك و ئامانج و پێکهات و فەلسەفە و بۆچوون بەیەك دەشوبهێنێ، بەداخەوەیە سووپای سووری سۆڤێت سەرکەوتنی بەسەر نازیزم بەدەستھێنا و تەنانەت سوڤێت بە خراپتر لە رژێمی نازی هیتلەی دەزانێ:

“ئەگەر ئاستێکی دیاریکراوی ئازارەکان بپێویت، ستالینیزم لە نازیزم خراپتر بوو”، وادیارە بە داخەوە دەڵێت کە سوپای سووری ستالین شکستی بە ئامێری جەنگی نازی هێنا. [4] ئەو پێداگری دەکات کە ڕەیخی سێیەم لە توندوتیژییەکانیدا وەک کۆمۆنیزم “ڕادیکاڵ” نەبووە و “کێشەی هیتلەر ئەوە بوو کە ئەو بەس توندوتیژ نەبووە”. [5] ڕەنگە بتوانێت هەندێک ئامۆژگاری لە ماو تسیتۆنگ وەربگرێت کە بە گوێرەی ئەم تیۆریستە گەورەیە “بڕیاری بێبەزەییانە بۆ برسیکردنی دەیان ملیۆن کەس و مردنی” داوە. [6]

لەڕاستیدا ھەڵپەرستێکی لیبڕاڵ و گاڵتەجاڕ لە دەزگای رۆشنبیری ئیمپریالیستەکانە و لەبەرچاوی رۆشنبیرە کارتۆنییەکان بووە بە فەیلەسوف.

ئەم بابەتە زۆر ھەڵدەگرێت و ھیوادارم هاوڕێ و برادەری تر خەمی نووسینێکی تری ھەبێت لەم بارەیەوە.

حەصانە. . پشکۆ ناکام

سەرکردەی هەچ ووڵاتێک پەلاماری کاروانی بازرگانی لە دەریا یان لەسەر ئەرز ب□دات ئەوە بێ یەک و دوو کردن پێ ی ئەڵێن “چەتە/قرصان”، محمدی قوڕەیشی کاروانی بازرگانی قوڕەیش نەما بوو پەلاماری نەیا و تاڵانی نەکا ، کەس هیچی نەووت چونکە ئەو: پێغەمەری خوا بوو…!!!

() هەر سەرکردە یان فەرمانڕەوایەک یەک لەسەر پێنجی داهاتی میللەتەکەی بەرێ بۆ خۆی ئەوا ئەو زاتە بە “دزی کردن” لە داهاتی گشتی تاوانبار ئەکرێ ، بەڵام محمدی قوڕەیشی بەناوی “یەک لە پێنج / خمس”ی خوا و پێغەمبەرەکەی ،یەک لەسەر پێنجی هەموو داهاتی قوڕەیشی بۆ خۆی لوش ئەدا و هیچی پئ نەووترا چونکە ئەو: پێغەمەری

خوا بوو…!!!

() لە شەڕی دوو وڵات یان دوو لایەن ، سەرۆکی لایەنێ سەرکەوتوو کەچی کچی شێخ و شەنگی لایەنێ دۆڕاوەکە بۆ "ڕابواردن" بۆ خۆی ببات ، ئەو سەرۆکە پێ ی ئەووترێ "شەهوانی" ، کەچی محمدی قوڕەیشی لە داگیر کردنی خەیبەر جولەکەکا نا چی کچی دەگمەن وەک" سەفیە کچی حوەی"و "ریحانە کچی شمعون" هەیە بردنی بۆ خۆی و ناوی لەنان "دەستکەوتی جەنگ/ غنیمة"،
لەگەڵ ئەوەیشا کەس فزەی لەوە نەهات چونکە ئەو: پێغەمبەری خوا بوو…!!!

() گەر سەرکردەیەک وڵات و گەلەکەی دووچاری نەشەڕ و نە دووان بکا ، بە کەسەکی "خوێن مێژ" ئەناسرێ ، محمدی قوڕەیشی لە تەنها هەشت ساڵا "27" جەنگ و (56) پەلاماری سەربازی بۆ جێ گەیانوە ، کەسیش هیچی نەووتوە چونکە ئەو:
پێغەمبەری خوا بوو…!!!

() هێنانی کچێکی (9) نۆ ساڵان لەلایەن فەرمانڕەوایەکی پیرەوە بۆ "نەخۆشی سێکس" ناو ئەبرێ ، سەرەڕای ئەمە محمدی قوڕەیشی "عائشە"ی بە (6)شەش ساڵی بردە لای خۆی و کە بوو بە (9)ساڵ هێنای کە تەمەنی وەک باپیری وا بوو.! کەس ناوێزا نەبوو چونکە ئەو: پێغەمبەری خوا بوو…!!!

() کاتێ سەرکردەیەک یاسا یان فەرمانێک دەرئەکا نابێ خۆی لە سەروو ئەو یاسایەوە بێ ، کە وای کرد ئەبێ بە "دیکتاتۆر"، بەڵام محمدی قوڕەیشی کە یاسای ئیسلامی حەڵاڵ بوونی چوا ر ژنی بۆ پیاوەکانی بە دوایەوە بوون دەرکرد خۆی (11) ژنی "ئاشکرا"ی هەبوو ، هەمووش بێ دەنگ بوون ، چونکە ئەو : پێغەمبەری خوا بوو…!!!

() یەکێ لە سیفەتەکانی "مافیا"ئەوەیە کە نەیارەکانی خۆی لەناو ببات و هەرکەسێ لێ ی جیابوێ بە"خائین"ناوی ئەبات، کەچی محمدی قوڕەیشی فەرمانی کوشتنی بۆ هەموو ئەوانە دەرکرد کە بەجێیان هێشت و بە "مورتەد"ناوی بردن و ووتی: (ئەو کەسەی دینەکەی بگۆڕێ ئەبێ بکوژرێ)… و هەموو لێ ی بێ دەنگن ، چونکە ئەو: پێغەمبەری خوا بوو…!!!

() هەر سەرکردەیەک پێکهاتە و کەمە نەتەواتییەکان لەناو بەرێ یان بە کۆچ کردن ناچاریان بکا ئەوە بە"تاوانباری جەنگ"ئەژمێرێ ، بەڵام ئەبینین محمدی قوڕەیشی "یهود بنی قورية"ی قەتڵ و عام کرد

و"یهود بنی نظیر"ی ناچار بە ڕاکردن و پاشان بە کۆچ کردن کرد ، بڕیاریشی دەرکرد : جگە لە ئیسلام نابێ یەک مەسیحی یان جولەکە لە جەزیرەی عەرەبیا بمێنێ ،، ئێستاشی لەسەر بێ کەس نوتقی نەکرد چونکە ئەو: پێغەمەری خوا بوو…!!!

() سەرکردەیەک بڵێ ئەو لەلایەن خواوە ڕاسپێدراوە هەرچی نەبێ بە ئیسلام ئەبێ بکوژرێ ، یان پەشیمان ببنەوە و شایەتمان بە تەنهایی خوا و گەورەیی خۆی وەک پێغەمەر ب□ن□ن ، ئەو کاتە بەر لێبوردن ئەکەون و لەناو ناچن.. بەو سەرکردەیە ئەووترێ" کەم ئەقڵ /شێت"، کەچی محمدی قوڕەیشی ئەوانەی کرد و شەڕی دونیای کرد و کەس باسی لێوە ناکا ، چونکە ئەو:
پێغەمەری خوا بوو…!!!

…. ئاخۆ بۆچی چاوپۆشی لەو هەموو تاوانانەی ئیسلام و پێغەمەرەکەی ئەکرێ ؟ تەنها لەبەر ئەوەی پاساوێکی ئایینی لە پشتەوەیە ؟ بۆ هەر ووڵاتێک و هەر لایەنێک بە جۆرێک باسی لێوە ئەکا ؟
ئایا ترسیان لە فرۆشتنی نەوتەکەیان هەیە..؟ ..تۆ بڵێ ی سازش لەسەر"مێژوو" بکرێ و کەی مێژوو خراوەتە تەرازووی پارە و توند و تیژی و باز بە سەردانا ..؟..گەر محمدی قوڕەیشی وەک پێغەمەرێک بۆی هەبووبێ ئەو هەموو کوشت و کوشتار و تاوانانە ئەنجام بات ، خۆ هیتلەر.. و.. ستالین.. و مۆسۆلینی.. و صدام..و..و.. لای بەشێک خەڵک بۆ ئەوان پێغەمەرێک بوون بۆ خۆیان ، کەواتا ئەوانە لە پێغەمەرە مەزنەکانی خوا و مێژوون و شەرعییەتێک هەیە لە تاوانەکانیانا ..!!
یان ئەبێ هەر هەموویان بە "محمد"یشەوە تاوانبار بکرێن ، وەک یەک سەیر بکرێن، بۆ ئەمە ئیسلام و محمد یش پارێزراو نین و ناخرێنە لیستی : "حەصانە" ەوە

پەیام ئیبراهیم و رۆمانی نازیل□□ی مانگ و شازادەی

خەر.. ڕۆزا شوان

باسکردن لە ڕۆمان، باسکردنە لە جۆرێکی گرنگ و باو و بەناوی ئەدەبی، کە شوێنێکی بەرزی لە ئەدەبی نوێدا هەیە. ڕۆمان هونەرێکی خەیاڵی تازەیە لە هونەرەکانی ئەدەب. کە لە ڕۆژئاوادا سەری هەڵدا. ڕۆمان لە چیرۆک درێژترە، یا لە زنجیرە چیرۆکێک پێکهاتووە. بە شێوەی پەخشان دادەڕێژرێت و باس لە کۆمەڵێک ڕووداوی هەمەجۆرە دەکات. بەجگە لە پاڵەوانی سەرەکی، ژمارەیەکی زۆری کاراکتەری (کەسایەتی) تێدا بەشدارن و ڕۆڵیان لە ڕووداوەکانی ڕۆماندا هەیە. دەشێ ڕووداوەکان لە لە شوێن و دەمێکی ناسە و خەیاڵیدا بن. دەشێ کارەکتەرەکان راستیبن یا خەیاڵیبن، مەرجیش نییە کە تەنیا مرۆڤبن، دەکرێ باڵندە و ئاژەڵ، یا شتی خەیاڵی و ئەفسانەیی بن، بە تایبەتیش لە ڕۆمانی منداڵاندا. خەیاڵ ڕۆڵێکی سەرەکی و گرنگی لە نووسینی ڕۆماندا هەیە. لە سەردەمی ئەمڕۆدا، بەراورد بە ژانرەکانی تری ئەدەب، ڕۆمان گرنگترین ژانری ئەدەبییە و زۆرترین خوێنەری هەیە. جیوازیشی لەوەدایە، کە چێژ و خۆشی و جوانی و هونەر و زمان و ئەندێشە و فانتازی و ئەفسوونی لەخۆگرتووە و باس لە کێشەکانی ژیان و لە ململانەی نێوان باش و خراپ و شەڕ و ئاشتی و لە هیوا و لە خەونەکانی مرۆڤ دەکات. ڕۆمان خوێنەران دەهێنێتە ناو جیهانێکی بەرینەوە. وایان لێدەکات کە دەست لە خوێندنەوەی هەڵنەگرن تا بزانن ڕووداوەکان بە کوێ دەگەن و بە چی کۆتاییان دێت.

ئەگەرچی ڕۆمان بە هونەرێکی ئەدەبی تازە دادەنرێت. بەڵام ڕۆمان مێژوویەکی دانەبڕاوی هەیە. کە دەگەڕێتەوە بۆ زیاتر لە دوو هەزار ساڵ بەر لە ئەمڕۆ. ڕەسەنایەتی سەرهەڵدانیشی بۆ یۆنانییەکان و ڕۆمانییەکان دەگەڕێتەوە.

گەورەکان زیاتر حەز لە خوێندنەوەی ڕۆمانی ریالیزمی دەکەن، کە شتی لۆژیکیان لەخۆگرتوون. بەڵام منداڵان هۆگری خوێندنەوەی چیرۆک و ڕۆمانی خەیاڵیین، کە پاڵەوان و کاراکتەرەکانیان منداڵانن یا ئاژەڵ و باڵندەن یا شتی خەیاڵی و ئەفسانەیین. چێژ لە سەرکێشییەکانی پاڵەوانەکانی چیرۆک و ڕۆمانەکان وەردەگرن. لەمە زیاتر درێژە بەم پێشەکییە نادەین و دەچینە سەر کرۆکی ناونیشانی ئەم نووسینەمان.

خوشبەختانە لە کۆتایی ساڵی پار (٢٠٢٢) و لە ئەمساڵدا (٢٠٢٣) دا

لە لایەن دوو نووسەری ناسراوی کوردمان لە بواری ئەدەبیاتی منداڵان، دوو رۆمان بە زمانی کوردی بۆ منداڵان چاپکران. رۆمانی (کچی دورگە بچکۆلەکە) لە نووسینی مامۆستا (ئەمین محەمەد) بۆ مێردمنداڵان. رۆمانی (نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر) لە نووسینی خاتوو (پەیام ئیبراهیم) بۆ نەوجەوانان. پێموایە هەردووکیان بە هەڵە نەچوونە کە نووسیویانە بۆ مێردمنداڵان و نەوجەوانان. چونکە منداڵانی خوار تەمەنی سیانزە ساڵان، ئەو پشوودرێژییەیان نییە کە رۆمان بخوێننەوە و لە هێماکان تێبگەن.

هەردوو رۆمانەکەش لە چوارچێوەیەکی کلاسیکی خەیاڵئامێزدان و بە شێوازێکی فانتازی ئاسان داڕێژراون. بە گەیشتنی پاڵەوانی رۆمانەکانیان بە خەونەکانیان، پەنایان بە ئەفسوون (جادوو) بردوون، بۆ ئەوەی بەسەر ئەستەم و لە توانابەدەر سەرکەون و خەونەکانیان بەدی بهێنن. گەلێ لە کەڵە رۆماننووسانی جیهانیش لە شاکارە رۆمانەکانیان بۆ منداڵان و مێردمنداڵان، بە رووبەڕووبوونەوە و سەرکەوتنی پاڵەوانەکانیان بەسەر کێشە و تەگەرەکاندا و گەیشتنیان بە خەونەکانیان پەنیان بە جادوو بردوون. زۆرن گەر ناویان بهێنین.
پاڵەوانی هەردوو رۆمانەکەش (لولو) و (نازێ) دوو کچی جوانکیلە و ئازا و ژیر و سەرکەشن. هێنانەدیی خەونەکانیان دەبەنە دوو جیهانی نموونەیی دروستکراوی زادەی خەیاڵی هەردوو رۆماننووسەکە. تەمەنی هەردوو پاڵەوانەکەش لە یەکترییەوە نزیکن.
هەردوو رۆمانەکە دوو ئەزموونی تازەن لە بواری نووسینی رۆمانی کوردی بۆ مێردمنداڵانی کورد. دوو دەستپێشخەریی ترسشکێنن بۆ نووسین و چاولێکردنیان و بە سەرهەڵدانی رۆمانی تازەی کوردی بۆ منداڵان. مژدەبەخشن بە پێشکەوتن و بە داهاتوویەکی باش بۆ رۆمانی منداڵانی کورد. ئەوەی بە وردی هەردوو رۆمانەکە بخوێنێتەوە. هەست بەوە دەکات کە چەند خاڵێکی هاوبەش و لێکچووی نزیک لە نێوان ئەم دوو رۆمانە کوردییەدا هەیە. مەبەستیشم ئەوە نییە کە ئەم دوو رۆماننووسە چاویان لە یەکتری کردووبێت.

دوو هەفتە پێش ئێستا، نووسینێکمان لەژێر ناوی (خوێندنەوەیەک بۆ رۆمانی کچی دورگە بچکۆلەکە) نووسی و بڵاومان کردەوە. پێمخۆشە کە بە کورتی و بە چڕی باس لە رۆمانی (نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر) یش بکەم.

رۆمانی (نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر) لە نووسینی چیرۆکنووس و راگەیاندکار و سەرپەرشتیکار و ئامادەکەر و پێشکەشکەری بەرنامەی (چیرۆک بۆ منداڵان) لە تەلەفزیۆنی پەروەردەیی.
خاتوو (پەیام ئیبراهیم عەبدولڕەحمان)ە. کە یەکەم ژنی کوردە کە رۆمان بۆ منداڵانی کورد بنووسێت. بەمەش ناوی چووە مێژووی سەرھەڵدانی رۆمانی منداڵانی کورد و تا ھەتایە شانازی و شکۆداری و نەمریی بۆ خۆی تۆمارکرد.
پەیام خان لەدایکبووی شاری سلێمانییە و ھەر لە سلێمانی دەژی. دەرچووی بەشی ژمێریارییە. لە پۆلی چواری قوتابخانەی بنەڕەتییەوە، ھۆگری نووسینی شیعر بووە. دوایی دەستی بە نووسینی چیرۆک بۆ منداڵان کردووە. لە (۲۰۱۰) وە، چیرۆک بۆ منداڵان دەنووسێ و لە گۆڤارەکاندا بڵاوی کردوونەتەوە. تا ئێستا بەم رۆمانەیەوە شەش کتێبی چاپکراوی ھەیە ناوەکانیان (سمۆرەی میھرەبان، ژینگەکەم دەپارێزم، قاپی خواردنەکەی یەسنا، ئۆتیزمم ھاوکاررم بە، ددانی ورچە، نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر) خاتوو پەیام ئەندامێکی چالاکیشە لە چەند رێکخراوێکی پەروەردەیی و ژینگەپارێزی لە سلێمانی.
خاتوو پەیام ھاوسەرگیریی کردووە دایکی (دوو کوڕ) و (دوو کچ) ە.
رۆمانی نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر، نۆبەرەی رۆماننووس پەیام خانە، ھیوای نووسینی رۆمانی تری بۆ منداڵانی کورد بۆ دەخوازین.
وێنەی بەرگی رۆمانەکە و (۱۳) وێنەی روونکردنەوەی رەنگاوڕەنگ لەلایەن وێنەکێش (جێژوان عەبدوڵڵا) وە کێشراون. کوالێتی وێنەکان باشن. بەڵام خۆزێگە شێوەیەکی کوردی بە نازەوە دیاردەبوو، جلێکی ساکاری کوردیی لەبەربوایە، زیاتر سەرنجی منداڵانی کوردی رادەکێشا. گەر لە وێنەی ژمارە (۲) بڕوانین. وێنەکە ھیچ شێوەیەکی کوردی پێوە دیارنییە. ھەڵەیەک لە وێنەکاندا ھەیە. نازەی پاڵەوانی رۆمانەکە لە یەکەم وێنەوە تا دوا وێنە ھەر ھەمان شێوە منداڵەی ھەیە، وەک ئەوەی کات وەستابێ و نەگۆڕابێت. لە کاتێکدا ئەو گەورەدەبێت و ھاوسەرگیری لەگەڵ شازادەدا دەکات و دووگیان دەبێت. دەبوایە کاک جێژوانی وێنەکێش. دوا وێنەی نازەی لایەنی کەمەوە لە شێوەی کچێکی نەوجەوان بکێشایە. شازادەش لە وێنەکەدا لە تەمەنی منداڵێکی یانزە بۆ دوانزە ساڵی دایە، دەبوایە خاتوو پەیام ھەستی بەم ھەڵەیە بکردایە. من وەکو خوێنەرێک لە وێنەکان

دەتوانم، نەک وەک ڕەخنەگرێک.
دکتۆر (ماجد خەلیل) پێشەکییەکی جوانی بۆ ڕۆمانەکە نووسیوە، هۆی دواکەوتنی نووسینی ڕۆمانی کوردی بۆ قۆناغە سیاسییە ناڵەبارەکان دەگەڕێنیتە. بەڵام گرنگترین هۆی دواکەوتنی ڕۆمانی منداڵانی کورد بۆ داگیرکردنی کوردستان دەگەڕێتەوە. کە زیاتر لە سەد ساڵە داگیرکەران بواری کوردیان نەداوە سەری خۆشی بخورێنێت. هەمیشە هەوڵی قڕکردن و سڕینەوەی ناسنامەی نەتەوەیی کوردیان داوە و دەدەن.
دکتۆر ماجد لە پێشەکییەکەیدا، سەرهەڵدانی دەستپێکردنی ڕۆمانی منداڵان لە جیهاندا بۆ (جۆن نیوبەری) دەگەڕێنێتەوە، بە دروستیش بۆ ساڵی (١٧٤٤ز). بەڵام جۆن نیوبەری لە سەرەتادا، شاکاری ڕۆمانی (ڕۆبنسون کرۆزو ـ ١٧١٩ز) لە نووسینی (دانیال دیڤۆ)، کە بۆ گەورەساڵان نووسیوێتی. ئەو کورتی کردەوە و بە زمانێکی ئاسانتر و بە شێوازێکی ناسکتر و شیرینتر بۆ منداڵانی داڕشتەوە.
ڕۆمانی (گەشتەکانی گۆلیڤەر) لە نووسینی ڕۆماننووس (جوناسان سویفت) کە لە ساڵی (١٧٢٦) نووسیویەتی، بە کۆنترین و بەناوبانگترین ڕۆمان بۆ منداڵان دادەنرێت.
خاتوو پەیام ئیبراهیم، لە ڕۆمانی نازیلەی مانگ و شازدەی خۆردا، بە شێوازێکی فانتازی و بە تەکنیکێکی تۆکمە و بە زمانێکی کوردیی ناسک و شیرین و ئاسان ڕۆمانەکەی داڕشتووە. لە میانەی نازیلەی پاڵەوانی ڕۆمانەکەی، کاری لەسەر زنجیرە ڕووداوەکانی کردووە، کاری لەسەر ڕەهەندی پەروەردەیی دروستی منداڵان کردووە. کۆمەڵێک بەهای بەرزی بەرجەستەکردووە، کە دەیەوێت لە دەروونی منداڵانی کوردا بیان ڕوێنێت. وەک: ڕەوشت بەرزی، خۆشەویستی، هاوڕێتی، دڵسۆزی، هاوکاری، سوزداری، متمانە بەخۆبوون، ئازایەتی، مرۆڤایەتی، بابەندە و ئاژەڵدۆستی، ژینگەدۆستی، بەزەیی و دلۆڤانی، حەزی سەرکێشی، گەشبینی، هیواخوازی، چاکەخوازی، یارمەتی، تێکۆشان، کۆڵنەدان، فریاڕەسی، سەرکەوتن، … هتد.
فانتازیش بە شێوەیەکی ئەدەبی دەوترێت، کە مەیلی ئەوەی هەیە لە جیهانی داب و نەریتی باودا دابڕێت و کاری لە لۆژیک بەدەر بکات. فانتازی یەکێکە لە فاکتەرەکانی پێشکەوتن و داهێنان لە جیهانی ڕۆمان و چیرۆک و هونەردا.
خاتوو پەیام، خەونی منداڵان لە هەناوی دنیای داهاتوویەکی باشتر و ژیانێکی خۆشتر، لە نازەی ئازا و دڵۆڤانی پاڵەوانی ڕۆمانەکەیدا بەرجەستە دەکات و دەیکات بە نوێنەریان. نازە خەونی ئەوەی هەیە

کە بفەڕێت و سووری لەسەر هێنانەدیی خەونەکەی. ئەم خەونەش پێویستییەکی هەمەوو منداڵانە، بە ئەوەی ئاشنای جیهانێکی فراوانتربن و شتی تازە بدۆزنەوە و زانیاری زیاتر وەربگرن و ئەزموونی تازە فێربن. هێنانەدیی ئەم خەون و خواستەش، پێویستی بە بڕیارێکی تۆکمە و بە ئازایەتی جەستەیی و دەروونی و بە سەرکەشی و سووربوون و کۆڵنەدان و هەنگاونانی کرداری هەیە. بە هاوکاری و هاوڕێتی و بە هێزی لە توانەبەدەر هەیە. ڕۆماننووس خاتوو پەیام بە هێنانەدیی خەونەکەی نازە، جەختی لەسەر هەموو ئەو فاکتەرانە کردووە. ئەو هەستەی لە ناخی نازەدا ڕواندووە، کە لە سایەی ویستن و متمانە بەخۆبوون و سووربوون و ئیرادەیەکی بەهێز و پێداییندا، لە سایەی هەوڵ و کۆششکردندا، شتێک نییە کە ناوی ئەستەم بێت.
هەموو خەون و هیوایەک دەتەدی گەر مرۆڤ دەست لە خواست و خەون و هیواکانی هەڵنەگرێت. شاعیرێکی عەرەب دەڵێت:
ئەوەی ویستی بە خۆر بگات، بە تیشکەکانیدا سەرکەوت بۆ گەیشتن بە هیوای.
حەزەکەم بە کورتی، ئاماژە بە دوو نموونەی ئیرادەی ڕاستی بدەم:
لە سەرەتاکانی ساڵی شەستەکانی سەدەی ڕابردوودا، لە گەرمەی ململانی و پێشبڕکێی نێوان ئەمریکا و یەکێتی سۆڤیەتدا. بە باڵادەستی لە بواری پشکنینی ئاسمانیدا. ئەمریکا ویستی پێش سۆڤیەت مرۆڤ بنێرێتە سەر مانگ و بە ساغیش بیگەڕێنێتەوە بۆ سەر زەوی، ئەوبوو کە (جۆن کەنەدی) سەرۆک کۆماری ئەو کاتەی ئەمریکا، لە ساڵی (١٩٦١) دا بڕیاری ناردنی مرۆڤی بۆ سەر مانگ دا. کە زۆربەی سەرکردەکانی جیهان گاڵتەیان پێکرد و بە خەونێکی ئەستەم و نەزۆک ناویان برد. بەڵام لە سایەی هەوڵدان و سووربووندا، خەونەکەی کەنەدی هاتەدی و لە ساڵی (١٩٦٩) دا ئەمریکا لە ڕێی کەشتیی ئاسمانی (ئەپۆلۆ ــ ١١) ەوە، مرۆڤیان گەیاندە سەر مانگ کە هەردوو کەشتیوانی ئاسمانی ئەمریکی (نیل ئارمسترۆنگ) و (باز ئالدرین) بوون، لەسەر مانگ دابەزین و بە ساغیش گەڕانەوە بۆ سەر زەوی. خەونی ئێستای ئەمریکا ناردنی مرۆڤە بۆ سەر هەسارەی کەیوان (مەریخ) ئەمەش ئەستەم نییە و دەتەدی.
زیاتر لە (٧٥٠) ساڵ بەر لە ئێستاش بیرمەند و زانای ئینگلیزی (ڕۆجەر بایکۆن) کە هێشتا باڵۆن و فڕۆکە دروست نەکرابوون، وتی:" لە داهاتوودا مرۆڤ دەتوانێت ئامێرێک دروست بکات و پێی بفڕێت" کە چی بە شێت و گومڕا و دژ بە ئاین ناویان برد و لە

کەنیسە دەریان کرد. ئەوەتا خەونەکەی ڕۆجەر هاتەدی و فڕۆکە دروستکرا.
ئەو خەونانەی کە لە ئەمڕۆدا دەمانەوێت، پێویستە لە خەیاڵ و لە هزری منداڵانی ئەمڕۆمەدا بەرجەستەیان بکەین. چونکە دواڕۆژی گەلەکەمان لە دەستی منداڵانی ئەمڕۆمان دایە. هەموو بیرۆکەی نوێش بە قۆناغێکی دژایەتیکردندا تێدەپەڕێت.
نازی پاڵەوانی ڕۆمانەکەی خەونێکی گەورەی هەیە، خەونەکەشی (فڕین)ە، بۆ ئەوەی بە جیهانێکی فراوانتر و بە گیانلەبەرانی زۆرتر و بە ژینگەیەکی گەورەتر ئاشنابێ. لە پێناوی هێنانەدی ئەم خەونەشیدا، توانی بەسەر ئەستەمدا سەربکەوێت و خەونەکەی بهێنێتەدی. ئامانج لە فڕینەکەی خاتوو پەیام. ئەوەیە کە ژیان نابێت بوەستێت و بچەقێت، چونکە وەستان مردنە. دەبێت خەون بە داهاتوویەکی باشترەوە ببینین. بۆیە ڕۆماننووس بە دەمی ژولیای یەکێک لە کاراکتەرەکانەوە دەڵێت:"هەموو جیهان خەون بە فڕینەوە دەبینن، ئیمە خەونی هەموو جیهانمان بەدی هێنا" ئامانجی ژان و ژولیا، ئەوە بوو کە شارێک لە مرۆڤە باڵدارەکان دروستبکەن. کە هەموویان توانای فڕینیان هەبێت، وەک و نموونە و سەرمەشق، چەند منداڵێکیان لە نێو ئەشکەوتەکەدا فێری فڕین کردوون. ڕۆماننووس خەونی فڕین بەر گوێی کۆرپەلە جوانەکەی ناو سکی نازیلە دەدات. شاژنی مانگ دەڵێت: "دەبێت منداڵەکەم خەونی هەبێت، چونکە مرۆڤ بەبێ خەون وەک ئەوەیە هەر نەژیابێت".
هەردوو هاوسەری زانای جەنەتیک (ڕەگەزی) ژان و ژولیا، کە دوو کەسایەتین لە ڕۆمانەکەدا دەڵێن:"لە وڵاتی خۆمان ئەم خەونەمان هەبوو، کاتێک پێیان زانین ویستیان بمانگرن و ئەشکەنجەمان بدەن. بۆیە ئێمە بڕیارمادا شارەکە بەجێبهێڵن، هەڵهاتووین بۆ ئەم ئەشکەوتە".
بۆچی خاتوو پەیام ئیبراهیم و مامۆستا ئەمین محەمەد پاڵەوانی چیرۆکەکانیان کچن؟
لە نووسینەکمدا لەژێر ناوی (نایەکسانی ڕەگەزی لە ئەدەبی منداڵاندا) کە لە (٢٠٢١)دا لە سایتەکاندا بڵاوم کردەتەوە. جەختم لە نایەکسانی و ناهاوسەنگی و نادادپەروەری لە ڕووی ڕەگەزی کچان کردووە، کە بە زەقی بە دیدەکەین. کوڕسالاری لە چیرۆک و ڕۆمانەکاندا ڕەنگدانەوەی هەیە، بە زۆری پاڵەوانی چیرۆک و ڕۆمانەکان کوڕن. هەموو هێز و توانا و ئازایەتی و قارەمانەتی و هیوا و سەرکێشی و فریاڕەسی و سەرکەوتنێک دراونەتە پاڵ کوڕان. بەڵام سەزدای و بێ دەسەڵاتی و لاوازی و

بە هیوایی و بەدبەختیش دراونەتە پاڵ کچان. ئەمەش جیاوازییەکی زەقی ڕەگەزییە و ناڕەواییەکی گەورەیە بەرانبەر بە کچان. ئازادی و پێشکەوتنی گەل و نیشتمان لە هەموو بوارەکاندا، بەندن بە بەدیهێنانی یەکسانی و هاوسەنگی ڕەگەزییەوە لەسەر بنەمای توانا و لێهاتوویی و شایستەیی.

نووسەرانی بوارەکانی ئەدەبیاتی منداڵان، دەتوانن ڕۆڵێکی گرنگ و کاریگەریان لە چاندنی تۆوی یەکسانی جێندەریدا هەبێت. بۆیە بەشێکی زۆری نووسەرانی منداڵان لەم سەردەمەدا، بە زۆری پاڵەوانی بابەتە ئەدەبییەکانیان کچن، دەیانەوێت قەرەبووی ئەو ستەم و نایەکسانییەیان بۆ بکەنەوە. بە سەلمێنن کە ئازایەتی و هێز و تواناکانی کچان لە کوڕان کەمترن نین. خاتوو پەیام دەڵێت:"لە ڕۆمانەکەدا بەدوور لە هەر بابەتێکی ئایدۆلۆژی و ڕەگەزی و نەتەوەیی، تەنها ئامانجم پێشاندانی توانای کچە و هاندانییەتی بۆ سەرکەوتن".

ڕۆمانی نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر، تا ڕادەیەک لە بیرۆکەی ڕۆمانی (ئەلیس لە وڵاتی عاجباتییەکاندا ـ ١٨٦٥) نزیکە. کە ڕۆماننووس (لویس کارۆل) نووسیوەتی، کە باس لە کچێکی بچووک دەکات، کە ناوی (ئەلیس)ە. دوای کەروێشکێکی سپی دەکەوێت و دەکەوێتە ناو چاڵێکی قووڵەوە و لە جیهانێکی خەیاڵی و عاجباتی سەیر و سەمەرەی ژێر زەویدا خۆی دەگرێتەوە. لەگەڵ ئاژەڵان و شتی بە گیان دەبێت بە هاوڕێ و ئاشنایان. تا لە دوایدا جادوولێکردنەکەی بە تاڵ دەبێت و لەسەر زەویدا خۆی دەبینێتەوە. گەلێ بیرۆکەی جوان و بەهای بەرز لەم ڕۆمانەدا هەیە. زۆر لە ڕۆماننووسانی منداڵان ئیلهام و سوودیان لەم ڕۆمانە وەرگرتوون.

جادوو و هێزی لەتوانابەدەریش، ئامانج نین لە ڕۆماندا، بەڵکو هۆیەکن بۆ گەیشتن بە ئامانج. جادوو و هێزی لە توانابەدەر، بوونەتە بەشێک یا ڕەگەزێک لە ڕەگەزەکانی چیرۆک و ڕۆمانی فانتازی و ئەفسووناوی تازەدا. بە هێنانەدیی خەون و ئامانجەکانی پاڵەوانی ڕۆمانەکان و سەرکەوتنیان بەسەر ئەستەم و کاری لەتوانابەدەردا. لە زۆربەی چیرۆک حیکایەت و ئەفسانە و داستانەکاندا، جادوو ڕەگەز و هۆیەکی سەرکەوتنی پاڵەوانەکانیان بووە.

لە بارەی داڕشتنی ڕۆمانی نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر، خاتوو پەیام ئیبراهیم بە شێوازێکی ناسک و ئاسان دایڕشتووە، وشە

و رستەکانی لە فەرهەنگی زمانی منداڵانی کوردەوە وەرگرتوون، هیچ گرانی و ئاڵوزییەکیان تێدا نییە. بێگومان هەر نووسەرێکیش تا رادەیەک، شێواز و ستایلی تایبەتی خۆی لە نووسیندا هەیە. شێوازیش بریتییە لە رێگەی نووسین و داڕشتنی نووسەر، رێگەی گوزارشتکردن لە خەیاڵ و بیر و هزر بەهۆی زمانەوە.

چەند سووکە تێبینییەکم دەربارەی رۆمانەکەی هەیە:

خاتوو پەیام نووسیویەتی نازە تاقانەی ماڵەوەیانە. نازێک کە دوو برای هەبێت بە تاقانەی ماڵەوەیە؟ پێموایە وشەی تاقانەکەی هەڵەیە. لە بەشی (گەڵان بە دوای ژیانی گیانداراندا) لە دێڕی (٨) نووسیویەتی:"لەگەڵ خوشک و براکانیدا پێکەوە لەسەر سفرە هەموو کۆدەبوونەوە". لێرەدا وا دەردەکەوێت کە نازە خوشکی هەیە. کەچی لە هیچ شوێنێکی کەی رۆمانەکەیدا باسی لێوە نەکردووە کە خوشکی هەیە. گەر خوشکی هەبێت بە تاقانەیە؟ کە وشەی (خوان) ی کوردیمان هەبێت پێویست نییە وشەی (سفرە)ی عەرەبی بەکاربهێنین. خۆزگەش ناوی باوکی نازە (ئەحمەد) نەبوایە و ناوێکی کوردی بوایە.

لە رۆمانەکەدا نازە باس لە (رۆژی هەنار) دەکات لە گوندە جوانەکەیان. وابزانم لە ئێستادا (رۆژی هەنار) بووە بە بۆنەیەکی ساڵانە لە شاری هەڵەبجەدا بەڕێوەدەچێت. ئەم رۆژەم زۆر پێ جوانە. من لە وڵاتی نەرویج ـ لە شاری (قۆس) دووجار ئامادەی (رۆژی سێروپی) بووم. لەو رۆژەدا لە سەنتەری شارەکەدا مەقاڵەی گەورە و درێژ دادەنێن و سێروپەی لەسەر دەبرژێنن. لە مەنجەڵەی گەورەشدا جۆرەها گیاو و رووەکی سروشتی وەکو دەرمان دەکوڵێنن. هەرکەسێک بچێت بە لایاندا فەرمووی لێدەکەن کە تامیان بکەن. سەیر لەوەدایە کە خۆیان زۆر حەز لە خواردنی سێروپە ناکەن. بووە بە نەریتێکی کولتووری تایبەتی خەڵکی ئەو شارە و شانازی پێوەدەکەن.

لە بارەی رێنووسی رۆمانەکەوە، لە زۆر شوێنی رۆمانەکەدا، رۆماننووس ئامرازی پەیوەندیی (لە) ی نووساندووە بە وشەکەی دوایەوە. ئەمە بە هەڵەیەکی رێنووسی دەزانم. چونکە ئامرازی پەیوەندی (لە، بە، و) نابێ بە وشەکەی دواوە و پێشەوەی بنووسێنین، نابێت بنووسین (لەکوردستان) بەڵکو (لە کوردستان) نابێت بنووسین (بەبەرد) دەبێ بنووسین (بە بەرد) نابێت بنووسین (هەنارو هەنجیر) دەنووسین (هەنار و هەنجیر). گەر ئەو ئامرازانە نووسانە وشەوە دەبن بە بەشێک لە وشەکان.

کۆتایی رۆمانەکەشی وەکو مەرجێک لە مەرجەکانی چیرۆک و رۆمان بە

منداڵان بە خۆشی کۆتایی پی هێناوە. هەموو شاکارە رۆمانەکانی جیهانیش بە منداڵان، کۆتایی رۆمانەکانیان بە سەرکەوتنی پاڵەوانەکە و بەخۆشی و شادی کۆتاییان پێهێناون.

حەزەکەم ئەوەش بڵێم، تەنانەت شاکارە رۆمانە جیهانییەکانیش بۆ منداڵان لە سەدا سەد لە هەموو روویەکەوە پەرفێکت نین، خاڵی لاواز و هەڵەشیان تێدایە.
لە کۆتاییدا، جوانترین پیرۆزبایی و دەستخۆشی لە خاتوو پەیام ئیبراهیم دەکەم. بە ئەم ئەزموونە سەرکەوتوویەی لە بواری نووسینی رۆمان بۆ منداڵانی کورد.

رەزا شوان
٨/ فێبروار/ ٢٠٢٣

چوار کتێب لەبارەی ئەدەبی منداڵان.. ڕۆستەم خامۆش

زۆرجار ئەمەی نووسەرانی بواری ئەدەبی منداڵان، گلەیی ئەوە دەکەین و دەڵێین: کتێبمان لەبارەی ئەدەبی منداڵان لەبەر دەستدا نییە، یان وەک پێویست گرنگیی بەو بابەتە نەدراوە، چونکە نووسین و چاوپێکەوتن و لێدوان و دید و بۆچوون لەبارەی ئەدەبی منداڵان، دەبێتە ڕێنیشاندەرێکی باش بۆ (چۆن و چی)نووسین بۆ منداڵان، ئەگەر ئەدەبی منداڵانی کورد، تا ئێستا وەک پێویست بەرەوپێش نەچووبێ، یەکێ لە هۆکارەکان نەبوونی سەرچاوەیەکی باش و ئەکادیمییە. وە لە گۆڤار و ڕۆژنامەکانیش کەمتر باس و توێژینەوە و ڕەخنە لەو بارەوە دەکەونە پێش چاو، ئەمە ناڵێین هەر نییە، بەڵکو دەڵێین وەک پێویست نییە و کەمە، هەر چەندە جێی پێزانین و دەستخۆشییە کە لە ساڵانی ڕابردوودا هەندێ کتێب لەو بارەوە چاپ و بڵاو کراونەوە، وەلێ نەیان نەیانتوانی داخوازیی و خواستی نووسەرانی ئەدەبی منداڵان پڕ بکەنەوە، بەڵام خۆشبەختانە لە ساڵی (٢٠٢٢)دا، چوار کتێب لەبارەی ئەدەب و هونەر و ڕۆشنبیریی منداڵان چاپ و بڵاو کرانەوە.
بۆیە دەمەوێ بە کورتی و پوختی، باسی ئەم چوار کتێبە بکەم و

بیناسێنم بۆ خوێنەرانی ئازیز، کتێبەکانیش ئەمانەن:
١- ئەدەب و هونەری منداڵان: د. هاوژین سڵیوە و ڕۆستەم خامۆش
٢- ئەدەب و چیرۆکی منداڵان: د. کەیفی ئەحمەد
٣- دیداری ئەدەبی منداڵان: کۆمەڵێک نووسەر
٤- ڕۆشنبیریی منداڵان: ڕەزا شوان

یەکەم: ئەدەب و هونەری منداڵان

ناوی کتێب: (ئەدەب و هونەری منداڵان).
بابەت: چاوپێکەوتن لەبارەی ئەدەب و هونەری منداڵان.
دیمانە و ئامادەکردنی: د. هاوژین سڵیوە و ڕۆستەم خامۆش.
نەخشەسازیی بەرگ: برەو شێخ تاڵب.
سەرپەرشتیاری هونەری و چاپ: شێخ تاڵب.
سەنتەری لێکۆڵینەوە و پەخشی کەیە، بە تیراژی (٥٠٠)دانە چاپ و بڵاوی کردووەتەوە. کتێبی (ئەدەب و هونەری منداڵان)لە دوو تووێی (٥٥٢)لاپەڕەدا چاپ و بڵاوکراوەتەوە. کتێبەکە هەموو بوارەکانی تایبەت بە منداڵانی لەخۆگرتووە، لەوانە: (ڕۆڵی فۆلکلۆر لە ئەدەبی منداڵاندا، لەبارەی ئەدەبی منداڵان، لەبارەی شیعری منداڵان، لەبارەی چیرۆکی منداڵان، لەبارەی شیعر و چیرۆکی مێرمنداڵان، دەقی شانۆ و شانۆی منداڵان، نووسین بۆ منداڵانی باخچە، نیگارکێشانی منداڵان، کاریکاتێری منداڵان، مۆزیک و گۆرانی منداڵان، ئەفلام کارتۆنی منداڵان، ڕۆژنامەنووسی منداڵان، ڕۆژی جیهانیی کتێبی منداڵان، لەبارەی کتێب و گۆڤاری منداڵان، وەرگێڕان لە پێشخستنی ئەدەبیاتی منداڵانی کورددا، لەبارەی بەرنامەی منداڵان لە ڕادیۆ و تەلەفزیۆندا).
کتێبەکە لە پێشەکی و ناساندنی کتێبەکە و لە دوو بەشی سەرەکی

پێکهاتووە: بەشی یەکەمی پێکهاتووە لە (١٦) تەوەر، بەشی دووەمی کتێبەکە (٣٦) دیمانەی لە خۆگرتووە، ئەم بەشە زۆربەی بوارەکانی تایبەت بە منداڵانی لە خۆگرتووە و زۆربەی بابەتەکانی لەبارەی ئەدەب و هونەری منداڵانە. هەروەها (٩٠) کەسی شارەزا و شاعیر و نووسەر بەشدارییان لەم کتێبەدا کردووە، کە (١١١) لێدوان و چاوپێکەوتن لەم کتێبەدا بڵاوکراوەتەوە.
لەو (٩٠) کەسەی کە بەشدارن (١٠) کەسیان ژنن.
زۆربەی بەشداربووانی کتێبەکە، دانیشتووی باشووری کوردستانن، وە (٦) کەسیان خەڵکی ڕۆژهەڵاتی کوردستانن، هەروەها (١١) شاعیر و نووسەر و هونەرمەندانی دەرەوەی وڵات، کە نیشتەجێن لە وڵاتانی (ئەمریکا، فەرەنسا، ئەڵمانیا، ئایرلەندا، ئیتاڵیا، سوید، نەرویج) بەشدارن.

دووەم: ئەدەب و چیرۆکی منداڵان

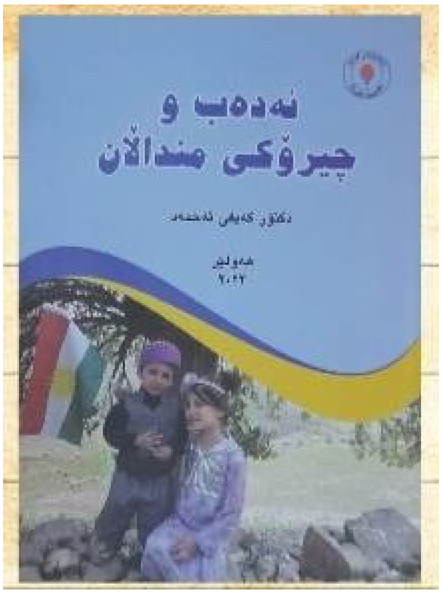

کتێبی (ئەدەب و چیرۆکی منداڵان) لە نووسینی: "د. کەیفی ئەحمەد"ە، کە (١٩٠) لاپەڕەیە و بە تیراژی (٥٠٠) دانە لە چاپخانەی زانکۆی سەلاحەددین – هەولێر، چاپکراوە، ئەم کتێبە لەلایەن ئەکادیمیای کوردی، بە ژمارە (٤٤٧) بڵاوکراوەتەوە، لە پێشەکی و پێنج بەش پێکهاتووە، کە بەم شێوەیەیە:
بەشی یەکەم: (ئەدەب و ئەدەبی منداڵان، ئەدەب، گرنگترین ڕەگەزەکانی ئەدەب، ئەدەبی منداڵان و ئەدەبی گەوران، ئەدەبی منداڵان، چۆن بۆ منداڵان بنووسین؟، کورتەیەکی مێژوویی ئەدەبی منداڵان، سیماکانی ئەدەبی منداڵان، قۆناغەکانی گەشەی منداڵ، کاریگەری ئەدەب لەسەر کەسێتی منداڵ، هۆکارەکانی خوێندنی ئەدەبی منداڵان، ئامانجی ئەدەبی منداڵان، ئەرکی ئەدەبی منداڵان، گرنگی

ئەدەبی منداڵان).
بەشی دووەم: (چیرۆکی منداڵان، بنەمای هەڵبژاردن و دانانی چیرۆکی منداڵان، مەرجەکانی نووسینی چیرۆکی منداڵان، ڕەگەزەکانی بنیاتی هونەریی چیرۆک، جۆرەکانی چیرۆکی منداڵان بەپێی ناوەڕۆکیان، جۆرەکانی چیرۆک لەڕووی ڕوخسارەوە، ئامانجە پەروەردەییەکانی چیرۆکی منداڵان، گرنگی خوێندنەوەی چیرۆک بۆ منداڵان).
بەشی سێیەم: (شیعری منداڵان، شیعری منداڵان و گەوران، سیماکانی شیعری منداڵان، ئامانجەکانی شیعری منداڵان).
بەشی چوارەم: (گۆرانی و سروودی منداڵان، جۆرەکانی سروود و گۆرانی، بابەتەکانی سروود و گۆرانی، سیماکانی گۆرانی منداڵان، ئەرکی گۆرانی منداڵان، مەرجە دەروونیی و پەروەردەییەکانی گۆرانی منداڵان، ئامانجی سروود و گۆرانی لە باخچەی ساوایاندا، ئامانجی سروود و گۆرانی منداڵان).
بەشی پێنجەم: (شانۆی منداڵان، شانۆ، شانۆی منداڵ، کاریگەری شانۆ لەسەر منداڵ، ڕوخساری شانۆی منداڵان، ئەرکی بنیاتنەرانەی شانۆی منداڵ، میکانیزمی کارکردن لە شانۆی منداڵدا، دەرهێنان لە شانۆی منداڵاندا، ڕۆڵی منداڵ لە شانۆی منداڵاندا بەم شێوەیە جێبەجێ دەکرێت).

سێیەم: دیداری ئەدەبی منداڵان

کتێبی (دیداری ئەدەبی منداڵان)چەند توێژینەوەیەکی ئەدەبیی و ڕەخنەیی، کەوتە بەرچاوی خوێنەرانی ئازیز و کتێبخانەی کوردیی ڕۆشنکردەوە.
کتێبی (دیداری ئەدەبی منداڵان)، لە بڵاوکراوەکانی یەکێتیی نووسەرانی کورد – لقی سلێمانییە، کە بەرهەمێکی هاوبەشی (١٠)

نووسەری بواری ئەدەبی منداڵانە و بە تیراژی (٥٠٠)دانە لە دوو توێی (١٦٢) لاپەڕەدا چاپ و بڵاوکرایەوە.

لە ناوەڕۆکی کتێبەکەدا هاتووە، کە ناوی توێژینەوە و نووسەرەکان، بەم شێوەیە دانراون.

١- چەند سەرنج و وردبوونەوەیەک لە مێژووی ئەدەبی منداڵانی کورد، ئەمین محەمەد.

٢- گرنگیی و بایەخی ئەدەبیاتی منداڵان و کاریگەری لەسەر پێشکەوتنی گەلان، پەیام ئیبراهیم.

٣- گرنگیی نووسینی تەمەن لەسەر بەرگی کتێبی منداڵان، د. هاوژین سڵیوە.

٤- شیعر بۆ منداڵان نووسراو و شیعر دەرخکردن، محەمەد فەریق حەسەن.

٥- ڕۆڵ و بایەخی ڕەخنە لە ئەدەبی منداڵاندا، زیاد ڕەشاد قادر.

٦- بەراوردی ئاستی ئەدەبیاتی منداڵان و کاریگەریی لەسەر کەلتووری کۆمەڵایەتی پێکەوەژیانی ئاشتیانەی نەتەوەکان، د. ماجید خەلیل.

٧- ڕۆڵی ئەدەبی منداڵ لە کارامەییە کۆمەڵایەتییەکاندا، مەحمود عەبدولکەریم باجەڵان.

٨- ڕۆڵی نووسەری ژن لە ئەدەبیاتی منداڵانی کورددا، زارا ئەحمەد جاف.

٩- ڕۆڵی ڕاگەیاندن، لە ئەدەبیات و ڕۆشنبیریی منداڵاندا، ڕۆستەم خامۆش.

١٠- چۆن منداڵ هۆگری خوێندنەوە بکەین؟ فەوزیە مەنمی.

چوارەم: ڕۆشنبیریی منداڵان

ناوی کتێب: ڕۆشنبیریی منداڵان

ناوی نووسەر: ڕەزا شوان
نەخشەسازی بەرگ و ناوەوە: ئومێد محەمەد
نۆبەتی چاپ: یەکەم، ساڵی: ٢٠٢٢
بە تیراژی (٥٠٠)دانە لە چاپخانەی کارۆ لە سلێمانی چاپکراوە.
ئەو کتێبە (٢٤٤)لاپەڕەیە، کە (٨٤)ناونیشان و بابەتی لەخۆگرتووە، لەبەر زۆریی ناونیشانەکان، تەنها ئاماژە بە چەند ناونیشانێک دەکەین، کە ئەمانەن:
(چەمک و پێناسەی ڕۆشنبیری، گرنگی و سوودەکانی ڕۆشنبیریی گشتی، ڕۆشنبیری ڕاستی کێیە؟، ڕۆشنبیریی منداڵان، چەمک و ڕۆشنبیریی منداڵان، گرنگترین ئامانجەکانی ڕۆشنبیریی منداڵان، سوودەکانی ڕۆشنبیریی منداڵان، هۆیەکانی دواکەوتنی ڕۆشنبیریی منداڵانی کوردستان، منداڵانی کورد و فرە ڕۆشنبیریی لە هەندەران، سوودەکانی پەروەردەکردنی منداڵان بە فرە ڕۆشنبیری، گرنگترین هۆکارەکانی ڕۆشنبیریی منداڵان، کتێخانەی ماڵەوەی منداڵان، ڕۆژنامە وگۆڤاری منداڵان، ئەدەبی منداڵان، چیرۆکی منداڵان، شیعری منداڵان، پێگەی سروود لە ئەدەبی منداڵانی کورد، سوودەکانی گۆرانی بۆ منداڵان، شانۆی منداڵان، ڕۆژی جیهانی منداڵان، جاڕنامەی گەردوونی مافەکانی منداڵان… هتد).

کۆتایی:
لە کۆتاییدا دەتوانین بڵێین خوێندنەوەی ئەو چوار کتێبە لەبارەی ئەدەب و هونەر و ڕۆشنبیریی منداڵان، گرنگ و پێویستە بۆ ئەوانەی، کە لە دنیای منداڵان خزمەت دەکەن و دەیانەوێ باشتر کار بکەن، چونکە ئەو چوار کتێبە بریتین لە: (١١٤٨)لاپەڕە، بۆیە لە ئەنجامی خوێندنەوەی ئەو چوار کتێبەدا، لایەنی ڕۆشنبیریی و زانیارییت زیاتر دەبێ لەبارەی جیهانە ڕەنگین و جوانەکەی منداڵان.

پشکنینی ئێنزایمی G6PD..
رەهەند سابیر

G6PD test
Glucose-6-Phosphate Dehydrogenase Deficiency

ناچینە ناو لوبی باس و رەنگڕێژکردنی، تا ئەم راستڕەوییە لە ئەندێشەماندا هەڵنەتەقێنین! وشەی Enzyme، لە کوردییدا بە “ئەنزیم” و تا رادەیەکیش بە “ئێنزیم”، جێکەوت کراوە، لەکاتێککدا ئەبوو بە “ئەنزایم”! لە فیکر و خەیاڵ، ئاخاوتن و نووسینماندا، جێیەکی بۆ خۆی سازبدایە!! کاتێ وشەیەکی بیانیی ئەخزێتە ناو زمانی کوردییەوە، ضەرورە تا بکرێ زمانی گۆکردنی وشەکە، لە زمانی نووسین و ئاخاوتنی کوردییەوە نزیک بکرێتەوە. لە ئینگلیزییدا، Enzyme بە “ئێنزایم” ئەخوێنرێتەوە، لەم روانگەیەوە بە پێویست ئەزانرێ کە شێوازە دروستەکە بخرێتە سەر سکۆ! “

ئەگەر بە ساناگەیی و سانانووسییەوە پەخشانی بکەین، ئەوا فەحسی ئەنزایمی G6PD کە بە عیللەتی پاقلە(نەخۆشیی پاقلە) لە ذیهنماندا پایەدار بووە، باوترین ئەنزایمە کە جەستە دووچاری کەمبوونەوەی ئەبێت، نزیکەی چوارصەد میلیۆن ئادەمیزاد لە جیهاندا، ناڕێنانە و گرفتارن بەدەست کەمیی ئەم ئەنزایمەوە، هۆکارەکەیشی جەنەتیکییە کە بڕی پێویست لە ئەنزایمەکە بەرهەم ناهێنرێ لە خوێندا. ئەنزایمەکی گرنگە و ڕۆڵی هەیە لە نەظمی هەندێ چالاکیی ناو لەش، هاوکات مەسئولی پاراستنی خڕۆکە سوورەکانە، هەروەها مانەوەیان بە ئەکتیڤیی، تا گەیشتن بە دوا کۆتاری تەمەن(تەمەنی خڕۆکەی سوور، نزیکەی ١٢٠ ڕۆژە). ئەو نەخۆشانەی ئەنزایمیان لە بڕی نۆرماڵ کەمترە، لە ساتی هەوکردن و خواردنی پاقلەمەنییەکان و چەند دەوایەک، ئەبنە هۆی توناکردنی خڕۆکە سوورەکانی خوێن، لەگەڵ کەمخوێنیی توند. دابەزینی بڕی خڕۆکە سوورەکان، وائەکات بڕێکی کەم لە ئۆکسجین، لە سییەکانەوە گوزەشت و بکات بۆ شانە و ئەرگانەکانی جەستە، بەهۆی کەمیی ئەم ئەنزایمەوەیە منداڵانی نەوا لەدایکبوو، دووچاری زەردوویییەکی توند، یان مامناوەند ئەبنەوە.

هۆکاری کەمیی ئەنزایمەکە

کەمیی G6PD، هۆیەکی جەنەتیکیی هەیە کە جینە تووشبووەکە ئەکەوێتە سەر کرۆمۆسۆمی (X Chromosome)، لە یەکێک یان هەردوو باوانەوە ئەگوازرێتەوە بۆ نەوەکانیان. پیاوان تەنیا یەک (X Chromosome)یان هەیە، ئەگەر جینە تووشبووەکەی هەڵگتبێت و لە خۆی بار کردبێت، ئەوا کەسەکە تووشبوو ئەبێت بە کەمیی G6PD ، بەڵام لە خانماندا، دوو (X Chromosome)یان هەیە، ئەبێت هەردوو (X Chromosome)ەکە، هەڵگری جینی تووشبوو بن، ئەوکات ئینسانەکە گرفتاری کەمیی G6PD، بەڵام ئەگەر خانمەکە تەنیا یەک (X Chromosome)ی هەڵگری جینی تووشبوو بوو، خۆی قوتاری ئەبێت لەو دەردە وکەسێکی نۆرماڵ ئەبێت، بەڵام ئەکرێ بگوازرێتەوە بۆ نەوەکانی. لێرەوە بەمان بەیان و

تەخشان ئەبێ کە ریسکی تووشبوون بە کەمیی G6PD، لە پیاواندا زیاترە، هەروەها لەو کەسانەیشدا زیاترە کە لە خێزانەکەیاندا، کەسانی گیرۆدەبوو بە چەشنەمەی کەمیی ئەنزایمی G6PDیان تێدایە.

نیشانەکانی کەمیی G6PD

لە زۆر کەسدا، ئەکرێ دیدەنیی هیچ نیشانەیەک نەکەین، تا ئەوکاتەی دەرداویی ئەبێ بە هەوکردن و بەرکەوتن بەو خۆراک و دەرمانانەی کە بە ئەم جۆرە کەسانە ئەبێتە باعیثی مەترسیی، نیشانەکان ئەکرێ دوای چەند هەفتەیەک نەمێنن، بەڵام هەندەجار مەترسیی گەورە چێ ئەکات و بە تیکراربوونەوەی هەکارەکان، نیشانەکان سەرهەڵئەدەنەوە. نیشانەکانیش لە چەند دانەیەکدا گل دراونەتەوە کە خۆی ئەبینێتەوە لە کەمخوێنیی، پەڵەپەڵکردنی دڵ، هەناسەبڕکێ، یان توندبوونی هەناسە، هیلاکیی، سەرگێژخواردن، رەنگپەڕیین و زەردهەڵگەڕان، زەردوویی

هەکارەکانی تووشبوون بەم نیشانانە

ئەو کەسانەی زەلالەتیانە بە دەست کەمیی G6PD، پرۆسەسی هیمۆڵیسز(واتە تێکشکاندی خڕۆکە سوورەکانی خوێن- Hemolysis) لە رووئەدات، دوای تووشبوون بە هەوکردن و بەرکەوتن و خواردنی پاقلەمەنییەکان(لۆبیا، ماش، پاقلە، فاسولیا)، یان خواردنی هەندێ دەرمان.

دەستنیشانکردنی عیللەتەکە، لە رێگەی شیکاریی خوێن ئەبێت بە تەحدیدکردنی

- فەحسی ئەنزایمی G6PD
- بینیین و دەستنیشانکردنی جۆری کەمخوێنیی لە رێگەی (Blood Film Examination)، ئایا چیی جۆرە تێکشکاندەکە؟ دیاریکردنی جۆر و شکڵی هەیکەلیی خڕۆکە سوورەکان، هەروەها دەستنیشانکردنی ژمارە و جۆری خڕۆکە سپییەکان و خڕپلەی خوێن، چونکە هەی دووەم وەکو هەوکردن و نەخۆشیی تر، ئەبێتە باعیثی تێکشکاندنی خڕۆکەکانی خوێن
- شیکاریی Reticulocytes Count زۆر ئەبێت
- ئەنجامدانی Direct Coombs Test، لەوانەیە پێویست بێت، نەوەکو هەکاری بەرگریی لەش بێت و ببێتە هەی تێفکرنەکە
- شیکاری فەرمانی جگەر Liver Function Test

لە کۆتاییدا، چارەسەر و خۆپاراستن لە رێگەی دوورکەوتنەوە لەو

خۆراک و دەرمانانەوە ئەبێت کە ئەبنە هۆی سەرهەڵدانی نیشانەکان و مەترسیین و بۆ ئەو کەسانەی کە کێشەدارن بە کەمیی G6PD. هەروەها دیاریکردنی لیستی ئەو خۆراک و دەوایانە، لە لایەن دکتۆری تایبەتمەندەوە.

سەرچاوە:- زانستی تاقیگە

نامەی کچێکی ئامەدی بۆ خودا..!.. شەمامە بارەوانی

لەگەڵ دایکم و برا دوو ساڵییەکەم لە شیرینی خەو دابووین،
لەپڕ دۆزەخ ڕوویدا.
گوێم لە دەنگێک بوو دەیگێڕاند:
ئیمادارینە خۆڕاگربن، ئەوە غەزەبی خودایه خودا.

یەکەم جارم بوو ببیسم کە خوداش توڕە دەبێت !

بەڵێ، مەلای گەڕەکەکەمان بوو،
ئەو بە دیار تەرمی دایکمەوە وەستابوو و هێشتا ئامەدی برام لە ژێر دار و پەردوو بێ سەر و شوێن بوو.

خۆ دایکم بەردەوام دەم بە زیکر و دەست بە دەستنوێژ و ڕوو لە ئاسمان بوو،
من لەو موعادەلەیە تێناگەم ئەی خودا !

دایکم خوێندەواری نەبوو، بەڵام بەردەوام دەیگوت:
کچەکەم،
خودا هیچ کاتێک توڕە نابێت و ئەو یەک پارچە جوانی و بەزەییە.

کچەکەم،
خودا هەرگیز، ژن و منداڵ ناکوژێت و باڵەخانەکان بەسەر هیچ کەسێکدا ناڕووخێنێت

کچەکەم،

نەکەیت لەو ڕوانگە نزمەوە له خودا بڕوانیت،

بە درێژایی مێژوو، ئەوەیە کێشەی خوداناسەکان، لەگەڵ خودا پەرستەکان.

کچەکەم،
لە سنوورەکانی دەمارگیری دوور بکەرەوە.
هەرکاتێک هەستت بە قەڵەقی کرد، خۆت بە عیشقی خودا مەست بکە.

کچەکەم
لە بیرت نەچێت، هەمیشە هەموانت قبوڵ بێت.
نەکەیت بەهۆی بیر و باوەڕی جیاوازەوە، بەکەم سەیری ئەویتر بکەیت،
ئەوەیە تەریقەتی خودا.

کچەکەم
خودا خۆشەویستی دروستکرد و، مرۆڤیش ڕق !

بۆیە لە تەریقەتی ئێمە، ڕق حەرامە.
کەواتا کچەکەم، گەر منت خۆش دەوێت، هەموانت خۆش بوێ

خودا خۆشەویستییە خۆشەویستی

خودایە با ئەوەشت پێ بڵێم:
گەر تا ئێستا دڵم لێت نەشکاوە،
تەنها بە هۆی نزاکانی دایکمەوەیە.

شەماڵ بارەوانی

جمهوری شیعر و جمهوری تەپانە!.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە هەرێمی کوردستاندا، دەیان و بگرە سەدان ڕێکخراوی بە ناو کۆمەڵگەی مەدەنی و ئین گی ئۆ هەن، کە گوایا ئەرکیان بە مەدەنیکردنی کۆمەڵگە و پێشخستن و هوشیارکردنەوەی تاکەکان و

داکۆکیکردنە لە مافە پیشەیی و جەماوەرییەکانی هاووڵاتییان، کە بەشێکی کەمیان لێ دەرچێت، ئەوانیتر بارگرانییەکی گەورەن بە سەر بودجەی ئەم هەرێمەوە. ئەگەر ڕووپێوێکی مەیدانی لە پەراوێزی ئەرک و ڕۆڵی ئەو ڕێکخراوانە لە کۆمەڵگەی کوردی بکەین، هیچ گومانی تێدا نییە وەرای بوونی سەدەها ڕێکخراو، بەڵام هەشتا وەک پێویست بە ئەرک و ڕۆڵی ڕێکخراوەییانەی خۆیان هەڵنەستاون و زۆربەیان بنەمای کاری ڕێکخراوەیی خۆیان نازانن و کار و چالاکییەک دەکەن، کە ڕەنگە پەیوەندی بەوانەوە نەبێت. ساڵانێکی زۆر لەمەو بەر، بە سەدان فەرهەنگخانە، لە شارەکانی کوردستان بە مەبەستی بەرەودان بە چالاکییە ڕۆشنبیرییەکان دامەزران. ئەو فەرهەنگخانانە دواتر چییان لێ هات؟ کەلوپەلەکانییان کە بە سەدان ملیۆن دۆلار مەزندە دەکران، چی لێ هات؟ بۆچی ئەو فەرهەنگخانانە نەمانەوە؟ کەواتە ئەوە گرنگ نییە چەند ڕێکخراوی کۆمەڵەی مەدەنی هەن، بەڵکو ئەوە گرنگە، چەند خزمەت و ڕۆڵیان لە بەرەو پێشەوە بردنی کۆمەڵگە و بە مەدەنیکردنی جومگەکانییەوە دیارە. بۆیە گەلێک لەو ڕێکخراوانە، ستراتیژ و کاری ڕاستەقینەی خۆیان ونکردووە و دەچن بە چالاکییەکەوە سەرقاڵ دەبن، کە هیچ ئەرزشێکی نەبێت. لەو ڕۆژانەدا، تۆڕی ڕێکخراوە ناحکومییەکانی سەران کۆڕێکی شیعریان بە ئامادەبوونی سەرپەرشتیاری ئیدارەی سەربەخۆی سەران، بۆ شاعیرێکی سادەنووس سازکرد. پرسەکە ئەوە نییە، کە ئاخۆ ئەم برادەرە شاعیرە یاخود نا، کە وەک شێخ ڕەزا گوتەنی شاعیر زۆر بووە لەم عەسرە، بەڵکو پرسەکە ئەوەیە، ئەم چالاکییە پەیوەندی بە ئەرگانێکی گەورەی وەک تۆڕی ڕێکخراوە ناحکومییەکانی سەران هەیە؟ ئایا کار و ئەرکی دی نییە بیکەن؟ ڕێکخراوەکانی ئەمە بە گشتی، بۆچی نابنە چاودێر بە سەر کاری دەزگاکانی حکومەت و داکۆکی لە مافە مەدەنی و پیشەییەکانی توێژە جیاوازەکانی کۆمەڵگە ناکەن؟ بۆچی ڕەخنە ناگرن و ئەو کەماسیانەی لە بواری بەڕێوەبردن و خزمەتگوزاریدا هەن، نایخەنە ڕوو؟ بۆچی پاڵپشت و هاوکاری جەماوەری خەڵک ناکەن، کاتێ داواکارییەکی ڕەواو جەماوەریان هەیە؟ بۆچی نابنە چاودێر بە سەر پێشلکارییەکان کە لە بواری مرۆیی و ڕۆنامەوانی و مافدا دەکرێن؟ مەگەر سازکردنی کۆڕێکی شیعری بۆ شاعیرێکی سادە نووس کە نیوەی کوردستان نایناسێت، هیچ داهێنان و بوێرییەکی تێدایە ئەگەر هەزاران خوێندکاری زانکۆش تێیدا بەشدار بن؟ بێگومان شیعر هیچ کاتێک ژانرێکی جەماوەری نەبووە، بەو مانایەی، وەک چۆن تۆپانێ جمهورێکی بێ شوماری هەیە، ئەوا کام شاعیریش جمهورێکی بێ شوماری هەبوو، ئەوا شاعیری پلە یەکە. هەر کاتێک شیعر هێندە سادە و ڕۆژانەیی بووەوە، کە هەمووان تێی گەیشتن و چەپڵەیان بۆ لێدا، بە دڵنیاییەوە ئەو کاتە ئەمە لە بەردەم شیعر

بە مانا هونەریی و بابەتییەکەی نین، بەڵکو لە بەردەم زمانێکی ئاسایی و ڕۆژانەیی داین کە جۆرێک لە میکیاژی هونەری و وشە سازیی ڕۆمانسی بە ناوی شیعرەوە بۆ کراوە. زۆرجار دەگوترێت (مانای شیعر لە دڵی شاعیر دایە) واتا نەک هەموو کەسێک نابێ لە شیعر بگات، بەڵکو لە خودی شاعیر بەو لاوە، هیچ خوێنەرێکیش پەی بەو مانایە نابات کە لە دوو توێی دەقێکی شیعری دایە؟ شیعر ژانرێکی بژاردەیە، نەک جەماوەریی و چ□پ□□□زیی، هەڵبەتە ڕەنگە خوێنەرانێک بڵێن، مەگەر شیعری شێرکۆ و پەشێویش، شیعری جەماوەریی و چەپڵە ڕێزی نین؟ بەڵام ئایا پەیامی شیعری شێرکۆ و پەشێو بەراورد بە پەیامی شاعیرێکی سادەنوس دەکرێت؟ لەو سۆنگەیەشەوە، کاتێ هەزاران گەنج و خوێندکاری زانکۆ، لە هۆڵێکدا جمەیان دێت و بە چەپڵە ڕێزان پێشوازی لە شیعری شاعیرێکی نەناسراو دەکەن ئەوا بە داخەوە دەبێ ئێمە نیگەران و نائومێد بین لە دنیای شیعری کوردی، چونکە ئەمە مانای وایە، شیعر بۆتە زمانێکی ڕۆژانەیی و ئاسایی و هیچ جیاوازییەکی لەگەڵ زمانی شیعریی کە زمانی مانایە نەماوە. بەمەش شیعر وەک تۆپانێی لێ دێت و دەیان هەزار هاندەری بۆ دروست دەبێت. بەڵام ئایا ئەدەب بەگشتی و شیعریش بە تایبەتی، ژانری هەموو کەس و جەماو□رک□؟ ئاسایە ئەم جۆرە چاڵاکییانەش بکرێن، بەڵام دەبێ ڕێکخراوەکانی ئێمە، زۆر پیشەییانە ئەرک و کاری ڕاستەقینەی خۆیان بناسن و کار بکەن. بەرپرسانیش دەبێ ئەو ڕاستیە بزانن، دواین ئەرکییان دەبێ گوێگرتن بێت لە شیعر، چونکە ئەوان ئەرک و بەرپرسیاریەتی گەورەتریان لە سەرشانە، کە ئەویش خزمەتکردنی خەڵک و گوێگرتنە لە کەموکورتی و داواکاریەکانییان ! مەرجیش نییە ئەوەی لە ڕێزی پێشەوەی کۆڕێکی شیعری دانیشت ئیدی شیعرناس بێت. بە پێچەوانەوە نزار قەببانی دەڵێت:_(ئەوانەی لە ڕێزی پێشەوەی کۆڕێکی شیعری دادەنیشن، دواین کەسن کە لە شیعر دەگەن).

*ئەم بابەتە لە ڕۆژنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارەی ڕۆژی 31/1/2023 بڵاوکراوەتەوە.

‌ □

لـەبارەی نۆڤڵێتی “کچەی خوێنەر” کەمێ دەدوێم-2-.. نوسینی: تەلار تاهیر

بەشی دووەم

یەکێك لە نەزانین و گەمژەیی ئافرەتان ئەوەیە بە جۆرێك ڕەفتار بکەن کە بەرانبەرەکانیان هەمیشە وەك کاڵایەك لێیان بڕوانن. ئەدۆنیس لە گوتەیەکدا دەڵێت: هیچ کات ئازادی و بێ ئابڕوویم تێکەڵ نەکردووە، زۆر کەس دەناسم بەهۆی بەهەڵە تێگەیشتن لە واتای ئازادی ڕێز لە جەستە ناگرن.

ڕەنگە لەم ساڵانەی دوایدا کۆمەڵێ شت بەناوی ئازادییەوە هاتبنە ئاراوە و دنیای مەعریفەی ناشیرین کردبێت، وەك دەیشزانین سەرچاوەی سەرەکی ئازادی بریتییە لە مەعریفە، ڕەنگە لە کۆمەڵگەی داخراودا خەڵکانی ناڕۆشنبیر و کەسانی ئاسایی، هەنگاوێك لە پێشتر بن بەراورد بە توێژی ڕۆشنبیران، بە حوکمی ئەو کولتووورە داخراو و پیاوسالارییە کە تا ئێستە باڵی بەسەر توێژە جیاجیاکانی کۆمەڵگەدا کێشاوە، ئەمە جگە لەوەی ئەو کولتووورە داخراوە پیاوسالارییە بە جۆرێك لە جۆرەکان کاریگەری نەرێنی کردووەتە سەر ڕۆشنبیران.

ڕەنگە هەر ئەو لێکچوواندنە شوومە نامۆیە خاڵی بەهێزی جیاکەرەوەی نێوان ڕۆشنبیر و ناڕۆشنبیر بێت، دەبێت سنووری ئەو جەهلە بشکێنی بێ ئەوەی کاریگەری نەرێنی بکاتە سەر بەها و ئاکارە جوانەکانی ناو کۆمەڵگە، ڕەنگە هەر ئەو خاڵە بەهێزەیش وایکردبێت کەسایەتییەکی وەك “کچەی خوێنەر” لە نێوان پردی دوودڵیدا هێشتبێتەوە و نەیتوانیبێت بەپێی پێویست شتەکان بە تەواوی لە یەك جیا بکاتەوە، تا لە کۆتادا بووبێت بە قوربانی.

ئەگەرچی کچەی خوێنەر کارەکتەرێکی سەرەکییە، بەڵام وا هەست ناکەم کەسایەتییەکە، بەڵکو هەست دەکەم ڕۆحێکە بە ناخی ئازارەکاندا دێت و دەچێت، یاخۆ ڕۆحێکە ماوەی جارێك خۆی لە جەستەی ئافرەتێکدا مەڵاس دەدات و ئەو ئافرەتە دەبێت بە قوربانی دەستی رۆحە تاریکەکان.

فردریك نیچە لە گوتەیەکدا دەڵێت: ئەوەی تێکمدەشکێنێت، بەهێزم

دەکات. واتە زۆربەی کات ئازارەکان مرۆڤ پتەوتر دروست دەکەنەوە، ڕۆحی یاخیبوون لە ناخی مرۆڤدا دەخوڵقێنن، هاوشێوەی ڕۆمانە بەناوبانگەکەی (موبیدیك) کە ڕۆماننووسی ئەمەریکایی (هێرمان ملڤیل) نووسیویەتی، کاتێك لەگەڵ قرژەکە شەڕ دەکات، ئەگەرچی قرژەکە پێیەکشی دەخوات، بەڵام ڕۆحی مانەوەی لە ژیاندا، وا دەکات لە کۆتادا هەموو هێزی خۆی کۆ بکاتەوە و قرژەکە بکوژێت. یاخۆ وەك "داستانی سیزیف"ی ئەلبێرد کامۆ کە یاخی دەبێت لە مردن، ژیان بە هەموو ناخۆشی و نەهامەتییەك قبووڵ دەکات.

کافکا دەڵێت: کتێب دەبێت بەستەڵەکی ناخمان بشکێنێت. ڕەنگە کایەی ڕۆشنبیری لە کۆمەڵگای ئێمە لەو ئاستەدا نەبێت کە بتوانێ تاکەکان پێبگەیەنێت، واتە کەسانی بەناو ڕۆشنبیری وەك (ساڵح یاسینی ڕۆماننووس، مەحموود قادری شاعیر، عەزیز ناسری شانۆکار). واتە بەشێوەکی گشتی کتێب و خوێندنەوە نەیتوانیوە ببێت بە دەروازەیەك بەستەڵەکی ناخمان تێکبشکێنێت و ڕزگاری بکات لە جەهل.

کەژاڵ ئیبراهیم لە دیمانەیەکدا دەڵێت: کاتێك یەکەم شیعرم بڵاو کردەوە، باوکم بە قژ سووڕاندمیەوە بە ناو مەتبەخەکەماندا و دەیگوت دەتەوێ حەیامان بەری وا شیعر بڵاو دەکەیتەوە. ڕەنگە کچیش هەبن ژیانی لەوە ناخۆشتر بێت و ئامادەیی ئەوەی تێدا نەبێت بەو شێوەیە باس لە ژیانی خۆی بکات، واتە کەژاڵ ئیبراهیم وەك فریادڕەسێك لە پاڵ خەمی ژیانی خۆیدا، باسی خەمی کچانی تری کۆمەڵگەکەیشی کردووە، یاخۆ شەهرەزاد لە ڕۆمانی "هەزار و یەك شەوە"دا، جگە لەوەی خۆی لە تووڕەیی و زاڵمی شاریار پاراست و مردنی خۆی دواخست، کچانی تریشی لە دەستی زاڵم ڕزگار کرد.

کچەی خوێنەریش ئەگەرچی سەرەتا دەبێتە قوربانی، بەڵام لە دواییدا بە فیلمێکی دۆکیۆمێنتاری دەست دەخاتە سەر ئازارەکانی کە ڕەنگە باسکردنیان ئەستەم بێت، وەلێ پێویستی بە بوێرییە. واتە بەشێوەیەکی گشتیی لە پاڵ خەمی خۆیدا، ڕەنگە باسی خەمی کچانی تریشی کردبێت و تا ئێستە نەیانتوانیبێت پەردە لەسەر باسکردنی هەڵبدەنەوە. بە مانایەکی تر، هەندێك جار باسکردن و ناوهێنانی ئازار و خەمەکان، ئاسوودەیی بە ڕۆح دەبەخشن، لێرەدا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە هەموو سەرکەوتنێکی یاخیبووانە، ئازارێکی سەختی لە پشتەوەیە.

لە کۆتادا ئەوەمان بۆ ڕوون دەبێتەوە ئەگەرچی کچەی خوێنەر سەرەتا دەبێتە قوربانی، بەڵام لە دوایدا بە جۆرێك لە جۆرەکان سەرکەوتوو

دەبێت، بەڵام ئەگەر ورد بینەوە لە کتێبەکەدا، ڕووداو و قوربانییەکانی زۆر زاڵترە بەسەر لایەنە سەرکەوتوو و ئەرێنییەکانی کچەی خوێنەردا.

پێم وایە دەبوو نیهاد جامی نووسەری کتێبەکە، شانبەشانی ڕووداو و قوربانییەکان، بۆ زیاتر درێژیی بە خاڵە (ئەرێنی)یەکانی ناو نۆڤلێتەکەی بدایە، چونکە پێویست دەکات چاوێکی زەق بخەینە سەر خاڵە ئەرێنییەکانی، لەپێناو کۆمەڵگەیەکی تۆکمە و تەندروست.

نوسینی ـــ تۆلار تاهیر

ناوی تەواوی: نیهاد جامی محەمەد عەبدوڵایە 5/3/1972 لە گەڕەکی حەمام عەلی بەگ لە شاری کەرکوک لە دایکبووە، ئێستا لە وڵاتی پەڕەندە دەژێت

- چەندین وتار و لێکۆڵینەوەی لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکاندا بڵاوکردۆتەوە
- دەرهێنانی بۆ (30) سی کاری شانۆیی کردووە
- سەرنوسەری گۆڤاری شانۆکار بووە
- دامەزرێنەری سایتی شانۆکار بووە

خاوەنی چەندین بەرهەمی چاپکراوە، لەوانە:

- خودی کوردیی لەنێوان کۆسێتی دوو فاقی و تراژیدیای ئەنفالدا (کۆمەڵناسی)
- لەبارەی شێخ زاناوە – بە هاوبەشی د. زیرەک عەبدوڵا (کۆمەڵناسی)
- ڕەخنەگرتن لە مۆدێرنیتی (فەلسەفە)
- نائومێدیەکانی شانۆ (توێژینەوەی شانۆیی)
- پەراوێزەکانی شانۆ (توێژینەوەی شانۆیی).
- ئینتەلێژیای شانۆی ئەزموونگەری (توێژینەوەی شانۆیی).
- نوسەر ونووسینەوەی زمان (توێژینەوەی ئەدەبی)
- شانۆی پۆست مۆدێرنیتی (توێژینەوەی شانۆیی)
- گوتاری ڕەخنەی شانۆی کوردیی (ڕەخنەی شانۆیی)
- کۆمەڵناسی شانۆ (توێژینەوەی شانۆیی)
- شانۆی فێمێنیستی (توێژینەوەی شانۆیی)
- پلەی سفری شانۆ (توێژینەوەی شانۆیی)

▪ ئەرکیۆلۆژیای شانۆ (توێژینەوەی شانۆیی)
▪ لەئۆکتۆبەردا کوژرام (کورتە ڕۆمان).
▪ من لەماڵی سەرۆک بووم (ن□قل□ت).
▪ کچەی خوێنەر (ن□قل□ت)
▪ شانۆناسی.

کتێبەکانی نیهاد جامی:
http://dengekan.com/kteb_nihad.htm

هەڵبژێراو.. پشکۆ ناکام

….رەنگە باسکردنی ئەو هۆکارانەی کاریگەریان هەیە لە مانەوەی سیستەمی حوکمڕانی بەتایبەتی دیکتاتۆریەتی حیزبی بۆ ماوەیەکی دوور و درێژ بێ ئەوەی خەڵک کاردانەوەی لا بە لاکەری هەبێ بۆ گۆڕینی ئەو بارە ناهەموارەی تیایا ئەژی زۆر هەڵبگرێ و وەکو هەویرێکە چەن تەنەکەیەک ئاوی بوێ ، چونکە دیکتاتۆریەتی درێژ خایان نەوەیەکی ڕاهاتوو لەسەر وەزعە باوەکە ئەهێنێتە کایەوە کە پێیان وایە گۆڕانکاری زەحمەتە ، واتا لەگەڵ سیستەمی دیکتاتۆریەتی حیزبی/ بنەماڵەیی خۆیان ڕا هاتناوە و "ماڵی"بوون ، ئەم سیستەمانە کە لە ووڵاتانی ئیسلامیا زۆرتر و دیارترن ، جۆرە هاووڵاتیەک بەرهه□م ئەهێنێ کە ئەکرێ بە "هاووڵاتی جێگیر" یان" هاووڵاتی نەجوڵاو" ناو بنرێ کە گرنگی بە سێ بابەت ئەیات و بەلای وەزعە سیاسیەکەیا ناچێ لەسەر نەزەری□ی" ئاگرە سوورە لە خۆم دوورە" خوو ئەیاتە ئەو سێ شتە و خۆی پێوە مەشغوڵ ئەکا : دین ، قووتی ڕۆژانە لەگەڵ فوتبۆڵ…
() هاووڵاتی نەجوڵاو لە دونیا تایبەتە داخراوەکەیا خوو ئەیاتە دین و خۆی پێوە مەشغوڵ ئەک ، لەبەر ئەوە نا بە هەق و ڕەوایەتی و عەدالەت ئەیبینێ ، بەڵکو بە مەراسیمە" طقوس" دینییەکان کات بەسەر ئەبا و نایەوێ لە هاوڕێکانی دوا کەوێ ، لەسەر مەسەلەی "خوا" و میسداقیەتی ن□و□□□کی دینەکە گومانەکانی خۆی ئەڕەوێنێتەوە و حەز بەباس کردنیان ناکا و نایخاتە ناو هەڵس و کەوتی ڕۆژانەیەوە " دیارە کەسانی مێشک ووشک بوو و داخراو" بەشی زۆری هاووڵاتی نەجوڵاو پێک ئەهێنن ، ئەمانە لە کاتێکا بەرگری لە دینەکەیان

ئەکەن کە بزانن ناڕەحەتی و سەریەشەی بەدواوە نیە، دەنا بزانن هەر قسە و جوڵەیەکیان باجێکی قورسی لەسەرە ، مێش میوانیان نابێ و لاڵ ئەبن ، هەر نموونەیەک کاتێ لە ووڵاتی دانیمارک چەن وێنەیەکی گ□وای□ "ن□شی□او" !!ی پێغەمەری ئیسلام□ک□ان ب□□او ئەبێتەوە ، لە ئەوروپا ئەیکەن بەڕۆژی حەشر ، ئەوەنە هاوار ئەکەن قوڕگیان ئەگیرێ ، بەقەد تۆپە قوماشێ عەلەم ئەسووتێنن ، بیتاقەی جەهەنەم ئەیەن بە هەموو دانیمارکیەک ، بەڵام لە ووڵاتەکەی خۆیانا ڕۆژانە هەزار سووکایەتی بە خۆیان وەک هاووڵاتییەک و بە دینەکەیان و بە سیمبولی دینەکەیان بکرێ ، نوتقیان لێوە نایە و "دەست بگرە بە کڵاوەکەی خۆتەوە حیزب نەیبا" ئەبێ بە دروشمی سەرەکییان ، جگە ل□م□انە هاووڵاتی نەجوڵاو کە هەر خەریکی دزی و گەندەڵی و ساختەچێتیە ، هیچ شتێ لەوانە وای لێ ناکا کە هەست بە تاوان کردن"الشعور بالذنب"بکا ، ئەو نوێژێکی لە کیس بچێ قوڕی دونیا لەسەریا کۆبێتەوە و نازانێ چۆن خۆی لەو گوناحە گەورە و خەتەرە نەجات بات و خۆی وەک ئوتوی بوخار پاک بکاتەوە ، بەڵام ساختەچێتی و غەدر کردن لە خەڵک بەشێکە لە ژیانی ڕۆژانە وەک نەرکە دینی□ک□انی.... .

() بە حوکمی ئەوەی هاووڵاتی نەجوڵاو لە ژێر کاریگەری دینەکەیا هیچ ئینتمایەکی بۆ نیشتمانەکەی نایب□ و لە لایەنە کۆمەڵایەتییەکەشەوە "سۆسیۆلۆجی"، تەنها خوو ئەیاتە ماڵ و مناڵ و قووتی ڕۆژانەی و منا□ک□انی بە جۆرێک پێ بگەیەنێ کە وەک خۆی لە ژێر چەتری دینا لە بەرژەوەندی گشتی و داهاتووی ووڵاتەکەی دوور کەونەوە و توخبی سیاسەت نەکەوون و قەناعەتیان وابێ ئەو سیستەمە دیکتاتۆریە قەدەری خوایە و هیچی لەگەڵ ناکرێ و کەی خوا ویستی ئەیگۆڕێ !! واتا قووتی ڕۆژانە دەروازەیەکە بۆ بەستنەوەی منا□□ک□انی بە پرینسیپ□ک□انی خۆی کە لە دین و جێ بەجێ کردنی ئەرک□ک□انی کۆئەبێتەوە .. هاووڵاتی نەجوڵاو پاساوی هەموو نەهامەتیی□ک□انی ب□رهم□ی سیستەمی دیکتاتۆری حیزبی لەوەیا کۆئەکاتەوە کە هیچ شتێ بێ ڕەزامەنی خوا نیە و ناکرێ بە جۆری حوکمڕانیشەوە....

() کاتێ هاووڵاتی جێگیر/ ناجوڵاو ئەو هەموە ناعەدالەتی و وون بوونی یاسا و گەندەڵیە ئەبینێ و نە ئەوێرێ و نە حەزیش ئەکا خۆی تێ هەڵقورتێنێ ، خوو ئەیاتە فوتبۆڵ، یارییەکی یانەکەی لە کیس ناچێ ، باکگراوندێکی وەرزشیانەی نیە و دینەکەشی لە هیچ قوژبنێکەوە باسی وەرزشی تیا نیە ، تەنها ئەو□ی ل□ دوو گۆڵیا بۆ نموونە یاسای خۆی هەیە و یاریکەر و ڕاهێنەر و هەنێ جار

هاندەرەکانیش یەکسانن بەرامبەری ، ئەم کە ئەو هەموو ناعەدالەتیە لە دەرەوەی ماڵەکەی خۆی ئەبینێ و قسەی لەسەر ناکا ، تەسکینی بەوە یەت کە لە یارییەکا گەر کەسێ خوار جۆڵایەوە و کاری کردە سەر مەجرای گشتی یارییەکە ئەوە بە "کارتی زەرد یان سوور" یاسای یارییەکە جێ بە جێ ئەکرێ ، هیچ یاریکەرێکیش لەسەرووی یاسا و ڕێنماییەکانەوە نیە ، بەڵام لەدەرەوەی ماڵەکەی خۆی ئەو هەموو گەندەڵی و " فاوڵ"ە ئەکرێ کێ ئەوێرێ باسی
کارت بکا ، ڕەنگە بەرپرسی حیزبی هەبێ نەک کارتی سوور بەڵکو ئەبێ "کارت سووری جگەر"ی وەربگرێ ، لە لایەن حیزبەوە پاداشت ئەکرێ و بە زۆر پەنالتیەکی بۆ دروست ئەکەن تا گۆڵێک بکا و خەڵکی وەک هاووڵاتی/نەجوڵاو چەپڵەی بۆ لێ با، بە مانایەی یەکسانی هەمووان بەرامبەر بە یاسا لە فوتبۆڵا ئەبێنێ و تەسکینی بەخۆی ئەیا کە ئەڵێ : فاوڵ ئەکەی! دەبخۆ ئەوە کارتی سوور. ئافەرم حەکەم … بەڵام بۆ ئەو سیستەمە دیکتاتۆرە حیزبییەوە بێ دەنگە گەر چی ئەزانێ حەکەمەکە ل□ پێش هەموو کەسەوە ئەبێ کارت وەر بگرێ.................

ئەم جۆرە خۆ خستنە بەرەی نەجوڵان و بێ دەنگییەوە کۆیلایەتییەکە بۆ خۆی ، بەڵام کۆیلایەتیەکی هەڵبژێراو….
””
”””

()فیکرەی ئەم ووتارە کتێبێکی بیرمەندی فەڕەنسی" ئیتیان دولا یەبوسیە"یە بە تایتڵی "العبودیة المختارة" لە وەرگێڕانی "مصطفی صفوان" بۆ سەر زمانی عەرەبی..

(پۆل ئیلوار).. یەکێک لە شاعیرە پێشەنگەکانی سوریالیزم.. لە ئینگلیزیەوە:

ناڵە حەسەن

_ چەپکێک لە شیعرەکانی (پول ئیلوار)

(من نەمدەتوانی بیزانم)

من نەمدەتوانی بیزانم
باشتر لەوەی تۆ من بناسیت
چاوەکانت لە خەودان
ئێمە پێکەوە بۆ درەوشانەوەی
چارەنووسێکی باشترمان لە شەوەکانمان دروست کرد
چاوەکانت لە کام سەفەری من
بە درێژایی ڕێگاکان ،
هێماکانی
مانایەک بە نامۆیی زەوی دەبەخشێ
لەنێو چاوەکانی تۆدا
کێ کۆتایی ئەم تەنیاییەمان
بۆ ئاشکرا دەکات
کە خۆشیان
ئیتر نازانن چارەنووسیان بە کوێ دەگات
تۆش نەتدەتوانی بیزانی
باشتر لەوەی من تۆ بناسم … !

(کچی عەشق)

ئەو لەسەر پێڵووی چاوەکانم وەستاوە
پرچی لەنێو پرچی مندایە
ڕەنگی چاوەکانی منی گرتووە
شێوەی دەستێکانم …
ئەو لەنێو سێبەری من قووت دەدرێت
وەکو بەردێک بەڕووی ئاسماندا

ئەو هەرگیز چاوەکانی داناخات
یان هەرگیز لێناگەڕێت من بخەووم
یان خەونەکانی ئەو لەڕۆژێکی پرشنگی دا
وادەکا خۆرەتاو ون ببێ
منیش پێدەکەنم و دەگریێم
یان پێدەکەنم و قسەدەکەم

ئەو کاتانەی هیچ شتێکم پێ نییێ بۆ گوتن !

(زەنگی ئێواران)

دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ دەرگاکان ئێشکگری کرابان
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ زیندانی بوونمان
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ ئەو شەقامانەی لە ئێمە قەدەغە کرابوون
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ ئەو شارەی کە خەوتبوو
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ ئەو ژنەی برسی و تینوو کرابوو
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆخۆمان کەبێ بەرگری بووین
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ ئەو شەوەی کە بێبایەخ کرابوو
دەمانتوانی چیتر بکەین ، بۆ خۆمان کە یەکتریمان خۆش دەویست … ؟

(لە پەنجەرەوە)

هەمیشە من ئەو دڵنیاییەم نەبووە ، ئەو ڕەشبینییەی کە باشترین دڵنەوایە لە نێوان ئێمەدا . لەوێدا کاتی ئەوەبوو کە برادەرەکانم بە من پێبکەنن . من زرینگ نەبووم بۆ وشەکانم ، دڵنیایەکی جیاواز ، من هەمیشە نازانم کە دەمەوێت بڵێم چی ؟ بەڵام زۆرجاران کە هیچم نەبووە تا بیڵێم . گرینگی قسەکردن یان مەیلی ئەوەی کە زۆر بە زەحمەت نەبیت . ژیانی من تەنها بە داوە دەزوویەک هەڵواسراوە . لەوێدا کاتی ئەوەبوو ، ئەوکاتەی وا دیاربوو من لەهیچ تێنەگەیشتبووم . زنجیرەکانی من سەر ئاو کەوتبوون . هەموو حەزەکانم لەنێو خەونەکانم لەدایک دەبن . من بە وشەکانم عەشقی خۆم دەسەلمێنم . بۆ چ مەخلوقەهایەکی نایاب من متمانەم بەخۆم کرد . لە چی دڵتەنگیەکی ئازاربەخش و دنیایەکی ڕەنگین دا خەیاڵەکانم بازنەیان بە چواردەورم کێشابوو . من دڵنیا بووم کە عاشق بووم لە زۆربەی بوارە ترسناکەکانی خۆم . زمانی عەشقی من سەر بە زمانی مرۆڤ نییە ، جەستەی مرۆیی من دەست لە گۆشتی عەشقم نادات . خەیاڵە ئیرۆسیەکانیشم هەمیشە و بە بەردەوامی لە ئاستێکی بەرزی گونجاو دا بوون ، کە ئەوەش هەوڵدانێکی ئەوتۆ نییە بۆ ڕازیکردنم لەسەر چەوتی … !

(ونبوون)

من قسەت بۆ دەکەم بەدەم بڕینی شارەکانەوە
من قسەت بۆ دەکەم بەدەم بڕینی دەشتەکانەوە
دەمم لەسەر سەرینی تۆ دایە

دەنگم دەتدۆزێتەوە
من قسەت بۆ دەکەم لە ئەبەدیەت دا
ئای شارەکان یادەوەریەکانی شاران
شارەکان بە ئارەزووەکانی ئێمە پێچراون
هەندێک لە شارەکان زوو هاتوون هەندێکیان تۆزێک لەمەو پێش
هەندێک لە شارەکان بەهێزن هەندێکیان پەنهان
بەتاڵان چوون بۆ مرۆڤە بەڕێزەکانیان
بۆ هەموو بیرماندەکانیان و بۆ هەموو دێو و خێوەکانیان !
کێڵگەکان شێوازێکن لە ئەڵماس
ژیانێکی ڕەونەقانە دەژیێن
وەرزی دروێنەی ئاسمان لەودێو زەوییەکانی ئێمەوەیە
دەنگم تێرکەن منیش دەگرییم و شیوەن دەکەم
من لەنێو گڕ و بڵێسەدا خەون دەبینم و پێدەکەنم
لەنێو هێشوەکانی خۆرەتاو
یان جەستەی تۆ بڵاوبۆتەوە بەنێو جەستەی مندا
وەک چەرچەفی سەر ئاوێنە ڕوونەکان .

ڕاستیەکی ڕووت (من باش دەیزانم)

نائومێدی هیچ باڵێکی نییە
عەشقی نییە
ڕوخساری نییە
قسەش ناکات
من نایجوڵێنم
من نایگرمە باوەش
من قسەی بۆ ناکەم
بەڵام بەئەندازەی ڕاستی
عەشقم پڕە لە نائومێدی … !

_ کورتەیەک لە ژیان و بەرهەمەکانی (پۆل ئیلوار)

پۆل ئیلوار لە ١٤ ی دیسەمبەری ١٨٩٥ ، لە " سەینت دلێنیس " سەر بە شاری پاریس لە دایکبووە ، خێزانەکەیان سەر بە چینێکی مامناوەندی بوو ، باوکی فەرمانبەر و دایکیشی ژنی ماڵەوە بووە و لەماڵەوە ئیشی بەرگدرووی کردووە . پۆل ئیلوار لە سەردەمی ڵاوێتیدا قوتابیەکی زیرەک و چاڵاک بووە لەبەر نەخۆشی و باری تەندروستی جارجارە لە خوێندن دابڕاوە ، لە تەمەنی شازدە ساڵی بە هۆی نەخۆشی (سیل) ەوە دەنێردرێت بۆ " سویس سەنەتۆریەم " . لەو تەمەنەیدا

بێئەندازە هۆگر و حەزی لە شیعر دەبێت . ساڵ و نیوێک لەو شوێنەدا دەمێنێتەوە ، کاتێک دەگەڕێتەوە بۆ پاریس یەکسەر دەچێتە ڕیزی سوپا بۆ خزمەتکردنی سەربازی . پاش ماوەیەک بریندار دەبێت بەهۆی تەقینەوەی غازی تۆکسیک . دوای تەواوبوونی ئەزموونی شەڕ ، لەساڵی ١٩١٧ ماوەی خزمەتکردنی سەربازی تەواو دەبێت و ئازاد دەبێت ، هەر لەم ساڵەدا یەکەم کۆمەڵە شیعری خۆی بە ناوی (Le Devior et) بڵاو دەکاتەوە . ئیلوار خۆی وای هەست دەکرد لە ” وات وێتمان ” ی شاعیری ناوداری ئەمریکی زۆر نزیکە ، وات وێتمان نووسەری دیوانە شیعری (گەڵاکانی گیا) ئێلوار ئەم دیوانە شیعرەی زۆر دەخوێندەوە . هەروەها بەشداری لە بزووتنەوەی دادائیەکانیش کردووە ، لەگەڵ ” تریستان تزارا و ئەندری بریتۆن و لویس ئەراگۆن و فلیپ سۆپات و زۆرێک لەو نووسەر گەنجانە یەکتریان دەدیت و لەگەڵ یەکتریدا کۆدەبوونەوە . پاشان لەگەڵ چەند نووسەر و هونەرمەند و ڕۆشنبیرێکی تر وەکو سوریالیستەکان خۆیان ڕادەگەیەنن . پۆل ئیلوار یەکێک لەو کەسانە دەبێت کە مانیفێستی سوریالیزم ئیمزا دەکات . ئیلوار لەساڵی ١٩١٢ ژنی هێناوە و کچێکی لەو ژنەی هەیە بە ناوی ” سیسەیل ” ، بەڵام لەگەڵ ئەو ژنەی بەیەکەوە زۆر بەختەوەر نابن بۆیە لە ئاکامدا لەیەکتری جیا دەبنەوە . ئیلوار لە ساڵی ١٩٢٤ بۆ ماوەیەک ون دەبێت ، دەنگ و باس وا بڵاو دەبێتەوە گوایە مردووە بەڵام ، دوای حەوت مانگ دەگەڕێتەوە پاریس ، وا ڕادەگەیەنێت کەوا لە سەفەرێکی دوور و درێژ دا بووە ، لە مارسلیس ەوە بۆ تاهیتی ، ئەندەنووسیا ، سیلان ، ئوسترالیا ، چەند شوێنێکی تر . پاش دەرکەوتنەوەی لە چوارچێوەی سوریالیزم درێژە بە هەوڵەکانی دەداتەوە . هەر لەو ماوەیەدا بۆی دەردەکەوێت کە گاڵەی خێزانی پێشووی لەگەڵ (سلفادر دالی) پەیوەندی هەیە ! ئیلوار لەساڵی ١٩٢٦ بەهۆی چاپکردنی دیوانە شیعری (Capital de la Doluer) ناوەنگێکی شیعری باش پەیدا دەکات . لە دەوروبەری ساڵی ١٩٣١ لەگەڵ (Nusch) ی هونەرمەندی شێوەکاری سوریالیست یەکتریان خۆشدەوێت ، کە یەکێکە لەو خوێنەرانەی ئیلهام لە شیعرەکانی وەردەگرێت ! هەر لەوکاتانە زەماوەند دەکەن و دەبن بە هاوسەری یەکتری و لەگەڵ یەکدا زۆر بەختەوەر دەبن ، بۆیە هەتا دواچرکەکانی تەمەنی بەیەکەوە دەژین ، واتە تا ساڵی ١٩٤٦ چونکە لەوساڵەدا ژنەکەی دەمرێت . ئیلوار لەساڵی ١٩٣٩ جارێکی تر بۆ خزمەتکردنی سەربازی بانگ دەکرێتەوە ، لەسەردەمانی دەست ڕۆیشتوویی ئەڵمانیا بەسەر فەڕەنسا ئەو ڕیزەکانی سوپای جێهێشتووە و بەنهێنی خەریکی کاری ئەدەبی و خەریکی ئیشکردنە بە دژی شەڕ و دوژمنکاریەکانی ئەڵمانیا ، لە ساڵی ١٩٤٢ دەچێتە ڕیزی پارتی کۆمۆنیستی فەڕەنسی .

بەشێوەی نهێنی چاڵاکی و کارە سیاسیەکانی ئەنجام دەدات . لەو سەردەمانە ئیلوار سەفەر بۆ زۆرێک لە وڵاتانی دونیا دەکات لەوانە (بەریتانیا ، بیلگیەم ، چیکیسلۆفاکیا ، مەکسیکۆ ، ڕوسیا …) بەڵام لە وڵاتەیەکگرتووەکانی ئەمریکا ڕێگەی پێنادەن و ڤیزەکەی ڕەتدەکەنەوە بە پاساوی کۆمۆنیست بوونی ! لە نۆڤەمبەری ١٩٤٦ لەومانگەی" نووچە"ی خۆزانی دەمرێت دیوانە شیعرێک بەناوی (Le Dur Desir de durer) بەچاپ دەگەیەنێت ، کە لە پێنج قەسیدە پێکهاتووە . پۆل ئیلوار وا بیری دەکردەوە و پێیوابوو ، پەیامی شیعر ئەوەیە(دەبێ داهێنان لە زمان بکات و زمان نوێ بکاتەوە) ، بۆ مەبەستی بەدیهێنانی ئاڵوگۆڕی ڕادیکاڵانە لە ژیان و ڕووبەری بووندا ! وە پێی وابوو شیعر هۆکارێکە دەتوانێت خوێنەران هۆشیار بکاتەوە و گەشەیان پێ بدات ! لەم ڕاستایەدا لەپاڵ داهێنانە ئەدەبیەکان و بەرز ڕاگرتنی ناسنامە سیاسیەکەی ، هەوڵیدەدا بۆ گۆڕانی کۆمەڵایەتی و بە دەستهێنانی ئازادییەکانی تاک هاوکات ئازادی سێکسیش . ئیلوار لە ماوەی هەموو ژیانیدا زیاتر لە حەفتا کتێبی جۆراوجۆری دەربارەی شیعر و بابەتی ئەدەبی و گۆشەنیگای سیاسیەوە بڵاوکردۆتەوە . وە لە ساڵی ١٩٥٢ لە تەمەنی پێنجا و شەش ساڵیدا دەمرێت ، ئەوکاتە لەگەڵ ژنی سێیەمی دا بووە .

_ سەرچاوە : ئەنتەرنێت

- Poets.org- poetry,poems- Bios&more
- Pual Eluard- poems.Biography,Quotes

ڕۆمانی (کچی دورگەی بچکۆلەکە) و چەند سەرنجێک. عەلی حەمە ڕەشید

کاتێک پێناسەی ئەدەبی منداڵان دەکەین، لەگەڵ ژانری چیرۆک و شیعر و شانۆ و ئۆپەرێتدا، ژانرێکی گرنگی تریش هەیە کە ناوی دەبەین

لەگەڵ ژانرەکانی دیکەدا، ئەوانە هەن و هەریەکەیان پانتاییەکیان داگیرکردووە، بەڵام دەتوانین بڵێین ڕۆمان وەک ئەوەی کە مەرجەکانی ڕۆمانی لەخۆ گرتبێت، وەکو پێویست نیمانە. با ئەوەشمان لەبیرنەچێت کە ڕۆمانی (گورگ و بزن) و(بەرە)ی عەزیزی مەلای ڕەش کە یەکەم کەسە ئاوڕی لەو ژانرە داوەتەوە، بەڵام کە دەیخوێنیتەوە باڵی فۆلکلۆر تێیدا زاڵترە وەک لە خەیاڵ، کە ئەو کار و دەستپێشخەرییە جێگەی دەستخۆشییە.

هەروەها خاتوو پەیام ئیبراهیم-یش لەگەڵ بڵاوبوونەوەی ڕۆمانی (کچی دورگە بچکۆلەکە)دا ئەویش ڕۆمانێکی بڵاوکردەوە بەناوی (نازیلەی مانگ و شازادەی خۆر). من نازانم ئەگەر بێجگە لەوانە شتی تر نووسرابێت، چونکە ئێمەی نووسەر کە بەرهەمکمان چاپ دەکەین، بە تیراژێکی کەم چاپی دەکەین، چونکە تێچووەکەی لەسەر گیرفانی خۆمانە، بۆیە وەکو پێویست بە هەموو لایەک ناگات و زۆر جار وەکو پێویست بە دەستی هەموو ئەوانە ناگەن کە کار لە بواری منداڵاندا دەکەن بەتایبەتی و نووسەرانی دیکە بە گشتی.

هەروەها چۆن بەرهەمەکانی ئێمە ناگاتە دەست هەموان، بەهەمان شێوە بابەتی ئەوانەش کە بۆ منداڵان دەنووسن ناگات بە ئێمە.

ئەوەی من مەبەستمە بیڵێم ئەم کارەی کاک ئەمین محەمەد کە جیاوازە و پێویستی بە ئاوڕلێدانەوەیە و قسەی زۆریشی دەوێت دەربارەی بکرێت.

کاک ئەمین پێشتر شیعری بۆ گەورە دەنووسی و لە کتێبێکدا بەناوی (هەڵوێست) چاپی کردووە و زیاتر لای هاوڕێکانی بە شاعیرێکی بەرگری و نیشتمانیی و ئەوین و خۆشەویستی ناسرابوو، کاتێک دەستی کرد بە بڵاوکردنەوەی شیعری منداڵان، لای هەندێکیان سەیر بوو کە ئەمین بەو شێوەیە بۆ منداڵان دەنووسێت.

ئیتر ئەو شیعرانەی کە دەینووسی وردە وردە لە گۆڤاری پەپوولە و جەگەرگۆشەکان و گوڵەکان و خەندەدا بڵاوی دەکردنەوە، دواتر لە نامیلکەیەکدا بەناوی (ماڵی باران) چاپی کرد و بڵاوی کردەوە.

بیرمە چەند دێڕێکم وەک پێشەکییەکی کورت بۆ نووسی کە بەداخەوە تائێستا چەند بەڕێزێک دەربارەی (ماڵی باران) نووسیویانە، بەدێڕێکیش باسیان نەکردووە، چونکە من لەوەدا نووسیومە کاک ئەمین هەوڵی داوە بێ دووبارەبوونەوە و سواوی، شیعر بۆ منداڵان بنووسێت و بە جیاوازتر لەوانەی بۆ منداڵان دەنووسن. دوای ئەوە بەشێوەیەکی ورد و جیاواز شیعر و دواتر بە چیرۆک و وەرگێڕان و ڕەخنە و لێکۆڵینەوە وەک دەنگێکی تایبەت لە بوارەکەدا کاک ئەمین بوونی خۆی زیاتر سەلماند و لەهەمان کاتیشدا هاوکار و یارمەتیدەری زۆر لەو کەسانەش بوو کە بۆ منداڵانیان دەنووسی.

رۆمانی(کچی دورگە بچکۆلەکە) کە دوا بەرهەمی کاک ئەمین محەمەدە و وەک یەکەم ئەزموونی خۆی لەو بوارەدا توانی جارێکی تر لە کارێکی ئەدەبی نوێدا دەربکەوێت و بڵێ بەڵێ ئێمەش وەک کورد دەتوانین رۆمانی تایبەت ب□ منداڵان بنووسین.
لە ڕاستیدا دەستبردن بۆ ژانری رۆمان و بۆ منداڵانیش خۆی لە خۆیدا کارێکی تابڵێی قورسە و لەگەڵ شارەزایی تەواو لە ئەدەبی منداڵاندا بوێریشی دەوێت. من دوای خوێندنەوەی ئەم رۆمانە کە بە کارێکی باش و نوێی دەزانم و هیوای بەردەوامی بۆ دەخوازم، خوازیارم نووسەرانی دیکەش لایەک لەم ژانرە گرنگە بکەنەوە کە ئەمین لە (کچی دورگە بچکۆلەکە) دا کردوێتی. دەتوانم بڵێم کە (کچی دورگە بچکۆلەکە) لە رووی داڕشتن و نووسینەوە، کارێکی نوێیە و توانیوێتی لە سنووری کوردستان دەربچێت و لە چوارچێوەیەکی جیهانیدا خۆی نمایش بکات هەروەها:
*کارێکە کە خەیاڵ و فەنتازیا سەرتاپای داپۆشیووە و جوانیی زیاتری پێداوە.
*دەستپێکێکی تا بڵێی جوانە و دەکرێت ببێتە رێنیشاندەر بۆ ئەو کەسانەی کە دەیانەوێت رۆمان بۆ منداڵان بنووسن.
*کۆمەڵێک زانیاری و بەهای گرنگی تێدایە کە بۆ ژیانی منداڵان زیاتر پێویستن.
*خەیاڵی منداڵ زیاتر فراوان دەکات و ئاسۆی بیرکردنەوەشیان بەهەمان شێوە.
*تەکنیکی چنینی رۆمانەکە بە وشە و دێڕی وێنە ئامێز وا لە خو□ن□□ر دەکات کە پەرۆشی خوێندنەوەی بێت.
*کارێکی باش و گرنگی تێدا کراوە لەسەر زمان.
*ئەگەر ئەم رۆمانە بکرێت بە هەر زمانێکی تر، زۆر ئاساییە و دەگونجێت، چونکە نووسەر لەکاتی نووسینیدا بەشێوەیەک نووسیوێتی کە ئەگەر بۆ هەر زمانێک وەرگێڕدرا، ئاسایی بێت، تەنانەت ئەگەر ئێستا بە کوردی ناوی ئەمینی لەسەر نەبێت، خو□ن□□ر وادەزانێت کە لە زمانێکی ترەوە کراوە بە کوردی کە ئەمەش یەکێکە لە سەرکەوتنەکانی نووسەر.
*هەموو بەشەکان بەشێوەیەک تێکهەڵکێشن کە تەواوکەری یەکترن و کات و شوێن وەکو پێویست کاریان لەسەر کراوە.
*بەڕای من ئەگەر دەره□ن□□ر یان کەسانێکی شارەزا و بەتوانا کاری لەسەر بکەن بەشێوەی ئەنیمەیشن، فیلمێکی تایبەت ب□ منداڵانی لێ دەردەچێت، کە سەرنجڕاکێش دەبێت و منداڵ بە پەرۆشەوە تەماشای دەکەن و لەگەڵ زانیارییدا چێژیشی لێوەردەگرن.
*ئەگەر وشەی (مێر) لە مێرمنداڵ بکرێتەوە و تەنها بنووسرێت (رۆمان

بۆ منداڵان) گونجاوتر دەبێت، هەروەها وێنەكانيش هەر گونجاو دەبن، چونكە ئەگەر بە وردی سەرنج بدەين لە نووسينە وێنە ئامێزەكانی، زياتر بۆ تەمەنی خوار 14 ساڵی دەبێت.

حەسەن زيرەك و ژا□□□.. يان فاتيمە زەرگەری؟!.. مەولود ئيبراهيم حەسەن

ماوەيەكی زۆرە لە ن□و □□ت□□□كۆمەڵا يەتيەكانی كوردی فارسی و تركی و ئازەری دا چيڕۆكێك – كە بەڕای ئێمە هەڵبەستراوە ! – بۆ گۆرانیەكی بەناوبانگ و پڕ لە داهێنانی – هونەرمەندان حەسەن زيرەك و خانم ژا□□□ – دروستكراوەو ب□ناو بووەتەوە..

بۆ خوێند□ن□وەی ئەم با بەتە كليكی ئێر□ بكەن..

گفتوگۆكەی د. كاوە لە مێزگردەكەی(درەو).. سەلام عەبدوڵڵا

ئەم تێبينيانە لەگەل ڤيديوكە بڵاودەكەمەوە و خۆتان□ گوێ لە بۆچوونەكانی د. كاوە بگرن لەگەڵ رێزم.

1- لە پێناسەكردنی دەسەڵات كورتی هێناوە: أ- بەڕاشكاوی ناڵێ وابەستەی ئيمپرياليزمە و خزمەت بە ئەجندای دەكات لەسەر حيسابی خەڵكی كوردستان. ب- تەنها لە ئاست گەشەسەندنەوە دواكەوتوو نيە، بەڵكو پاش ئەزموونی 30 ساڵ لە حوكمڕانی نموونەی ستەمكاری و

ناپاکیە لە گەل و نیشتمان.

-2 کە دەوڵەتە زلهێزەکان هاتوون و سنووریان داناوە و ئەم ستەمە لە خەڵکی کوردستان کراوێ، ئەی گوتاری(ئەنتی ئەمپریالیزم)ی سەرجەم چەپەکانی دنیا کوا؟

-3 یان ناوەندی فراوان بۆ چەپ یان (لەگەل ڕێگای هەماهەنگی لەگەل لایەنەکانی تر کە (مۆرکی دیموکراتی و گەشەپێدان)نیان هەیە. ئەو حزبانە چ ستەمکارییەکیتر بکەن بۆ ئەوەی چیتر بیر لە هەماهەنگیان لەگەل نەکرێت؟

-4 (ئێمە تیئۆرییە سۆسیالیستیەکەمان هەڵبژردووە بە قوتابخانە جیاوازییەکانی) مانای چییە؟

-5 بەدیل چییە؟ ئەمە ناوەڕۆکی هەموو مەسەلەکانە. بۆچی هێشتا نازانن هێزی بزوێنەر و مەبەست لە گۆڕانکاری کێیە؟ بۆچی هێشتا روون نیە؟ کامە بەرنامە؟ ناوی نیە؟ ئەم شەڵەژان و ناڕوونیە چییە؟

-6 باسکردن لە رەسەنایەتی بزووتنەوەی فێمنستی لە کوردستان نیوەی راستییەکانە و نیوەکەی تری بریتیە لە کاریگەری ژنە شیوعییەکانە لە دنیا.

-7 هەر(ناسەقامگیری ئاسایشی ناوخۆ، هێرش دژ بە ژنان و قورسی ژیان)؟. ئەی هێرش بۆ سەر مافی ئەو چینە کە حزبی شیوعی بۆی درووستبووە؟ بۆچی بەرژەوەندی چینی کرێکار و بێکاری و مەرجە شێەکانی کارکردن لە وتەکان رەنك ناداتەوە؟

-8 حزبی شیوعی کەی دەست لە هەوڵی دیالۆکی نیشتمانی لەگەل ئەو حزبانە هەڵناگرێ؟

-9 پاش ئەزموونی 30 ساڵ لەگەل ئەو حزبانە، هێشتا هەر یەکەم هەنگاوتان لەگەل ئەو حزبانەیە؟ مەعقولە؟

-10 نە ئەزموونی کۆمۆنەی پاریس و یەکێتی سۆڤێت تاقی دەینەوە. ئەزموونی چینیش دووبارە ناکەنەوە. ئێمە باسی مەتریالیزمی دیالێکتیك دەکەین و ئەمەش موڵکی کەس نیە… ئەمە واتای چییە؟! واتە بۆ نموونە: ئەم حکومەتە سەرمایەداری وابەستەیە. کرێکاران و بێکار و هەژار و کارمەندەکانی کوردستان وەرن لەگەل حزبە دەسەتدارەکان دیالۆکی نیشتمانی بکەین! ئەمە مێتۆدی مەتریالیزمی دیالێکتیکی و مێژوییە؟

11- ئەستفادە لە هەموو فکرێك ئەکەین. فکرێکی مرۆڤایەتی، فکرێکی تێکۆشەرانە. یەعنی چۆن؟

12- (لە چوارچێوەی ئەرکەکانی خۆتدا). ئەرکەکانی حزبی شیوعی و چەپ لەم رۆژە چییە؟

13- لە خوێندن و بەدواچوون بۆ هەڵویستی حزبە شیوعییەکانی دنیا(ئەڵمانیا یان یونان و وڵاتانیتر…) هەمان گوتاری چینایەتی و ئەنتی ئیمپریالیستیان هەیە.

14- بەدیلی کۆمونیستی و سوسیالیستی، گۆڕانکاری بەسەر نەهاتووە.

15- کەس لەدەرەوە نەهاتووە بۆ تەلقینی ژنانی کوردستان، بەڵام کاریگەری دیدی ژنانی سۆسیالیست و رەوتەکانیتریش کاریگەریان هەبووە.

16- کەوابێ، بۆچی ژن لەناو حزبی شیوعی ڕۆڵی کاریگەری نیە؟ ئەو هەموو پیاوە بەڕێزانە چییە؟

17- ئەمە چۆن بەرهەڵستکارییەکی چەپە هەر هەوڵ بۆ یەکڕیزی و هەماهەنگی لەگەل راستڕەو کۆنەپارێز و سەرمایەدار و کرێگرتەکان دەدا و پێشتریش بەشداریشی کردووە لە حکومەتە ستەمکاریەکان و سەپاندنی لیبڕالیزمی نوێ؟!

18- خانمێك پێی وایە(چینی کرێکار و سەرمایەدار)ی ئێمە نیە! چۆن نیە؟ ئەی کرێکارانی کەرتی نەوت و گاز و بیناسازی و تواندنی ئاسن و کشتوکاڵ و دەرمان….هتد چیین؟

19- برادەرێك ئەڵێ: 1-(فکری چەپ لە دەرەوە بۆمان هاتووە). بەداخەوە لەبیری چووە کە بیر و فکری عەدالەتی کۆمەڵایەتی لە هەموو کۆمەڵگەکان هەیە و لەوانە لە کوردستانیش بە نموونەی کاری هەرەوەزی لە ئاوایەکان وەك لە وڵاتەکانی تر. 2- بەپێچەوانەوە. راگەیاندنی چەپ بەشێوەی جۆرادۆر هەیە.

20- عەدالەتی کۆمەیەتی لای حەقە و باڵی(حەمەسوور) لە ئاست عەمەلی لە چیدا بەرجەستە بوو؟

21- عەدالەتی کۆمەڵایەتی پێشی(بزووتنەوەی حەقە) وباڵی (حەمەسووری) و(ئیبراهیم خانی دەلۆ) لە کورستان وەك هەموو گەلان بە دید و کارو چالاکی هەرەوەزی هەبووە. بۆ نموونە مارکس لە باسی

کۆلۆنیالیزمی ئەفریقا دەڵێ کۆلۆنیالیستەکان بە شێوەیەکی دڕندانە کۆمەڵە هەرەوەزییەکانیان لەناوبرد. خەباتی چینایەتی و عەدالەتی کۆمەڵایەتی لە مێژووی مرۆڤایەتی بوونی هەبوو و هەیە. لە مانیفێستی کۆمۆنیستی باسی سۆسیالیزمی دەرەبەگایەتی و خەیاڵی و بۆرژوایش کردووە. مارکسیزم هێشتا لووتکەی هوشیاری چینایەتی مرۆڤایەتییە.

22- وەڵامەکەی بۆ پرسی چینایەتی لە کوردستان درووست نیە، چونکە دەمێکە چینی کرێکار وخەبات و داخوازی و گیانبەختکەرانی هەیە(کرێکارانی گاورباغی، نەفتخانە و پاڵاوگەی ئەڵوەن، جووتیارانی هۆرین و شێخان(لینین جووتیارە هەژارەکانی رۆژهەڵات بە کرێکار دەزانێ)و ئێستا سوپایەکمان هەیە لە کرێکارانی نەوت و گاز و هەزاران کارگەی.

23- 1-پێشی 2016 بەرنامەی فرۆشتنی کەرتە گشتیەکان دەستپێکردووە: دەرهێنان و گواستنەوەی نەوت، پۆست، پارە، بازرگانی، خانوبەرە، کارەبا، ئاو…هتد. 2- بە ئەهلیکردن بەسەرپەرەشتی صندوقی دراو لە بڕیاری ئەنجومەنی ئاسایش 1483لە 2005 هاتووە.

24- (خانمێك دەڵێ: تاك بە هۆی کاڵا نامۆ نابین، بەڵکو بە هۆی خێڵ و نەریت و ئاین توشی نامۆبوون دەبیت). ئەی بە هۆی کاڵا و کار و بێکاری هەست بە چی دەکات؟!

25- لەسەر هەڵویستی ژنانی سۆسیالیست و مارکسی لەبارەی پرۆژەی لیبڕالی (جەندەر)کە پڕۆژەی حکومەتە و ئیمزای مەسعود بارزانی و پەرلەمان و ئەنجوومەنی وەزیران لە 2010بازدەدا. دەبوو بەڕاشگاوی هەڵویستی مارکسی لەبارەی جەندەر و کۆنەپارێزان دەببڕێ. هێزی ئێمە لێرەیە. ژنانی دەوروبەری هاوپەیمانی و ئەنجومەنی خانمان و رێکخراوە ئیسلامییەکانی ژنان دووڕوون و بەشدارن لە ستەمەکان دژ بە ژنان بەو مانایە کە پشتیوانی لە حزبە پیاوسالار و ستەمکارەکان دەکەن.

26- ترامپ نوێنەرایەتی لیبڕالیزمی نوێیە(بۆ ناو ئەمریکا)و جیهانگیر، نەك تەنها بۆ ناو ئەمریکا

27- هەزار خۆزگا بەو شێوە نەهاتبانە جواب. ئەوە ئەرکی چەپ نیە پشتیوانی لە پڕۆژەیەکی نەتەوە یەکگرتووەکان و حکومەتەکانی یەکێتی ئۆروپا و کۆمپانییەکانیان. ئەرکی ئێمە ئەوەیە کار بۆ برەودان بە کلتوور و خەبات و دیدی ژنانی سۆسیالیست بدەین.

لەدوایيدا هیوادارم ئەم پرسیارە لە خۆمان بکەین: چەپەکانی ئەمریکای لاتین چۆن توانیان کیشوەرەکەیان بکەن بە کیشوەری سوور؟

کاری پەرلەمانە کاتێک قەیرانێک دەتە ئاراوە کەبونەوەی بەپەلە ئەنجام بدات.. جبار عبداللە مهاجر

دەیان و سەدان قەیران بەرۆکی ئەو وڵاتەی گرتووە کەس خۆی ناکاتە ساحێب و هەریەکەو بۆ کەمەڵێک ئمتیازاتی حزبی پاڵکەوتون و وەزعی لەو پەڕەی باشیە هیچ کەم و کوڕیەکی نیە، بگرە لە ڤێلاو ئۆتۆمبێلی ئاخیر مۆدێل و بەنزینی بێ وەسان و موچەیەکی خەیاڵی، ئەویان بیرنایەت کاتێک پاشەوراو بوون کەچان دەرگا بەدەرگا گەڕان و سواڵیان دەکرد بۆ بەدەستهێنانی دەنگ بۆ ئەوەی سەربکەون و خزمەتی ئەو میلەتە بکەن، بەڵام بەپێچەوانەوە هیچ ئاگایان لە وەزعی هاوڵاتیان نیە و تەنها کار کە کردوویانە بەکارهێنانی زمانی تەشهیر و خۆ فەڕزکردنە، بەگشتی پەرلەمان شوێنی کۆبونەوەی چارەسەریەکانە ئەو چارەسەریانەی کە بونەتە گرفت لەبەردەم هاوڵاتیان و هاونشتیمانیان، ئەزانە لەسەر شەقام چەندان پرسیار دەکرێن لە دەسەڵاتداران و کاربەدەستان، هەموو ئەو پرسیارانە لەوان و لەجێگای خۆیاندان، دەپرسن ئەگەر بەرزبوونەوەی دۆلار سیاسی نیە بۆچی بە تەوقیعێکی نێوان دوو بەڕێوەبەری بانکی عیراقی و ئەمریکی دۆلار دەهەزار بۆ پانزە هەزار دابەزی، لەلایەکی تر هاوڵاتیان دەپرسن و دەڵێن” ئەگەر کاربەدەستان توانای بەرزکردنەوەی بهای دیناری عیراقیان نیە خۆ دەتوانن سنورێک بۆ بازرگانان و دوکانداران دابنێن کە بونەتە هۆی شێواندنی بازار و ترس دەخەنە نێو هاوڵاتیان بەوەی کە لەداهاتوودا ئەو بەرهەمانەی دەفرۆشرێن لە بازار دووبەرامبەر بەرزدەبنەوە، ئەوەی سەیر و سەمەرەیە بەشێکی کاڵ و پەلی بازار بەرهەمی خۆماڵیە هیچ پەیوەندیەکی نیە بەدۆلارەوە، بگرە ئەو بەرهەمانە گرانتر بوونە

بە بەراورد بەو بەربومانەی کە لە دەرەوە هاوردە دەکرێن، پەڕلەمانتاران تاکەی لەماڵەوە سەیری ئەو قەیرانە یەک لەدوا یەکانە دەکەن کە ڕۆژانە هاوڵاتیان بەدەستیانەوە دەناڵێنن، پێویستە هەرچی زووە پەرلەمان کۆببێتەوە هەندێ بڕیاری گرنگ و چارەنوساز دەربکات لە بەرژەوەندی هاوڵاتیان بێت نەک بەرژەوەندی حزبی، لەو ساتە وەختە پێویستە لایەنەکان بچنە ژێرباری یەکتری و قبوڵی یەکتری بکەن لەسەر هەندێ لەو پرسانەی کە بونەتە بارگرانی بەسەر هاوڵاتیانەوە، ئەو پرسە تەنها بوسەر دەوڵەتی عیراق خەتەرناک نیە بگرە هەرێمی کوردستانیش بەو بارەدا تێدەپەڕێت و نابێت دەستەوەستان بن و هیچ کۆبونەوەیەکی گرنگ ئەنجام نەدرێن، ئەمجارەیان شەقامی عیراقی جوڵە بکات یاخود زەنگی مەترسی لێبدات ئابوری عیراق بەرە و داڕوخانی کۆتایی هنگاو دەگرێتەبەر، لەبنەڕەتدا حزبە عیراقیەکان بوونە هۆکاری سەرهەڵدانی ئەم دۆخە، قەیران و تەنگژە سیاسیەکان بۆ چارەسەر نەکراوی مانەوە درێژەیان کێشا و تا ئەمڕۆیان بەرهەم هێنا، ئەگەر بیر لەوە بکەنەوە کە وڵات لە چ لێوارێکی داڕوخان دایە ئەوە بەبێ یەک و دوو هەوڵی چارەسەیان دەدا و دەبوونە ڕێگر لەبەردەم قەیرانەکان، هیچ هەوڵێکی جدی نەدراوە بۆ چارەسەر کردنی ئەو پرسە، مانەوەی ئەو دۆخە بەو شێوازە بە ئەگەرێکی زۆرەوە قەیرانی بۆ حکومەتی ڕوو لە عیراق دەکات و ناچار دەبن ئەو حکومەتە هەڵبوەشێتەوە کە بەزۆرینەی شیعە و کورد و سونە پێکهێنراوە.

چیرۆکێکی سەیر بۆ کتێبێکی ناوازە.. هیوا ناسیح

ساڵی ١٩٧٦ کتێبێکی گرنگ بە زمانی ئیتالی لە لایەن ڕۆژنامەنوسێکی ناوداری ئەو وڵاتە بە ناوی فرانز مەریا دەزارۆ (franz maria d’asaro) لەسەر شۆڕشی ئەیلول و سەرۆکەکەی بڵاوکراوەتەوە، نوسەری ناوبراو ١٧ ساڵ پەیامنێری ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی ئیتالیا بووە لە بەغدا و لە نزیکەوە ئاگاداری شۆڕشی ئەیلول بووە، هاوکات ساڵانێکی زۆر نزیکی بارزانی باوک (مسەفا بارزانی) بووە، دەیان چاوپێکەوتن و ریپۆرتاژی بە زمانی ئیتالی لەگەڵ و لەسەر کێشەی کورد لە میدیای

ئیتالیدا بڵاوکراوەتەوە. ساڵی ١٩٢٥ لە دایکبووە و ساڵی ٢٠٠٤ کۆچی دوایی کردووە.
بە پێی زانیارییەکان ئەمە یەکەم کتێبە لەسەر کورد و کوردستان بەزمانی ئیتالی، کە لە سەدەی ڕابردوودا چاپکرابێت. نوسەر دوای ڕوخانی ڕژێمی پاشایەتی عێراق لە ١٤ی تەموزی ١٩٥٨ وەک پەیامنێری ڕۆژنامەیەکی ئیتالی دەکەوێتە بەغدا و یەکسەر ئاشنایەتی لەگەڵ کێشەی کورد پەیدا دەکات، لەو کاتەوە بەردەوام بەرەودوا وتار و ریپۆرتاژ و بابەتەکانی لەسە کورد دەنوسێ و لە ئیتالیا بڵاویان دەکاتەوە، کاتێک مستەفا بارزانی لە یەکێتی سۆڤیەت لە ٦ی ئۆکتۆبەری ١٩٥٨ دەگەڕێتەوە، دەزارێ (نوسەری ئەم کتێبە) لە فڕۆکەخانەی بەغدا لەگەڵ جەماوەرێکی زۆری خەڵکی باشور، پێشوازی لە بارزانی دەکات، دواتریش بۆ ماوەی دوو مانگ لە ئوتێل سەمیر ئەمیس لە شاری بەغدا، شوێنی حەوانەوەی بارزانی، میوان دەبێت و لە نزیکەوە شاندەکان دەبینێت، کە بۆ بەخێرهاتنەوە و سەردانی بارزانی هاتبوون، لەو کاتەدا دەزارێ یەکەم ڕۆژنامەنوسە، چاوپێکەوتن لەگەڵ بارزانی دەکات و لە رۆژنامە ئیتالییەکاندا بڵاوی دەکاتەوە.
بەم جۆرە ڕۆژنامەنوسی ناوبراو بە درێژایی حەڤدە ساڵ، واتە لە ١٩٥٨ ەوە تا هەرەسی ١٩٧٥ ، وەک دەڵێن بە نانودۆی خۆی، بە بەردەوامی وتاری لەسەر شۆڕشی ئەیلول و بارزانی نوسیووە، لە بەغدا لە نزیکەوە ئاگاداری گۆڕانکارییەکان و جموجوڵە سیاسییەکان بووە، چاوی بە زۆربەی کاربەدەستەکانی حکومەتی عێراق و لێپرسراوانی کوردیش کەوتوە، شاهیدێکی دەگمەنی ئەو مملانێ، شەڕ و دانوستان و دۆزی نەشەڕ و نەئاشتیانەی نێوان شۆڕشی کورد و حکومەتی عێراق بووە.
ناوبراو زۆر سەرسامی بارزانی بووە و بگرە زۆرجار زیادەڕەوییەکی بێسنوری لە وەسف و ستایشی بارزانیدا نوسیوە، واتا بە گشتی کتێبەکەی پیاهەڵدان و ستایشی [illegible]ی بارزانییە، بەڵام لێرە و لەوێ چەند ڕەخنەیەکیشی لە بڕیار و هەڵسوکەوت و رەفتاری ناوبراو گرتوە. جگە لەوەش هەڵندێک لێدوانی د. مەحمود سۆرانی تێدایە لە سەر هەرەسی ١٩٧٥، کە بە نێگەتیڤ بۆ سەرکردایەتی و سەرۆکی ئەوسای پارتی دیموکراتی کوردستان دەکەوێتەوە.
د. جاسم خۆشناو، کە مامۆستای زانکۆیە لە یەکێک لە زانکۆ بەناوبانگ و دێرینەکانی ئیتالیا (زانکۆی پیزا)، جگە لەوەی کۆتایی حەفتاکانی سەردەی ڕابردوو چەند ساڵێک لە سەرەتای شۆڕشی نوێ پێشمەرگەی یەکێتی بووە، ساڵی ١٩٨١ ڕویکردۆتە ئیتالیا و دوو دکتۆرای لە بوارەکانی (پەیوەندییە نێو دەوڵەتییەکان وە مافی مرۆڤ) دا هەیە، چەندان بڕوانامەی نێودەوڵەتی لەبوارەکانی

مێژوو، هەڵبژاردن، ڕێکخراوی مەدەنی و ..هتد هێناوە. چەند کتێبێکی لەسەر کورد لە زمانی ئیتالییەوە وەرگێڕاوە، دەیان وتار و لێکۆڵینەوەی لەسەر کورد و کێشەکەی بە ئیتالی بڵاوکردۆتەوە، سەرپەرشتی و ڕێکخەری چەندان کۆنفرانس و سیمینار و بۆنەی کەلتوری و سیاسی و ڕۆشەنبیریی کوردی بووە لەو وڵاتە. من وا بۆ ساڵێک دەبێت ناوبراو دەناسم، ئەو بە سروشتی خۆی، سەرەڕای ئەو هەموو بڕوانامە و نوسین و خەباتەی بۆ نەتەوەکەی کردوە، کەسێکی هێمن و سادە و خاکی و خۆدەرنەخەرە. چونکە بێجیاوازی ڕەخنەی لایەنە کوردستانییەکان دەکات، هیچ لایەنێک بایەخی خۆیان پێ نەداوە و تیشکی ڕاگەیاندنیان نەخستۆتە سەر، ڕێک پێچەوانەی خاوەن دکتۆرا و بڕوانامە ساختەکانی کوردستان، کە سەر بە خۆیانن و هەڵیان دەکێشن و گەورەیان کردون!

ساڵی ١٩٨٦ بە ڕێکەوت دکتۆر جاسم ئەم کتێبە، لە لای کتێب فرۆشێکی بەردەم زانکۆکەی، کە وانەی تیا دەڵێتەوە لە ئیتالیا دەدۆزێتەوە، پێی سەیر دەبێت تا ئێستا هیچ کەسێک نەباسی ئەم کتێبەی کردوە، نەئەمیش لە هیچ کوێیەک بینیویەتی، بۆیە ناوبراو بۆ ئەوە دەچێت، هەر یەکسەر دوای چاپکردنی ساڵی ١٩٧٦ لە لایەن باڵوێزخانەی ئەوکاتەی ڕژێمی بەعس لە ئیتالیا، سەرجەم نوسخەکانی کتێبەکە کڕڕا بێت و لە نێوبرا بێت، تا دەنگی کورد و شۆڕشەکەی بە هیچ کوێیەکی دونیا نەگات!

دکتۆر جاسم، وەک کەسێکی ئەکادیمی و زانستخواز و پەرۆشی مێژوو و خەباتی کورد، هیممەت دەکات چەند ساڵێک لەمەوبەر ئەم کتێبە ناوازەیە وەردەگێڕێت، کە گومانی تێدا نییە چەندان مانگ کار و شەونوخونی ویستوە تا لە ئیتالییەوە بۆ کوردییەکی ڕەوان و جوان وەریگێڕاوە، دوای ساڵانێکی زۆر و چەندەها جار پیاچوونەوە بە وەرگێڕاوە کوردییەکە بڕیاردەدات بڵاویبکاتەوە، کتێبەکە دواتر دیزانیش کراوە، کە زیاتر لە ٤٠٠ لاپەڕەیە.

سەرەتا لە ڕێگەی مامۆستایەکی زانکۆی سەلاحەدین – هەولێرەوە کە هاوڕێی بووە، پێشنیازی بۆ دەکرێت کە دەزگای بارزانی بۆی چاپ بکەن، دوای هێنان و بردن و چاوەڕوانییەکی زۆر، نائومێدی دەکەن و بۆی چاپ ناکەن، دیارە هۆکەی ڕوونە، کە لەبەر ئەوە بووە، نوسەر چەند جارێکی کەم ڕەخنەی لە بارزانی باوک گرتوە، کە ئەمەش بۆ کەسێکی ئەوروپی و ڕۆژنامەنوس و ئەکادیمی، زۆر کارێکی سادە و نۆرماڵە، بگرە نەبوونی ڕەخنە لە توێژینەوە و کتێبێکدا، مانای کەمایەسی دەگەیەنێت، چونکە لە ڕەگەزی بابەتیبوون دوور دەکەوێتەوە. ئیتر بەم جۆرە دوای بەفیڕۆدانی چەندان مانگ، دکتۆر جاسم دڵنیا دەبێت کە دەزگای بارزانی نایانەوێت بڵاوی بکەنەوە.

دوای نائومێدبوونی لەوان ئەمجار ناچار بۆ دۆزینەوەی دەزگایەک بۆ بڵاوکردنەوەی، باسی کتێبەکە لای ڕۆژنامەنوسێکی یەکێتی دەکات، ئەویش پێشنیازی بۆ دەکات، کە بۆی بنێرێت، تا لە ڕێگەی یەکێک لە دەزگاکانی یەکێتییەوە بە چاپی بگەیەنێت، ئەمیش بۆی دەنێرێت. ئەم لەلای خۆیەوە وای بۆ دەچێت، کە مادام کتێبەکە بە دژی پارتی نەبووە، ئەوە یەکسەر بە دڵی یەکێتی دەبێت و بۆی بڵاودەکەنەوە، بە تایبەت ئەم لە سەختترین قۆناغەکانی خەباتی ئەو حزبەدا واتا ساڵانی کۆتایی حەفتاکان پێشمەرگەی ئەو حزبە بووە، پاشانیش لە ساڵی ١٩٨١ەوە کە لە ئیتالیا نیشتەجێ بووە، یەکێک بووە لە چالاکوانەکانی ڕێکخستەکانی یەکێتی و ماوەی ١٥ ساڵیش بەرپرسی کۆمیتەی ڕێکخستنی یەکێتی بووە لە ئیتالیا، بۆیە ئومێدی زۆرە کە ئەوان بۆی چاپ بکەن. پاش ماوەیەکی زۆر و بەدواداچوون و سۆراخی کتێبەکە، ئەمانیش کاتی دەکوژن و بۆی چاپ ناکەن، دواجار بە ڕوونی پێی ڕادەگەیەنن، کە مەکتەبی بیر و وشیاریی یەکێتی دەڵێن: لەبەر ئەوەی کتێبەکە بە پۆزەتیف باسی ڕۆڵی مەلا مستەفا دەکات، ئەوەش بە سود و قازانجی پارتی و سەرکردایەتی پارتی دەشکێتەوە، بۆیە کتێبەکەی بۆ بڵاوناکەنەوە. ئیتر دواجار لە هەردوو لا نائومێد دەبێت، ناچار لەم سەرەتای ساڵەدا بە شێوەی پی دی ئێف و لە سایتەکوردییەکاندا بە شێوەی کتێبی ئەلەکترۆنی بڵاوی دەکاتەوە!

ئینجا ئێستا خوێنەر لە وڵامی سەیری هەردوو حزبە باڵادەستەکەی کوردستان سەبارەت بە کتێبەکە تێدەگات. لە بری دەستخۆشی و خەڵاتکردنی د. جاسم، واتا وەرگێری کتێبەکە، دوای دووساڵ دەستی دەستی و هێنان و بردن، ناچار دەبێت لە ئینتەرنێت بڵاوی بکاتەوە. سەرەڕای ئەمە دەزانین، کە ئەو دوو حزبە چۆن ڕێز لە ماندووبوون و کۆششی سەدان سەعات کاری وەرگێڕان و نوسینەوەی کەسێکی ئەکادیمی کورد دەگرن، کە هیچ سودێکی مادی لەو کارەیدا نییە، جگە لەوەی ناوبراو بۆ ئاسودەکردنی دەرونی خۆی و وەک ئەرکێکی نیشتمانی و نەتەوایەتی ئەنجامی داوە!

لە ڕاستیدا ئەم کارانە دەبێت دەزگایەکی ئەکادیمی نامەخانەی نیشتمانی پێی هەستێت و خەڵاتی هەر کەس و لایەنێکیش بکات، کە هاوکاریان بێت، دەبێت حزبی کوردی و سەرکردایەتییەکانیان کەی بگەنە ئەو ئاستەی، کە نابێت چاوەڕێی ئەوە بن، کە نوسینە مێژوویی و توێژینەوە زانستی و بابەتییەکان لە سەر کورد و شۆڕشەکەی، هەمیشە بەدڵ و بۆ بەرژەوەندی ئەوان بێت، زۆر ئاساییە ڕەخنە و سەرنجی واشی تێدا بێت، کە پێچەوانەی بۆچوون و بەرژەوەندی ئەوان بێت. ئاخر کەی لەوە دەگەن، کە نوسینی مێژوو هەر پیاهەڵدان و ستایش نییە، کەی تێدەگەن، کە ئەمڕۆش نەبێت، سبەی سەرجەم خاڵە

لاواز و نوشست و شکست و هەڵە و پەڵە‌کانی بزوتنەوەی کوردایەتی بە نەشتەری توێژینەوەی ئەکادیمیی بابەتییانەی زانستخوازانە لە شەنوکەو دەدرێن و مێژوو رەحم بە کەس ناکات.
دواجار مێژووش ئەوەیە، کە کەسانی بێلایەن و ئەکادیمی، بێ ئەوەی جوڵێنەری بەرژەوەندخوازی و لایەنخوازی و دەمارگیریی حزبایەتی و هەست و سۆز کاریان تێ بکات، تۆماری دەکەن، نەک ئەوەی سەرکردەکانی خۆمان، کە دێن پرۆسەی (دووبارە نوسینەوەی مێژوو) ئەنجام دەدەن و بە دڵی خۆیان و بێ ڕەچاوکردنی هیچ ڕەگەزێکی لێکۆڵینەوەی زانستییانە بە کتێبی قەبارە گەورە دەینوسنەوە.

تێبینی:

- وێنەکان هی بەرگی نوسخە‌ ئیتالی و وەرگێڕانە کوردییەکەیەتی.
- بۆ بینین و خوێندنەوەی تەواوی کتێبەکە بە کوردی ئەم لینکە بکەرەوە:
https://dengekan.info/wp-content/uploads/2023/01/Kteb_JasmXoshnaw.pdf?fbclid=IwAR0la-pqgClNejCKXVOOb66HeuDQMZyA7MiQu5C50k6xxjXfPhMlJi3wPyU

لێکچوون و جیاوازییەکانی شۆڕشی ١٣٥٧ و شۆڕشی ئێستا.. وەرگێڕانی بۆ کوردی:کاوە عومەر

دیمانەی خەلیل کەیوان لەگەڵ حەمید تەقوایی

بە پشتبەستن بە چاوپێکەوتنێک لەگەڵ کەنا□ □□دید ئامادەکراوە

خەلیل کەیوان: لێکچوون و جیاوازیی شۆڕشی ژن ، ژیان ، ئازادی لەگەڵ شۆڕشی ١٣٥٧ چییە؟ زەمینەی مێژوویی، سیاسی، ئابووری و کۆمەڵایەتی شۆڕشی ١٣٥٧ چین؟ بۆچی هەندێک پێی دەڵێن شۆڕش و شۆڕشی

ئیسلامی و ھەندێکیش بە فیتنە؟ ئایا شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ کارێکی حەتمی بوو؟
حەمید تەقوایی بۆچی بوو بە شۆڕش؟ ئەوانەی لەسەر تەختی ڕژێمی پێشوو کەوتنە خوارەوە، بوونەتە قەرزدەر و دەڵێن بە ناڕەوا ڕووخێنراوین. فیتنە و یاخیبوون لە دژی ئەوان ڕوویدا. ھەندێک کەس کە لە حکوومەتی پەهلەوی ناڕازین پێیان وایە نەدەبوو شۆڕشێک ڕوبدات، بەڵام چاکسازی پێویست بوو. واقیعەکە چی بوو؟ ڕای ئێوە لەسەر شۆڕشی ١٣٥٧ و ھۆکارەکانی ڕودانی چییە؟

حەمید تەقوایی: شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ وەک ھەر شۆڕشێکی تر، خواست و ئامانجی ئینسانی بەرزکردەوە. لەو قۆناغەدا خەڵک ئازادییان دەویست، یەکسانی و خۆشگوزەرانییان دەویست، دەیانویست کۆتایی بەو کەشوھەوای خنکاندن و دیکتاتۆرییانە بھێنن کە ناویان ناوە گۆڕستانی ئاریامیهری. زەمینە بابەتییەکانی شۆڕش لە ڕاستیدا ئەمانە بوون.
لە ڕووی کۆمەڵایەتی و ئابوورییەوە لە سەردەمی شادا کەلێنێکی گەورە لە نێوان ھەژاری و سەروەت و ساماندا ھەبوو. ئەمڕۆ ئایەتوڵڵا ملیاردێرەکان دەستیان بەسەر ھەموو سەرچاوەکانی سەروەت و سامانی کۆمەڵگادا گرتووە و لەو سەردەمەدا ھەزار بنەماڵە واتە دەربار و دەوروبەرەکانی شا ئەم ھەڵوەستەیان ھەبووە و پارەکانیان لە زیادبووندا بوو. کەلێنی نێوان ھەژاری و سەروەت و سامان لە ئەمڕۆ کەمتر نەبوو. نەک تەنیا خەڵکی ناوچە جیاجیاکانی وڵات، بەڵکو تەنانەت لە تارانیش دانیشتوانی دەرەوەی سنوورەکان لە سەرەتاییترین ئیمکاناتی ژیان بێبەش بوون. ئەم دانیشتووانەی دەرەوەی سنوورەکان یەکێک لە ھێزەکانی دەستپێکی شۆڕش بوون. کاتێک ڕژێمی شا ویستی بە بولدۆزەر خانوە قوڕکانیان بڕووخێنێت، لە بەرانبەریدا وەستانەوە و ئەمەش یەکێک بوو لە پریشکەکانی شۆڕش.
دوای ئەوە ناڕەزایەتی دژ بە ستەم و نەبوونی ماف و سەرکوت کە یەکێک بوو لە پایەکانی دەسەڵاتی شا، بە تەواوی کۆمەڵگادا بڵاو بووەوە. لە سەردەمی شادا ھەر جۆرە بۆچوونێکی جیاواز قبوڵ نەدەکرا، ھەموو حیزبەکان داخران، تەنانەت حزبی ئێرانی نوێ و حزبی خەڵک کە دوو حیزبی دەسەزی دەسەڵاتی پاشایەتی بوون، تەحەمول نەکران و ھەڵوەشێنرانەوە. شا حیزبی ڕەستاخیزی دروست کرد و ڕایگەیاند کە ھەر کەس ڕازی نابێت ئەم وڵاتە بەجێبھێڵێت. و بەم شێوەیە زەمینە کۆمەڵایەتی و ئابووری و سیاسییەکانی شۆڕش فەراھەم کرا. شۆڕشی ساڵی ٣٥٧ لەسەر بنەمای ئەوھەلو مەرجانە دروست بوو و دواجار بووە ھۆی ڕووخانی سیستەمی پاشایەتی.

بۆیە دەبێ بگوترێ شۆڕشی ١٣٥٧ شۆڕشێک بوو کە ئایدیالی تەواو ڕەواو و ئینسانی تێدابوو؛ خەڵک مافی خۆی بوو شۆڕش بکات، بەڵام شۆڕش دامرکایەوە و نەیتوانی بەو ئەو ئامانجانە بگات.

خەلیل کەیوان: بە کورتی باسی زەمینەی شۆڕشی ١٣٥٧ت کرد. زۆر کەس پێیان وایە شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧ گۆڕانکارییەک بوو کە لە لایەن هێزە ئیسلامییەکان بە ڕابەری خومەینی ڕوویدا. هەر بەم هۆیەشەوە پێی دەوترێت شۆڕشی ئیسلامی. دەربارەی ئەوە چۆن بیر دەکەیتەوە؟

حەمید تەقوایی:خومەینی بە جۆرێک توانی خۆی بەسەر ئەو شۆڕشەدا بسەپێنێت، بەڵام نوێنەری شۆڕش نەبوو، بەڵکو نوێنەری دژە شۆڕش بوو، لە ناوەوە سەرکوتکەری شۆڕش بوو. پایەی پێنجەمی شۆڕش بوو کە وەک ڕابەری شۆڕش بردویانەتە پێشەوە! ئەوەی کە بۆچی پاڵیانوە بە پێشەوە هەندێک هۆکاری کۆمەڵایەتی و سیاسی هەبوو. فاکتەرێک ئیرادەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا بوو. کاتێک حکومەتەکانی ڕۆژئاوا گەیشتنە ئەو دەرئەنجامەی کە حکوومەتی شا هیچ بەرگرییەکی نەماوە و ناتوانێت خۆی لە شەپۆلی شۆڕش بپارێزێت، چوونە لای کۆنەپەرستترین هێزی ئۆپۆزسیۆنی شا کە جەری ئیسلامی خومەینی و خومەینی بوو. هەروەها دژی پاشا بوون، بەڵام لە هەڵوێستێکی تەواو کۆنەپەرستانەوە. ڕۆژئاوا چووە پشت ئەم هێزە، مەیدانێکی پێدا و بەرزی کردەوە، چونکە لە دەسەڵاتی چەپ دەترسا. لەو کاتەدا سۆشیال میدیا نەبوو و خەڵک نەیاندەتوانی پەیوەندی بە یەکترەوە بکەن و یەکتر ئاگادار بکەنەوە و یەکتر ئاگادار بکەنەوە. قۆرخکاری میدیا لە دەستی میدیاکانی وەک بی بی سی، دەنگی ئەمریکا، ڕادیۆی ئیسرائیل و هتد بوو. خومەینییان بەرزکردەوە و پاڵیان پێدا و وێنەکەیان فڕێدایە سەر مانگ و پەردەپۆشیان کرد.

فاکتەرێکی دیکە پێگەی کۆمەڵایەتی و سیاسی ئەم ئۆپۆزیسیۆنە ئیسلامییە بوو لە خودی کۆمەڵگادا. وەک ئاماژەم پێدا، جەری ئیسلامی خومەینی و خومەینی هێزێکی ئۆپۆزسیۆن بوو، بەڵام لە هەڵوێستێکی تەواو کۆنەپەرستانە. ئۆپۆزسیۆنی دژی چاکسازیی زەوی بوو، دژی مافی دەنگدانی ژنان، دژی مۆدێرنیزم بوو. ناڕەزایەتییەکەی ئەوە بوو کە ئیسلام لەگەڵ چاکسازیی زەویدا لەدەستچوو و مافی دەنگدان بە ژنان دەبێتە هۆی گەندەڵی و هتد. تۆڕی مزگەوتەکان و مەدرەسەی قوم و دواکەوتووترین بەشی کۆمەڵگای ئێران بنکەی ئیسلامییەکان بوون. خومەینی و هێزە ئیسلامییەکان بە پشت بەستن بەم بنکە توانیان سواری شۆڕشەکە ببن و شکستی پێبهێنن. لە ڕاستیدا شۆڕشی ١٣٥٧ دژی ئەوان بوو، دژی هەموو شتێک بوو کە کۆماری ئیسلامی ئەمڕۆ نوێنەرایەتی

دەکات، بەڵام ئەو ڕۆژە ئەم بزووتنەوە کۆنەپەرستانە توانی خۆی وەک ئۆپۆزیسیۆنی شا دووپات بکاتەوە و لە ناوەوە شۆڕشەکە تێکبشکێنێت.
هەروەها دەبێ بڵێم لەو سەردەمەدا هێزی دیکە لە دژی حکوومەتی شا هەبوون؛ هێزی چەپ، هێزی شۆڕشگێڕ، هێزی پێشکەوتنخواز، بەڵام پاڵیان پێونراوە بە دواوە و نەیانتوانی ئەو ڕۆڵە ببینن کە پێویست بوو. ئیسلامییەکان تاکە هێزی ئۆپۆزسیۆنی شا نەبوون، بەڵکو ئەو ئۆپۆزسیۆنە بوون کە لەو سەردەمەدا، بەتایبەتی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا، لە ترسی نفوزی سۆڤیەت، چونکە ئێران دراوسێی یەکێتی سۆڤیەت بوو، و زۆر نیگەران بوون لەوەی کە ئەوە دوای شا پەیوەندی بە بلۆکی سۆڤیەتەوە بکەن، پەڕوباڵیان دا بەئەوان، کە دواتر بینیمان لە ئەفغانستان هەمان کاریان کردووە و چ کارەساتێکیان لە هەموو ناوچەکەدا دروستکردووە.
میدیاکانی ڕۆژئاوا شۆڕشی ١٣٥٧ بە ئیسلامی ناودەبەن، هەروەک چۆن کۆمەڵگای ئێرانی بە ئیسلامی ناودەبەن. بەڵام ئەم تیۆرییە بێمانا و بێ بنەمایە. بە تایبەت ئەمڕۆ شۆڕشی ئێستای ژنان و دژە ئایینی وەڵامێکی توندی بە ئەو جۆرە بۆچوونانە داوەتەوە.
و لە کۆتاییدا پێویستە جەخت لەوە بکرێتەوە کە شۆڕش بە ڕووخانی شا و ڕاپەڕینی بەهمەن کۆتایی نەهات و بەردەوام بوو. لە ڕاستیدا شۆڕش لە ٣٠ی حوزەیرانی ساڵی ١٣٦٠دا سەرکوت کرا، کاتێک حکومەتی تازە دەسەڵاتدار شمشێرەکەی دەرهێنا و هێرشی کردە سەر شۆڕش و شۆڕشگێڕان. نزیکەی دوو ساڵ و نیوی خایاند تا دواجار حکومەت سەرکوتی شۆڕشەکەی کرد. لەو ماوەیەدا هێرشی کردە سەر بەرەو کوردستان، هێرشی کردە سەر زانکۆکان، لێدانی تورکمانەکانی سەحرا، تەقەی لە کرێکارە بێکارەکان کرد و دواجار بە هێرشێکی بەرفراوان بۆ سەر خەڵک لە ٣٠ی خوردادی ١٣٦٠، توانی ئەو شۆڕشە کەلسەر پێی خۆی نەیتوانی بوو لەسەر پێی خۆی بوەستێت وجۆڵوبکات. هەر ئەم قۆناغەی نێوان ڕاپەڕینی بەهمەن ٥٧ و ٣٠ ٣٠ خوردادی ٦٠ نیشان دەدات کە چۆن ئەو کۆمەڵگایەی کە لە پێناو ئایدیاڵەکانیدا خەباتی کرد، تەسلیمی خومەینی نەبووە. خومەینی و دارودەستەکانی توانیان دواجار شۆڕشەکە بە خۆیان بەرن و خۆیان جێگیر بکەن، نەک بە وەهم بەڵکو بە هێزی سەرکوت.

خەلیل کەیوان: بە شکستپێهێنانی شۆڕش پەنایان بردە بەر شەڕ و داگیرکردنی باڵیۆزخانە.

حەمید تەقوایی: بە تەواوی هەمان شتە. بەڕای من بەبێ گرتنی باڵیۆزخانەی ئەمریکا و بەبێ شەڕی ئێران و عێراق، ئەم حکومەتە

نەیدەتوانی لە چەند ساڵێک زیاتر بخایەنێت، هەموو شتێک ئەمەی پیشان دەدا. ئەوان توانیان کەشوهەوای سەرکوتکردن لە کەشوهەوای دژە ئەمریکی کە میراتی ئۆپۆزسیۆنی شا بوو ئامادە بکەن و پاشان بە شەڕکردن لەگەڵ عێراق، بە ئاڵای نیشتمانپەروەری و شەڕکردن لەگەڵ دوژمنی دەرەکی و هتد، هەموویان کۆنترۆڵ کرد کۆمەڵگا و هەژموونی خۆیان دامەزراند. ئەم دوو پێشهاتە بەشدارییەکی یەکلاکەرەوە بوون لە سەقامگیرکردنی ئەو کاردانەوە تازە دەسەڵاتدارەی کە لە ژێر ناوی شۆڕش و لە ڕاستیدا دژی شۆڕش دەستی بەسەر دەسەڵاتدا گرتبوو.

خەلیل کەیوان: لە وەڵامی پرسیاری پێشوودا باست لە هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتیی هاتنەسەرکاری خومەینی کرد و ئاماژەت بەو دۆخە نێودەوڵەتییە کرد کە ڕێگەی بە حکومەتی ئیسلامی دا ئەندازیاری بکرێت. هەلومەرجی سیاسی-کۆمەڵایەتی ئەو سەردەمە چی بوو کە بووە هۆی ئەوەی هێزێکی سەروو کۆنەپەرستیی وەک خومەینی و ئیسلامییەکان ببرێنە پێشەوە و شۆڕشەکە تێکشکێنن؟ بۆچی هێزە پێشکەوتنخوازەکانی ئۆپۆزسیۆن دەستی باڵایان بەدەست نەهێنا؟

حەمید تەقوایی: هەرچەندە حکومەتەکانی ڕۆژئاوا چوونە پشت خومەینی و ئەویان بەرزکردەوە و خستیانە سەر ڕێ ، بەڵام ئەمە بە تەنها نەیدەتوانی چارەنووساز بێت. پێم وایە هەلومەرجی سیاسی و کۆمەڵایەتی ناوخۆ ڕۆڵێکی یەکلاکەرەوەی هەبوو. لەسەر بنەمای ئەم مەرجانە بوو کە ئەو حکومەتانە توانیان ئەو تەلارسازییەی دەسەڵات تەواو بکەن.
تایبەتمەندییەکانی کەشوهەوای ناڕەزایەتی ئەو قۆناغە چین؟ بە ڕوونکردنەوەی مەسەلەکە دەبێت بگەڕێینەوە بۆ قۆناغی دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداد. دوای ئەو کودەتایە، کەش و هەوای ئۆپۆزسیۆن بوو بە دژە ئەمریکی. هێزی چەپ وەک شەڕێک لە دژی ئیمپریالیزم و هێزی ئایینی و هێزی ڕاست وەک شەڕێک لە دژی دوژمنی بێگانە و دژی شەیتانی گەورە و ئەو کە دەبێتە هۆکاری هێنانی فەساد و بە بڕوای خومەینی ژن فاسید دەکات و هتد دژە ئەمریکی و دژە ڕۆژئاوا بوون بە گشتی. دیکتاتۆریەتی شا وەک حکومەتێکی وابەستە بە ئەمریکا ڕەخنەی لێ گیرا و ناڕەزایەتی دەرکەوت. شا و حکومەتەکەیان بە سەگی زنجیرکراوی ئەمریکا ناودەبرد و دیکتاتۆریەتی شایان وەکو حکومەتی پشتبەستنی شا بە ئەمریکا دەزانی. لە لایەکی دیکەوە، لە ڕوانگەی هەندێک هێزی ئۆپۆزسیۆن کە خۆیان بە چەپ دەزانی، بەشێک بوون لە سەرمایەدارەکانی ئێران، کە بە ناپەیوەندیدار و نەتەوەیی و پێشکەوتنخواز ناو دەبرا و لە ڕیزەکانی خەڵکی ئەو کاتە. بە

واتایەکی تر، لە دیدی زۆرینەی ڕەهای هێزەکانی ئۆپۆزسیۆنی ئەو سەردەمەوە، دیکتاتۆری و ستەم و هەژاری و هەموو ناڕەحەتیەکان خەتای ئەمریکا و پشتبەستن بە ئەمریکا بووە، نەک پێویستی کاراکردنی سەرمایەداری و حوکمڕانی کەمینە کەمینەمفتەخۆرەکان، کە بە تایبەتی دوای چاکسازییەکانی زەوی د□و□م□ند بوون.

ئەم کەشوهەوا وەهمییە، ئەم ناڕەزایەتییەی کە هەموو کاسە و کەچکی بەسەر ئەمریکادا دەشکاد، دوو لقی هەبوو: لقێکی سەروو کۆنەپەرستی کە لەگەڵ ئەمریکادا خراپ بوو نەک لەبەر ئەوەی ئیستغلالکارە یان ئیمپریالیستێکە یان فەرمانڕەوای جیهانە، بەڵکو لەبەر ئەوەی نوێنەرایەتی شارستانیەت ، زانست، هونەر و کولتوورێک دەکات کە ناکۆکە لەگەڵ ئیسلامدا، چونکە ئیسلامیزم یان هەر جۆرە ئایینێک دژی مۆدێرنیزم و مەدەنیەت و بەتایبەتی ئازادی ژن، یەکسانی نێوان ژن و پیاوە. هەموو ئایینەکان بەم شێوەیەن و ئیسلامییە دژە شاییەکان بەتەواوی بە هەمان هۆکار دژی ئەمریکا بوون. بەڵام ئەم ئۆپۆزسیۆنە کە من گوتم بە ڕوونی لە دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداد دەوە ئەمریکای بە میحوەری خراپەکاری زانیوە، هەروەها لقێکی مۆدێرن و پێشکەوتنخوازانەی هەبووە. کە ئەو چەپەکان بوون کە وەک سەرمایەداری قۆرخکارلە دژی دەجەنگان، بەڵام ئەوانیش پێیان وابوو کە هۆکاری دواکەوتوویی، هۆکاری نەهامەتییەکان، هۆکاری ئازارەکانی خەڵک دەسەڵاتی ئەمریکایە و ئەگەر ئەم حوکمڕانییە لاببرێت، کێشەکان تا ڕادەیەکی زۆر چارەسەر دەکرێت. ئەمە باڵی پێشکەوتنخوازی بوو و لەگەڵ زانست و فەرهەنگ و شارستانیەتی ڕۆژئاوادا شەڕی نەدەکرد، بەڵکو لەدژی قۆرخکاریی سەرمایەداریی ڕۆژئاوا خەباتی دەکرد. ئەم دوو هێزە بە کردەیی بوون بە یەک بەرەی دژ بە دیکتاتۆری شا. ڕۆشنبیران دەبینیت کە پێیان لە هەردووکیدا هەیە و نوێنەرایەتی هەردووکی دەکەن. کەسانی وەک ئ□ل□ئ□حم□د و ئ□ل□ئ□حمەدیزم بە گشتی دژایەتی بە ڕۆژئاوای بوونیان دەکرد و ئەم دژایەتییەی بە ڕۆژئاوابوونە لقێکی ئیسلامی هەبوو کە لەلایەن کەسانی وەک دکتۆر شەریعەتی نوێنەرایەتی دەکرا و لقێکی دژە قۆرخکاری سەرمایەداریی ڕۆژئاوایی کە لەلایەن چەپەکانەوە نوێنەرایەتی دەکرا. زۆرێک لە هونەرمەندان و شاعیرانی ئەو سەردەمە ناڕەزایەتیان دەربڕی بەرامبەر بە ڕۆژئاواییبوون. و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش گەڕانەوە بۆ “فەرهەنگی خۆماڵی”، بۆ نەریتی خۆماڵی کە بەتەواوی کۆنەپەرستانە بوو.

پێکهاتەیەکی گرنگی ئەم کولتوور و نەریتە “ناوخۆییە” ئایین بوو.

ئەوان پێیان وابوو كە ئایینی شیعە لایەنێكی ڕادیكاڵ و خەباتگێڕی هەیە، حوسەینیش ڕوخساری ناڕەزایەتی دەربڕینە بەرامبەر زوڵم و ستەم و هتد. لەو كاتەدا هێزە دژە ئەمریكییە غەیرە ئیسلامییەكان هەمان قسەیان دەكرد. بە پێی ئەو هەلومەرجانە دەكرێ بڵێین كەشی سیاسی ناڕەزایەتی لەو قۆناغەدا لە بنەڕەتدا دژە ئەمریكی و دژە شا وەك دیكتاتۆرێكی بوكەڵەیی ئەمریكا بووە و لەم كەشوهەوادا لقی كۆنەپەرستانەی ئۆپۆزسیۆن خومەینی و ئیسلامیون بوون، و لقی پێشكەوتنخوازی چریكە فیداییەكان و هێزە چەپەكانی تر بوو.
كاتێك شۆڕشی ١٣٥٧ ڕوویدا، ئەم كەشوهەوای سیاسییە بە تەواوی بەر ئۆپۆزسیۆندا زاڵ بوو. هەر بۆیە لە دوای ڕووخانی شا و كاتێك كۆماری ئیسلامی باڵوێزخانەی ئەمریكای داگیركرد، زۆرێك لە هێزەكانی ئۆپۆزسیۆن ناڕەزایەتیان دەرنەبڕی و تەنانەت هەندێكیان بەو ئەنجامە گەیشتن كە سیاسەتی دەرەوەی خومەینی پێشكەوتنخوازانەیە. تەنانەت بەشێك لە هێزەكان وەكوو فیداییەكانی زۆرینە و حیزبی توودە، بەهۆی ئەوەی دژە ئەمریكی بوو، بە تەواوی چوونە پشت خومەینییەوە.
هەر ئەم دۆخە بوو وایكرد خومەینی سەركەوتن بەدەست بهێنێت و ئۆپۆزسیۆنی چەپ و پێشكەوتنخوازی دەستی بە ئەو بدۆڕێنێت.
خەلیل كەیوان: ڕەوتی ڕاستڕەوەكان و لایەنگرانی ڕژێمی پێشوو وا خۆیان نیشان دەدەن كە شۆڕشی ئێستا گەڕانەوەیە بۆ ڕابردوو و گەڕاندنەوەی شانشینی. دیارە حسابیان بۆ ئەو نۆستالژیایەی ڕابردوو كردووە كە لە نێو بەشێك لە كۆمەڵگادا هەیە. پرسیاری من ئەوەیە ئەگەر لە سەردەمی شادا ئۆپۆزسیۆنی ئیسلامی توانی دەست بەسەر شۆڕشدا بگرێت، ئایا ئۆپۆزسیۆنی پاشایەتی ئەمجارە توانای ئەوەی نییە هەمان شت بكات؟ چۆن دەتوانن پێش بە لاڕێدابردن و شێواندنی شۆڕش بگرن؟
حەمید تەقوایی: پێموایە دۆخەكە تەواو جیاوازە. وەك وتم لەو سەردەمەدا كەشێكی دژە ئەمریكی هەبوو كە ڕێگەی بە كۆنەپەرستی خومەینی دا بە دەستبەسەرداگرتنی شۆڕش. ئێستا لەبری ئەوە، كەشێكی دژە ئایینیمان هەیە، كەشێكی دژە ئیسلامی، كەشێكی دژە جیاكاریمان بەرامبەر بە ژنان هەیە بە دروشمی ژن ژیان ئازادییەوە.
ئەگەرچی ئائامانجەكانی خەڵكی ئەم قۆناغە هەمان ئامانجی نەوەكانی ساڵی ٥٧ە، بەڵام هەلومەرج و كەشوهەوای سیاسی و ناڕەزایەتی تەواو جیاوازە. خواستی خەڵك ئازادی، یەكسانی، خۆشگوزەرانی، ژیانی ئینسانییە. لەو سەردەمەدا خەڵك بە هەمان ئایدیاڵ وەستانەوە، بە جۆرێك لە شۆڕشی دەستوریدا جەماوەری خەڵك بە هەمان ئایدیاڵەوە ڕاپەڕینەوە، بەڵام شكستیان هێنا. زەمینەی هەموو شۆڕشێك لە لایەن

ئایدیاڵە ئینسانییەکانەوە دابین دەکرێت. شۆڕشی ئێستاش هەر هەمان شۆڕشەیە، بەڵام لێرەدا جیاوازی ئەوەیە کە کەشی سیاسی- ناڕەزایەتی و پارادایمی سیاسی ئەمڕۆ لەگەڵ ئایدیاڵە مرۆییەکانی کۆمەڵگادا یەکدەگرێتەوە. وە ئەمەش زۆر قورس دەکات بە هەر هێزێکی ڕابردوخوازی کە لەگەڵ ئەم ئارەزووە مرۆڤانەدا نەگونجێت.

لە لایەکی ترەوە بارودۆخی ئەمڕۆ جیاوازە. لە سەردەمی دەسەڵاتی شادا هیچ زیندووییەکی سیاسی لە کۆمەڵگادا نەبووە. دوای کودەتاکەی ٢٨ی مورداد، شا توانی بە خنکاندنی ڕەها حوکمڕانی کۆمەڵگا بکات. سێبەری ساواک لە هەموو شوێنێکدا بڵاوبووەوە و خەڵک وریا بوون تەنانەت لە میوانداریە تایبەتییەکانیشدا باسیان بکەن، چونکە پێیان وابوو ڕەنگە ڕاپۆرتیان لێ بدرێت. لە زانکۆکان، لە کارگەکاندا، لە کۆبوونەوە گشتییەکان، ترسی ساواک سێبەری بە هەموو شوێنێک دانابوو. هەر جۆرە ناڕەزایەتییەک، هەر جۆرە خەباتێک، هەر جۆرە تەنانەت ڕەخنەیەک لە دەسەڵات تەحەمول نەدەکرا و سەرکوت دەکرا. هەرچەندە کۆماری ئیسلامی لە ڕووی کوشتار و تاوانکارییەوە دەستی ڕژیمی شای داخستووە، بەڵام هەرگیز نەیتوانیوە گۆڕستانی ئاریامێهری زیندوو بکاتەوە. ئەمەش یەکێکە لە بەرهەمەکانی شۆڕشی ١٣٥٧. من هەمیشە وتوومە شۆڕشەکان شکست دەهێنن، بەڵام لە مێژوودا دوور ناخرێنەوە؛ ئاکام و دەرئەنجامیان هەیە، دەرئەنجامیشیان هەیە، یەکێک لە دەرئەنجامەکانی شۆڕشی ١٣٥٧ ئەوە بوو کە حکومەتی نوێ سەرەڕای هەموو سەرکوتەکانی، هەرگیز نەیتوانی کۆمەڵگا بخنکێنێت، نەیتوانی کپی و بێدەنگی دروست بکات. ناڕەزایەتییەکان لە ڕۆژی یەکەمەوە دەستی پێکرد. تەنانەت مانگێکیش بەسەر هاتنی دەسەڵاتدا نەبوو کە ناڕەزایەتی بەربڵاوی ژنان لە دژی حیجابی ئیجباری دەستی پێکرد. ئەو ناڕەزایەتییەی کە بروسکە و خاڵی دەستپێکی شۆڕشی ئەمڕۆیە. بە گشتی دوای دەستبەکاربوونی ڕێژیم، کۆمەڵگا بەردەوام قوڵپی ئەدا و ناڕەزایەتی خوێندکاران، کرێکاران، خەڵکی کوردستان و پارچەکانی دیکەی کۆمەڵگا بە بەشداری و چالاکی هێزە چەپ و پێشکەوتنخوازەکان کە ملکەچی خومەینی نەبوون و ناڕەزایەتییەکانیان بەردەوام بوو حکومەتەکەی. وەک لە سەرەوە ئاماژەم پێدا، دوو ساڵ و نیوی خایاند، تا ٣٠ی خورداد،ی ٦٠ درێژەی کێشا، تا دواجار حکومەت توانی شۆڕش و هێزە چەپ و شۆڕشگێڕەکان تێکبشکێنێت و لەو ماوەیەدا کۆمەڵگا لە بوارە جیاجیاکاندا ناڕەزایی دەربڕیوە. دوابەدوای ئەوە، دوای ئەو سەرکوتانە، دوای شەڕی ئێران و عێراق، هەشتا ڕاپەڕینمان لەدوای ڕاپەڕین هەبووە. ئەمە ڕاپەڕینی ٧٨ و ٨٨ و ٩٦ و ٩٨مان هەبوو. پێش ئەمەش خەڵک لە کوردستاندا لە دژی کۆنەپەرستی

تازە بەهێزەکە بە قەبارەیەکی بەرفراوان هاتبوونە مەیدان. لە ڕاستیدا دەبێ بگوترێ کە بە درێژایی دەسەڵاتی کۆماری ئیسلامی کۆمەڵگا بەردەوام خەباتی کردووە و ئەم خەباتە سەرمایەی خوڵقاندووە. چ لە ڕووی هۆشیارییەوە، چ لە ڕووی فەزا و پارادایمی سیاسییەوە، چ لە ڕووی مادەی ڕاستەقینەی شۆڕش، واتە ڕووخسار و ڕێکخراو و دامەزراوەکانەوە. بەڕای من ئەمانە گەرەنتی ئەوە دەکەن کە چیتر ناتوانرێت شۆڕش بە ئاسانی بشێوێنرێت و دەستی بەسەردا بگیرێت و تەعقیم بکرێت و تێکشکێنرێت؛ چ لە ناو شۆڕشەوە و چ لە بەرەیەوە.

بێگومان لە پێشهاتە سیاسی و کۆمەڵایەتییەکان هیچ شتێک گەرەنتی نییە. هەمووی پەیوەستە بەوەی کە حزبە چەپە شۆڕشگێڕەکانی وەک ئێمە چۆن مامەڵە دەکەن. هەروەها دەبێ ئەوە بڵێم کە لە هەلومەرجی پێش شۆڕشی ١٣٥٧دا حکوومەتی دیکتاتۆری شا بە توندی لە چەپی دابوو و ئەمەش فاکتەرێکی گرنگ بوو کە ڕێگەی بە خومەینی دا دەستی باڵا بەدەست بهێنێت. ئەمڕۆ هێزی چەپ خۆی ڕێکهێناوە، بەهێزە، لە مەیدانایە، حزبێکی وەک حزبی کۆمۆنیستی کرێکاری چالاکە. ئەم دۆخە ڕێگە نادات هێزێکی دژە شۆڕش و کۆنەپەرستانە بە ئاسانی شۆڕش بشێوێنێت و شکستی پێبهێنێت.

خەلیل کەیوان: شۆڕشی ئێستا لەسەر چییە و چ جۆرە نیزامێک دەتوانێت وەڵامی داخوازییەکانی خەڵک بداتەوە؟ سەرکەوتنی شۆڕشی ژن، ژیان، ئازادی، چ مانایەکی هەیە و سەرکەوتنەکەی لەسەر چی پەیوەستە؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من ئەم شۆڕشە زۆر ئایدیالیستی و زۆر ماکسیمالیستییە و بەکەم ڕازی نابێت خەڵک چاوەڕوانییەکی زۆریان هەیە. ئەو ڕاستییەی کە شۆڕشی ئێستا یەکەمین شۆڕشە لە مێژوودا کە پەیوەستە بە ڕزگاری ژنەوە و هەمووان دان بەوەدا دەنێن کە شۆڕشێکی ژنانەیە، هەروەها ئەو ڕاستییەش کە ئەم شۆڕشە ژیان و ئازادیی هەموو کۆمەڵگای بە ژیان و ئازادیی ژنان بە دروشمێکی مۆدێرن و مرۆڤدۆستانە پەیوەست کردووە. بەمانای ئەوەیە کە خەڵک بە شانازییەوە دەیەوێت چێژ لە ژیانێکی مۆدێرن و کولتووری مۆدێرن و پەیوەندییە مۆدێرنەکانی سەدەی بیست و یەکەم وەربگرێت.
دەبینیت شۆڕشی ١٣٥٧ تەکانێ بە دژە ئەمریکی بوون بوو، چ بە مانای پێشکەوتنخوازانەی سەرمایەداریی دژە قەرخکاری و چ بە مانای کۆنەپەرستانەی دژە مۆدێرنیزم و مردن بە پاشا و پاشایەتی هاوتا کرا بە مردن بە ئەمریکا. بزووتنەوە ئاینییەکان لەم کەشوهەوای دژە ئەمریکادا ڕۆڵێکی کارا و وێرانکەریان هەبوو. بەڵام ئەمڕۆ خەڵک

دەڵێن مردن بە دین، مردن بە ئاخوندی مفتەخۆر دەڵێن دەبێ دین لە ژیانمان لاببرێ. ئەوان دەیانەوێت تەنانەت ڕێوڕەسمی تایبەتیشیان غەیرە ئایینی بێت. لە زەواجی سپییەوە تا مەراسیمی پرسە کە لەم شۆڕشەدا بینیمان کە خەڵک وازیان لە قورئان و نوێژ و هتد هێنا و دەیانەوێت کۆبوونەوەکانیان و هەموو ژیانیان عەلمانی و نائاینی بێت و ئەمەش زۆر پێشکەوتنخوازانەیە. تیشک خستنە سەر ژن و مافەکانی ژن و پێگەی مرۆیی و کۆمەڵایەتی ژن و نووسینی ئەم لەسەر پێشەوەی شۆڕش خۆکارانە ڕێگری لە هەر جۆرە کۆنەپەرستییەک دەکات چونکە هەم پیرۆزی نەتەوەیی و نیشتمانپەروەری و هەم پیرۆزی ئایینی دژە ژن و شۆڤێنی و پیاوسالاری و ئەم شۆڕشەش ئەم ئەایە و بەم ئایکۆنەی ژن و لەگەڵ ژنانە بوون لە ڕاستیدا هەموو ئەو پیرۆزی و تابۆ و بیرکردنەوە بەردبووانە تێکدەدات کە ژنان لە فۆڕمی جۆراوجۆردا وەک سێکسی پلە دوو یان مرۆڤێک لە ژێر سەرپەرشتی پیاواندا دەزانن.

دەمەوێت بڵێم ئەم شۆڕشە تەواو جیاوازە لە ٥٧ و لە شۆڕشی دەستووری و پێموایە لە هەر شۆڕشێکی تری جیهان.

بە جۆرێک ئەمە شۆڕشێکە لەسەر ئەو ئایدیاڵانەی کە ئێمەی سۆسیالیست و کۆمۆنیستە شۆڕشگێڕەکان و حزبی کۆمۆنیستی کرێکارانی هەمیشە دەیخەینە ڕوو. بۆ کۆمەڵگای مرۆڤایەتی بە مانای شۆڕشی مرۆڤایەتی دێت و ئەمەش ئێمە دەبینین. ئەم شۆڕشە دژی دابەشبوونی چینایەتیشە، دژی هەژاریشە، دژی موچەی فەلەکی و نەهامەتی گشتیشە. خەڵک لە ناڕەزایەتییە بەردەوامەکانیاندا چەندین جار دروشمی ئەمانەیان وتووە. شۆڕش دەیەوێت حسابەکان نەک تەنها لەگەڵ ئایین لەگەڵ حکومەت و یاساکاندا یەکلایی بکاتەوە، بەڵکو لەگەڵ کەمینەیەکی هەلپەرستیشدا کە ئێمە پێی دەڵێین ئایەتوڵڵای ملیاردەر. شۆڕش تەنیا دژی حوکمی مەلاکان نییە بەڵکو دژی حوکمی هەر کەمینەیەکیشە، دژی حکومەتە لە سەرووی خەڵکەوە. کاتێک مرۆڤەکان ئازادییان دەوێت، مانای وایە دەیانەوێت بڕیاری خۆیان بدەن، بەخۆیان حوکمڕانی بکەن. کرێکاران لە مێژە داوای ئیدارەی شورایی دەکەن. ئەم شۆڕشە هەروەها لەسەر ئێمەیە. ئەمە شۆڕشێکە بۆ ڕزگارکردنی ژنان و ڕێزگرتن لە ژیان و دەستبەرکردنی ئازادی، واتە ملکەچکردنی هەژموونی لەسەدا یەکە سەرمایەدارە مفتەخۆرەکان و لێدان لە ڕیشەی ئەو حکومەتانەی کە لە سەروی خەڵکەوەن. بە بڕوای من ئەم شۆڕشە ئەم ئامانجانەی لە بەردەمدایە و حیزبی ئێمە هەموو هەوڵێک دەدات بۆ ئەوەی ئەم شۆڕشە سەربکەوێت.

سوپاس بۆ ئەمیر تەوەکولی بۆ جێبەجێکردنی دەقی سەرەتایی ئەم چاوپێکەوتنە.

فەحسی ڤایتەمین D3 Vitamin D3 test .. رەهەند سابیر

لەم چەند ساڵەی پێشوودا، ژمارەی ئەو کەسانەی کە تووشی کەمی ڤایتەمین دی بوون، بە نیسبەتێکی سامناک، لە کوردستان و جیهان، لە کشاندایە. بەتروشوخوێکردنی مەوضوعەکە، هەندێ مەعلومات سەبارەت بە رۆڵ و گرنگیی ڤایتەمین دی، هۆکار و زیانەکانی ئەدەین بەر نەشتەری باسوخواز. ڤایتەمین دی، یەکێکە لەو جۆرانەی لە هەمبەر چەورییدا، بە چەکدادەت و ئەتوێتەوە، زۆرجار وەکو هەرمۆنێک کار ئەکات. جەستە پاش موستەفیدبوون لە تیشکی خۆر و لە رێگەی پێستەوە، ڤایتەمین دی چێ ئەبێت.

بۆچی ڤایتەمین دی ضەرورە؟
یارمەتیی لەش ئەدات بۆ مژیینی کالسیۆم، کالیسیۆمیش پێویستە بۆ تەندروستی ئێسکەخانەکان، بەرتەقای ئەم وەظیفەی، ڤایتەمین دی، رۆڵێکی گرنگی هەیە لە تەندروستیی دەمارەخانە، ماسوولکەکان و نیظامی بەرگریی لەش

بە چەند رێگە، ڤایتەمین دی چنگ ئەکەوێت؟
بە شێوەیەکی سەرەکیی، لە سێ رێگەوە ئەتوانین ڤایتەمین دی، دەست بخەین کە پێکهاتوون لە تیشکی خۆر، خۆراک، یان دەرمانی Supplements، هاوکات ئەگەر بە فەترەیەکی زەمەنیی درێژ، تیشکی خۆر لە جەستەمان بکوتێتەوە، ئەوا لەجیاتیی سوود، زیانمەند ئەبیت و ئیحتیمالی تووشبوون بە سەرەطانی پێست زیاد ئەکات.

رێژەی نۆرماڵ و نانۆرماڵ لە فەحسەکاندا
پێشئەوەی لە کۆتاییەوە بینووسرێ، لە ئیبتیداوە جەکەوتی ئەکەین، ئەکرێ ئەم ژمارانە، لە موختەبەرێکەوە بۆ موختەبەرێکی تر، بە کەمێک جیاوازیی، گۆڕانکاریان بەسەردا بێت.
١- ئەگەر رێژەکە لە نێوان ng/ml 80-25 بوو، ئەگونجێ بنووسین باشترین رێژەیە، یان هەندێ سەرچاوەی نوێ ئەڵێن 50-70

٢-ئەگەر ئەنجامگیریی نیسبەتەکە لە 24ng/ml-10 بوو، ئەوا کەمیی ڤایتەمین دی هەیە بە شێوەیەکی کەم یان ئاسایی
٣-ئەگەر لە 10ng/ml کەمتر بوو، ئەوا زۆر کەمە
٤-لە کۆتاییدا، ئەگەر ڕێژەی نەتیجەی فەحسەکە لە 80ng/ml ، مەعنای قۆناغی تەسەمومە بە ڤایتەمین دی کە ئەمەیش خەتەرناکە

ئەمە ڕێژانە بۆی چەند ڤایتەمین دیمان ئەوێ؟
بۆ ئەو ڤایتەمینەی ڕێژانە پێویستمانە، لەسەر تەمەنی کەسەکە بەندە، بە ڕەچاوکردنی یەکەی نێودەوڵەتیی (international units-IU)
١-منداڵی تازە لەدایکبوو، هەتا دووانزە مانگیی، پێویستی بە 400 IUە
٢-یەک ساڵ، تاوەکو هەژدە ساڵ، 600 IU
٣-نۆزدە تا حەفتا ساڵیی، بەهەمان شێوە 600 IU
٤-٧١ ساڵیی و زیاتر، 800 IU
٥-خاتوونی دووگیان، یان شیربەخش، 600 IU
سەرەڕای ئەمانە، بۆ کەسێک ڤایتەمین دی زۆر کەم بێ، ئەوا پێویستی بە بڕێکی ئەبێت، ئەمەیش بەپێی ئەو کێشەیە و ڕێنماییەی دکتۆر بە گونجاوی ئەزانێ

هۆکاری کەمیی ڤایتەمین دی چییە؟
١-نەخواردنی ئەو خۆراکانەی کە سەرچاوەن ئەم ڤایتەمینە
٢-کەم بەرکەوتەیی تیشکی خۆر
٣-جگەر و گورچیلە نەتوانن ڤایتەمین دی بگۆڕن شێوەیەکی ئەکتیڤ کە جەستە بتوانێت بەکاری بهێنێت
٤-بەکارهێنانی هەندێ دەرمان کە کار بکاتە سەر مژیینی ئەم ڤایتەمینە

کێن ئەو کەسانەی مەترسییان زیاترە بە کەمبوونی ڤایتەمین دی، لە جەستەیاندا؟
١-منداڵی شیرەخۆرە، چونکە منداڵ بە کەمیی ئەکەوێتە بەر تیشکی خۆر، هەروەها شیری دایک، مەصدەرێکی ضەعیفە بە نە ڤایتەمین دی، بۆیە ئەکادیمیای ئەمەریکیی بۆ منداڵان، ڕێنمایی ئەدات بە پێدانی 400 IU ڕێژانە بە منداڵ.
٢-ئەو کەسانەی عومریان کشاوە، لەبەر ئەوەی پێستیان بە باشیی قوەتی وەرگرتنی ڤایتەمین دی نییە لە تیشکی خۆرەوە، هەروەها گورچیلەیشیان بە باشیی ناتوانێ ڤایتەمین دی بگۆڕێت بە شێوەیەکی ئەکتیڤ.

٣-ئەو کەسانەی کە ڕەشپێستن، توانای دەستکەوتی ئەم ڤایتەمینەیان کەمە لە تیشکی خۆرەوە.
٤-ئەو بەعضە شەخصانەی کە قەڵەون، چونکە چەوریییە خانەکانیان لەگەڵ ڤایتەمین دی ئەلکێن ، قەطعی ئەغری ئەکەن بە سووڕی خوێن، بەڵام مگیینی ڤایتەمین دی، پێویستی بە چەوریی هەیە، بەڵام ئەگەر زیاد لە پێویست دروست بوو، ئەو حاڵەتەی سەرەوە ڕووئەدات
٥-عیللەتی درێژخایەنی جگەر و گورچیلەکان، هەندێ نەخۆشیی تری وەکو سەرەطان
٦-ئەو کەسانەی دەرمان بەکارئەهێنن وەکو Cholestyramine, anti seizure drug……

ئەو گرفت و کەیسانەی کە بەهۆی کەمیی ڤایتەمین دیەوە ڕووئەدات
کەمیی ڤایتەمین دی، ئەبێتە هۆی کەمبوونەوەی چڕیی و سەختیی ئێسکەکان، ئەمەیش خەتەرناکیی زیاد ئەکات بۆ سەر ئێسکەکان. زوو شکاندنی ئێسک، نموونەیەکی واضح و سانایە. هەروەها ئەگەر بە شێوەیەکی زۆر کەم بێت، ئەبێتە هۆی ڕوودانی هەندێ نەخۆشیی، وەکو، ئێسکە نەرمە لە منداڵاندا Rickets، منداڵانی ئەفریقیی و ڕەشپێست، بە گشتیی زۆرتیین مەترسیان هەیە بۆ ڕوودانی عیللەتە، هاوکات، لە کەسی گەورەدا، ئەگەر ئەم ڤایتەمینە زۆر کەم بێت، ئەبێتە هۆی Osteomalacia، نەتیجەی ئەم نەخۆشییە، لاوازیی و ئازاری ئێسکە خانەکان و لاوازیی ماسوولکەکانی لێئەکەوێتەوە.

توێژینەوەکان ئەوەیان تەخشان کردووە لەو کەسانەی نیسبەتی ڤایتەمین دی لە جەستەیاندا لە صەدا سیی 30% کەمتر بێت، مەترسیان زیاترە بۆ ڕوودانی ڕۆماتیزمە، لەگەڵ ئەوەیشدا، ئەگەر 30% زیاتر بێت، کەمتر ریسکناک(خەتەرناک)ن، بە تایبەتیی لە خانماندا. لە بەرامبەر ئەمەدا، هەندێ توێژینەوەیش ئەوەیان بەیان کردووە، کە کەمیی ڤایتەمین دی، پەیوەندیی بە عیللەتەکانی شەکرە، ضەختی خوێن و سەرەطانەوە هەیە

ئەو سەرچاوانەی کە ڤایتەمینیان تێدایە
ماسیی بە تایبەتیی سەلەمون، بەرهەمە شیرەمەنییەکان بە گشتیی، قارچک، جگەری ئاژەڵ، زەردێنەی هێلکە، شەربەتی پرتەقاڵ

نیشانەکانی کەمیی ڤایتەمی دی چیین؟
١-هەستکردن بە نەخۆشیی
٢-لاوازیی و بێتاقەتیی
٣-ئازاری ماسولکە و ئێسک و پشت

٤-وەریینی قژ
٥-هەستکردن بە بوونی پەستان

ئایا زۆری ڤاتەمین مەترسیداوە؟
ئەگەر ڤایتەمین دی زیاد لە پێویست بێت، ئەوا ژەهراویبوون بە ڤایتەمین دی پێئەگوترێ کە ئەمەیش خەتەرە و نیشانەکانیشی لەم چەند خاڵەدا، بەیانی ئەکەین
١-دڵتێکەڵهاتن و رشانەوە
٢-کەمبوونی ئارەزووی خواردن
٣-قەبزیی
٤-دابەزیینی کێش و لاوازیی

لە کۆتاییدا مەمی باسەکە بەوە ئەکوژێنینەوە کە ئەم فەحسە بە تیوبی زەرد Gell and clot acivater ئەکرێ.

مانەوە.. پشکە ناکام

((نامەی ئیسلامییەک بە داواکاری
پەناهەندەیی لە بەریتانیا…..))
“بەڕێوەبەرایەتی کاروباری بێگانەکان “ی بەڕێز… home office
ئەم نامەیەتان بۆ ئەنێرم و تکاتان لێ ئەکەم ، تکای موسڵمانێکی لێ قەوماوی ماڵ تیا چوو ، من بە هەزاران دۆلارم سەرف کردووە تا گەشتومەتە ئێرە ، گەر بمنێرنەوە وڵاتەکەی خۆم لە خەفەت و بە پاشەڕۆژیا ئەمرم ، تکایە با ئەوەی وڵاتی “عیلمانی-کافر” موسڵمانێکی وەک بەندە لە خۆ بگرن چونکە بە هەزاران کەلەمەترم بڕیوە و هەزاران جار حەمد و سەنای خوای تەعالام کردووە کە بە پشت و پەنای ئەو گەشتومەتە ئێرە، ئەم وڵاتەی ئێوە کلیلی بەختەوەرییە بۆ من و بە هەزاران موسڵمانی تر کە بە ناچاری و لە نەبوونیا وڵاتەکەی خۆمان بە جێهێشتووە و چاومان لە ڕەحمەت و میهرەبانی ئەوەی عیلمانی-کافرە کە قبوڵمان بکەن وەک پەناهەندەیەک لە مەملەکەتی شاژن نشین بژین… تکاتان لێ دەکەم، لە نەهامەتی وڵاتەکەی خۆم ڕزگارم کەن و جێم بکەنەوە…ئەمەوە لە خێر و بەرەکەتی وڵاتەکەتان بخۆم. حەبی گەچ” ی وڵاتەکەی خۆم هەراسانی کردووم. با

لە خەستەخانەکانتانا چارەسەر وەرگرم. لە جیاتی"میزی حوشتر" دەرمانی پزیشکیی عیملانی- کافر دەردم تیمار کات، سەرەڕای ئەوەی موسڵمانم ئەمەوێ لە سایەی خێر و بێری عیلمانیە کافرەکان بحەسێمەوە، ئەمەوێ لە پارەی باجی مەشروب و کەباریا و مەلها و قومارخانەکانتان مزوگەوتە دروست کەم بۆ ستایشی خوای تەعالا کە منی گەیانە ئێرە، لە هەمان کاتدا دوعا بکەم ماڵ وێران و بێهەلاکەت چن چونکە دووا جار ئەوە مولحید و کافرن..استغفر اللە......موسڵمانی ڕاستەقینە لە هەر شوێنێ بێ نابێ ئەرکەکانی خۆی لە بیر بچێ کە گرنگترینیان دژایەتی عیلمانییەتە..،

تکاتان لێ ئەکەم کە دڵ ڕەق نەبن بەرامبەرم، با لە وڵاتەکەتانا بمێنمەوە، ئەزانم ئەوە بەراز خۆرن، بەڵام من خۆم نایخۆم، ئەزانم لای ئێوە "هەمە" ئاساییە بەڵام بۆ مانەوەم چاوپۆشی لێ ئەکەم، بۆ ئەوەی توڕە نەبن بەلای باسی "جەندەر" هەر ناچم و خۆم لە لێپرسینەوەی یاسایی بە دوور ئەگرم، ئەوە ئافرەتتان کردوە بە کۆڵەگا بەسەر پیاوەوە، بە دەنگ دەبم و پێویست بکا دەڵێم " ئافرەت نیوەی کۆمەڵگەیە" گەر حەز ئەکەن سێ روبعەتی، ئەزانم کە لێرە بمێنمەوە بەم نیە دوو ژنم هەبێ ، بەشم نیە مناڵەکانم حەسیر مەیان کەم ناشتوانم بە زۆر کچەکەم موحەجەبە پێش کەم، خۆ تەقینەوە هەر زۆر قورسە ، هەموو ئەوانەم قبوڵە ، گەرچی لە ناخما شتەکی ترە و لە مناڵییەوە لەسەریان ڕا هاتووم، با لە پاداشتی ئەو قبوڵ کردنە لە وڵاتەکەتاندا بمێنمەوە، منی موسڵمان لەم وڵاتە عیلمانی – کافرە گوێ ڕایەڵی هەموو شتەکتانم ، بەس قبوڵم کەن ، پەنام بە هێناوون.

ڕاستە لە دینەکەی ئێمەیا نووسراوە بە شمشێر سەرتان بپەڕێنین و تەفر و توناتان کەین، بەڵام لەکاتی پێویست و تەنگانەیشا ووتراوە "لکم دینکم و لنا دیننا" ئەوە دینی خۆتان هەیە و ئێمەش هی خۆمان ،،بۆیە مەرجەکانتان قبوڵ ئەکەم بۆ: مانەوە…

بیرەوەرییەکانی فەقێیەکی

گومڕا-(47).. شەماڵ بارەوانی

دەمارگیری منی بڕوادار و دڵگەورەیی شیوعییە بێ بڕواکان!

بەشی چل و حەوت!

کە فەقێ بووم لەقوتابخانەی ئیسلامی(موحەمەدیە بۆ زانستە شەرعیەکان)، لە هەولێر و لە گەڕەکی ئیسکان و لەناو مزگەوتی(حاجی قەرۆک)، هەموو جار کاتێک دەهاتم بۆ بازاڕ، هەر بە ئەنقەست تۆزەک ڕێگەی خۆم دەگۆڕی و بە نزیک مقەڕی شیوعیەکان دا □□ت□د□بووم، ئەوکات مقەڕێکی شیوعی لە نزیک هۆڵی میدیا و میوانخانەی شیراتۆن بوو.

هەرچەندە من بەتەمەن گچکە بووم، وەلێ ئیسلامی و مرۆڤێکی تابڵێیت دەمارگیر و ئایدیۆلۆژیست بووم.

جا پیاوە ئایینی و مەلای ئیسلامی و بانگخواز و واعیزه ئیسلامیەکان، بە پێی ئیدەلۆژیا و بیرو باوەڕ و قەناعەتی خۆیان، تێگەیشتنێکی زۆر کۆمێدی و سەیریان لە مێشک و هزردا دروستکردبووم سەبارەت بە شیوعیەکان، وەکو: شیوعیەکان سنوورێکیان بۆ سێکس نییە، کەسە نزیکەکانیان لەخۆیان مارە دەبڕن، کافر و دوژمنی خوداوەندن، بێ بڕوا و دژە ئایینن و دەڵێن ئایین تلیاکی گەلانە و خوداش بوونی نییە و شیوعیەکان و واو وان.. بە کورتیەکەی من شیوعیەت و شیوعیەکانم لا وەکو دڕندە وابوو، هەتا بڵێیت ڕقێکی ئەستوور و تەسەورێکی نێگەتیق و خراپ و نزم و هەڵەم سەبارەت شیوعیەکان لە ئەقڵ و مێشکدابوو.

جا هەموو جارێک کەبە وێ دادەڕۆیشتم بۆ بازاڕ، کاتێک بەپێش مقەڕەکە دا ڕەتدەبووم، لەپێشەخۆم ک□م□□□□ک جوێنی مزر و دنیایەک نەفرەت و تفم بۆ مقەڕەکە و شیوعیەکان حەوال□□ د□کرد و دەمگوت: خودایە گیان، ئەوشەو ڕۆژ نەبێتەوە، تا هەموو ئەو شیوعیە بێ بڕوایانە بکەیت بە مەیمون و بەراز !

بەو شێوەیە بێ ئەندازە ڕقم له چەپ و شیوعیەکان دەبوویەوە، بێ ئەوەی یەک دێڕم لەسەر فەلسەفەی مارکسیەت و پرۆگرام و ئیدەلۆژیەتی شیوعیەت خوێند بێتەوە.

ئەو ڕق و دەمارگیریەم بەرهه□می ئەو□ بوو کە لە پیاوە ئایینی و

ئیسلامیەکان و واعیزەکان بیستبوو.

هەینییەک مەلایەکی هاوڕێم پێی گوتم من کارم هەیە، من لە جیاتی ئەو، چومە گوندەکی لای قوشتەپەی خوتبەم داو وتارەکەشم لەسەر شوعیەت بوو.

مەلاکە پێشوتر ئاگاداری کردمەوە و بە منی گوت ئەو گوندە زۆربەی شیوعین و لەحەقیان وەرە و بیانکوتە.

منیش گوتم باش، خەمت نەبێت من دەزانم چۆن دەردیان دەرمان دەکەم و لەحەقیان دەم، ئەو شیوعیە کافرانە.

بە حوکمی ئەوەی ئەوکات هەم هەرزەکار و هەم ئیسلامیش بووم، وەکو ئاماژەمدا، کە تەروانینەکی زۆر سەقەت و نەرێنی و خراپم لەسەر شیوعیەت هەبوو. سەرتان نەیەشنم، ڕۆشتمە سەر مینبەر و هەرچی جنێو لە فەرهەنگی دەمپیسی و جنێودا هەبوو، هەموییم هێناو لە داکی فیورباخ و بابی مارکس و خوشکی لینینم نارد، لەناو خوتبەی دیقەتمدا خەڵکەکە هەمووی پێ دەکەنین !

لەدرە خۆ گۆتم عەجیب ئەوە لە هەموویان سمەڵە ختکەیانەو پێ دەکەنن؟! خۆ خوا نەخواستە و عەیب نەبیت کەس هەوایەکی لە بەرنەبوویە؟! سەیری یەخەی کراسەکەمم دەکرد، نەوەک ملکەم خواربی و عەیبەیەک، یان، جیقنەک، یان شتەکی پێوە بیت.

گوتم دیارە بۆیە وا ئەو خەڵکە پێم پێدەکەنن! توڕەیی و حەماسەت و گەرمیەکی وا منی گرتبوو، ببووم بە تەندوور و یەك تەز مابوو کۆنتڕۆڵ لەدەست دەم و برەم هەی بە ئابڕۆینە، ئەوە ئەنگە بەچ پێ دەکەنن، شەرم لەخۆتان ناکەن، چبووە، خۆ کەس هەوای لە بەرنەبوویە؟!

کە وتار تەواو بوو و لەگەڵ ئەو پیاوەی دەهاتین لە دەرێ، زۆر بەڕێزەوە تەوقەکی گەرمی لەگەڵ کردم و گوتی مامۆستا گیان، دەبێت لە نانی نیەوانە میوانی من بیت.

گووتم باشە بەسەرچاو، وەختە چووینە ماڵێ، بەکابرام گووت: ئێستا بەس ئەتو بەمن بڵێ، ئەو خەرکە ئەوڕۆ لە مزگەفتێ، لەکاتی وتاردانەم، لە هەموو پێدەکەنین؟ گۆتی: مامۆستا دەزانی ئەمە زۆربەی شیوعینە خەڵکی ئەو گوندەی؟ وای کە تەریق بوومەوە کە وای گوت، عەرد شەق بوایە، لەشەرمان دەچوومە ناویەوە، ئینجا زانیم

ئەوان بە گێلایەتی من پێکەنینە و شیوعیش وانین وەک من حاڵی کرامە.
دواتر بەڵێنم بە خۆمدا کە جارێکیتر لە خورت و خۆڕاو بە زانیاری و بە نەزانی، هیچ جارێکیدی یەک قسەی خراپ لەسەر شیوعیەکان نەکەم.

ئینجا دەستم داکتێبەکانی مارکس و گەورەیی مارکسی فەیلەسوف و بیرمەند و ئابووریناسم بۆ دەرکەوت و زانیم دیالیکتیکی ماتریالی و ماتریالیزمی مێژوویی و پڕۆلیتار و چینی چەوساوە و کەپیتاڵیزم و فیوداڵیزم و دەرەبەگ و عەدالەتی کۆمەڵایەتی..تاد. چییە.

ئینجا دواتر ڕۆشتمە حوجرەیەکتیر و مزگەوتێکیتر و لە گەڕەکێکیتر، ڕیزی پێشەوەی نوێژخوێنان، بەردەوام دووسێ شیوعی تێدابوو لە نوێژی بە کۆمەڵ.

پیاوێکی بە تەمەنی تێدابوو، چەپ باوەڕ و شیوعی بوو، ڕۆژێک خەریک بووم بانگ بدەم، هەر هەندەم زانی ئەو پیاوە بە تەمەنە شیوعیە لە پشتەڕا یەخەی کراسەکەمی گرتوو گوتی: لاچۆ دەی، تۆ وەهابی و لە دوای بانگەکان سەڵاوات لەسەر پێغەمبەر لێنادەیت، بڕۆ پاش دەی، ئیتر من لاچۆم و خۆی بانگی دا، کەوتمە بیرکردنەوەو پرس لەخۆم:

ئەی کوا ئەو ئیسلامی و واعیز و مەلایانەی بە منیان دەگوت شیوعیەکان هەموویان کافر و دوژمنی ئاینی و مزگەت و بانگ و سەڵاوات و پێغەمبەر و خوداوەندن؟!

پاشان هاوڕێیەتیم لەگەڵ کۆمەڵێک لە شیوعیەکان دروست کرد، دەیان کەسی شیوعیم ناسی، لە نووسەر، مامۆستا، ڕاگەیاندکار، کەسی ئاسایی..تاد. بەم ڕۆشنبوویەوە، کە شیوعیەکان چەندە مرۆقی مرۆق دۆست و دەپاک و دەست پاک و بێ گرێ و ڕاستگۆ و سەخی و میهرەبان و لەخۆبوردە و ڕۆشنبیر و بەڕێزن.

دووساڵیش لەگوندی (چل هەوەزە)ی دەڤەری کەندیناوەی وتارم دەداو مەلا بووم لەسەردەمی فەقێیاتیم، چەندین جار کە دەهاتمە دووڕیانی ناحیەی دیبەگە، مامۆستایەکی شیوعی هەبوو ناوی(ح)بوو، خەڵکی دیبەگەبوو، دەهات و کەمنی دەبینی یەکسەر ئۆتۆمبیلەکەی ڕادەگرت و دەیگوت مامۆستا فەرموو، تا کورانی مەخمور لەگەڵی دەهاتمەوە.

بەمنیشی دەگوت من، وەک سیاسەت شیوعیم و وەک ئایین موسڵمانم.

لە کۆتایەدا دەڵێم: نە لەڕابردوو و نەیش لە ئێستا، هیچ ڕۆژێک شیوعی نەبوومە، من هەندەی کەسێکی ناسیونالیستم، هەندە چەپ نیم،

وەلێی ئەوە حەقیقەتێکە سەبارەت بەشیوعیەکان دەبوا بمگوتبا.

شەماڵ بارەوانی

مارکسیەتی پۆست مۆدێرنە، گەڕانەوەی مارکس بۆ کۆمەڵگە.. سمکۆ محەمەد

زیاتر لە 30 ساڵە فکر کەوتۆتە خزمەت کاپیتالیزمی هاوچەرخی دوای س□قی□ت، لەدوای ئەزموون کردنی مۆدێرنەوە کە بونیادگەراکانی بەرهەمهێنا و مارکسیان وەکو پیاوێکی ئایدیۆلۆژیستی دۆگما پێناسە کرد، ئیدی دژەکانی بەهەموو ئایدیاکانەوە ئەم فەلسەفەیەیان لەبیری خەڵکدا بردە دەرەوە، تەنانەت لەنێو شانە حیزبیەکانیشدا هەوڵێك هەبوو بۆ ناشیرین کردنی مارکس و خودی ماتریالیزمی دیالیکتیك کە بەرلەوەی تیۆرێك بێت بۆ شۆڕشی کرێکاری، بەروحی فەلسەفەکە ناسراوە، بەڵام چونکە کڕۆکی فەلسەفەکە نەخوێنرابو□، بەناچار بەئایدیۆلۆژیای بەناو سۆسیالیزمی س□قی□تەوە گرێیاندا، بەڵام دوای ئەو زەمەنە و هاتنی پۆست مۆدێرنە کە لەگەڵ تەکنۆلۆژیای زیرەکدا کەوتنە ململانێ، بەوپێیەی کە مرۆڤ خەریکە خۆی نزیك دەکاتەوە لەسەنتەر، چونکە مرۆڤ پیشتر کەنارخراو،یان پەراوێزخرابوو لەسەنتەری بڕیاری سیاسی، تێگەیشتنەکە گۆڕا کە ئەم فەلسەفەیە دەبێ سەرلەنوێ بخوێنرێتەوە.

ئێستا بیرۆکەی نوێ هەیە لەسەرتاسەری دونیا و بەتایبەتی ئەوروپا، بۆ خوێندنەوەیەکی جیاوازی فکری مارکس وەکو خۆی، من لەم سۆنگەیەوە گەرەکمە خوێنەری کورد ئاشنا بێت بۆ ئەو هەوڵە فکرییە جیهانیی□ی کە خەریکە جارێکی تر ئەم فکرە ئەزموون بکاتەوە لەنێو کایەی رۆشنبیری و کۆمەڵناسی و تەنانەت کارگێری و ئابوریش رەنگبداتەوە.
(بێرنارد ڤاسۆر) بیرمەند و چەپێکی فەڕانسی□، لەکتێبی (داهاتووی کۆمۆنیزدا) کە نزیکەی 10 ملیۆنی لێ چاپ کراوە و وەرگێردراوەتە سەر زۆربەی زمانەکانی دونیا و پڕفرۆشترین کتێبی ساڵی 2022 بووە، باس لەگەڕانەوەی بەهای فەلسەفە دەکات، بەتایبەتی تێزەکەی مارکس

کە فەلسەفەیەکە بۆ پراکتیك کردن لەسەر زەمینی ژیاندا، چونکە دابڕانێکی راستەوخۆی لەگەڵ رابردووی فەلسەفەی کلاسیك درووست کردووە و تاکە فەلسەفەشە کە تەنها تیۆری نیە و لەسەر زەمینی واقیعە و زەمینەی پراکتیکی هەیە، بەوپێیەی کە ئینسان دەتوانێ بە ئیرادەی خۆی شۆڕش بەسەر ئەو سیستەمەدا بکات کە لەژێر ناونیشانی کاپیتالیزم و کاپیتاڵیزمی هاوچەرخو دەرەنجامەکەشی ببینێ، بەڵام نەك وەکو ئەوەی لە سۆڤیەت بینیمان پراکتیك کراو و جگە لەسەرمایەداری دەوڵەتی شتێکی تری بەرهەمنەهێنا.

بەرنارد لەوچاوپێکەوتنەدا کە رۆژنامەی لەمۆندی پاریسی لەگەڵیدا ئەنجامیداوە، جەخت لەو پێشنیارە دەکاتەوە کە لەکتێبەکەی باسی لەخوێندنەوەی هاوچەرخانە دەکات بۆ تیۆرەکەی مارکس، ئەو پێیوایە ئەم سەردەمە واتە لەدوای 2011 وە تەوژمێکی نوێی خوێندنەواری فکر هاتووەتە ئاراوە و بەچاوێکی ترەوە مارکس دەخوێنرێتەوە، ئەوانەی کە رەخنەی لێدەگرن و ئەوانەش کە لایەنگری ئەو فکرەن، هەردوولا هاوڕان لەسەر ئەوەی مارکس زیندووە، بۆیە لەم چەند ساڵەی دواییدا، کتێبەکانی مارکس لەکتێبخانەکانی جیهاندا زۆرترین فرۆشی هەبووە، بەتایبەتی تێزەکانی لەسەر ئاین و ئەدەب و فەرهەنگ و دونیای دوو چینی و هتد، چونکە دەرکەوت دونیای چینایەتی دە هێندە بەرامبەر بووە لەدوای روخانی سۆڤیەتەوە کە بەر لەو سیستەمە دژایەتی ئەو فەلسەفەیە دەکرا، بەو پێیەی کە ئاشکرا بووە، ئەوە سیستەمی سەرمایەدارییە دووچاری قەیرانی جۆراوجۆر دەبێتەوە، نەك خودی خەڵك یان کایە کۆمەڵایەتی و فەرهەنگییەکان، بۆ نموونە هەموو ئەو ئەدەبیات و زمانەی کە لەمیدیا و لەکۆنفرانسە نێودەوڵەتی و لەکاییەکانیشدا هەیە، زمان و ئەدەبیاتی مارکسە و لەژێر رۆشنایی ئەو فەلسەفەیە پرسیارەکان ئاراستەی سیستەمی سەرمایەداری پۆست مۆدێرنە دەکرێت.

مارکس لەکتێبی کاپیتالیزمدا نووسیویەتی (قۆناغە یەك لەدوای یەکەکان ئەم گۆڕانکاریانەیان درووست کردووە، بۆیە دەتوانرێت هەنگاو بەهەنگاو بەهەمان زانست و وردبینی سرووشتیەوە، هەموو قۆناغێك بەپێی هەلومەرجی تایبەتی خۆی بخوێنرێتەوە و لێکدانەوەی بۆ بکرێت، چونکە شیکاری بۆ دۆخی هەر کۆمەڵگەیەك و سیستەمەکەی لە ئەنجامی شۆڕشی فەرهەنگیدا هۆشیاری بەرهەمدێنێ، خوێندنەوەی ئابوریش چەندین لقی جیاوازی هەیە، بۆ ئەمەش بیرکەرەوەکان دەتوانن هاوکاری خەڵك بن)، ئەم قۆناغە کە بەردەوام سیستەمی سەرمایەداری هاوچەرخی خستەتە بەردەم قەیرانی هەمە جۆر، نموونەش جەنگی بایۆلۆژی وەکو هاتنی ڤایرۆسی کۆرۆنا و ئاوڵەی مەیموون و جەنگی

خۆراك كە دواى جەنگى روسيا و ئۆكرانيا سەريهەڵدا، ديمەنێكى ئەو فەزا دراماتيكييە ئابوريەيە كە ئامانجەكەى كەنارخستنەوەى كەرتى تايبەت و بەسەنتەر كردنەوەى سەرمايەى دەوڵەتە لەهەموو دونيادا، واتە جۆرێكى ديكەى ململانێى ناخۆ لەنێو سيستمەكە سەريهەڵداوە، بۆيە دەبێ بەجۆرێكى تر تيۆرەكەى ماركس بخوێنرێتەوە.

ئەزموون كردنەوەى حەتميەت

ئەو حەتميەتە مێژووييەى كە ماركس بۆ سيستمى كاپيتاڵيزمى خستۆتە بژاردەيەكى تاڵەوە، حەتمييەتێكە كە خۆدەربازكردن لەدۆخەكە مەحاڵە، بەڵام ئەوەشى خستۆتە رو كە ناكرێ بەهەمان ئەزموون و وانەى پێشووتر، ماه□□□ ل□تەك ئەم سيستمەدا بكرێ كە خۆى گۆڕيوە، ئەلێرەوەيە كە دەركەوتووە ئەم سيستمە دەسەڵاتدارەى دونيا كە بەسەرمايە و زێدەباييەكى نوێ و بەئامێركردنى مرۆڤى وەكو كاڵا بەكارهێناوە، لەبەرامبەر ئەوەى ماركس و كۆمۆنيزمى نوێ و بەفكرى نوێوە بووەتە رۆژەڤ، دەريخستووە كە ئينسان هيچ پێويست ناكات تاكو ئەبەد ئەم ئەزموونە دووبارە بكاتەوە كە زەمينەى بۆلانيكەمى خۆشگوزەرانى نەهێشتۆتەوە،جگە لەجەنگى جۆراو جۆرى وەكو بەردەوامى قەيرانى تەندرووستى و دروووستكردنى جۆرەها ڤايرۆس وەكو پەلەوەر و بەراز و تادەگاتە ڤايرۆسى كۆرۆنا و دواجاريش كۆلێرا و ئاوڵەى مەيمون و ڤايرۆسى ديكەش بەڕێوەن، هەموو ئەمانە لەسايەى قەيرانە چارەسەر نەكراوەكانى سيستمى سەرمايەدارى بوونە بەمڵۆزم بەسەر ژيانى ئينسانەوە.

بۆيە ماركس لەپۆستمۆدێرنەشدا دەتوانێ لەتێزەكانى خۆى سەبارەت بەسەربەخۆيى نەتەوەكان و دەوڵەت و سياسەت بەزيندوو بهاا□□ت□وە، چونكە وەها قسەى كردووە كە رێگرى كردن لەفەزاى سياسى و مانەوەى نەتەوەى بندەست و سەردەست، جگە لەسۆسيا□يزم هيچ سيستمێكى تر چارەسەرى ناكات، ئەوەتا سەرمايەدارى دواى 32 ساڵ سەركەوتنى بەسەر سۆڤيەتدا، هێشتا ئەو قەيرانەى چارەسەر نەكردووە و تەنها بۆ ماوەيەكى كاتى نەبێ، هەروەك مانەوەيقەيرانى بەردەوامى سياسى لەنێوان دەوڵەتە دژەكان و كێشەى ئۆكرانيا و روسيا، قەيرانى ئەتۆمى ئێران و كۆرياى باكور، كێشەى بەردەوامى نەتەوە بندەستەكان وەكو كەيسێكى هەميشەيى، هەروەها قەيرانى كەنداو و كێشەى يەمەن و سوريا و توركيا و ليبيا و لوبنان و مەغريب و جەزائير و هتد، ئەمە جگەلەو هەژارى و نائەمنيتيە كۆمەڵايەتيەى كە سەرتاسەرى ئامريكاى لاتينى گرتۆتەوە، جگە لەو كوشتارە ناڕاستوخۆيەى نێو ئامريكا كە هيچ ميديايەك لەدونيادا فۆكسى نەخراوەتە سەرى و داتاكان وەكو خۆى

بەناوناکرێنەوە.
لەبارەی ئابوریشەوە قەیرانی نێوان کۆمپانیاکان و کێشەی گازو نەوت و ململانێی دراوە بەبەهاکان و قەیرانی گاز و کارەبا، هەروەها پیس بوونی ژینگە و بڵاوبوونەوەی ماددەی هۆشبەر و هەژاری و قەیرانی ئاو و هتد، هەموو ئەمانە سەلماندویانە کە دەبێتفکر لە ئێستادا بە چارەسەری ریشەیی بگەڕێت، ئەویش گەڕانەوەی ئەلتەرناتیقەکەی مارکسە بە سیستمی ژیان لە هەموو کایەکاندا، چونکە مارکس لە کتێبی سەرمایەدا گوتوویەتی (کۆمۆنیزم لە سەرووی فەزای کۆمەڵایەتی کلاسیکییە کە ئینسان لەگەڵ قۆناغەکاندا پێی ئاشنا بووە، بۆیە بەکۆمۆنیزم نامۆیە)، ئەگەرنا لەو نامۆبوونە رزگاری دەبێت ئەگەر قۆناغەکان وەکو خۆی بخوێنێتەوە، چونکە ئەگەر کۆمۆنیزم و سۆسیالیزم وەهم بێت، ئەوا چەقبەستوویی و چارەسەر نەکردنی ریشەیی دوو چینی و پیس بوونی ژینگە، خراپتر نەبێ باشتر نییە.

نامۆبوونی بەکۆمەڵ

مارکس کە باسی لە هەقیقەتی واقیعی کردووە، ئەوەی سەلماندووە کە ئەو فەزایەی هەیە تەنها ئایدیاکان خوڵقاندوویانە و قەناعەتیان بەخەڵك کردووە کە ئەم دونیایە و کاردانەوە ئابورییەکانی، واقیعەکی هاشا هەڵنەگرە و هیچ ئەلتەرناتیقیکی تری نییە، بۆیە لەڕووی سۆسیۆلۆژیەوە دەبێ خوێندنەوەیەکی دیکە بۆ ئەو نامۆبوونە بەکۆمەڵەی جیهان بکەین کە چی لەپشتەوە راوەستاوە، ئایا تەنها ئاین و کولتووری جیاوازە؟، یان پچڕانی پەیوەندییە کۆمەڵایەتییەکانە کە تەکنەلۆژیا هۆکارە سەرەکییەکەیەتی؟. یان دووبارە کردنەوەی ئەزموونی ژیانە بەفۆرمێکی دیکە؟. یان زاڵ بوونی ئەو گوتارە خەیاڵییەیە کە بەهەشتی وەهمی درووست کردووە و ئینسانی ناچار کردووە قەناعەت بکات؟. هەموو ئەم فاکتەرانە پێشتریش هەبوون بە رەگری کردن لە پێشکەوتن، بەڵام فەلسەفە توانی شیکاریان بۆ بکات و کاریگەری لەسەر ئەو نۆرمە هەبێت کە هەقیقەتی جەوهەرە سیاسییەکەی ئاشکرا کردووە، بەڵام کە دژایەتی فەلسەفە کراوە وەکو کەرستەیەك بۆ گۆڕانکاری، مانای ئەوە نییە ئینسان دەستەوستان دانیشتووە و بیریلە دەرچەیەکی نوێ و هاوچەرخ نەکردۆتەوە.
بایەخدان بەو دۆخەی کە تەواوی ئینسانی نامۆ کردووە لەگەڵ خودی خۆی و تەکنەلۆژیاو و تەنانەت سرووشتیش، دیاردەیەکە باڵی کێشاوە بەسەر تەواوی جیهاندا، واتە هیچ کۆمەڵگەیەکی پێشکەوتوو لەگەڵ کۆمەڵگەیەکی دواکەوتوو، جیاوازیەکی ئەوتۆیان لە نێواندا نەماوە، تەنها لەڕووی فۆرمەوە جیاوازن، دەنا وەکو یەك لە ئاستی ژیانی

خۆیان نامەن، وەکو یەك دژی ئەو جیاوازییە بەردەوامەی ژیانن کە لەدراماییەکی تاهەتایی دەچێت و هەر ڕۆژەو دیمەنێکی تراژید کۆمیدی لە بەخش دەکرێت.

کۆمەڵگەی پۆستمۆدێرن.

کۆمەڵگەی بەشەری نوێ کە بەبێ ویستی خۆی بووەتە کۆمەڵگەی ئۆنلاین، بەبێ ئەوەی ئاگای لەخۆ بێت خەریك دەستوپێنجە لەگەڵ ئەو فەزایە نەرم دەکات کە بەناوی پۆستمۆدێرنەوە دیاردەی سەیروسەمەرە درووست دەکات و فەزا دەخولقینێ، لەکاتێکدا ئەوە ئاشکرایە کە پۆستمۆدێرنیزم ئەو ئەگەرانەی گەورە کردەتەوە کە بریتین لەو بیرەکانەی کە لەژێر ناونیشانی (فرە شوناسی و گومان لەسەرد و خوێندنەوەی مێژوو و کێشەی زمان و ئاسانکردنی بونیادگەری،هەر بە پاڵپشتی کردن و گەڕانەوەی فەلسەفەی مارکس بۆ نەو کۆمەڵگەی پۆست مۆدێرن، (فریدریك جایمسۆن)لەکتێبی پۆستمۆدێرنەدا تێزێکی بەناونیشانی 5 پێشنیاری هاوچەرخ بۆ مارکسیزم لەدوای دەیەی یەکەمی ساڵی 2000 بڵاوکردەتەوە کە لەگۆڤاری (بدایات) ژمارە 5 ساڵی 2013 بڵاوکراوەتەوە، بەڵام دوای ئەوەی خوێندمەوە کە باسی کۆمەڵگەی پیشەسازی دەکات وەکو کۆمەڵگەیەکی ماندوو بەدوای ئەلتەرناتیڤ دا دەگەڕێت، هەروەها باسی تێکهەڵکێشانی ئەو فکرانە دەکات کە لەسەروختی مۆدێرنەدا هاتن، ئەو پێیوایە کە مادام مەعریفە کۆمابوونی کولتوور و فەلسەفەی گەلانە، کەواتە دەتوانین مارکس تێکەڵ بە بیرەکە نوێیەکانی پۆستمۆدێرنە بکەین، لێرەوە بەم دەرکەوت کە ئەوەی مارکسی خستبووە دەرەوەی بیری کۆمەڵگە و میتۆدی خوێندن و ناشیرین کردنی تیۆرەکە و پەراوێزخستنی لەنێو کتێبخانەکان، وەکو مەترسییەك بۆ سەر هەموو کایەکانی ژیان نیشان درابوو، بەتایبەتی ئاین و نەتەوە و دەوڵەت و کولتوور، ئەو خوێنەرانە بوونە کە بەپاڵپشتی هێزی سیاسی دەرەکی و بەپاڵپشتی هێزی دواکەوتووی کۆمەڵگە، مارکسیان وەکو کارتێکی دیکەی سیاسی کارپێکراو و دوژمنیان بۆ درووست کردووە،هەروەکو ئەوەی (جۆ مەکارس)سیناتۆری ئامریکی لەسەدەی رابردوو دژایەتی ئەم فەلسەفەیەی دەکرد و ڕێگری لەچاپ و بڵاوکردنەوەی ئەو تێزانە دەکرد کە مارکس پێشکەشی هیومانیزمی کردووە، هەروەها ئەو خوێنەر و نووسەرانەی سەرکووت دەکرد کە لەژێر کاریگەری تێزەکانی مارکس بوون و بەرهەمیان هەبوو.

ئەو موناقەشە نوێیەی کە پشتگیری مارکس دەکات لەدونیای پۆستمۆدێرنەدا وەکو ئەلتەرناتیڤ تەماشا بکرێت، ئەوەیە کە پۆستمۆدێرنەکان بەیان دەرکەوت سەرمایەداری بەتەنها ناتوانێ

چارەنووسی خۆی دیاری بکات و کۆتایی بە قەیرانە جیاوازەکان بهێنێ، ناشتوانێ بەرگری ئابوری لەخۆی و لەو فۆرمە ژیانە بکات کە جێکەوتەی کردووە و کردوویەتی بەواقیعەکی هەرزکراو، ناشتوانێ فۆرمەکی جوان بەدیموکراسی و هەڵبژاردن بدات کە تاکە شانازی دوا بەرهەمی ئیستاتیکی سیاسی سیستەمەکەیەتی و ریکلامی بۆ دەکات، چونکە دەرکەوتووە بەشداری سیاسی تەنها بەشداری نوێنەر نییە بۆ پارلەمان و ئەنجومەنی نوێنەران، بەڵێ رێگەی بەهەموو دژەکان دا تاکو بەشداری سیاسی بکەن لەژێر ناونیشانی جیاوازی، بەتایبەتی ئەدیب و نووسەر سەرکووت دەکرد، چونکە لەژێر کاریگەری تێزەکانی مارکس بوون، لەکاتێکدا مومکینە ئەم تێزە کۆنەکی لێوەربگیرێت و جارێکی تر بخوێنرێتەوە.

خوێندنەوەیەکی ناڕاستەوخۆ

من لێرەدا بە ئەوەی جارێکی تر بەفکری نوێ و بەعەقڵێکی سەردەمیانەوە مارکس بخوێنینەوە، چەند پێشنیارێك دەخەمە ڕوو.

پێشنیاری یەکەم: دەرکەوت کە سەرمایەداری تەنها سیستەمی بەرهەمهێنان نییە، بەڵکو دابەشکاری سیستەمە لەکایەکانیش کەوتە سەرشانی، ئەویش ئیدارەدانی سیاسەت و ئابوری هەمووئە وڵاتانەشە کە خۆیان خاوەنی کارەکتەری خۆیان نین، کەوابوو لەدوای پۆست مۆدێرنەوە سەرمایەداری بۆی دەرکەوتووە کە هەموو کەلێنەکانی بۆ پڕناکرێتەوە، بەتایبەتی ئایدیای فکری، هەر بۆ نموونە لەدوای هاتنی کەڤید 19 و کەرەنتینە کردنی تەواوی دونیا، چارەسەری بۆ سەنتەرکردنی ئابوری پێنەکرا، تەنها شتێك کە کردی ئەویش درووست کردنی ململانێ بوو لەنێو کۆمپانیاکان، هەروەها ئەو جەنگە نادیارەش کۆتایی پێنەهاتکە پێی دەگوترێت جەنگی کۆتایی هەموو قۆناغەکان، کەوابوو دەبێت پڕۆژەی تیۆرییەکی نوێ کە چاوەڕوانکراو نییە پێشنیار بکرێت، ئەویش زەمینە خۆشکردنە بۆ چەپ و مارکسیەکان کە بەشدارییەکی هەمانە و لۆژیکیانەی سیاسەت و ئابوری بکەن، تاکو رێگە لە کۆنترۆڵ و قۆرخکاری بگرن لەبازاڕەکاندا، یان لەلیقەی ململانە ئابوریەکان و کایەکانی دیکەشدا پشکیان هەبێت، ئەمە هەنگاوی یەکەمە بۆ نەهێشتنی ئەو جیاوازیە چینایەتیەی کە کۆمپانیاکان درووستیان کردووە و خودی سیستمی سەرمایەداری هاوچەرخ ناتوانێ کۆنترۆڵی بکات.

پێشنیاری دووهەم: شیکردنەوەی تیۆری قەبوڵکردنی جیاوازی سیاسی و بەهاوڵاتی بوون و ململانێی سیاسی و دەوری هاوڵاتی لەیەکلایی کردنەوەی هێز لەرێگەی پرۆسەی هەڵبژاردنەوە، چونکە دەرکەوت هەموو

ئەو فەزایەی کە سیستمی سەرمایەداری خوڵقاندوویەتی، تەنها بە درێژکردنەوەی تەمەنی خۆیەتی و هیچی تر، دەنا لەهیچ شوێنێکی دونیا بەدەنگی خەڵك هێز یەکلایی نەبۆتەوە و باڵانسی هێزیش رانەگیراوە، باشترین نموونەش ئەو دەوڵەتانەن کە لەدوای 6 مانگ لەدەنگدان دۆخی سیاسی سەقامگیری بەخۆیەوە نابینێت و دەسەڵاتیش دەستاو دەستی پێناکرێت، ئامریکا کە رابەرایەتی سەرمادای دەکات، بینیمان چۆن لەنێوان ترامپ و بایدن نزیکەی ساڵێکی پێچوو، دەسەڵات دەستاودەستی پێنەکرا، خەڵکیش بەناچار چوونەوە قاڵبی خۆیان و هیچ دەورێکیان نەبوو لە یەکلایی کردنەوەی باڵانسی هێز، هەروەها بەردەوامبوونی جەنگ لە رۆژهەڵات و بۆرما و ئەفغانستان و دواترینیش ئۆکراینا و روسیا بوو.

پێشنیاری سێهەم: هەڵوێست وەرگرتن لە بەرامبەر ئەم سیستمە نوێیەی کە ناومان ناوە سەرمایەداری هاوچەرخ، ئەوەیە کە بە پێچەوانەی رابردوو، میتۆد و پراکتیك پێکەوە لەژێر پەرچەمی شۆڕشی نوێ مانیفێست بکەینەوە، بەتایبەتی نوێکردنەوە و شیکردنەوەی هەموو ئەو زاراوە و تێرمە ئابوری و سیاسیانە بەلۆژیکی ئێستا، هەروەها گرێدانی چەمکی ریفۆڕم بە شۆڕشی فکری دژ بە ئایدیۆلۆژیای حیزبی کە بەهەموو ستایلەکانییەوە ئەزموون کراو چارەسەری ژیانی نەکرد، بەتایبەتی کۆنترۆڵ کردنی کۆمەڵگە لەرێگەی ئاین و نەتەوە و دواجاریش سۆسیال دیموکرات کە وەهمی بە تەواوی کۆمەڵگەی بەشەری درووست کرد و شکستی هێنا.
شیکردنەوەی مەزنایەتی هێزی ئابوری و سیاسی و سەربازی و دیبلۆماسی دەوڵەتانی کۆڵۆنیالیستیبە سەر دەوڵەت و نەتەوە بندەستەکان، پێویستییەکی فکری و تیۆرییە کە دەبێ بەرمەبنای تیۆرەکانی مارکس جارێکی دیکە خوێندنەوەیان بۆ بکرێت، چونکە دەرکەوت هیچ هێزێکی مەزن بوونی نییە ئەگەر کۆمپانیا و گروپی مافیای چەکفرۆشی و نەوت فرۆشی لەپشتەوە نەبێت، کەوابوو باشترین رێگە گەڕانەوەی فەلسەفەی مارکسە بەرێکخستنێکی دیکەوە، وەڵامی ئەو پرسانە بدەینەوە.
پێشنیاری چوارەم: لەوە تێگەیشتین کە روخانی یەکێتی سۆڤیەت نەبووە کۆتایی ململانێی نێوان ئامریکا و هاوپەیمانەکانی، لەگەڵ روسیای نوێ و هاوپەیمانەکانی کە دەوڵەتی گەمارۆدرا و بەهێنن، لەرێوە بۆمان سەلمێنرا کە جەنگی گەرم و ساردی سەدەی رابردووش، لەسەر بنەمای سەرمایەداری و کۆمۆنیزم و سۆسیالیزم نەبوو، باشترین نموونەش گەش کردنی ئاگری جەنگی نێوان روسیا و ئۆکرانیابوو کە تەنگی بەرۆژئاوا هەڵچنیوە لەرووی ئابورییەوە، کەواتە ئەوەی بەناوی مافی و مرۆڤ و بازاڕی ئازاد و دیموکراسییەتیشەوە بانگەشەی

بە دەکرا کە ئێستا ڕۆژئاوا خەریکە پاشەکشەی لێدەکات، تەنها وەکو ئەلتەرناتیفی ئەو بیرۆکەیە بوو کە سەرمایەداری بەگشتی ترسیان لێی هەبوو.

پێکەوەلکاندنی هەردوو سیستمی سەرمایەداری و سۆسیالیزم بەمانا فراوانەکەی، باشترین بیرۆکەی پۆست مۆدێرنەیە کە بتوانێ هەم سیستەمەکە لەو تەنگژەکانی ئابوری و سیاسی رزگار بکات، هەم بتوانێ کۆمەڵگە دژەکان ئاشت بکاتەوە، هەم خەڵکی هان بدات کە ڕێگری بکەن لەو مەسرەفگەراییەیکە بۆتە باعیسی دەوڵەمەندبوونی هەرچی زیاتری کۆمپانیاکان، گرەوی ئەمەش لەوەدایە هەم بەهایەك بە کۆمەڵگەکان بگەڕێنەوە، هەم کێشەی قەوارەی دەوڵەتی نەتەوەیی و دەوڵەتی ساختەی درووستکراو چارەسەر بکەن کە لەدوای یەکەتی سۆقیەتەوە ئەم مۆدێلە زیاتر پەرەی سەند.

پێشنیاری پێنجەم: لەدوای هاتنی پۆست مۆدێرنە کە بەشێك لەبیرمەندانی وەکو هابرماس پێیانوایە تەواوکەری مۆدێرنەیە، مارکسیەت تیۆرەکەی بەشێوەیەکی پراکتیکی نوێ لەدونیای سەرمایەداری هاوچەرخ پراکتیك کردووە، ئەویش بەسەر موفرەدەکانی ژیان لەنێو تەکنەلۆژیا پراکتیك دەکرێت، بەتایبەتی ڕەخنەگرتن لەو کۆمپانیایانەی کە بەرهەمهێنەری تەکنەلۆژیا و بەشت کردنی ئینسان کار دەکەن، باشترین ڕێگە چارەسەر ئەوەیە لەڕێگەی پەروەردەوە منداڵ و گەنج فێر بکرێت کە تەکنەلۆژیا تەنها بە بەدەستهێنانی داتایە، نەك بەشتکردن و بەکۆیلەکردنی ئینسان، تاکو بیر لەهیچ شتێکی تر نەکەنەوە، ئەم پەروەردەیە لەسەریەتی بەرەنگاوەڵنگی و کراوەیی و دوور لەئایدیای وشك،جارێکی تر خۆی پێناسە بکاتەوە و موقاشەی دواچارەنووسی ئینسان بکات.

گرینگی ئەم زیادکردنە ڕۆشنبیرییەی کە پەرچەکردارە بەسەر مارکسیزمی کلاسیکیدا، تەنها ئابوری نییە، بەڵکو مەڵاییشە، هەروەها ململانێیە لەسەر گەڕانەوەی بەها بە شتەکان کە کۆمپانیاکان لەڕێگەی کاڵای ناپێویستەوە بەرهەمیهێناون و خەڵکیش بەو پێوەرە دژایەتی مارکسیزم دەکەن، کەوابو ئەم باڵانسە شمولی ئەو ئیمپریالیزمە ناکاتکە لەڕێگەی هەناردەکردنی جەنگ و تێکشکاندنی موفرەدەی نوێ بە نەهێشتنی بەهای ئینسانی کار دەکات کە بوارێکی ڕۆشنبیری فراوانی داگیر کردووە، واتە پێچەوانەکە لێرەدا ئەوەیە دژایەتی سیاسەتی موژدە بەخشی ئاینی و سیاسی نەکرێت، بەڵکو هۆکارەکانی گۆڕانەوی ئەو بەهایانە بکرێت کە میتۆدێکی نوێ بە خوێندن و بە پرکردنەوەی ئەو بۆشاییەی کە لەنێو تەواوی کۆمەڵگەکان بۆتە دیاردە.

لەسەر بنەمای بەرکاربەر کە مەژوویەکی هەیە لەگەڵ هاتنی سەرمایەداری کلاسیکدا دەست و پێنجەی لەگەڵ نەرم کراوە، هەروەها بەتەستایلەکی ژیان، بەتایبەتی مەسرەفگەرایی و بە بەهاکردنی هێزی کار و هێز و ئیرادەی تاك و گشت لەبەرامبەر هێزە ئابورەکەی بازاڕ، زیادکردنی بێکاری و مشەخۆری و کاری نەگونجا و کردنیان بە بابەتەکی باو، کارکردنی نوێ ئەوەیە کە متەدی بەراوردکاری جارەکی تر لەهەموو کایەکاندا کاری پێبکرێت، هەروەها پراکتیك کردنەوەی مونا قەشە لەسەر ئیشکالیاتی سەرمایەداری پێستمەدەرنیزم لەگەڵ پلۆرالیزمی ئاینی و کەمەڵایەتی، هەروەها گەڕانەوەی چینی ناوەندی کەمەڵگە کە ئەرستەکراتیەکانە، وەکو چینەکی کارا بۆ ناو کەمەڵگە و جومگە سەرەکیەکانی ئابوری و کەمەڵایەتی و ڕۆشنبیری و کولتووری و پەروەردەیی، بەمشێوەیە دەتوانین جارەکی تر فەلسەفەی مارکس بگەڕێنینەوە نێو کەمەڵگە و لەسەر تەواوی کایەکانی تر تیەریزەی بکەین.

لەکۆتایی تێزەکەیدا مارکس لە کاپیتالیزمدا نووسیویەتی (زۆر لایەن هەیە خاوەن بالانسی جیاجیان، بەڵام ناتوانن لەبازنەی کەمدا تاوتوێ بکرێن، هەرکام لەبەشەکانی دیمەگرافی و سۆسیۆلۆژیا و ئەنترۆپۆلۆژیا و سایکۆلۆژیا قسەیەکیان هەیە بۆ خۆیان، بەڵام سەرەنجام پاشکۆی ئابورین، بۆیە سەرمایەداری وەك واقیعێتێك کە دەتە ئاراوە، گۆڕە دەبێت و گۆشە دەکات، پاشان هەر خۆی هەڕەس دەنێت و دەمرێت، کتومت ئەم هەقیقەتە لەسرووشتدا هەیە، لەبوونەوەرە کەمەڵایەتیەکان و تاکەکان و ئایدیاکان و دامەزراوەکانیدا بەدی دەکرێت). کەوابوو خۆ بەریالیزەکردن لەدواجاردا خۆ هەڵسەنگاندنە لەئاست قەیرانەکاندا.

سمکۆ محەمەد

سەرچاوەکان

1: مابعد الحداثة، أو المنطق الثقافی لرأسمالیة ألمتاخرة. ترجمة بشیر السباعی. الحوار المتمدن.
2: د. عەبدلعەلی مقبل. مارکس کە بوو. وەرگێڕانی بۆ کوردی. مەجید مارابی و جواد حەیدەری. دەزگای ئایدیا .2020
3: القومیة والاستعمار والادب . دیری: یوم میدانی، 1988. مجموعة من ثلاثة کتیبات یوم میدانی بقلم فریدریك جیمسون وتیری إیغلتون. ترجمة.ایدوارد سعید

4: زیاتر لە تلیاك. کۆمەڵێك تیزی مارکسی. وەرگێڕانی. بابان ئەنوەر و پێشڕەو محەمەد و هێمن خالید. ناوەندی ڕۆشنبیری و هونەری ئەندێشە. 2018.

5: هینری لۆڤیفر. سۆسیۆلۆژیای مارکس. وەرگێڕانی. ئەرسەلان حەسەن. دەزگای ئایدیا. 2020.

6: تیری ئیگلتۆن. بۆچی مارکس لەسەر هەق بوو. وەرگێڕانی پێشڕەو محەمەد. دەزگای ئایدیا. 2015.

ڕەهەندی مێژوویی زمان لە ڕۆمانی پاشای گەورەدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

پەیوەندییەکی ئۆرگانیکی لە نێوان زمان و کۆمەڵگەدا هەیە و زمان ڕەنگدانەوەی ئەو هەڵوومەرجە سیاسی و ژیاریی و کۆمەڵایەتیەیە، کە کۆمەڵگە تیایدا دەژیت. زمان، بە پێی گۆڕانکارییەکانی سەردەم، پێش دەکەوێت و زمانی ئێستا وەک زمانی دوێنێ نییە و لەگەڵ هەر دەرکەوتەیەکی ژیاریی و مرۆیی نوێدا، زمانیش گۆڕانکاریی بە سەردادێت. ئیدی ئەو گۆڕانکارییانە، کاریگەریەتییان لە سەر زمان و فەرهەنگی زمان دەبێت و لەو ڕوانگەیەشەوە هەر سەردەم و قۆناغێک، زمانێکی تایبەت بە خۆی هەیە، کە پەیوەستە بەو ئاگاییە هزریی و فەرهەنگییەی لە کۆمەڵگەدا بوونی هەیە. گەلێک جار ئەو گۆڕانکاریانە، چەمک و زاراوەی نوێ لەگەڵ خۆیان دەهێنن کە پێشتر بوونیان نەبووە. بۆ نموونە: تاکو کۆرۆنا وەک نەخۆشییەکی ڤایرۆسی دەرنەکەوت، وشەیەک بەو ناوە لە زمان و فەرهەنگی کوردی نەبوو، بەڵام ئێستا کۆرۆنا بۆتە بەشێک لە پێکهاتەی زمانەوانی فەرهەنگی ئێمە و بگرە نەتەوەکانی دیکەش. بە هەمان شێوە سی ساڵ لەمەوبەر، لە کۆمەڵگەی کوردیدا، وشەیەک نەبوو بە ناوی (ڕام ، گیگابایت، برۆسیسەر، هارد) و گەلێک وشەی دیکەش، تەنانەت ئایتی و فەیسبووکیش، بەڵام لە ئێستادا، ئەمانە بە شێکن لە زمانی دەربڕین و ئاخاوتن و نووسین، ئەگەرچی وشەکان کوردیش نین. بێگومان ئێمە بە ڕابردووش هەمان شتە، چونکە بە دەیان وشەی کۆن، کە هێماو ئاماژە

بوون بە سەردەمێک و ئامرازێک و کارێک، لە ئێستادا بوونیان نەماوە. کەوتا لە هەموو بارێکدا، زمان ڕەنگدانەوەی سەرخانی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەیە و کەس ناتوانێت لە دەرەوەی زمانی باوی سەردەم و لە دەرەوەی ئەو سەرخانە کۆمەڵایەتییە، زمانێکی دیکەی نوێ، کە هەڵگەی دەستەواژە و دەربڕینی نوێ بێت، دروست بکات و بێنێتە ئاراوە. زمان پەیوەستبوونێکی گشتی هەیە و ڕەنگدانەوەی لایەنە ژیاریی و فەرهەنگییەکەی کۆمەڵگەیە. لە هەر قۆناغێکی کۆمەڵگەشدا، جۆرە زمانێک لە ئاستی دەربڕین و نووسین، گوتن و گوزارشت بوونی هەیە، کە گوزارشت لە پاشخانی هزریی و ڕۆشنبیریی سەردەمەکە دەکات. بۆ نموونە: زمانی شیعری سەردەمی کلاسیک، وەک هی سەردەمی گۆران نییە و زمانی سەرەتای بیستەکان، وەک کۆتایی بیستەکانی سەدەی ڕابردوو نییە، بەڵکو گۆڕانکاریی گەورەی لە ڕووی بونیادی ڕێزمانی و واتایی بە سەر هاتووە، تا دەگاتە ئەو زمانەی ئێستا لە نێو ئێمەدا بەرکارە. بۆیە زمانی هەر سەردەمێک، گوزارشت لە سەردەمەکە دەکات و لە گێڕانەوەمان، بە هەر ڕووداوێکی سیاسی و مێژوویی و باسکردن لە ڕووداوەکانی ئەو کات، دەبێ ئەم تایبەتمەندییە لە بەرچاو بگیرێت. لێرەدا، گرنگە دووبارە لە یەکتری جیا بکەینەوە، کاتێ ئەمە دەگێڕینەوە بۆ سەردەمێکی ڕابردوو، ڕووداوێکی سیاسی و مێژوویی و دەگێڕینەوە، دەشێ زمانی پەیڕەوکراوی گێڕانەوەمان، جیا بێت لە زمانی ئەو کات و سەردەم، چونکە بگێڕەوە لێرەدا کەسێکی دیکەیە، کە بە تێڕوانین و زمانی خۆی ڕووداوەکانی ئەو کات دەگێڕێتەوە و لە ڕوانگەی خۆیەوە دەیانبینێت. بەڵام کاتێ بکەرێکی نێو سەردەم و قۆناغەکە دەدوێت، یان کارەکتەرێکی ئەو کات، ڕووداوێک پەیوەست بەو زەمەن و قۆناغە دەگێڕێتەوە، بێگومان دەبێ زمانی گوزارشت و گێڕانەوەی یەکانگیر بێت لەگەڵ سەردەمەکە، چونکە لێرەدا بگێڕەوە لە دەرەوەی زەمەنی گێڕانەوەی ڕووداوەکان نییە، بەڵکو لە نێو زەمەنی ڕووداوەکەدایە، دوا جار ئەمە لە بەر دەم دوو بگێڕەوەی جیاواز داین، کە هەر یەکەیان لە کات و سەردەمێک ژیاون و هەریەکەیان بە زمانێک ڕووداوەکەمان بۆ باس دەکەن. لە ڕۆمانی پاشای گەورەدا، ڕووداوەکانی زەمەنێک دەگێڕدرێنەوە، کە پەیوەستە بە سەردەمی میرنشینی سۆران و دووسەد ساڵ زیاتر بە سەر ئەو قۆناغەدا تێپەڕیوە. کەواتە ئەمە بە تەنها ناگێڕینەوە سەر زەمەنێک و ڕووداوەکانی میرنشینێک، بەڵکو دەگێڕینەوە سەر قۆناغێکی فەرهەنگی و کولتووری، کۆمەڵایەتی و پەروەردەیی، کە جیاوازە لە سەردەمی ئێستا. ئەدگارە کۆمەڵایەتی و کولتوورییەکان، زمان و فەرهەنگ و پەیوەندییە کۆمەڵایەتی و ڕووداوە سیاسییەکان، جیاوزن لە سەردەمی ئێستا، بۆیە کە دەگێڕینەوە نێو ئەو قۆناغە،

دەبێ تێڕوانین و زمان و وێناکردنمان بە قەناعەکە، ڕەنگدانەوەی واقیعی سیاسی و کۆمەڵایەتی و مرۆیی ئەو کات بێت، نەک بە ڕوانگەی ئێستا ڕووداوەکانی ئەو کات ببینین و گوزارشتیان لێ بکەین، بە تایبەتیش کاتێ یەکێ لە کارەکتەرەگانی ئەو سەردەم، خۆی دەبێتە بگێڕەوەی ڕووداوەکان و کەسەکێ لە نێو جەرگەی ڕووداوەکانی ئەو کات ژیاوە. بە درێژایی ڕووداوەکانی نێو ڕۆمانی پاشای گەورە، کە باسی سەردەمێکی مێژوویی کە سەردەمی دەسەڵاتی (میر محەمەد)ە دەکات، درک بەوە دەکەین کە ئەوەی ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە، دەنگی زاڵی ڕۆماننووسە نەک هی سەردەمە مێژووییەکە. بێگومان ئەمەش لە ڕێگەی زمانی کارەکتەرەکان و قسە و دەربڕینەکانیان دەردەکەوێت. لە ڕۆمانەکەدا، دەیان کارەکتەری وەک: (پاشای گەورە، سەرۆکی دیوان، سەیدا، مەلابرایم ، مەلا عەزیز، میر مستەفا، میر یەحیا، عەلیە کتک و نەسرینە دەم) و چەندان کارەکتەری دیکەش هەن، کە چی زمانی هەموویان بە ئەندازەیەک هاوشێوە و لەیەک چووە، کە هیچ جۆرە جیاواز کەوتنەوەیەکی پیشەیی، کەسی و هزری لە نێوانیان دانەبێت. زمانی پیاوی ئایینی میرنشینەکە، وەک زمانی سەردەستە و فەرماندارە سەربازیەکانە، هیچ جیاوازیەکییان لە ئاست وێنا کردن و دەربڕین نییە. بۆ نموونە: موفتی، پێگەیەکی بەرزی ئایینی هەیە، دەبێ شارازایەکی گەورەی لە هەر دوانزە عیلمەکەوە هەبێت، کە گوزارشت لە شوناسی ئەو بکات، فەرماندە و سەردەستەکان، هیچ ڕاوێژ و سەرنج و پلانێکی سەربازیان نییە، بەڵکو گوێڕایەڵی فەرمانەکانی میرن، لە کاتێکدا مەرج نییە ئەوەی سەرۆکی وڵات بوو، ئیدی لە هەموو بوارێکی سەربازی شارەزا بێت. میر بە جۆرێک دەدوێت، وەک ئەوەی میرنشینی سۆران، ئێستا هەبێت نەک لە ڕابردوو، میریش لە سەردەمی عەولەمە بژیت، چونکە زمانەکەی بە هیچ جۆرێک گوزارشت لە سەردەم و قەناعە مێژووییەکە ناکات. دەکرێ لێرەدا، نموونەیەک لە قسەکانی میر مستەفای باوکی پاشای گەورە بهێنینەوە، کاتێ لە ڕێوڕەسمی دانانی میری کوڕەکەی لە جێگەی خۆی پێشکەشی دەکات، میر مستەفا دەڵێت:_ (دوای پرس و ڕاوێژێکی زۆر، بە لە بەرچاوگرتنی داب و نەریتی میرایەتی، بە بەرژەوەندی گشتی وڵات و دوا ڕۆژێکی باشتر کەسێکم دەست نیشان کردووە، کە لە زیرەکی و لێهاتوویی ودەسەزی و تواناکانی دڵنیام. لا 58) گەر سەرنج لەو زمانەی میر مستەفا بدەین، دەبینین زمانێکی پەیڕەوکراوی دوو سەد ساڵ لەمەو بەر نییە، بەڵکو بە هەموو پێوەرێک، لە ڕووی فەهم و ناوەڕۆکەوە، زمانی ئێستایە و زمانی ڕۆماننووسە، لە سەردەمی میر دەیڵێت، چونکە میرەکان هیچ کاتێک هێندە هوشیار و زمانزان و زمان پاراو نەبوونە، بەو شێوەیە قسە بکەن. بە هەمان شێوە، کە سەرنج لە زمانی شازەمانی هاوسەری

میر مستەفا و دایکی میر محەمەد دەدەین، هەمان شێوە ئاخاوتنی سەردەمیانە نەک مێژوویانە دەبینین، شازەمان دوای وەرگرتنی ڕوخسەت لە میر مستەفا، لە کاتی دانانی کوڵەکەی بۆ میری نوێ، دەڵێت:([illegible] (61 [illegible] . [illegible] : [illegible] . [illegible] :(میرزا نیگار، لە ئەمەوە، دەفتەرێکی نوێ بۆ دەستەوە دەگریت و لاپەڕەیەکی نوێ هەڵدەدەیتەوە، بە خامەی نوکی ڕەنگینەکەت و بیرە تیژەکەت، ئەو ڕووداوانە تۆمار دەکەی کە شایستەی تۆمارکردنن. لا 69) ئەو زمان و شێوە ئاخاوتنانەی لە سەرەوە وەک نموونە هێناومانەتەوە، بە هیچ شێوەیەک زمانی ئەو کات و سەردەم نەبووە، ئەو زمانە هونەری و پەخشان ئامێزە، کە هەڵگەی چەندین وشە و دەربڕینی هونەری و ئستاتیکین، زمانی میرەکان نییە، بەڵکو زمانی نووسەری ڕۆمانەکەیە، بەمەش ڕۆمانووس درکی بەوە نەکردووە، کە ئەو گێڕاوەتەوە سەردەمێک کە دووسەد ساڵی بەسەردا تێپەڕیوە و، دەبێ زمانەکە گوزارشت لەو کات و سەردەم بکات. لە ڕۆمانەکەدا، بەر دەیان چەمک و دەستەواژە دەکەوین، کە نەک هی ئەو کات نین، بەڵکو هەندێک لەو وشانە، لە دوای هەفتاکانەوە دێنە نێو فەرهەنگی کوردییەوە، وشەکانی (خامە ، دەفتەر، تۆمارکردن، لە بەر گرتنەوە، ماف، پایەدار، بەو پێیەی، بەرژەوەندی گشتی، وڵات، ڕاوێژ، زیرک، لێهاتوو، چەند دانەیەک، پارەی کاش، دەستدرێژی سێکسی، ڕێسا، هەڵو مەرج، بڕیارێکی چارەنووسساز، واڵا، شکۆ، خوێندکار، نەردە، کەمپ) ئەمانە و گەلێک چەمک و دەستەواژەی دیکەش، گوزارشت لە سەردەم و ڕووداوێکی مێژووی ناکەن. بە بڕوای من، ڕۆمانووس بە ئەوەی نەکەوتایە ئەو هەڵانەوە، دەکرا سوود لە زمانی شیعری کلاسیکی کوردی وەرگرێت و تێکهەڵکێشیەک

لە نەوان زمانی ئەو کات و ئەستا دروست بکات. هەر یەک لە نالی و حاجی قادر، هاوسەردەمی میرنشینەکە بوونە، کەچی زمانی شیعرەکانییان، تەژییە لە وشە و دەربڕینی عەرەبی و تورکی و فارسی، نەک زمانەکی کوردییانەی پەتی وەک ئەوەی لەو ڕۆمانەدا، لە سەر دەمی میر و داروودەستەکەی گوێبیستی دەبین. لەلایەکی دیکەوە، دەکرێ بپرسین، ئەگەر پاشای گەورە، هێندە کوردییانە بیری کردێتەوە و دیدگایەکی هێندە نەتەوەییانەی هەبووە، بۆچی بە زمانی عەرەبی لە سەر لوولەی تەپەکانی نووسیوە؟ دەبێت ئەوە بزانین، هەرگیز دەرفەتێک بۆ بیرکردنەوەی نەتەوەییانە، لە ژێر سایەی دەسەڵاتێکی ئایینی نییە، بە تایبەتیش ئەگەر ئەو دەسەڵاتە، کار بە بنەماکانی خەلافەتی ئیسلامی و سوڵتان و خەلیفەکانەوە بکات و فەتوای مەلایەکی ناپاک، بتوانێت سەرلە بەری دەسەڵات هەڵبگێڕێتەوە. ئیدی ئەو پەسنە مێژوویی و کوردانەی زیاد لە پێویست، ڕۆمانووس داویەتییە پاڵ میرنشینی سۆران و پاشای گەورە، لە ڕاستیدا لە خەیاڵ دەچێت، نەک باسکردنی سەردەمی مێژوویی میرێک، کە کەسە هەرە نزیکەکانی لە پێناو دەسەڵاتی تاکڕەوییانەی خۆی کوشتووە. هەڵبەتە زمان ڕەنگدانەوەی بونیادی کۆمەڵایەتییانەی کۆمەڵگەیە، ئیدی زمان بە پێی گۆڕانکارییەکانی سەردەم پێشدەکەوێت و چەمک و دەستەواژەی کۆن نامێنن وهی نوێ دێنە نێو زمان. با لێرەدا، نموونەیەک باس بکەین، لە کۆمەڵگەی کوردیدا، بە ئەستاشەوە، بە تایبەتی لە ناوچە خێڵەکی و عەشائیرییەکاندا، کاتە کچێک پەردەی کچێنی لە دەست دەدات، ناگوترێت لە کچێنییان خست، بەڵکو دەگوترێت (بە بنیان کردبوو، یان ئاوسیان کردبوو)، بەڵام لەگەڵ پێشکەوتنی زیاتری زمان و کراوەبوونی کۆمەڵایەتییانەی کۆمەڵگە، ئەو وشە زەقە و ناشیرینانە، چیتر لە نێو زمانی کوردیدا، وەک فەرهەنگ بەکار نایەن، بەڵکو دەگوترێت (لە کچێنییان خست، یان دەستدرێژی کراوەتە سەر) هەردوو دەربڕینەکە، کە بە یەک باری بایەلۆژی کچ بە کاردێن، ئاماژەن لە ڕووی زمانەوە، بە دوو قۆناغی ژیاری و کۆمەڵایەتی جیاواز، کە چی لە ڕۆمانی پاشای گەورەدا، ڕۆمانووس درکی بەو جیاوازییە فەرهەنگیانەی زمان نەکردووە. کاتە ئافرەتێک بە تووڕەبوونەوە دەچێتە بەردەم پاشا، پێی دەڵێت:([illegible] (131 [illegible]

[illegible]
[illegible]
[illegible]:(لە ژێر سایەی دەسەڵاتی مندا ئەوەی بە سەرت هاتووە، قەرەبووت دەکەمەوە، بە پاسەوانەکانی خۆشم دەتنێرمەوە لای دایک و باوکت، نەسرین پێکەنی و عەلییە کتکیش لە خۆشیان شاگەشکە بوو، پاشا گوتی کچم نەسرین تۆ بەو عەلی تەش بمەنێرەوە ، هەشتا نەسرین لە دەرگا ئاوا نابە فرمێسکەکانی شادی پاشا، لە بەر پێکەنین جێگەیە دەبەستن. لا 113) سەرەتا دەبە ئەو پرسیارە بکەین، ئەگەر کچێک، پەردەی کچێنی لە دەست دا، سووک و ئاسان دەنێردرێتەوە لای دایک و باوکی و پێدەکەنی؟ مەگەر بە ئێستاشەوە، لە کۆمەڵگەی ئێمە، بەو هەموو کرانەوە و پێشکەوتن و هوشیارییەوە، کاتە کچێک دەستدرێژی دەکرێتە سەر، لە دادەدانی ژنانیش، هەست بە ئارامی و دڵنیایی دەکات؟ ئیدی نازانم چۆن دووسەد ساڵ لەمەو بەر، پاشا قسەیەکی وەها دەکات؟ ئەمە مانای وایە، پاشای گەورە، بچووکترین شارەزایی لە لایەنی کۆمەڵایەتی کۆمەڵگەی خۆی نەبووە. دواتر کاتە کچێک ڕووبەڕووی حاڵەتێکی لەو شێوەیە دەبێتەوە پێدەکەنێت؟ یان شۆک دەبێت و دەتۆقێت؟ لەوە سەیرتریش، پاشا بەو ڕووداوە پێدەکەنێت، کە ئەمەش مانای وایە، هیچ باکی بە ئەتککردن و بە بەهاکردنی ژن لە ژێر سایەی دەسەڵاتەکەی نەبووە. ئەم جۆرە گێڕانەوەیە، وێناکردنی سەردەمێک و کارێکتەرەکان، لە ڕووی مێژوویی و ڕەهەندی مێژوویيانەی زمانەوە، هەڵەی گەورەی تێدایە، چونکە هەر ڕووداوێک، ڕەنگدانەوەی باری سەردەمەکەیە و بە پێی کات و شوێن، ئاستی هوشیاریی و ژیری کەسەکان، لێکدانەوەی بۆ دەکرێت، ئەگەر پاساوی ڕۆمانووس ئەوە بێت کە نەسرین دەم بووە و دەمەکانیش بە چاوێکی نزم لە کۆمەڵگەدا سەیر دەکرێن، ئەوا تێگەیشتنێکی هەڵەیە، چونکە دوا جار نەسرینیش هەر مرۆڤە. بە هەمان شێوە، لە بەسەرهاتی سیامەندی برایمە قوت وگوێخاتردا، ڕۆمانووس گەرچی ڕووداوێکی کۆنی مێژوویی دەگێڕێتەوە، بەڵام بە زمانی دەربڕین ڕووداوەکە گوزارشت لە ئێستا دەکات، چونکە باس لە وە دەکات کە سیامەند پێشتر (نەردەیەکی [illegible]) [illegible]
[illegible] 207 [illegible]

[illegible]:

- ل□ لاپ□□□ 117ا □□□ □□مانووسس نووسیوی□تی:_(□□ک پایز□کی در□نگی سا□ی 1961 بوو، ش□و□کییان ل□علیخانی دایکی سمایل ب□گ ب□ دوای باوکمی دانارد وو گوتی سمایل ب□گ ک□ل و پ□لی م□ژوویی ب□ نرخی ل□ پاش ب□ ج□ماون، من ه□ست د□ک□م ب□ ه□ی ش□□□کی نو□و□ بارود□خی کوردستان ت□کد□چ□ت□و□) دیار□ ل□ڕ□دا، م□ب□ست ه□□گیرسانی ش□□شی ئ□یلول□، ب□□ام ئ□گ□ر ب□ پ□ی ئ□و گ□□ان□و□ی□ ب□ت، ه□شتا بارود□خ□ک□ ت□کن□چووو□، ئ□م□ش ه□□□ی□، چونک□ بارود□خی کوردستان، ل□ س□ر□تای پایز□کی زوو ت□کچوو، ک□ ئ□ویش س□ر□تای مانگی ئ□یلول بوو، ن□ک پایز□کی در□نگ و□ک ئ□و□ی □□مانووس د□ی□□ت.
- لا 21 نووسیوی□تی:_(تیشکی مانگ□ ش□و ل□ س□ر لوتک□ی چیای ه□ندر□ن ه□□د□) ب□گومان مانگ□ش□ و، □ووناکی ه□ی□ تیشکی نیی□، چونک□ مانگ □□ز نیی□ تا تیشکی ه□ب□ت، ب□ی□ □ووناکی یان ش□وق جوانتر بوو.
- لا 91 نووسیوی□تی:_(چ□ند دان□ی□کم ل□ب□ر گرتن□و□) ب□ ب□وای من، نووسین□و□ جوانتر□ ل□ ل□ب□ر گرتن□و□، چونک□ ئ□وکات ئام□ری ک□پیکرن□و□ ن□بوو□.
  - لا 129 نووسیوی□تی:([illegible]) [illegible]:(تا د□ر□و□ی ئ□ردوگای ل□شکر، پاشا ل□گ□ل دکت□ر □□س چوو) ئ□م□ش مانای وای□ ه□شتا □□س ن□ر□یشتو□ و ب□□□ ن□کراو□.

- لا 151 نووسیوی□تی:_(ب□ند□ش پاشای ئ□و ویلای□ت□ بم) ب□□ام ویلای□ت، والی ه□ی□ ن□ک پاشا.
- لا 168 نووسیوی□تی:([illegible]) [illegible]:ل□ت د□گ□□م□و□، ب□□ام ب□ خوای گ□ور□ سو□ندت د□د□م ک□ نا ب□ لای ک□سی باس بک□ی) ب□گومان ئ□م□ش دوو گوزارشتکردنی پ□چ□وان□ی

یەکترین.

- لا 212 نووسیویەتی:_(لەو لاپەڕەیەدا، کاتێ عەلییە پووت، ئەنوەر بەگ دەکوژێت، کە پیاوێکی پیس و چەوسێنەرو خراپ بووە، دەڵێت خەنجەرێکم لە دەندەرانی سینگی داو تەمەنی درێژی بۆ ئەوە بە جێهێشت) ئایا کاتێ مرۆڤێکی خراپ دەمرێت، کەس دەڵێت با تەمەنی درێژی بۆ ئەوانیتر بێت؟
- لا 223 نووسیویەتی:_(لەگەڵ لەشکری جەنابتان چووە بۆ ئامەدی) بەڵام لە ڕۆمانەکەدا، پاشا چووە بۆ ئاکرێ نەک ئامەدی!
- لا 255 نووسیویەتی:_(لە نزیکترین گەڕەکەکانی وەرتێ و نزیکترین گوندەکانی شاورێ) نووسەری ڕۆمانەکە، جیاوازی لە نێوان وەرتێ کۆن و نوێ نەکردووە، چونکە دەڵێت وەرتێی کۆنی سەردەمی میرنشینی سۆران، گەڕەکی هەبووە؟ مەبەست لە گەڕەکە، بە مانا مۆدێرنەکەی نەک هەڵدانی ناوی شوێنەکان بە ناوە جوگرافیەکەیان.

هەڵبەتە، هێشتا زۆر سەرنجم ماون لە بارەی ڕۆمانەکە، وەک ئەوەی ڕۆمانووس زۆر پەسنی ئایینی ئیسلام و سەیداو سەلاحەدینی ئەیوبی دەدات، لە کاتێکدا هەموومان دەزانین کورد بە زەبری شمشێر بووە بە ئیسلام و هاوکات سەلاحەدینی ئەیوبیش، خزمەتی عەرەبەکانی کردووە نەک کورد. هاوکات وێنەیەکی زۆر کۆمەدی و هەمەجیانەی داوەتە پاشا، لە قسەی میللی و خەڵکی، کەچی بە درێژایی ڕۆمانەکە باس باسی پاشایە. دواجار دەڵێم، میرنشینی سۆران، تەنها ئەو ڕووە جوانەی نییە، کە ڕۆمانووس بە ئارەزووی خۆی دەیەوێت پیشانی بدات، چونکە لە سەردەمی ئەو میرەی کە ئەو زۆر پەسنی داوە، جینۆسایدی ئێزیدییەکان کراوە، کریستانییەکان چەوسێنراونەتەوە، پاشا کەسە هەرە نزیکەکانی خۆی لە پێناو دەسەڵاتی تاکڕەویانە و ویستی شەڕانگێزیانەی خۆی کوشتوون، ئەمە مێژووە نابێ خۆمانی لە ببوێرین، چونکە مێژوو ئەوەیە کە ڕوویداوە، نەک ئەوەی ئێمە بە ویست و ئارەزووی خۆمان پیشانی دەدەین!

پەڕاوێز: ڕۆمانی پاشای گەورە، نووسینی : ئارێز عەبدوڵا ، ساڵی چاپ 2022.

*ئەم بابەتە لە دوایین ژمارەی گۆڤاری دیوان، ژمارە بیست شوباتی 2023 بڵاوکراوەتەوە.

بۆچی (داهێنان، یاخیبوون و ژن)؟.. نەوال ئەلسەعداوی.. وەرگێڕان/ ڕەزا حەمەساڵح

ئەم سێ وشەیە؛ داهێنان، یاخیبوون و ژن، لای زۆرێک لە پیاوانی جیهان، نەک بە تەنها پیاوانی عەرەب، بگرە لای هەندێك لە ژنانیش دەبێتە هۆی توڕەبوون یان لانی کەم دڵەڕاوکێی، هەر لە سەرەتای دامەزراندنی سیستەمی کۆیلایەتییەوە، ئەم سێ وشەیە پەیوەست کراوە بە ئەهریمەنەوە، کە هۆکاری سەرپێچی و یاخیبوون و هاندانی ژنانە بە گوناهکردن، یان وەرگرتنی مەعریفە.

پەیوەندییەک لە نێوان داهێنان و زانین (گوناهکردن)دا هەیە، یاخود هۆشیاریی بوون بەو نادادپەروەریی و ئەو جیاکارییەی لە نێوان مرۆڤەکاندا دەگوزەرێت. نەزانین فەزیڵەت بوو (ئێستاش هەروایە)، لێرەوە پەیوەندیی نێوان یاخیبوون و داهێنان و هۆشیاریی دێتە ئاراوە. یەکەم داهێنەر و یەکەم یاخیبوو لە مێژوودا ژن بوو، چونکە لە یاخیبوون و بەدەستهێنانی زانیندا، پێش پیاوەکەی کەوت، ئەگەر داهێنان و یاخیبوونی ژن نەبووایە، مرۆڤ و مرۆڤایەتی بوونی نەدەبوو.

ئەگەر لە سەرەتاوە داهێنان و یاخیبوونی ژنان نەبووایە، ئێمە نەدەبووین و نەدەهاتینە بوون، کەواتە بۆچی ئەم سێ وشەیە، ئەم هەموو ناڕەزایەتی و توڕەیی و دڵەڕاوکێیەی لێدەکەوێتەوە، کە لە حەفتاکانی سەدەی ڕابردووەوە و لەگەڵ سەرهەڵدانی بزووتنەوە سیاسییە ئایینییە "فەندەمێنتاڵەکان"، ئیتر چ ئیسلامی بێت، یان مەسیحی، یان جوولەکە، یان هیندۆسی، یان بودایی ….هتد، تا دێت زیاتر دەبێت.

شتێکی سروشتییە، کە ئەو سیستەمەی سیاسییەی لەسەر بنەمای هێز وەستاوە، نەك دادپەروەریی، پشت بە هێزێکی غەیبی ببەستێت، و "ئایین" وەك چەکێك لە دژی ژن و پیاوی کۆیلە بەکاربهێنێت، هەروەها کارێکی سروشتیشە، کە پیاوان و ژنانی چەوساوە، "ئایین" وەک چەکێک لە دژی حوکمڕانانی دەوڵەت، یان خێزان بەکاربهێنن، ئیتر بەپێی تێگەیشتنی هەر یەکێکیان بۆ مانای ئایین.

ئەمە ئەو ململانێیە، کە تاکو ئەمڕۆ تێیدا دەژین، ململانێیەک هێندەی کۆیلایەتیی کۆنە، ململانێیەکی مۆدێرنیشە، کە لەگەڵ گەشەسەندنی سیستەمی سیاسی و ئابوری و کلتوری و میدیا، گەشەدەکات.

١/ وێرانکردنی عەقڵ:

سەردەمی مۆدێرن و سەردەمی پاش مۆدێرن بە پێشکەوتنی کەرەستەکانی ڕاگەیاندن و هۆکارەکانی پەیوەندی جیادەکرێتەوە، کە بە سەردەمی زانیاریی ناودەبرێت، لەم سەردەمەدا چەکی ڕاگەیاندن زۆر مەترسیدارترە لە چەکی سەربازیی. چونکە وێرانکردنی عەقڵ، یان هۆشیاریی ساختە زۆر مەترسیدارترە لە وێرانکردنی باڵەخانە و دام و دەزگاکان. وێرانکردنی عەقڵ وا لە مرۆڤ دەکات (ژن بێت، یان پیاو) لە هاوڕێی خۆی بدات لە بری ئەوەی لە دوژمن بدات، میللەت لە ڕێگای ڕاگەیاندنەوە چەواشەدەکرێت بەوەی کە دژی بەرژەوەندییەکانی خۆی بووەستێتەوە.

وێرانکردنی عەقڵ وا لە ژن دەکات کە باوەڕ بە بیری کۆیلایەتی بهێنێت، دەکرێت بە ئامرازێک بە دەست پیاوەکەوە یاخود هاوسەرەکەی، لێیبدات و سوکایەتی پێبکات و لە کارەکردندا لە ناو ماڵ و لە دەرەوەی ماڵیش وەک کۆیلە لێیبڕوانرێت، لەژێر ناوی ئایین و کولتور و ناسنامە و ناسیۆنالیزم و نیشتمانپەروەریی … هتد.

سروشتی مرۆڤ وایە ئیدی (ژن بێت، یان پیاو) یاخیببێت و دژی یاساکانی نادادپەروەریی ڕاپەڕێت، بەڵام وێرانکردنی عەقڵ وا لە زۆرێک لە ژنان دەکات، کە قبوڵی ئەو ستەمانە بکەن کە لێیان دەکرێت، وەک ئەوەی یاسایەکی خودایی، یان سروشتی بێت، کە لەگەڵ سروشتی ژنانەدا ڕێکبکەوێت، هەر بۆیە بە پێی ئەو یاسایە ژن نابێت شۆڕش بکات، یاخود یاخی ببێت، هەندێ جاریش دەبێت گوێڕایەڵی دۆخی ژیانی بێت و ستەم و لێدانیش قبوڵبکات، و تەنانەت ئەگەرلەو پێناوەشدا مردبێت نابێت بەرگریی لە خۆی بکات.

چەند ڕۆژێک، یان هەفتەیەک لەمەوبەر لێرە لە قاهیرە، دوو کچ لە بیستەکانی تەمەنیاندا خۆیان کوشت، ئەو دوو کچە گیانی خۆیان کردە قوربانی ئەو بیرەکانەی، کە بە تەواوی عەقڵییەتیانی وێرانکردبوو، گوایە دەموچاوی ژن عەورەتە و دەبێت بە نیقاب داپۆشرێت، هەروەها گوێڕایەڵیی ژن بە پیاو ئەرکێکی ئایینییە، تەنانەت گەر ئەوە پاڵنەرێکیش بێت بۆ ئەوەی خۆی بکوژێت.

کاتێک ژن دەبێتە دژی خۆی، ئێمە دەبێت چی بکەین؟ ئەمە یەکێکە لەو

کار سخت گرنگان ی ک ووبووی بزووتنو ی زگاریخوازیی ژنان ل تواوی جیهاندا دبتو، ب تایبتی ل و اتی عرب بییکاندا، نک لبر ئو ی ل ناو ئایینی ئیسلامدا ژنان زیاتر دچوسنو، یان ئایینک دیموکراسیی تیدا کم، یاخود ل چاو ئایینکانی تردا زیاتر بتوانای ل گشکردن، وک ئوی هندک ل بیرمندانی ئوروپی و ئمریکی بانگشی دکن؛ بلکو هکارکی ئوی ک و اتی عرب بییکانمان ب چندین سد کوتن ژر هژمونی کلنیالیزمی دری و ستمکار ناوخیکانیانو، ئمش وای کرد ک ئو پرسندن سروشتیی سیاسیی و ئابووریی و کمایتیی و کولتورییی تکبدات، ک ل واتانی دیکدا وودات. ئم وات عرب بییکانمان بدست داگیرکارییکانی ئمریکا و ئیسرائیل ل عراق و فلستین دنالنن، هروها شی دندیی ئابووریی جیهانگیریی سرمایداری، ک ب هایی زرینی ژنان و پیاوان و گنجانی واتکانمانیان کردوو ب پیکرکی بح، ک ل ژر هی هژاریدا دژین، هیچ هیوایکیان ب ژیان نماو جگ ل کچکردن بدوای کار و بژوی ژیان، یان هھاتن ل دست سیستم دیکتاتریکان.

٢/ فراوانبوونی چمکی داهنان:

داهنان همو لاینکانی ژیان دگرتو، ژیانی سیاسیی و کمایتیی و کلتوریی و ئاینیی. بزووتنوکانی ژنان ل جیهان و ل واتانی ئمدا، تا ادیک گشیانکردوو تاوکو لگ گانکاریی نویکاندا هاوسنگبن، هروها ب تپاندنی ئو سنوور و کتوبندانی ک ل ابردوودا هاویان بوون.

بزووتنوکانی ژنان چیتر ب تنها ل ژناندا قتیسنبوون، بلکو پیاوانیشی ل خگرتوو، ک شی همان سیستمی چینایتیی پیاوسالاری و بزووتنو سیاسییکانی دیکش دکن و برهستی ش و جیهانگیرین، ژنان ل هموو بوارکانی داهنانی هزری و فلسفی و ب بواری ئایینیشو ی خیان هبوو، لکدانوی ئایینی ب ئایتکان چیتر ب تنها ل ناو پیاواندا قتیس نیی، بلکو ژنانیش هاتوونت ناو ئم بوار و داهنانکی نوی هزریی ل لکدانوی تورات و ئینجیل و قورئان و کتب ئایینیکانی دیکدا هناوت ئاراو، پشت ب جوهری ئایین یان حی دق دبستن ، دقکان دگنو ب کات و شونی خی و شیکردنو ب هکارکانی دابزینی ئایتکان و برزاگرتنی برژوندییه گراوکان بسر دق جگیرکاندا دکن.

ژن بواری هزری تیۆریی تێپەڕاند بۆ بواری پراکتیک و کردار، ئەو توانی پێگەی خۆی لە ناو کۆمەڵدا داگیربکات، کە لە رابردوودا تەنیا بە پیاوان سنووردار بوو، خۆ ڕەنگە بەم زوانەش گوێبیستی ئەوە بین، کە ژنێک پێگەی پاپا لە ڤاتیکان داگیربکات. هەروەها ژنی موسڵمانیش توانیوێتی ڕۆڵی ئیمام ببینێت، خۆ ڕەنگە بەم نزیکانە گوێبیستی ئەوەش بین کە ژنێک پۆستی شێخی ئەزهەر وەربگرێت، کە ئەمەش دەکرێت بە هەڵبژاردن بێت، نەک بە دامەزراندن.

هەروەها ژنان توانیویانە بڕۆنە ناو گۆڕەبانی سیاسەتەوە و خۆیان بۆ سەرۆکایەتی دەوڵەت کاندیدکردووە، ئەم هەوڵانەش وای کردووە کە مشتومڕ لەسەر تواناکانی ژنان درووستبکات کە پێشوتر بە تەنها بە پیاوان بە ڕەوا بینراوە، ئەمە لە ئێران و جەزائیر و میسر و وڵاتانی دیکەی عەرەبی و ئیسلامیش ڕوویداوە.

کارەکە لەوەدا نییە کە ژن بێت یان پیاو، ئەوەش بەس نییە کە دەبێت مرۆڤ ژن بێت، بۆ ئەوەی حاکمێکی دادپەروەر بێت، نموونەی ژنان هەن کە وەک مارگریت تاچەر یان کۆندەلیزا رایس و نموونەی دیکەش کە بە جەستە ژنن، بەڵام عەقڵەت و بیرکردنەوەیان جیاوازییەکی ئەوتەی نییە لەگەڵ عەقڵی جۆرج بۆش و دۆناڵد رامسفێڵد و ئەوانی تر.

لێرەدا گرنگیی داهێنان لەوەدایە، کە سەرکەوتووبێت لە لابردنی پەردە لەسەر عەقڵی ژنان و پیاوان، ئەوا عەقڵییەتانەی کە بە هزری چینایەتیی کۆنەپەرستیی پیاوسالاریی وەرانبووە، ئیدی چ لە بواری سیاسیی بێت، یان ئابوریی، یان فەرهەنگیی یان ئاینیی و بوارەکانی تریشدا.

داهێنان ئەو کاتە سەرکەوتوو دەبێت کە بتوانێت سیستەمی باو و کۆنەپارێز و نۆرم و پرنسیپە کۆنەکانی کۆمەڵگە تێکبشکێنێت، سیستەمێکی نوێی پێشکەوتوخواز بهێنێتە ئاراوە کە زیاتر دادپەروەرانە و ئازادیخوازانە و مرۆڤدۆستانە بێت.

بەڵام هەمیشە قۆناغێک لە نێوان هەردوو سیستەمی کۆن و نوێدا بوونی هەیە، قۆناغێکی گواستنەوەی پێویست، پشێویی، یاخیبوون، یان ئاژاوە لەخۆدەگرێت، ئەمەش ماوەیەکی کورتخایەنە، بەڵام ترس و دڵەڕاوکێ و گومان لە ناخی زۆرینەی مرۆڤەکاندا دەخولقێنێت، جگە لە ژن و پیاوە داهێنەرەکان.

هێشتا وشەی یاخیبوون، یان ئاژاوەنانەوە وشەیەکی نەگەتیفانەیە، زۆرجار دەیبەستنەوە بە حاڵەتی شێتی، وەک چۆن داهێنان بەستراوەتەوە

بە شێتییەوە، بە تایبەت لە دۆخی ژناندا؛ من لەو کاتەوەی دەستم بە پێنووسەوە گرتووە و دەنووسم لە دژی ئەو زوڵم و ستەمانەی کە لە ژنان دەکرێت، بە کەسێکی شێت تۆمەتبار دەکرێم. چەند ڕۆژێك لەمەوبەر لە ناو پەرلەمانی میسردا یەکێك لە پیاوەکانی دەسەڵات تەنیا لە بەر خۆکاندید کردنم بە پۆستی سەرۆك کۆمار بە شێت وەسفیکردم، لە کاتێکدا وەسفی هیچ کام لە پیاوە کاندیدکراوەکانی تری بەم شێوەیە نەکرد.
هەنوکە بیردۆزی ئاژاوە بووە بە بەشێک لە زانستی گەردوونناسی نوێ، وە عەقڵی مرۆڤ درکی بەوە کردووە کە سیستەمی ناڕێک بەشێکە لە خودی سیستەم، وەك چۆن شەو بەشێکە لە ڕۆژ، مردن بەشێکە لە سوڕی ژیان، شێتیش بەشێکە لە عەقڵ و داهێنان.

۳/ دیالێکتیک و پرسیاری نوێ:
لەگەڵ هەر داهێنانێکی نوێدا ململانێیەک لە نێوان کۆن و نوێدا درووستدەبێت، لە نێوان کۆیلایەتی و ڕزگارییدا، لە نێوان نادادیی و دادپەروەریدا، لە نێوان لۆژیک و نالۆژیکیدا، نوێ سەردەکەوێت و عەقڵ زاڵ دەبێت بەسەر کارە نابەجێکاندا و پرسیاری نوێ و نامۆ دەردەکەون.
قۆناغەکانی ململانێ پێویستن، کارێکی ئەرێنین مادام ململانێکان دەبێتە هۆی دیالۆگ و مشتومڕ نەک هۆی کوشتن و خوێنڕشتن.

لەم دواییانەدا لە میسر مشتومڕ لە دەوری ئەو پرسیارەدا درووستبوو: ئایا درووستە ژن ببێتە سەرۆکی دەوڵەت؟ وەک هەمیشە پێشەواکانی ئاین دابەش بوون؛ شێخی ئەزهەر (دکتۆر: محەمەد سەید تەنتاویی) ڕایگەیاند: کە درووستە ئافرەت لە ئیسلامدا پۆستی سەرۆکایەتی کۆمار وەربگرێت، لە کاتێکدا بەڕێزی موفتی (دکتۆر. عەلی جومعە) ڕایگەیاند: کە ئیسلام بە هیچ شێوەیەک ڕێگە بە ژنان نادات بە وەرگرتنی پۆستی سەرۆک دەوڵەت، کاتێک لێیان پرسی: بۆچی؟ گووتی: بەهۆی سروشتی فیزیۆلۆژی ژنەوە، ئەوی لە کاتی سوڕی مانگانەدا پێوەی دەناڵێت!

ڕەنگە مامۆستای موفتی نەڕۆیشتبێتە گوندەکەی من، یان بۆ هیچ گوندێکی دیکەی میسر، تا بزانێت سوڕی مانگانە لە خۆرهەڵاتن تا خۆرئاوابوون ڕێگری لە کارکردنی ژنانی جوتیار ناکات، بەڵکو ژنی جوتیار لە کاتی کارکردندا منداڵەکەی لەناو کێڵگەدا دەبێت، بە تەور ناوکەداوی منداڵەکە دەبڕێت، وەڵاشەکەی لە زەوەکەدا دەنێژێت، کۆرپەکەی دەخاتە ناو سەبەتەکەی سەر سەریەوە و لەسەر پێی خۆی دەگەڕێتەوە بۆ ماڵەوە، تاوەکو ژەمی ئێوارە بۆ خێزانەکەی

درووستبکات.

پرسیارێکی تر هاتە ئاراوە: ئایا درووستە ئافرەت بەرنوێژی (ئیمام) نوێژکەرەکان لە مزگەوتدا بکات؟ هەروەها لێرەشدا بەچوونەکان دابەشبوون؛ زۆربەی پیاوەکان دژایەتیانکرد، هەروەها هەندێک لە ژنانیش، لەوانە دکتۆر سوعاد سالح، ڕاگری کۆلێژی خوێندنی ئیسلامی لە زانکۆی ئەزهەر، گووتی: مەرجەکانی بەرنوێژیکردن لە ئیسلامدا بریتین لە عەقڵ و باڵغبوون و پیاوەتی؛ بۆیە درووست نییە ئافرەت بەرنوێژی بکات. بۆچی؟ چونکە جەستەی ژن لە کاتی کڕنۆش و سوجدە بردن لەبەردەم پیاواندا ڕەنگە ببێتە هۆی ئەوەی کە پیاوان بورووژێن و کاری خراپ بکەن.
ئەم لۆژیکە لە سەر بیرۆکەی باڵاپۆشکردنی ژنان بۆ دوورکەوتنەوەیان لە فیتنە و خراپەکاریش دەگونجێت، وەک ئەوەی ڕەوشتی پیاوان ئەوەندە ناسک بێت کاتێک چاویان دەکەوێتە سەر دەموچاوی ژنێک، یان جووڵەی جەستەی ژنێک لەکاتی کرنوش برددندا توشی هەڵە دەبن. کەواتە لێرەدا گرفتەکە لە ژنەکەدا نییە، بەڵکو ڕەوشتی ناسکی پیاوانە، کە جنس و شەهوەت سەرقاڵی کردون تەنانەت لە کاتێکدا کە لە نوێژدان و لە بەردەم خودادا کرنوشدەبەن. هەر بۆیە وا باشترە چاکسازیی لە ڕەوشتی پیاواندا بکرێت، نەک ژنان دابڕێنن و لە پشتی پەردەوە بیانشارنەوە، یان ڕێگری کارکردنیان لێبگیرێت ئیدی لە هەر بوارێکدا بێت.

بەڵام سیستەمی کۆیلایەتی (چینی باوک سالاریی) لە سەرەتای درووستبوونیەوە تا ئەمڕۆ، خراپەکاری ئەخلاقی و جیاکاری جێندەری بەرهەم هێناوە؛ پیاو مافی خۆیەتی لە دەرەوەی هاوسەرگیری هەموو ئارەزووە سێکسییەکانی و ڕابواردنە زۆرەکانی جێبەجێبکات، بەبێ ئەوەی لە ڕوی یاسایی و ئایینی و نەریتییەوە بەرپرسیارێتی هەڵبگرێت.
لێرەدا دەمەوێت باس لە ڕوداوێک بکەم کە لە ژیانی گەنجێکی میسریدا ڕویداوە، ئەو لە بواری هونەردا کاردەکات (ئەحمەد ئەلفیشاوی)، ئەو گەنجە ئامادە نەبوو کچەکەی بخاتە سەر ناوی خۆی، سەرەڕای دانپێدانانی بە پەیوەندی سێکسی نێوان خۆی و دایکی کچەکەی ئەندازیار (خاتوو هیند ئەلحناوی)، ئەو گەنجە سەرەڕای پێشێلکردنی بنەما بنەڕەتییەکانی ڕەوشت و چاکە، پەنای بۆ یاسا و شەریعەت و داب و نەریت برد.
هەزاران ژن لە وڵاتی ئەمڕۆدا هەن، هەزاران منداڵیش کە بوون بە قوربانی خراپەکاریی ئەخلاقی پیاوان، ئەم جیابوونەوەی نێوان

دەسەڵاتی پیاوسالاریی و بەرپرسیارێتییە، ئەم بەشایە مەترسیدارە لە سیستەمی کۆیلایەتیدا کە تاوەکو ئەمڕۆش زاڵە، بە تایبەت لە ناو خێزانی پیاوسالاردا؛ کە تەنیا ناوی باوک تێیدا خاوەن شەرەف و ڕێز و کەرامەتە، لە کاتێکدا ناوی دایک هیچ شەرەف و ڕێز و کەرامەتێکی نییە. زۆرێک لە وڵاتانی جیهان لەم کێشەیە دەربازبوون و منداڵ تێیدا مافی خۆیەتی ناوی دایکی هەڵبگرێت و هەمان ڕێز و شەرەفی لێبگیرێت وەک هەر منداڵێکی تر.

(٤) یاسای خێزانی باوکسالاریی

لە وڵاتی ئێمەدا یاسای خێزانی باوکسالاریی هەر وەک یاسایەکی کۆیلایەتیی دەمێنێتەوە، تاوانبار لە"پیاو" ئازاد دەکات چونکە بەهێزترینە، سزای قوربانییەکان لە “منداڵ و ژن” دەدات چونکە لاوازترینن.

بزووتنەوەکانی ژنان لە وڵاتی ئێمەدا لە سەرەتای دامەزراندنیانەوە تا ئەمڕۆکە شەڕی ئەم یاسایەیان کردووە، سەرەڕای ئەو هەموارکردنە کەمانەی کە لە دەیەکانی ڕابردوودا ڕوویانداوە، بەڵام کرۆکی یاساکە هێشتا هەر کۆیلایەتییە، لەگەڵ بنەماکانی ڕەوشت و دادپەروەریدا ناگونجێت، پیاوێکی پیر لە حەفتاکان یان هەشتاکانی تەمەنیدا دەتوانێت هاوسەرگیری لەگەڵ ژنێکی دیکە بکات و بە پارە لە بازاڕەکانی هاوسەرگیریدا بیکڕێت (بەپێی ئەو کاریکاتێرەی کە لە ڕۆژنامەی ئەلئەهرامدا لە ٦ی ئایاری ٢٠٠٥ بڵاوکرایەوە، کە تێیدا وێنای دوو پیاوی پیر دەخاتە بەر دیدەمان، پارەی پلەبەرزبوونەوەی موچەیان لە ١٥٪ وەرگرتووە، یەکەم بیرۆکەیەک کە بە خەیاڵیاندا هاتووە ئەوەیە کە هاوسەرگیریی لە گەڵ ژنێکی دیکە بکەن).

لە گەشتێکمدا بۆ وڵاتی جەزائیر، بۆم دەرکەوت کە بزووتنەوەی ژنانی جەزائیر بەم دواییە سەرکەوتوو بووە لە هەموارکردنەوەی پانزە مادە لە یاسای خێزانی، سەرەڕای ناڕەزایەتی ڕەوتە ئیسلامییە فەندەمەنتاڵەکان، گرنگترینی ئەم هەموارکردنانە ئەوەیە کە مێرد مافی ڕەهای نەبیت بۆ جیابوونەوە و فرەژنی، چیتر ئەو مافەی نییە بچێتە دادگا و ئەم کارە بکات وەک چۆن هاوسەرەکەی ئەو مافەی نییە، هەروەها مێرد یان باوک چیتر سەرۆکی خێزان نییە، بەڵکو ئەندامانی خێزان بە پێی لێهاتوویی و ڕەوایی سەرۆک خێزانی خۆیان هەڵدەبژێرن (ئیدی باوک بێت، یان دایک) نەک بەپێی ڕەگەز. ئەم دەستکاریکردنە زۆر گرنگە، چونکە بناغەکانی دیموکراسی سەرەتایی لە ناو خانەی کۆمەڵایەتیدا خێزانە، دیموکراسی ڕاستەقینە ڕەفتارێکی مرۆڤە لە دایکبوونییەوە تاوەکو مردن ، تەنیا بڕیارێک نییە کە لە لایەن

پەرلەمان یان سەرۆک دەربچێت، دیموکراسی تەنیا چوون بۆ دەنگدان و هەڵبژاردنی ئەندامانی پەرلەمان یان سەرۆک نییە، بەڵکو ئەوەیە مەرۆڤ هەر لە منداڵییەوە بتوانێت بە پراکتیزەکردن لە هەڵبژاردنەکانیدا ئازادبێت.

بزووتنەوەی ژنان لە میسر نەیتوانی شتێکی هاوشێوەی ئەو کارانە بەدەستبهێنێت کە بزووتنەوەی ژنانی جەزائیر بەدەستیان هێناوە؛ ژنانی جەزائیر شەڕی دژی کۆلۆنیالیزمی فەڕەنسایان کرد، لە خۆپیشاندانەکاندا دژی ڕەوتی ئایینی تیرۆریستی ڕژانە سەر شەقامەکان، ڕووبەڕووی مەرگ و سوتاندن و سەربڕین بوونەوە، بەڵام ئازایانە و بوێرانە بەردەوام بوون لە خەبات و تێکۆشان و درێژەدان بە داهێنانەکان لە بواری سیاسی و کۆمەڵایەتی و کولتوریدا؛ داهێنان بە بێ ئازایەتی نایەتە ئاراوە، ئەو بە خوێن و جەستەی خۆی باجی داهێنانی داوە؛ چونکە داهێنان باجی دەوێت، زۆر جار باجی گەورەشی دەوێت.
یاسای خێزانی باوکسالاری لە وڵاتانی عەرەبی ئەمڕۆدا ئەو کۆڵەکەیە یان ئەو بڕبڕەی پشتەیە کە سیستەمی چینی باوکسالاریی جەختی لە سەر دەکات و دەمێنێتەوە، کە بە یەکسانی خەفەت بە ژنان و هەژاران دەدات، وە لە دەسەڵاتە ستەمکارە ناوخۆییەکان و هێزی کۆلۆنیالیزمی نێودەوڵەتیدا بەرجەستە بووە.

(٥) ئازادکردنی تاوانبار

لێرەدا ئەو بەرهەڵستییە بەهێزەی کە بەرامبەر هەر گۆڕانکارییەک لەم یاسایەدا ڕوودەدات، بە تایبەت لەلایەن ڕەوتە سیاسییە ئایینییە فەندەمەنتاڵەکانەوە؛ زۆرجار ئایینەکان خزمەت بە سیاسەت دەکەن، سیاسەتیش لە سەردەمی کۆیلایەتییەوە هەمیشە ئاغای بەهێز لە سەر حەق دەبینێت ئەگەر هەڵەش بکات. وەک چۆن تاوانبار لە ناو خێزانە بچوکە باوکسالارەکاندا ئازاد دەکرێت، بە هەمان شێوە تاوانبار لە ناو شانەی سیاسی نێودەوڵەتیدا ئازاد دەکرێت.
ئایا جۆرج بوش یان ئیرێڵ شارۆن لەسەر تاوانەکانی جەنگ لە عێراق و فەلەستین و ئەفغانستان و چەندان وڵاتی دیکە دادگایی کران؟! جۆرج بوش (وەک فەرمانڕەواکانی دیکە) هێزی خۆی لە ڕەوتە فەندەمەنتاڵەکانی مەسیحی، جوولەکە، ئیسلامی و ڕەوتەکانی دیکەوە وەردەگرێت، بەرنامە سیاسییەکەی لەسەر بنەمای ئەوەیە کە ناوی دەنێت پاراستنی فێرکارییەکانی کڵێسا بە مەبەستی پاراستنی بەها و نەریتە خێزانییەکان.
لێرەوە لێکچوونی نێوان بەرنامەکانی جۆرج بۆش و ئوسامە بن لادن و

دەسەڵاتی تاڵیبان و قاعیدە و هێزە ئایینیە سیاسیەکانی دیکە دەردەکەوێت کە لەگەڵ سەرهەڵدانی هێزەکانی سەرمایەداری و جیهانگیری نوێدا پێشکەوت. هەردووکیان (جۆرج بوش و بن لادن) دوو دیوی یەک دراون، سەرەڕای جیاوازی زمان و ئایین و نەتەوە.

(٦) بەرەو هاوپشتیی جیهانی و شوناسی مرۆڤبوون

ئەوەی هیوا و گەشبینیمان پێدەبەخشێت، سەرەڕای ئەو دابەڕانەی کە تێیدا دەژین لە هەموو بوارەکاندا، بریتییە لەم هاوپشتییە جیهانییەی نێوان گەلان، ژن و پیاو، باکوور و باشوور، ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا، بەبێ گوێدانە جیاوازییەکان. هەروەها ئەم داهێنانە سیاسی و هزرییانەی ژن و پیاو لە سەرجەم پسپۆڕی و ئاراستەکاندا، ئەم بەرزڕاگرتنەی هاوپشتی و ئەو فاکتەرانەی کە گەلانی جیهان و ژن و پیاو و گەنجان کۆدەکاتەوە، بەبێ گوێدانە ڕەنگ و ڕەگەز و ئایین و چین و نەتەوە و ڕەگەزنامە… هتد.

بزووتنەوەی جەماوەری جیهانی دژ بە جەنگ و جیهانگیری سودی لە بزووتنەوەکانی ژنان وەرگرتووە، وە لە هزری ژنان کە پێشینەیان هەبووە لە چارەسەرکردنی ئەو جیاکارییە بەماوانەی کە لە کۆیلایەتییەوە ماونەتەوە، جیاکاری نێوان ژیانی گشتی و ژیانی تایبەتی ناو خێزانی هەڵوەشاندەوە، هەروەها لە نێوان داهێنەرە فەلسەفییەکانی بواری بیرکردنەوە و تیۆریدا و داهێنەرە جەستەیەکانی بواری سەما و ڕیتم و مۆسیقا و گۆرانی و پەیکەرسازی و نیگارکێشانیش.
پاشان هەڵوەشاندنەوەی جیاکاریی نێوان کاری هونەریی و ئەدەبیی، لە نێوان کاری سیاسی و کۆمەڵایەتی، لە نێوان خەباتی ناوخۆیی و خەباتی جیهانیدا، لە نێوان فۆرم و جەوهەرەکەی، لە نێوان سوبێکت و ئۆبێکتدا، لە نێوان ڕۆح و جەستەدا، لە نێوان خودی تاک و خودی بە کۆمەڵ، لە نێوان ڕابردوو و ئێستا و داهاتوودا، و لە نێوان ئیگۆ و ئەوی دیکەدا.

چیتر نووسینی داهێنەرانە، مۆسیقا، یان سەما بەس نییە، بەڵکو کرداری لەگەڵدایە، بەڵکو دیواری نێوان گفتار و کردار، تیۆر و پراکتیکی هەڵوەشاندەوە. بزووتنەوەی سیاسی ژنان لە توانایدایە بە ڕووی بزوتنەوەکانی تردا بکرێتەوە، فرەلایەنی ببێتە بنەما نەک تاکلایەنی و گۆشەگیری لە سەر خود، ڕێکخراوەکە ئاسۆیی و فراوان بێت، نەک داخراو بێت.

ئەم هاوپشتییە جیهانییە نوێیە لەم هۆڵەدا بەرجەستە بووە، ئەم کۆنفرانسەی کە خەباتی نێوان سەماکارێکی سویدی وخەباتی فەیلەسوفێکی هیندی و مامۆستایەکی زانکۆی عەرەبی و شاعیرێکی ژن لە نەیجیریا و نووسەرێک و دکتۆرێک و توێژەریک و مۆسیقاژەنێک و ڕۆژنامەنووسێک و نیگارکێشێک و پەیکەرتاشێک و ڕۆمانووسێک لە میسر و هۆڵەندا و ئوردن و بەلجیکا و سوریا و عێراق و فەلەستین و لوبنان و کاریبیان و پاکستان و ئینگلتەرا و فەرەنسا و ئیتاڵیا و کینیا و باشوری ئەفریقا و ئەمریکای باکور و ئەمریکای لاتین و نەرویج و سۆماڵ و ئەڵمانیا و ئیماراتی عەرەبی و بەحرین و ئیسپانیا و وڵاتانی دیکەی جیهان کە نوێنەرایەتی لێدەکەن، کۆدەکاتەوە. بەشێوەیەک داهێنانی سیاسی لەدژی شەڕ و کۆلۆنیالیزم، لەگەڵ خەبات لەدژی زمانی باوکسالاریی چینایەتی و هۆشیاریی ساختە، یەکدەگرنەوە. لێرەدا؛ دووبەرەکی و جیاوازییە بەماوەییەکانی نێوان ئایین و نەتەوە و ڕەگەز و ڕەنگەکان و جۆرەکان، نێوان ژنان و پیاوان، دەتوێنەوە و نامێنن.

داهێنانی ژنانە لەم هۆڵەدا؛ جیاکاری ناکات لە نێوان یاخیبوونی سیاسیی گشتی و یاخیبوونی کەسایەتی لە ناو ماڵدا، یاخود لەنێوان بەرەنگاریی لەدژی ستەمی ئابووری و ستەمی سێکسی. داهێنانی ژنانە؛ جەخت لەوە دەکاتەوە کە باشترین ئینتیما بریتییە لە ئینتیما بە مرۆڤایەتی و بەهاکانی ئازادی و دادپەروەری و خۆشەویستی و ئاشتی. تاکە شوناسە کە ژن و پیاوە داهێنەرەکانی سەرجەم وڵاتان کۆدەکاتەوە، کە ئەمە خەونی پێوەدەبینین و هەوڵ دەدەین لە داهاتوویەکی نزیک یان دووردا بەدەستی بهێنین.

بەشێک لە پەرتوکی (لە سەر ژن و ئایین و ڕەوشت) نووسینی د.نەوال ئەلسەعداوی .

پۆستمۆدێرنە یان هەڵوەشاندنی

عەقڵ و راستی؟!.. سەلام عەبدوڵڵا

!

ئەمەی دەیخوێننەوە بیرو بۆچوونی شارەزایان و لێکۆڵەرەوانان لەبارەی پۆستمۆدێرنە. دەمێکە دەبوو ئەم بۆچوونانە بڵاوبکەمەوە، بەڵام سەرقاڵبوون بە پڕۆژەی کاری هەرەوەزی، دووری خستمەوە.

پاش دەرکەوتنی دەستەواژەی(پۆستمۆدێرن) لەساڵی 1979 لەلایەن جان فرانسوا لیوتار لە کتێبەکەی(دۆخی پاش مۆدێرنێتە) باسی: 1- هەرەسی حیکایەتە گەورەکان + ئینکارکردنی راستی بابەتییانە + نەبوونی راستی گەردونی سەربەخۆ.

ئایا چی لەپشت ئەو بۆچوونانە خۆی گەمارۆ داوە؟

لەم رۆژانە باسی پۆستمۆدێرن گەرمبووە و تەنانەت لە کۆڕێکدا نووسەرێکی چەپ وتی (چەپەکان دەتوانن سوود لەم رەوتە وەربگرن)!.

ئە م رەوتە لە کوردستان بەشێوەی ئەدەب و هەڵویستی سیاسی سەقەت و نەزان رۆڵێکی شوومیان بینی، ماوەیەك بوون بە پشتوپەنای گێڕان و رێکخراوە ئیسلامیەکان و ئێستاش بابەتی(جێندەر)یان گەرمکردووە کە بە بڕیاری حکومەت و پەرڵەمانی پیاوسالاری پۆستمۆدێرن لە ساڵی 2010وەوە سەرۆکی ئەوسای هەرێم(مەسعود بارزانی) و سەرۆکی پەرلەمان (د. کەمال کەرکوکی) ئیمزایان کردووە.

پۆستمۆدێرن بە بۆچوونی ئەم فەیلەسوف و زانا و سیاسەتمەدارانە بەم شێوەیە:

- چۆمسکی: پۆستمۆدێرنە بێمانایە، چونکە هیچی بۆ توێژینەوە یان زانستی ئەزموونگەرایی زیادنەکردووە.
- فریدری جیمسون(رەخنەگری لیتراتۆر و بیرمەندی مارکسی): پۆستمۆدێرن لۆژیکی سەرمایەداری درەنکە.
- ریشارد داوکینز هەڵسەنگاندنێکی باشی کردووە بۆ قسە بێمانا رەسەنەکانی ئان سۆکال و یان بریکمۆند و دەڵێ: ئەوانە رۆشنبیرگەلێکی فێڵبازن، هیچیان پێ نیە بۆ وتن، بەڵام ئارەزوویەکی بەهێزیان هەیە بۆ ئەوەی لە ژیانی ئەکادیمی، سەرکەوتوو بن.
- لە وتاری رێکخراوی komaufau بەناو(شیکردنی گوتار یان شۆڕش) هاتووە:

أ- (ئەم هەرشانە بۆ تایبەتی فێڵبازن، چونکە ئایدیۆلۆژیای بنەڕەتی خۆی وەک پێشکەوتنخوازانە نیشاندەدات و لە ڕاستیدا هەرش دەکاتە سەر مارکسیزم. ئەمەش بۆ نموونە بۆ دڕاندنی پێکهاتەکانی مارکسیزم- فەلسەفە، ئابووریی سیاسی و سۆسیالیزمی زانستی- و بە وردکردنی لایەنە شۆڕشگێڕەکانی مارکسیزم-لینینیزم. ئایدیۆلۆژیاکانی بۆ ئامانجی چەکداماڵینی ڕۆحی بزووتنەوەی کۆمەنیستی و چینی کرێکارە…. ئەمەش کاریگەرییەکی بالادەستی هەیە…. بۆ نموونە لە شێوەی تیۆری جێندەری بۆرژوازی…)

ب- 2 لە ڕوانگەی فەلسەفیەوە مەترسییەکانی پۆستمۆدێرنیزم لەوەدایە کە هێرش دەکاتە سەر هەموو چەمکێکی جیهانبینییەکی یەکگرتوو، وەک ئەوەی پێشکەش دەکرێت بۆ ماتریالیزمی دیالێکتیکی. بەڵکو بە ڕواڵەت توخمە تاکەکەسییەکان لە مارکسیزمەوە وەردەگرێت کە لە دەرەوەی ناسینەوە دەیشێوێنێت و لەگەڵ بیرۆکەی بۆرژوازی کۆنەپەرستانەی وەک فەلسەفەی فریدریش نیچە کۆیان دەکاتەوە….

لە ئاستی سیاسیدا گرنگترین تایبەتمەندی و دەرئەنجامەکانی پۆستمۆدێرنیزم لەمڕۆدا ئەمانەی خوارەوەن:

1- شیکاری ماتریالیستی پەیوەندییەکانی ستەمکاری و چەوساندنەوە لە سەرمایەداریدا فڕێ دەدرێت. پەیوەندییەکان له نێوان کرێکار و پیاوسالاری و بارودۆخی ستەمکاری تایبەتی وەک ڕەگەزپەرستی لەیەکتر جیاده‌که‌نه‌وه. بەڵکو ئەم پەیوەندیانە بە شێوەیەکی ئایدیالیستی شان بە شانی یەکتر وەک پرسیاری تەنیا ئەخلاقی دەخەنە ڕوو.

2- چەمکە ماتریالیستەکانی کۆمەڵگەی چینایەتی و ئیستغلالکردن بۆ چەمکی ئایدیالیستی- ئەخلاقی "ئیمتیازات" دەگۆڕن.

3- چینی کرێکار وەک بابەتێکی شۆڕشگێڕ لە ڕووی دەروونییەوە لەناو دەبەن. خاڵی ئاماژە لە ئایدیۆلۆژیا پۆستمۆدێرنەکاندا زۆرجار تەنیا ئەو "کۆمەڵگانە"ن کە لە کەمینە چەوساوەکانی وەک ڕەشپێستەکان،LGBTI و هتد پێکهاتوون، کە بەشێ بۆرژوازی و کۆنەپەرستەکان تێیدا بەشدارن.

ئەو "کۆمەڵگە"یانەی باس دەکرێن زۆرجار بە شێوەیەکی زۆر ئایدیالیستی پێناسە دەکرێن، بۆ نموونە بە وێناکردنی "ڕەشپێستەکان"، "سپیپێستەکان" یان ڕەگەزەکان وەک بنیاتێکی دەروونی یان زمانەوانی.

4- بە پێی بیرۆکەکانیان، سەرچاوەی گۆڕانی کۆمەڵایەتی تاکەکەسییە نەک بابەتێکی بەکۆمەڵ.

5- چینی بۆرژوا مەترسیان نیە لە ئایدۆلۆژیای پۆستمۆدێرنە، چونکە ڕێگەی پێدەدرێت دەسەڵاتەکەی بمێنێتەوە. شۆڕشی سۆسیالیستی و دیکتاتۆری پرۆلیتاریا بەزۆری لە ڕوانگەی دژە تۆتالیتاریزمەوە ڕەت دەکەنەوە.
6- ململانێی چینایەتی لادەبرێت و جێگەکەی بە سیاسەتی ناسنامە دەسپێرن، واتە شێوەیەکی فەرهەنگی پەرشوبڵاو لەناو سیستەمی سەرمایەداری.
7- پۆستمۆدێرنیزم وەک هێرشێکی بەرەیی بۆ سەر جیهانبینی زانستی – دوا هەڵوێستی ئایدیۆلۆژیای بۆرژوازیە
8- لیوتارد لەسەر داوای حکومەتی کەنەدی لە ساڵی 1979 کتێبی(Das postmoderne Wissen)لە چاپدا.
9- پۆستمۆدێرن ، ناعەقڵانیت و ئیدۆلۆژی بەرەی لیبڕالیزمی نوێە.
10- دەبی هوشیار بین کە لیبڕالیزمی نوێ لە سەر ئاستی سێ بەرەو هێرش بۆ ڕێکخستنی کۆمەڵگە دەکات: 1- بەرەی ئابووری. 2- بەرەی ئیدۆلۆژی کە پیشەسازی زەبەلاحە و ئامانجی ئەمەیە(أ- جیهانگیری خۆشبەختی بۆ جیهان دەهێنێ. ب- ئەم پیشەسازییە پێویستی بە کرێگرتەیی زانێك و پەیمانگەکانی توێژینەوە و کرێگرتەیی میدیایی چەکدار بە زانیاری…. 3- بەرەی میلیتاریزم.)

هەر چۆن فۆکۆیاما بانگەشەی(کۆتایی مێژووی کرد)، ئەم رەوتەش بە هەمان شێوە(مەرگی مۆدەرنێتە)یان راگەیاند و تەنانەت کۆمەڵناسی فەرەنسی(Baudrillard)ە لە کۆڕێکی ساڵی 1984دا لەبەردەم گوێگرەکانی وت (ساڵی 2000 روونادات) – سەرچاوە:وتاری بیرگت ڤارتمان لە گۆڤاری Das argument، ژمارە 155، لاپەڕەی 29 لە 1986) و پاشان فۆکۆش لە کتێبەکەی-وشە و شتەکان- هەستا بە راگەیاندنی مەرگی مرۆڤ و دژایەتی زانست!
بۆدیارد لە 1978پێشبینی کۆتایی مێژوو دەکات و پێی وایە (رووداوی زۆر راستەقینەیە)وەك سەرئەنجامی گەشەی قەیراناوی کۆمەڵگەی مۆدێرنەیە کە چیتر لەکۆتاییدا رێگە بە دوارۆژ نادات.

لە کوردستانیش کۆمەڵێ(نێ- سەر)یش هەستان بە نووسین و بڵاوکردنی بەرهەمەکانیان بە بیروبۆچوونی(دۆلۆز، لیفی شتراوس، بۆدیارد، لیوتار، فۆکۆ)کە لە نیتشە و هایدەگەر سەرچاوەیان وەرگرتووە و بەعەقڵیی وێرانیان دوو دنیابینیان ئانێتەکرد(بیری نیتشە و مارکسیزم) و مەعریفەتەکەیان ئەمە: عەقڵ، زانست، مارکسیزم،

پێشکەوتن شەرعەتیان لەدەستداوە!
لە وتاری (Eine marxistische Kritik der „postmodernen Identitätslinken“ und des identitätspolitischen Antirassismus)
ئاماژە دەکات بە دژایەتی پۆستمۆدێرنە بۆ مارکسیزم:
ناوزڕاندنی مارکس و ئەنگڵس بە “ڕەگەزپەرستی ناشرین”
مارکسیزم هەموو پرسەکانی ڕەگەزپەرستی و سێکسیزم و تایبەتمەندییە شوناسییەکانی دیکە کە مرۆڤەکان لەسەریان جیاکاری دەکرێن، تەنیا وەک “دژایەتی لاوەکی” لە پاڵ “دژایەتی سەرەکی” نێوان سەرمایە و کرێکاران مامەڵەی لەگەڵ دەکات.

(د) مارکسیزم “ئەرۆسەنتریکە” و بەمجۆرە لە کۆتاییدا شێوازی بیرکردنەوەی ڕەگەزپەرستی و کۆلۆنیالیزم بەرهەم دەهێنێتەوە. بە بڕوای مارکس و ئەنگڵس، خەڵکێکی “باشووری جیهانی” تەنیا وەک قوربانییەکی پاسیڤی ئەو مێژووە دەردەکەون کە ئەوروپییەکان دروستیان کردووە. مارکسیزم بەهۆی یۆرۆسەنتریزمی خۆیەوە، بەها گشتگیرەکانی ڕۆشنگەری دەخاتە سەر هەموو مرۆڤایەتی، لە بری ئەوەی ناسنامە “تایبەتمەندە” کولتوورییە جیاوازەکانی “ژێر ئەلتەرنەکان” لە باشووری جیهانیدا بناسێت. بەم شێوەیە مارکسیزم – ئاخر خۆی تیۆری پیاوە سپی پێستەکانی ئەوروپایە – شێوازی بیرکردنەوەی کۆلۆنیالیزم و باوکایەتی بەرهەم دەهێنێتەوە.[10]
(هـ) ناوزڕاندنی مارکس و ئەنگڵس بە “ڕەگەزپەرستی ناشرین” – بۆ نموونە بەهۆی هەڵبژاردنی وشەکانیانەوە، کە هەندێکجار لە ڕوانگەی ئەمڕۆوە ڕەگەزپەرستانەن، یان نوکتەی درشت لە نامەنووسییە تایبەتەکانیاندا – تایبەتمەندییەکی تایبەتی نوێنەری لێکۆڵینەوەکانی دوای کۆلۆنیالیزم نییە، بەڵام سەر بە دژە کۆمۆنیستەکانی بۆرژوازییە بە گشتی تێنێکی باش.[11] کەواتە دەبێت هەموو مارکسیزم بە ڕەگەزپەرستی لەکاربخرێت؟
ئەم نووسینە دەکەم بەم پرسیارە: ئایا چەپ لە وڵاتی ئێمە چ سوودێك ببینێ لەم رەوتە؟

خۆشەویستیی لە زەمانی کۆلێرادا.. ئەردەڵان عەبدوڵڵا

ڕۆمانی خۆشەویستیی لە زەمانی کۆلێرادا، یەکێکە لە شاکارە جوانەکانی ئەدەبیاتی جیهان. کاتێک لە ئەڵمانیا بووم، بەلامەوە سەیر بوو بۆچی هێندە گرنگی بە گابرێل گارسیا مارکیز و ڕۆمانی خۆشەویستی لە زەمانی کۆلێرادا دەدەن. منیش زۆر دەمێک بوو حەزم دەکرد بیخوێنمەوە. دیارە ئەم ڕۆمانە بۆ چەندین زمانی جیهانی وەرگێڕاوە و بە یەکێک لە 100 ڕۆمانە مەزنەکەی ئەدەبیاتی جیهان دادەنرێت. جگە لەوەش کراوەتە فیلم، کە یەکێک بووە لە فیلمە سەرکەوتووەکانی جیهان.

بە سوپاسەوە هاوڕێی هێژام محەمەد کەریم، ساڵی 2016 ئەم ڕۆمانە جوانەی پێشکەش کردم کە ماوەیەکی زۆر خەریکی وەرگێڕانی بووە، یەکێکیشە لە کارە جوانەکانی بواری وەرگێڕان. ڕۆمانەکە لە 460 لاپەڕەی قەبارە گەورە پێکدێت و دەزگای جەمال عیرفان چاپی دووەمی کردووە، بە کوردییەکی جوان وەریگێڕاوە. دیارە لە هەموو جیهاندا لێکۆڵینەوەی زۆر لەبارەی ئەم ڕۆمانەوە کراوە، هیچ ڕۆمان و بەرهەمێکی تری مارکیزیش، هێندەی ئەم ڕۆمانەی قسەی لەبارەوە نەکراوە.

لێرەدا پێم خۆشە منیش چەند سەرەقەڵەمێکم لەبارەی ئەم ڕۆمانە جوانەوە بنووسم، بەو هیوایەی تیشکێک بخەمەتە سەر ئەم ڕۆمانە و کەمێک زانیاریش پێشکەش بەو خوێنەرە هێژایانە بکەم، کە هێشتا نەیانخوێندۆتەوە.

ناوەڕۆک

هەر لەناوەکەیەوە خوێنەر ڕووبەڕووی دوو شتی سەرەکی دەبێتەوە. یەکەمیان: خۆشەویستی. دووەمیان: نەخۆشی کۆلێرایە. یەکەمیان واتە” خۆشەویستی” پانتایی گەورەی تەواوی ڕۆمانەکە داگیردەکات. لە کۆتاییەکانی سەدەی نۆزدە تا سەرەتاکانی سەدەی بیستەم، لە ئەمریکای لاتیندا، چیرۆکێکی خۆشەویستی جوان و گەورە لەدایک دەبێت، لەکاتێکیشدا تارمایی جەنگ و نەخۆشی کۆلێرا بەسەر تەواوی وڵاتەکانیدا زاڵە. لێرەدا نووسەر دەیەوێت بڵێت، کە هێز و توانای خۆشەویستی لەبن نەهاتووە و دەتوانێت لە خراپترین و ناخۆشترین سات و شوێنیشدا، بە جوانترین شێوە لەدایک بێت.

فلۆرینتۆ ئەریزا کوڕێکی هەرزەکاری هەژارە لە فەرمانگەی تەلەگراف کار دەکات، مەلی عیشقی بەسەر کچۆڵەیەکی جوان و دەوڵەمەندی شارەکەوە دەنیشێتەوە، کە ئەویش فێرمینا دازایە. ماوەیەك خۆشەویستی ئەم دوو گەنجە بەردەوام دەبێت، بەڵام پاشان باوکی نامەیەکی دڵداری کچەکەی دەدۆزێتەوە، ئەویش کەسێکی ستەمکار و تووڕە بووە. کاتێك بەمە دەزانێت خوشکەکەشی سزا دەدات، چونکە ئاگادار بووە و ئەم راستییەی لەو شاردۆتەوە، بۆیە لە ماڵ دەری دەکات. پاشان کچەکەشی سزا دەدات و دەیبات بۆ گوندێکی دوورە دەست. بەڵام فلۆرینتۆ، بەوپەڕی دڵسۆزییەوە پارێزگاری لە خۆشەویستییەکەی دەکات و ژن ناهێنێت و چاوەڕێی دڵدارەکەی دەکات. پاش ماوەیەك فێرمینا شوو بە پزیشکێکی ناودار دەکات و ژیانی هاوسەری پێکدێنێت، کوڕ وکچێکی لێ دەبێت. پاش چەندین ساڵ لەگەڵ ئەم پزیشکە ئاشتیانە پێکەوە دەژین، هەتا رۆژێکیان مێردەکەی لەسەر پەیژەیەکەوە دەکەوێتە خوارەوە و دەمرێت. لە مەراسیمی بەخاك سپاردنەکەیدا، دووبارە فلۆرینتۆی کۆنە خۆشەویستی پەیدا دەبێتەوە و داوای لێدەکات کە لاپەڕە کۆنەکانی پێشوو هەڵبدەنەوە و ببنە هاوسەری یەکتری. فێرمینا لەو کاتەدا زۆر تووڕە دەبێت، بەڵام دواتر کە دەگەڕێتەوە ماڵەوە، لە ناخیدا هەست بە ژیانەوەی خۆشەویستی کۆنەکەی دەکات و رازی دەبێت. لێرەشدا کچەکەی دژی دەوەستێتەوە و دەبێتە رێگر لێی، بەڵام کوڕەکەی رازی دەبێت. دواجار پێکەوە سواری کەشتییەك دەبن و بەناو دەریادا سەفەر دەکەن و دوای 52 ساڵ بە یەکتری دەگەن و دەیانەوێت لە رێگەی سیحری خۆشەویستییەوە، دژی پیری بجەنگن، ئەمەش کۆتایی رۆمانەکەیە.

دیارە ئەم رۆمانە پێیەتی لە دیمەنی جوان، کە هەستی مرۆیی تێیدا زاڵە بەتایبەتی خۆشەویستی. لە هەمووشی جوانتر شێوازی نووسینەکەیەتی.

شێوازی نووسین

لە پەنا ناوەڕۆکە جوان و سیحر ئامێزەکەیدا، شێوازی نووسینەکەی، خاڵێکی بەهێز و سەرنجراکێشی ئەم رۆمانەیە. نووسەر لە رێگەی فلاشباکەوە، وردە وردە باسی رووداوەکانی رۆمانەکە دەکات. سەرەتا لە مردنی مێردەکەی فێرمیناوە دەست پێدەکات و پاشان یارییەکی جوان بە زەمەن و شوێنەکان دەکات، لە رێگەی کردنەوەی گرێ کوێرەکانی رۆمانەکەوە، خوێنەر بە رۆمانەکەوە دەبەستێتەوە. جگە لەوەش نووسەر توانایەکی ئێجگار سەیر و بەهێزی هەبووە لە گێڕانەوەی رووداوە خۆش و ناخۆشەکانی رۆمانەکە. لەم رۆمانەشدا

میتۆدی " ماکی ریالیزم= واقیعی سیحرایی" زۆر بە جوانی بەکارهێناوە، بەتایبەتی لەکاتی باسکردنی چیرۆکی خۆشەویستیی فلۆرینتۆ و فێرميناوە. جگە لەوەش لەکاتی باسکردنی نەخۆشی کۆلێرادا، وەکو کامێرامانێکی دیمەنە تراژیدییەکانی گواستۆتەوە، وا هەست دەکەیت کە سەیری فیلمێکی دۆکۆمێنتاری دەکەیت، لەمەشدا نووسەر شێوازی رۆژنامەوانی بەکارهێناوە.

خۆشەویستی

وەکو پێشتریش وتم، خۆشەویستی دەبێتە بابەتی سەرەکی ئەم رۆمانە، هەروەها دەشبێتە مەیدانێکی سەرەکی بۆ تەواوی رۆمانەکە. لێرەدا نووسەر دەیەوێت کۆمەڵێك پەیامی گرنگ بە خوێنەر بدات. لە سەرەتادا پێمان دەڵێت: خۆشەویستی هیچ سنوورێکی کۆمەڵایەتی نازانێت، هەروەها هەژاری و دەوڵەمەندیش هیچ رۆڵێکیان نییە. دواتریش هەنگاو بەرەو خاڵێکی گرنگ دەبات و باس لە تەمەن و پیری دەکات، دووبارە نووسەر پێمان دەڵێت، کە خۆشەویستی پەیوەندی بە پیری و گەنجییەوە نییە، بگرە خۆشەویستی توانا و هێزیکی بێسنوور و بەردەوامی هەیە.

نووسەر دەڵێت: خۆشەویستی لە هەموو کاتێك و لە هەموو جێگایەکدا هەر خۆشەویستییە و خۆشەویستی هەتا لە مەرگ نزیك بێتەوە سەقامگیرتر و تۆکمەتر دەبێت.ل456

پاشان باس لە قوربانیدان دەکات و لەزاری فلۆرینتۆوە دەڵێت:
چ شانازییەك لەوە گەورەترە مرۆڤ لە پێناوی خۆشەویستیدا بمرێت.ل110

لێرەدا نووسەر پێمان دەڵێت هەرچەندە خۆشەویستی هەڵگری پەیامێکی ژیاندۆستییە، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا هەڵگری پەیامێکی مەرگدۆستییشە.

کۆلێرا

بابەتێکی گرنگی تر مەسەلەی نەخۆشی کۆلێرایە، لە سەردەمەکانی پێشوودا ئەم نەخۆشییە وەکو چەکێکی کۆمەڵکوژی پەلاماری کۆمەڵگەکانی داوە. نووسەر لەمەشدا باسی ئەو کارەساتە گەورەیە دەکات کە لە سەدەی نۆزدەدا بەسەر ئەمریکای لاتیندا هاتووە، ئەویش لە دەرەنجامی بڵاوبوونەوە نەخۆشی کۆلێرایە. لەمەدا نووسەر زیاتر وەکو رۆژنامەنووسێك دەرکەوتووە، قەڵەمەکەی کردۆتەوە کامێرایەکی زیندوو، وێنەی ئەو دیمەنە تراژیدیانەمان بۆ دەگرێت، کە لەو کاتەدا بەسەر خەڵکی ئەمریکای لاتیندا هاتووە. نابێت ئەوەشمان لەبیربچێت کە پێشتر مارکیز کاری رۆژنامەنووسی کردووە.

دواتریش دەڵێت:

“لەگەڵ هاتنی هەفتەی سێیەمدا، سەراپای هەیوانی دێری (سانتا کلارا) ی پیرۆز تا قەراغی سپیدارەکان پڕ بوو لە گۆڕ و ناچاربوون باخی میوەی ئەنجومەن بەکاربێنن بۆ ناشتنی تەرم کە رووبەرەکەی دوو ئەوەندەی گۆڕستانێکی ئاسایی دەبوو. لەوێدا قەبرەکانیان هێندە قووڵ هەڵکەندبوو، مردووەکان بەبێ تابووت بە سێ ریز لەسەریەك بنێژن، بەڵام ئەم کارەش نەدەکرا درێژەی پێبدرێت لەبەرئەوەی قەراغی گۆڕەکان وەکو ئیسفنجی لێهاتبوو بەپێ خستنەسەری، خوێنی پیس و بۆگەنی دەدەڵاند. ل147”

لەمەدا نووسەر زیاتر پشتی بە میتۆدی سروشتگەرایی ئێمیل زۆلا بەستووە، بەمشێوەیەش توانیویەتی دیمەنەکە پڕاوپڕ بۆ خوێنەر بگوازێتەوە، کە ئەمەش هێندەی تر رۆمانەکەی بەهێز کردووە.

پیریی

خاڵێکی گرنگتر، کە نووسەر پانتایی باشی بۆ داناوە، پەیوەندی بە مەسەلەی پیرییەوە هەیە. لەمەدا نووسەر بە پێی سەلیقەی خۆی، قسەی لەبارەی پیرییەوە کردووە.

فلۆرینتۆ هەستی دەکرد، پیریی ئەو، لافاوێکی پڕ جۆش و خرۆش نییە، بەڵکو چاڵاوێکی گەورەیە دڵۆپ دڵۆپ یادەوەری لێدەتکێت و وشکدەبێت. لێزانیی و زیرەکی پەرپووت دەبوو، متانەی پێنەدەکرا، دوای چەندین رۆژ خووڵانەوە بە دەوەری قۆلای لامانگادا، لەوە تێگەیشت کە شێوازەکانی سەردەمی گەنجی هەرگیز ناتوانن ئەو دەرگایانە بشکێنن کە پرسە کۆڵمی دابوون. ل393

جێگەی ئاماژەیە مارکیز لە کۆتاییی تەمەنیدا تووشی نەخۆشی زەهایمەر بوو، رۆژنامەیەکی ئەڵمانیش بە مانشێتی گەورە نووسیبووی” خۆشەویستی لەزەمەنی زەهایمەردا.”

وەزعی سیاسی

نووسەر لەپەنا خۆشەویستییدا باسی ژیان سیاسی ئەو ناوچەیە دەکات و تیشك دەخاتە سەر مەسەلەی هەژاریی و دەوڵەمەندیی و جیاوازی چینایەتی.

“عەرەبانەکە بەناو رەشاوی شەقامەکاندا بە خوار و خێچی کەوتەڕێ، ئەو جێگایەی کە سیسارکە کەچەڵەکان لەسەر پاشاوەی قەسابخانەکان

شەڵیان دەکرد، کە دەتوت نێچیرێکی تازەیە و یەکەم خێزاوی دەریا خستوویەتییە کەنارەوە. بەپێچەوانەوە شاری مەسئولەکانەوە کە خانووەکانیان لە بەرد دروستکرا بوون، خانووەکانی ئێرە لە پارچە تەختە دروستکرا بوون لە هەڵچوونی گواوی زۆڵابە سەر بەتاڵەکان دەپاراستن کە میراتی ئیسپانییەکان بوو. هەموو شتێ بۆنی نەگبەتی لێدەهات و هەموو شوێنێ وەکو کاولە دەهاتە بەرچاو.ل24

دواتریش دەڵێت

سەرەرای تێپەڕبوونی نیو سەدە بەسەر ژیانی سەربەخۆییدا، وڵات هێشتا یەك ڕۆژ ئاشتی راستەقینەی بەخۆیەوە نەدیبوو.ل 99

دوا قسە

بەدڵنیاییەوە ئەم ڕۆمانە قسەی زۆر هەڵدەگرێت و لە جیهانیشدا لێکۆڵینەوەی زۆری لەبارەوە کراوە، ئەمەش لەبەرئەوەی نووسەر توانیویەتی کۆمەڵێك بابەتی فیکریی و فەلسەفی و ئەدەبی گرنگ لەم ڕۆمانەدا کۆبکاتەوە و بەشێوازێکی جوانی ئەدەبیش، پێشکەشی خوێنەرانی جیهانی بکات.
لێرەدا جێگەی خۆیەتی دەستخۆشی لە محەمەد کەریم بکەم و هیوای کار و بەرهەمی جوانتری بۆ دەخوازم.

ئێردۆغان عەبدوڵڵا

سەرچاوە:
گابریل گارسیا مارکیز. خۆشەویستیی لە زەمانی کۆلێرادا. لە فارسییەوە: محەمەد کەریم. چاپی دووەم. سلێمانی. 2016.

www.annajah.net///
///www.almrsal.com

خوێندنەوەیەک بۆ چیرۆکی (

خەونی پیاوێکی گەلحۆ)ی دەستەفسکی.. ناڵە حەسەن

(Notes From Ander Ground) کتێبەکەی دەستەفسکی یە ، ئەم کتێبە چەند چیرۆکێکی لە خۆ گرتووە ، یەکێک لەوانە (خەونی پیاوێکی گەلحۆ)یە . یان خەونی پیاوێکی گاڵتەجاڕە . چونکە وشەی (Ridiculous) بە مانای گەلحۆ دێت و بە مانای گاڵتەجاڕیش دێت بەڵام ، من بە ناونیشانی ئەم چیرۆکە گەلحۆ بە شیاوتر دەزانم . کاتێک لە خوێندنەوەی چیرۆکەکان بوومەوە ، چیرۆکی خەونی پیاوێکی گەلحۆ لە هەموو چیرۆکەکانی تر زیاتر سەرنجی ڕاکێشام و تووشی ڕامانێکی قووڵی کردم . دیارە دەستەفسکی بە ڕۆمانەکانی (برایانی کارامازۆف و تاوان و سزا) وە ناوبانگی دەرکردووە و یەکێکە لەو نووسەرە زیندووانەی کەوا ، مێژوو بە هەمیشە بە زیندوویی باسی دەکات . لەگەڵ ئەوەش هەر یەکێک لەم چیرۆکانە لە ئاستی ڕۆمانەکانی (برایانی کارامازۆف و تاوان و سزا) دان . دیارە من بەخۆم لە سەرەتای هەشتاکانەوە لە ڕێگەی ڕۆمانی (شەوە سپیەکان) ەوە ، بە دونیای دەستەفسکی ئاشنابووم و پێی سەرسام بووم . لە شەوە سپیەکانەوە فێربووم ، لە پاڵ شیعر و چیرۆک ، ڕۆمانیشم خۆش بوێ ..! (خەونی پیاوێکی گەلحۆ) بە بڕوای من ، چ ناونیشانەکەی چ ناوەڕۆکەکەی چەندین خوێندنەوەی جۆراوجۆر هەڵدەگرێ . چونکە مەدلوولەکان هێندە قووڵە و پڕ واتان ، هەر لە دەسپێکی چیرۆکەکە تا کۆتاییەکەی خوێنەر حەپەساو دەکات . بەرلەوەی بچمە نێو خوێندنەوە و ڕۆچوون بە نێو ڕەنگ و ڕیشە و کەڵانە پێچاوپێچەکانی چیرۆکەکە ، دەمەوێت ئەوە بڵێم کەوا ، ئەگەر (چارلز دیکنز) لە ڕۆمانی (دەقد کۆپەرفێلد) دا ، وێنەی منداڵی خۆی کێشابێ و ژیانی پڕ مەینەت و ناسۆرییەکانی خۆی لەم ڕۆماندا بەرجەستەکرد بێ ، ئەوا بە دڵنیاییەوە دەتوانین بڵێین ، کەوا دەستەفسکی ش لەم چیرۆکەیدا ، وێنەی خۆی و بیرکردنەوە و تێڕوانینەکانی خۆی زۆر بلیمەتانە لە دەقێکی هاڕمۆنی و جواندا خستۆتە ڕوو . من بەخۆم لە سەرەتای چیرۆکەکە تا کۆتاییەکەی هەستم دەکرد ، لەگەڵ پیاوێکی گەورەدام یان لەگەڵ فەیلەسوف و بیرمەندێکی گەورەدام ..! وام هەست دەکرد ، لەگەڵ کەسێک دام دەکرێ شەرم لە تواناکانی بکەی .. موعجیزەیەکی سەیر و سەمەرە ، خاوەن دونیایەکی پڕاوپڕ لە نهێنی و پڕاوپڕ لە گەش و کەلێن و قوژبنی تاریک ..! بەمانایەک ، ئەگەر بمانەوێت بەدوای خۆشی و لەزەتەکانی ژیاندا بگەڕێین لە هەمانکاتدا ،

مانایەکمان دەست بکەوێت بۆ بوون و بەهاکانی جوانی ، پێویستمان بەوەیە (ئەو گۆشە و کەڵێن و قوژبنە تاریکانەی نێو دونیای نووسینەکانی دەستۆفسکی ڕووناک بکەینەوە و لێیان بڕوانین ..!) .
(خەونی پیاوێکی گەلحۆ) .. هەر لەسەرەتاوە گەورەترین پرسیار لە پشت زاراوەی گەلحۆ لەلای خوێنەر دەوڕوژێنێ . لە پشت ئەم زاراوەیە ، کێشە و تەنگژەکان خۆیان ڕووت دەکەنەوە ، ئەم حالەتە وا لە خوێنەر دەکات بە چەشەیەکی زیاتر و بە تامەزرۆییەکی زیاترەوە ، بەنێو ناواخنی چیڕۆکەکە ڕۆبچێ ، هەر بەم شاگەشکەییەوە خوێنەر واز لە مانا ڕووتەکەی گەلحۆ دێنێت و بەدوای مانا شاراوەکانیدا دەگەڕێت بەڵام ، دەستۆفسکی زۆر لێزانانە ئەم زاراوەیەی هەڵبژاردووە بۆ ناونیشانی چیڕۆکەکەی . مەبەستیەتی ، لە پشت ماناکانی گەلحۆوە بە خوێنەر بڵێ / ژیانێک پڕاوپڕ بێت لە جیاوازی و هیچ بەها و پیرۆزیەک و ڕێزێک بۆ مرۆڤەکان بە ڕەوا نەبیندرێ ، مرۆڤەکان بۆ هەمیشە کۆیلە و زەلیل بن ، ئیدی ئەمجۆرە ژیانە لە گەلحۆیی زێتر هیچی تر نییە ..! ئاخر مرۆڤ بۆ ئەوە دروست نەبووە کە تەنها بۆ پەیداکردنی پارووە نانێک ئاماد□ بێت هەموو کۆششەکان و تەنانەت مەرگی خۆشی ب□بخشێت ..! یان لە هەموو ئەوشتانە بێبەش بێت کە بزە دەهێننە سەر لێوان و فەرامۆشی بە ڕۆح و جوانیەکانی سروشت دەبەخشن ..! ئاخر گەر مرۆڤ لە گەرمەی خۆشیەکانیدا نەتوانێت بە ئازادی گۆرانیەکانی بچڕێ ، بۆ ڕەواندنەوەی ناسۆریەکان و بەتاڵکردنەوەی خود ، دەبێتە کائینێکی بێبەها و مردوو ..! شتێکی ڕوون و ئاشکرایە ، لەو کۆمەڵگە چینایەتیە پڕ چەوساندنەوەی کە دەستۆفسکی لەم چیڕۆکەیدا وێنەی کێشاوە ، مرۆڤەکانی خوارووی چینی خواپێداوەکان دەبێ بۆ هەتاهەتایە هەر قەشمەر و گەلحۆ و زەلیل بن ..! نا بێت هیچ ناسنامەیەکی مرۆڤانەیان هەبێت . شایستە بەوەن هەتا مردن سەرگەردان و داماو لەسەر شۆستەکاندا بخەون ، سواڵ بکەن ، ل□ نێو جەنجالیەتی هەراوزەنای ئاوازە ناشازەکانی مەرگی شێنەییدا بە ونبووی بمێننەوە . وەک چۆن " بەرتۆلد برێخت " لە شانۆگەریەکانیدا ، هەوڵی ئەوە دەدا ، برین و ژان و کێشە کۆمەڵایەتیەکان و مەینەتیەکانی مرۆڤ بخاتە بەردەم بینەر و لەهەمانکاتدا ، ئەوە لە مێشکی بینەر بەجێبهێڵێ (گەر مرۆڤ لە هەوڵ و کۆششەکانی بەردەوام بێت ، دەتوانێت وەڵام بە کێشەکانی بداتەوە و چارەسەریان بکات ..!) هەر بۆیە لە شێوازی برێختی دا ، دیواری چوارەم لە نێوان ئەکتەر و بینەر نامینێت . وەک ئەوەی بینەریش بەشدار بێت لە نمایشەکاندا ..!) .
دەستۆفسکی لەم چیڕۆکەیدا ، سەخافەتەکانی دونیای سەرمایەداریمان بۆ ڕەسم دەکات . دونیایەکی تەواو جیاواز ، دونیایەک کە تیایدا

هیچ خۆشەویستییەک لە نێوان مرۆڤەکاندا نییە ، مرۆڤەکان تەریک و دابڕاوانە ، لە کونجی ژوورە تاریکەکان لە گۆشە تەنهاییەکاندا بێئاگا لە یەکتری دەژین و دەمرن ..! بە مانایەک دونیایەکی بێ ڕۆح ، بێ هەست ، بێ هەناسە ، دونیایەکی نەخشێندراو بە کۆمێدیایەکی تووڕەهات و پڕوپووچ ، بێبەها و بێ ناوەڕۆک ..! لەلایەکی ترەوە ، وەسفی دونیایەکی ترمان بۆ دەکات دونیایەک کە تیایدا ، مرۆڤەکان لە نێو کەرنەڤالی خۆشەویستی هەناسە دەدەن و دەژین . پڕاوپڕ بە مانای خۆشەویستی هەموو یەکتریان خۆشدەوێ .. خۆشەویستی و پێکەوەیی ، سیماو شوناسی ئەم کۆمەڵگایە . بە یەکەوە گۆرانییە بەسۆزەکانی ژیان دەڵێنەوە ، بە یەکەوە پێکی شەڕابی ئازادی و ڕەهایی هەڵدەدەن ..! دۆستۆفسکی لەم ژیانە ئارام و هێمن و سەرفرازییە ناو دەبات بە بەهەشت . بەڵام بەهەشتێکی واقیعی ، بەهەشتێک لە سەر زەمین و باوەشێنکراو بە هەناسەکانی مرۆڤ ..! ئەم بەهەشتە لەسەر ئەستێرەیەکی تری ئەو کەونەیە ، کابرای گەلحۆ ڕۆچووە بەنێو خەونێکی خۆشەوە دەیەوێ پێی بە نهێنییە پڕ ترسەکانی مردن ببات .. دەیەوێ وەرزەکانی مردنیش تاقی بکاتەوە و لە دەرگای ئەو تاسە و خۆزگانەش بدات ، کە برینە حەسترەتییەکانی مرۆڤ ساڕێژ دەکەن . بەهۆی سەفەری خەونەوە لە جەنگە و ڕێگە و هاوملکەتییەکانی خۆی دوور دەکەوێتەوە ، لەوێندەرێش هەر مرۆڤێکی ماندووە ، هەر سادە و ساکار و دڵ پڕ بەزەییە ، هەمیشە دڵی بۆ مرۆڤەکانی لای خۆیان لێدەدا و بیریان دەکات . ئارەزووی ئەوە دەکات بگەڕێتەوە لایان ، کە بەرەو بەهەشت دەڕۆن بەهەشتەکە دوورە و لەسەر ئەستێرەیەکی ترە .. لە ڕێگادا کۆمەڵێ ئەستێرەیەک دەبیندرێن و دەدرەوشێنەوە ..! بە بڕوای من ئەو وێنانە ئەوە دەگەیەنن (گۆڕینی دونیا و گەیشتن بە ژیانێکی باشتر) کارێکی هەندە ئاسان نییە .. پێویستی بە هەوڵ و تێکۆشانی زۆر و قوربانیدان هەیە ، دالەکانی (دووری ، مردن ، ئەستێرە ، خەون) ئەم مەبەستانە دەپێکن کە باسم کردوون . بەمانایەک ، هیچ شتێک مەحاڵ نییە لە بەردەم تێکۆشانەکانی مرۆڤ ، هەرچەندە قوربانییەکان گەورەش بن ..! لە ئاکامدا ئاسۆیەکی گەش و ڕوون دەخاتە بەردەم مرۆڤەکان . دەکرێ وێنەی درەوشانەوەی ئەستێرەکان نیشاندەر و موژدەبەخشی گەیشتن بەم دونیایە جوانە بێت .. چەند شکۆمەندییە بۆ نووسەر بەم مەبەستە پیرۆزەوە بنووسێ و قەڵەمەکەی ببێت بە گەشترین مۆم بۆ ڕووناککردنەوەی ڕێگا تاریکەکانی بەردەم ئامانجە گەورەکان ..! ” مەکسیم گۆرکی (لە کتێبی) هەدەفی ئەدەبیات) باس لە جەنگە و ڕێگەی نووسەر و ئامانجی نووسین دەکات . نووسەران لە ئاستێکی زۆر بەرز دەبینێت ، بەرز تا ئاستی پەیامبەر ..! واتە نووسەر و پەیامبەر دوو مرۆڤن بۆ کۆمەڵگە دەئاخڤن ..

ڕۆژانە خەڵک چاوەڕوانی پەیامەکانیان دەکات . هەوڵدەدەن لەڕێگەی پەیامەکانیان مرۆڤ بەرەو ڕزگاری و بەرەو ئامانج و ئومێدەکانیان ببەن . جیاوازی نووسەر و پەیامبەرەکان لەسەرچاوەی وەحی و ئیلهامەکانیانە ، سەرچاوەی وەحی و ئیلهامی پەیامبەرەکان لە سەرچاوەیەکی ون و خالقێکی نادیارەوەیە . بەڵام ، وەحی و ئیلهامی نووسەران لەنێو ئێش و ئازار و مەینەت و خولیا بەرزەکانی مرۆڤایەتیەوەیە ..! واتە سەرچاوەیەکی واقعی و دیار و هەستپێکراو ..! ئەم دونیا جوانەی دەستۆفسکی وێنەی کێشاوە ، ئەلتەرناتیڤی ئەو دونیا واقیعیە پڕاوپڕ لە کێشەو ڕق و قینە و گۆشەگیری□ی سەردەمە ، کە مرۆڤەکان لەبەر ئەنجامی ناسۆری مەینەتیەکانیان لە نێو خەون و خۆزگەکانیان وێنەی ئەلتەرناتیڤەکەیان کێشاوە و ئەویش دونیایەکی باشتری بێ چین و چەوساندنەوەیە . بە مانایەک ، ئەو بەهەشتەی دەستۆفسکی لە چیڕۆکەکەی وێنەی کێشاوە . ئەم خەونە بۆتە بەشێک لە بیرکردنەوە و ئومێد و لەنێو ڕووبەری نەستیان شوێنێکی فراوانی داگیر کردووە . زێدەڕۆیی نیە ئەگەر بڵێم ، " مارکس و ئەنجلس " بە نووسینی هەموو بەرگەکانی کاپیتال و نووسینەکانی تریان ، وەک ڕەخنە لە هیگل و فیورباخ و سۆشیالیستە تۆباویەکان و ڕەخنە لە بەرنامەی گۆتە و ئایدیۆلۆژی ئەلمانی و .. بەم هەموو کارە گەورانەوە هەر ئەو مەبەستەیان پێکاوە کە دەستۆفسکی لەم چیڕۆکەیدا پێکاویەتی ..! دیارە مەبەستم ئەوە نییە لە بەهای ئیشەکانی مارکس و ئەنجلس کەم بکەمەوە بەڵام ، مەبەستمە ئەوکارەی دەستۆفسکی بەرز بنرخێنم . لەگەڵ ئەوەشدا دڵنیام نووسینەکانی مارکس و ئەنجلس یارمەتیدەر و سەرچاوەیەکی گەڵێک بەسوود بوونە بۆ بەرهەمهێنانی ئەم چیڕۆکەی دەستۆفسکی ..!

دەستۆفسکی لەم چیڕۆکەیدا ، خۆشەویستی نێوان مرۆڤەکان ، بە بنەڕەتیترین بگرە هۆکارێکی پێشمەرج بۆ خۆشی و حەزوئارەزووەکانی هەر کۆمەڵگەیەکی ئارام و خۆشبەخت داناوە . بەمانایەک ژیان بەبێ خۆشەویستی (گەلحۆیی و مردنە) مرۆڤ پەنا بۆ کوشتنی خۆی ببات گەلێک باشترە ..! بەمانای لە کۆمەڵگەیەکی بێ خۆشەویستی ، مردن سەرفرازترە لە بوون ..! ئەوەتا لە شوێنێک پێمان دەڵێت (خەڵکت خۆش بوێت وەک ئەوەی چۆن خۆت خۆش دەوێ ..!) لە سیاقی مانای ئەو ڕستەیە و ناونیشانی چیڕۆکەکە ، هەست بە وێنەیەکی پرادۆکسی دەکەین بەمانایەک ، دوو حالەتی دژ بەیەک لە چوارچێوەی یەک ڕستەدا یان دەقێکدا ، ئاخر گەلحۆیەک کە هەموو کۆمەڵگە ڕێز و حوڕمەتێکیان بۆ قایل نیە و هەمیشە بە گاڵتەجار و گەلحۆ سەیری دەکەن ، پێی پێدەکەنن ، لە ئەنجامی توورەهاترین و نزمترین ئاستی ژیانی خۆیدا ، ل□ پەڕی گۆشەگیری و تەنیاییدا ، تا ئاستی ئەوەی مەرگ بە ئاوات ،

بخوازێت یان لە هەوڵی کوشتنی خۆی دا بێت . کەچی ،خەونەکانی ئەم گ□ل□ی□ دونیایەکی تەواو پێچەوانەی ئەم پێناسەیەی سەرەوەیە ..! وەک مر□ۆ□کی □زگاری□خش هەوڵ دەدات ، لە موسیبەتەکان ڕزگارمان بکات و دونیایەکی نەخشێندراو بە ئومێد و ئارەزووەکانمانەوە . دونیایەکی هەوتەریب لەگەل خەونە جوانەکان و پیرۆزی مر□قایەتی دەخاتە بەردەممان . هەر لێرەوە پرسیار و گرێی وێنە پارادۆکسیەکەمان مانا پەیدا دەکەن . یان دیمەنێکی تر کە مر□ق تووشی سەرسامی دەکات ئەوەیە ، کە مر□ق تا ئەو پەڕی بێسنووری لەنێو خەیاڵ و ئەندێشە و بیرکردنەوەکانی کابرای گ□ل□ پیرۆزە و کائینێکی پڕ ب□ هایە . بۆیە لە کاتی دوورکەوتنەوە دڵی بۆیان لێدەدا و ئومێدی ژیانێکی باشتریان بۆ دەخوازێ و هەموویانی خۆشدەوێ ، بە ئەوانەشەوە کە گاڵتەیان پێدەکرد و پێی پێدەکەنین ..! ئەمەش ڕێک هەمان ئەو وێنەیەیە کە " لیق ت□لستۆی " لە چیڕۆکی (کۆچی هەتا هەتایی) دا وێنەی کێشاوە . لە هەردوو چیڕۆکەکە وا هەست دەکەی ، مر□ق شایستە بە هەموو پیرۆزیەک و ڕێز و خۆشەویستیەکە ، ئەم □□سن□یەتی و بنەڕەتی بوونە بۆ مر□ق د□گەڕیتەوە . هەر لەم چیڕۆکەدا ، واتە لە (خەونی پیاوێکی گ□ل□) دا ، دووجۆر پێکەنین دەبیندرێ یەکێکیان ، لە پشت مەدلوولەکانی زاراوەی گ□ل□و□ کە لەنێو کۆشکە ڕازاوەکانی خواپێداوەکان دەبیسترێ ..! پێکەنینێکی بێمانا ، مردوو ، نامۆ بە پیرۆزی و بەهاکانی مر□ق ، نامۆ بە جوانیەکانی سروشت و ڕوخسارە ئیرۆسیەکەی خۆشەویستی ، نامۆ بە خەون و خەیاڵە پەمەییەکانی مر□ق ..! پ□کەنینێکی تر ، لە پشت مەدلوولەکانی خۆشەویستیەوە دەبیندرێ ، کە لەژێر کەپر و دەوارە شڕەکانی ئەو خێڵانەوە دەبیسترێ ، کە لەم دونیایە نایەکسانەدا فڕێدراونەتە کەنارەوە و خواپێداوەکان پێیان دەڵێن گ□ل□ ..! پ□کەنینێک کە لەناخی ناخەوەی ڕاستی و پاکی و بەرائەت و سۆزی مر□ۆ□کان هەلقوڵابێ ، پێکەنینێک هاوجووت لەگەڵ جوانیەکانی گوڵ و گۆرانیەکانی ڕووبار و تریفە ئومێدبەخشەکانی باران ..! شتێکی تر لەم چیڕۆکەدا دەکرێ باسی بکەین ، ئەویش (خەون) ە .. کە وەک کردارێکی ئامانجدار ، بۆ گەیشتن بە ترۆپکی مەبەستەکان بەکارهاتووە . بە مانا فرۆید□ی□کەی ، دەستۆفسکی لە ڕێگەی کرداری خەونەوە توانیویەتی بۆ نێو ڕووبەرە نەستیەکان ڕۆبچێ و لاپەڕەی غەریزە چەپێندراوەکان هەڵبداتەوە و لەوێدا ، ئاوات و ه□□قی□ تۆز لەسەر نیشتووەکانی مر□ۆ□کان ببینێ . تاسەکانیان ، ڕازەکانیان ، عەشقەکانیان ، خەون بە داهاتوویان ، هەموو ئەمانە ببینێت . لە ڕاستیدا ئەم جوانکاری و ئەفراندنە لە بواری دەروونی و دەرخستنی ڕاستیە شاراوەکانی نێو ناخی مر□ق و شیتەڵکردن و

خوێندنەوەی دەمار بە دەماری حەزوو ئارەزووەکان ، من پێموایە ئەوە داهێنانێکی گەورەیە ، هەر ئەوەیە وایکردووە ، کە ئەم دەقە بە هەتاهەتایە بە زیندوویی بمێنێتەوە .. لە کۆتایی چیرۆکەکەش دۆستۆفسکی ئەم مەبەستەشمان پێدەڵێ / کە ئەو دونیایە باشترە بە بەهەشت ناوی بردووە دەکرێ مرۆڤەکان پێی بگەن .. بەڵام مەرج نیە وەک شتێکی ئەزەلی و ئەبەدی بمێنێتەوە ..! دەکرێ تەنگژەکان ، کێشەکان ، مردنەکان ، شەڕەکان ، گەلحەییەکان ،.. دووبارە دەست پێبکەنەوە و دیسان بە ڕەنگێکی تر و لە بەرگێکی تردا دووبارە ببنەوە ..!
کە ئەمەش فاکتەکە بە بەردەوامبوونی ژیان و مرۆڤ ..!

سەرچاوە :
Dostoyevsky
Notes From Under Ground
Anew Transistion with Afterword
By Andrew R.Macandrew

دووەمین کتێبی نووسەرو ڕۆژنامەنووس(ئاکۆ عەبدوڵڵا) چاپ و بڵاوکرایەوە.. ئا: کامەران حاجی ئەلیاس

دووەمین کتێبی نووسەر (ئاکۆ عەبدوڵڵا)، بەناوی "هارمۆنیا کەمەڵێک ترۆپ لە جیهانی میوزیک "چاپ و بڵاوکرایەوە
لەسەر ناوەڕۆکی کتێبەکەد ، نووسەر ئاکۆ عەبدوڵڵا دەڵێت "ئەو کتێبە هەوڵێکە بۆ چونە ناو مێژووی میوزیکی جیهانی و ئاشنابوون بەژیان و بەرهەمەکانی هەندێک لە ترۆپکە دیارەکانی. ئەو ترۆپکانەی لەتەک سەختییەکانی ژیان و ئازارەکانی ناخ، بابەتی وەهایان داڕێژت و ئامێرەکانیشیان وەها بە هێنا دەنگ تاکو ئاوازی جوان و شیرین دەربکەن و کار لە ناخی مرۆڤ بکەن".

هەروەها دەڵێت" لەوەتەی هەم حەزم لەهونەرە بەهەموو جۆرەکانییەوە. هەوڵمدا ببمە ژەنیاری ئامێرێکی میوزیکی. ماوەیەکیش لەلای یەک لەمامۆستا چاکەکان مەشقم کرد. دوای ئەوەی بەو ئاواتە نەگەیشتم، کاتێک دەروازەی رۆژنامەنووسیم بەروودا کراوە، لەتەک نووسینی بابەتی دیکەی کەلتووری، لەو بوارەش هەوڵمدا و کردم بە شوێنگرەوەی حەزەکەی ئەوسام. پوختە کە نەبوومە ژەنیار، توانیم ئەوە پێشکەش بکەم کە لەپێشتانە، بەو هیوایەی جێگەی خۆشحاڵی ئێوە بێت".
لە کۆتایی دا نووسەرئاکۆ عەبدوڵڵا دەڵێت" هەوڵم داوە، بەجیا ژیان و بەرهەمی میوزیکی بیست و چوار کەسایەتی دیاری ئەو بوارەی لەژێر وێنەی خۆیان و بەناونیشانی تایبەت بەپلە و پێگەیان لەبوارەکە بەسەرکردۆتەوە کە هەریەک لەوانە ترۆپکن لەترۆپکەکانی میوزیکی جیهانی. دەربارەی ژیانیان گرنگی تایبەتی بەو وێستگانە داون کە لەناویاندا کەسایەتی و هەڵوێستیان لەساتە هەستیارەکانی ژیاندا دەرکەوتووە. سەبارەت بە بەرهەمەکانیشان هەوڵم داوە گرنگترین کارەکانیان و کاریگەریان بەخوێنەر بناسێنم".
شایانی باسە لەتەک ئەو کەسایەتییانە نووسەر بە بابەتێکی وەرگێڕدراوی بەناونیشانی (هۆش و داهێنانی میوزیکی) کتێبەکەی بەکۆتا گەیاندووە. وەک لەپەراوێزێکەی ئاماژەی بە کردووە (لەبەر گرنگە ناوەرۆکەکەی بەباشی زانیوە کتێبەکەی پێ بەکۆتایی بگەیەنێ).
کتێبی “هارمۆنیا کۆمەڵێک ترۆپ لە جیهانی میوزیک “بەتیراژی 500 دانە لەچاپخانەی رۆشنبیری سەر بەوەزارەتی رۆشنبیری، چاپی یەکەمی بڵاوکراوەتەوە.

لە بارەی نۆڤلێتی (کچەی خوێنەر) کەمێ دەدوێم.. تەلار تاهیر

- بەشی یەکەم :
  لە بارەی نۆڤلێتی (کچەی خوێنەر) کەمێ دەدوێم .. نۆڤلێتی (کچەی خوێنەر) یەکێکە لە بەرهەمە دانسقە و کاریگەرەکانی نوسەر و شانۆکار مامۆستا (نیهاد جامی) ، کتێبێکی قەبارە بچووکە ، بەڵام زۆرترین کاریگەر بەسەر خوێنەرەوە جێ دەهێڵێت ..!! ناوەرۆکی کتێبەکە باس لە چیرۆکی کچێک ئەکات کە لەسەر زاری خۆی کە پێی دەڵێن " کچەی خوێنەر " کە قوربانی دەستی کەسانی ڕۆشنبیری وەک (سالح یاسین)ی ڕۆماننوس و (محمود قادر)ی شاعیر و (عەزیز ناسر)ی شانۆکارە، کە بە ناوی عەشق و خۆشەویستی و زەواجەوە فریوی ئەدەن و دوای فرامۆشی ئەکەن ..

من کە لە خوێندنەوەی ئەم کتێبە بومەوە ئەو وتەیەی ئەلبێرد کامۆم بیرکەوتەوە کە دەڵێ: (کەسێک هەر لە بنەرەتە گەمژە بێت کتێب رۆشنبیری ناکات) ، لێرەدا مەسەلەکە هەر ئەوە نییە کۆمەڵێ کەس بەناو ڕۆشنبیریەوە زەفەر بە کچەی خۆێنەر ئەبەن ، بەڵکو سەیرەکە ئەوەیە خودی کچەی خوێنەریش بەرەو دونیای مەعریفەت هەنگاو دەنێت کەچی دەکەوێتە داوی ئەو کارە هەڵە بەد ئینسانییەوە ، لەمەوە بەمان دەر دەکەوێت ڕۆشنبیر بیت یان نارۆشنبیر لە کۆتاییدا تۆ مرۆقی ، ڕەنگە کۆمەڵێ هەستی وژێنەر هەبێ لە بابەتی مەعریفە بە دەر بە لەوانەیشە لە بابەتی مەعریفەش بەدەر نابێ ، وەلێ ڕۆشنبیرەکان تەزە شارەزا و لێزانانە هەنگاو دەنێن بۆ ئەو بابەتانە ..!! کاتێ ناڵی بە مەستورە خانم دەڵێت : مەستورە کە حەسناو ئەدیبە حیسابە هاتە خەوم ئەمشەو بە چ نازێک و عیتابە ، من باسی ئەوە ناکەم ئەم شیعرە غەزەلە یان ئەرۆتیکیە یاخود ئەچێتە چی قالبیکی شیعرییەوە ، بەڵام ئەگەر هەستەکی وژێنەر نەبوایە بە جۆرێک لە جۆرەکان هەرگیز ئەم شیعرە بە ئەندازەی ئێستا لە دایک نەدەبوو ..!! ئەگەر کەسێک پێم بڵێ پێناسەی کتێب چییە؟ لەوەڵامدا دەڵێم: پردێکە لەم دیوی نەزانینەوە بۆ ئەو دیوی مەعریفەت ! ڕەنگە کچەی خوێنەر بە تەواوی بەو پردەیە نەپەریبێتەوە ، بەڵام لێرەدا پرسیارێک دێتە ئاراوە .. باشە ئەو کەسانەی کە زەفەریان بە کچەی خوێنەر برد پێی نەئەوترا رۆشنبیر ؟ لە وەڵامدا دەڵێم : مەرج نییە کتێب هەموو کەسێ رۆشنبیر بکات وەک چۆن لە پێشودا ئاماژەمان بە وتەکەی ئەلبێرت کامۆدا کە دەڵێت : ((کەسێک هەر لە بنەرەتدا رۆشنبیر نەبێت کتێب رۆشنبیری ناکات)) بە بۆچوونی من دونیای کتێب و خوێندنەوەش هاوشێوەی دونیای عیبادەتە ، بۆ نموونە لە ئاینی پیرۆزی ئیسلامدا هەیە لە پاڵ نوێژ و ڕۆژوکەیدا درۆ و دزی و کاری خراپە ئەنجام دەدات واتە ، تا نیەتی گۆرانکاری لە بوونی خۆتە نەهێنی هەزارەها نوێژ و ڕۆژوو ناگاتە ئەو تاقە نوێژەی کە بە ڕوح نیەتی گۆڕانەوەت داوە بە لای خودا بەهەمان شێوەش لە دونیای کتێب و خوێندنەوەش خوێندنەوەی هەزارەها کتێب ناگاتە خوێندنەوە ئەو چەن کتێبە کەمەی کە بە مەبەستی گۆرانکاری خودی خۆت ئەیخوێنیتەوە راستە رۆشنبیرەکان پێشەنگی گومەلگان بەڵام ، مەرج نییە هەمیشە تەنیا پەند و ئامۆژگاری لە ڕۆشنیرەکان وەر بگرین لە ڕۆمانی “زۆربای یۆنانی” خودی زۆربای یۆنانی کەسێکی نارۆشنبیر و لادێی ئەبێ کەچی ئەو هاورێی کە لەگەڵی ئەبێ کە

پێی ئەلێ “سەرۆک” کەسێکی نوسەر و رۆشنبیر ئەبێ ئەگەر لە ڕۆمانەکە ورد بینەوە ئەوەنەی پەند و ئامۆگاری لە ڕەفتار و گۆفتاری زۆربای یۆنانیەوە وەرئەگرین بە پێچەوانەوە پەند و ئامۆژگاری لە هاورێکەیەوە وەرناگرین ، یاخود جاری وا هەیە دایکی شەهیدێک یاخود باوکی شەهیدێک نەخوێندەوارن ، بەڵام قسەی هێندە کاریگەر ئەکەن کە هیچ ئەدیب و نوسەرێک بە زمانی قەڵەمەکەیدا نەهاتووە ..!! نۆڤلێتی کچەی خۆێنەر بە جۆرێ لە جۆرەکان هەستی کچێنی بریندار کردم چونکە ، ئەو عەقلییەتە کۆنەی بیرخستمەوە کە لە دێر زەمانەوە کە کچ بە زەعیفە و لاواز لە قەڵەم دەدەن ، واتە کچ ناتوانێ ئاگای لە خۆی بێت تەنانەت ئەگەر ڕۆشنبیریش بێت ، بەڵام کچ دەتوانێت خۆی ببێت بە فریادڕەسی خۆی شەهرەزاد ئاسا شۆرشی عەقلی بکا و ببێت بە فریادڕەسی کچانی دیکەش . وتەیەکی فەڕەنسی هەیە ئەڵێت : هەمیشە خۆت فێری بەرامبەرکانت ئەکەی کە بەچی شێوەیەک ڕەفتارت لەگەڵدا بکەن ! واتە تا خۆمان ڕێگا بۆ بەرامبەرەکانمان خۆش نەکەین هەرگیز بۆ ئەبەد ناتوانن زەفەرمان پێ ببەن ..! ئەبێ هەمیشە چرای هیوایەک بهێڵینەوە بۆ رزگار بوون لە تاریکی و جەهاڵەت ، چونکە کەسە دواکەوتووکان ئەوە دیارە بە چ ئاستێک لە ئافرەت دەڕوانن بەڵام ، لەم ڕۆمەنەدا کەسە ڕۆشنبیرەکانیش وەک کارەکتەری سالح یاسینی ڕۆمانوس و محمود قادری شاعیر و عەزیز ناسری بەهەمانشێوە لە ئافرەت دەڕوانن ، نۆڤلێتی کچەی خوێنەر وەک کورد گوتەنی (ئەمیشم چوو ئەویشم چوو) بەڵام لە کۆتایی ئەم کتێبە بۆم دەرکەوت کە چەن رۆشنبیر بیت هەمیشە دەماری پیاوسالاری و نێرسالاری لە ناخی کۆمەڵگای ئێمە بوونی هەر هەیە .

- (ماویەتی)

ئێوارن□.. ١٤.. سەردار جاف

ئەم ئێوارە چرپە چرپی دوای رێزان و لەنجە و سەما

حەوشەیەک دەبێتە جێ حەری و بە دەم بزەیەکەوە
لەوەقرچەی لەدە و لە کاروانما بە جێما
ئیدی هەستەکان وەک دەمە و ئێوارە زەردزەرد دەچنەوە
لەودیویشەوە قریوەکان هەڵپەڕکێ دادەبەستن بە کەناری ئارامی ورد
ورد دەبێنەوە
ئێوارەیە و شەوبا لە سەراغی نیوەڕوانەکی تەمتومانە
عەوداڵ و خەراباتی رۆحەکی سەر لیشێوانە
ئێوارەیە و کنە و منەی بۆنی دەفتەرەکانی نەو پەڕەی گوێ دەکا
پەرژینە شەڵەبییەکانی دارستانیش
مەیلی دیدار و کردنەوەی پەڕەی دڵ دەکا
هەر دوێنێ دەمەدەمی ئێوارانە
چایەکی لیبتۆن، دوو رۆحیانەتی بە دەم نەشی قاوە تاڵەکانەوە دزی
پەشمەکانە لە ناو زەدرباوی ئێوارانا تووانەوە
خولیاکانیش لەوڕۆژی عاجزی
کەچی نها لێوی لێوانەکە لەوڕۆژە لە لەوڕەنگیی و سووراوی لێوی
گرتووە
شەرابێکی سپی سپی وەک رۆحی خۆی،
مەستبوونی بە شەوارەی جواناوی لێوی بردووە
ئەمە چ ئاتەشگایەکی پڕ گوناهە ، کە خوا بە خۆی فەرشی پەرژینی بە
رادەخا
لە سەربانی ماڵی باجی گولچینەوە چاوەکان هەر کزەڵەن و مەرگ
دەچێژن
پێ دەشتە بە خۆی بەهەشتە و وا مەملەکەتی ئەو گوڵە بە دووی
شنەیەکدا رادەکا
ئێوارەیە و تۆفان رێگر و قاچاخە، یانیش کەنار بە قووڵایی قووتیان
دەدا
ئەم پەژمودە نایەتەگێ هەستەکان تەواو دەبنە ئاو نغرۆ دەبن
بە مەستبوونی دیدارە دەریا لووش و بەرەو شێتییەکیان دەبا
بونە تابلۆی بریقەدار و رەنگاو رەنگ
رێ دەبڕن دەڵێ دەرۆن بەرەو ئافات
ئەمجارەیان قریوەکان لە ڤێتەرس مەحاڵە زنەی ئاوە نەتەقێنە و
بە قینی ژن و پیاوێکی شەڕانگیز نەیان بات
دیسانەوە بیرت نەچێ خۆشمدەوەی خۆشەویسترین کەسم

ئەڵمانیا
٣ / ٢ / ٢٠٢٣

شار لە هەڵبوون و كوژانەوەیدا.. نەژاد عزیز سورمێ

(ئەدۆنیس)ی شاعیر شاری بێرووت بە چەند سندووقێك دەشوبهێنێ ، تاریك و داخراو…
ئێستا شارەكان وەك جاری جاران نەماون كە لە تێكستێكی لیریكی دەچوون و بە گەلێك یادەوەری قۆناغە جیاجیاكانی تەمەن هەڵدەبوون و ڕۆشنایان لە تێقەلانان دەبینرا .. شارەكانیش وێنەی ئەو خەڵكانەی تێیدا دەژین هەڵپەی شتێكیانە نازانن چییە ، بەخێراییەكی نەگەڕ و بێهودە بە دوای یاداوەرییەكانییانەوە بەڕێوەن ، بەڵام بۆ كوێ ؟ خۆشیان نازانن!!

ئەدۆنیس هەر لە باسی بێرووتدا دەڵێ: ئەگەر بێرووت (بێگومان ئەو باس لە بێرووتی ئێستا ناكا كە بووە بە تاقیگەی شەڕ و ماڵوێرانی و لە مێژوو خراوەتە دەرەوە) لە شوێنەواری ڕۆژئاوا دابماڵن لە دوو شتی زیاتری تێدا نامێنێتەوە ، مزگەوت و كەنیسە…

)شار) هەڵكەوتێك نییە لە دەرەوەی مێژوو ، لە دەرەوەی جوگرافیا ، بۆیە تا بكرێ دەخوازێ لە كەلەپووری كەڵەكەبووی خۆیەوە گەشە بكات ، بەنەخشە و پلانێك ڕێگە نەدرێ لە سرووشتی دەوروبەریدا بتۆرێ..
ئەمە كاری ئەندازیارەكانمانە ، كە جێی داخە بە میتۆدی باڵانوێن كار ناكەن ، بۆیە دەبینی بیناكانیشمان وەك خۆمان بە نەزمی ئەوپەڕگیرایەتی چاو لە دەر و دوور لەو ئاهەنگە هێمنانەی ئاسۆمان لەبەر چاو ون ناكا و پێی ڕاهاتووین..

ڕواڵەت و ناوەرۆكی شارەكانمان لە پێویستی ئادەمیانەدا سەرچاوە ناگرێ ، لەوەڕا سەیر دەكەی هەمیشە دەوروبەر ڕەتیان دەكاتەوە..

شارەكانمان زیاتر لە كۆمەڵێك كوتلەی كۆنكرێتی و مەڕمەڕی كەڵوپاڵ دەچن بە تەك شەقام و شۆستەی بەرتەنگ و هەناسەسوار ، دانیشتووانە خەمخۆرەكانیان نابینن ، ئەوانەی مەبەستیانە لەگەڵ سرووشتی خۆیدا بیهێننەوە و لە یادەوەریی دەستەجەمعیدا جێی بكەنەوە…

شار لە حاڵەتی ئێستایدا وا دێتە پێش چاو پەناگەیەکی کاتیی بێ ،
بە زۆر نەبێ هیچ ک□□کی لێ گەرم نابێ .. لە گرێژنە چووە ، بەندی
بە چیمەنتۆی کەڵەکەکراوی سەریەکتر و بە نەخشەی خواستراوی نامۆوە
پساوە.. نەگشتیی ڕەها دەردەبڕێ ،
نە لەسەر بناغەی خۆیدا هەڵنراوە ، بەڵکو لە ڕوانینی کاتیی
سەقەتەوە ، بەڕادەیەك ساختمان و بیناکان لە میکانۆی دەستی
منداڵان دەچن .. جوانن کە خانوویەکی جوانی پێ دروست دەکرێ ،
بەڵام بێگیانن و دوورن لە ژیان..

دەخوازێ پێش ئەوەی لە شارەکانمان هەڵبێین ، هەوڵێك بەو ئاراستەیە
بدرێ شاری تۆراو لەگەڵ دانیشتووانیدا ئاشت بکرێتەوە…

کۆڕنیشی غاز.. نەوزاد بەندی

ئیتر مەڵێن ،
حوکمەتەکەمان بێ خەمە ..
فەرموو بەو تۆف و بارانە ..
بێ ماستاو .. بێ مامە حەمە ..
قۆڵی مەردی لێ هەڵماڵی
بە خاکەناز ..
بۆی بنیاتنان
کۆڕنیشی غاز …

⋆ ⋆ ⋆

ئەک سڵاوت لێ بێ سەرۆک ..
حەقتە میللەت بۆت دێنە چۆک ..
حەقتە فڕۆکەی تایبەتی
سەد ملیۆنیی ..
حەقتە ملیارەها ملیار ،
کە دێتە دەر
لە درز و دەلاقەکانی
دەسەڵا تێکی کارتۆنیی ..

⋆ ⋆ ⋆

ئەک سڵاوت لێ بێ میللەت ..
بووی بە عیبرەت ..
قاڵ بووی بە ملکەچی و زیللەت ..
ئاژەڵیش ئیدارە ناکا
ساتێ بێتە ناو تەویلەت ..
ڕایکێشە باری کۆیلەبوون ،
ڕایکێشە سەد هەزار عیللەت ..
دەم نەکەیتەوە ..
نەجوڵێی ..
با لە دەستت نەچێ
ناز و نوز و نیعمەت ..
گوناحە ، گوناح تەمەنتان هەزاران هەزار ساڵ نەبێ ..
باشە ئێوە خوانەخواستە ئینقیراز کەن ،
چ شارێ ئەتوانێ ببێ
بە شاری قوربانی و هەڵمەت ؟
بە شاری هۆلاکۆ بەزێن ؟
کێ ئەتوانێ هەڵگرێ
چەکوشی کاوە و
شارستانیی ئاشوور و مەد ؟؟
هەزار جار ئافەرین میللەت ..
ڕیزی کەن ، بتڵ و سەیارە و
سەرەی سەرانە و باجەکان ..
ڕێک بە دیقەت ..
بە ڕاستی مەردی هەردانن
بە ڕاستی هەردی مەردانن ..
گەلی وەک ئێوە نا بێ .. قەت ..

کۆمێدیاکانی شکسپیر. . حه یده ر عه بدولره حمان

وەك چۆن شكسپير لەتراژيديادا نووسەرێكى شانۆيى كەم وێنە بووە، لەهەمان كاتيشدا لە نووسينى شانۆى كۆمێديشدا باڵا دەست بووە.

ئەو لە تەمەنی خۆیدا 17 شانۆگەری کۆمەدی نووسیووە، هەندێ جار کۆمەدیای شکسپیری، بە کۆمەدیای ڕۆمانسیش ناودەبرێت.
لەسەردەمی ئەلیزابیسی دا کۆمیدیا مانایەکی جیاوازی هەبوو، جێگەی بایەخی پاشاکان و زۆرینەی خەڵکی بووە، زۆر جاران کە دەبوا شانۆگەرییەکان بە ئەنجامێکی بەختەوەر کۆتاییان پێ بێت، بەڵام شکسپیر بەحەزی زۆرینەی بینەرانی کردووە، کە ئارەزوویان ئەوە بووە تراژیدیاکانی شکسپیر بەو کۆتاییە مەرگەساتانە نەبێت، کە دووچاری جۆرێك لە دڵگرانی و خەمێکی دەکردن، بەلەناوچوونی کاراکتەرە ئەرێنی و ڕۆمانسییەکانی و سەرکەوتنی خیانەت کاران و چاوچنۆك و تەماع کارانی دەسەڵات.
ئەگەرچی شسکپیر ویستویەتی درۆ لەگەڵ واقیع دا نەکات و ڕووداوەکان وەك خۆی بەرجەستە بکات، لەگەڵ بینەرانی خۆیدا ڕاستگۆ بێت، بەڵام هەمیشە بینەر ویستویەتی ئەوەی لەواقیع دا دەیبینی لەشانۆ و سینەمادا دووبارە نەبێتەوە، خوازیاری ئەوە بووە، شتێ ببینێ کە ئاواتی بێ دەخوازێ و بەشێکە لەخەون و ئاواتەکانی.
بۆیە شکسپیر ویستی لەڕێگەی نووسینی شانۆی کۆمەدی ئاواتی بەشێك لەو بینەرانە بەدی بێنێ، بەرەچاو کردنی ئەوەی کە هەموو بینەران لەبەرچوون و دنیا بینیدا وەك یەك نین، وەك چۆن زۆرێك لەبینەران بەشانۆگەرییە تراژیدییەکانی کاریگەر دەبن، بەڵام بەشێکی تر هەن ئارەزووی شانۆی کۆمەدی دەکەن .
لەلایەکی ترەوە شکسپیر بەم چەند شانۆگەرییە کۆمەدییە ویستویەتی بڵێ ئەو دەسەڵاتی بەسەر هەمووفۆرمەکی شانۆییدا دەشکێ و بە تەنیا تراژیدیا نەبەستراوەتەوە.
بۆیە خۆی لەزۆر فۆرمی جیا جیای شانۆیی داوە، بەهەمان ئاستی شانۆگەرییە تراژیدیاکانی.
ئەم حاڵەتە هەر تەنها لەشانۆدا نەبووە، بەهەمان شێوە لەسینەماشدا، هەر تەنها شانۆگەرییە تراژیدیاکانی شکسپیر نەکراون بەفیلم، بەڵکو زۆرێك لەشانۆگەرییە کۆمەدی و ڕۆمانسییەکانیشی.
ئەو شانۆگەریانە لەسینەماشدا هەمان سەرکەوتنیان بەدەست هێناوە کە لەشانۆدا هەبووە.
گرنگترین شانۆگەرییە کۆمەدیەکانی شکسپیر بریتی بوون لە :
(خەونی نیوەشەوی هاوین، کارەکان بەکۆتاییەکانیانەوە، وەك حەزی لەدەکەیت، سیمیلین، خۆشەویستی هەوڵەکی بە هودەیە، هاوار بەهاوار، بازرگانی ڤینیسیا، هاوسەرە خۆش بەزمەکانی وندرسون، ژاوەژاوێکی بێ ئەنجام، بیرسیلیس، میر تیر، ڕاهێنانی پلنگ، کۆمەدیای هەڵەکان، گەژەلۆکە، شەوی دوانزەهەم، دوو خزمی باشەکان، حیکایەتی زستان.
هەندێ لەڕەخنەگرانیش پێیان وابووە، ئەو شانۆگەریانەی بەکۆمەدیا

ناونراون، لەرەسەندا شانۆگەری رۆمانسین.
شكسپیر هەوڵی داوە لەرووی زمان و دیالۆگەوە، بەشێوازێكی كەمێك شەفاف ترو ساناتر شانۆگەرییەكانی داڕێژێ و زمانێكی میللییانەیان بداتێ، كە بەشی زۆریان لەم خاڵانەدا گرد دەبوونەوە:

- لەو شانۆگەرییە كۆمەدیانە بەپلەی یەكەم پشتی بەدیمەن و رووداو بەستووە ، كە لەرێگەی دروست كردنی هەندێ دیمەن و جوولەی كۆمەدی بینەر بێنێتە پێكەنین .
- ململانێ ی گەنجە دڵدارەكان كە زۆرجاران كێشەیان لەگەڵ گەورەكانییان دابوو .

*لێك جودا بوونەوەو پاشان گەڕانەوە بۆ باوەشی یەكتر، لەچوارچیوەی كۆمەڵێ دیمەنی سەرەژێرو تەنز ئامێزدا.

- تەڵەكەبازی و ئەنجامەكانی، كە بینەر زۆرجاران بەهۆی ئاشكرابوونی ئەو تەڵەكە بازیانەو ریسوا بوونی كاراكتەرەكانی دڵخۆش بووەو كەوتەتە پێكەنین.

*كێشەو گرفتەكانی ناو خێزان، كە هەندێ جار بینەر لەگەڵ ئەو واقیعە پێكەنیووە، رەنگە زۆر جاران واقیعی خۆی تێدا دەزیبێتەوەو ئەویش بووبێتە بەشێك لەرووداوو كاراكتەرەكانی.

یەكێك لەدیارترین شانۆگەرییە كۆمەدیەكانی شكسپیر (خەونێك لەنیوەشەوی هاوین دا) ی شكسپیرە، كە دەكەوێتە نێو چوارچیوەیەكی خەیاڵی،هاوكوف لەگەڵ واقیع داو رووداوەكانی لە(ئەسینا) روودەدەن.

لەو نمایشەدا كاراكتەری (بۆتۆم) دەبێتە گوێ درێژو ئاشقی تیتانیای شاژن دەبێت، بۆیە هەندێ جار نمایشەكە بەناوی(خەونی بۆتۆم) یش ناونراوە.

هەروا نمایشی (شەوی دوانزەهەم) شانۆگەرییەكی كۆمەدی نەبووە كە هەر تەنها خەڵك بهێنێتە پێكەنین، بەڵكو لەبنەچەدا شانۆگەرییەكی تراژیدی بووە، بەڵام شكسپیر بەرگێكی خەیاڵی لە بەر كردووە.

شانۆگەرییەكی لەناو شانۆگەرییەكی تر داڕشتووە و دابەشی كردووە بۆ چەند بەشێك لەهەر یەكەكیان خەونێكی دیاری كردووە و هەموو خەونەكانیشی بەیەك بەستۆتەوە.

بەیێ زۆرێك لەرەخنەگران ئەو شێوازەی نێوان تراژیدیاو كۆمەدیایان لەشانۆگەرییەكانی شكسپیر بەشێوازی (كۆمەدیای تراژیدی Tragicomedy) ناو ناوە.

فیلمی سەردەمی ون بوون

ساڵی 2015 دەرهێنەری ناسراو (ریتشاردبراسیول) فیلمێکی کۆمەدی دەربارەی ژیانی شکسپیر بەرهەم هێنا کە تێیدا سوودی لەچیرۆکێکی واقعی شکسپیر بینیووە ، دەرهێنەر ئەو سەردەمەی لە ژیانی شکسپیر ناو ناوە (سەردەمی ون بوون) و تێیدا باس لەژیانی سادەی ڕۆژانەی شکسپیر دەکات بەر لەوەی ئەو ناودارێتیە جیهانییەی هەبێ، لەوانە باسی ئەوە دەکات کە چۆن شکسپیر چۆتە تیپێکی گەڕانی ڕێك، بەڵام دواتر لە تیپەکە بە دەریان ناوە، بۆیە بەناچاری لەجلو بەرگێکی نەناسراوادا، دەستی کردووە بەکاسبی تەماتە فرۆشی لەبازاڕەکانی لەندەن.
دەرهێنەر شکسپیری کردووە بەپیاوێکی بێ کارو کاسبی، کە ئەو بێ کاریەی زۆر جاران هەڕەشەی لەژیانی خێزانی کردووە، بۆیە سەری خۆی لەگوندەکەی خۆیان(ستراتفۆرد) هەڵگرتووە، بەو ئاواتەی بچێتە شارو دەست بکات بەکاری نووسینی شانۆگەری.
دەرهێنەر بە وەنگرتنی ئەم ڕووداوانەی ژیانی شکسپیر رووی کردۆتە شوێنی لەدایك بوونی شکسپیر کە پێشتر بەناوی (ولیەم) ناو نرابوو، بۆ ئەوەی لەوێ شوێنەوارەکانی ئەو نووسەرە بلیمەتە بەسەر کاتەوە.

منداڵانی خاوەن پێداویستی تایبەت.. محەمەد بەرزی

بە گشتی منداڵی خاوەن پێداویستی تایبەت ، ئەو منداڵەیە لە ڕووی دەروونی و پەروەردەیی و کۆمەڵایەتی و توانای جەستەیی و زمانەوانییەوە ، لە منداڵی ئاسایی جیاوازە . لە هەموو ڕوویەکەوە پێویستی بە یارمەتی و چاودێری و خزمەتکردنی زیاترە . هەر بۆیە کاتێک خێزانێک و بە تایبەتیش دایکێک هەست بەوە دەکات منداڵەکەی خاوەن پێداویستی تایبەتە ، خەمێکی گەورە و گران دایدەگرێ و تووشی ترس و نائارامی و دڵەڕاوکێ دەبێ . بێگومان ئەم حاڵەتەش پێویستی بەوەیە دایک خۆڕاگربێ و زانیاری تەواوی هەبێ و لە هەموو ڕوویەکەوە شارەزای بارودۆخی منداڵەکەی بێ و بە شێوەیەکی ڕاست و

دروست مامەڵەی لەگەڵدا بکات . تا منداڵەکەی لەگەڵ دەوروبەرەکەیدا ڕابێت و ئاسودە بژی و هەست نەکات لە هاوڕێ و هاوتەمەنەکانی جیاوازە . جا جێگای خۆیەتی لێرەدا ئاماژە بۆ چەند ئامۆژگارییەک بۆ دایکێک بکەین ، تا لە کاتی مامەڵەکردن لەگەڵ منداڵێکی خاوەن پێداویستی تایبەتدا بیزانێ :

١ – لە منداڵەکەت تێبگە ، هەندێک لە دایکان چاوپۆشی لەوە دەکەن ، یان پێیان شەرم و شورەییە منداڵەکەیان خاوەن پێداویستی تایبەتە . واتە وەک پێویست مامەڵەی لەگەڵدا ناکەن و پشتگویێ دەخەن . ئەمەش یەکێکە لە هەڵە باو و بڵاوەکان و پێویستە خۆیانی لێ بە دوور بگرن . زۆر گرنگە وەک دایکێک بەڕێز و هاوسۆزیی و زمانێکی زۆر شیرین و ئاسان و سادەوە قسە لەگەڵ منداڵەکەدا بکەی ، هەر چۆن قسە لەگەڵ منداڵێکی ئاساییدا دەکەی . تو□□ مەبە و تۆنی دەنگت بە شێوەی نەگونجاو مەگۆڕە ، تا تێبگات و بزانێ لە تۆ کەمتر نییە . هەوڵبدە لە هەموو شوێنێک پێکەو□ بن . کاتێک کارێکی باش دەکات ، ستایشی سەرکەوتنەکەی بکە ، ئەگەر چیش کارەکە گەورە ، یان بچووکیش بێ . با لە ما□□دا دەست و تام و بۆنی شتەکانی دەوروبەری بکات ، چونکە بەکارهێنانی هەموو هەستەکانی گرنگن . تۆ و هەموو ئەندامانی خێزانەکە ، لە مامەڵە کردن لە گەڵ منداڵەکەدا ، پابەندی یەک بۆچوونی یەکگرتووبن . کاتێک شێوازێک لە فێربوونی منداڵەکەدا سەرکەوتوو نا بێ ، هەوڵبدە ڕێگەی باشتر تاقی بکەیتەوە ، هانی منداڵەکەت بدە پشت بە خۆی ببەستێت . ڕێگای بدە پەیوەندی کۆمەڵایەتی لەگەڵ هاوتەمەنەکانی ناو خێزان و گەڕەک و باخچە و قوتابخانەدا دروستبکات و یارییان لەگەڵدا بکات . چونکە تۆژینەوە پزیشکیی و دەروونییەکان ، گەیشتوونەتە ئەو ڕاستییەی : (تێکەڵکردنی منداڵی خاوەن پێداویستی تایبەت لەگەڵ منداڵی ئاساییدا ، یارمەتیدەرێکی زۆر بە سوودن بۆ پەرەپێدانی توانا جیاوازەکانی) . پاشان کاتێک یارییەک دەشکێنێت وخراپی دەکات ، سەرکۆنە و هاواری بەسەردا مەکە ، دەکرێ ئامۆژگاری بکەی یارییەکانی بیپارێزێ . بەردەوام چاودێری تواناکانی منداڵەکەت بکە و تێبکۆشە تا پەرەی زیاتری پێ بدەی .

٢ – ئاگاداری ئەو□ بە لە کاتی قسەکردندا ڕاستەوخۆ سەیری چاوەکانی بکەیت ، چونکە ڕوانینی ڕاستەوخۆی قسەکەر بەرامبەر گوێگر ، دەبێتە هۆی تێگەیشتنی زیاتر لەو بابەتەی باسی دەکرێت . سەرباری ئەوەی منداڵی کەمئەندامی دەروونی لە ڕێگای نیگاکانی چاوەکانی تۆوە درک بە گرنگی ئەو شتانە دەکات کە دەتەوێ بۆی باسبکەی . دووربکەوەرەوە لە ڕستەی درێژ ، ناوە ناوە لە نێوان وشەکانی ڕستەکەدا بوەستە و تا دەتوانی ڕستەی کورتیشی بۆ بەکاربهێنە ، تا تێبگات باسی چی بۆ

دەکەی . پاشان تووڕەیی خۆت لەدەست مەدە ، چونکە پێویستە ئەوە بزانیت هەندێکجار کەسی خاوەن پێداویستی تایبەت ، ناتوانێ بە زوویی قسەکانت وەربگرێت و لێت تێبگات . بۆیە ئارام بە و دان بە خۆتدا بگرە ، چونکە تووڕەیی و هەڵچوون دۆخەکەی خراپتر دەکات ، خۆشت لە ناو و ناتۆرە و وشەی سووکایەتی بە دووربگرە ، کە دوو هێندە زیان و ئازاری پێدەگەیەنێت .

٣ – بە بارودۆخی منداڵەکەت لە ڕۆژنامە و گۆڤار و بڵاوکراوەکاندا ، کات بۆ خوێندنەوە تەرخان بکە و زۆر بخوێنەرەوە ، بە دوای چەندین سەرچاوی باوەڕپێکراودا بگەڕێ و زۆرترین زانیاری کۆبکەرەوە ، خۆت

بکە بە کەسێکی شارەزای دەنەرم بەی . فێری شێوازە ڕاستەکانی مامەڵە کردن بە لەگەڵیدا . شان بە شانی ئەو چالاکیانەی بۆ ئەو لەبارن ، بەردەوامیش پەیوەندی لەگەڵ پزیشکەکەیدا بکە . تا بەردەوام ڕادەی گەشەکردنی بزانی و ئاگاداری ئەو هۆکارانەش بی ، کە یارمەتیدەرن بۆ بەرەوپێشچوونی حاڵەتەکەی . پاشان لە داواکردنی یارمەتیدا لە ئەندامانی خێزان و هاوڕێکانت سوود وەربگرە و شەرم مەکە ، تا کەمێک ئەرکی سەرشانت سووک بکەن و بە شێوازی جیاواز یارمەتی و هاوکاریت پێشکەش بکەن ، هەروەها دەتوانی بە دوای ئەو شوێنانەدا بگەڕێیت ، کە یارمەتی و ئامۆژگاری و خزمەتگوزاری پێشکەش بەو دایک و باوکانە دەکەن ، کە منداڵی خاوەن پێداویستی تایبەتییان هەیە . بێگومان بە گەڕانیش لە ئینتەرنێتدا ، دەتوانی هەندێک ماڵپەڕی باوەڕپێکراو بدۆزیتەوە ، کە بە بەردەوامی ئامۆژگاری پیشکەش بەو جۆرە خێزانانە دەکەن . دیارە هەر تۆ بە تەنها نیت ، جیهانە فراوانەکەی ئینتەرنێتیش تۆ بە تەنها جێ ناهێڵێ ، دەتوانی کۆمەڵێک دایک و باوک بدۆزیتەوە ، کە هەمان کێشەی تۆیان هەیە ، ئەو دەمە ئاشنای کۆمەڵەی پشتیوانیش دەبی ، چ لە ناو شارەکەی خۆتدا و چ لە جیهاندا .

٤ – لەوانەیە بەبێ مەبەست منداڵەکەت بە کەم بزانی ، یان وا سەیری بکەیت هەست بکات لە ئاستی هاوتەمەنەکانیدا نییە . دەبێ زۆر باش ئاگاداری ئەوە بی ، پەرۆشی زۆرت بۆ پاراستن و ڕێگرتن لە یاریکردنی لەگەڵ هاوتەمەنەکانیدا ، لەترسی ناو و ناتۆرە و قسەی ناشیرین و زیانی دەوروبەرەکەیدا، وا دەکات هەست بە کەمی و لاوازی بکات و نەتوانێ بە تەنیا ڕووبەڕووی ژیان ببێتەوە .

٥ – هەموو هەوڵەکانت تەنها بۆ خوێندنەوە و لایەنی تەندروستی منداڵەکەت تەرخان مەکە و لایەنی گرنگی کۆمەڵایەتیش لە بیر بکەی ، کە هۆکاری سەرەکی تێکەڵبوونی منداڵەکەتە لەگەڵ هاوڕێکانیدا . چونکە لە بیرکردنی ئەم لایەنە گرنگە ، کاردانەوەی زۆر خراپی بە

منداڵی خاوەن پێداویستی تایبەت هەیە . هەر بۆیە پێویستە لە چالاکی و بۆنە و سەیران و گەشتەکاندا هاوبەشی بکات . پاشان بەدواداچۆنیش بکە ، تا لەوێش دڵنیابی مامۆستاکانیش پەیوەندی باشیان لەگەڵ منداڵەکەتدا هەیە .

٦ – تا دەتوانی بە دەم و لەبزەکی زۆر شیرینەوە باسی کەسە سەرکەوتووەکانی پێداویستی تایبەت بە منداڵەکەت بکە ، کە بەو حاڵەتەشەوە توانیویانە دەستکەوتی مەزن و پڕ بەها بە دەستبهێنن ، باسی چیرۆکی سەرکەوتن و بڵاوبوونەوەی ناو و ناوبانگیانی بۆ بکە ، کە بوونەتە هاندەر بۆ کەسانی تر . بەم ڕێگایەش منداڵەکەت هەستدەکات ، کە ئەویش وەک ئەوان دەتوانێ کاری گرنگ بکات و هیچ شتێک نییە بتوانێ ڕێگا لە سەرکەوتنی بگرێ .

٧ – هەوڵبدە گەشە بە بوارەکانی تەکنەلۆژیا بدات : بە پەرەپێدانی تواناکانی منداڵەکەت ، سود لە پیشکەوتنی تەکنەلۆژیا وەربگرە . چونکە ئەمڕۆ زۆر بەرنامە و یاری تایبەت بە منداڵانی خاوەن پێداویستی تایبەت و ئەوانەی کیشەی فێربوونیان هەیە دروستکراون ، کە دەتوانن گەشە بە توانا و جموجۆڵە جیاوازەکانیان بدەن .

٨ – پێویستە منداڵەکەت فێربکەی شەرم لەو کەرەسانە نەکات ، کە بەکاری دەهێنێ . پاشان هەوڵ نەدات وەک باقی هاوڕێکانی بە شێوەیەکی سروشتی دەربکەوێ . بەڵکو پێویستە ڕێز لە جیاوازییەکان بگرێ و بارودۆخی خۆی وەک منداڵێکی خاوەن پێداویستی تایبەت قبوڵ بکات ، ئەوانەش فێربکرێن ، کە لە دەورووبەرین بارودۆخ و جیاوازییەکانی ئەویش قبوڵ بکەن .

٩ – بە وردی چاودێری بکە ، لەوانەیە منداڵەکەت کیشەی پەیوەندیکردنی لەگەڵتدا هەبێ . یان داوا و ئارەزوو ، یان تووڕەیی خۆی دەربارەی شتێک دەربڕێ . بۆیە چاودێریکردنی ڕەفتاری منداڵەکەت ، هۆکاری سەرکییە بۆ پەیوەندیکردن لە گەڵیدا و زانین و ڕاهاتن لە هەڵسوکەوتەکانی . ئەمەش وادەکات بزانیت گۆڕانکاری دەروونی بەسەردا هاتووە ، یان هەڵسوکەوتەکانی ئاساییە .

١٠ – هەوڵبدە کاری سووکەڵەی پێ بسپێرە و چاودێری بکە . با خۆی کراسەکەی لەبەر بکات و سەری خۆی دابهێنێت و میوە و خواردنی خۆی بخوات . هەموو جارێکیش بۆ ئەو کارانەی بە باشی ئەنجامی دەدات بە گەرمی دەستخۆشی و ستایشی بکە . چونکە ورە و هێز و توانای پێ دەبەخشێ .

١١ – زۆر گرنگە بە هۆی بارودۆخەکەیەوە خۆڕاگر بی و نا ئومێد و گلەیی لە بەختی خۆت نەکەی . بەردەوام ئارام و گەشبین بە ، چونکە بە ئارامی باشتر دەتوانی مامەڵە لەگەڵ کێشەکانیدا بکەی . مەهێڵە هیچ شتێک سەرقاڵت بکات لەوەی گرنگە . واتە تا زیاتر هاوکاری

بکەیت و بە سۆزە و خۆشەویستییەوە هەڵسوکەوتی لەگەڵدا بکەیت و بەرامبەر کێشەکانی خۆڕاگربی ، کاردانەوەی گەورەی لەسەر منداڵەکەت دەبێ .

١٢ – هانی منداڵەکەت بدە منداڵانی دیکەی خاوەن پێداویستی تایبەت بناسێت و ئاشنای چیرۆکەکانیان بێ ، تا بزانێ منداڵی پێداویستی تایبەتیش دەتوانی زیرەک و ژیانی خۆشی هەبێ .

لە دواجاردا زۆر پێویستە خزم و کەسانی نزیکی دایک و باوکی ئەم جۆرە منداڵانە ، ڕێز لەو دایک و باوکانە بگرن و هەستیان بریندار نەکەن و هەرگیز ئەم جۆرە پرسیار و قسانەیان ڕووبەڕوو نەکەنەوە : ئ – منداڵەکەت ئاسایی دەردەکەوێت و هیچ شتێکی نائاسایی تێدا نابینم . ب – ئایا منداڵەکەت ئەنجامی بۆماوەییە ؟ . پ – دڵنیام ئەو چاکدەبێتەوە ، وایە ؟ . ت – بۆچی دوای منداڵی یەکەم وازت لە منداڵبوون نەهێنا ؟ . ج – بە ڕاستی تۆ دایکێکی مەزنی ، نازانم چۆن بەرگەی ئەو هەموو کێشانەی دەگریت . چ – دامەنیشە باسی خزمێکی خۆتی بۆ بکەی ، کە هەمان دۆخی ئەوی هەیە و مەکەوە بەراوردکردنی نێوانییان .

تێبینی : بۆ ئەم باسە سوود لە چەند سایتێکی عەرەبی و ئینگلیزی وەرگیراوە .

هەڵبژاردەیەک لە شیعرەکانی (جیویل کێلچێر).. نووسین و وەرگێرانی: ناڵە حەسەن

- (ڕزگاربوون لە خۆم)
  چەندجار بە بێدەنگی گریاوم
  کە دەبێ لەخۆم ڕزگارم بێ
  لە ناوەڕاستی شەودا
  جووڵەکردن
  بێحەد ترسناکە

و□ا مە تۆقێنەرەکەش
لەوانەیە
لەدەرەوەی تواناکانی من بێ
کە هەردوو دەستم
زۆر بچووکن
کەس نا بێت بە تەنیا هەست بەوە بکات ..!

- (دەی تەنها ماچم بکە)

دەی تەنها ماچم بکە
لێگەڕێ با قژی شێواوم
بەنێو پەنجەکانتا بڵا و بێتەوە

پێم بڵێ هیچ شتێک پێویست بە تەواوبوون ناکات و
هیچ کاتژمێرێکیش پێویستی بە گەڕانەوە نییە

تۆ کە دەنگی منت هەیە
هیچ زەنگێک بێدەنگ نییە
لە جیاتی ئەوە با وەش بە تۆدا بکەم و
لەوێشدا بمێنمەوە

پیاوێک داوام لێناکات ببم بەکەسێک
کە ئەو دەیەوێت
بەڵام ڕێگەم دەدات کە خۆم بم
وەک ئەوەی کە هەم

گڕێکی زەردی هەوەس
لە جەستەیەکی باریک ئاڵاوە
ئیدی دەچێتە نێو باوەشی
وەک سەلامەتترین بەندەر
بۆ چاودێری و دڵنیایی ..!

- (شیعری خۆشەویستی)

دوێنێ شەو عەشقمان کرد
لەژێر ئەستێرەکاندا
مانگیش ڕووەو خوارەوە
چاوەکانی دەتروکاندن و دەیبینین
بە جەستەی رووتەوە ل□ نیو تاریکیدا
ڕاکشا بووین

وەک ڕەگە رووتەکانیش
بەنێو قەد و ئەنیشکی ڕووەکە گ□یوەکان
چوبووینە خوارەوە
ببووین بە قەستانەی زستانە بریقەدارەکان
جەستەی ئەو پیاوەی من خۆشمدەوێ
بە دەم داخراوەیی و لێو لەسەروەک دانان
زمانی گوڵەکان پڕ دەکات لە شاگەشکەیی
بە تامەزرۆیی و بەبێ وچان
دەمتوانی
وێڵی نێو کیشوەری
دۆڵە زێڕیینیەکانت بم
تا ڕۆژگارە دڵگەشەکان
بەیانییەکی نوێ
بە هەڵکشان بە نێو قووڵاییەکانی
نهێنییەکانی بوونت / بدۆزێتەوە …!

- (لەبیرکردن)

ئەو بە پێستی بەردەوە دەڕوا
بۆ ئەوەی خوێنی لێنەڕژێ و
سەر شۆستەکان پیس نەکا

بە مەبەست چاوەکانی دادەخا و
هەوڵدەدا
شتەکانی بیرکەوێتەوە

خوێنبەرەکانی پشت چاوی
بە نەخشە ڕێگایەکی شین
وەک هەر کەسێکی تر
بەرەو دەریای دەبەن …!

- (هەست گۆڕینەوە)

کە زمان بە جەستەمدا
دەهێنی
دڵم لەنێو ئارەزووەکانت دەتوێتەوە

گوێچکەکانم دەبن بە با
ڕەگی دەمارەکانم دەگۆڕێن

جەستەم دەتوێتەوەو
گەدەم دەبێت بە دووا نەیەک
لەگەڵ مانگدا

تەڕمکە تا ئەو دەمەی
ون دەبم ل□ نێو تیشکێک
وەک ڕیشاڵی سەر بەردە بچووکەکان
بە باڵی زۆرەوە
هێلانە دەکەن ل□ نێو دەستەکانی تۆدا …!

- (ونبوون)

ونبوون
مەتەڵێکی ئەستێر□ ییە
کە وەک ئاو
هەناسە دەدات و
وەکو بەردیش دەهاڕدرێ …!

- (خۆت کۆکەرەوە)

لە کەنار دەریا یەک خۆت کۆکەرەوە
منیش دێم و لەوێدا خۆشمدەوێی
خۆت کۆکەرەوە لەگەڵ شتە کێوی یەکان دا
لەگەڵ گۆرانییەکانی چۆڵەکە و کەفی دەریا
لێگەڕی با جوانییەکی شێتانەش خۆی کۆبکاتەوە
ل□ نێو چاوەکانت بدرەوشێتەوە و بانگم بکا
چونکە من ئارەزووی پیاوێک دەکەم
ل□ نێو قژیدا بۆ شتە کێوی یەکان هێڵانی چێبکا
ئەو پیاوەی گڕو بڵێسە ماچ دەکا …!

_ کورتەیەک لە ژیان و بەرهەمەکانی (جیول کێلچێر) :

جیول کێلچێر یەکێکە لە شاعیرە مۆدێرنەکانی ئەمریکا ،، بە فۆرم و ڕوئیایەکی نوێوە شیعر دەنووسێت ، لە لە ۲۳ی مەی ساڵی ۱۹۷٤ لە (پەیسۆن) لە دایک دەبێ و لە (ئەلیسکا) ژیان بەسەر دەبات . لە تەمەنی شەش ساڵیدا ئەوەی لەخۆی هەستپێکردووە کە حەزێکی تایبەتی بە شیعر و گۆرانی و مۆسیقا هەیە .. هەر لە تەمەنی گەنجێتییەوە بە وشیارییەوە هەنگاوی بەرەو گەیشتن بە خەونەکانی ناوە ،، لەم نێوەندەشدا دایک و باوکی پاڵپشت و هاوکاری بوون . جیول خاوەن بەهر□ یەکی فرەڕەهەند بووە .. لەپاڵ شیعر نووسین ، خولیای مۆسیقا

و گۆرانی گوتن و کاری ڕۆژنامەگەری و هاوکات تێکستی بۆ گۆرانیش نووسیوە و کاری نواندنیشی کردووە . جیول لە ساڵی ١٩٩٨ یەکەم کۆمەڵە شیعری خۆی بەناوی (شەوێک بەبێ زریپۆش) ب□ڵاودەکاتەوە .. ئەم کتێبەی دەنگدانەوەیەکی زۆرباشی دەبێت بە پێی سەرچاوەکان دەبێت لە یەکێک پڕفرۆشترین کتێبی ئەوساڵەی (نیۆرک تایمز) لە (کالیفۆرنیا) شیعرەکانی (شەوێک بەبێ زریپۆش) .. شیعری ناسک و پڕ چێژن ، لەڕووی زمان و وشە و دەستەواژەی شیعریەوە لە ئاستێکی بەرزی جوانکاریدان .. لەنیو شیعرەکانی ، بە قووڵی تەعبیری لە هەستەکانی خۆی کردووە .. پەیوەندییەکی پتەوی لەگەڵ ناوەوەی خۆی و دەرەوەی خۆی رەسم کردووە .. جیول بۆ پێشەکی کتێبە شیعرییەکەی دەنووسێت (من بۆ تەقاندنەوەی ئەو بێدەنگییەی ناوەوەی خۆم دەنووسم ، بۆ کردنەوەو دۆزینەوەی کایەکانی ڕۆح و ئاشکراکردنی هەستەکانی بینین و گەیشتن بە ئاشتی و ئارامی ، هاوکات بە چڕی هەستەکانی یەکەمین ئەزموونی خۆشەویستی خۆی و وانەکانی ڕاستی و متمانە و وانەکانی خیانەت و ساڕێژبوونەوەی برینەکان باسدەکات . هەر لەو پێشەکییەی (شەوەکانی بێ زریپۆش)دا لە پەرەگرافێکیتر ،، پێ لەسەر قسەکانی (دیلان تۆماس) ی شاعیر دادەگرێ و دەڵیت / شیعری جوان لەنێو واقیعەوە هەڵدەقووڵی دونیا هەرگیز وەکو خۆی نامێنیتەوە ، شیعری جوان لە هەوڵی مانەوەی جوانیەکان دا دەبێت . یان شیعری باش یارمەتی ئەوە دەدات کە گەردوون بە ناوازەترین شێوە دەرکەوێت ، یان یارمەتیدەری هەرکەسێک دەبێت بۆ فراوانکردنی مەودای مەعریفە و زانین لەنێو ئەو رووبەرەی کە دەورەیداوە .) .. وەکو گوتمان جیول کەسێکی پڕ وزە و خاوەن توانا و بەهرەیەکی فرە ڕەهەند بوو .. لە شەش ساڵییەوە دەستی بە گۆرانی گووتن کردووە . لەگەڵ دایک و باوکی لە (قاوەخانەیەکی ساندیاگۆ) بەردەوام مۆسیقا و گۆرانییان پێشکەس کردووە ، لە تەمەنی پانزە ساڵی یەکەمین ئەلبوومی گۆرانی لە ساڵی ١٩٩٥ بەناوی (pieces of you) ب□ڵاوکردۆتەوە . ئەم ئەلبوومەی ڕیکۆردێکی باشی شکاند زێتر لە سیی ملیۆن دانەی لێ فرۆشرا .. لەدوای ئەوە چەندین ئەلبوومی تری بەرهەم هێناوە ،، جیول کاری نواندن و ئەکتەریشی کردوە لە ساڵی لە ساڵی ١٩٩٩ وەک کارەکتەری سەرەکی بەشداری لە فیلمی (Rides with the devil) کردووە ، کە بەم کارەی لە ئاستێکی بەرین دەناسرێ و دوای ئەوەش لە چەند کارێکی تری نواندن بەشداری دەکات .. جیول لە ساڵەکانی دوای دوو هەزار بە تایبەت لە دەوروبەری ساڵەکانی دووهەزار و چوار و دووهەرار و شەش ، لەو د□رانە بە چڕی ئیش لە سەر مۆسیقا دەکات و چەندین ئاواز یان مۆسیقای سەما بەرهەم دەهێنێ .. جیول لەبواری مەدەنی و مافی مر□ق و ئازادییەکانی تاک

ئاکتیڤیست و چالاکوانەکی پڕ وزە بووە .. لەبارەی ژیانی تایبەتیش / جیول لە مانگی ئابی ٢٠٠٨ لە (باهاماس) هاوسەرگیری لەگەڵ خۆشەویستە دێرینەکەی دەکات ، کە پاڵەوانی (ڕۆدیۆ تای مەرایە) ، لە تەموزی ٢٠١١ بە لەدایکبوونی کوڕەکەی (کاسە) جیول دەبێ بە دایک ، دوای ئەوە لە ساڵی ٢٠١٤ لەگەڵ هاوسەرەکەی پلانی جیابوونەوە دادەنین .. ئەوەی شایانی باسە جیول هێشتا لە ژیان بەردەوامە .

جانیوەری ٢٠٠٣

بۆ هاناوەچوون بە یارمەتیدانی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئێران!.. نووسینی: عەبدولڕەحمان گەورکی

ئاوەدانەوەیەک لە پڕۆژەی (کۆلۆنیالیزم و کۆنەپەرستان) دژ بە راپەڕینی خەڵکی ئێران!

هاوکات لەگەڵ نزیکبوونەوەی رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئایینی لە ئێران، سازشتکارانی رۆژئاوایی وەخەکەوتوون لە سەر هەوڵی سازان لەگەڵ دیکتاتۆرییەت، “کوڕەکەی شای دیکتاتۆری پێشوو” بخەنە سەر کورسی “وەکالەت(!)” بۆ خەڵکی ئێران، هەتا رێگە خۆش بکەن بە سەپاندنی جۆرێکیتری دیکتاتۆرییەت بەسەر خەڵکی ئێراندا. میدیای (فارسی زمان)ی سەر بەو سیاسەتە قێزەونەشیان چالاک کردووە، بە پێشخستن و سەرخستنی ئەم پڕۆژەیە، بە ئەوەی بڵێن خەڵکی ئێران جگە لە (دیکتاتۆرییەت) هیچ بژاردەیەکیتریان لەبەردەمدا نییە!

دامەزرێنەران و پشتیوانانی سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆری لە یەکێتیی ئەورووپا، هەر بەمەوە نەوەستاون و لە کردەوەیەکی بێشەرمانەدا، رێگریان کرد لە ناوزەدکردنی سوپای پاسداران لە لیستی تیرۆری ئەم یەکێتییەدا، کە دژ بە خواستی زۆرینەی هەرەزۆری ئەندامانی پەرلەمانی ئەوروپایە. پێش ئەمەش شاهیدی لێدوانەکانی وتەبێژی وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکا بووین لە پەیوەند لەگەڵ راپەڕینی سەراسەریی خەڵکی ئێراندا کە وتی: “ئێرانییەکان خوازیاری

چاکسازین لە وڵاتەکەیاندا، نەک رووخاندنی دەسەڵاتی دیکتاتۆری(!)”

دیمەنە سەرنجڕاکێشەکانی سیاسەتی سازان لەگەڵ دیکتاتۆر و، دووریش نیە لە چاوەڕوانی کە دیمەنە سەرنجڕاکێشترەکانیتریشی بێتە بەر چاو!، پێش هەموو شتێک ئاماژەن بە بەرەوپێشەوەچوونی راپەڕینی خەڵکی ئێران و سەرکەوتنی بەسەر دەسەڵاتدا و نیشانەی نزیکبوونەوەی رووخاندنی ئەم دەسەڵاتەیە. بۆیە سەرهەڵدانی دیاردەی (وەکالەتخوازی بە کوڕی شا) و، “هەنگاوە سازشتکارانی ئەوروپی” دوو رووی پڕۆژەیەکی “کۆنەپەرستی-کۆلۆنیالیزم”ن لە دژی خەڵکی ئێران و بە بەردەوامیدان بە “دیکتاتۆریەت لە ئێراندا.

لە کولتوری سازشتکاراندا “بەرژەوەندخوازی” جێگرەوەیەکی باشە بۆ “شەرەف” و “دادپەروەری” و “مافەکانی مرۆڤ”. هەر بەم هۆیەشەوەیە بە ئاسانی چاوپۆشی لە تاوانەکانی “تیرۆر” و (بانکەوانی تیرۆریزم لە جیهاندا) دەکەن و سوپای پاسدارانی دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئێران بە “تیرۆریست” نازانن. چون لەم کولتۆرەدا و لە روانگەی ئەوانەوە بڤەیە!

بە هەموو لایەک روونە کە سیاسەتی “سازان لەگەڵ دیکتاتۆر” زۆر زیانبەخش و قێزەونانەیە و دژی شارستانیەتی مرۆڤ و کۆمەڵگای مرۆڤایەتییە. چونکە بە هەماهەنگی و هاوکاریکردن لەگەڵ دەسەڵاتی دیکتاتۆر هەوڵ دەدات کۆمەڵگای مرۆڤایەتی لە جووڵە و پێشکەوتن و بەرەوپێشەوەچوون بخات. دژایەتیکردن و رێگریکردن لە ناوزەدکردنی سوپای پاسدارانی لە لیستی تیرۆر لەلایەن یەکێتیی ئەوروپاوە، سازان لەگەڵ دەسەڵاتێکی دیکتاتۆرییە کە شەرعیەتی جەماوەری نییە و هەر بەو سوپای پاسدارانە، هەموو خاکی ئێران (هەروەها زۆرێک لە وڵاتانی ناوچەکە و جیهانیش)ی خەڵتانی خوێن کردووە. بێ هۆ نییە کە دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئایینی لە ئێران لە لایەن کۆمەڵگای نێودەوڵەتیەوە وەک (بانکەوانی گەورەی تیرۆر لە جیهان) و (گرنگترین هۆکاری نائەمنی) لە ناوچەکە و جیهاندا ناسراوە.

ڕێگریکردن لە ناوزەدکردنی سوپای پاسداران لە لیستی تیرۆری یەکێتیی ئەوروپا، نەک هەر قێزەونانەیە، بەڵکو دژی پرۆسەی شارستانیەت و مرۆڤایەتی و بیروڕای گشتییە لە جیهان و بەتایبەتی خەڵکی ئەوروپادا و دەبێتە هۆی هاندانی دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران بۆ توندوتیژی و خوێنڕشتنی زیاتر. ئەم هەنگاوەی یەکێتیی ئەوروپا ئەوە دەردەخات کە پشتیوانیکردنی زارەکی دەوڵەتانی ئەوروپا لە راپەڕینی خەڵکی ئێران، “فریودەرانە” و، وەستانیان لە تەنیشت

خەڵکی ئێران "رەوایەتی" و، گەڕاندنەوەی ناوزەدکردنی سوپای پاسداران وەک تیرۆریست بۆ دادگا "قەزەونانە" و هەڵەیە. چونکە لە زۆر نموونەیتردا، ئەم یەکێتییە و ئەم دەوڵەتانە بەبێ ئەوەی روو لە دادگا بکەن و بڕیار بە دادگا جێبهێڵن، ئەمجۆرە ناوزەدکردنانەیان لە دژی "ئۆپۆزیسیۆنی ئێران"ی ئەنجام داوە و بە پێچەوانەوە، ئەوە دادگاکانی ئەوروپا و ڕۆژئاوا بوون کە بەرانبەر بە سازان و سات و سەودای دەوڵەتانی ئەوروپایی لەگەڵ دیکتاتۆری ئێران، (داد)یان هەڵبژارد و ئەو دەوڵەتانەیان ناچار کرد ملکەچی یاسا بن و ناوزەدکردنی ئۆپۆزسیۆنی ئێران بسڕنەوە!

ئەوەی کە شەرمەزاربوونی یەکێتی ئەوروپا و ڕەهەندەکانی زیاتر دەردەخات، "هاوکاتبوونی پێچەوانە"ی ئەو هەنگاوەیانە لەگەڵ راپەڕینی خەڵکی ئێران دژ بە دەسەڵاتی ئایینی لە ئێران و هەروەها هاوکاتبوونیەتی لەگەڵ پڕۆژەی (کۆنەپەرستان) و (کۆلۆنیالیزم) بۆ رزگارکردنی دەسەڵاتی ئێران لە رووخاندن. هەروەک چۆن خەڵکی ئێران بە کەمتر لە رووخاندنی دیکتاتۆر رازی نەبوون و رازی نابن، لەدەرەوەی ئێرانیش خەڵکی ئێران بە "پشتیوانیکردنی زارەکی" و "سەرکۆنەکردنی رواڵەتی و بە کردەیی دیکتاتۆری ئێران" و "سزادانی دڵۆپ بە دڵۆپ"ی ئەم دەسەڵاتە فریو نادرێن و بە کەمتر لە ناوزەدکردن و هەڵوەشاندنەوە و لە ناوبردنی تەواوەتی سوپای پاسداران و وەزارەتی بەدناوی ئیتڵاعات و هەموو داو و دەزگاکانی دەسەڵاتی خوێنڕێژی ویلایەتی فەقیهی رازی نابن!

ئەزموونەکانی گەل بە درێژایی مێژوو ئەو راستییە دەسەلمێنن کە خەڵک بەسەر دیکتاتۆرییەتدا سەردەکەون و دیکتاتۆرەکانیش فڕێ دەدرێنە زبڵدانی مێژووەوە. چارەنووسی ئەو کەس و لایەنانەی (سازان لەگەڵ دیکتاتۆر)یان کردۆتە پیشەی خۆیان یان خزمەتکردن بە دیکتاتۆر، زۆر بە ئازار دەبێت! یەکەم دەرەنجامی ئەو هەنگاوەی یەکێتیی ئەورووپا ئەوەیە کە سازشتکاران لە (شۆڕش) و (گۆڕانکاری) لە ئێران دەترسن. چونکە ئەوان لە مانەوەی دیکتاتۆرییەتدا بەدوای بەرژەوەندی خۆیانەوەن و لە سەرهەڵدان و سەقامگیربوونی ئازادی و دیموکراسی لە ئێران، سیاسەتی خۆیان بە مردوویی دەبیننەوە.

شارەزایانی سیاسی و کۆڕ و کۆمەڵە کارناسەکانی پەیوەندیدار بە کار و باری ئێران لەسەر ئەو باوەڕەن کە رێژەیەی بەرفراوانی کۆمەڵگەی نێودەوڵەتی، بە پشتبەستن بە کارنامەی ڕەشی دەسەڵاتی دیکتاتۆرییەت لە هەردوو دیوی سنوورەکانی ئێران، خوازیاری ناوزەدکردنی سوپای پاسدارانن لە لیستی تیرۆر و نەهێشتنەوەی ئەو هێزە تیرۆریستییە.

خانمی مریەم رەجەوی لەم پەیوەندییەدا رایگەیاند: "تاوان لە ئێران کەمتر هەیە کە سەرچاوەکەی سوپای پاسداران نەبێت. تا ئێستا لە ناوچەکەدا هیچ شەڕخوازی و تاوانەکی گەورەی تیرۆریستی رووی نەداوە کە پاسداران هۆکاری راستەوخۆ یان ناڕاستەوخۆی نەبن".

دەسەڵاتی دیکتاتۆری ئێران دەیەوێت وا نیشان بدات کە "بەدیلەکی دیموکراتی" لە گۆڕەپانی راپەڕینی گەلدا بوونی نییە و "ڕووخاندنی ئەم دەسەڵاتە" بە مانای گەڕانەوەیە بۆ "دیکتاتۆریەتی حەمەرەزاشای پەهلەوی" یان "بشێوی و ئەنارشی" لە ئێران و ناوچەکە. بەڵام راستییەکانی گۆڕەپانەکە بە توندی ئەم فرت و فێڵ و چەواشەکارییەی دیکتاتۆریەت رەتدەکاتەوە. یەکگرتوویی خەڵک و ئیرادەی پتەویان بۆ گۆڕانکاری لە ئێراندا، هەروەک بەردەوامبوونیان لە راپەڕین بە گرژی، بە ماوەی چەندین مانگ، بەڵگەیە لەسەر ئەو راستییە کە ئەم راپەڕینە بە رووخاندنی دیکتاتۆریەت، خاوەنی رێبەرایەتی و رێکخستنە و مەبەستدارە و، سازشتکارانی رۆژئاوایی بێهودە هەوڵی یارمەتیدانی دیکتاتۆریەت لە ئێران دەدەن.

کۆتایی

نووسینی عەبدولڕەحمان گەورکی، نووسەر و شرۆڤەکاری سیاسی

خۆڵەمێشی.. پشکۆ ناکام

() ..گەر "اسماعیل خەیات" بە فەچکەی خۆی ، بە ڕەنگەکانی ئەندێشەی خۆی چەن پۆرترێتێکی ئەم سەرکردە و ئەو بنکردە ، ئەم سەرۆک و ئەو هەڤاڵ بکێشایە ، هەڵبەتە لە کۆچی دواییا بە هەزاران کەس ڕێ ی گۆڕستانیان ئەگرتە بەر و وەک دروشمی مەراسیمەکان ئەیانووت:...حەیف کۆستمان کەوت !!...بەڵام ئەو ئەیزانی بەکار هێنانی فەچە بە تابلۆی
بازرگانەکان وەک فەچەی پێڵاو وایە ، هەر شەوقی هەیە و ئەرزشی نییە...

().. گەر "ئاسۆی سەلطە" کاتی خۆی لە بەر دەم حەدیقەی شەعب و لە

“یوم المحافظة”
ببوایە بە مایسترۆی ئەو ڕۆژە ، هەڵبەتە پێش کۆچی دوایی لە سێ
چوار لاوە معاش و مەکرەمەی حیزبی ئەبوو …بەڵام ئەو کەمانچەکەی لە
دوو هەڵبژاردنا ئەبینی : کەمانچە وەک دەنگی خەڵکی چەوساوە و
ئازار کێش یان کەمانچە وەک”لۆتی”یەک بۆ هەڵپەڕاننی ئەم یان
ئەو..؟ بێ پەیام و دوور لە ئەخلاقیاتی هونەرمەند ؟..ئاسۆ
یەکەمیانی هەڵبژارد و لە دوورە
ووڵاتا جگە لە ئاو و هەوای غووربەت کەس ماڵ ئاوایی لێ نەکرد…

()…گەر” عمر چاوشین” بە دەهۆڵێکەوە لە “دوا ڕۆژی ئابا” قۆڵی بە
قۆڵی “برا حرس جمهوری”یەکەی بکرادیە ، دیارە مەراسیمی پرسەکەی لە
هۆڵێکی شایستە بەو و لە چەن مزگەوتێکەوە لە یەک کاتا ئەبوو ،
بەڵام ئەو هەموو ساڵانی خزمەت کردنی خۆی لە هونەرا
کردە “قەر□و□□ی□ک” تا شەوانە لە خەڵوەتخانەی پیرە بێ کەسەکان
لەسەری ڕۆژ بکاتەوە..

() گەر “عوسمان چێوار ئەوەنە دوکەڵی جگەرەکەی نەکرایە بە ناخیا و
لە جیاتی ئەحەی
کڕنو “زێڕە”یەکی بنووسیایە ، بێ شک بە مستێک تاج و نەجمەەوە خانە
نشین ئەکرا ….
بەڵام هەیهات،، دیدی چێوار وابوو کە ئەو خۆی جگە لە ئەحەی کڕنو
شایەتی سەردەمێکی
تەڵخی تێکەڵی کۆمیدیا و تراجیدیای میللەتەکەیەتی و بەهاکانی
ئینسان لەوە شکۆمەن ترن کە بۆ ئەوەی “قەرزاری” چایخانەکەی
تەلەفزیۆن نەبوایە ، خۆی بکردایە بە “قۆشمەچی” ئەم لا یان ئەولا
…بەڵام بازبازێنی ئەقڵ ئەنجامەکەی بەڵانس تێک یان و کەوتنە ،
بۆیە ئەو کۆچی دوایی کرد لە مێژووی شانۆی کوردیا هەر بە پێوە
وەستاوە..

میللەتێک حورمەتی کەسە بە توانا و ئەقڵ بە دونیا شکاوەکانی خۆی
نەگرێ، میللەتێکی کەنەفت و ئیفلیجە ، هیچ گڵۆپێکی ڕۆشنایی ڤیللا و
باغە تایبەتییەکان ناتوانێ ڕەنگی تار و تاریکی
فەرهەنگەکەی ڕوونـاک کاتەوە ،،،تیایـا ڕەش و سپی تێکەڵ ئەبێ ،
سەرتاسەر یەک ڕەنگ
ئەنوێنێ : خۆڵە مێشی..’..

پشتیوانی مانگرتنی ڕۆژی ١ی شوباتی کرێکارانی بەریتانیا ئەکەین!

پاڵپشتی تەواوەتی خۆمان بۆ مانگرتنی کرێکارانی کەرتی گشتی لە بەریتانیا کە ساڵی پار دەستی پێکرد و بۆ ئەمساڵیش سەرهەڵئەداتەوە ڕائەگەیەنین. کۆنگرەی یەکێتیە کرێکاریەکان (TUC) بانگەوازی بۆ ڕۆژێکی تایبەتی ئاکسیۆنێك کردووە لە ڕۆژی ١ ی شوباتدا وەك ناڕەزایەتیەك دژ بەو یاسایەی کە پێشکەش کراوە بۆ بەرتەسککردنەوەی مافی مانگرتن. ئەم یەکێتیە کرێکاریانە لە ڕۆژی ناوبراودا مانگرتنەکانیان ڕائەگەیەنن: یەکێتی زانکۆ و کۆلێژەکان (UCU)، یەکێتی سەراسەری پەروەردەکاران (NEU)، یەکێتی شۆفێری شەمەندەفەرەکان (ASLEF)، یەکێتی خزمەتگوزاریە گشتی و بازرگانیەکان (PCS) و یەکێتی گشتی کرێکارانی هێڵی ئاسن و گواستنەوە و دەریایی (RMT). هەمووان داخوازی زیادبوونی کرێیان پێ بە پێی هەڵاوسان هەیە و لە مانگەکانی داهاتووشدا چالاکی فراوانتر ئەگرنە بەر.

سەرمایەداری کە لە بنەڕەتدا لەسەر دزینی بەرهەمی هێزی کاری ئێمە بەندە، ئێمە کرێکارانی بەجۆرێك خستۆتە ژێر فشارەوە کە زۆر بە سەختی تەحەمولی زەحمەتەکانی ژیانی ڕۆژانەمان ئەکەین. هێشتاش کاتێ داوای مافەکانمان ئەکەین لەپێناو باشکردنی ژیانماندا، ڕووبەڕووی سەرکوت ئەبینەوە و ئەیانەوێ بە یاسا پاشەکشەمان پێ بکەن. بەڵام ئێمە لەپێناو داهاتووی مناڵەکانمان و خۆماندا پێویستە بە دەستەجەمعی ڕووبەڕوویان بینەوە.

مانگرتن و ناڕەزایەتیەکانی کرێکارانی هێڵی ئاسن و کرێکارانی فریاکەوتن، کرێکارانی ئاگرکوژێنەرەوە، شۆفێرانی پاسەکان، پەرستاران، مامۆستایان و کارمەندانی حکومی و زۆری تر لەپێناو کەمکردنەوەی فشاری قەیرانی بەرزبوونەوەی نرخی پێداویستیەکانی ژیان و هەروەها دژ بە یاسای نوێی دژە مانگرتنە کە ئازادی ناڕەزایەتی دەربڕین و مانگرتن بۆ کرێکاران بەرتەسك ئەکاتەوە و

ئەیانخاتە بەردەم هێرشەکانی خاوەنکارەکانەوە.

وا دیارە کە سیاسەتی سکهەڵگوشین و زیادبوونی بێکاری و خراپبوونی خزمەتگوزاریە گشتیەکان و خۆدزینەوە لە زیادکردنی کرێ و بڕینی بیمەکان و هەڵاوسان و بەرزبوونەوەی نرخی پێداویستیەکانی ژیان و … هتد. بەس نین بۆ حکومەت تاکو هێرشەکانی پێبکاتە سەر کرێکاران. تەنانەت ئەیانەوێ هەر دەنگێکی ناڕازی کپ بکەن و توڕەییمان دژ بەو سەختیانەی بەسەریاندا سەپاندووین، لەڕێی یاسای دژە مانگرتنەوە، دابمرکێننەوە.

بەڵام ئێوە هیچ ڕێگەیەکی ترتان لەبەردەمدا نییە، جگە لە بەردەوامی دان بە ناڕەزایەتی و مانگرتن هەتا حکومەت ناچار ئەکەن لەو یاسا تازەیە پاشگەز بێتەوە و لەوەش زیاتر ڕێبگرن لەوەی ژیانتان زیاتر بەرەو خراپی ببەن.

ئێوە لەم خەبات و تێکۆشانەتاندا بە تەنها نین!

ڕێکخراوی دەرەوەی حزبی کۆمۆنیستی کرێکاریی کوردستان
٢٠٢٣\١\٢٨

فەیسبووکەچیرۆك/ بەشی حەڤدەم.. فەتاح حەسەن

مەممکگرتن

بەمەێژی جەژنە ، ئەمە دوەمجارەتی دەستبخاتە بنی مەمکی و لە سوخمە تەنگەکەی مەمکێکی دەربهێنێت، لەمەڕاقا خەریکە دەی بتەقێت، نازانم بۆ نایگرێت.. بۆ؟ بۆناچاری دەیخاتەوە شوینی خۆی، وەنەبێت شەڵبوبێتەوە یا شلوشەواو بێت، هەندە توندوتۆڵ و قوت بوون دەستەخوشکەکانی ئیرەییان پێدەبرد. چیدەسەڵاتە، وەکو خۆی دەیگوت من هەر بەبەختو شانسم ئەگەر بەختم ببوایە دەیگرت و دەم ئاوی دەخواردەوە ئەستاماڵ کەچەڵە.. هەرخەیو ئەو ماونەتەوە دیسان بەی دەرهێنا، هەردووچاوی نوقاندو کەوتە دەمەڵەرزەکردن ئەوەندەی نەخایاند ئاهبەدەیداهات، بە دەمە قوتیلەیێکەی گرتی، ناوچەوانی

ماچكرد، ئۆخەی ئۆخەی جەرگەكەم مەمكیگرت.

خۆبەخش

هێندە گورجوگۆڵ كاری دەكرد گەر لە دەمی خۆیت نەبیستایە بڕوات نەدەكرد كە، نەنكە، لە دوكانێكی (خاچی سور)* ئیشی دەكرد، سەرپەرشتیاری دوكانەكە چاوی پیادا هەڵنەدەهات،(ئیرەیی لەناو ژناندا دەردێكی كوشندەیە) ، بەئاواتەوە بوو هەڵەیەك بكات و لەقافدا بیگرێت تا ڕووشكێنی بكات، ئەو ڕۆژە (كاشێر) بوو، بەدەم خەندەو پێكەنینەوە كڕیارەكانی بەڕێدەكرد، كڕیارێك پارەكەی لەسەر مێزەكەی بەردەمی دانا و بەداوای لێبووردنەو پێنج كرۆنیشی كەمە، بەخەندەیەكەوە پارەكەی هەڵگرت و هیوای ڕۆژێكی خۆشی بۆ خواست، سەرپەرشتیارەكە بە خنەخن بەلایاندا دەهات و دەچوو، هەرهه□ندەی كڕیارەكە ئاودیوی دوكانەكە بوو، بەڕویەكی تاڵەوە بەرمێزەكەی لێگرت و پێیوت تۆ كەڵكی كاشێریت پێوە نییە باشتر وایە خەریكی ڕێكخستنی كەلوپەلی ناو دوكانەكە بیت، ئەویش خۆی پێنەگیرا بەدەنگێكی بەرز هاتە دەنگ كاروا بڕوات كەس بەخۆتانەوە ناهێڵن لەم دوكانە دوای خانە نشین بوونم ئەوە بۆ چوار ساڵ دەچێت خۆبەخش لێرەو لەوێ كار دەكەم، دیارە تۆ حەز بەچارەی من ناكەیت ماوەیەكە هەستم پێكردوە، لەسبەینێوە ئێرە بەجێدێڵم، هەر شوێن زۆرە كاری خۆبەخشی تیادا بكەم.

گۆڕینەوە

دوای بەفربارین ئەگەر بیكاتە سایەقە و كزەبایەكی لەگەڵدا بێت، هێندە سارد دەبێت م□□ق ناچار□ب□ت سەرناكشێنێتە دەرەوە، بروسكەیەك بە مێشكمدا هات بۆ وەك ساڵی پار ئەو جلكانەی لەخۆم زیادن نەشۆم و ئوتوو نەكەم و نەیبەم بۆ دوكانی (خاچی سور) ، لەكاتی ئووتوكردنی دوو قەمسەڵەو سێ بلوسدا بەخۆمم وت خۆ ئەمانیش (دانیماركی) ه□زاری خۆیان هەیە ، ئەی ئەوە نییە كوشكی بچوك بچوك لە هەندێك گۆڕەپان و كتێبخانەكاندا كراوەتەوە و لەسەری نوسراوە بازاڕی گۆڕینەوە (شتێك دانێ و شتێك بەرە)، ئاسایشە ئەگەر هیچیش دانەنێیت و پێویستییەك بۆ خۆت بەریت، جلكەكانم گەیاندە نزیكترین كوشك لە كتێبخانەیەك، قاوەخانەیەك بەرامبەری بوو بەدیار قاوەیەكەوە دوو جگەرەم كێشا لە هاتنە دەرەوەمدا پاسكیل سوارێك بەلای مندا پێچی كردەوەو ل□ بەردم كوشكەكەدا پاسكیلەكەی ڕاگرت، قەمسەڵەكەی داكەند و یەكێك لەوانەی منی ل□ بەركرد، خۆشی□ك بەدڵمدا هات چیژی ئەو خۆشی□م مەگەر بەمنداڵی چەشتبێت كە جوتێك پێڵاویان بۆ دەكڕیم بۆ جەژن شەوەكەی دەمخستن□

ژێر پشتییەکەم .

*خاچی سور / ڕێکخراوێکی ناحکومیی مرۆڤدۆستانەیە لە ٢٦ی مارتی ١٨٧٦ لە دانیمارك بنیاتراوە، ئەو پارەیەی پێیان دەگات یان لە ئەنجامی چالاکییەکانیانەوە دەستیان دەکەوێت تەرخانی دەکەن بۆ هاوکاری پەنابر□ر و کارەساتی سروستی و لێقەوماوانی جەنگ و ولاتە هەژارەکان،٢٢٠ ناوەندیان هەیە، نزیکەی ٢٥٠٠٠ خۆبەخش کاری تیادا دەکەن.

فەتاح حەسەن
دانیمارك/ ڤالبی
مارتی ٢٠٢٢

گلەیی بێت ئەی خودا..!.. شەماڵ بارەوانی

١
دەمزانی ڕۆژێک دێت
هەموو ڕەنگەئەرخەوانییەکانمان دەڕۆنەوە سەر ڕێڕەوی هەڵوەرین و خەونەکانمان نەزیف دەبن

دەمزانی دواجار هەموو قاقاکانمان دەچنەوە سەر نەسەبی گریان و ئینجانەی خەندەکانمان درز دەبات

٢
ئازیزەکەم، مانگەشەوی عیشقی ئێمە، سەر لە ئێوارەوە دیاربوو

تۆ بیستووتە لە مەملەکەتی چەقۆدا
هێشووی خۆزگە پێ بگرێت و درەختی ئاوات چرۆ بکات؟

بینیوتە لە بیابانی هیچ مەجنونێکدا گژوگیای لەیلایەک سەردەربکات ؟

٣
لێرە ئیشق کراوە بە پردی سیرات و بە قەد تاڵە موووێکیش باریک

کراوە !
ئێ کوا لۆژیکی دەربازبوون؟

٤
لەوەتەی بیرم دێت، فەرھەنگی دڵداری تژی برینە.
لەوەتەی ئیدیۆمی ئیشق لە دایکبووە، بەشی عاشقان ھەر فیراق و شینە

دەنا کێ بەقەد من و تۆ، نزای بۆ سەرکەوتی تەریقەتی خۆشەویستی بەسەر مەزھەبی وەھم دا کرد

کێ بە قەد من و تۆ، پەیمانی بۆ پەرستگەی ماچ دووپاتکردەوە و بەرماڵی بۆ نوێژی باوەش ڕاخست

٥
ئەفسوس، شانسمان لێی نەدا و چرای خۆشباوەڕیمان لە نیوەی ڕێگا کوژایەوە

ھەر دەڵێیت تاریکی دەستی لێوەشاندووین !

٦
ئۆه دە لێم گەڕێن با بە دەم ژەنینی فلوتی ئازارەوە بتلێمەوە.

ئەرێ خودایە تۆ پێم ناڵێیت ئەو ئاشبەتاڵییە چی بوو گیرۆدەی ئەو ئیشقەت کردین؟

٧
خەتای ئێمە بوو، فاڵمان بۆ ئایندەی خەونەکانمان گرتەوە و باوەڕمان بە قاوەی بەخت کرد

خەتای ئێمە بوو، شوێن سەراب کەوتین و کاڵفامانە ڕادەستی قامچی قەدەر بووین

٨
تازه ھەموو ڕێگاکان کوژانەوە و ئێمە شکستمان خوارد و عەزاب سەرکەوت، عەزاب

٩
دەی ئازیزەکەم باچیتر لەو قاوغی دۆڕانە بێینە دەر و دەستبەرداری گەمەی گەمژەیی بین

ئەوە تێزی عیشقە عیشق.

١٠
جا کێ لە عیشقا براو□ بووە؟
فەرهاد و شیرین، لەیل و مەجنون و ڕۆمیۆ و ژۆلێتمان جوانە

١١
سەیرکەن، ئەوەتا ، تا بینەقاقامان نغرۆبووین لە سەراب

بۆ هەر دەشتێک دەڕۆین، پڕییەتی لە سەحرا
و
دەست بۆ هەر هەورێک دەبەین، دەبێت بە ڕەشەبا !

دەی ئازیزەکەم کەوشی ئەم وجودە یەعاویە داکەنە، خێرا بارگەی ماڵئاوایی تێک بنێ و کات زۆر درەنگە.

١٢
دەی با بڕۆینەوە بۆ دوورگەی دابڕان و چیتر چاوەڕوانی هاتنی فەسڵێکیتری هەڵوەرین نەکەین

١٣
ئەوە من ڕۆشتمەوە بۆ سەر سنوورەکانی عەدەم
و
تۆیش بە فیراق دەسپێرم

١٤
ماڵئاوا ئەی ئومێد، گلەیی بێت ئەی خودا